کۆبەرهەمی

مەجید ئاسنگەر

بەرگی سێیەم

کۆبەرهەمی

مەجید ئاسنگەر

بەرگی سێیەم

وتار

کۆکردنەوەی:

د.بۆتان مەجید ئاسنگەر | د. جۆشان مەجید ئاسنگەر

کوردستان ٢٠٢٥

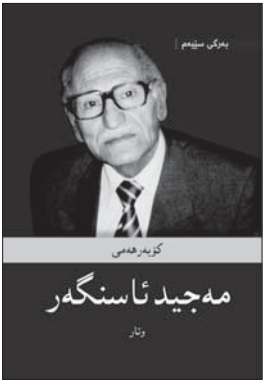

کۆبەرهەمی

مەجید ئاسنگەر

بەرگی سێیەم

کۆکردنەوەی: **د.بۆتان مەجید ئاسنگەر | د. جۆشان مەجید ئاسنگەر**

گرافیك و دیزاین: **بەلوگرافیک - ٠٧٥٠٥٧٥٨٤٢٨**

ساڵ و شوێنی چاپ: **٢٠٢٥ - هەولێر**

چاپخانە: **زانکۆی سەلاحەددین**

تیراژ: **١٠٠٠ دانە**

لە بەڕێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانە گشتییەکان/ هەرێمی کوردستان

ژمارەی سپاردنی (٤١٤) ساڵی ٢٠٢٤ی پێدراوە.

پێڕست

گۆڤاری هەتاو

رۆڵی گۆڤاری «هەتاو» لەنێو بزاڤی رۆژنامەنووسیی کوردیدا..... ١٤
سووچی رەخنە و لێکۆڵینەوە..... ١٩
بەخێربێنەوە..... ٢٢
زەنگی ڕاپەڕین..... ٢٥
نامەیەك بۆ خاوەنی چاپخانەی کوردستان..... ٢٩
نەورۆزی نۆرۆژمان..... ٣٢
چاردەی تەممووز..... ٣٥
کارەساتی بارزان چۆن دەستی پێکرد وچۆن کۆتایی هات..... ٣٩
بزووتنەوەی رزگاری نەتەوایەتی کورد و تەگەرەی ٦٨

گوتاری ئەدەبی

«کوێخا سێوێ»م خوێندەوە ٩٢
وەرگێڕان زانستە و هونەر..... ١٠٣
هاواری یەکێتی و تەبابوون لە شیعری حاجی قادری کۆییدا..... ١١٦
پەیامی حاجی قادری کۆیی و شەڕی کورد کوژە..... ١٢٤
شاری کۆیە یادی حاجی قادر دەکاتەوە..... ١٢٩
کۆیە لەبەر رۆشنایی هەڵبەستێکی عەونیدا..... ١٤٤
کۆڕی زانیاری کوردستان نەك کۆڕی زانیاری کورد..... ١٥١
ئەدەبی شوانکارەیی PASTORAL ١٥٧
رۆڵی وەرگێڕان لە ژیانی سەردەمدا..... ١٦٢
تایەر تۆفیق و بیری نەتەوایەتی..... ١٧٣

لقی هەولێری یەکێتی نووسەرانی کورد خەرمان بەرەکەت..... ١٨٢
رێزلێنان لە رۆشنبیران رێزلێنانە لە کولتووری کورد..... ١٨٥
یادێکی پڕ شکۆ و ئاوڕێکی بە پەلە..... ١٨٩
دڵدار و سیاسەت ١٩٣
دڵزاری شاعیر..... ٢٠١
وا ئەستێرەیەکی دیکەشمان کوژایەوە ٢١٤
سینەمای کوردی و ئاوڕدانەوەیەک..... ٢١٨
پرۆژەی «شانۆی نەتەوەیی کورد» ٢٢٤
دڵدار شاعیری پێشکەوتنخواز «ئەی رەقیب» مارسیلێزی کوردستان..... ٢٢٦
راستە..... ٢٣٢
فوئاد ئەحمەد ئەستێرەیەکی دەرەوشاوەی ئاسمانی هونەری کوردی..... ٢٣٤
(تصحیح یان تصلیح) نە (تصحیح نە تصلیح)..... ٢٣٨

هەوالنامەی کتێب

گوتاری پەروەردەیی

کێشەکانی رەوتی پرۆسەی پەروەردە لە کوردستاندا و چەند پێشنیارێك ٢٤٤
قوتابخانە و سیاسەت ٢٥١
لە چلەی مامۆستایەکی پایەبەرزدا ٢٥٥
رۆژی قوتابخانە ٢٥٩
پەروەردەی بنچینەیی التربیة الاساسیة..... ٢٦٢
بەرەو کۆنفرانسی چاوەڕوانکراوی پەروەردە لە کوردستان..... ٢٦٥
چەند وشەیەکی وەفاداری بۆ مامۆستایەکی مەزن..... ٢٧٠
سەردانی مامۆستای قوتابخانە..... ٢٧٣

گوتاری گشتی

قەرد کۆن دەبێت بەڵام ناچێ!..... ٢٧٨
هەولێر و کاتی رۆژوو شکاندن..... ٢٨٠
یادی مەردێکی لەیادکراو..... ٢٨٣
لە سۆنگەی بنیاتنانەوەی ناخی مرۆڤی کورددا..... ٢٨٧
وەرامێك بۆ وتاری (رفقا بالعربیة، ایها الاخوة الکرام!)..... ٢٩٤
با ئەم هەڵەیە راستکەینەوە یان بەڕێکردنی سەدەیەك..... ٣٠٢
سیمبۆلی نەتەوەیی و وانەیەك لە وەفاداری..... ٣٠٦
رێزلێنان لە خەڵکانی ماندوونەناس هەنگاوێکی پیرۆزە..... ٣٠٩
جاران (نەورۆز)مان چۆن دەکرد..... ٣١٣
دوێنێ و ئیمڕۆ..... ٣١٧
لە یادی پیاوێکی بە ئەمەگدا..... ٣٢٢
بۆنە و رۆژەکانی پشوو لە کوردستان..... ٣٢٥
ماڵئاوا شێرەژنەکەی سابڵاخی ماڵئاوا..... ٣٢٩
گەلۆ کەی ئەمە رەوایە!..... ٣٣٤
ئایا کورسی و پایە بۆ خزمەتکردنە یان بۆ فیزلێدان و خۆپێوەبادان؟..... ٣٣٨
ململانێی نەوەکان..... ٣٤١
ئاوڕدانەوەیەکی بەکەڵك..... ٣٤٦
خانەوادە، تاك، نازناو..... ٣٥٠
کێشەی وەرگرتن لە زانکۆ و پەیمانگاکان..... ٣٥٥
مەمی ئالان نوقڵانەی ژیانەوە..... ٣٥٩
شەوانی رەمەزانی جارانی کۆیە..... ٣٦٢
رۆڵی شارەوانی و ئەرکی هاووڵاتی..... ٣٦٧
شارەوانی کۆیە، دەستتان خۆش..... ٣٧٠

هەوالنامەی کێبڕکێ

کۆیە ئاوڕدانەوەیەك ٣٧٤
دیمەنێك لە رۆژگاری رابردووی هەولێرەوە ٣٧٩
چۆن گرفتی هاتووچۆ چارەسەر بکەین ٣٨٣
چەند پێشنیارێك بۆ سەرۆکایەتی بەڕێزی زانکۆی کۆیە ٣٨٥
رامالّین بەرەو کارەسات ٣٨٨
یادەوەرییەك بۆ چلەی خوالێخۆشبوو (خاتوو بەهییە مەعرووف) ٣٩١
دیسانەوە جگەرەکێشان ٣٩٤
گۆڕەپانی رووناکی ٣٩٧
بایەخدان بە پەککەوتە و کەمئەندامان ٤٠٠
جەژن و جەژنانە ٤٠٢
ئەرك و بایەخی شارەوانی ٤٠٥
کێ جوانە! ٤٠٨
تازە بووکەکانی پایتەخت ٤١٠
وا مۆمێکی تریش کوژایەوە بەبۆنەی چلەی مامۆستا تاهیر سەعیدەوە ٤١٢
جەژنی دوو جەژنە ٤١٦

گوتاری سیاسی

بەرەی کوردستانی هێژا ٤٢٠
بەڵگەنامەیەك بۆخۆی دەدوێت ٤٢٤
ئەوانەی ناحەزی ئێوەن دوژمنی کوردستانن ٤٢٨
بڕیارگەلی گرنگ و چەند پەیڤێك ٤٣٦
رەفتارێکی چەپەڵ و ناڕەوا ٤٤٠
رژێمی رووخاوی ئێراق هەترەشی تەنانەت لە (ناوان)یش چووبوو ٤٤٣
یانزەی ئازار و گەلی کورد ٤٤٧

کتێبخانەی وانەوانامە

بەرەو کۆنگرە..... ٤٥٥
فەرمایشتی بەهانەبڕ..... ٤٥٩
ڕاپەڕین تەقینەوەی رقی ئەستوور..... ٤٦٢
کەژاوەی نەمران هێمای یەکبوون و سەرکەوتنە..... ٤٦٨
جەژنی ٢٥ی گەلاوێژ..... ٤٧٣
بڕیاری ٢٣ی ساڵی ١٩٩٧ چۆن هەڵوەشایەوە!..... ٤٧٧
ڕێککەوتننامەی واشنتۆن و خەونەکانی کورد..... ٤٨٢
ئەم یادەی هەرگیز لەبیری ناکەین..... ٤٨٥
پەرلەمانی کوردستان و دەسکەوتێکی مەزن..... ٤٩٢
«ڕوونکردنەوەیەك لە دادگای تەمییزی کوردستانەوە» و بەدواداچوونێك..... ٤٩٥
پەرلەمانی کوردستان پشتگیری لەگەل و وڵاتی چیچان دەکات و پشگیری..... ٤٩٨
گرنگیی پەرلەمان و پێویستی بەردەوامبوونی..... ٥٠٢
١٩ی حوزەیرانی ڕەشی ساڵی ١٩٤٧..... ٥٠٤
کۆنگرەی لەندەن سەرکەوتنی کورد..... ٥٠٩
یادێکی پڕ شکۆ و ئاوڕێکی بە پەلە..... ٥١٢
هەنگاوێکی مێژوویی بوو، دەستتان خۆش..... ٥١٥
کادیر و ڕۆڵی کادیر لەنێو حزبدا..... ٥١٩
پارتی لە تاراوگەوە بۆ لوتکەی دەسەڵات..... ٥٢٢
١٩ی حوزەیرانی ١٩٤٧ کارەساتیشە و سەروەریشە..... ٥٢٧
نامەیەکی کراوە..... ٥٣٣
بەرەی کوردستانی ئەم دەستکەوتە مەزنە..... ٥٣٨
بۆسەرکردایەتی یەکێتی نیشتمانی کوردستان و پارتی دیموکراتی کوردستانی یەکگرتوو..... ٥٤١
زۆر بەڕێز نیلسۆن ماندیلا..... ٥٤٨
..... ٥٥٠

هەوڵدەری کتێب

ئەو دیوارەی کوفرە دەیڕوخێنین ٥٥١
هاواریٚك دژ بە شەڕی خۆبەخۆ ٥٥١
یادێکی زۆر پیرۆز و واقیعێکی ئێجگار تاڵ ٥٥٤

گوتاری وەرگێڕدراو

زیندەگی لەنێو شارە مێروولەدا ٥٦٠
ئەلیزابیس فرای خانمە چاکسازێکی هەرە مەزن ٥٦٩
ئافرەتە ناوداراەکانی جیهان فلۆرەنس نایتنگیل، خانمە لالە بەدەستەکە ٥٧٤
ئایینی زەردەشتی ئایینی کوردەکان لە پێش ئیسلام ٥٨١
زیندەگی کوردێك لە یەکێتی شۆرەویی دا ٥٨٥
کێشەی کورد لە دیدی نووسەری تورك ئیسماعیل بێشکچییەوە ٥٨٩
مستەفا بارزانی سەرکردەیەکی مەزنی گەلێکی دێرینی ئازادیخوایە ٦٠٩
نهێنییەکانی دابەشکردنی کوردستان و لکاندنی کورد بە عێراقەوە ٦٢٨
پەرەسەندن و بەرەوپێش چوونی کێشەی کورد ٦٣٨
لە سیڤەر و لۆزانەوە بۆ پاریس ٦٥١
با کوردان لەبیر نەکەین ٦٥٤
پاراستنی بوونی کوردەکان ٦٥٧
بڕیاری کۆتایی کۆنگرە نێودەوڵەتییەکەی پاریس ٦٦٣

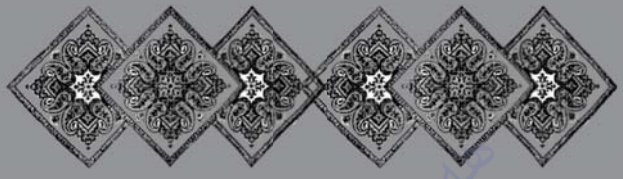

گۆڤاری هەتاو

هەتاو

كوڤاريكي كوردي ويژه‌يي ﴿ ادبي ﴾ يه

جاري هەر له پازده روڤاندا جاريكي په‌خش ده‌كريت

ژماره: ١ ساڵي ـ ١ روڤزي شەمه ١٥ كوڵان (مايس) ١٩٥٤

چاپخانه‌ي كوردستان — هەولير

ناوو نیشانی هەتاو :-

هەولیر — شەقامی مظفر — چاپخانەی کوردستان

خاوەندی امتیاز — مدیری بەرپرسیار

ومدیری ادارەونووسین — محامی

گیو موکریانی — ابراهیم عزیز ئاغادزەیی

آبوونە : —	فلس
سالانە بو ناو شار	٧٥٠
بو مەلا و قوتابیانی مزگەوت ومکتب	٦٠٠
بو دەرەوە	٨٠٠
دانەیی	٣٠

آبوونە بە ناوی خاوەندی امتیازەوە دەنیردری .

هەولێرەی کتێب

بو ایستگەی رادیوی بەغدا بەشی کوردی

تکایە کە کار بەدەستەکان چارەیەکی دانیشتوانی شاری هەولیری بفەرموون چونکوو رادیو کانیان شەولی کورتو ٩١ وەرناگرنو بو ئەو هەموانە رادیو فرۆشتن و یەکی تر کرین کاریکی آسان نیە

(هەتاو)

دوای نزیکەی نیو سەدە لە دەرچوونی گۆڤاری هەتاوی «گیو» مامۆستا مەجید ئاسنگەر بەم وتارە یادی ئەم گۆڤارە دەکاتەوە کە گێڕانەوەی لەلایەن نووسەری گەورە دکتۆر کەمال مەزهەر ئامادە کراوە:

رۆڵی گۆڤاری «هەتاو»
لەنێو بزاڤی رۆژنامەنووسیی کوردیدا

هەواڵنامەی کتێب

لە رۆژنامەی (برایەتی ژمارە ٢٣٣٦)- رۆژی ١٩٩٧/٥/٢٥
لە رۆژنامەی (برایەتی ژمارە ٢٨١٩) رۆژی ١٩٩٩/٤/٢٢

دکتۆر کەمال مەزهەر ئەحمەد لە بەشی (پاشکۆی دووەم- ناو و شوێن و کاتی دەرچوونی گۆڤارە کوردییەکان لە کتێبی (تێگەشتنی راستی) و شوێنی لە رۆژنامەنووسی کوردیدا) کە ساڵی ١٩٧٨ لە چاپخانەی کۆری زانیاری کورد لەبەغدا چاپکراوە لە لاپەڕە ٢٤١یدا دەربارەی گۆڤاری «هەتاو»ەوە ئەمەی نووسیوە:

«هەتاو»
هەولێر
ژمارە یەکی شەممەی١٥ی گوڵان (مایس)ی ١٩٥٤
لە ژێر ناوی ژمارە یەکیدا نووسراوە «گۆڤارێکی کوردی وێژەیی (ادبی)

یەە، جارێ هەر لە پازدە رۆژانـدا جارێکـی پەخـش دەکرێـت». خـاوەن و سەرپەرشـتیکەری مامۆستا گیـو موکریانـی بـوو. پارێـزەران ئیبراهیـم عەزیـز دزەیـی و محەمـەد شـەهاب دەبـاغ ناویـان لـە دەرکردنـی «هەتـاو» داهاتـووە. ژمارەیـەك نووسـەری کـوردی نـاوداری دەرەوەی عێـراق بەرهەمیـان تێـدا بڵاوکردۆتـەوە. تـا وەسـتانی (تەشرینـی دووەمـی ١٩٦٠) ١٨٨ ژمـارەی لـێ دەرچـوو (٢٠×١٣/٥سـم)ە. (سـەرچاوەی ناوبـراو ل. ٢٤١.)

هەتـاو لـە مـاوەی شـەش سـاڵی دەرچوونیـدا بڵاوکراوەیەکـی تەنهـا و تاقانـەی هەولێـر بـووە و تاکـە سـوارە ئەسـپی خـۆی لـە مەیدانـی چاپەمەنیـی و رۆژنامەنووسـیدا تـاوداوە و تـا رادەیەکـی باشـیش رۆڵـی خـۆی لـە بڵاوکردنـەوەی بیروبـاوەڕی نەتەوەیـی و پەرەپێـدان بـە رێسـا و گرامێـر و رێنووسـی زمانـی کـوردی و گەشـەکردنی شـیعر و پەخشـانی ئەدەبیاتـی کوردیـی بینیـوە بـە گەرمـی وەچـەی نوێـی لەهەولێـر و دەوروبـەردا بـۆ ئـەوە هانـداوە روو بکەنـە خوێندنـەوە و نووسـینی کوردیـی و هەوڵێـداوە رۆشـنبیری و خوێنـدەواری و کەلتـووری کوردەواریـی لـە نێـو گەنـج و لاوەکانـدا بڵاوبێتـەوە و بایەخـی تەواویـان پـێ بدرێـت.

هـەر لـەو ماوەیەشـدا کـە هیـچ رۆژنامـە و گۆڤـار و پەخشـنامەیەکی تـر لـە هەولێـر دەرنەچـووە خاوەنـی «هەتـاو» مامۆسـتای خوالێخۆشـبوو -گیـوی موکریانـی- کـە خـودی خـۆی و پێشـتریش کاکـی ڕەحمەتیـی دامـاو حوسـێن حوزنـی موکریانـی لەسـەر لاپەڕەکانـی مێـژووی رۆژنامەنووسـی کوردیـدا جـێ پەنجەیـان دیـار و ئاشـکرایە و ئـەم خانەوادەیـە شایسـتەی سـوپاس و پێزانینـن، مامۆسـتا گیـو کـە بـە ئـەرك و شـەونخوونیی و بەپـوول و سـامانی خۆیشـی گۆڤارەکـەی دەبـرد بەڕێـوە، وەك کۆرپەیەکـی ئازیـز و تاقانـە زۆر بـە پەرۆشـەوە پارێـزگاری لێدەکـرد و هەمیشـە لـە تەقەڵـای مانـەوەو بـەرەو پێشـچوون و پەرەپێدانـی دابـووە، بـە گەرمـی بـە هیـوای ئـەوە بـووە گیانـی کوردایەتیـی و نیشـتمانپەروەری لـە نێـو ریـزو

توێژە جۆربەجۆرەکانی کۆمەڵگەی هەولێردا ڕەگ داکوتێت و کاروانی کۆردۆلۆژی و بایەخدان بە دابونەریتی ڕەسەن و جیۆپۆلیتکا و مێژووی کورد هەردەم لە پێشکەوتندا بێت و بۆیەکا لە وتارەکانی خۆیدا و ئەو بابەتانەیش کە تیایدا بڵاوی دەکردنەوە بەشێوەیەکی تایبەتی جەختی لەسەر ئەو لایەنانەی سەرەوە دەکردەوە و نووسەرانی بەتایبەت لاوە تازە پێگەشتووەکان ئەوانەی لە قۆناخی سەرەتای دونیای نووسین و ئەدەبدا بوون تانووتی وەبەردەنان و دەستی دەگرتن و هانیانی دەدا هەتا زیاتر (بە کوردیی و لەسەر کورد و کوردیی) بنووسن. تەنیا هەر بەمەشدا نەدەوەستا و وازی نەدەهێنا. بگرە بەشێوەیەکی بەردەوام داوای لێدەکردن ئەگەر ناوەکانیشیان کوردیی نەبوون دەبوا نازناوەکانیان کوردیی بن! زۆران جار ئەوەی دووپات دەکردەوە کە هەر نووسینێك نازناوێکی کوردیی خۆمالّی بەسەرەوە نەبوایە بڵاونەدەکرایەوە! ئا لەم ڕێگەیەوە خوالێخۆشبوو دەیویست ناو و نازناوی کوردیی پەتی لەنێو خەڵکدا بڵاوبێتەوە و لە هەمانکاتیشدا مەبەستی ئەوە بوو خولیا و ئارەزووی بە کوردیی نووسین و بایەخدان بە زمان و ئەدەبیاتی کوردیی لە نێو مێشك و دەروونی نەوەی نوێی ڕۆشنبیر و خوێندەوارانی ناوچەکەدا بچەسپێنێ.

بە هەمان دەستوور «هەتاو» بەشێوەیەکی دیکەش خەریکی بەکێشکردنی ئارەزوومەندان بوو بۆ نێو دونیا و ڕەوشی ڕۆژنامەنووسی و گەنجینەی ئەدەبیاتی کوردییەوە ئەمەیش لە ڕێگەی بڕەودان بەشیعر و مەتەڵ کە ئەوسا ڕەواجی باشیان هەبوو، ئەوە بوو لە هەر ژمارەیەکیدا چەند نموونەیەکی ناسك و نایابی لە بەرهەمی شاعیر و بوێژە کلاسیکیە ناودار و پایەبەرزەکانی پێش ئەو سەردەمە و چەند هۆنراوەیەکی نوێی شاعیرە تازە پێگەیشتووەکانی سەردەمی پەخش دەکرد و لە تەك ئەمانەیشدا هەر جارە بە شێوازی شیعر «مەتەڵێکی ژمارە»ی بڵاو دەکردەوە کە مەرج بوو ماناکەی دەبوا هەر بە شیعر لێك بدرێتەوە. ئەمەیش کاریگەرییەکی تا رادەیەك چاکی بەسەر

لاوەکانـەوە هەبـوو، ئەنجامێکـی باشیشـی لێکەوتـەوە، چونکـە وردە وردە و پـێ بەپـێ شـەرم وتـرس و دڵەراوکێـی ئـەو گەنجـە خوێـن گەرمانـەی رەوانـدەوە کـە حەزیـان بـەو دونیـای ئەدەبـەوە دەکـرد و بەهـرە و توانـای شاراوەشـیان تێـدا بـوو، بـەڵام پێشـتر نەدەوێـران و زاتیـان نەدەکـرد خۆیانـی لـە قـەرە بـدەن و لـە دەریـا قوواڵەکەیـدا دەسـت بـە مەلەوانیـی بکـەن!

بەمشـێوەیە گۆڤـاری «هەتـاو» وێـڕای هەنـدێ کەموکوڕیـی چ لـە رووی قـەوارە و رووخسـار و هونەرییـەوە بووبـێ، یـا خـود لەلایـەن نـاوەرۆك و ئـەو بـاس و بابەتانەیـەوە بێـت کـە تیایـدا بڵاودەکرانـەوە کـە ئەمەیـش شـتێکی زۆر ئاسـاییە سـەبارەت بـەو بارودۆخـە ناهەمـوارەی ئـەو سـەردەمەی چاپەمەنیـی کـوردی کـە تیایـدا دەرچـووە و بەهـۆی کەمدەسـتیی و تاکەکەسـی و بـێ دەرامەتیـی خاوەنەکەیـەوە دەتوانیـن بڵێیـن «هەتـاو» ئـەو گۆڕەپانـە بـوو کـە بـۆ مـاوەی نزیکـەی حـەوت سـاڵان ئەدیـب و نووسـەر و رۆشـنبیر و قەڵـەم بـە دەسـتانی ئارەزوومەنـدی کـورد تیایـدا کۆبوونەتـەوە و ئەسـپی خۆیانیـان لەوێـدا تـاو داوە و بەهـرە و توانسـتە شـاراوەکانیان دەمـەزەرد کردۆتـەوە و تاسـووق و تینویەتـی و حەزەکانیـان لەسـەر لاپـەڕە کەمنـاز و بـێ فیزەکانیـا شـکاندووە و کڵپـەی جـۆش سـەندووی دەروونـی خۆیانیـان پـێ دامرکاندووەتـەوە! ئەگەرچـی پێشـتر کەمـتر بـەلای سیاسـەتەوە لای کردۆتـەوە، بـەڵام پـاش شۆڕشـی چـواردەی تەممـووزی سـاڵی ١٩٥٨ی مەزنـەوە نووسـینی بابەتـی رامیاریـش هاتـە نێـو بازنـەی ناوەرۆکەکانیـەوە و تەنانـەت لـە زۆربـەی ژمارەکانـی لـەوەو دوایـدا گۆشـەیەکی تایبەتـی تیایـدا تەرخانکردبـوو بـە نـاوی «گۆشـەی لاوانـی دیموکراتـی کوردسـتان»ەوە کـە نووسـەری ئـەم باسـە (م.ئاسـنگەر) سەرپەرشـتیی دەکـرد و بـە زنجیرەبەشـێکی هـەرە زۆری نامـەی دکتۆریەکـەی سـەیید عەزیـزی شـەمزینی لەسـەر «بارزانییـەکان»ی کـە بـە عەرەبـی لـە رۆژنامـەی «خەبـات»دا بڵاودەکرایـەوە بـە کـوردی لـەو گۆشـەیەدا بـڵاوی کـردەوە.

بەمەیشـدا، ئـەم گۆڤـارە نامـوراوە لـە گۆشەسـەندنی رەوشـی رۆشـنبیری و بەرەوپێشـبردنی بـاری کۆمەڵایەتـی بەشـدارییەکی چالاکانـەی کـردووە و دەورێکـی دیـاری لەنێـو بزاڤـی رۆژنامەنووسـی کوردیـدا بـووە کـە مایـەی پێزانیـن و سـتایش کردنـە.

جـا بەبۆنـەی جەژنـی٩٩ سـاڵەی رۆژنامەنووسـی کـوردەوە هـەزران سـڵاو بـۆ گۆڤـاری «هەتـاو»ی پڕشـنگدار و هـەزاران درود بـۆ گیانـی پاکـی مامۆسـتای نەمـر گیـوی موکریانـی و هەمـوو ئـەو بەڕێزانـەی تیایـدا بەشـداربیان بـووە!

هەواڵنامەی کتێب

سووچی ڕەخنە و لێکۆڵینەوە

هەواڵنامەی کتێب

(گۆڤاری هەتاو) ژمارە (٦٩) ساڵی ٣ هەینی «میوەگەنان» ١٠ی ئاب ١٩٥٦
کۆی سنجق (مەجید ئەحمەد حداد)

وەڵامی مامۆستا گیو موکریانی

لە ژمارە (٦٨) هەتاو کاك کەمالەدین تۆفیق و مامۆستا ڕۆژبەیانی بە جیا بیروباوەڕی خۆیان دەربارەی «گەشتەکەی مامۆستا عەلائەدین» نوسیبوو، مامۆستا گیوموکریانی ئامۆژگاری بۆ هەر دوو ڕەخنەگرەکان نووسیبوو.

بەڵێ مامۆستا گیو، بەندەش لەگەڵتایە کە ئەبێ نەتەوەی کورد یارمەتی نووسەر و بوێژەکانی بدا و نووسراوەکانیان پەسند کات.. تەنیا جیاوازییەکی دوور و گرنگ هەیە کە پێویستە بۆت دەرخەم، قوربان ئەگەر یەکێك منالێکی نەخۆش و لەڕ و بێهێزی بوو ئایا ئەبێ ئەم منالە بەستەزمانە چۆنە ئاوای لێ بگەڕێی و بە ساخی بژمێری؟ یاخۆ ئەبێ نیشانی پزیشك و

شارەزایانی بدا و داودەرمانی بۆ بکا؟ تا بەرەو تەندروستی و باش پێرفیکشن (الکمال) بڕوا؟ بەڵێ من لەم بڕوایەم کە نووسراو لە منارْ زیاتر پێویستی بە تیمارکردن هەیە. بەتایبەتی چونکە هەر وەك خۆشت فەرمووتە! چەنگاڵی جانەوەرانی عوسمانی و قاجارەکان نەتەوەی کوردیان هێندە لە خوێندەواریی دوورخستۆتەوە، تا سەد ساڵی دیکەش هەرچی بینووسین کەم و کووڕی هەر تێدا دەبێ، چونکە تازە چاومان کردۆتەوە و سەرەتای وەهۆش هاتنەوە و بووژانەوەمانە. جا: مامۆستا لەسەر فەرمووەی خۆت نەتەوەی کورد ئیمڕۆ لە تاقیکردنەوەیەکی (امتحان) ئێجگار سەخت ئەبڕێ، لە رووی ژیانی کۆمەڵایەتییەوە، هەموو ئەزانین کە نووسینی راستەقینە ئەبێ چۆن بێ! لە چی رووێکەوە بێ؟ ئەوسا لەبەر ئەوانە و لەبەر ئەم تاقیکردنەوە سەختوگرانەی کە نەتەوەی کورد ئیمڕۆ پیا ئەڕوا ئەبێ چۆن منارْ ئەبێ لەش ساخ و بەهێز بێ تا بەرگەی کەم وکوڕیی ژیان بگرێ. ئەڵێم ئەبێ نووسراوەکانمان، یا خۆیان لە بناخەوە راست و ڕێك و بەهێز و دوور لە کەموکوڕی بن، ئەمەش لە رووندەداوان (مستحیلات) ئەژمێرێ یا بخرێتە سەر تەختی رەخنە و لێ کۆڵینەوە و پزیشکانی وێژە (اطباء الادب) بە چاوی زانیاری تەماشای کەن، دەردی دەرخەن و دەرمانی راستی بدۆزنەوە، تا ئەم نووسراوانە بتوانن جێگەی خۆیان لەکۆمەڵ بگرن، پڕ سوود و بە کەڵك و پڕ مانا بن نەك هەر بە ناو نووسرابن، من لەمباوەڕەم.. مامۆستا کە ئەم جۆرە تیمارکردنە زۆر سوودی هەیە، نەك هەر بۆ نووسراو بگرە بۆ نووسەریش تەنانەت بۆ نەتەوەکەمان!

جا من وا ئەزانم ئەی مامۆستای بەڕێز، کاك کەمال و مامۆستا رۆژ بەیانی نەختێ لە کەموکوڕی گەشتەکەی مامۆستا سەجادی دوا بوون مەبەستیان ئەمە نەبووە کە وەك فەرموو بووت، «بۆخۆشمان دەم لە جەرگی یەکتری بنێین و دووژمن بەخۆمان خۆشکەین» نەخێر، مەبەستیان ئەمە نییە، بەڵکو

مەبەستیان ئەوەیە کە «کونوو کاژەر و ناتەواویمان ببڕین و روو لەسەرکەوتن و تەبایی و تەواوی کەین».

فەرموو بووت کە «ئێمە خواخوامانە مەلا و شێخەکانمان روو لە خۆمان بکەنەوە، ئێستا کە هاتوو خزمەتیان کرد لە جیاتی یارمەتی ئەگەر دڵیان بشکێنین گەورەترین ناپاکی (خیانت)یە لەگەڵ کوردی ئەکەین چونکو خراپەیان زۆر لە دەست دێ.. هتد.» راستە تارادەیەك لەگەڵتم، تەنیا ئەبێ ئەمە بزانین کە رۆژی «عاطفە» بەسەرچوو و نەما، کاتی «عقل و ئیش کردنە» لەلایەکی ترەوە ماموّستا عەلائەدین لەم شێخ و مەلایانە نییە کە بە رەخنە لە نووسراوەکان گرتن هەڵچێ یا واز لە نیشتمانپەروەری و نووسین بهێنێ، نەخێر ماموّستا سەجادی گەلێك لەمە بەرزترە، کە دڵ بە دەهۆڵی بۆش بگەشێتەوە یا سەر بۆ مدح کردنی بێجێ دانوێنێ ئەم لەم بیرو باوەڕە لەگەڵمانە کە نووسراوەکانیمان ئیمڕۆ لە کەم و کوڕی دەرباز نابن کە ئەبێ هەر شتێکی نەساخ تیمار و دەرمان بکرێ..

بەخێربێنەوە

هەواڵنامەی کتێب

گۆڤاری (هەتاو) ژمارە (١٤٢) ساڵی ٥
(هەینی) ١٠ی خەزەڵوەر (٣١) تشرینی ١ ساڵی ١٩٥٨

بەهـۆی شۆڕشـی چـواردەی گەلاوێـژی نەمـر بـە پێشـەوایی سـەرکردەی کـورد و عـەرەب عەبدولکەریـم قاسـمی قارەمـان و تێکۆشـەرانی نەبـەزی کـورد ژەنـەراڵ مسـتەفای بارزانـی و میرحـاج و ئەسـعەد خۆشـەوی سەربەسـت و ئـازاد گەڕانـەوە نیشـتمانی پیـرۆز. پـاش ئەمـەی کـە دوانـزە سـاڵی ڕەبەقیـان بـە ئاوارەیـی بردە سـەر. خـۆ باسـی خەباتـی سـەختی دووڕودرێـژ و شۆڕشـی خوێناوییـان، مێـژووی هـەوڵ و تێکۆشـان و هەڵسـانەوە پیرۆزەکەیـان، لـە ڕووی ئیمپریالیـزم و دەرەبـەگ و کلـك و نۆکـەرە چڵکاوخـۆرە میللـەت فرۆشـەکان و خـۆ بەختکـردن و سـەروماڵ هـەرزان کردنیـان لـە پێنـاوی گەلـدا و، مەردایەتـی و ئازایەتـی و جگەرسـۆزی و سـاردوگەرمی چەژتـن و شـەونخوونی و برسـێتی و تینوویەتـی و ئـازار خواردنیـان لـە هەمـوو کـەس

ئاشکرایە و پێویست بە نووسین ناکات. گشت ئەیزانن چۆن و بە چ کارەساتێك توانیان لە چنگ درێندە خوێنخۆرەکانی ئینگلیز و ئەمەریکا و نۆکەرە حەیا رزاوە زۆڵە کورد و عەرەب و تورك و عەجەمە روو رەشە نیشتمان فرۆشەکان رزگار بن و بە چ دلاوەری و مەردایەتییەکەوە خۆیان گەیاندە قەڵای ئاشتی و بنکەی ئازادی و دۆستی خەمخۆری گەلان، واتا یەکێتی شوورەوی و نەوە سەربەست و ئازادیخوازەکان.

بەڵێ ئەم شێرانە لە ماوەی دەربەدەری و ئاوارەیشدا هەر چەند لە راستیدا ئەمانە هەرگیز ئاوارە و دەربەدەر نەبوون کە نیشتمان هەر خەباتکەر و ئاشتی خواز و تێکۆشەرێکە و لەناو چەند میللەتێکا ژیاون کە هەمیشە باوك و برای هاوپشتی خەڵکی بەشەرەفن، بەڵام چونکە بە زۆر و ستەم و پیلانی داگیرکەر و دوژمنی خوێن خۆری گەل و ئەنجامی سەرشۆڕی و ناپاکی و دووروویی هەتیمچە زۆڵە کوردە پووڵ پەرەستە بێ هەستەکان لە کوردستانی مەزن و خۆشەویستا، بە لەش و بەدەن دوور بوون. بۆیە ئەڵێم ئاوارە بوون، لەگەڵ ئەمەشا بەدڵ و گیان هەر لەناو جەرگی میللەتا و هۆش و بیریان هەر لە خاکی پیرۆزیان بووە و تەنیا ساتێك کۆڵی خەباتیان نەداوە و بەدرێژایی ئەم ماوەی هەر لەکار بوونە و بە ئاواتی ئەم رۆژە پیرۆزە لەخەبات و تێکۆشانا سڵیان لێ نەکردووە و رۆژ و شەو خۆیان ئامادە کردووە و بە بڕوایەکی پۆڵایی و ئیمانێکی بێگەرد خزمەتی هۆز و مرۆڤایەتی و ئاشتی و دوارۆژێکی بەختیاریان کردووە و وا لە سایەی شۆڕشی گرنگی چواردەی گەلاوێژا راپەڕینە مەردانەکەی گەلی عێراق بە پێشەوای سوپای ئازاد و سەرۆکایەتی عەبدولکەریم قاسم، ئەم رۆژە گەشە لە ئاسۆی وڵاتدا هەڵات. تیشکی ئازادی و ئاشتی و کامەرانی بەسەر دەشت و کێوەکانی عێراقی خۆشەویستدا پەخش و ئیمپریالیزم و نۆکەرە داتاشراوەکانی زیندە بە چاڵ کران و رۆڵەی راست و جگەرسۆزی گەل و کاروفەرمانیان گرتە دەست. ئیتر لە سایەی ئەم رۆژە پیرۆزەدا قارەمانانی کوردستان بە کوێرایی

هــەردوو چــاوی بێگانــەی داگیرکــەری خوێنمــژی زۆردار و نۆکــەرە تەنگەســتووره چاوشــۆره خۆفرۆشــه بــێ دەســەڵاته داوێــن پیســەکان، وا بەســەر بــەرزی و رووســووری خاکــی پیــرۆزی نیشــتمانیان ئــاوەدان کــردەوە. هاتنەوەیــان ئاواتــی بــەرز و وێــردی ســەر زوبانــی هەمــوو خــاوەن هەســت و بیــرو نیشــتمانپەروەرێکی ئازادیخــواز و خەباتکەرێکــی بــه شــەڕەف بــوو. گەڕانەوەیــان بــەم جــۆرە درکێــك بــوو لــه چــاوی دوژمنــان چەقــی و تیریکــی ئاگریــن بــوو لــه جەرگیــان درا، مــاوەی درۆ و دەڵەســه و دوو زمانــی و ئــاژاوە بەرپاکردنیانــی بــڕی و تۆپــه قورێکــی نــا بەدەمــی زۆر وەرە خۆپەرەستەکان کــه هــەزار و یــەك پروپاگەنــدەی بــێ ســەروپایان ئەکــرد و بــه نیــازی پیســی ئەیانەویســت لاپــەڕەی مێــژووی خاوێنــی خەباتــی نەتــەوەی کــورد ڕەش کــەن و کــورد و عــەرەب لــه برایەتــی بکــەن، بەڵــێ ئــەم هاتنەوەیــەی قارەمانانــی کوردســتان هێزێکــی تــازەی نایەســەر هێــزی برایەتــی و یەکێتــی نەمــر و هەتــا هەتایــەی کــورد وعــەرەب. بناغــەی خەباتــی یەکســانیانی چەســپاند و هــۆی یــەك بوونــی هەمــوو کوردێکــی بــه شــەڕەف بــوو لــه ژێــر ســێبەر و ســایەی جەمهورییەتــه کۆرپەکەمانــا و دەســت نانــه دەســتی یــەك بــۆ بەتیــن کــردن و پتەوکردنــی بــەرەی یەکگرتــووی بەربەرەکانــی کردنیــان لەگــەڵ دوژمنانــی گــەل و شــەڕ داگیرســێنەران بــۆ تێکۆشــان بــه تێکڕایــی لــه پێنــاوی گەشــه پێــدان و چەســپاندن و خەملاندنــی ئــەم جەمهوریەتــه دیموکراســییه ئاشــتی خوازەمانــا و بــۆ نەهێشــتنی دووڵــی هەمــوو جۆرەناخۆشــی و و دڵیەشــان و جیــاوازی و تــۆوی دوو بەرەکــی و کرمــی ناکۆکــی و پەلاماردانــی یەکــتری.

ئــەم گەڕانەوەیــان بارانێکــی ڕەحمــەت بــوو لــه ســەرەتای پایــزدا بەســەر وڵاتــدا بــاری و بەڵگــەی خۆشــی وکامەرانــی و بەختیــاری و یەکێتــی و هــاوکاری و ســەرکەوتنی هێــزی میللــەت.

کەواته هەموو هاوارکەین بەزار..... بەخێربێتەوە خوایە هەزار جار
مەرگی نۆکەرە و شینی ئیستعمار..... ئیمڕۆکە جەژنە لە دێهات و شار

زەنگی ڕاپەڕین

هەواڵنامەی کتێب

گۆڤاری (هەتاو) ژمارە: ١٦٦
ساڵی ٦ دووشەممە سەرماوە (٣٠ تشرینی دووەم) ١٩٥٩

ئەمەی هەمیشە پێویستە بە لێکۆڵینەوە و دووپاتکردنەوە ناکا ئەو ڕاستیەیە کە ئیمپریالیزم لە هەر وڵاتێکی بەختی ڕەش و نەگبەتی ئەیکا بە تووشییەوە بەجۆرێ ڕەگ دائەکوتێ و گەشە ئەکا مەگەر بە خوێنی گەشی ڕژاو و مێشکی بە گوللە پڕژاوی هەزاران ڕۆڵەی قارەمانی نەبەزدا تەشەنا بکا و بژار. لە پێشان دەستەیەکی خۆپەرستی ناپاك پەیدا ئەکا و چەشنی بوت ئەیخاتە کار و بەهۆیا چنگی ژەهراوی ئەنێتە قورگی نیشتمان و ڕێگە خۆش ئەکا بۆ مژینی سامان چەوساندنەوەی گەل و هەزار وێەك هۆ ساز ئەدا بۆ دووبەرەکی و ناکۆکی بە گژیەکاچوون و مانەوە و پەرەپێدانی نەداری و نەخۆشی و هەژاری! سێ شۆڕەسوارەی کە هەمیشە لە وڵاتە ژێردەست

و داگیرکراوەکانـا مەشـق و رووت و جریـت بـازی ئەکـەن؟ ئـەم کۆسـتە سـێ سـوچەش بـەردی بنچینـەی هـەرە پێویسـتی داگیرکـردن و ئەنجامـی راسـتەوخۆی ئـەون. جـا ئیمپریالیسـتەکان بەهـۆی دەسـت و پێوەنـد و نۆکـەر و کـرێ گرتەکانیانـەوە. رژیمێکـی رەشـی فاشسـتی و یاسـایەکی کۆنـە پەرسـتانەی دوژمـن بـە هەمـوو جـۆرە سەربەسـتی و مافێکـی دیموکراسـی و نیشـتمانی و نەتەوایەتـی ئادەمیـزاد دائەڕێـژن و دەزگایەکـی پۆلیسـی و هێـزی چەکـدار ئەهێننـە کایـەوە کـە بەئـارەزووی دەروونـی گڵاویـان و بـە پێـی دەسـتکەوت و قازانـج و بەرەنجـی زۆربـەی کۆمەڵانـی خەڵکـی زەحمەتکێـش و ئەجوڵێنـەوە و بـە زەبـری کـۆت و زنجیـر و هەڕەشـە و تۆقانـدن و بەهێـزی گوللـە و مەتەرەقـا گـەل دەمکـوت ئـەکا وهەسـتی پـڕ جۆشـی راپەڕیـن و خەباتـی بـۆ ماوەیەکـی کـپ دەکا ئـەم وەزعـە نالەبـارە ئەگـەر لـە شـۆێنکدا درێـژەی پێـدرا، ئـاوا تاقمێکـی رووەرەش بـە گیانێکـی بێهێـزی چـەوت و دەروونێکـی نیشتمانفرۆشـی پـەروەردە ئـەکا و بـە تیـۆری فەلسـەفەیەك ئاویـان ئـەدا کـە تەنانـەت پـاش رووخـان و لەناچوونـی رژێمـە رزیـوە چەپەڵەکـەی ئاغاکانیشـیان و بگـرە تاخۆیشـیان گۆڕبەگـۆڕ ئەبـن هـەر چاویـان لـە کـرداری چـەوت و ناپەسـەندەکانی سـەردەمی رابردوویانـە و، هەمیشـە بەگەڕانەوەیـان خـەو ئەبینـن بـە یاریـدە و پشـتیوانی ئیمپریالیسـتەکان هەوڵـی دڕندانـەی بـێ پایانـی بـۆ ئـەدەن و بـۆ ئـەم مەبەسـتەیان بـە هەمـوو ڕێگایـەکا ئەچـن و لـە تاقیکردنـەوەی هـەر چ هۆیـەکا ناسـڵەمێنەوە، بگـرە زۆرجاریـش وەك گـورگ لـە پێسـتی مـەردا پەردەیەکـی نیشـتمانپەروەری و نەتەوایەتـی درۆزنانـە ئەپۆشـن و لـە ژێـر سـێبەری چەنـد بیروباوەڕێـکا یـا لەناخـی ڕێکخـراو و کۆمەڵـە نیشـمانیەکانا خۆیـان حەشـار ئـەدەن و تەقڵـا ئـەدەن ئـەم کۆمەڵانـە بـۆ نیـازە گڵاوەکەیـان بـە ڕێگەیەکـی پـڕ لـە مەترسـیا بـەرن و دووچـاری کۆسـپ و هەڵـە و ئـاژاوە و سەرلێشـێواویان ئەکـەن و ڕێـزی یەکگرتـووی هێـزە نیشـتمانیەکان ئەشـڵەژێنن و کەلەبـەری تێـوە ئەخـەن!

ئەمە راستییەکی سەرەتایی گشتییە و نموونەی رووداوی زیندووی ئیمڕۆ لە عێراقی خۆمانا ئاشکرا ئەبینێ! هەر لەوساتەوە کە ئێستگەی بێتەلی عێراق موژدەی رووخانی رژێمی پاشایەتی و دەرەبەگی و کۆنەپەرستی سەر بە ئیمپریالیزمی بەجیهانا راگەیاند و پەیامی دامەزراندنی کۆمارێکی سەربەخۆی دیموکراسی و ئاشتیخوازی ئازادی کورد و عەرەبی بۆ میللەتانی رووی زەمین نارد و عەبدولکەریم قاسمی بە رۆڵەیەکی جەنگاوەر و پاڵەوانێکی مەردی نەبەرد و پێشەوایەکی بلیمەت و دڵسۆز سەرۆکێکی دیموکراسی پەروەری ئاشتیخواز و گەل پەرستی تاقانەی کورد وعەرەبی بە خەڵکا ناساند، رق و قین و دوژمنانی ئیمپریالیستەکان هاتە هەڵچوون و کەلبەی ژەهراویان گڕ کردەوە و زوڕنای جادووگەرییان ژەنی و بەربوونە کوتانی تەپڵی جەنگ و چەند هێزی پەراگەندە و کۆمەڵی خۆیان و خزمەتکاریان لەملاولەولا گلدایەوە و لە دەوری ئامانجێکی گڵاو و هەرگیز لە شیان نەهاتووە بۆ ئاواتێکی بۆشی مایە پووچا کۆبوونەوە و بەم نیازەوە کە لەناکاو دەستێکی رەش بوەشێنن و کۆمارە ئازادەکەمان لە ناوبەرن و عێراق وَ کوردستانی بەخوێن ئاودراوی تازە رزگاربوومان بخەنەوە ژێر چەپۆکی جانەوەرانەی کۆمپانیاکانیانەوە دووبارە دووچاری دەردەسەری و ئەندێشەی خوێن مژین و تۆقاندن و چەوسانەوەیەکی ئەوتۆمان بکەنەوە، کە لە چاویا بە رۆژە رەشە دوا بڕاوەکانی دەمی نوری سەعیدی و فەیسەڵ و عەبدولئیلای پێ کۆڕا هەڵدەبن و، بە (کانێکی سەربەخۆیی و ئازادی و ئاسوودەیی) بدەینە قەڵەم! سەرەڕای پیلانە چەکدار و خوێناوییەکانی عەبدولسلام و رەشید عالی و شەواف و یاخی بوونەکەی برا دۆست و کارەساتە جگەربڕەکەی کەرکوك و سەرەڕای موئامەرە پیسەکەیان کە بە کوشتنی پێشەوای هەڵکەوتوومان دەستی پێکرد و بە لەناوچوونی نیوەی نیشتمان پەروەر و سووربوونی خاکی پیرۆزمان بە خوێنی رۆڵە ئازادەکانیەوە لەدەست چوونی کۆمارە دیموکراسیەکەمان دەستکەوتەکانی

شۆڕشـی ١٤ی گەلاوێـژی نەمـرا کۆتایـی پـێ ئەهێـنرا! ئەڵێـم سـەرەڕای ئـەم هەمـوو پیـلان و تـاوان و گوناهەیانـەوە کـە هۆشـیاری و یەکێتـی گـەل و دڵسـۆزی سـوپا ئازادەکەمـان ژیـری و بلیمەتـی تاقـە سـەرۆك یـەك بـەدوای یـەکا کۆریـان کـردن و مـاوەی سـەر کەوتنیـان بڕیـن ئەوەتـا ئەمجـارە بەتایبەتـی لـەم رۆژانـەدا لەهەمـوو جارێکـی پێشـووتر دڕندانەتـر و دوژمنانەتـر و ئاشـکراتر ئیمپریالیسـت و ئەلقـە بەگوێیەکانـی لەگـەڵ دەسـتەو دایـەرەی کۆنـە پەیمانـی بەغـدای گـۆڕ بەگـۆڕ و پێشـمەرگە تـازە پێگەیشـتووەکانیان لـە کاربەدەسـتەکانی عەرەبـی یـەك گرتـوو کەوتوونەتـە خۆیانـا و پـەردە شـڕەی رووی رەشـیان دڕیـوە و بـازووی پیـلان و تەگبیـر و هەڕەشـە و گوڕەشـە و جـرت و فـرت و نوخشـەی پەلامـاردان کێشـان و دەسـت درێژیـان لـێ هەڵمالێـوە و سـەگ لوریـان لەناخـی خایـەن و ناپـاك و داویـن پیـس و دەرەبـەگ و کۆنەپەرسـتی نـاوەوە دەنـگ ئەداتـەوە و کەیـن و بەیـن و چالاکـی و تەقەلایـان لەهەمـوو لایـەکا یـەك ئەگرێتـەوە. جـا ئەمەتـا نیشـتمانی پیـرۆزان (زەنگـی خەتـەر لـێ ئـەدا و نەعرەتـەی شـێرانە و نرکـەی قارەمانانـەی ئـەرز و ئاسـمان ئەلەرزێنـێ و جەرگـی دوژمـن ئەتەزێنـێ و بـە دڵسـۆزی و هەسـتێکی شـیرین بانگـی دایکانەمـان ئـەکا کـە: راپـەڕن ووریـا و چاپـووك و ئازابـن یـەك دەسـت و یـەك دڵ، یـەك رەنـگ و یـەك هێـز یـەك رێـز و یـەك رێگـە و پیلانـی دوژمـن ببـڕن بـدڕن، لـە ژێـر ئـاڵای شـکۆداری کۆمـاری مـن و سـەرۆك و رۆڵـەی شـیرپاکم بـۆ یـەك ئـاوات و یـەك ئامانـج بێتـە کـۆڕی خەباتـەوە کـە رزگاری و پاراسـتنە!

نامەیەك بۆ خاوەنی چاپخانەی کوردستان

هەواڵنامەی کتێب

گۆڤاری (هەتاو) ژمارە: ١٦٨
ساڵی ٦ پێنج شەممە سەرماوەز (٣١ کانون اول) ١٩٥٩

بەڕێز مامۆستا گیو موکریانی

بەراستی موژدەیەکی خۆش و دڵگیرە، موژدەی کرێن و بەکارخستنی ماکینەی چاپی تازە، سەرانسەری کوردستانی رەنگینی گەشاندەوە و لەسەر لوتکەی بەفرینی کێوە بەرزەکانا دەنگی دایەوە و زەنگی ئاوات و کامەرانی لێدا. چونکە بێگومان چاپخانەی کوردستان ماوەی چل و پێنج ساڵی دوور و درێژی پڕ دەرد و ئەندێشە و کارەساتی ناهەموار و زەبروزەنگی ستەم و جەور و جەفاو تەنگ و چەڵەمەی ئاڵۆزی رۆژگاری چەپگەرد، ئەڵێم ماوەی ٤٥ ساڵە چاکی خەباتی لێکردووە بەلادا و بە هەموو هێز و توانا و چەندی لە وزەیا بووبێ، لەشێنەیی و تەنگانەدا، خزمەتی وێژەو زمان و سامانی نەتەوایەتی

کـورد و بووژانـەوە و هەڵچوونـی جۆشـی گیانـی کوردایەتـی لـە خاکـی کوردسـتان کـردووە و لـەم رێگەیـەدا هەرگیـز کۆڵـی نـەداوە و لەخزمـەت کردنیـا سـڵی نەکردۆتـەوە، بۆیـە وا جێگەیەکـی لێوەشـاوەی لەدڵـی هەمـوو نیشـتمانپەروەرێك بۆخـۆی داگیرکـردوە و بووەتـە مایـەی شـانازی و سـەربەرزی و هەمیشـە شایسـتە و لێهاتوویـی گەرمـە سوپاسـە!

وا بـەم بۆنـە نرخـدارەوە لـە کانـگای دڵ پیرۆزبایـی لـە ئێـوە و لەخـۆم و تێکـڕای خەڵکـی دڵسـۆزی کوردسـتان ئەکـەم و ئومێـدەوارم بـەم هۆیـەوە چاپخانـەی کوردسـتان هەمیشـە لـە پێشـکەوتن و سـەرکەوتنا بـێ و گۆڤـاری (هەتـاو)ی بەڕێـز بـە جـۆرێ پێشـکەوێ ببێتـە ئەسـتێرەیەکی گەشـی بڵێسـەدار و لـە ئاسـمانی وێـژە و زانیـاری کوردسـتانا بدرەوشـێتەوە.

ئومێـد دەکـەم هەمـوو نووسـەر و خوێندەوارێکـی دڵسـۆزی کـورد زوبـان دەسـتی یارمەتـی بـۆ درێـژ بکـەن و بەهیـچ کلۆجێـك لەهـاوکاری و پاڵپێوەنانـا دریغـی نەکـەن تاکـو ئـەم گۆڤـارە بەشـێوەیەکی رێـك و پێـك و جوانـتر و بڕوایەکـی پۆڵایـی قایمـتر ببێتـە گـەڕ و بـۆ خزمەتـی کوردسـتان و چەسـپاندن و پتـەو بوونـی برایەتـی هەمیشـەیی کـورد و عـارەب و پارێـزگاری کۆمـارە دیموکراسـییەکەمان و پێشـکەوتنی لـە ژێـر ئـاڵای شـەکەداری تاکـە سـەرۆکی بلیمـەت و پاڵەوانمـان کاکـە کەریمـی قارەمـان.

ئیتر هەر بژین و سڵاوی گەرمم
دڵسۆزتان – مەجید ئەحمەد ئاسنگەر- هەولێر

**** **

وەڵامی بەڕێز گیو موکریانی:

مامۆسـتا مەجیـدی نیشـتمانپەروەر: هەروەکـو بـە دیتنـی ئـازادی بـرا کوردەکانـی عێراقـی شاگەشـکە بـووم و ئـەوەش مایـەی بەختیارێتیمـە کـە لـە پێـش مردنمـدا بـە رۆژگارێکـی وا گەیشـتم کـە نەتـەوەی کـورد دۆسـت و دوژمنـان

لێـك هەڵاوێـرێ بۆیـە سوپاسـی هەسـتی پاکتـان دەکـەم.

چونکـە (٥٠) سـاڵە هـەر کارەسـات و گیـران و تاڵانکـران و لێـدان و مـاڵ سـووتانێکی کەڵەگایەتـی تـورك و عەجەمـان بەسـەر ئێمەیـان هێنـاوە زۆرتـری بەهـۆی بـرا کـوردە شـۆرباو خۆرەکانـەوە بـووە، سـەرەڕای ئـەوەش هـەزاران کەلـەك و بوختانـی وا ناڕەوایـان بـۆ هەڵدەبەسـتین کـە کـەس گـوێ نەداتـە ئامۆژگارییەکانمـان و ئێمـەش لەبـەر پەرێشـانی واز لەپێویسـتی سەرشـانمان بێنیـن.

بەڵـێ هیـچ هێزێـك ئێمـەی نەبەزانـد بـەڵام توانیـان شکسـت بەکاروبارمـان بـدەن و هـەر لـەو هۆیـەوە کـە دوای (٥٠) سـاڵ خزمـەت تـا خانـووی نیشـتەمەنی منداڵەکانـم لـە گـرەوی بانکـی پیشەسـازی دانەنـا نەمتوانـی ئـەو مەکینـە گچکـەی چاپـی بکـڕم.

چونکـو نەوەکـو نەتـەوەی کـورد کـەم و زۆر یارمەتیـان نەدایـن و بـەس بەڵکـو ئەوانـەی کـە پـارەی چەنـد سـاڵانەی (هەتـاو) و کتێبیانـی ئێمەیـان لەلایـە لـە ٥٠٪ کـەس نابیـنرێ.

گیوی موکریانی

نەورۆزی نۆرۆژمان

گۆڤاری (هەتاو) ژمارە: ١٧٥ ساڵی: ٦
نەورۆز: پێنج شەممە (١٤ی نیسان) ١٩٦٠

هەر نەتەوەیەك گەورە و بچووك ئازاد و سەربەخۆبێ یا لە ژێر زەبروزەنگی گورزی چەوساندنەوە و زۆر لێکردنا بە قوڕدا چوبنە خوارەوە لەسەرانسەری زەویدا، بەلای کەمی رۆژێك و جەژنێکی هەیە نەتەوەی کوردیش وەك هەموو نەتەوەکانی سەر ئەم ئەستێرەیەمان، رۆژێك و جەژنێکی نەتەوایەتی تایبەتی خۆی هەیە، جەژنی کورد ئەم رۆژە گەشە بڵێسەدارەیە کە بە ئاسمانی پڕ تەمی کوردستانا ئەدرەوشێتەوە و شەوەزەنگی تاریکی لە هەموو قوژبنێکا ئەڕەتێنێ و رێگە بۆ رۆڵەکانی ئەم خاکەپاکە روونـاك ئەکاتەوە، جەژنی کورد ئەم رۆژەیە کەهێزی شکستە و لەشکری پەراگەندەی رۆژانی رەش و قرچە و لەرزەی زستانی سەختی شەختە و بەستەلوك و بەفر و باران تیا کۆڵ ئەدا

و ملـی ناچـاری کـەچ و سـەری بـێ دەسـەڵاتی شـۆڕ ئـەکا بـۆ کـەژی بەهـار و لـە گریـە و زاری و شـین و شـەپۆری سروشـتا دڵۆپـی بەفـر و سـەهۆڵی تـواوە کـە فرمێسـکی زسـتانە قولپـە ئـەدا و کـەژو گیـاو درەخـت و دارو گەڵایـان ئەجۆشـێنێ و ئەبوژێنێتـەوە و لـە نـووژەن گیانیـان وەبەردەهێنێتـەوە، گـەردوون بەچەشـنێ ئەگـۆڕێ، زەویـش وەکـو بووکـی رازاوەی دڵـداری خـۆی ئەنوێنـێ جەژنـی کـورد لـەم رۆژەدایـە کـە تەخـت و بەختـی زوڵـم و زۆرداری و دامـودەزگای خوێـن مژیـن و زەبـر و بـاوی کـوت و دیلـی و ئێـش و ئـازار و ژانـی قامچـی و دارکاری سـەرنخون کـراو تەخـت و تاراجـی بێـدادی و تـرس و بێـگاری تێـك و پێکـدراو رۆڵـەی جگـەر سـۆزی کـورد و قارەمانـی فیـداکار بەهێـزی بـاوەڕ و بـازوو بـە تاقـی چەکوچکـی پـۆڵاو و ئـارەزووی ئاسـنینی پشـت بەگـەل ئەسـتوور سـەرو کەللـەی ئەژدەهاکـی خوێنڕێـژی پیاکـوژی تاوانبـاری پلیشـاندەوە و نەتـەوەی کـوردی نەبـەزی لـە ژێـر چەنگاڵـی جانەوەرانـەی خوێنمـژان رزگار کـرد و ئاگـری نـەورۆزی لەسـەر گـرد و تەپۆلکـە رەنگینەکانـی کوردسـتانا هەڵکـرد و مـوژدەی سەربەسـتێتی و رزگاری و هێمنـی بەسـەر لوتکـە کێـوە بـەرزەکان و ناخـی دۆڵ و شـێوە قووڵەکانـدا دەنگـی دایـەوە، شـوێنەوار و جێگرەکانـی کاوەی ئاسـنگەری قارەمانیـش ئـەو رۆژە پیـرۆزە نرخدارەیـان لـە بیـر نەکـردووە لـە هەمـوو شـوێنکا هەمیشـە جـەژن و ئاهەنگیـان بـۆ گێـڕاوە، ئێمـەش رۆڵەکانـی کوردسـتانی عێـراق و نـەوەی ئـەو پاڵەوانانـە لەسـەردەمی رۆژانـی رەشـی رابـردودا زۆر یـا کـەم ئاشـکرا و یـا بەدزییـەوە لەنـاو شـار و دێهاتەکانـدا یـا لـە کەناڕێکـی نەدیـودا لەنێـو جەرگـەی سروشـتی دڵرفێـن و تـەڕا لەسـوچێکی دایکـی نیشـتماندا لـە کورسـتانی پێشـێل کـراوا بەپێـی توانـا بیـرەوەری ئـەم جەژنـەی نـەورۆزی رزگاری نەتەوایەتیـمان هـەر کردۆتـەوە و هـەر نەبـێ هێندێـك شـایی و هەڵپەڕکێـمان بـۆ کـردووە.

بـەڵام وا مـاوەی دوو سـاڵە کفنـی کۆنمـان درێـوە و سـەرمان لـە قەپێلـك دەرهێنـاوە و بـە ئاشـکرا و بەپێـی ئـارەزووی گـەرم و گـوڕی دڵ و نیازمـان

جەژنەی نەورۆز ئەکەینەوە چونکە لەم چەرخی بیستەمەدا لە رۆژێکی وەکو نەورۆزی دێرینمان لە چواردەی تەموزی پیرۆزمان دلێر و قارەمانێکی نەبەز، مەردو جەنگاوەرێکی بەهێز، ئازا و جوانێکی جگەرسۆز، کاکە کەریم قاسمی ناودار (یادی کاوەی نەمر)ی تازە کردەوە و مەشخەڵی خەبات و تێکۆشانی لێ وەرگرت و ئاڵای شەکەداری ئازادی و دیموکراتی و ئاشتی لە عێراقدا هەڵکرد و کورد وعەرەب و کەموکەکانی تری لە چەنگ چەپۆکی خوێناوی ئیمپریالیزم و دەرەبەگ و کۆنەپەرستی روو رەشا رزگار کرد و نەورۆزێکی پیرۆزی تازەی خستە پاڵ (نەورۆزی کورد) و جەژنی کردین بە دوو! بەتایبەتی ئیمساڵ کە بۆ یەکەم جار لە مێژووی کوردستانی عێراقی خۆشەویستدا ئەستێرەیەکی پڕشنگدار لە ئاسمانیا ئەدرەوشێتەوە کە پارتی دیموکراتی کوردستانە، پێشڕەوی شۆڕشگێڕی جوتیار و کرێکار و سەپان و کاسبکار و خوێندەوار و رەنجبەر و زەحمەتکێشانی خەڵکی کوردستان کەوا کاوەی چەرخی ئەتۆم و هیدرۆژین و مانگی دەستکرد ماوەی بە ئاشکرا خەباتکردنی پێدا و یادی نەورۆزی کوردی سەد هەزار جار تازە کردەوە و کڵپە و بڵێسەی (نەورۆزی نوورۆژمانی) هێنایە جۆش و سوێند و بەڵێنی لێ سەندین کە تا دوا هەناسەی ژین و دڵۆپی خوێن وشك بوونمان هەمیشە بە دڵ و بەگیان تێبکۆشین بۆ وردوخاشکردنی پڵێشاندنەوەی پیلانگێڕ و دوژمنان و پاراستنی کۆماری ئازادی سەربەخۆی کورد و عەرەب و چەسپانی رێبازە دیموکراسییەکەی و پتەوکردنی برایەتی و دۆستایەتی کورد و عەرەب و گەشەپێدانی یەکێتی راستەقینەی عێراق و سەرۆکایەتی تاقانە رۆڵەی نەبەزی گەلەکەمان، قارەمانی شۆڕشی چواردەی تەموزمان، مەردی ئاشتیخوازی نەبەزمان کاکە کەریمی پاڵەوان، بەخۆشی دۆستان و بە کوێرایی چاوی ناحەز و دوژمنان.

ئیتر جەژنی نەورۆز پیرۆز بێ لە هەمووان.

چاردەی تەممووز

ژمارە ١٨٢ ساڵی ٧ میوەگەنان یەکشەممە (٣١) تەموز ١٩٦٠

هەمـوو شۆڕشـێکی ئازادیخـوازی- دیموکراسـی نیشـتمانی بـە پێـی شـوێن و کات، کـەم و زۆر لـە دوای سـەرکەوتنیا کۆسـپەو تەگـەرەی دێتـە پێـش، هەروەکـو بـەم پێیـە دۆسـت و پشـتگیری چەنـد بـێ دوژمـن و ناحـەز و بەرهەڵسـتیکەری کەمـتر نابـێ، جـا لەسـەر رۆشـنایی راسـتی ئـەم پێـوەرە هـەر لەبەرەبەیانی چـواردەی تەمـووزی پیرۆزی سـاڵی ١٩٥٨ لـەم کاتـە گرنگـەدا کـە مێـژووی عێـراق تیـا لـە بنەڕەتـدا گـۆڕا و تەخت و تاراجـی رژێمـی پاشـایەتی- دەرەبەگـی ئەلقـە بـە گوێـی ئیمپریالیـزم و کۆنەپەرسـتێتی هەڵتەکێـنراو عێراقـی چەوسـێنراوەی زۆر لێکـراوی بـە پاشـکۆی داگیرکـەر بەسـتراوا و بەندیخانـەی گـەورەی نیشـتمانپەروەرانی دڵسـۆز و خەباتـکار بـوو بەکۆمارێکـی ئـازاد و دیموکراسـی پـەروەر و سـەنگەرێکی سـەختی ئاشـتی و بناغەیەکـی کۆنکرێتـی

چەسپێنراوی برایەتی کورد و عەرەب و هێزێکی لەشکان نەهاتووی ئامادە بۆ پەرەسەندن و گەشەکردنی بزووتنەوەی نیشتمانی و دیموکراسی و نەتەوایەتی راستەقینە لە ناوچەی رۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا ئەڵێم هەر لەم کاتە بایەخدارەوە کە پێشەوای وڵات عەبدولکەریم قاسمی پاڵەوان بە پشتیوانی سوپا و پشتگیری و یارمەتی گەل گرمەی شۆڕشی سەرکەتووی بەگوێی جیهانا راگەیاند دۆست و دوژمنانی ناسران وە هەریەك لەریزی دیاریکراوی خۆیدا کۆبوونەوە.

بە گوێرەی سروشت و بەرژەوەندی هاندەریان هەر یەك لەمانە کەوتنەکار و چالاکی دەست و لایەنگر و شۆڕشگێڕەکان کە زۆربەی زۆری گەلن بازووی هەوڵ و کۆششیان لێ هەڵماڵی و بە گیان و سامان رۆژ و شەو بێ وچان خەریکی پەرەپێدان و سەرکەوتنی شۆڕش و چەسپاندن و خەملاندن و گەشەپێکردنی کۆمارە کۆرپە نەمرەکەمان و پتەوکردنی بوون. کەچی لەلایەکی تر‌ەوە دوژمن و ناحەزان هەتیوەکانی نوری و فەیسەڵی تۆپێنراو لە کۆنەپەرست و دەرەبەگ و داخدار و نۆکەران بەسەرۆکایەتی ئاغای پشت شکاویان، یانی ئیمپریالیزم و هاوبەشی بە داگیرکەرە خوێنمژەکان پاش ماوەیەك تۆقین و لەخۆچوون بەهۆش هاتنەوە و بە وێنەی ئەژدەهای بریندارکراوی زامدار کەوتنە خۆیان و دەستیان کردە پیلان و تەڵەکەبازی بۆ بەرهەڵستی شۆڕش و خنکاندنی کۆرپە ساواکەی و بەدەست هێنانەوەی قازانج و بەرژەوەندە دۆڕاوەکەیان و گێڕانەوەی «ئەسپە سەرکەشەکەی عێراق» بۆ تەویلە و خانی پەیمانی بەغدای پچڕا و کامپی شڵەژاوی سەرمایەداری شەڕ و چەوساندنەوە.. ئەمە بوو یەك بەدوای یەکا پیلانە گڵاوە خوێناوییەکانیان گێڕا و هەوڵیاندا نیشتمانپەروەر و دڵسۆزانی کۆمارەکەمان لە سەرانسەری عێراقدا لە شلپاوی خوێنا بگەوزێنن نەك هەر ئەمە و بەس بگرە تەنانەت هێرشی جانەوەرانەیان بردە سەر گیانی پێشەوای شۆڕش و لە تاوانا دەستی ناپاکیان بۆ ژیانی سەرۆکی خۆشەویستمان درێژ کرد کە ژیانی زۆربەی گەلی عێراقە و بەگوللەی ناپاکی و تاوان خوێنی گەشکی پاکی کاك کەریمیان رژاند!

بەڵام یەکێتی و هۆشیاری و دڵسۆزی نەتەوە و چینە نیشتمانپەروەرەکان و یەکێتی گەل و سوپا و ژیری و بلیمەتی و توانای سەرۆکمان، لەلایەکی تر‌ەوە ئاواتی بۆگەنی دوژمنانی خنکاند و پیلانە چەپەڵە خوێناوییەکانیانی هەر لە بێشکەدا گۆڕ کرد و کۆماری عێراق بەسەربەرزی و سەربەست و روو سوور وەك ئەستێرەیەکی پرشنگدار لە ئاسمانی گەلانا دەرەوشایەوە.

ئێستە وا دوو ساڵی رەبەق بەسەر شۆڕشە پیرۆزەکەمان و دامەزراندنی کۆمارە ئازادەکەمانا تێپەڕبوو. وا یادی دووەمی جەژنی بیرەوەری ئەم رۆژە روون و بایەخدارە ئەکەینەوە کە لەمێژووی تازەی عێراقدا بەگشتی و لەکوردستانا بەتایبەتی گرنگ و نرخدارترین رۆژە جەژنی هەرە گەورەی نیشتمانی و نەتەوایەتیمانە. جەژنی یەکجاری رزگاربوونمانە لەماوەی ئەو دوو ساڵە کورتەدا لە تەمەنی کۆمارە دیموکراتییەکەمانا لە سەر ئەم هەموو پیلان و کۆسپ و تەگەرانەی دوژمنان نایانە رێڕەوی گەلێك هەنگاوی زلی ناوە بۆ سوودی گەل و مرۆڤایەتی و ئاشتی بەگشتی و زۆر دەستکەوتی دیموکراتی و نەتەوایەتی و کۆمەڵایەتی و ئابووری و خوێندەواری وسیاسی بۆ میللەت پێك هێناوە، کە پێویستی نووسین نییە تەنیا کە یادی ئەم جەژنە پیرۆزەمان ئەکەینەوە ئەبێ سوود لەو هەموو تاقیکردنەوەو بەسەرهات و هەڵە و کەموکوڕیانە وەربگرین کە لەم ماوەیەدا رووبداوە و پێویستە هەر لایەك کرداری خۆی بخاتە سەنگی تەرازوویەکی دادپەروەرانەی بێ لایەنی و چاکە و فرمانە بە کەڵکەکانی زیاتر بکا و دەست بنێتە سەر چەوتی و هەڵەکانی و ریشەکێشیان بکات، بەتایبەتی لەم کاتە گرنگ و پڕ مەترسییەدا کە دوژمن بۆ هەموو کەلەبەرێکا ئەخشی و هەموو جۆرە چەکێکی خستەکار بۆ لێدانی کۆمارەکەمان و بەربەست کردنی رێبازە دیموکراتیەکەی پێویستە پێوی هەمووان ئیمڕۆ تەنیا سوودی گشتی بێ و جارێ نابێ کەس بەچاوێکی دەسکەوتی پارتایەتی تایبەتی تەسکا بڕوا و بێ هەڵوێستی خۆی لەسەری دیاری بکا! خەڵك راکێشان و کوشتن و تۆقاندن و

هەڵخەڵەتاندن و هێرش بردنەسەر پارت و رێکخراوە دیموکراتی و نیتشمانیەکان و شەڕ و جنێو و بەکار هێنانی هێز بۆ سەپاندنی هەر بیروباوەڕێکی و دووبەرەکی و ناکۆکی و جیاوازی نەتەوایەتی بەرپاکردن لە دیموکراسی و تێگەیشتن .. و ژیانی هەرە گەورە بە کۆمارەکەمان و رێبازە دیموکراسییەکەی ئەگەیەنێ و تەنیا پیشەی ئیمپریالیزم و دوژمنانی گەلی و گرنگترین فەرمانی ئەندام و چینە نیشتمانپەروەر و دڵسۆزان ئیمرۆ ئەمەیە کە بەهەموو هێز و توانایانەوە بەربەرەکانی ئەم شتانە بکەن و ماوە نەدەن جارێکی تر ناپاك و قیندار و ناحەزان، رۆڵەکانی عێراق گرفتار و دووچاری ئەم تاوانە کوشندانە بکەنەوە.

بیرەورەی جەژنی ١٤ی تەموزی ئەم «ئاشتی و دۆستایەتی و هاوکاری و پێکەوە بەخۆشی ژیان و یەکێتی و برایەتییەکی بێ ریایی راستەقینەمان» ئەخاتە ئەستۆ بۆ پاراستن و چەسپاندنی کۆمارەکەمان و فراوانکردنی رێبازە دیموکراتییەکەی و وەرگرتنی دەسکەوتی زیاتر ئیتر هەر کەسێ ئۆباڵی خۆی و گەل لەئەستۆی، مێژووش لە پرسینەوە و لێ تۆژینەوە یا توندوتیژە و لەکەس نابووریّ. بژی یادی دووەمی جەژنی ١٤ی تەموزی نەمر.

بژی برایەتی راستەقینەی کورد و عەرەب و کەمایەتییەکان لە کۆماری عێراقی ئازاد.

بژی یەکێتی هێزە نیشتمانیەکان.

بژی سەرۆکی دڵسۆزمان، رۆڵەی گەل کاکە کەریمی پاڵەوان، مردن بۆ دوژمن و ناحەز و پیلانگێڕان.

جەژنی چواردەی تەممووزی نەمر لە هەموومان پیرۆز بێت.

بەشی لاوانی دیموکراتی کوردستان

کارەساتی بارزان چۆن دەستی پێکرد و چۆن کۆتایی هات

وەرگێڕ مامۆستا مەجید ئەحمەد ئاسنگەر

گۆڤاری «العراق» لە ژمارە یەکی ساڵی یەك بەم ناونیشانەوە سەرەتای گێڕانەوەی ئەم رووداوە گرنگە مێژوویییەی بە زمانی عارەبی بڵاوکردەوە، منیش بۆ ئەوەی هەموو لاوانی دیموکراتی کوردستان و گشت خوێندەوارێکی نیشتمانپەروەری جگەرسۆزی بە شەرەفی زمانی کوردی بەچاکی لەم باسە بە نرخە ئاگادار بن وا بە دوای یەك لە گۆڤاری هەتاوی خۆشەویستدا لە بەشی (لاوانی دیموکراتی کوردستان)دا ئەیکەمە کوردی چونکە لە پێش هەموو کەسێکا پەیوەندی بە لاوانی دیموکراتی کوردستانەوە هەیە و مافی خۆیانە کە بنج و بناوانی ئەم کارەساتە بەراستی و بێگەردی و راستەوخۆ لە زمانی رۆڵەی نەبەز و تێکۆشەری دلێر و قارەمانی کورد و کوردستان مەلا

مستەفای بارزانی پاڵەوانـدا بزانـن.

(پێشـەوای ئـازاد مـەلا مسـتەفای بارزانـی باسـی کارەسـاتەکەی بارزانـی بـۆ گۆڤـاری العـراق ئەگێڕێتـەوە):

یارمەتـی کاربەدەسـتانمدا بـۆ دەرکردنـی ئینگلیـزەکان کەچـی لـە ئەنجامـا خۆمانیـان ناچـاری دەربـەدەری و ئاوارەیـی کـرد، کارەسـات و هەنگامەیـەك بـوو دڕندانەتریـن شـێوەی دیکتاتـۆری و زۆرداری و دەسـت درێـژی نوانـدرا. نەگبەتییـەك بـوو چەندیـن نیشـتمانپەروەری دڵسـۆزی بـە نرخـی ئـەم خاکـەی کـردە قۆچـی قوربانـی کـە رەشـەبای نیـاز و ئـارەزووی گڵاوی کاربەدەسـتە بـێ شـەرمە زۆرداڕەکان رایقەنانـدن و رەوانـی پاکیـان بەگیـزەی گوللـە و گرمـەی بومبـا و هـاژەی فڕۆکـە دەرچـوون. کارەسـاتێکی خوێناوییـە کـە لەبەشـێکی نرخـداری عێراقـی خۆشەویسـتمان (کوردسـتان) رووێـدا.

جـا لـە هۆیەکانـی ئەپرسـی بـە شـوێن بیانووەکانیـا خـول ئەخـۆی و لەسـەرچاوەکەی ئەتوژینـەوە، بـەڵام هیـچ شـتێك نادۆزیتـەوە کـە هاوتـای ئەنجامـە گرنگەکانـی ئـەم کارەسـاتە بـکا و هەرچـی لێـی ئەزانـی لـەم بـە هەڵـە چوونـە زیاتـر نییـە کـە کاربەدەسـتان تێیکەوتـن بەرامبـەر خواسـت و داواکردنـی کەمتریـن پێویسـتی ژیـان لەلایـەن هەنـدێ لەهاونیشـتمانییەکان (وتیـان ئێمـە هاونیشـتمانین و ئەمانـەوێ وەك هـەر ئادەمیزادێـك لـە وڵاتەکەمانـدا بژیـن» ئەمـەش بـەڵای لـووت بەرزانـی ژێـر سـێبەری ئیمپریالیـزم زۆر گـران بـوو، جـا پـۆڵا و ئاگـر و پـەت و سـێدارە و کـۆت و بەنـد و دەربـەدەری وەڵامـی ئـەم داوا بەجێیانەمانـی داوە، پەڕەیەکـی خوێنـاوی و رووداوێکـی جـەرگ بـڕی خەمناکـە، سیاسـەتی دەوری بۆگەنـی رابـردوو نیشـان ئـەدا گۆڤـاری (العـراق) بەنـاوی کارەسـاتی بـارزان لـە زنجیرەیەکـی راسـت و رووداودا ئـەم راسـتییە سـامناکە دەرئەخـات، کاربەدەسـتە حەیـا تـکاوەکان ئـەم تاوانەیـان نایـە پـاڵ بەسـتە ناسـازە کۆنەکەیـان.

بـە نـاوی میـری و دەسـەڵاتی یاسـا گوتیـان: (کۆمەڵێـك لـە یاسـا یاخـی بـوون

دەستیان نایە ئاسایش و سزادانیان پێویستە) بەڵام چ سزایەك؟ شاڵاوێکی پڕ چەك و گەواڵەی گوللە و بۆمبا و هەموو کەرەسەیەکی بەگژاچون و کپکردنی دژندایەتیانی بەکارهێنا، ئەم زۆر لێکراوانەی پارێزگاری ژیانی خۆیان ئەکرد ناوی ئاژاوەچی و ئاسایش تێکدەریان لێنان و بەدرۆ بوختانی لە یاسا یاخی بوونیان پێوە کردن لە ئەنجامدا ئەوانەی پارێزگاری ماف و سەربەرزیتی خۆیان ئەکرد و ناچاری ئاوارەیی و نیشتمان چۆل کردن بوون بۆ ماوەیەك پەردە بەسەر ناشیرینترین و کاریگەرترین کارەساتە پۆشرا، ئەمە لە ساڵی ١٩٤٦دا بووە، هەرێمی زۆر لێکراویش (ناوچەی بارزان) بوو لەدوای هەولێرەوە ئەمانە کاربەدەستان بە دڵڕەقی لە گەڵیاندا جووڵانەوە و دەربەدەریان کردن، برا بارزانییە ئازادەکانمان بوون لە ١٩٤٦ تا چواردەی گەلاوێژی پیرۆز (کارەساتی بارزان لە هەموو دڵ و دەروونێکا لەبەر هەموو چاوێکا زیندوو بووە، ئیمپریالیزم و کلك و بەکرێگیراوەکانی هەوڵی شێواندنی راستییەکەی ئەم کارەساتەیان داو بە سێبەرێکی رەش و تاریکی درۆ و دەلەسەیان پێچا، بەڵام مانگ حەوجەی پەنجە نییە، راستی هەرچەند درێژەش بکێشێ هەر ئەزانرێ.

شۆڕشی چواردەی تەموزی نەمر هات و کاروانی ئازادیخواهان دوای دوانزە ساڵی رەبەقی ئاوارەیی و دەربەدەری گەڕاوە نیشتمان، ئازادیخواهان گەڕانەوە تا باسی کارەساتەکە لەسەرەتاوە تا دوایی بگێڕنەوە و هەر چاو بوو روانیە پێشەنگای کاروانێ کە ئاڵای نیشتمانپەروەری و خەبات لە چەنگی قارەمانی ئازاد مەلا مستەفای بارزانی بوو، ئەم سەرۆکەی کە چەرخی شەڕی لەسەر سووڕا، لە ژێر دەستی ئەوا کارەساتەکە کۆتایی هات! ئەم گۆڤاری «العراق» لەگەڵ پێشەوای بارزانی گەورە ژوانی هەبوو و داوای لێکرد رووداوەکانی کارەساتەکە بگێڕێتەوە تا باری چەوتی نالەباری راست کاتەوە و لەسەر ئەم هەموو ئیش و کارەی (قارەمان) وە ماوە کەمەی ئەم بیرەوەرییە (یادداشت)

ی بەتایبەتی بە (العراق) بەخشی و شایانی سوپاسە.

فەرموو قسەم لەبارەی تەگەرەی بارزان بە چی دەست پێبکەم؟

راستییەکەیان شێواند و بوختانیان پێکردین و بەهەموو شتێکی ناڕەوایان تاوانبار کردین! وتیان شۆڕشگێڕان یاخی بوون کەچی شۆڕشگێڕی یاخی نەبووین، وتیان جەردە و پیاوخراپن، جەردە و پیاوخراپ نەبووین، وتیان بانگەدەری ناکۆکی و دوو بەرەکینە، یەزدان ئاگاداره کە لەوانە نینە هەموو شتێکیان پێ وتین و هەر تاوانێکیان نایە پاڵمان تەنیا شتێکی راست و رووداویان نەگوت. سەیر نییە لە دڵسۆزی و نیشتمانپەروەریمان گوناهبارمان بکەن و لەناو هاووڵاتییەکانمانا ناوونیشانمان بشێوێنن چونکە زۆریان لێ کردین و بەزەییان پێ نەبردین و بە پێچەوانەی هەموو ئاییین و شوێنێکا (عرف) لەگەڵمانا جووڵانەوە، ئەوسا زۆر پێویستیمان بە بەڵگە و بیانوویەك هەبوو چاوی میللەتی پێ ببەستن ئەم میللەتەی ئێمە پارچەیەکین لەو و هەر لەو نەتەوەین. ئەمەوێ نیشانەیەك بخەمە دەست هاونیشتمانییەکان بتوانێ راستی ئێمە (ناڕەزاییەکانیان) بۆ دەرخا ئەبوا خۆیان بڕیار بدەن، ئێمە هەر دڵسۆزی ئەم نیشتمانە بووینە کە هێسك و پرووسکی باپیرمانی تیایە و هەر ئاواش ئەبین لە هەموو گێتیدا هیچ شتێك نییە بتوانێ خۆشەویستی وهۆگری و دڵسۆزی ئەم خاکەمان لەدڵا کزکاتەوە و تا کاتی نەگبەتی و ناچاربوونی دەربەدەریمان هەر فەرمانێکی کە کردوومانە بۆ دەسکەوت و قازانجی نیشتمانمان بەگشتی بووە و ئەمەش بەڵگە بۆ هاونیشتمانیەکانمان. لەساڵی ١٩٣١ دا عبدالعزیز المظفر متصرفی موصل بوو هێزەکانی ئینگلیز ئاسۆری لە دێی بلە هەڵیاندابوو، ناکاو بیستمان کە متصرفی لیوا هاتۆتە ئاکرێ بۆ گفتوگۆکردن لەبارەی کارێکی گرنگەوە، لەگەڵ شێخ ئەحمەدی بارزانی کە برا گەورەمە، کاکم منی نارد لەکاتی کۆبوونەوەماندا بە زاری کاربەدەستانەوە ئارەزووی میری بۆ یاریدەدان و

هاوکاریکردنمـان بـوو بـۆ دەرکردنـی هێزەکانـی ئینگلیـز لـە بلـە و گۆڕینەوەیـان بەهێـزی عێراقـی پـێ گەیانـدم و، گوتـی کاربەدەسـتان دڵنیـان لـە دڵسـۆزی راسـتەقینەتان بـۆ نیشـتمان و ئومێـدەوارن یارمەتیـان بـدەن بـۆ کێشـانەوەی نیروەکانـی بێگانـە و میـری ئەیـەوێ بەرەیەکـی نیشـتمانی لـە عێراقییـەکان پێـک بێنـێ بـە هەمـوو چینـە جیاوازەکانیـەوە و ئێمـە دەوڵەتێکـی موسـڵمانین و برایەتـی و سـەربەخۆیی دروشـمی ئێمـە و ئێوەیـە و ئەتوانـن دەنگتـان لـە رووی هێـزی ئیمپریالیزمـا بـەرز کەنـەوە و ئێمـەش هەمـووی پشـتگیری و هاوکاریتـان ئەکەیـن. بـە متصرفـم وت هەتـا بـرا گـەورەم (شـێخ ئەحمـەد) هەبـێ مـن ناتوانـم بڕیـاری کارێکـی وا زل بـدەم لەگـەڵ ئەمەشـا پێویسـتە بیـروڕای زانـا و ریـش سـپیانی خۆمـان وەربگریـن، جـا ئەچـم پرسـی کاکـم ئەکـەم و داوایـان لەسـەر چـی بـێ ئاگادارتـان ئەکـەم، گەڕامـەوە فەرمانەکـەم گەیانـدە کاکـم و پێـم وت (دەترسـم ئەمـە پیلانێـک بـێ تووشـی کارەسـاتێکمان بـکا، وا چاکـە زۆر زانایانـە و لەسـەرخۆ تیایـا وردبینـەوە: تەنیـا هەسـتی نیشـتمانی هەمـوو شـتێکی رامااڵـی و بـە گورجـی خواسـتی متصرفـمان هێنایـە دی بـۆ پـاك کردنـەوەی نیشـتمان لـە هێزەکانـی بێگانـە و گۆڕینیـان بـە هێـزی نیشـتمانی لـە سـوپای خۆشەویسـتمان دەنگـمان بـەرز کـردەوە لـە داواکردنـی کشـانەوەی بێگانـە و وتمـان ئێمـە عێراقینـە و سـەر ئەبەینـە بـەر دامـودەزگای عێراقـی و گوێدێـری سـوپای عێـراق ئەکەیـن کـە سـوپای خۆمانـە، ئەوسـا داوای کشـانەوەی بێگانـە و دانـی ناوچەکـە بـە دەسـتی لەشـکری عێراقـا ئەکەیـن و مـن خـۆم بڕیارەکەمانـم گەیانـدە سـەرکردەی ئینگلیـزەکان و پێـم وت ئێمـە لـەم وڵاتەدایـن حوکمڕانێکـی عێراقـی بێگەردمـان ئـەوێ، ئێـوەش لـە وڵاتەکەمـان بچنـە دەرەوە، ئەگینـا چ رووێـدا ئۆباڵـی لـە ئەسـتۆتانە، ئـاوا توانیـمان ئینگلیـز لـەم پارچـەی نیشـتمانەمان دەربکەیـن و هێزەکانـی عێـراق شـوێنیان گرتنـەوە و بـە بـەزم و ئاهەنگێـک پێشـوازیمان کـرد.

ئایـا ئەمـە بـەس نییـە بـۆ دەرخسـتنی راسـتیمان و راسـتی نیـاز و ئامانجـمان

بـا هاونیشـتمانییەکان و مێـژوو خۆیـان بڕیـار بـدەن!

ئـەم دڵڕەقـی و دەربەدەرییـەی پـاش ئەمـە گرفتـاری بووییـن جارێکـی تـر باسـی ئەکەیـن.

(چیرۆکی بەخشین کە بوو بە کۆت و دەربەدەری و ئاوارەبوون)

(کاربەدەسـتان ٥٠٠٠٠ دینارییـان تەرخـان کـرد بـۆ سـەری مـەلا مسـتەفای بارزانـی) دڵشـکانێکی سـەخت بـوو، ناپاکـی و لێقەومانێـك بـوو بەچـی نـاو ئەبەیـت و بەچـی تـێ ئەگەیـت گرنـگ نییـە و بـەڵام هەرچۆنێـك بـێ سـەرەتای نەگبەتییـەك بـوو خوێنـاوی کـە تەنانـەت بـە یادمانـا نـە ئەهـات رووبـدا و ئێمـە ببینـە قۆچـی قوربانـی تەنیـا چـۆن ئیمپریالیسـتەکان ویسـتیان (کارەسـاتەکە) فەوتـا بەزەیـی بـە پیـر و منـاڵ و ئافرەتێکمانـا نەهاتـەوە (کـە زۆرداری روو ئەکاتـە میللەتێـك و کۆمەڵێـك، یـا هۆزێـك کوێرانـە شـاڵاو ئەبـا و گـوێ ناداتـە (هـەق) و چ ناپرسـێ. ئەشـیا چـارەی ئـەم نەگبەتییـە بکـرێ و بـەری هۆیەکانـی بگیـرێ، ئەگـەر هیـچ هۆیەکـی راسـتی بوایـە بـەڵام داگیرکـەران کـە خۆیـان لـە میللەتێـك خـۆش کـرد هەسـتی مرۆڤایەتـی کاریـان لـێ نـاکا و بـە تەنـگ بـوون و نەبوونـی هـۆی گێچەڵـەوە نیـن و ئەگـەر بەڵگـە و بیانوویـان چنـگ نەکـەوت ئەکـوژن و ئەبـڕن بـێ ئەمـەی هەسـتی دەروونیـان بجووڵـێ، منیـش کەباسـی کارەسـاتەکەمان (کارەسـاتی بارزانییـەکان) بـۆ هاونیشـتمانییەکانم ئەکـەم بـە دڵسـۆزییەوە ئەمـەوێ راسـتی بێگەردیـان بخەمـە دەسـت کەشـێوەی ئیمپریالیـزم لـە وڵاتـە ئازیزەکەمانـا و بـۆ ئەمـان و بـۆ رای گشـتی ئـازاد دەر ئەخـا.

پێشـەکی کارەسـاتەکە: ئاوڕێـك لەمێـژوو ئەدەمـەوە لەسـاڵی ١٩٣١ ئەڵێـم بۆچـی کاربەدەسـتان هێرشـیان هێنایـە سـەرمان و گەمارۆیـان دایـن و خـاك و خۆڵیـان وێـران کردیـن؟ وتیـان هێـزی ئینگلیـزەکان لـە بەشـێکی گرنگـی وڵاتەکەمانـا عێـراق هەڵیـداوە، ئێمـەش بڕواتـان پـێ ئەکەیـن کـە جگەرسـۆزی نیشـتمانن و ئەگـەر بێـت و داوای کشـانەوەیان بکـەن ئـەوا شـەرەفی نیشـتمانپەروەری لەپێـش هەمـو

کەسێکا بـۆ ئێـوە ئەبـێ سـا بـە هەمـوو دڵسـۆزی و پاکییەکـەوە هەسـتێکی راسـتی نیشـتمانی و گوێدێرییەکـی بـێ گومـان دەنگـمان لـە زددی هێـزی ئینگلیـزەکان بـەرز کـردەوە و سـەرکەوتین و ناچارمـان کـردن (بلـە) چـۆل کـەن و پێشـوازی نیـرووە عێراقییەکانمـان کـرد کـە جێگـەی ئەوانیـان گرتـەوە و هیـچ گومانمـان نەبـوو کـە ئەمـەی کردمـان فەرمانێکـی راسـتەوخۆی نیشـتمانی بـووە، چونکـە کاربەدەسـتانی عێـراق ئەمەیـان پێکردبووین چاوەڕوانـی پاداشـت بووین، کـە (میـری) چاوەدێـری و بـاڵ پیاگرتنـمان بـکا بـۆ هانـدان و دەسـت لـە پشـتدانی هاونیشـتمانییەکانی ترمانـا خـۆ ئەگـەر ئەمـەی کردمـان تەنیـا پێویسـتییەکی نیشـتمانی بووبـێ لەسـەرمان لـە بەرامبـەر وڵات و گەلـی عێراقـی خۆشەویسـتمانا و لـە هەڵسـان بـە پێویسـت شـایانی سـوپاس نییـە، هەرگیـز بەیادمانـا نـە ئەهـات کـە پاداشـت پێچەوانـە بـێ هـەروەك بەداخـەوە ئەڵێـم واش بـوو؟

راسـتییەکەی نەمانزانـی کـە ئینگلیـز ئیمپریالیسـتەکان بـە ئاسـانی لەناوچەیەکـی داگیرکـراوی وەکـو عێراقـا ناچنـە دەرەوە لـە کاتێکـدا کاروبـاری عێـراق لـە ژێردەسـتەڵاتیانا بـوو تەنیـا پشـتمان بـە کاربەدەسـتانی عێـراق بەسـت کـە ئەمەیـان پێکردیـن و بەهـۆی نوێنەریـان عبدالعزیـز مظفـر بەڵێنیـان پێدابووین کـە لایەنگیریـمان بکـەن و لـە دەسـتدرێژی و تۆڵەسـەندنەوەی ئینگلیزەکانمـان بپارێـزن، ئەنجـا کـە بیسـتمان داگیرکـەران نیـازی بەدکاریـان هەیـە پیلانیـان داوە بـۆ گەڕانـەوە و ژێردەسـت کردنـی وڵاتمـان زۆر پەسـت و دڵتەنـگ بووین بەتایبەتـی کـە زانیـمان ئـەم پیلانـە گڵاوە بەهـۆی کاربەدەسـتانی عێراقـەوە جێبەجـێ ئەکـەن کـە بـە درۆ نـاوی سـەربەخۆیی و نیشـتمانی لەخۆنابـوو.

باوەڕمـان بەمـە نەکـرد و زۆر لامـان ئەسـتەم بـوو بـاوەڕ بکەیـن تـا ئـەم کاتـەش بـە درۆمـان ئەزانـی هیـچ عێراقییـەك هەبـێ لـە برایەکـی یـا لـە کۆمەڵێکـی هاونیشـتمانی خـۆی بـدا بـۆ تۆڵـە سـەندنەوەی ئیمپریالیسـتە ئینگلیـزەکان و بەجێهێنانـی پیـلان و پـرۆژە خوێناوییەکانیـان، ئەمـەش تەنهـا بـۆ خاتـری کورسـی

وەزارەت بـوو یـا ئەندامەتـی پەرلەمـان! چەنـد پەیامێکـمان وەرگـرت هەمـووی وای رائەگەیانـد کـە میـری (دەوڵەتیـی) خۆمـان هێرشـی هێناوینـە سـەر و فەرمانێکیـان پـێ کـراوە ئەیکـەن بـۆ کوشـتن و گرتـن و دەربـەدەری و ماڵوێرانیـمان و چەنـدی ویسـتمان هـۆی ئـەم کارەسـاتە بزانیـن، خۆڕایـی بـوو مەگـەر ئەمـە نەبـێ کـە بـە درۆ و بوختـان میـری ئەیـوت کۆمەڵێـك لەناوچـەی بـارزان یاخـی بوونـەو پشـێوی بەرپـا ئەکـەن و بوونەتـە سـەرچاوەی ئـاژاوە و مەترسـی لـە وڵاتـدا! ئەنجـا بـاوەڕم بـەم قسـەی نەسـتەقە کـرد: (زۆرداران پەکـی بیانـوو دۆزینەوەیـان ناکـەوێ) نائومێـدی دایگرتیـن و چاوەڕوانـی چارەنووسـمان کـرد بەڵکـو کاربەدەسـتان بەهـۆش بێنـەوە و ویژدانیـان بجووڵـێ! ئەمـەش ئاواتـی نائومیـد و ئومیـدی خنـکاو بـوو چونکـە نیروەکانـی عێـراق لەنـاکاو بەسـەریانا دایـن و ناوچەکـەی گەمـارۆ دایـن و هەروەکـو لـە جەنگێکـی تـەواو دابیـن ئـاوا ئاگربارانیـان کردیـن.. کۆچـی یەکـەم: ئەمـە لـە پایـزی ١٩٣١ بـوو تـا هاوینـی ١٩٣٢ چـوار مێخەیـان کێشـابووین، لـە مـاوەی ئـەم کاتەشـا زۆر جـار هەوڵـی ئەمەمـان ئـەدا لەگـەڵ کاربەدەسـتان بگەینـە ئەنجامێـك چـارەی خوێـن رشـتن بـکا و زۆر لێکـراوان رزگار کا لەجـەور و سـتەم و کاروبـار بچێتـەوە دۆخـی جارانـی، بـەڵام سـەرنەکەوتین و لـە هـەوڵ و تەقەلامـان مایـە پـووچ بووین کـە زانیـمان کاربەدەسـتان هیچیـان بەدەسـت نییـە و دوژمنـی گەورەمـان (ئیمپریالیزمـە) و هاتـووە خەریکـە بـە چەکـی براکانمـان لێـمان ئـەدا و پیلانێکـی هەیـە و بەهێـز، بـە ئاگـر و پـۆڵا بـە قوربانـی بەلاشـە و خوێـن ئەبـێ بچێتـە سـەر ناچـار بووین کـە وڵاتـی خۆمـان بەجـێ بێڵیـن و ئـەو وڵاتـەی کـە لانـەی بـاب و باپیرمـان گـۆڕی هـەزار سـاڵەیان و تاکـە دڵدەرەوەمـان بـوو ناچـار بـۆ تورکیـا کۆچـمان کـرد و چەندەهـا یـادگاری نرخدارمـان بەجێهێشـت بـە دڵێکـی پـڕ هەسـتی لـێ قەومـان و نەگبەتـی و سـتەمی زۆرداری سـنوورمان بـڕی.

لـە تورکیـا: پێـش ئەمـەی سـنوور ببڕیـن و بچینـە ژووروەوە تورکـەکان ئەیانزانـی

و بـۆ ناوچەکانـی ئەوبـەری (ئەنقـەرە)ی دووری تخووبیـان بردیـن و مـاوەی شـێخ ئەحمـەدی براگەورەیـان دام لـە (ئەنقـەرە) دانیشـێت، لەوێـوە لـە ناوجەرگـەی تورکیـادا سـەودای وەتـەن دایگرتیـن عێراقـی خۆشەویسـت و شـاخ و داخ و گـرد و دەشـت و دۆڵەکانمـان وەبیرکەوتـەوە، بڕیارەکەمـان هێنایـە دی رووەو سـنوور کەوتینـە ڕێ.

لـە سـنوورەوە لەهاوینـی ١٩٣٢ تـا پاییـز تاڵـی ئاوارەیـی و دووری وڵاتمـان چێشـت کـە بـۆ سـنوور خشـین، لـە خۆشـیانا دڵـمان لەگـەڵ بـا رقەبـەری ئەکـرد، بـەڵام کاربەدەسـتانی تورکیـا لـە تخوبـەوە پێـمان گەیشـتن و ڕێـی پەڕینەوەیـان نەدایـن و بـۆ کەمکردنـەوەی کاری قەدەغـە کـردن لەسـەرمانا وێسـتیان بەمـە دابینـمان بکـەن کـە زەوییـەکان بەدەسـت خۆمانـەوە بـێ تاوەکـو ئەنجامێـك دەرئەکـەوێ و ئـاوا چاوەڕوانیـمان کـرد لـەم کاتەشـا لـە بەینـی کاربەدەسـتانی عێـراق و تورکیـا گفتوگـۆ هەبـوو لەبـارەی تەگـەرەی ئێمـەوە لـە ئەنجامـدا کاربەدەسـتانی عێـراق ئێمەیـان بەخشـی و لەگەڕانەوەمـان بـۆ نیشـتمان سەرپشـکیان کردیـن، شـێخ ئەحمـەدی بـرام لـە ئەنقـەرەوە گـەڕاوە عێـراق و چـووە بەغـدا تەنیـا مـن و هاوڕێکانـم زۆر لـەم لێبوردنـە دڵنیـا نەبووین و هۆشـیاری و هێمنیـمان پەسـەند کـرد بـەرەو ناوچـە شـاخاوییەکانی نزیـك کەوتینـە ڕێ.

گەڕانـەوە بـۆ بەغـدا: بـۆ بەغـدا بانگیـان کـردم تـا لەکاتـی ئـەم گتفوگۆیـەی کاربەدەسـتان گۆیـا لەگەڵمانـا ئەیکـەن لای بـرام بـم، بـەڵام نەچـووم وتـم ناتوانـم و هیچـمان نەکـردووە ئاسـایش بشـلەژێنێ، منیـش وەك هـەر هاونیشـتمانییەك خەڵکـی ئـەم وڵاتـەم و زۆر بەهێمنـی لێـرەدا ئەژیـم و هـەر کاتێکـی شـتێکم کـرد زیـان بـە ئاسـایش بگەیەنـێ بەرامبـەر یاسـا گوناهبـار ئەبـم. بـەڵام کاربەدەسـتان بەمـە دابیـن نەبـوون و شـێخ ئەحمـەدی برامیـان راسـپارد داوام بـکا ئەویـش بەشـوێنیا نـاردم، هەمیسـان نەچـووم دووبـارە کاربەدەسـتان وازیـان نەهێنـا و ئێخـەی کاکمیـان گـرت و بـە دوویانـدا ناردمـەوە و ئەمجـارەش نەچـووم

و بـە نوێنەرەکـەم گـوت ئەگـەر میـری لـە لێبوردنمـان نیـازی پاکـە بـا رێگـەی گەڕانـەوەی شـێخ ئەحمـەدی کاکـم بـدات و چـی ئـەوێ باسـی لـێ ئەکەیـن لـە ئەنجامـا بـواری کاکمیـان دا بێتـەوە بـەم هەواڵـە زۆر گوشـاد بـووم لـە هەمـان شـوێنی کـە بـەزۆرداری ناچـاری جێهێشـتنی کرایـن بەیـەك گەیشـتینەوە.

بـۆ بەغـدا بـۆ دەربـەدەری: لەگـەڵ کاکـم دوایـن و پـاش ئەمـەی کاربەدەسـتان لەبـارەی لێخۆشـبوونمان هیـچ گومانێکیـان نەهێشـتەوە چووینـەوە بەغـدا کـە گەیشـتینە بەغـدا ئەمـەی مەترسـیم لـێ ئەکـرد و بەدڵـما ئەهـات رووێـدا، میـری قسـەی خـۆی شـکاند و لـە بڕیارەکـەی هەڵگـەڕاوە و ئێمەیـان گـرت و خۆزیـا هـەر بەگرتـن وازیـان بهێنایـە، بـەڵام بـۆ حلەیـان رەوانـە کردیـن و لەپاشـان لـە لیوایەکـەوە بـۆ لیوایـەك و ..هتـد. تـا لـە دواییـدا ئازارێکـی زۆرمـان دیـت چونکـە بـێ سـووچ لـە شـوێنێکەوە بـۆ شـوێنێکی تـر ئەگوێزراینـەوە کـە لـەوەش تەنهـا ئارەزوویـان سـزادانمان بـوو و بـەس لەلایـەن کاربەدەسـتان و ئیمپریالیسـتەکان کـە بـە هەمـوو هەوەسـی خۆیـان نیـازی نەمانیـان ئەکردیـن.

بـۆ سـلێمانی: لـە بـەسرا بەنـد بووێـن و هـەر بـە پەنجـە مانـگ و رۆژمـان ئەژمـارد بـۆ ئـەم کاتـەی کـە بـە وڵاتەکـەی خۆمـان شـادبینەوە و بەتایبەتـی هەسـتمان بەخـەم و دەربـەدەری ئەکـرد چونکـە ئەمانزانـی هیـچ سـووچ و تاوانێکـمان نەبـووە، هەرچـی دووچـاری بووێـن بـە جـەور و زۆرداری بـوون و بـۆ دەسـکەوتی ئیمپریالیسـتە دوژمنـە خوێنەخۆرەکانـی وڵاتمـان بـوو لـە ئەنجامـا پـەروەردەگار دەرگای کـردەوە بڕیـاری گواسـتنەوەیاندا ین بـۆ سـلێمانی. بـۆ یەکەمجـار بـە گواسـتنەوە دڵخـۆش بووێـن و هـۆی ئـەم دڵشـادیەش ئەمـە بـوو کـە هەرچەنـد سـلێمانی لەناوچـەی خۆمـان دووەرە و چەنـد چیاوچـۆڵ و چەمیـان لەبەینایـە بـەڵام لـە (بـەسرا) نزیکـترە، ئەگونجـێ ئـەم گواسـتنەوە تازەیـە سـەرەتای گەڕانەوەمـان بـێ بـۆ شـوێنی خۆمـان.

راکـردن: لای هەنـدێ کـەس تەنهـا ئاواتـێ بـوو بـەس تەنیـا بـەلای منـەوە

لەمەزیاتر بووە چونکە ئەمزانی کەداموەدزگایەکی بە خۆڕایی و بۆ قازانجی ئیمپریالیستەکان دوژمنایەتی و ئاگربارانیان کردین داموەدزگایەکی ئاوا لەو وزەیا نییە تەنانەت بە بیریا بێت بمانگەڕێنێتەوە خاکی خۆمان ئەوسا بڕیارێکم دا و پیلانێکم بۆ دانا:

بڕیارەکە فرار کردن بوو (هەڵاتن)، هەر جۆرێك بوو پیلانەکەشی بریتی بوو لە بڕینی سنووری ئێران و گەڕانەوە بۆ ناوچەی بارزان لە رێگایەکی ترا بەمەش ناچاری کردم کە ماوەیەك بە وڵاتی عەجەما و بە رۆخ تخوبی عێراقدا بڕۆم تا ئەگەمە شوێنێك لەکاتی پەڕینەوەی سنووری عێراقدا لەناوچەی بارزانم ئەکا.

داوای داد و بەزەییمان لەمیری کرد و بە ئاسن و ئاگر وەڵامی داینەوە چل و حەوت کەس هێرشیان بردە سەر ٧٥ چەکداران و بەسەریانا زاڵ بوون.

لە بەندیخانە دڵگەشەکەی سولەیمانی بڕیاری راکردنم دابوو زۆر هەستم بە پەستی و دڵتەنگی و ماندووێتی ئەکرد، گێژی کردبووم، هەڵاتن و نیشتمان جێهێشتنم زۆر لا گران و ستەم بوو، چونکە هیچ سووچ و تاوانێکم نەبوو تەنانەت بیری راکردن غەمگینی ئەکردم، بەڵام تاکە دڵدانەوەم بەمە بوو کە لە تاریکی بەندیخانەی سولەیمانی دەرئەچم، بۆ رووناکی و سەربەستی، لە پێشان لەسەر سنووری وڵاتم ئەنجا لەخاکی نیشتمان- بارزان چونکە بەپێی ئەم بڕیارەی دابووم و ئەو پیلانەی بۆم داڕشتبوو کە لە تخووبی ئێرانەوە بۆی بگەڕێمەوە پیلانی راکردنم بەتەنها دانەنابوو، بەڵکو سێ کەس بووین من و دوو کەس لەهاوڕێکانم و پەسەندمان ئەکرد لە سلێمانیەوە بۆ پژدەر و لەوێشەوە بچینەوە بارزان، بەڵام بوونی هێزەکانی ئاسایش لەم ناوچانە بەپێی سیاسەتی ئیستیعمار بواری ئەمەی نەدایین بۆیە ناچار بووین رووەو تخووبی ئێران بڕۆین و ئەنجا لەسنوور بپەڕینەوە بە حدودا هەوراز بینەوە تا ئەگەینە جێگایەك کە بەڵێ تێپەڕبوونمان بۆ عێراق ئەمان گەیەنێتەوە

بـارزان.

ژووان لەگـەڵ شـەوێکی مـات و بێدەنـگ و هەوایەکـی وشـك بـوو، تاریکـی بـە تاڵایـی رووی زەوی ئەپۆشـی و دڵ تەنـگ و پەڕێشـانی ئەکـرد. هەمـوو شـتێك بـە پێـی پیلانـی دانـراو ئامـادە کرابـوو چاوەڕوانـی سـەعاتی سـفرمان ئەکـرد، هـەروەك سـەربازەکان نـاوی ئەبـەن. تـا بـۆ رووناکـی و سەربەسـتیی هەڵمـەت بەریـن ئەمـە شـەوی یازدەمینـی حزیرانـی ١٩٤٣ بـوو کـە لەگـەڵ تاریکـی و بێدەنگـی شـەودا لـە بەندیخانـەی خەمنـاك دەرپەڕیـن و کەوتینـە ناوشـاخەکان و کشـوماتێکی دڵپـڕ دایگرتیـن لـە چرپـەی پێـمان بـەولاوە کـە بەسـەر وردە بەردانـدا ئەڕۆیشـتین کـە هێشـتا دەسـتی شـارەوانی نەگەیشـتبووەیە لەمـەولاوە چیترمـان نەئەبیسـت لـە راسـتیدا زۆر مانـدوو بووین، هەنـدەی بەناچـاری بەسـەری کێوانـدا هەڵگەڕێیـن و بـۆ نـاو دۆڵ و شـێواندا گلـۆر بینـەوە دووبـارە بەسـەر لوتکـەی چیاکانـا بکەوینـەوە جگـە لـە هەسـت بـە مەترسـی کـردن کـە لـە دوامـان بـووە دوور نەبـوو ماندووبونمانـەوە ئەبوایـە هـەر خۆشـتر و خێراتـر بڕۆیـن.

تۆڵەسـەندنەوە: بـاش ئەمزانـی کاربەدەسـتە ئیمپریالیسـتەکان کاتێـك بەفیرارکردنـی مـن و دوو هاوڕێکانـم، ئەزانـن دەسـتەو وسـتان ناوەسـتن بگـرە چـاوەڕوان بـووم هـەر کـە زانیـان رووم لـە کـوێ کـردووە و لەبەردەسـت کردنمـان نامـراد ئەبـن، کاربەدەسـتان هـان ئـەدەن بـۆ تۆڵـە سـەندن لەخـزم و کـەس و خێـزان و هەڤاڵەکانـم کـە گشـتیان لـە بەندیخانەدابـوون زۆرجـار هـەر تەنیـا کـە بیـرم ئەکـردەوە ئەمانـە هەمـوویـان بەپیـر و منـاڵ و ئافرەتـەوە ئەبنـە قوربانـی و بـە سـزای فیرارکردنـی منـەوە ئەتڵێنـەوە، بـۆ دابینکردنـی خواسـتی داگیرکـەر و بەجێهێنانـی فەرمانیـان جۆرەهـا سـزا و ئەندێشـە ئەچێـژن ئـەم کاتـە لـە راکردنمـا دوودڵ ئەبـووم، بـەڵام لـە ئەنجامدانـم بەخۆمانـا و بڕیارمـدا و هێنامـەدی چونکـە ئەمـە لـە دەسـت خـۆم نەبـوو بـەم هۆیـەوە کـە هەسـتم ئەکـرد لـە پێنـاوی زوڵمـو

زۆرداری و دەستدرێژییەکی بەددا بوومە قۆچی قوربانی و یەکجار لە دڵم گران بوو، سەر بۆ ئەم زۆرداری و دوژمنایەتییە دانەوێنم و باڵی شەرمەزاری بۆ ئیمپریالیزمی داگیرکەر شۆڕکەم و بە ئارەزووی وان نیشتەجێ بم!

چۆنم دانابوو ئاوا هات! هەر کاربەدەستە ئیستعمارچییەکان بەدەرچوونیان زانیم و نەزانی پەنجەی بەدکاری و نامەردی کاربەدەستانی بە زۆر بەسەر عێراقی خۆشەویستدا سەپانەیان خستە کار لە زددی خێزان و خزم و کەسم، نامەوێ چ رووبدا بیخەمە بەرچاوانەوە، چونکە هێندە کاریگەر بوون تەنانەت توانای یادکردنەوە و نیشاندانیشم نەماوە! بەڵام بۆ مێژوو ئەمەندە ئەگێڕمەوە کە ئەو هێرشە سەختە ناڕەوایە گەلێ هەڤاڵی دووچاری زۆر دەرد و نەخۆشی کرد بە جۆرێ نەختێکیان رەوانیان سپارد و هەندێکیشیان تا ئەمڕۆ هەرماون و نە گۆڕاون و کۆتایی ئەم هێرشە درندانەی تۆڵە سەندنە ئەمە بوو کەدەست بەسەرەکان تێکڕا لە سوڵەیمانییەوە گوێزرانەوە (بەغدا) لەوێشەوە بۆ (حلە) نێردران و بەهێزی پۆلیسان و نوێنەرانی میری فەرماندرا کە شوێنم هەڵگرن و قۆڵ بەستم بکەن!

پشووەدانێك لە سنوور: نایەتە بیرم کە خۆم و دوو هاوڕێکەم لەکاتی فیرارکردنمان تا گەیشتینە تخوبی عێراق و ئێران هیچ پشوومان دابێ، بەڵام لە سەر سنوور راوەستاین و دەستبەجێ پاش سنوور بڕینمان هاتە بیرم کە هەرچەند دەستگرتن بە رووندا وابێت گفتوگۆ لەگەڵ کاربەدەستان و هیچ بەدەستانی عێراقدا بکەم بەڵکو ئەگەمە ئەنجامێك بۆ گەڕانەوەی بارزانم لە یەخەی مەترسی و بەند دیواری ئەندێشەم ئەکاتەوە لە هەموو شتێ زیاتر پەسەند ئەکرد لەگەڵ کاربەدەستانا لەسەر هەر شتێك پێك بێم کە ئەبێتە هۆی پارێزگاری و هێمنی و ئاسایش لەناوچەی کوردستانا و ماف ئەداتەوە خاوەنی و نیشتمانیە بێ تاوانەکانا لە دەردی ئیمپریالیستەکانم رزگار ئەکا و بۆ بەجێهێنانی ئەم ئاواتەم بڕیارمدا کە فیرارکردنم لەبەندیخانەوە بۆ بارزان

لەرێگـەی ئێرانـەوە بـێ لـە کاتێکـدا ئەمتوانـی لـە سـلێمانییەوە بـۆ پشـدەر و لەوێـوە بـۆ بـارزان راکـەم، تەنیـا ئەترسـام لەگـەڵ هێزەکانـی میـری ئـەدگاری یەکـتری بیـن و کـە ئـەم وەختـە لەناوچـەی پـژدەر هەڵیاندابـوو لەکاتـی ئـارەزوی لێکدانـم نـە ئەکـرد و لـە کانـگای دڵـەوە حـەزم ئەکـرد لـە وڵاتـە خۆشەویسـتەکەمدا بەخـۆش و ئاشـتی وەك هـەر هاونیشـتمانییەکی تـری ئـەم مەفتەنـە مـاوەی تەمەنـم بەرمەسـەر.

برووسـکەیەك بـۆ بەغـدا: بروسـکەیەکم نـاردە بەغـدا بـۆ (بـلاط) بـۆ ئەنجوومەنـی وەزیـر و نوێنـەر و ئەعیانـان پێـم راگەیانـدن کـە بۆمەبەسـی یاخـی لـەوێ فیـرارم نەکـردووە چونکـە مـن تاوانبارێـك نیمـە چێشـتنی سـزا و ئـازاری بەندیخانـەم لـە ئەسـتۆ بـێ بەخواتـان سـوێند ئـەدەم کـە بـە چاوێکـی پـڕ داد و دڵسـۆزییەوە چـارەی دەردەسـەریم بکـەن و دەیخەمـە بـەر داد و ویژدانتـان کـە کۆتایـی بـەم کارەسـاتە بهێنـن کـە هیـچ بەڵگەیەکـی نییـە تەنیـا ئـارەزووی ئیمپریالیسـتەکان نەبـێ کـە ئەیانـەوێ کڵپـەی دەرووییـان بەسـەری ئێمـە داهمرکێننـەوە و بـە ئومێـدی دادەوە لەسـەر تخوبـی چاوەڕوانیـم و ئومێدیشـم بـە یەزدانـی پـاك زۆرە.

کاربەدەسـتان وەڵامێکـی راسـتەوخۆیان دامـەوە وەڵامەکەشـم هـەر لـە دووەم رۆژا پێگەیشـت. کەبـەم هێرشـەم زانـی برایـە سـەر خێـزان و کەسـوکارم و گواسـتنەوەیان بـۆ بەغـداوە دەرچوونـی فەرمـان بـۆ شـوێن کەوتـن و قۆڵبەسـت کردنـم و ئـەم یاداشـتەی میـری تەرخانـی کـرد بـۆ هـەر کەسـێکی هگـرێ یـا سـەری منیـان بـۆ بـەرێ پەنجـا هـەزار دینـار و چـی ترنـا (بـۆ هەرکـەس مـەلا مسـتەفای بارزانـی بگـرێ بەزیندویـی یـا بـە مردوویـی پاداشـتی تـر دە هـەزار دینـار بـۆ هـەر کەسـێکی یـەك لـە هەڤاڵەکانـم بەردەسـت بـکات، نازنـم ئەبـێ میـری بـۆ ئـارەزووی شـیرین کردنـی خوێنـی منـی بـۆ هاونیشـتمانیەکان کردبـێ ئەگینـا بۆچـی پاداشـتی بڕینـی سـەری مـن پێنـج ئەمەنـدەی پاداشـتی بڕینـی سـەری هاوڕێکانـم

بـوو! گوایـە مـن بـە پێنـج کـەس دەژمێردرێـم یـا وای ئەزانـی کـە مـن تاکـە نیشـتمان پەروەرێکـم لـە رووی ئیسـتعماردا وەسـتاوم ئەگـەر منـی فەوتانـد ئـەوا ئیسـتیعمار دڵنیـا ئەبـێ و مەترسـی لەسـەر دەسـەڵات و دەسـکەوتی لائەچـێ هـەر دوو ئەمانجیـش یـەك لەیەکـتری پیسـتر و ناپاکـتر بـوون، چونکـە هـەر مـن بـە تەنیـا نەبـووم لـە زددی ئیسـتعماری داگیرکـەر بەڵکـە گەلێکـی تـەواو، گەلێـك بریتـی بـوو لـە ملیۆنەهـا ئادەمیـزاد، دەهـا سـاڵ بـوو بەرهەڵسـتی و خەباتیـان ئەکـرد لـە زددی ئیمپریالیـزم و ئەگـەر خوێنـی منـی پـێ برژایـە کـە بـە زۆرداری حەڵاڵـی کردبـوو، خوێنـی خەڵکـی عێراقـی بەهەمـوو چیـن و بـڕوا و ئایینـە جیاوازەکانیانـەوە هەمیشـە لـە کـوڵان و هەڵچوونـا ئەبـوو لـە رووی داگیرکـەر و کلـك و نۆکـەرەکان و دەسـەڵاتدارەکانی ئیمپریالیـزم بـەم ئاواتـە ناپاکەیـان ئەگەیشـتن و نیشـتمانیەکانی عێـراق ئاشـکرایان کـرد کـە لـە دەروونـی نیشـتمانپەروەریی لـە پلـەی پـول و پـارە بەرزتـرن دڵیـان لەمـە فراوانـترە کـە هەڵیـان خەڵەتێنـن، ئیمپریالیـزم بـێ سـود و ئەنجـام هـەوڵ دەدا بەهەزارەهـا لـە خشـتەی بـەرێ و هاونیشـتمانییەکی بـێ تاوانـی پـێ بفەوتێنـن کـە هەمـوو گوناهـی ئەمەبـوو لـە رووی داگیرکـەر وەسـتاوە و چ دەربـەدەری و زۆرداری تووشـی هاتـووە بەهـۆی ویـژدان پاکـی هەسـتی نیتشـمان پەروەرێتـی بـووە.

هاوڕێـی تـازە: کـە بـە کارەسـات و دەردەسـەری خـزم و خێـزان و کەسـوکارنم زانـی لەمـە زیاتـرم بـۆ نەمـاوە کـە پیلانەکـەم بەجـێ بێنـم رووبکەمـە بـارزان، چونکـە ئومێـد بـڕ بـووم کـە لەگـەڵ کاربەدەسـتان بگەمـە هیـچ چارەسـەرێکی و بـۆم ئاشـکرابوو کـە داگیرکـەر بـە لەناوبردنـی ئێمـە نەبـێ دابیـن نابـێ و یەکێـك نییـە لەمانـەی دەسـتیان بەسـەر کارگیـران هێنـاوە بتوانـێ بـەرەو رووبـا بوەسـتێ و پێـی بڵـێ: بەسـە! ئەمـەی بەسـەر هـاوڕێ بـێ تاوانەکانمـان هـات بـا کۆتایـی بێـت ئـاوا ناچـار بووبـن دەسـت کەینـەوە بـە رۆیشـتن لەسـەر تخووبـی عێراقـەوە رووە و بـارزان ئەچینـەوە و لـە رێگایـە تووشـی چـوار بـرای بارزانـی بووبـن لەبـەر

زوڵم و دڵڕەقی زۆرداران بۆ ئێران فیراریان کردبوو کە زانیان ئێمە بۆ بارزان ئەچینەوە سۆزی وەتەن هانی دان و لەگەڵمان کەوتن جا هەر حەوتمان بۆ ئەم شوێنە رۆیشتین کە ژین لەسەر خاك و خۆڵیان ئاسوودەیە واتا بەرزان- فیرارکردنمان لە بەندیخانەدا و رۆیشتنمان لەمبەر و ئەوبەری سنووری عێراق و ئێرانەوە و گەیشتنمان بە بارزان تەنیا حەوت رۆژی خایاند بەڵێ حەوت رۆژ و بەس کە بێ وەستان و پێشوودان بە پێ رۆیشتن تەنیا ماوەیەکی کەم نەبێ کە لە سنوور وەستاین.

شەڕی (دەشتی هەڵوونی) و ئەنجامەکانی:

برووسکەمان بۆ ناردن مافی نیشتمانیەتی خۆمانمان بیرئەخەینەوە کەچی بە ئاگر و ئاسن وەڵامیان داینەوە.

گەڕانەوەم بۆ عێراق و ئاوا کتوپڕ گەیشتنم بۆ ناوچەی بارزان کاربەدەستانی تاساند و ئیمپریالیستەکان شپرزە بوون کە زۆر و ستەمکاری و کۆت و بەندیخانە و دەربەدەری ناتوانێ لە رووی ئازادیخوازان بوەستێ یا لە خەبات و تێکۆشانا لە پێناوی سەربەستی و سەربەخۆییدا یەکیان بخا!

چاوەڕوان بووم کە میری لە ژێر تۆبزی داگیرکەر بکەوێتە دوامان و هەوڵی گرتنمان بدات ئەوسا دوور نییە تاوانێکمان بۆ ڕێکخەن و لەسەرمان بدەن، ڕێکخستنی تاوانی بە درۆ لە ژێر سێبەری رژێمێکی بۆ تۆقاندن راگیراو، کە گوێدێری ئامۆژگاری ئیمپریالیزمە و ئەوپەڕی خزمەتی دەستکەوت و قازانجیان ئەکا شتێکی سەیر نییە کەواتە ناچار بووین پیلانێك بدۆزینەوە بۆ خۆپاراستن کە ئەمەش شتێکی راستە و دەستبەجێ کە سنووری ئیرانم بڕی و گەڕامەوە نیشتمان- عێراق ئاوا بیرم کردەوە، بەڵام زۆر دڵم ئەگوشرا کە ناچاری خۆپاراستن بم لە دەستدرێژی، لە کێش؟! لە داموددەزگایەك کە خۆی پارێزگاری ئێمەی لە ئەستۆیە بەرامبەر هەر دەستدرێژییەکی ناڕەوا.

نامەیەك بۆ (مێرگەسوور): کە گەیشتینەوە بارزان خێرا نامەیەکم نارد بۆ

مودیری ناحیەی مێرگەسوور کە نزیکترین ناحیە بوو ئێستا قەزایە نووسیووم، ئەوا گەڕامەوە بارزان تکا ئەکەم کاربەدەستان بەمە ئاگادارین و ئەمەوێ دووبارەی کەمەوە بۆیە نەگەڕاومەتەوە بارزان چ فەرمانێك بکەم هێمنی و ئاسایش بشڵەژێنێ، بگرە هاونیشتمانییەکی شەڕ نەفرۆشم (سالم) و لە زۆرداری ئیمپریالیزم رامکردووە کە هیچ مرۆڤێکی بە شەڕەف ناتوانێ سەری بۆ دابنوێنێ، بۆیە وا بەناوی داد و مرۆڤایەتی و ئایینی پاك و بەناوی گەل کە منیش یەکێکم لە رۆڵەکانی داوا ئەکەم جەور و ستەمکاری لەسەر خۆم و هەڤاڵەکانم لاببرێ و هێرشی تۆڵەسەندنەوە رابگیرێ و هەق بدرێتەوە زۆر لێکراوان کە بە هەڵە تاوانبار کراون و هیچ سووچ و تاوانێکیان نییە، بەڵکو بە ئاگری درۆ و دەلەسە و بوختانەوە سووتاون دووبارە بەڵێن ئەدەم بەگژ کەسا نەچم چ لەگەڵ هێزەکانی پۆلیس و هیچ کەسی تر هەموو ئاواتم ئەمەیە لەگەڵ برا و هاوڕێکانم ئاسوودە و دڵنیا بژیم و چاوەڕوانی لێبوردنی برا گیراو و دەربەدەرەکانم ببم، پەروەردەگار پاداشتی چاکە و خێرومەندان ون ناکات.

وەڵام... تەنیا (٧٥٠) چەکدار

مودیری ناحیەی مێرگەسۆر نامەکەی بۆ قائمقامی قەزا و ئەویش بۆ موتەسەریفی هەولێر و ئەویش بۆ بەغدایان نارد وەڵام دەستبەجێ هاتەوە: (٧٥٠) چەکدار لە هێزی پۆلیسی گەڕۆك (الشرطة السيارة) گەمارۆی ناوچەیان دایین و ئەنجا لە هەر چوارلاوە ئاگربارانیان کردین.

شەڕێك و ١٦ پۆلیسخانە (مخفر الشرطة)

١٦ پۆلیسخانە لە ناوچەکەمانا بوون هەریەکە دە کەسی تیا بوو کە هێزی پۆلیسی گەڕۆك و هێرشیان بۆ هێنایین بە سواره و پیادە و رەشاش و هەموو جۆرە چەکێکی لەناوبەری تر، ژمارەی پۆلیسەکانی هەر پۆلیسخانەیەك کرا بە چل، ئەوسا خۆم و شەش هاوڕێکانم کە لەگەڵ خۆم گەڕابوونەوە بارزان

و ئـەم چـل کەسـە لـە بارزانـەوە کەوتبوونـە گەڵـم هەمـوو ناچـار بووین لـە رووی ئـەم هێـزە بوەسـتین و بەربەرەکانـی بکەیـن کـە دەوروپشـتیان گرتبووین یـا بەسـەر پۆلیسـخانەکانا دابەشـکرابوون و بـە هـەر چەشـنێك و بەپێـی توانـا پارێـزگاری خۆمـان بکەیـن.

داوای لێبوردن دووپات کردنەوە:

هەوڵدانمـان خۆڕایـی بـوو ئـەم نوێنەرانـەی چوارلایـان گرتبووین لەکاتـی گوێزانەوەمـان لـە شـاخێکا بـۆ کێوێـك یـا لـە شـیوێکا بـۆ دۆڵێـك هـەر بـە شـوێنمانا ئەگـەڕان هەمـوو نیازمـان ئەمـە بـوو بەرەنـگاری کـەس نەبیـن، لـە کاتـی ئـەم درەدەسـەرییەدا بـە یادمـا هـات کـە هەمیسـان داوای لێبـوردن بکەمـەوە، بەڵکـو ویژدانـی کاربەدەسـتان ئەجووڵـێ کـە بـۆ بەدیهێنانـی فەرمانـی داگیرکـەر ئـارەزووی لەناوبردنمانیـان ئەکـرد، چونکـە تاکـو ئـەم وەختـەش تۆزێـك پشـووم پێیـان خۆشـبوو، لەبـەر ئەمـە کـە ئەمزانـی ئـەوان دارەدەسـتی بێگانـە و ناچـاری لێدانمانـن بەخـۆم ئـەوت (چـی لێدێـت ئەگـەر بـە نووسـین داوای بەخشـینیان لـێ دووپـات کەمـەوە، دڵنیایـان کـەم کـە نیـازم پاکـە و خراپـە ڕەچـاو ناکـەم بەڵکـە بـەم داخوازییـە ئەتوانـن بـە داگیرکـەر بسـەڵێنن چیـتر بـە دوامـا نەکـەون و بـەم هەمـوو ماندووبـوون و ئـازاردان و دەربەدەریەمـان واز ئەهێنیـن و ئەوسـا تەشـی ئـەم هێرشـە لەسـەرمانا لاببـەن و ئـەم خوێـن رژتنـە بوەسـتێ کـە بـە ئـارەزووی داگیرکـەر و بـۆ قازانـج و دەسـتکەوتی تـا ئـەم دەمـەش بەیادمـا نـە ئەهـات کـە ئـەم کاربەدەسـتانەی چاکـەم لـێ ڕەچـاو ئەکـردن و ئومێـدی بەزەیـی پیاهاتنـەوەم لـێ ئەکـرد لـە خۆیـان پـتر بـە تەنـگ دەسـکەوتە ئیمپریالیسـتەکانا بـن و بـەم نیـازەوە بـۆ خزمەتکردنـی ئاغاکانیـان دوژمنانـی گـەل و نیشـتمان لـە فەوتـان و لەناوبردنـی زۆربـەی گـەلا نەپرینگێنـەوە.. ئـاوا نامەیەکـم نـارد بـۆ (بـلاط) و ڕاسـتەوخۆ بـۆ مەلیـك و نموونەیشـم نـارد بـۆ ئەنجوومەنـی وەزیـران و ئەعیانـەکان و نوێنـەران، دووبـارەم کـردەوە کـە پەیوەنـدی نیشـتمانیم بەتینـە

و رێـزی یاسـا زۆر ئەگـرم، داوام کـرد ئەگـەر کاربەدەسـتان بەزەییـان بـە ئێمـەش دا نەهاتـەوە خـۆ لەبـەر ئـەم نیشـتمانەی کـە مافـی خـۆم و هەڤاڵەکانـم ئـەدا و بەهـۆی ئـەم هەسـتە راسـتەی بـە چاکەمانـا وتـم چاوەڕوانـی مافـی ژیانێکـی سـەربەرز و ئـازاد لـە نیشـتمانا ئەکـەم لەگـەڵ بـرا هاوواڵتییەکانـم لـە کۆتاییـدا داوای لێبوردنمانـم تـازە کـردەوە لەبـەر ئـەوەی کـە هاونیشـتمانین و لـە چاکـە بـەولاوە نیـازی چیترمـان بەرامبـەر وڵاتەکەمـان نییـە.

وەڵامێکی کۆن و ناسراو:

دووبـارە وەڵامـی گۆڕینیـان داینـەوە کـە بڕیتـی بـوو لـەم پیلانـەی کاربەدەسـتان بـۆ لەناوبردنمـان نەخشـەیان کێشـابوو، چونکـە دەسـتبەجێ فەرمانیانـدا بـەم هێـزە کـە لەچـوار لایـان گەمـارۆ درابووێـن، کـە زیاتـر هێرشـمان بێننـە سـەر، جێگەمـان پـێ تەنـگ بکـەن و بمانگـرن و یـا هەرچۆنێـك بـێ بمانکـوژن.

خۆپاراسـتن: ئەنجـا لەگـەڵ هەڤاڵەکانـم بڕواییـمان هـات کـە هیـچ ڕێگایـەك و چارەیەکـمان نەمـاوە تەنیـا بەرهەڵسـتی و خۆپاراسـتن نەبـێ، باسـکردنم لـەم ڕووداوانـە کـە بوونەتـە پارچەیـەك لـە مێژوومـان پیشـاندانی کارەسـاتێکی ناهەمـوارە پـڕ لـە زۆری و سـتەمکاری و شـەڕ پێفرۆشـتنە، کـە ئـەو لاپـەڕە خەمناکـە ئەخەمـە بەرچـاوی هاونیشـتمانمان بـاوەڕم زۆرە کـە ئەتوانـن چۆنییەتـی ئـەم وەختەمـان و بـاری ئـەم نەگبەتیـەی تووشـمان هـات لێـك بدەنـەوە ئەوسـا ئەتوانـن کـە (حکـم) بـدەن هەرچەنـدە بڕیـاری راسـتەقینە بـۆ مێـژوو ئەبـێ کاربەدەسـتان تـا چ ڕادەیـەك پێیـان لـێ هەڵبـڕی و چـۆن لـە یاسـا لایانداببـوو (ئەمـەش هێـزە چەکدارەکانـی میـری هەڵیـان ئەبڕیـن و ئێمـەش هـەر خۆمـان لـێ لائـەدان نەبـادا خوێنـی بـێ تاوانـان لـە هـەر دوولا بـڕژێ و چەشـنی ئـازاری دەربـەدەری و جێگۆڕکـە لـە شـاخێکدا بـۆ شـاخێك لـە دەشـت و شـێو و دۆڵەکانمـان لـە بەرەنگاربوونـی هێـز بەهێـز پەسـندتر ئەکـرد و لەگـەڵ ئـەم هەمـوو دەردەسـەریە ئومێدمـان هەبـوو دادپـەروەری بەسـەر جـەورا زاڵ بـێ و

گیانی هاونیشتمانیانی کاربەدەستان دەروونیان لەمە بەرزتر کات کە بن بە نۆکەری ئیمپریالیزم و قەمچی دەستی، کەی و لە کوێ ئارەزووی کرد میللەتی پێ بشۆکێنێ تاوەکو ئومیدەوار بووین وەخت بوو بە خۆڕایی خوێن بڕژێ ئەوسا ناوی خوامان هێنا و زانیمان ئەمەی ئەبێ هەر ئەبێ.

لە دەشتی هەلوونی، لەئەنجاما هێزە پڕ چەکەکانی (میری) لە دەشتی هەلوونی گەمارۆیان داین و ئێمە ژمارەمان تەنها ٤٧ کەس بوو، ئاگربارانیان کردین و ئێمەش بەرگری خۆمان و بەرهەڵستیمان کرد چونکە ئەمانزانی کە لەگەڵ ئیمپریالیزما ئەجەنگین نەك لە دژی ئەم هاووڵاتییە بەسەزمانانەی چەنگی داگیرکەر بە نان و زگ دەستی بەسەرداهێنا و بەگژی هاووڵاتییەکانیانا ئەبا، بڕیارماندا خۆمان بەدەستەوە نەدەین، شەڕ لە بەینمانا درێژەی کێشا و تا ئەهات گەرمتر ئەبوو لە پاشان بە ئەنجامێك گەیشت. بە بیری کەسا ناچێت تەنیا (٤٧) کەس بە چەك و تەقەمەنی کەمەوە بێ خۆراك و یارمەتی بەر هەڵستی ٧٥٠ کەسی پڕچەکیان کرد کە لە هەموو لایەکەوە شاڵاویان بۆ هێنابووین و لە ئەنجامدا سەرکەوتین و شەڕەکەمان بردەوە. زۆر شتومەکمان لێگرتن لەم حەوسەد و پەنجا کەسەی ئەمەی کوژرا، ئەمەی بریندار کرا و بەشی زۆریان بەدیل گیران ئەوانەی مانەوە کە ژمارەیان تەنیا (٣٤) کەس بوو بۆ پۆلیسخانەیەکی نزیك (پۆلیسخانەی کانیە رەش) فراریان کرد، زۆر ئارەزوویان ئەکرد لێرەدا بوەستین و لە کانگای دڵەوە ئەمانویست کارەساتەکە بەم ئەنجامە خەمناکە کۆتایی بێ دڵی خۆمان بەمە ئەداوە کە یەخسیرەکانمان لایە و کاربەدەستان بەم شەڕە واز ئەهێنن و لە ئەنجامدا ئازادکردنی دیلەکان ئەبێ کە وەك برا بەخۆمان گرتبوون (داوا لە هاووڵاتییەکانم ئەکەم بزانن چەند پەست و خەمباربووین چونکو دەستەیەکی لە برا هاونیشتمانیەکانمان کە خوا ئاگاداره لامان خۆشەویست و بەڕێز بوون) دیل و دەست بەسەرمان بوون گوێا چەشنێك لەمە دڵپڕتر و خەمناکتر هەیە

کـە مـرۆڤ ناچـار بـە گـژا چـوون و شـەڕو ئاگربـاران کردنـی بـرای خـۆی بـێ؟

دوا بـە دوای شـەڕەکە بیسـتمان کـە ئەمانـەی دەربـاز بـوون و فیراریـان کردبـوو «کانیـەرەش» خەریکـی خۆئامادەکـردن و پەلامارداڵمانـن ئەوسـا ناچـار بووێـن هێرشـمان بـردە سـەر پۆلیسـگاکە و ئـەوەی تیـا بـوو لەگـەڵ «٣٤» فیـرارەکان بەدیلـمان گرتـن دەسـتمان بەسـەر چـەك و جبەخانەکانیـان هێنـا بـوو بەهـۆی هێـز و توانامـان لەشـەڕەکانی دواییـدا.

«نـوری سـەعیدی تاوانبـار، ماجـد مسـتەفا و ئیمسـاعیل نامـق ئەنێریتـە لام لـە دێـی «سـپێندار»: نـوری سـەعیدی گوناهبـار چـی پێوتیـن کـە داخوازییـە رەواکانمـان پێشـکەش کـرد؟

پـاش زاڵبوونمـا بەسـەر هێـزی «پۆلیسـی گـەرۆك»دا هێـزی چەکـداری تـر لـە میـر کـە بەرەنـگاری ئـەم هێزانـە بووێـن و شـەڕێکی سـوك لـە بەینمانـا قەومـا و بەکشـانەوەیان بـۆ «مێرگەسـۆر» کۆتایـی هـات لـەم شـەڕەدا ئـارەزووی لێـدان و لەناوبردنـی ئـەم هێزانەمـان ئەکـرد، چونکـە دەمانزانـی ئیمپریالیـزم و نۆکەرانـی بـۆ ترسـاندن و پەراگەندەکردنمـان ئەمانەیـان نابـوو بـە گژمانـا و دیـمان کـە ئەندامانـی ئـەم لەگەڵمانـا تونـد و دڵـڕەق نەبـوون بۆیـە ئێمـەش لەگەڵیانـا تیـژ نەبووێـن و نەمـان ئەویسـت زیانیـان پـێ بگەیەنیـن لـە بـەر ئەمـە تەنیـا چـوار دەورەمـان دان و رێگـەی هاتووچۆیانمـان لەگـەڵ رەواندوز و ئاکـرێ بـڕی و داوامـان لەسـەرکردەیان کـرد خـۆی بـەر دەسـت کا و بەڵێنیـمان پێـدان کـە رێـزی خـۆی و هەڤاڵەکانـی بگریـن کـە داگیرکـەر بەناچـاری بـۆ سـەر ئێمـەی ناردبـوون و پێـمان وتـن ئێمـە نامانـەوێ زیـان بـە هیـچ کەسـێکتان بگەیەنیـن بەڵکـو چەنـد خواسـتێکی نیشـتمانی و چـاك کردنەوەمـان هەیـە داوا ئەکەیـن بـە هێمنـی و ئاسـایش بێتـە دی. وەك (میـری) زانـی هێزەکانمـان نیروەکانـی گەمـارۆ داون و هێرشـە سـوپاییەکەی سـەرنەکەوتووە ویسـتی شـکانەکەی بپۆشـێ ئنجـا

وای پیشاندا کە ئەیەوێ گفتوگۆمان لەگەڵ بکا و ئاواتە دادپەروەرییەکانمان جێبەجێ بکا و ئیسماعیل نامق سەرلەشکری ئەوسا- ماجید مستەفا وەزیری دەوڵەتی ئەم کاتەی نارده لامان بۆ گفتوگۆ و بیروباوەڕ گۆڕینەوە. کە ئەو دوو نوێنەرانە هاتنە گوندی (سپیندار) پێم وتن ئێمە دڵسۆزی ئەم نیشتمانە و خۆشەویستی ئەم خاکە پاکەین لە پشتاوپشت لەسەریا ژیاوین و حەز بە خوێن رشتن و پشێوی هاوولاتییەکان ناکەین و ئومێدەوارین ئەم نیازە لەلای کارەبەدەستانیش دا هەبێ کە ئێوەیان نارددووە و واز لەمل کەچی بۆ فەرمانەکانی ئیمپریالیزم ئەهێنن و، هەروەها وتم کە زۆر داخوازی ترمان هەیە ئێمە داوای داد و یەکسانی و چاك کردنەوەیەکی گشتی ئەکەین و دەمانەوێ میری داخوازییەکانی گەل و بەتایبەتی هی ئەم ناوچەیە بە چالاکی جێبەجێ بکا تا هێمنی و ئاسایش و هەزارانی تری تێدا پەرش و بڵاوبێتەوە بەهۆی دابەشکردنی سامانی بەسەر خەڵکی وڵات بەشێوەیەکی راست و دادپەروەرانە و بۆ ئەوەی توانای ژیانێکی سەربەرز و لێوەشاوەیان بێ و لەسەرووی هەموو شتێکا ئەمانەوێ «میری» حکومەتێکی راستەقینەی لەگەلەوە بۆ گەل بێ، کە نۆکەری بێگانە و داگیرکەر نەکا و خواستەکانی نەهێنێتە دی، ئەنجا داوامان لە نوێنەرانی کاربەدەستان کرد کە بڕیاری ئازادکردنی هەموو برا ئازادیخوازە حەپس و گیراوکانمان بدرێ چونکە لە بەرامبەر زۆرداری و ستەمکاریدا بەربەرەکانیان کرد و بەند کرابوون دوو نوێنەرەکان رای خۆیان بەرامبەر داخوازییەکانمان دەرنەبڕی بەڵکو پەیمانیاندا کە گەڕانەوە بەغدایە داخوازییەکانمان بە کاربەدەستان بگەیەنن.

دوو نوێنەرەکەی میری گەڕانەوە بەغدا کاربەدەستان چەند دەست بەسەر و بەندێکیان لە براکانمان بەردان و پێیان راگەیاندین کە تا من (مەلا مستەفا) و نوری سەعیدی ناپاك و سەرەك وەزیرانی ئەوسا کۆنەبینەوە لەداخوازییەکانی تریان ناکۆڵنەوە و بۆ ئەمەی هێمن و ئاسایش بگەڕێنەوە

ناوچەکەمان لە نیازچاکی خۆم و هاوڕێکانی تـرم دڵنیابـن و پیشـانی میـری بدەیـن کـە ئێمـە میللەتێکـی خـاوەن شـەرەفین و ئـارەزووی چاککردنـەوە و راگرتنـی خوێـن رژتـن ئەکەیـن، بڕیارمـدا بچـم بـۆ (بەغـدا) و لەگـەڵ سـەرۆك وەزیـران کۆببمـەوە و خواسـت و رای خۆمانـی پـێ بگەیەنـم، کـە گەیشـتمە بەغـدا چوومـە لای نـووری سـەعیدی گوناهبـار و پێمـوت مـن پیاوێکـم حـەز لـە خوێـن رژتـن ناکـەم هاتوومەتـە بەغـدا تـا وەکـو ناڕەزایـی خـۆم دەربـڕم بەرامبـەر ئـەم زۆر دەسـتدرێژی و سـتەمکارییەی (میـری) ئاراسـتەی کـردووە داوام لێکـرد «ماکینـەی دەوڵـەت» پـاك کاتـەوە و بەرتیـل خـۆر و داویـن پیسـەکانی دەربـکا و زەوی و زار بەشـێوەیەکی راسـت و پـڕ دادی دابـەش بکـرێ بـۆ ئـەوەی ژیانێکـی ئاسـوودە و رووسـووری بـۆ هاونیشـتمانیان مسـۆگەر بـێ، پێمـوت کـە داگیرکـەر چاکـە و خۆشـی بـۆ وڵاتەکەمـان نـاوێ و هـەر ئـەم خـۆی تاکـە هـۆی هەمـوو تەنـگ و چەڵەمەیـەك و دەرەدەسـەریەکە تووشـی نیشـتمانی دێـت و لـە دواییـدا داوام لێکـرد قوتابخانـە و نەخۆشـخانە لـە ناوچەکەمـان بکاتـەوە چونکـە ئەمـە یەکەمیـن پێویسـتی سەرشـانی کار بەدەسـتانە بەرامبـەر بـە دانیشـتوانی وڵات کـە لـە خۆشەویسـتی و دڵسـۆزیەتی بەمـلاوە چ ئاواتێکـی تریـان نییـە بـۆ ئـەم وڵاتـە و رۆڵەکانـی.. نـوری سـەعید لەسـەر رەوشـتی جارانـی وەك رێـوی فێڵبـاز و بـە پێـچ و پەنـا بـوو نەیدەتوانـی هیـچ کارێـك بـکا سـوودی نیشـتمان و زیانـی ئیمپریالیسـتەکانی تیـا بێـت پێـش ئەمـەی پـرس و رای ئیسـتعمارچییەکان بـکا، بۆیـە لام شـتێکی سـەیر و کتوپـڕ بـوو کـە نـوری سـەعید پێـم بڵـێ ئـەم پیـاوە بەهێـز لـە حوکـم دابـێ بـە هـۆی پشـتگیری ئیمپریالیزمـەوە دێـم زۆر واقـم وڕمـا کـە نـووری سـەعید وتـی: نازانـم لـەم داخوازیانـەت بدوێـم پێـش ئەمـەی بیـرۆڕای ئەنجومەنـی وەزیـران وەربگـرم «ئـاوا!» نـوری سـەعیدی تاوانبـار مەبەسـتی ئەمـە بـوو پرسـی ئاغـا و ئیمپریالیسـتەکانی بـکا دەیویسـت رایـان وەربگـرێ و بزانـێ چـۆن بەرامبـەر خواسـتە راسـتەکانمان بجوڵێنـەوە پێـش

ئـەوەی تێبینـی خـۆی نیشـاندا داخوازیەکانمـان زۆر هـەق و پـر داد بـوون کـەس ناتوانـێ لەمـە کەمـتر ناویـان بـەرێ و چـاوەڕان دەکـرا کـە نـوری سـەعیدی تاوانبـار دەسـتبەجێ ئامـادەی دەرخـا بـۆ جێبەجێکردنیـان و راسـتەوخۆ رای خـۆی دەربارەیـان دەربـڕێ، بـەڵام خـۆی دەزانـێ بـۆچ؟ دەسـتی کـرد بـە پەنـا و پێنـج و هەڵخەڵەتانـدن بـەم جـۆرە کۆبوونـەوە و گفتۆگۆکردنمـان کۆتایـی هـات، بـێ ئەمـەی ئەنجامێکـی راسـتەوخۆمان بداتـێ و وەڵامێکـی جێبەجێکـەر بـۆ کاتێکـی تـر دواخـرا. تاوەکـو ئەنجومەنـی وەزیـران بڕیارێکـی لەسـەر دەدەن (ئـاوا!) ماوەیەکـی زۆر چاوەڕوانـی بڕیـاری ئەنجومەنـی وەزیرانمـان کـرد و دڵـمان پـڕ بـوو لـە ئـاوات و هیـوا، ئاواتەخـواز بووین کـە ئـەم کاربەدەسـتانەی داگیرکـەر بەسـەر میللەتیـان سـەپاندبوون و گـەل بەناچـاری تووشـیان هاتبـوو، ویژدانیـان بجووڵـێ و ئومێـدەوار بووین کـە وەڵامـی داخوازییـە پـڕ دادییەکانمـان بدەنـەوە و ئەگـەر بـۆ جارێکیـش بـێ بڕیارێکـی نیشـتمانپەروەرانەی راسـتەقینە بـدەن کـە نیشـانی بـدا فەرمانڕەواییەکـی نیشـتمانی گـەل دەکـەن و بێگانـە و پەنجـە و دەسـەڵاتی تیـا نییـە ئـاوا دڵـی خۆمـان ئەدایـەوە و بـەڵام ئـەم هیـوا و ئاواتانـە زوو بـە زوو ون بـوون و نەمـان چونکـە پـازدە ڕۆژ پـاش گفتوگۆکـەم لەگـەڵ نـووری سـەعیدا، نـووری سـەعید خـۆی هـات بـۆ کەرکـووك و داوای کۆبوونـەوەی لەگەڵـدا کـردم منیـش چـووم و داخوازییەکانـم لـێ دووبـارە کـردەوە، ئەنجـا خـۆی وا نیشـاندا کـە رای لەسـەرە و ئەگـەر بێتـەوە بەغـدا تـا چـی پێویسـتە بـۆ بەدیهێنانیـا بیـکا بـۆ یەکەمجـار هەسـتمان بـە هیـواداری کـرد و ئاوامـان هاتـە بەرچـاو کە(میـری) دەسـتی کردۆتـە بەدیهێنانـی خواسـتە بەجێکامـان و گیانـی رقەبـەری و تۆڵەسـەندنەوەی زەمانـی رابـردووی گوڕبەگـۆڕ لەراسـت ئێمـەوە پـاك بووەتـەوە. کـە نـووری سـەعیدی ڕەزایـی خـۆی بەرامبـەر داخوازیەکانمـان دەرخسـت ئێمـە ئاوامـان بـۆ دەرکـەوت بـەڵام بـە گەڕانـەوەی نـوری سـەعید بـۆ بەغـدا ئـەم ئاواتـە زوو کوژایـەوە، چونکـە لـە گەلێـك لاوە پەیامـمان وەرگـرت کـە گوایـە هەنـدێ لـە

وەزیرەکانی بەرهەڵستی داخوازییەکانیان کردووینە و بەرامبەر (هەق دانمان) وەستاون. ئەنجا زانیمان کە ئەمە پیلانێکی ئیمپریالیزمە و نووری سەعید ئەیگێڕێ و لەمەدا نیازی ئەوەیە کە نەهێڵێ بگەینە هیچ جۆرە تێکگەیشتن و ڕێککەوتنێك و لە ئەنجامدا بە (مافی) خۆمان بگەین و لە خاکی باوك و باپیرانمان نیشتەجێ بین! ئەم وەزعە زۆر سەری نەگرت، نووری سەعید لە دەسەڵات کشایەوە و وەزارەتێکی تر پێکهات لەم وەزارەتە ناسراوانەی بە ڕێو وشێنی ئەوا ئەبزوونەوە ئەم وەزارەتەش داخوازییەکانی نەهێنایە جێ و بەرهەڵستی کردن ... ئەنجا بۆمان ئاشکرابوو کە نووری سەعید وازی لە سیاسەت و پیلانە ناسراوەکانی نەهێناوە، چونکە خۆی هەردەم لە پەنا پەردەوە ئەوەساو بوتەکانی تری ئەخستە سەر شانۆ تاوەکو نیازە پیسەکانی ئیمپریالیزمی بۆ جێبەجێ بکەن. ئەم سەردەمە بۆ ئێمە بەر لە هەر کاتێکدا وەختێکی زۆر سەخت و نالەبار بوو نیشانەی مەترسیمان تێدا بەدی ئەکرد، مەترسی هێرشێکی تازە کە (میری) بە هاندانی داگیرکەر و نۆکەرەکانی بۆ سەرمانی دەهێنن بۆ ئەوەی دووبارە ناچاری خۆپاراستن و لە پێناوی مافی داخوازییەکانمان تووشی شەڕ کردنمان بکەنەوە ئاوا ناچار بووین دەستماندا بە خۆ ئامادەکردن، بەڵام یەکجار بە تەقیە و هۆشیارییەوە چونکە هەرگیز ئارەزووی شەڕێکی تازەمان نە ئەکرد و نەمان دەویست هەمیسان خوێنی بێ تاوان بڕژێ و حەزمان نەئەکرد زۆری لەکەس بکەین و کەس دەست درێژیمان لێ بکا، بەڵام ئیمپریالیزم بۆ ئەوەی ئەم ئاواتانەی نەمابن کەوتە خۆ بۆئەوە شەڕێکی سەختی گڵاومان بە زۆر بەسەردا بسەپێنێ تاوەکو لە ناومان بەرێ و پارچە پارچە و لە خاکی باب و باپیرانمان دەربەدەر بکا.

وتمان ئیمپریالیزم ماوەی نەدایین بە ئاسوودەیی و هێمنی بژین و کەوتە خۆی بۆ پەلاماردانمان تا لە ناومان بەرێ و لەخاکی باب و باپیرانمان دەربەدەر بکا! ڕۆژێکی سەرلەبەیانیدا بڵێسەی ئەم شەڕە داگیرسا هێزەکانی میری

کەوتنە شەڕ پێ فرۆشتنمان، دەستیان کرد بە کارەساتی ستەمکاری و بیانوو پێگرتن و سەخڵەت کردنی ژمارەیەکی زۆر لە هاونیشتمانییە بێ تاوانەکان لە دواییدا کاروبار بە جۆرێکی زۆر پڕ مەترسییەوە گۆڕا، کاربەدەستانی دەوری رابردووی گۆڕبەگۆڕ بەدزیەوە (لەمێرگەسۆر) (اولی بەگی خاڵم)یان شەهید کرد، خاڵم بەجۆرێکی ناڕەوا بە پیلانی ئیستعمار کوژرا و بگرە راستەوخۆ بە دەستی ئیستعمار، بەدەستی ناپاکی (مێجەر روفتن)ی ئینگلیزی کوژرا کە هاتبوو چاوەدێری ئەم هێزانە بکا کە بۆ بەگژداچوون و گەمارۆدانمان هاتبوون. کوشتنی (اولی بەگی خاڵم) بەدەستی (میجر روفتن) تاوانبار دووبارە راستییە روونەکەی بۆ ئاشکرا کردینەوە، کە تەنیا ئیمپریالیزمە و بەس دوژمنایەتیمان ئەکا، پەلامارمان ئەدا بۆ ئەوەی لەناومان بەرێ و تەنیا هەر خۆی بوو ئەیویست ملکەچ و ژێردەست و پارچە پارچەمان بکا لەبەر ئەمە بڕیارماندا کە شەڕێکی سەختی بێ پەروا لەگەڵ داگیرکەر بکەین و بەگژ پیلان و پڕۆژە ئیستعماریەکانی دابچین و لەو وڵاتەمان ماوە نەدەین و داوێن پیس و ناپاك و نۆکەرە بەکرێگیراوەکانی روو رەش بکەین کە بە ئارەزووی گڵاوی خۆیان چەرخی بەدخویی و ناپاکی و جەور و کاری بێ ئابڕوانەیان ئەنجامداوە.

«ئیمپریالیزم لە ساڵی ١٩٤٦ دا پیلانێکی تازەمان بۆ ئەنێتەوە.. چۆن ناچاری پەنا بردن بۆ یەکێتی شوورەوەی و چاوەڕوانی شۆڕشی ١٤ی گەلاوێژ بووین.

باسی یەکێك لەم لێدانانەم کرد کە ئیستعماری ئینگلیزی لەعێراقا ئاراستەی کردین کە (مێجەر روفتن) «اولی بەگی» خوالێخۆشبووی بەناحەق کوشت، منیش لەکاتی رووداندا ئەم کارەساتە خەمناکەدا کە نیشانەی غەدر و ناپاکێتی ئیمپریالیزم بوو فەرمانێکی مرۆڤایەتیم بەدی ئەهێنا، خەریکی چارەکردنی ئەم ناکۆکی و تێکهەڵچوونە بووم لە نێوانی کۆمەڵەکانی

ئەتروشـی و مزوریـدا قەومابـوو هەوڵـم ئـەدا ئاسـایش و دۆسـتایەتی بگەڕێنمـەوە ناویـان، تەنیـا ئیمپریالیزمـی بەریتانیـای زۆردار کـە لەهـەر شـوێنێکدا دەسـتی بـڕوا ئازادیخوازەکانـی ئـازار دەدا و نیشـتمانپەروەرەکانی تێـك بـەردەدا. تاکـو خـۆی سـوود لـە دووبەرەکـی و ناکۆکـی و خەریـك بوونـی یەکتریـان وەربگـرێ و دەسـەڵات و داگیرکردنـی دڵبیـری خـۆی بەهێـز بـکا و بـە پەرۆشـەوە ئەڵێـم ئیسـتعمار توانـی حکومـەت هانـدا کـە ئەوسـا ئالەتێـك بـوو بەدەسـت خۆیـەوە ئەنجـا هێزەکانـی لـە سـێ لاوە شـاڵاویان بـۆ هێنایـن، لـە رەوانـدوز و ئاکـرێ و ئامیـدی، ئێمـە توانیـمان ئـەو هێرشـانە بوەسـتێنین، پـاش شـەڕێکی لەگـەڵ ئـەم برایانەمـان کـە تـاوان و فـرت و فێڵـی داگیرکـەر بـە یارمەتـی کلـك و نۆکەرەکانـی ئـاوای لێکردبـوون کـە وەك دوژمنـی خۆێنخـۆرە بەرامبـەر بـرا ئازادەکانیـان بوەسـتن ئەمەنـدەی لـە وزەمانـدا بـوو لـە خوێـن رشـتن لامانـدا پارێـزگاری خۆمانکـرد توانیـمان بەرێکوپێکـی بەسـنووری عێراقـدا بکشـێینەوە بـۆ ناوچـەی بـێ لایـەن بەخـۆم و ٢ هـەزار کەسـەوە لـە هۆزەکـەم، ئەمـە لـە سـاڵی ١٩٤٥دابـوو ئـەم ناوچەیـەش ئەکەوێتـە بەینـی ئـەم هەرێمـەی هێزەکانـی ئیمپریالیزمەکانـی رۆژئـاوا داگیریـان کردبـوو ئـەو هەرێمـەی کـە هێـزی سوشـیالیزم رزگاری کردبـوو پـاش ئەمـەی دوو مانـگ لـەوێ ماینـەوە بزووتنـەوەی ئازادیخوازانـەی ئازەربایجـان و کوردسـتان لـە زددی رژێمـی سـەر بـە ئیمپریالیزمـی ئێرانـەوە دەسـتی پێکـرد. دوو کۆمـاری دیموکراسـی دامـەزرا، یەکەمیـان کۆمـاری کوردسـتان بـە سـەرۆکایەتی (قـازی محەمـەد) دووەمیـان لـە تەورێـز بەسـەرۆکایەتی (جەعفـەر پیشـەوەری) و لـەدوای سـاڵی ١٩٤٦دا ئیسـتعمار پیلانێکـی تـری بـۆ نانیـەوە (قـوام السـلطنە)ی سـەرەك وەزیرانـی ئەوسـای ئێـران، چەنـد پارچەیـەك لەشـکری ئێرانـی بـۆ ئازەربایجـان و کوردسـتان نـارد بـە بیانـووی سەرپەرشـتی کردنـی هەڵبـژاردن، بـەڵام زوو راسـتی تـاڵ ئاشـکرابوو کـە سـوپای ئێـران بـۆ ئەمـە هاتبـوو دەسـتبگرێ بەسـەر دوو کۆمـارە دیموکراسـیەکانا و لەناویـان بەرێـت، قـازی محەمـەد و چەنـد هاوڕێیەکـی

چـوون خۆیـان دایـە دەسـت سـوپای ئێرانـەوە و مـن و چەنـد لـە هەڤاڵـە کـورد و ئەرمـەن و ئاسـوری و ئێرانـی و ئازەربایجانییـە دیموکراسـییەکانم ماینـەوە لـە هەڵوێسـتە شـەرەفدارەکەمان دژی داگیرکـەر و پیلانەکانـی خۆمـان گـرت، ئەنجـا لەسـەر داخـوازی کاربەدەسـتان بـۆ ئـارەزووی هـاوڕێ تێکۆشـەرەکانم چـووم بـۆ تـاران بـۆ ئـەوەی گفتوگـۆ لەگـەڵ حکومەتـی سـەر بـە ئیسـتعمار بکـەم، لەگـەڵ شـای ئێـران و قـوام السـلطنە کۆبوومـەوە، گەیشـتنیە بڕیـاری وەسـتاندنی شـەڕ و خوێنڕێـژی ئەوسـا گەڕامـەوە لای هەڤاڵەکانـم و دوو ئەفسـەری ئێرانـی لەگەڵـمان هاتـن، (غەفـاری و هومایـون) ئەنجـا لـەوێ دوو ئەفسـەرەکە داوای چـەک داماڵینیـان لێکردیـن و حکومەتـی ئێـران دەسـتی دایـە هەڕەشـە لێکردنمـان و هێـرش هێنـان و بیانووگرتـن بـە خەباتکـەرە دیموکراسـییەکان، بـەڵام ئێمـە سـەرمان بـۆ هەڕەشـە دانەهێنـا و چەکـمان فـڕێ نـەدا و خۆمـا بەدەسـتەوە نـەدا، تاکـو ئەنجامیـش ئەمەبـوو هێـزەکان پەلاماریانداینـ و ناچـاری خۆپاراسـتن بووینـ و دوای شـەش مانـگ شـەڕکردن بەرێکوپێکـی بـۆ سـنووری عێـراق کشـاینەوە، کەوتینـە عێـراق و زۆربـەی هەڤاڵەکانـم خۆیـان دایـە دەسـت کاربەدەسـتان و مـن و (٥٥٠) لـە هـاوڕێ پـڕ چەکەکانـم روومـان کـردە شـێروان لەوێـوە هامووشـۆی دامـودەزگای میـری ئەوسـام کـرد، بەنیـازی دۆزینـەوەی رێگەیـەک بـۆ گەڕانـەوەی هۆزەکەمـان بـە سـەلامەتی بـۆ خاکـی نیشـتمان تەنیـا بـە پرۆشـەوە دەڵێـم کـە حکومەتـی ئەوسـا ئاڵقەیـەک بـو لەدەسـتی ئیسـتعماری ئینگلیزیـدا، کـە حـەز بـە هێـز و یەکێتـی گـەل نـاکات، کاربەدەسـتان گوێـی خۆیـان لەراسـتی داخوازییەکانـم کـەڕ کـرد، بەمـە دوو رێگـەم هاتەبـەر یـا دەبـوو درێـژە بـە شـەڕ بـدەم لـە زددی حکومـەت و ببمـە هـۆی خوێنرژتنـی هاونیشـتمانییە عێراقییەکانـم، چ کـورد و چ عـەرەب، ئەمـەش کـە هەرگیـز لایەنگـری نەبـووم و لـە مـن دوور بـوو یاخـود پەنابـەرم بـۆ وڵاتـی یەکێتـی سـۆڤیەتی و چـاوەڕوان بـم تـا کـو رژێمـی بۆگەنـی کـۆن دەگـۆڕێ بۆیـە رێگـەی دووەمـم گـرت تـا وەکـو ئـاوات و هیـوام بـە

شۆڕشـی چـواردەی گەلاوێـژی نەمـر هاتـە دی و بەسـەرۆکایەتی سـەرۆکی پاڵـەوان و رۆڵـەی نەبـەزی گـەل عەبدولکەریـم قاسـمی قارەمـان تەخـت و تاراجـی رژێمـی ئیسـتعماری وەرگێـڕا. قـەڵای سـەختی رووخانـدن ئەنجـا دەروازەی عێراقـی کۆمـاری خۆشەویسـت بـۆ رۆڵـە ئازادەکانـی کرایـەوە سـەر گازەرەی پشـتی کـە حکومەتـە ئیسـتعمار پەرسـتەکانی پێشـوو دەربـەدەر و ئاوارەیـان کردبـوون و بـواری نـەدەدان کـە لـە ژێـر ئاسـمان و لەسـەر خاکـە پاکەکەیـان بژیـن.

تێبینـی: ئـەم وتـارە بـە چەنـد بەشـێک لـە گۆڤـاری هەتـاو بڵاوکراوەتـەوە کـە لـە خـوارەوە ژمـارە و مێـژووی دەرچوونیـان هاتـووە.

(١) ژمارە ١٤٧ ساڵی ٥، پێنج شەممە، بەفرانبار (١٥ی کانوونی ٢) ١٩٥٨
(٢) ژمارە ١٤٨ ساڵی ٥ شەممە بەفرانبار (٣١ کانونی ٢) ١٩٥٩
(٣) ژمارە: ١٥٠ ساڵی: ٥، شەممە – رەشەممە (٢٨ شوبات) ١٩٥٩
(٤) ژمارە ١٥١: ساڵی ٥ یەکشەممە، رەشەممە (١٥ی ئازار) ١٩٥٩
(٥) ژمارە ١٥٤ ساڵی ٦ هەینی گوڵان (١٥ مایس) ١٩٥٩
(٦) ژمارە ١٥٥ ساڵی ٦ یەکشەممە جۆزەردان (٣١ مایس) ١٩٥٩
(٧) ژمارە ١٥٦ ساڵی ٦ دووشەممە جۆزەردان (١٥ حزیران) ١٩٥٩
(٨) ژمارە ١٥٧ ساڵی ٦ سێ شەممە جوخێنان (٣٠ حوزەیران) ١٩٥٩

بزووتنەوەی رزگاری نەتەوایەتی کورد و تەگەرەی

دکتۆر سەیدعەزیز شەمزینی
وەرگێڕ مامۆستا مەجید ئەحمەد ئاسنگەر

رۆژنامەی خەبات پێشەکییە بە نرخەکەی نامیلکەی (بزووتنەوەی رزگاری نەتەوایەتی کورد و تەگەرەی) بڵاوکردەوە کە دکتۆر س.ع. شەمزینی پێشکەش بە ئاکادیمیای علومی سۆڤیاتی لە لینینگراد کرد و شەهادەتنامەی دکتۆرای پێ وەرگرتووە لەبەر گرنگی و سوود و کەڵکی، منیش وا بە کوردی لەسەر لاپەڕەکانی گۆڤاری هەتاوی خۆشەویست پێشکەشی خوێندەوارانی کوردستانی ئەکەم و ئاواتەخوازم کەلەبەرێکی فراوان لە نامەخانەی کوردیدا بگرێتەوە.

هەولێر.م. ئە. ئاسنگەر

پێشەکی

هەرچەندە کە لە بارەی کاروباری کوردانەوە بەگەلێ زوبانی جیاواز شتێکی زۆر نووسراوەتەوە ئەمەی جێگەی پەرۆشی بێ، ئەمەتا کە ژمارەیەکی ئێجگار کەم لە رۆژهەڵاتناس و تەنانەت شارەزاکانیش لەکاروباری کورد هەیە کە کەم یا زۆر لەبەر تیشکی رووداوێکی راستا لە بەسەرهاتی میللەتی کوردیان کۆڵیبێتەوە و بە جۆرێکی دادپەروەر باسی ئەم گەلەیان کردبێ بۆ پیشاندانی رووی نیشتمانی خەباتی درێژی ئەم نەتەوەیە لە پێناوی سەربەخۆیی و رزگاریدا، یاخۆ بوونی تەگەرەی کوردی وەك تەگەرەی خەباتی گەلی کورد روون کردبێتەوە کە لە سەدەی نۆزدەمینەوە بۆ دەستگیربوونی ئازادی کە ئەنجامێکی خۆرسکی گۆڕانی مێژووی هەستکردن بە گیانی نەتەوایەتی کورد دەستی پێکردووە، بەشی هەرە زۆری ئەم باسانەی لەسەر کوردان نووسراونەتەوە نموونەیەکی لێکۆڵینەوەی راستی زانستیانەی نییە و بریتییە لە وتەی کۆمەڵایەتی و سیاسی و رۆژنامەوانی و لە پشکنینەوەیەکی مێژوویی عیلمییەوە دوورن! ئەتوانین ئەو باسانە بکەین بە چوار بەشەوە کە لەسەر کوردان نووسراون:

١- نووسراوەکانی ئەم وڵاتانەی کورد دەچەوسێننەوە:

نووسراوی ئەم وڵاتانەی گەلی کورد دەچەوسێننەوە وەك تورکیا و ئێران و عێراقی دەوری پاشایەتی دوابڕاو، هەمووی تێکڕا شێوەیەکی کۆنەپەرستی و شۆڤێنین و دوژمنایەتی نەتەوایەتی ئەوتۆی هەیە کە هەرگیز لەباسی تەگەرەی کوردانەدا هیچ نرخێکی عیلمی و مێژوویی نییە و بەهیچ جۆرێ نەشێ بۆ لێکۆڵینەوەی تەگەرەی کورد و مێژوویان و خەباتی نیشتمانی و ئازادی هێنەریان بڕوای پێبکرێ، ئەم نووسراوانە لە هێرشی درۆزنانە و بوختان پێکردن و راستی گۆڕینی و شێواندنەوە و درۆ هەڵبەستن لە لایەن نووسەر و یاخود بە راسپاردەی دوژمنانی میللەتی کوردان پێك هاتوون. بە کورتی

ئـەم نووسراوانـە تێکـڕا بـە گیانـی ئینکارکردنـی بوونـی میللەتـی کـورد زوبـان و کەلچـەر (ثقافـە) و مێژوویـی پڕکراونەتـەوە و بـە هیـچ کلۆجێـك پەیوەنـدی بـە زانینـی واقیعـی راسـتی کـورد و بزووتنـەوەی نیشـتمانیانەوە نییـە، تەنیـا جاروبـار بـۆ خوێندنـی مێـژووی کـوردان دەتوانـرێ سـوود لـەم نووسراوانـە وەربگیـرێ بـۆ زانینـی جۆرەهـا ڕێگـەی دەمکوتکـردن و بەکارهێنانـی پیلانـی پۆلیسـی تاوانبارانـە کـە لـە تورکیـا و ئێـران و عێراقـی سـەردەمی پادشـایەتی دەرحـەق بـە گەلـی کـورد بەکارهێـنراون کـە تەنهـا داوای مافـی نەتەوایەتـی ڕەوای خـۆی کـردووە و هەروەهـا ئەتوانـرێ کەلکیـان لێوەربگیـرێ بـۆ لێکۆڵینـەوەی ڕێـڕەوی سـڕینەوە و بەکۆمـەڵ لەناوبـردن و تواندنـەوەی میللەتـی کـورد جگـە لەمانـە لەکاتـی خوێندنـەوەی ئـەو نووسراوانـەدا ئەتوانیـن لەکارەسـات و ڕووداوەکانـا تـێ بگەیـن. بـەڵام هەرگیـز نابـێ ئەوەمـان لەبیـر بچێتـەوە کـە ئـەو نووسراوانـە بەتایبەتـی بـۆ خزمەتـی ئامانـج و مەبەسـتی دوژمنانـەی شـۆڤینیەتی و دژی نەتـەوەی کـورد و سەربەسـتی ئـەوان تەرخـان کـراون، لـەو نووسراوانـەدا باسـی ئەمانـەی خـوارەوە ئەکەیـن:

١- بەزمانـی تورکـی (دەرەبـەی و دەرسـم حقوقـی ع.حقـی ١٩٣٢ شـێخ سـعید عصیانـی بهجـت جـمال ١٩٥٥..هتـد) لەبابەتـی ئـەم نووسراوانـەی بـە گیانێکـی کۆنەپەرسـتانەی تۆرانیـەوە دوژمـن بـە هەمـوو سەربەسـتییەك پڕکراونەتـەوە هیـچ نرخێکـی عیلمیـان نییـە کـە لەسـەرەتاوە تـا دوایـی لـە کۆمەڵێـك بوختـان و درۆ و بەڵگـەی ناڕێکـی دروسـتکراوا لەسـەر کـورد و مێژوومـان پێکهاتـوون و تاکـە مەبەسـتیان بیانـوو دۆزینەوەیـە بـۆ ئـەم ڕێـگا دڕندانەیـەی تـا ئێسـتەش بـۆ لەناوبردنـی نەتـەوەی کـورد لەسـەری دەڕۆن سـەدەها نامیلکـە و نـووسراو لـەم بابەتـەوە بـە زمانـی تورکـی لەلایـەن کۆنەپەرسـت و شـۆڤیەنەکانەوە دانـراون کـە ویـژدان و هەمـوو شـتێکی پیـرۆز بەتـاڵان و هـەرزان دەفرۆشـن بـۆ دابینکـردن و ڕەزامەنـدی تاخمـی کاربەدەسـتانی تورکیـا.

لە زمانی فارسیدا: دەتوانین باسی نامیلکەی پرۆفیسۆر رەشید یاسمی (کرد و پیویستگی نژاد و تاریخی او) بکەین لە خوێندنەوەیدا بە چاکی ئاشکرا دەبێت کە دانەر، ئامانجی ئەمە بووە کە دەربیخا کورد لە نەژادی فارسن، یان میللەتی کورد نییە و تەنیا گەلی ئێرانی هەیە کە بەمە نەتەوەی فارسیش ئەخەڵەتێنێ و ئەوا سەر ئامانجی ئەو نووسەرەمان بۆ دەرئەکەوێ کە بریتییە لەمەی کورد بە فارس دائەنێ و بە توندی بەیەکەوەیانەوە دەبەستێتەوە دەیانگەڕێنێتەوە سەریەك رەگەز و یەك میژوو بەپێی تێبینی وی کورد هەرگیز نەیویستووە و نایەوێ لەفارسی برا گەورەیان جیابێتەوە و نووسەر و میژووناسی ئێرانی لەم بابەتەوە زۆرن کە هەوڵیانداوە ئەم درۆ ناڕەوایانە بەساخ بدەنە پێنووس، لەوانە دکتۆر سنجابی و ناوی لە رۆژنامەی (باستان) بەسەر ناوی (تەگەرەی کورد و کوردستان) و دکتۆر ئەفشار لە گۆڤاری «ئایندە» و «ناهید وزیر فهمی، صدری قاضی و عباسی» لە رۆژنامەی «اطلاعات» و ژەنەراڵ رەزم ئارا لەنامیلکەی جغرافیای نظامی ایران و زۆر دانەر و نووسەر و رۆژنامە و نووسەرانی بەکرێگیراوی تر بۆ خزمەتی ئامانجی شۆڤێنی بێگومان یەك ئامانج ئەم هەموو شوڤێنیانە کۆ ئەکاتەوە کە بە هەر جۆرێ و بە هەر نرخێ بێت کورد بە فارس دابنێن و نیشانی بدەن کە تەگەرەی کورد هەرگیز بوونی نییە، خەبات و شۆڕشەکانی کورد لە پێناوی سەربەخۆییدا بریتیە لە دەستەی رێگران کە لەدەرەوە و لە لایەن بێگانەوە هان دەدرێن.

هەر چەند زۆر کەس لە نووسەر ئێرانییەکان لە نەژادا کوردن بەڵام بەم هۆیەوە کە لە چینی کۆنەپەرست و دەرەبەگەکاندان خۆیان کردۆتە رابەری ئیدیۆلۆژیای کۆنەپەرستانەی یان ئێرانیزم ئەمەش بە رێکەوتنێکی تەواو لەگەڵ تاقمێکی نیشتمانفرۆشی دەسەڵاتدارانی ئێران. جا هیچ سەیر نییە کە ئەم کۆسمۆ پۆلیتە نەژاد دۆڕاوانە ئەم چەشنە نووسراوانە نەخش بکەن و بەمە

کە لە نەژاددا کوردن نرخی زانستی و مێژوویی ئەم سەرچاوە ئێرانیانە بەرز ناکاتەوە ئەمەش ئەگەر هەر ئاواش بێ دەتوانین باسی زۆر لە نووسراو و دانراوەکانی بە کرێگیراوەکانی عێراقی سەردەمی پادشایەتی گۆڕبەگۆڕیش بکەین بەم جۆرە کە سەیری نووسراو و شوێنەواری دانەرە تورك و ئێرانی و عێراقییەکانی دەوری شایەتی دوابڕاو بکەین ئاشکرا بۆمان روون دەبێتەوە تا چ رادەیەك ئەوانە تەگەرەی کوردیان گۆڕیوە و خوارکردۆتەوە.

نووسراوی مێژووناسەکانی ئەروپایی و رۆژئاوا

ئەم بەشە لە نووسراوەکان بەتایبەتی لەلایەن شۆڤار (جاسوس) و نێردراو و راوێژکاری سیاسی و گەڕیدەکانەوە (سواح) نووسراوە جا چ نرخێکی زانستی ئەوتۆی نییە، بەتایبەتی چونکە زۆربەی زۆری شێوەیەکی چیرۆکی (قصص) ی هەیە و گەلێ جۆری یادداشت و گەشت و راپۆری ... هتد تیایە. ئەمە لەگەڵ ئەوەشا کە عیلمی بۆرژوازی ناتوانرێ بەراستی شێوەیەکی رووداوی بێ، چونکە زۆر یا کەم بەرژەوەندی بۆرژوازی ئیمپریالیزمی و سەرمایەداری چاوبرسی دەپارێزێ بەتایبەتی کە لە سامانی کانگەکانی کوردستان و گرنگی شوێنی ستراتیژی دەدوێت. شتێکی هەڵکەوت نییە کە دانراوەکانی نووسەرە ئینگلیزەکان ئاشکراترین جێگەی لە دانراوی نووسەرەکانی ئەوروپایی خۆرئاوا گرتووە ئەمەش سەیر نییە چونکە ئینگلیزەکان لە هەموو کەس زیاتر لەم سەد و پەنجا ساڵەی دواییدا بە تەنگ کورد و نیشتمان و بزووتنەوەی نیشتمانیانەوەن تاکو بۆ خزمەتی ئامانجی داگیرکردنی خۆیان سوودیان لێ وەربگرن و ئەم خەریك بوونەیان بەپێی چاوتێبڕینی ئیمپریالیزمی بەریتانیا لە میراتی عوسمانییەکانەوە زیاد بووە لە سەرەتای سەدەی نۆزدەمینەوە پەرتووك لەسەر پەرتووك لە بابەت (ژیانی سەرەتایی کورد) دەرچووە، هەروەها چەند پەرتووکی رائولینسۆن و تایلور.. هتد هەیە لە هەمان کاتا کە لە رۆژنامە

و گۆڤـارە ئینگلیزیـەکان وتـار و بـاس لەبابـەت کـوردەوە بڵاوکرایـەوە. لـە سـاڵی ١٩١٢ دا نامیلکـەی (گەڕانێکـی نهێنـی لـە کوردسـتان و وڵاتـی (بیـن النهریـن) لـە لایـەن ی.ب. سـون) نـووسراوە ئـەم نامیلکەیـە بـە پوختەیـی نووسراوەکانـی پێشـووی ئینگلیـزەکان ئەژمێـردرێ.

لـەم پەرتووکـەدا (سـۆن) بەهـۆی سـوود وەرگرتنـی لـە نـووسراوی پێشـینیەکانی و تێبینـی خـۆی و چەنـد سـەرچاوەیەکی رۆژهەڵاتناسـەکانەوە توانیویەتـی کەرەسـتە و بەڵگـەی مێژوویـی (وثائـق تاریخیـە) نرخـدار دەربـارەی بەسـەرهاتی هـۆز و خێڵـە کـوردەکان و پەیوەنـدی کۆمەڵایەتیـان و ئـاگاداری لـە بابـەت زمـان و کەلچـەر و سـوچەکانی تـری کـوردەواری (البیئـة الکردیـە) و ژیانـی کۆمەڵایەتـی گەلـی کـورد کـۆ بکاتـەوە و ئەمـەی لـەم نامیلکەیـەدا بەتایبەتـی سـەرنج رائەکێشـێ لێکۆڵینـەوەی ژیانـی کۆمەڵایەتـی کوردسـتان و ئـەو بەڵگانەیـە کـە باسـی رووخانـی رژێمـی دەرەبـەگ و پەیدابوونـی چینـی کرێـکار ئـەکات.

لـەو نووسراوانـەی پـاش ئـەو دەمـە بڵاوکرانـەوە جـا کەباسـی ئەمانـەی خـوارەوە و گەلێکـی تـر بکەیـن:

نامیلکـەی (دوو سـاڵ لـە کوردسـتان)ی کاپیـتن هـای سـاڵی ١٩٢٣ و پەرتووکـی تەگـەرەی کـوردی (الفنسـتون) سـاڵی ١٩٤٦ و (وتـاری کوردەکانـی) (بۆڵـتن) و کتێبـی رۆژهەڵاتنـاس و زانـای کاروبـاری کـورد ڤ.ڤ. مینورسـکی (کـورد لـە ئەنسـای کلوپیدیـای ئیسـلامی)دا نامیلکـەی عێلەکانـی خۆرئـاوای ئێـران سـاڵی ١٩٤٦ م. هەمیشـە ئەبـێ راسـتییەکمان لەیـاد بـێ کـە زۆربـەی زۆری نووسـەرە بۆرژوازییـەکان راو ئارەزوویـان پاڵیـان پێـوە ئەنـێ کـە راسـتی (واقـع) بگـۆڕن و ئینـکاری بیئـەی نەتـەوەی کـورد و تەنانـەت بوونـی ئـەم نەتەوەیـەش بکـەن و لـەم بـاوەڕەدان کـە کـورد ناتوانـرێ لـە یـەك (امەـت) کـۆ بکرێتـەوە و دەوڵەتێـك پێـك بێنـن. ف. میلنکتیـن و چەرچـل و ..هتـد لەوانـەن لەکاتێکـدا (راولتـون و مـورگان و هاوتاکانیـان) هـۆزی کـورد وا ئەژمێـرن وەك رژێمێکـی کـە لەسـەر وێنەیەکـی

دیموکراسی خێڵەکی (قبلی) بطریر بارکی دامەزراوە و کورد لە ریزی جانەوەر دائەنێن، یا داوای ئەمە ئەکەن کە کورد لە نەژادێکی تورانیە و بەمە بەڵگە ئەدەنە کۆنەپەرستانی تورك بۆ بەکارهێنانی ئەم چەکە لە پێناو ئامانجیان کە تواندنەوەی کوردە واتا کردنیان بە تورك (تتریك).

شتێکی راست و دادپەرەرانە بوو کە چاپکراوە سۆڤیاتەکان لەکاتی خۆیدا بێ نرخی ئەم نووسراوە بورژوازیانەیان خستە پێش چاو و بە خەڵکیان ناساند کە چەکی دەستی ئیمپریالیستەکانن تا کرداری داگیرکردنی پڕ تاوانەکانیانی پێ داپۆشن، نامیلکەی ژورنالی سۆڤیاتی لە بابەت رۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا ژمارە ١٣-١٤-١٩٣٢ لەم بابەتەوە، ئەمەی نووسی تئیوری عێلە شەڕکەرە دڕندەکان (مەبەستی هۆزەکانی کوردە س.ع.شەمزینی) کە تا ئێستا لە رژێمی خێڵەکی دەرنەچوون و لەکێوە سەختەکانا لەسەر دزی و ڕێگری دەژین و شارستانیەتیان خستووەتە مەترسییەوە. ئەم (تئیوریە) پەردەیەکە بۆ شاردنەوەی چەوساندنەوەی گەلانی رۆژهەڵات لە لایەن ئیمپریالیستەکانەوە خزمەتی بەرژەوەندی کاربەدەستە دەرەبەگەکانی ئێران و تورکیا دەکات کە ئەم هۆزانە دەچەوسێننەوە و زۆریان لێ دەکەن و هەوڵی تواندنەوەیان لە ناو نەتەوەی فارس و تورکا ئەدەن، بۆیە بە هەموو جۆر خەریکن لە تەگەرەی نەتەوایەتی کورد بێدەنگ بن و تەنانەت بوونیش لە وڵاتی ئێران و تورکیادا ئینکار بکەن (بڵاوکراوەی زورنایی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست ژمارە ١٣-١٤ (١٩٣٢) لاپەڕە (٧٢) کە بەزمانی رووسی دەرچووە). هەروەها لەناو دانراوەکانی تری رۆژئاوادا لەبارەی کوردەوە کە شایانی باس بێ نامیلکەی (خوێندنی اجتماعیات مێژووی کورد ساڵی ١٩٥٦) وە هی تر لە نووسراوەکانی ف. نیکیتین کە بە زمانی فەرانسەیی بڵاوکراونەتەوە و کە لەناو دانراوەکانی بێگانەدا بەتایبەتی سەرنج را ئەکێشێ کتێبی (کورد و یاسا)یە نووسینی ل. رامبو.

چونکە یەکەم کتابە لەم بابەتەوە بەشێوەیەکی لە هەمووان واقیعی تر باسی مێژووی خەباتی نیشتمانی ئازادی هێنەری (النضال الوطنی التحرری) گەلی کورد ئەکا و دانەر بەتایبەتی سەرنج ئەکێشێ بۆ تەگەرەی کورد لە پەیوەندی بەینی دەوڵەتانا دان بەم رۆڵە گەورەیا ئەنێ کە هێزە نیشتمانییە پێشکەوتووەکان و کۆمۆنیستەکان لەکۆمەڵی کورددا یاری ئەکەن و ئەم نامیلکەیە بەڵگەیەکی گەش و دەمکوت کەرە هاندان و تەشقەڵەی ئیمپریالیستە ئینگلیزەکان لە کوردستانا ئاشکرا ئەکا و، پەچە لە رووی کۆنەپەرستی ئێران و تورکیا و عێراقی ئەوسای گۆڕبەگۆڕا دا ئەمالێنێ و درندەیی و دڵڕەقی و هاریان بەرامبەر گەلی کورد بە سووکی پێشان ئەدا نرخی هەرە گەورە و گرنگی دانراوەکانی ئەوروپای خۆر ئاوا لەمەدایە کە زۆر باس و بەڵگەی رووداو و راستی تیایە ئەم نووسراوانە لە هەموو سووچێکی ژیانی کورد ئەکۆڵنەوە لەبارەی (بیئە) و ژینی کۆمەڵایەتی و پەیوەندی دەرەبەگی و نەمانی و مێژوو و عیلمی نەژادی ئادەمیزاد و زمان و کەلچەری نەتەوەی کورد و مێژوو و جوغرافیای.... کوردستان و بەشێك لەم بەڵگە و باسانە وەرگێڕاونەتە سەر زمانی روسی (راف راستویجین) (شرح القضیە الکردیە) کە لە گۆڤاری رۆژهەڵاتی شۆڕشگێڕ ژمارە ٣-٤ (١٩٣٣) بڵاوکراوەتەوە.

تەنها کە لە رووی زانستییەوە زاراوەکانی ئەروپای رۆژئاوا هەڵسەنگێنین نابێ ئەم سێ شتەمان لەیاد بچێ و یا کەمترخەمیان لێ بکەین:

١- بەرژەوەندی سیاسی نووسەرەکان لە لێکۆڵینەوەی (دراسەتی) تەگەرەی کورد

٢- خوو رەوشتی سیاسی نووسەرەکان

٣- بیروڕا و ڕێڕەوی نووسەرەکان

لە باسەکان لەم دواییەدا لە زمانی فەرەنسی بڵاوکراونەتەوە کە بەتایبەتی لە نێوانی دانراوەکانی بێگانەدا سرنج رائەکێشێ (کتێبی کورد

و یاسایە) نووسینی (ل. رامبو) چونکە یەکەم نامیلکەیە کە لەم بابەتەوە بەشێوەیەکی لەوانی تر واقعی تر باسی مێژووی خەباتی نیشتمانی ئازادی هێنەر «وطني تحرری» گەلی کورد ئەکا. دانەر بەتایبەتی سرنج رائەکێشێ بۆ تەگەرەی کورد لەپەیوەندی بەینی دەوڵەتانا، دان بەم رۆڵە گەورەیا ئەنێ کە هێندە نیشتمانییە پێشکەوتووە کۆمۆنیستەکان لە کۆمەڵێ کورددا یاری ئەکەن و، ئەم نامیلکەیە بەڵگەیەکی گەش و دەمکوت کەرە، هاندان و تەشقەلەی ئیمپریالیستە ئینگلیزەکان لە کوردستانا ئاشکرا ئەکا و پەچە لە رووی کۆنەپەرستی و دڕندەیی ئێران وتورکیا و عێراقی ئەوسای گۆڕ بە گۆڕ ئەمالّی و دڕندەیی و دڵڕەقی و هاواریان بەرامبەر گەلی کورد بە سووکی پیشان ئەدا.

نرخی هەرە گەورە و گرنگی دانراوەکانی ئەوروپای رۆژئاوا لەمەدایە کە زۆر باس و بەڵگەی رووداراو و راستی تیایە و ئەو نووسراوانە لە هەموو سووچێکی ژیانی کورد ئەکۆڵنەوە. لەبارەی دەوروپشت و ژینی کۆمەڵایەتی و پەیوەندی دەربەگیەتی و نەمانی و مێژوو و عیلمی نەژادی ئادەمیزاد و زمان و کەلچەری نەتەوەی کورد و مێژووی جوگرافیای کوردستان و بەشێك لەم بەڵگە و باسانە وەرگێراونە سەر زمانی روسی . تەنیا کە لە رووی زانستیەوە دانراوەکانی ئەوروپای رۆژئاوا ئەپشکنین و هەڵیان ئەسەنگێنین سێ شت هەنە نابێ لەیاد بچن وەکو لە لاپەڕە (٢)دا باسیان کرا.

هەروەها ئەبینین روسیای پێش شۆڕشی گەورەی ئۆکتوبەری مەزن زۆر بەتەنگ کوردەوە بووە کۆمەڵێکی زۆر وتار و نامیلکە لەبابەت کوردانەوە چاپ و بڵاوکرایەوە کە زۆریان شێوەیەکی زانستی جەنگی هەیە وەك (گەشتێك لە کوردستانی ئێران لەلایەن ف. خانیکوف ١٨٥٢ و دانراوی گۆڤاری گەشتی ژەنەرالّ سیریکوف بە ژمارەی ٩٥٣٠ ساڵی ١٨٤٩ کە لە پەیوەندی کۆمەڵایەتی کورددا ئەدوێ لە هەرێمی خان ماکو سندوس و سابڵاخ و دانەری

پەیام گۆڤاری ئەنجوتانت گراف لەلایەن ئاریڤانسکی ای. کی. اف. ای ١بە ژمارە ٤٦٤٦٦ ساڵی ١٨٥٠ جگە لەمانە زۆر پەیام و وتاری تر هەیە لەبارەی چۆنییەتی کوردستانی ئێرانەوە، لە نیوەی یەکەمی سەدەی نۆزدەما هەروەکو گەلێ وتاری (کامسارالکان و فاسیلیو و بانتوخوف..هتد.) لە بڵاوکراوەکانی (کۆمەڵی جوغرافیای روس) بەتایبەتی لەیادداشتی لە (ز.ك.و.ای. ر. کی و) قەفقاسیاوە لەمانە دانراوەکانی کارتسف و الیزاروف و بانتوخوف ون. مار و سمیرنوفەوە لەم دوایەیدا واسیلیف و ئاراکلیان ...هتد.

پێویست ناکا باسی پوختەی هەموو دانراوە بە رووسی و چاپکراوەکان و ناوەکانیان بکەین هەروەها چەند وتارێکی گرنگ هەیە بەهۆی ئەم بەڵگە و رووداوانەیانەوە کە تیایاندایە لەسەر پەیوەندی ناو کوردەکان لەمانەش وتاری (کی. ب. کامساراکان و کارتسیف و کالوپاکین..) کە لە دەستەیەك بەڵگە لەبارەی ئاسیاوە بڵاوکراونەتەوە لە بڵاوکراوەکانی وەزارەتی کاروباری دەرەوەی روسیادا لە رۆژنامە و چاپکراوەکانی دایەرەکانی جەنگی کە چەشنی (بڵاوکراوەکانی ئەرکانەکانی جەنگی بەرز) وە راپۆری (ئەرکانی جەنگی هەرێمی قەفقاسیا و نووسراوەکانی تشیریکوف- گۆڤاری گەشت و سیاحەت نامەی حدود لەلایەن خورشید افندی و ا.ف.یاس و بڵاوکراوەکانی تری وەزارەتی دەرەوەی روسیادا لەمانە زۆر ئاگاداری و زانایی لەبارەی کوردی ئێرانەوە هەیە. بەشی دووەمی (بەڵگە لە بارەی رۆژهەڵاتەوە ساڵی ١٩١٥) کە تێکڕای بۆ تەگەرەی کورد تەرخان کراوە نرخێکی تایبەتی هەیە، چونکە لەسەر یادداشتی رۆژانەی قونسولی رووسی (اورولوف) لە بەغداوە زۆر وتاری یەك لە کوردناسە بەناوبانگەکانی تیایە و. ف. مینورسکی دانەری (اثر الاکراد) کە لە کۆمەڵە چاپکراوەکانی وەزارەتی دەرەوەی روسیادا بڵاوکرایەوە.

١ اف راستوبجین- شەرحی تەگەرەی کورد کە لە گۆڤاری رۆژهەڵاتی شۆڕشگێڕ ژمارە ٣-٤ لە ١٩٢٣ دا بڵاوکرایەوە.

ساڵی ١٩١٥ هەروەها زۆر دانراوی نووسەری جەنگییەکان هەیە وەك ژەنەراڵ زیلیونی و لیبوخین و بولکونیك و کشیر فوزو بوف و کابنتن بنتر نغرە و یادداشت لەبارەی کوردستان لە کۆمەڵە بەڵگەکانی جوغرافیا و تەبوغرافی و سەرژماردن لەئاسیا، بەشی ٨٤ ساڵی ١٩١١ و نووسراوەکانی ل.ف تێکڕا ئۆف و ماکسیمو فیج و فاسیلکوفسکی و افربانوف.. هتد. پێویستە بوترێ کە دانراوی رووسەکان پڕن لە بەڵگەی راستی رووداو تەنها زانستی رۆژئاوا کارێکی ئاشکرای تێکردووە و لە ئەنجامی ئەم کارتێکردنەدا بیری (خێڵەکی، بطربریارکی) کوردەکان و ئەم بابەتە تەنانەت لە نێوان زانا رووسەکانیشا بڵاوبووەوە.

پاش شۆڕشی ئۆکتوبەری مەزن، عیلمی مێژوویی سۆڤیاتی بۆی نەبوو بڕوا بەڕێوە بێ ئەمەی (بزووتنەوەی رزگاری نیشتمانی گەلی کورد) بگرێتە باوەش. بۆیە هەر لە یەکەم هەنگاویدا رووی کردە پشکنین و لێکۆڵینەوەی ئەم بزووتنەوەیە بەتایبەتی گۆڤاری رۆژهەڵاتی خۆی ژمارە (١٠-١١-١٢) ساڵی (١٩٢٧) رۆڵێکی بێ پایانی بینی کە دانراوەکانی (ئاراکیلیان)ی بڵاوکردەوە کە بۆ تەگەرەی کەمایەتییە نەتەوایەتییەکانی ئێران و خەباتیان لە پێناوی دەسەڵاتی خۆیی (خودموختاری) تەرخان کراوە وە هەروەها نووسراوەکانی (لاهوتی) لەبارەی جوولانەوەی کورد لە ژێر سەرناوی (کوردستان و کوردەکانەوە) بڵاو کردەوە. (گۆڤاری رۆژهەڵاتی نوێ ژمارە ٤ ساڵی ١٩٢٣) ئەم گۆڤارە خوێندەوارەکانی سۆڤیاتی ئاگادار کردن لە چۆنییەتی کورد و هەر شتێکی لەبابەت کاروباری کوردەوە کە لە دەرەوەی سنووری سۆڤیاتا نووسراوە، جگە لەم گۆڤارە چەند گۆڤارێکی تری سۆڤیاتی کاروباری کوردی گرتە ئەستۆ وەك گۆڤاری بلشفیك و قەفقازیا و گۆڤاری بەیانی رۆژهەڵات و گۆڤاری ئیتنوگرافی سۆڤیاتی ساڵی ١٩٣٦ و گۆڤاری کاتی تازە هەروەها زۆر لە رۆژنامەکان وەك ازڤیستیا و پراڤدا و گەلێك ژورناڵی رۆژهەڵاتی ناوەڕسات

ژمـارە ١٣ و ١٤ سـاڵی ١٩٢٢ و زۆر باسـی بـە نـرخ لـە ژمارەکانـی پێـش ئـەم (نشرەیـەدا) بڵاوکرانەتـەوە.

لەمـڕووەوە پێویسـتە باسـی نووسراوەکانـی شـارەزایانی کاروبـاری کـوردی بەناوبانـگ مامۆسـتا و. ل. ویلجفسـکی بکەیـن کـە جێگەیەکـی دیـاری هەیـە لـە لێکۆڵینـەوە و چارەکردنـی تەگـەرەی کشـتوکاڵی. کتابـی ١-٢-٩٢٢ و هەمـوو نووسراوەکانـی ویلجیفسـکی شـایانی نرخدانێکـی فراوانـن چونکـە دانـەر (مولـف)ی ناوبـراو لەسـەر بناغـەی بەڵگـەی رووداوی زۆری و بینینـی تایبەتـی خۆیـەوە نەمـان وە لەناوچوونـی پەیوەنـدی دەرەبەگێتـی لـە کوردسـتانا پیشـان ئـەدا و چۆنییەتـی کۆمەڵـی جووتیارانـی کوردسـتانی و گۆڕانـی بزووتنـەوەی نیشـتمانی کـورد ئەخاتـە بەرچـاو و ویلجفسـکی زۆر بەڵگـەی رووداوی نرخـدار ئـەدا بـۆ خوێنـدن و لێکۆڵینـەوەی مێـژووی گەلـی کـورد، تەنیـا جێگـەی داخـە کـە بـەراوردی و تێبنییەکانـی لەبـارەی گۆڕانـی مێژوویـی پێویسـت و راسـتی چەنـد شـتێك لـە مێـژووی بزووتنـەوەی نیشـتمانی میللەتـی کـورد ناتوانرێـت هەمیشـە پەسـند بکرێـت، چونکـە بـەلای ئێمـەوە هەرگیـز و هەرگیـز ناشـێ شۆڕشـە نیشـتمانیەکانی کـورد لەسـاڵی ١٨٨٠ و ١٩٢٥ بـە شۆڕشـی دەرەبەگـی و کۆنەپەرسـتی نـاو ببرێـن و، سـەرکردەکانیان بـە ناپـاك (خائـن) و (سـەربڕ) بدرێتـە قەڵـەم. بەڵکـو ئـەو شۆڕشـە نیشـتمانیانەی کـورد ئاڵقەیەکـی مێژوویـی پێویسـتن و لـە مێـژووی رێـڕەوی گۆڕانـی خەباتـی شۆڕشـگێڕی نیشـتمانیی ئـازادی هێنـەری نەتـەوەی کـورددا، بـەڵام زۆر پەرۆشـە کـە لێکدانـەوەی راپەڕینـە نیشـتمانییەکانی کـورد ئـاوا بـە چەوتـی گەیشـتۆتە دانـراوی نـووسراوە سـۆڤیاتیە تـازەکان کـە دەیانـەوێ شـارەزایی لـە مێـژووی کوردانـدا بکەنـە پیشـە، هەروەهـا جۆرەهـا (اتروحـەی عیلمـی) بەتایبەتـی لەسـەر کـوردەوە نـووسراون وەکـو اتروحـەی أ.أ. کوردنتیسـوف (عێـراق لەکاتـی جەنگـی دووەمـی جیهـان سـاڵی ١٩٤٨ و اتروحـەی ای.و. فاریـزۆڤ (شـوێنی بزووتنـەوەی نیشـتمانی ئازادیخـوازی کـورد لـە خەباتـی

گەلانـی رۆژهەڵاتـی ناوەڕاسـت و نزیـکا دژی ئیمپریالیـزم سـاڵی ١٩٥٣.

هەمـوو ئـەو لێکۆڵینـەوە زانسـتیانەی کـە باسـکراون لەسـەر کـورد ژمارەیەکـی زۆری بەڵگـەی زۆر رووداوی بـە نرخیـان تێدایـە و پـڕن لـە لێکدانـەوەی دوور و قـوڵ لـە بابـەت گەلـی، لـەو گەڕانـەی تیایانـدا پیشـاندراون تەنهـا ئەبـێ بزانیـن کـە تەنانـەت دانـەری ئـەم (لێکۆڵینەوانـەش) تیـۆری چـەوت و هەڵـە کاری تێکـردوون، چونکـە لـە لێکدانـەوەی سروشـتی بزووتنـەوەی نیشـتمانی کـورد و شۆڕشـەکانی و نیشـتمانپەروەرانی کـورد کەوتوونەتـە هەمـان هەڵـەی باسـکراو کـە بـێ دەسـتکاری کـردن، ئـەم ڕایـە چەوتەیـان لەبـارەی ئـەو بزووتنـەوە نیشـتمانیانەوە و پێشـەواکانیانەوە دووپاتـە کردۆتـەوە کـە ئێسـتا لـە نیشـتماندا و لـە تێبینـی لێکدانەوەیـان باوەڕیـان بـە لێکۆڵینـەوە و کـرداری پێشـنیەکانیان بـووە، وە لـە راسـتیا کـەم یـا زۆر هەمـان تاوانیـان داوەتـە پـاڵ شۆڕشـەکانی کـورد کـە بـە کۆنەپەرسـتی و سـەرۆکەکانیان بـە ناپـاك ئەدەنـە قەڵـەم. لـە راسـتیدا ئەمانـە خوێنـدەوار و ئـەو کەسـانەی بـە تەگـەرەی مێـژووی کـوردەوە خەریکـن لـە سـۆڤیاتەکان بـە ڕێگایەکـی زۆر چەوتـا ئەبـەن و لەبـارەی تەگـەرە و مێـژووی کـورد دەسـت خەڵەتیـان ئـەدەن. هەروەکـو ناشـێ ئـەم چاکـە زۆرە ئـەم خزمەتـە گرنگەمـان لـە یـاد بچـێ کـە سـۆڤیەتە کـورد ناسـەکان هەیانـە بەهـۆی پشـکنین و لێکۆڵینەوەیانـەوە لەسـەر وێـژە و زمـان و ئەنتوگرافیـا و هونـەری گەلـی کوردانـدا.

لـە نووسـینەکانی ئـەم سـۆڤیەتانەی بەتایبەتـی شـارەزای کاروبـاری کـوردن پێویسـتە باسـی چاکـەی دانەرەکانـی ك. کوردۆیـف بکەیـن کـە پـەردە لـە رووی تیۆرییـە سـاختە و خوارکـراوە ریسـواکانی بورژوازییـەکان و چەنـد پشـکنەرێکی سـۆڤیەتی کـە لـە نووسراوەکانیانـا بـە چەوتـی لـە مێـژووی گەلـی کـورد و زمـان و وێـژەی دەدوێـن و باسـی پاشـکەوتنی و ڕەوشـی تایبەتـی مێـژووی کـورد و شارسـتانییەتی دەکـەن، هەروەهـا مامۆسـتا ك. کوردۆیـف زۆر دانـراوی تـری هەیـە بەتایبەتـی لـە زۆر سـوچی وێـژە و زمانـی کـورددا ئەکۆڵێتـەوە.

(ك.ك. كوردۆیف خوار كردنەوەی مێژووی كورد لە نامیلكەی مێژووی بورژوازیەتی ئێرانی لە كۆمەڵەی زانستگای لینینگراد لە بارەی عیلمی زمان و وێژە و مێژووی وڵاتانی رۆژهەڵات (بەرگ ٢ ساڵی ١٩٥٠) ئەمانەی خوارەوەشی هەیە:

١- نقد النظريات الخاطئه فی اللغة الكردية فی موجز انباء معهد الشرق جزء ١٣ ساڵی ١٩٥٣

٢- الاكراد- في مجموعة الشعوب آسيا الامامية ساڵی ١٩٥٧

٣- قواعد اللغة الكردية لينينغراد ساڵی ١٩٥٧.

میللەتی كورد ناچار دەبێ پەرۆشی خۆی دەربڕێ دەربارەی یەك شت ئەویش ئەمەیە كە ئەبوایە مێژووی كورد و خەباتیان لە پێناوی سەربەخۆیی و ئازادی و تەگەرەی كورد و چۆنییەتی راستی كورد لە دانراو و پەرتووكەكانی سۆڤیەت ئاشكرا و لێكۆڵراوە و بە جۆرێكی بێ لایەنی و.. راستییەكی تەواو لە ئێستە پتر پیشان بدرایە تاكو ببوایە بە ئاوێنەیەكی راستی، تەنیا پەرۆشە كە تا ئێستا ئەم باسانە بە چاكی ئاشكرا نەكراون و بەشێوەیەكی رووداوا لە نامیلكە و دانراوەكانی سۆڤیات نەخراونەتە بەرچاو بۆیە زۆر جار ئەبینین وتە و پەرتووك و نووسراوەكانی سۆڤیاتی لەسەر كورد بە تایبەتی ئەمەی پەیوەندی هەیە بە مێژووی خەباتی درێژی گەلی كورد لە پێناوی رزگاربوون و سەربەخۆییدا ئەم باسانەی سەرەوە بەجۆرێكی ناتەواو نیشان دەدا بە چەشنێ ئەیخاتەڕوو كە دووره لە راستی و رووداو و بێلایەنی و دادپەروەری نەك هەر ئەمە بگرە زۆرجار نووسەرەكانیان پشت بەناوەرۆكی نووسراوە گشتییە تورکی و ئێرانی و عێراقیەكانا دەبەستن بۆیە وەك جووڵانەوەیەكی كۆنەپەرستانەی دەرەبەگی و ئایینی.. هتد، سەیری بزووتنەوەی ئازادیخوازی كورد دەكەن و بەم چەشنە لێكی دەدەنەوە و ئەمەش چاوەڕوان نەدەكرا وە شتێكی ئاستەمە.

٤- دانراوی نووسەرە كوردەكان

ئــەم بەشــە نووسراوانــە لەبــەر چەنــد هۆیــەك بــە جۆرەهــا زمــان دانــراوە وەك زمانــی كــوردی و عەرەبــی و روســی و فەرەنسـیی و ئینگلیــزی و فارســی و تورکی..هتـد. ئـەم دانراوانـە زۆرن بـەڵام بەجۆرێکـی گشـتی شـێوەیەکی پێشـاندانی ژورنالــی (صحافــی) هەیــە و گەلــێ وتــاری تێدایــە کــە بریتیــە لــە دەنگوباســی کۆمەڵایەتــی و سیاســی کــە بەڵگــەی رووەداوی یەکجـار کەمــە. لەگــەڵ ئەمەشــا چەنــد نامیلکەیەکــی نرخــدار و بەکەلــك لەنــاو ئــەم دانراوانەدایــە کــە پــڕن لــە زانیــاری و رووەداو لەبابــەت کــوردەوە لەهەمــوو ســەرچاوەکانی تــر باشــتر و پــڕ ســوودترن بــۆ لێکۆڵینــەوەی مێـژووی کــورد و خەبــات و تێکۆشــانیان لــە پێنــاوی ئــازادی و ســەربەخۆییدا.

هەمــوو ئــەو لێکۆڵینەوەیــە زانســتیانەی کــە باســکران لەســەر کــورد ژمارەیەکــی زۆری بەڵگــەی رووداوی بــە نرخیــان تیایــە و پــڕن لــە لێکدانــەوەی دوور و قــوڵ لــە بابــەت گەلــێ لــەو تەگەرانــەی تیایــان پیشــاندراون بــەڵام ئەبــێ بزانیــن کــە تەنانــەت دانــەری ئــەم (لێکۆڵینەوانــەش) تیئــوری چــەوت و هەڵــە کاری تێکــردوون، چونکــە لــە لێکدانــەوەی سروشــتی بزووتنــەوەی نیشــتمانی کــورد و شۆڕشــەکانی و نیشــتمانپەروەرانی کــورد کەوتوونەتــە هەمــان هەڵــەی باســکراو کــە بــێ دەســتکاری کــردن ئــەم بڕوایــە چەوتەیــان لەبــارەی ئــەو بزووتنــەوەی نیتشــمانیانە و پێشــەواکانیانەوە دووپاتــە کردۆتــەوە کــە ئێســتا نیشــانداوە لــە تێبینــی و لێکدانەوەیــان باوەڕیــان بــە لێکۆڵینــەوە و کــرداری پێشــبینیەکانیان بــووە و لــە راســتیدا کــەم یــا زۆر هەمــان تاوانیــان خســتۆتە پــاڵ شۆڕشــەکانی کــورد کــە بــە کۆنەپەرســتی و ســەرۆکەکانیان بــە ناپــاك ئەدەنــە قەڵــەم!

وەلــە راســتیا ئەمانــە خوێنــەوار و ئــەو کەســانەی بــە تەگــەرە و مێــژووی کــوردەوە خەریکــن لــە ســۆڤیاتیەکان بەرێگایەکــی زۆر چەوتــا ئەبــەن لەبــارەی تەگــەرە و مێـژووی کــورد دەســت خەڵەتیــان ئــەدەن هەروەکــو ناشــێ ئــەم چاکــە

زۆرە و ئـەم خزمەتـە گرنگەمـان لەیـاد بچـێ سـۆڤیاتیە کوردناسـەکان هەیانـە بەهـۆی لێکۆڵینـەوە و پشـکنینیانەوە لەبابـەت وێـژە و زمـان و ئەنتوگرافیـا و هونـەری گەلـی کـورددا. لـە نووسـینەکانی ئـەو سـۆڤیاتیانەی بەتایبەتـی شـارەزای کاروبـاری کـوردن پێویسـتە باسـی چاکـەی دانراوەکانـی ك.کوردوێـف بکەیـن کـە پەچـە داماڵیـن لـە رووی تیۆرییـە سـاختە و خوارکـراوە رسـواکانی بورژەوازیەکانـا چەنـد پشـکنەرێکی سـۆڤیاتی کـە لـە نووسراوەکانیـان بـە چەوتـی لەمێـژووی گەلـی کـورد و زبـان و وێـژەی ئەدەوێـن و باسـی پاشـکەوتن و رەوشـتی تایبەتـی مێـژووی کـورد و شارسـتانیەتی ئەکـەن. هەروەهـا مامۆسـتا ك. کوردۆیـف زۆر دانـراوی تـری هەیـە بەتایبەتـی لـە گەلێـك سـووچی وێـژە و زمانـی کـورددا ئەکۆڵێتـەوە (ك.ك کوردۆیـف- خوارکردنـەوەی مێـژووی کـورد لەنامیلکـەی (مێـژووی بۆرژوازیەتـی ئێـران)ی لـە بڵاوکراوەکانـی زانسـتگای لینیگـراد لەبـارەی زانسـتی زمـان و وێـژە و مێـژووی وڵاتانـی رۆژهـەڵات- بـەرگ (٢) سـاڵی ١٩٥٠) ك. کوردیـۆف ئەمانەشـی هەیـە:

١. رەخنـە تیۆرییـە چەوتـەکان لـە زمانـی کوردیـدا لـە کورتـەی رۆژهەڵاتـی زانسـتگای رۆژهـەڵات بـەرگ ١٣/ سـاڵی ١٩٥٣

٢. کورد لە دەستەی گەلانی پێشەوەی ئاسیادا ساڵی ١٩٥٧

٣. رێزمانی زمانی کوردی لینینگراد ساڵی ١٩٥٧.

نەتـەوەی کـورد ناچـارە و دەبـێ پەرۆشـی خـۆی دەربـارەی یـەك شـت دەربـڕێ ئەویـش ئەمەیـە کـە ئەبوایـە مێـژووی کـورد و خەباتیـان لـە پێنـاوی سـەربەخۆیی و ئـازادی و تەگـەرەی کـورد و چۆنییەتـی راسـتیی کـورد لـە دانـراو و پەرتووکەکانـی سـۆڤیات ئاشـکرا و لێکۆڵـراوە و بـە جۆرێکـی بـێ لایەنـی و راسـتییەکی تـەواوی لـە ئێسـتە پـتر پیشـان بدرایـە! تاکـو ببوایـە بـە ئاوێنەیەکـی راسـتی، تەنیـا پەرۆشـەکە تـا ئێسـتە ئـەم باسـانە بـە چاکـی ئاشـکرا نەکـراون و بەشـێوەیەکی رووەراو لەنامیلکـە و دانراوەکانـی سـۆڤیاتدا نەخراوەنەتـە بەرچـاوەوە. بۆیـە

گەلێ جار ئەبینین وتە و پەرتووك و نووسراوەکانی سۆڤیاتی لەسەر کورد و بەتایبەتی ئەوەی پەیوەندی هەیە بە مێژووی خەباتی کورد دوور و درێژی گەلی کوردەوە لە پێناوی سەربەخۆیی و رزگاربوونیا ئەم باسانەی سەرەوە بە جۆرێکی ناتەواو پیشان ئەدا و بە چەشنێك ئەیخاتەڕوو کە دووڕە لە راستیی رووداو و بێ لایەنی و دادپەروەری! نەك ئەمە بگرە زۆر جار نووسەرەکانیان پشت ئەبەستن بەناوەرۆکی نووسراوەی گشتییە تورکی و ئێرانی و عێراقییەکان. بۆیە وەك جۆلانەوەیەکی کۆنە پەرستانەی دەربەگی و ئایینی...هتد سەیری بزووتنەوەی نیشتمانی ئازادیخوازی کورد ئەکەن بەم چەشنە لێکی ئەدەنەوە ئەمەش لەوان چاوەڕوان نە ئەکرا و جێگەی پەرۆشی و زۆر ستەمە.

٤. دانراوەی نووسەرە کوردەکان:

ئەم بەشە نووسراوانە لەبەر چەند هۆیەکا بەجۆرەها زوبانی جیاواز دانراوە، وەك زمانی کوردی، روسی، فەرەنسەیی، ئینگلیزی، تورکی و فارسی و عەرەبی. هتد. ئەم دانراوانە زۆرن بەڵام بە جۆرێکی گشتی شێوەیەکی پیشاندانی ژورناڵی (صحافی) هەیە و گەلێك وتاری تێدایە کە بریتە لە دەنگوباسی کۆمەڵایەتی و سیاسی کە بەڵگەی رووداوی ئێجگار کەمن لەگەڵ ئەمەشا چەند نامیلکەیەکی نرخدار و بەکەڵك لەناو ئەم دانراوانەدا هەن کە پڕن لە زانیاری رووداوی لەبابەت کوردەوە. لە هەموو سەرچاوەکانی تر باشتر و پڕ سوودترن بۆ لێکۆڵینەوەی مێژووی کورد و خەبات و تێکۆشانیان لە پێناوی ئازادی و سەربەخۆییدا.

لەپەڕاوە بە نرخەکانی ئەم بەشەدا ئەبێ ناوی ئەمانەی خوارەوە بێنین: (نامیلکەی شەڕەفنامە) ی شەڕەفخانی بتلیسی کە بەفارسی نووسیوە لەسەرچاوە بە نرخەکانی سەدەکانی ناوەڕاستدا ئەژمێردرێت بۆ لێکۆڵینەوەی مێژووی کورد.

شەڕەفخان شەڕەفنامەکەی لە ساڵی (١٠٠٥)ی کۆچی لە ١٥٩٦ی زایینی

تـەواو کـرد٢. ئـەم میراتـە مێژووییـە گرنگـە بـۆ زۆر زمـان وەرگێـڕاوە وەك فەرەنسـەیی و ئینگلیـزی، عەرەبـی و تورکـی و ئیـتر و مێـژووی کـوردی تێدایـە دەربـارەی خێزانـە فەرمانڕەواکانـی کـورد. ئەمـارەت و حکومـەت (ئیشـکێلە) دەربەگییەکانـی کـورد پەیوەسـتی دەربەگیەتـی، کارەسـاتە رووداوە راسـتەکانی، بەڵگـەی چەسـپاوی ئاشـکرا لەبابـەت پەیوەنـدی دوولایـی لـە نێوانـی خێزانـە سـەردارەکانی کوردەکانـا و پەیوەسـتیان لەگـەڵ ئیشـکیلی (حکومەتـی) شـای ئێـران و نیشـاندانی رژێمـی دەرەبەگیەتـی و هەروەهـا زانینـی راسـتی و گشـتی زۆر لەبـارەی هێـزی بەرهەمهێنـان و دەرامەتـی بنەماڵـە هەبـووە و دەسـەڵاتدارەکان، هەروەهـا شـەرەفخان لـەم دانراوەیـا بەتایبەتـی خـۆی خەریـك کـردووە بەدەرخسـتن و باسـکردنی چۆنییەتـی کۆمەڵانـی خەڵـك و لەبـارەی جووتیـاران ئـەدۆ و ئـەم شـەرەفنامەیە بەگشـتی زۆر بەڵگـەی رووداو و گرنگـی تێدایـە بـۆ خوێنـدن و لێکۆڵینـەوەی مێـژووی گەلـی کـورد لەسـەدەکانی ناوەڕاسـتدا. سـەرچاوەیەکی گرنگـی تـر هەیـە لەسـەرچاوە بنچینەییـەکان ئەژمێـردرێ بـۆ خوێندنـی مێـژووی کـۆن و نوێـی گەلـی کـورد، ئەمیـش (خولاسـەی مێـژووی کـورد و کوردسـتانە) کـە زانـای کـورد مامۆسـتا ئەمیـن زەکـی بـەگ لـە دوو بەرگـدا بـە زمانـی کـوردی بـۆی بەجێهێشـتووین (بەغـداد ١٩٣٦). ئـەم پەرتووکـە زۆر بەڵگـەی گرنگـی تێدایـە و دانـەر باسـی مێـژووی سیاسـی کـورد دەکا لـە زەمانـە کۆنەکانـەوە تـا جەنگـی یەکەمـی جیهانـی و مامۆسـتا (محەمـەد عەلـی عەونـی) ئـەم گەنجینەیـەی لـە قاهیـرە وەرگێڕایـە سـەر زمانـی عەرەبـی کـە بەرگـی یەکەمـی سـاڵی ١٩٣٦ لـە چاپـدراوە و بەرگـی دووەمـی سـاڵی ١٩٤٥، هەروەهـا نـووسراوی تـر زۆرن کەشـایەنی چاوەدێـری کردنـن و بـۆ خوێنـدن و لێکۆڵینـەوەی تەگـەرەی کـورد بەشـێوەیەکی زانسـتی زۆر بەکەڵکـن وەك پەرتووکەکـەی

٢. سـەیری کتێبەکـە (أ.ی.ب. بتروشفیسـکی بکـە (کورتـە باسـێك لـە مێـژووی پەیوەنـدی ئابووری لـە ئازەربایجان و ئەرمەنسـتاندا سـەدەی ١٦ و سـەرەتای سـەدەی ١٧. لینینگراد ١٩٤٩ لاپەرە (٣٠)

(دکتـۆر بلـەچ شـێرکۆ) بەعەرەبـی (تەگـەرەی کـورد رابـردووی کـورد و ئێسـتایان (قاهیـرە ١٩٣٠) نووسراوەکانـی مامۆسـتا (رەفیـق حیلمـی) بەعەرەبـی و کـوردی لەسـەرەتای مێـژووەوە تـا سـاڵی ١٩٢٠ (موسـڵ ١٩٣٤)، بەرگەکانـی یادداشـت بـە زمانـی کوردیـوە، دەرسـیم لـە مێـژووی کوردسـتان (حلـب ١٩٥٢) لەلایـەن نـوری دێرسـیمی بەزمانـی تورکـی و، کوردسـتان و شۆڕشـەکانی کـورد بەرگـی ١ و ٢ تـاران ١٩٤٦ لەلایـەن عبدالعزیـز یاملکـی وە بڵاوکراوەکانـی زاری کرمانجـی لـە نووسـینی خاوەنەکـەی (دامـاو حوسـێن حزنـی موکریانـی) و لـە بڵاوکراوەکانـی لێژنـەی کـوردی لـە پاریـس بڵاوکـراوەی ناوچـەی خوێندنـی کـوردی و یادداشـت و بیرخـەرەوەی رێکخراوەکانـی کـورد بـۆ (کۆمەڵـی نەتـەوە یەکگرتـووەکان). هەروەکـو نابـێ چەنـد نووسراوێکـی لەیـاد بکرێـن، کـە پێویسـتی سـەرنج دانـن وەك گۆڤـاری گەلاوێـژ و نیشـتمان و هـاوار و کوردسـتان و روایـە و روزگار سـیاە کارگرانـی ایـران (رۆژی رەشـی کرێکارانـی ئێـران) کـە بـە فارسـی احمـد خـودادادا نووسـیویەتی و لـە ژێـر سـەرناوی بەشـی جوتیـار ١٩٣٤ کراوەتـە رووسـی و...هتـد.

لەبـەر ئەمـەی کـە شـێوەی بنچینـەی زانسـتی کـە لـە نووسـینی ئـەم پەڕاوەمانـا بەکارمـان هێنـاو (شـێوەی زانسـتی مارکسـی- لینیـن) لەبابـەت جووڵانـەوە نیشـتمانییەکان و تەگـەرەی نیشـتمانی، بۆیـە ئێمـە لـە ئامادەکـردن و دانانـی ئـەو باسـانەی لـەم پەراویـەدا ئەمانـەوێ کەڵـك لـەم دانـراو و نـووسراوە بنچینەییـە کلاسـیکیانەی مارکـس- لینیـن خـوارەوە وەرئەگریـن:

لـە دانراوەکانـی فرەدریـك انجلـز: نـەژادی خێـزان و هەبوونـی تایبەتـی و دەوڵـەت.

لـە دانراوەکانـی ف. ا. لینیـن (چەنـد نیشـدانێکی رەخنەیـی لـە بابـەت تەگـەرەی نیشـتمانی) وە (چینـی کرێـکار و تەگـەرەی میللـی) (رۆڵـی سـەرمایەداری لـە پێکهێنانـی نەتەوانـدا) و (خودموختـاری و کەڵچـەری و نیشـتمانی)وە (چەنـد بڕیارێـك لەبـارەی تەگـەرەی نیشـتمانی کـە لـە کۆبوونـەوەی کۆمیتـەی ناوەنـدی

پارتـی کرێکارانـی سۆشیالیسـتی دیموکراتـی روسـیا لەگـەڵ فەرمانبەرانـی پارتیـدا لـە هاوینـی ١٩١٣ وەرگیـراوە) وە (شۆڕشـی کۆمەڵایەتـی و مافـی چارەنووسـی نەتـەوەکان) وە (لەخـەو هەڵسـانی ئاسـیا) وە (دەربـارەی تەگـەرەی نیشـتمانی و دیموکراسـی لـە وڵاتـە ژێردەسـتەکاندا).

لـە نـووسراوە بـە نرخەکانـی ی.ف. سـتالین سـوودمان لەمانـە وەرگرتـووە: (مارکیـزم و تەگـەرەی نیشـتمانی) وە (تەگـەرەی میللـی و لینینـزم) وە (گۆرینەکـەی ئۆکتوبـەر و تەگـەرەی نیشـتمانی).

زۆریـی سـەرچاوەی زانسـتی و بەتایبەتـی ئـەو سـەرچاوە بنچینەییانـەی باسـمان کـردن یارمەتـی دایـن بـۆ خوێنـدن و رووونکردنـەوەی (مێـژووی بزووتنـەوەی رزگاری نیشـتمانی کـورد) رووونکردنەوەیەکـی راسـتی زانسـتیانە.

(زانیاری گشتی لەبارەی کورد و کوردستان)

کوردستان وڵاتی کوردان:

واتـەی ئـەم نـاوە لـە ئیشـکیل (حکومـەت) وەیـا کارگێڕییـەوە نەهاتـووە بەڵکـو واتەیەکـی ئەنتۆگرافـی و جوگرافـی و نەتەوایەتییـە وە ئێسـتاکە پارچەکانـی کوردسـتان کەوتوونەتـە نـاو سـنووری (تورکیـا و ئێـران و عێـراق و سـوریا) خاکـی کوردسـتان بەگشـتی لـە سـەدا بیسـتی ٢٠٪ خاکـی تورکیـا و ئێـران و عێراقـی پێکهنـاوە بێگومـان کوردسـتان نـاوی ناوچەیەکـی کارگێـڕی دیاریکـراو یـا کۆمەڵێـك لـە هەرێمـی کارگێـڕی ناگەیەنـێ کـە کەوتبێتـە نـاو قـەوارەی ئـەو دەوڵەتانـەی ئێسـتە لـە رۆژهەڵاتـی ناوەڕاسـتدا پێکهاتوونـە. بەڵکـو ئـەم نـاوە بـەم وڵاتـە ئەوتـرێ کـە کـوردی تیـا ئـەژی، لـە زەمانـی کـۆن و دێرینـەوە هـەر خـاك و نیشـتمانیان بـووە. خاکـی کوردسـتان بەشـێوەیەکی خۆرسـك رۆژهەڵاتـی ناوەڕاسـت و نزیـك لێـك دی جیـا ئەکاتـەوە و لەخاکـی وڵاتەکانـی دەوروپشـتی بەرزتـرە و خـۆی ناوچەیەکـی تەنهـا و سـەر بەخـۆی پێکهێنـاوە، چونکـە خـوار و خێچـی رووی (تضاریـس) سـنووری خۆرسـکی خـۆی دروسـت کـردووە و بەهـۆی نشـێوی

چیاکانی لە دەشتەکانی میزوپۆتامیا (بین النهرین) و بیابانی شام (بادیە الشام) و ئەنادۆڵی ناوەڕاست و هەرێمی شاخاوی ئێرانی دائەڕنێ شوێنی کوردستانی ناوەڕاستی ئاسیای بچووکە لەبەر ئەمە کە بەشی زۆری شاخەکانی ئەو ناوچەیەی تیایە گرنگترین زنجیرە چیای دروستکردووە کە لە (دەریای رەشەوە) تا (دەریاچەی فارس) درێژ بۆتەوە و لە رۆژاواوە چەند دەشت و بانوو بەرزایی و لە رۆژهەڵاتەوە بەشێك لە (بانووی ئێرانی) گرتۆتەوە. ئەوەش ئەمە ئەگەیەنێ کە کوردستان لەلایەکیەوە بە زنجیرە کێوەکانی (بانتیسکی و قەفقاس) و (دەریاچەی فارس) و (دەشتەکانی میزوپۆتامیا دەورە دراوە و لەلایەکانی تریشەوە رستەی چیاکانی (ئەنتی طورس ئەنتی تاو)و (بانوی ئێران) نوختەیان کێشاوە. کوردستان بەشێکی زۆری لە عەردی شاخاوی گرتۆتەوە کە دوو زێی گەورەکەی ئاسیا (فورات و دیجلە و دوو لقەکەی زێی بادینان و زێی بچووك) لەوێ هەڵئەقوڵن و پانایی کوردستان کە کوردی تیا نیشتەجێیە لە (٥٠٠٠٠٠ کیلۆ مەتری چوارگۆشەیە) زیاترە ئەمەش هەندەی تێکڕای پانایی خاکی عێراق و سوریا و لوبنان و ئەردەن و فەلەستین و ئیسرائیل پێکەوە هەیە. ٣

سنووری ئەنتوگرافی کوردستان: سنووری کوردستان لەرۆژئاواوە لە کودداغ - کێوی کوردان- لە سوریاوە دەست پێ ئەکات بە ناوچەی (کلیت و مرعش البستان و لیویورك) دا تێ ئەپەڕی و روو ئەکاتە باکوور تا ئەگاتە زێی (کیلکیت) و ئەچێتە (قارص). لە رۆژهەڵاتەوە تخووبی کوردستان لە شاری (بایبورد ئۆلتی) دەست پێ ئەکات بە خواروی رۆژهەڵاتی (قارص) و (کەناری رۆژئاوای دەریاچەی ئورمیە دا ئەڕوا و لە (لورستانەوە) و (ناوچەی بەختیارییەکان ئەپەڕێتەوە تا ئەگاتە (سنندج و کرمانشا) لە خوارەوەشی لە

٣. کوزیستوف. أأ بەرواری (عراق لەکاتی جەنگی دووەمی جیهانا بە رووسی سالّی ١٩٤٨.

(لورستانەوە) دەست پێ ئەکا بەرەو باکووری رۆژئاواو بە (خانەقین و کفری) تێ ئەپەڕی تا (کێوی حەمرین) ئەوسا روو ئەکاتە رۆژئاوا و بە هەرێمەکانی خواروو (کێوی سنجار) دا ئەڕوا و لە (زێی فرات) ئەپەڕێتەوە و بە نزیك (طرابلس) و (خواروو کورداغ- کێوی کوردان) دا ئەکشێ تا ئەگاتە (دەریای سپی ناوەڕاست) ژووری ئەسکەندرونە.

سامانی سروشت و کانەکانی کوردستان:

کوردستان سامانی سروشتی و کانی ئێجگار زۆری هەیە، تەنیا زۆترین ئەو سامانە نەدۆزراونەتەوە و بەکار نەهێنراون. (نەوت) گرنگترین سامانی سروشتییە کە بەتایبەتی لە (موسڵ و کەرکوك و خانەقین) لە عێراق و (سرت و باتمان) و چەند شوێنێکی تر لە تورکیا و (کرماشان) لە ئێران و (قەرتشوك) لە سوریادا دەرئەهێنرێ. هەروەها (ئاسن و توتیا و مس و زیو و کرۆم و (مولیبرن) لە کوردستانا زۆرن. «پاقر» لە ناوچەی «ارغانە» لە هەرێمی «دێرسیم» لە تورکیادا دەرئەهێنرێ. هەروەها «پاقری پاك نەکراو» لە «بالو» لە «کەناری وان و ئاگری» هەیە. لە زۆربەی شوێنەکانی کوردستان قیرژە «الفحم الحجری» دەست ئەکەوێ و بەتایبەتی لە دێی «خاوە» لەناحیەی سلیفانە و خەرپووت نزیك «مادەن» و هەرێمی «وان» و ناحیەی «کیماح و جیمش غزك و زاخۆ» هەروەك ئاسن لە نزیك «مادەن» و ناحیەی «کیروکیسکین» و ناوچەی «ئامێدی و موسڵ» هەیە. مسی پاك نەکراو لە «کیانە» و کروم و مغنیسوم لە «بارزان» و «زێڕ و زیو» لە ناوچەی «دیاربەکر» و ناحیەی «ایروخە» زۆرن.لەگەڵ سامانی کانییەوە، کوردستان پڕە لە کانی ئاو بەتایبەتی لە «سنجق دەرسیم» و دوروپشتی «ئەگری داغ» و «ئەرزنجان» و «گوگرد ئاو» لە ناوچەی «ادریش و جوڵەمێرگ و باشقەلەق» هەیە و ئاوی سەرچاوەی زێیەکان «سۆدەیان» تیایە.

تێبینی: ئەم وتارە بە چەند بەشێک لە گۆڤاری هەتاو بڵاوکراوەتەوە کە لە خوارەوە ژمارە و مێژووی دەرچوونیان هاتووە.

(١) ژمارە: ١٦٨ ساڵی ٦ پێنج شەممە سەرماوەز (٣١ کانون اول) ١٩٥٩

(٢) ژمارە: ١٦٩ ساڵی ٦ بەفرەمبار هەینی (١٥ی کانوونی دووەم) ١٩٦٠

(٣) ژمارە (١٧٠) ساڵی ٥ یەکشەممە رێبەندان (٣١ کانوونی دووەم) ١٩٦٠

(٤) ژمارە ١٧١ ساڵی ٦ دوو شەممە رێبەندان (١٥ شباط) ١٩٦٠

(٥) ژمارە :١٧٣ ساڵی ٦ رەشەمە، سێ شەممە (١٥ مارت) ١٩٦٠

(٦) ژمارە ١٧٨ ساڵی ٧ جۆخینان سێ شەممە (٣١)ی مایس ١٩٦٠.

(٧) ژمارە :١٨٣ ساڵی ٧ گەلاوێژ دووشەممە (١٥) ئاب ١٩٦٠

(٨) ژمارە: ١٨٦ ساڵی ٧ (رەزبەر) هەینی (٣٠) ئەیلول ١٩٦٠

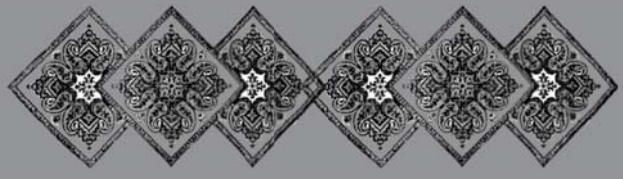

گوتاری ئەدەبی

«کوێخا سێوێ»م خوێندەوە

(ڕەخنە)

کاروان، ژمارە ٥٦ی حوزەیران ١٩٨٧

منـاڵ بـووم باوکـم دەیگێڕایـەوە و دەیگـوت «جەنابـی مـەلای» لـە (وەعـزان)دا دەیفەرمـوو: خەڵکـی کۆیـە ئـەو عادەتەیـان هەیـە لـە هیـچ کەسـێ بـە تەواوەتـی رازی نابـن و هەرچەنـد یەکێـک بەلایانـەوە چـاک و تەواویـش بێـت، خەوشـێکی هـەر بـۆ دەدۆزنـەوە و دەڵێـن: ئـای کـە فلانەکـەس پیاوێکـی چـاک و بێوێنەیـە، بـەڵام ئـاخ.. ئـەو «عەیبـە»ی نەبووایـە! نـاوی عەیبێکیـان بـۆ دەهێنـا. خـوا لێیـان خـۆش بـێ.

جـا ئەگـەر «مـەلای گـەورە» مەبەسـتی لـەوەدا گلەیـی بووبێـت لـە خەڵکـی کۆیـەوە کـە لـە خۆیانـەوە و بـە ختوخۆڕایـی (عەیب)ێـک بـۆ یەکـێ دەدۆزنـەوە، بـێ ئـەوەی ئـەو «نەنگی»یـە لـەو کەسـەدا هەبـێ ئـەوا قسـەی منیـش لەگـەڵ

فەرموودەکەی ئەو زاتە بلیمەتەدایە و دەڵێم: شتێکی زۆر چەوت و ناهەموارە «خەتایەك» بدرێتە پاڵ یەکێکەوە کە لە راستیدا هیچ بنوبنەچەی نەبێت.

ئەگەریش مەبەستی ئەوە بووبێ کە خەڵکی کۆیە چاو لە کەموکوڕیی و ناتەواویی هیچ کەسێکدا نانووقێنن هەرچەند ئەو کەسە لە زۆر لایەنی تریشەوە دروست و تەواو بێ خەوش بێت، بە واتایەکی تر: ئەو خەڵکە بە (چاك) دەڵێن (چاك) و بە (خەراپ) دەڵێن (خەراپ) کە ئەمەشیان لە جێی خۆیایەتی و بگرە یەکەم پلەو یاسای رەخنەسازیی ساکار و راستەقانییە، ئەوا منیش پێیان دەڵێم «وەی سەد ئافەرین بۆخۆتان و راستیی پەرستیتان.. دەك زارتان خۆش، کۆیێ نەا!»

ئێمەی خوێندەوار و رۆشنبیرش پێویستە هەموو بەرهەم و کارێکی ئەدەبیی بەو چاوەوە تەماشا بکەین و لایەنە چاك و بەهێز و سەرکەوتووەکانی بخەینەڕوو، لە هەمان کاتیشدا رووی لاواز و هەر کونو کەلەبەرێکی تیایدا بێت دڵسۆزانە دەستنیشانیان بکەین بەو ئومێدەوە هەم خوێنەران نرخ و بەهای کارەکە بەڕاست و دروستی بزانن و هەم کاکی نووسەریش سوود لەو سەرنج و بۆچوون و هەڵسەنگاندنانە وەربگرێت بۆ بەرهەمی داهاتووی رەچاویان بکات و بەهۆیانەوە سەرکەوتنی تەواو مسۆگەر بکات.

«رەخنەی زانستیانەی راستەقان»یش ئەوە نییە هەر بە باڵای یەکێ یا بەرهەمی یەکێکەوە هەڵبدەیت و دەهۆڵی بۆ بکوتیت، یا خەنجەر و تیخی کوشندەی ژەهراویی بۆ تیژ بکەیت وەك دەڵێن «هەتا بن دەسکانی تێ کوتی» و لە خەڵتانی خوێندا بیگەوزێنیت! نەخێر، ئەمەیان هەرگیز فڕی بەسەر (رەخنە)ەوە نییە!؟ رەخنە، یا باشتر وایە بڵێم (هەڵسەنگاندن) هاندانە، یارمەتییە ڕێ نیشاندانە، دەستگرتن و بەرەوپێش بردنە.. رەخنە چاك و خەراپ لەیەك جیا کردنەوەیە، لێکۆڵینەوە و هەڵسەنگاندنی بێ لایەن و زانستیانەیە! رەسەنی بەرهەمەکەیەتی، بە جووتە پێکەوە هەردووکیان کار

دەگەیەننــە چلّەپۆپــەوە..

رۆژی ١٩٨٦/١٢/١٣ بــە بۆنــەی کۆچــی دوایــی خوالێخۆشــبوو (حســام الدیــن طیــب)ی جوانەمەرگــەوە کــە هــەر لــە چلەکانــەوە بەنــاوی (حســام الدیــن شــعب) ەوە ناسرابــوو، لەگــەڵ کاك عەونــی شــاعیر و کاك عمــر عبداللــە و نــەژاد عەونیــدا، بــۆ پرســە چووبووینــە (ســلێمانی).

ئــەم باسەیشــم بۆیــە هێنایــە گــۆڕێ چونکــە دەزانــم و دڵنیــام رۆژێــك یەکێــك شــتێك لەســەر ژیــان و سەرگوروشــتەی ئــەم تێکۆشــەرە کوردپــەرەرە و ســافیلکە و بــێ فرتوفێڵــە هــەر دەنووســێت و ناوەکانــی دیکــەش پەیوەندییەکــی پتەویــان بــە هەمــان بابەتــەوە هەیــە.

بەیانیــی ئــەو رۆژە، پێــش گەڕانەوەمــان بــۆ کۆیــە، بــەدوای رۆمانــی «شــار»ی کاك حوســێن عارفــی چیرۆکنــووس و کتێبــی «حەمائاغــای گــەورە»ی مامۆســتا مەســعود محەمــەددا دەگــەڕام و بەداخــەوە هیــچ کامێکیانــم چنــگ نەکەوتــن، خاوەنــی نامەخانەیــەك وتــی: لــە جیاتــی ئەمانــە، رۆمانــی (کوێخــا ســێوێ) و (خەندەلێــو)م لایــە. منیــش کڕیمــن. زووتــر (خەندەلێــو)م بــە عەرەبــی خوێندبــۆوە. بــەڵام (کوێخاســێوێ) یەکەمیــن جار بــوو چــاوم پێــی رۆشــن بــووەوە، رۆمانێکــی کوردیــی خۆمالّیــی نوێیــە. بەتاســەوە دووجــارم خوێنــدەوە. بەلامــەوە کارێکــی گرنــگ و زۆر بــە نرخــە، لەبــەر ئەمــە دەمــەوێ ئــەم ســەرنجانەی خــۆم دەربارەیــەوە بخەمــەڕوو، بەنیــازی هەڵســەنگاندنی و بــۆ دیاریکردنــی شــوێنی لــە رەوتــی ئەدەبیمانــدا.

وەکــو باســم کــرد (کوێخــا ســێوێ) بەرهەمێکــی خۆمالّییــە و بــە زمانــی زگماکــی خۆمــان کاك (عەزیــزی مــەلای رەش) داینــاوە، رۆژی خــۆی کــە لــە «گۆڤــاری کاروان»دا چیرۆکــی «قولّــە مەیتــەر»م خوێنــدەوە، زانیــم ئــەم برایــە خاوەنــی بەهــرە و توانســتێکی چاکــە و دڵنیابــووم کــە شــتێکی لــە بــن ســەردایە و بەرهەمێکــی وەکــو (کوێخــا ســێوێ)م لێــوە رەچــاو دەکــرد.

ئەم بەرهەمە لە گۆشە نیگای منەوە لەم دوو لایەنانەوە هەڵدەسەنگێنرێت:

١- لایەنی چاکیی و سەرکەوتن

٢- لایەنی لاوازیی و کەموکوڕیی

یەکەم: لایەنی چاکی و سەرکەوتن، «کوێخا سێوێ» بە شێوەیەکی گشتی بە رۆمانێکی سەرکەتوو دەژمێرێت.

چونکە: لە رووی دارشتنەوە بە زمانێکی کوردیی پەتیی و ساکار نووسراوە و پڕاوپڕیەتی لە پەند و قسەی نەستەق و زاراوە گەلێکی وەهای تیایدا بۆژاندووەتەوە کە بە گوێرەی رێبازی «ژیان» و لە ژێر پاڵەپەستۆی رەوتی (زەمانە»دا خەریکن لەنێو دەچن. هەروەها ئەو زاراوە زمانەیشی بەکارهێناوە کە پاڵەوانەکان خۆیان پێی دواون و خەڵکی ناوچەکە ئێستەیش گفتوگۆی پێدەکەن. لەلایەکی دیکەشەوە (ناوەرۆك)ی رۆمانەکە بابەتێکی کوردەواریی رەسەنی بەخۆوە گرتووە.

داستانێکمان بۆ دەگێڕێتەوە، پڕ تام و چێژ، لەبارەی سەربوردە و گوزەران و زیندەگیی و نەریت و دابودەستووری ناوچەیەکی زۆر گرنگی کوردستان و هەر لە دوو توێی رۆمانەکەدا کاکی نووسەر مێژوو و چۆنییەتی ئاوەدانکردنەوە و جۆری کشتوکاڵ و بەرهەم و داهاتی دەشتی «قەراج»مان زۆر بە وردی بۆ باس دەکات، لەلایەکی تریشەوە، بە دوورودرێژیی باسی جۆری جلوبەرگ و خواردن و زەخیرە و خانووبەرە و ئاژەڵ و مەڕداریی و جووت و کێڵان و خەڵە و خەرمان و هەموو شتێکی دیمان بۆ دەکات کە پەیوەندیی بە دانیشتوان و خەڵکی ناوچەکەوە بووە.

سەرەڕای ئەمانەش، زۆر بابەتی فۆلکلۆر و کەلەپووری کوردەواریی تیایدا زیندوو کردۆوەتەوە لە فەوتان رزگاری کردوون. هەروەها ناوی شوێنە بەناوبانگ و ناسراوە جۆربەجۆرەکانی پاراستوون کە لە زۆر حەیران و گۆرانیی ناوچەکەدا ناویان هەیە و تا ئیمڕۆش هەروان بەسەر زاری خەڵکەوە، ئەم

رۆمانـە، لـەم رووەوە واتـا (لایەنـی چاکیـی و سـەرکەوتن)ەوە پێویسـت نـاکات بـە هێنانـەوەی نموونـە و ئامـاژە بـە ژمـارەی لاپـەڕە و کردنـەوە، چونکـە سـەرلەبەری رۆمانەکـە، هـەر لەسـەرەتاوە تـا دواییـن لاپـەڕەی هەمـووی هـەر نموونـەی بـاش و بەهێـز و ئاشـکران و گەواهـی بـۆ سـەرکەوتنی بەرهەمەکـە دەدەن.

دووەم: لایەنـی لاوازیـی و کەموکوڕیـی: لەگـەڵ ئەمەشـەوە ئـەم رۆمانـە وەك هـەر کارێکـی وێژەیـی تـر، بـێ کەموکوڕیـی نییـە و رێـگای ئەوەمـان لێناگرێـت لـە چەنـد رووێکـەوە رەخنـەی لێبگریـن و لایەنـی هەڵـە و بێهێزیـی تیایـدا دەستنیشـان بکەیـن، ئەمەیـش تەنهـا بەمەبەسـتی رووونکردنـەوە و رێنیشـاندان بـەو ئومێـدەی سـوود بـە بـرای نووسـەر بگەیەنـێ و بەرهەمەکەیـش نرخـی راسـتەقانیی خـۆی پـێ بدرێـت! ئـەم کەموکوڕیـی و لاوازییانـەش، بـەڕای مـن لـەم خاڵانـەی خـوارەوەدان:

١- لەبـارەی زمانـەوە، وەك لەسـەرەوە گوتـم کاك عەزیـز رۆمانەکـەی بـە زمانێکـی کوردیـی پەتیـی و سـاکار نووسـیوە و پـڕی کـردووە لـە پەنـد و قسـەی نەسـتەق و ئیدیـۆم، بـەڵام لـە دوو خـاڵ ڕا رەخنـە هەڵدەگرێـت.

ئـا- شـێوە زاری ناوچەیەکـی سنووربەرتەسـکی هەڵبـژاردووە کـە بـە زۆریـی لـە رۆمانەکـەدا بـەکاری هێنـاوە.. بـەڵام خۆیشـی هەسـتی بـەوە کـردووە پێشـەکی رووونـی کردۆتـەوە، ئەوەتـا لـە ژێـر سـەرناوی «تێبینـی» لـە لاپـەڕە (٢٢٧) دا نووسـیویە:

«خوێنەری ئازیز:

لەبـەر ڕەچاوکردنـی زمانـی کەسـانی ناوچیرۆکەکـە و زینـدوو کردنـەوەی ئیدیـۆم و وشـەی ڕەسـەنی کـوردی، کـە بەڵگـەی دەوڵەمەندیـی زمانەکەمانـن بـە پێویسـتم زانـی لـە دارشـتنی چیرۆکەکەمـدا خـۆم بـە زۆری بـەلای شـێوەی ئـەو ناوچـەدا بگـرم کـە چیرۆکەکـەی لـێ هەڵقـوڵاوە».

بـێ- ئەوەنـدەی پەنـد و ئیدیـۆم و قسـەی نەسـتەق تیایـدا ئاخنیـوون کـە

لەهەندێ شوێندا زیاد لە پێویست یاخود بێ ئەوەی جێگەیان هەبێت بە زەقی بەکاری هێناون، وەك ئەمە کتێبێکی «زمانەوانیی» بێت نەك «رۆمان».

٢- لە بارەی ناوەرۆکەکەوە: سەرنج بۆ ئەم خاڵانە رادەکێشم:

ئا- نووسەر ئازایەتییەکی لە رادەبەدەری بەپاڵەوانی یەکەمی رۆمانەکە بەخشیوە و وای لێکردووە زۆرتر بە پاڵەوانی نێو چیرۆك و داستانە ئەفسانەییەکانی رابردوو بچێت، ئەمەتا «مام ئۆمەر» زۆربەی کات بە تاکە سواری لە مەیدانا وەستاوە و یاخود ئەوپەڕەکەی خۆیی و دوو تفەنگچی بەرامبەر بەیەك (عەشیرەتی) دڕندە و زۆربەی جاریش دەیانبەزێنن و لە ئەنجامیشدا بەسەریاندا زاڵ دەبن و ملیان پێ کەچ دەکەن. راستە و دەزانین ئەوەی لەسەر (هەق) بێت و بەرگریی لە ماف و عەرد و ناموس و چارەنووسی خۆیەوە دەکات گەلێك بە جەرگ و نەبەز و کۆڵنەدەرتر و زۆر پیاوانەتر دێتە مەیدانەوە لەوەی کە دەیەوێ دەست بەسەر ماڵ و مووڵکی خەڵکی تردا دابگرێت، بەڵام نە بەم شێوەیەش کە نەچێتە عەقڵەوە.

بێ- نووسەر لە چەند شوێنێکدا زۆر بە رووتیی ماملێەی لەگەڵ «سێکس»دا کردووە بەبێ هیچ پەردە و پۆشاکێك نیشانی داوە بە جۆرێ کە باوەڕ ناکەم تاکو ئێستا لەهیچ بەرهەمێکی تری ئەدەبی کوردیدا ئە ئاواهی باس کرابێت. تۆ سەیری ئەم چەند رستەیە بفەرموو: «لەنکاوێك زڕەزڕێکی کەوتە بەرگوێ، سەری بەرزکردەوە دیتی ئافرەتێکە خرینگەی زێڕ و پۆلیەی لە دووڕەوە دەیبیستڕێت وا ڕێ و ڕێ دێت» هەروەها «زۆری نەبرد دوا بەدوای ژنەکە دوو پیاو پڕتاو هاتن. دە دوانزدە هەنگاوما بگەنە ئاستی، ئافرەتەکەیان گرت، حورمەکە ما لەبەریان بپاڕێتەوە ((بکەن لەراهی خوا.. لەراهی پێغەمبەر.. دەستم داوێنتان حەیا و ناموسم مەبەن!»

نزاو پاڕانەوە بێ فایدەبوو. لە عاردیان دا و دەستیان لە پشتەوە بەستا. ئافرەتەکە بە گریانەوە.. «کوڕە وەك عارەبی بەغداییتان دەخیل دەبم،

بەڵگێڕتـان بـم، کافـر بـووم لەسـەر دەسـتتان ئیسـلام بـووم خشـڵ و پارەیەکـی زۆرم پێیـە، گەردنـی ئەژدادیشـتان خـۆش و ئـازا بێـت، هەمویـی ببـەن، تەنیـا پڕکێشـی ناموسـم مەکـەن.»

بەڵـێ لایـان وابـوو هـەر لەگـەڵ ئەوانیشـی نییـە. ئـاوەڵ کراسـەکەیان لەپـێ داکەنـد یەکیـان یـەك دوو هەنـگاو دوور کەوتـەوە و بـە پاڵدانـەوە پشـتی لـەوان کـرد، ژنەکـە تـا ئەوکاتـە شـەتەك ببـوو توانـای هەوڵدانـی لەبـەر بڕابـوو. هـەر هـاوار هـاواری لەدەسـت مابـوو، ئـەوی تـر لنگـی ئافرەتەکـەی بـەرز کـردەوە.

«کابرا چۆکی گەیاندە عاردی و پێش خۆی خێواندنی...»

نووسـەر دەیتوانـی لەجیاتـی هەمـوو ئەمانـە و شـێوەی شـیاوتر و رووپۆشـتری بـەکار بهێنایـە وەك ئـەوەی بیگوتبـا: «دەیانویسـت یـا بەتەمابـوون بـە زۆری زۆرداریەکـی حەیـای بـەرن، یاخـود کاری خراپـی لـە تەکـدا بکـەن، یـان پڕکێشـی ناموسـی ئافرەتەکـە بکـەن! ئەگەرچـی بـەڕای مـن لـە کوردەوارییـدا، بەتایبـەت لـە نێـو خەڵکـی (لادێ)دا ئـەم جـۆرە ڕەوشـت و کردەوانـە ئەگـەر نەشـڵێم هەرگیـز روو نـادەن دەتوانـم بڵێـم.. ئێجـگار دەگمەنـن!! کاری وا زۆر لـە (واقیعـەوە) دوورە!

ژنێـك، لـە گونـدی لەسـەر لێـدان لـە مێردەکـەی بتـۆڕێ و هـەر بـەو شـەوە بـە تـاك و تەنیـا ملـی ڕێـگا بگرێتەبـەر بـۆ گوندێکـی تـر و ئـەو هەمـوو خشـڵەی بەخۆیـەوە کردبێـت و دوو پیـاوی دوژمنـی مێردەکـەی بـەوە بزانـن و دوای بکـەون و، تەنیـا لـەم شـوێنەدا دەسـتیان پێـی رابـگات کـە (ئۆمـەر) بـۆ ڕاوە مامـز خـۆی خزاندۆتـە نێـو (سـپێرەوە)...! بـۆ ئـەوەی هەردووکیـان بکوژێـت و ژنەیـش رزگار بـکات! ئەمـە چـۆن گونجانێـك و چتـۆ ڕێکخسـتنێکە!؟

لـە شـوێنێکی تریشـدا بابەتـی «سـێکس» دێتـەوە گـۆڕێ، بـەڵام ئەمجارەیـان فـرە بـێ پـەڕوا و بەگوڕتـر ڕەنگـو نەخشـەی دیمەنـی دڵداریەکـی شـێواو و داوێـن پیسـیەکی ئەوتـۆ داڕێـژراوە مەگـەر هـەرزەکاران ڕۆژ و شـەو هیـچ نەکـەن و هیـچ نەخـۆن هـەر خەریکـی خوێندنـەوەی سـەدبارەی ئـەم لاپەڕەیـە بـن.

فەرمـوون بـا بزانیـن پـەردە چـۆن لـە رووی شـەرم و حەیـادا هەڵماڵـراوە و «سـێکس» بـە چ هـەڕ و گیۆێکـەوە سـمکۆڵی ئەهریمەنییەتـی: «حاجـی گەیشـتە پـاڵ ئـەو خشـتانەی کـە لەسـەریەك تێکرابوونـە پێچکـەی سـەکۆکە. لەهەوەڵـەوە بەهێواشـی دەسـتێگی گەیانـدە سـنگ و بەرۆکـی. لەسـەر کـراس مەمکـی لای خـۆی بـە ئاستەم راگوشـی، کـە سـێوە سـۆر جووڵـەی نەکـرد هەڵـی پشـافت. جـا یەخـەی ترازانـد. دەسـتی لەنێـو مەمـان گێـڕا. سـێوە سـۆر ویسـتی لێـی راسـت بێتـەوە و بیداتـە بـەر سـاڵدرمان. بـەڵام چـل رۆژ زیاتـر بـوو ئـاوی بسـمیلی بەلـەش نەکەوتبـوو، ختووکـەی خۆشـی دەمارەکانـی شـل و خاوکردنـەوە و بەسـەر هـۆش و تـرس و شـەڕەفیدا زاڵ بـوو، زۆری نەبـرد گـڕ حـەز و واهۆشـی داگیرکـرد، وەك سەرخۆشـان ئـاگای لەخۆیبـڕا. وەختابـوو گزوفـت بـدات و بـە هـەردوو دەسـتان حاجـی راکێشـێتە سـەر سـنگی خـۆی. بـەڵام کتوخـۆڕا تۆزێـك زەینـی هاتـەوە بـەر و شـەرم رێگـەی نـەدا. دەسـتی حاجیـش هـەر لـە سـەفا و مـەڕوای نێـو مەماندابـوو. حاجـی بـێ خشـبە خـۆی گەیانـدە پاڵـی و دەمـی نایـە گۆنـای و دوو سـێ جـار ماچـی کـرد.

دەستیشـی هـەر لـە سـەر سـنگی بـوو، سـێوە سـۆر خـوا خـوای بـوو حاجـی دەقیقەیـەك زووتـر واز لـە مـاچ و مـووچ بێنێـت و گڕەکـەی دامرکێنێتـەوە. حاجـی هەڵـی کێشـا بەرەخـۆی. دەمـی نایـە نێـو دەمـی و ماوەیـەك هەڵیمـژی و لەدڵـەوە گوتـی «ئـەوە منـم سـێوە سـۆری وا مـاچ دەکـەم..!؟ چ بـاوەڕ ناکـەم..!

«حاجـی تـا ئەوکاتـە رانـی خسـتبووە نێـو گەڵانـی، خـۆی خەریـك بـوو دەسـت بـۆ نیفـۆی ئـاوەڵ کراسـەکەی ببـات، لەنکاوێـك بەهێـز پاڵـی پێوەنـدرا و خـۆی پێنەگیـراوە و تەپـەی هـات و کەوتـە عـاردی».

جـا مـن کارم بـەو هەسـتو نەسـت و حـەزی گڕگرتـووی ئـارەزووی حاجـی ناموبارەکـەوە نییـە کـە کابرایەکـی پووڵەکـی و چـڕدۆ و رەوشـت نزمـی دەروون شـەیتانییە، بـەڵام چـۆن چۆنـی ئـەم هەڵوێسـتە رووخـاوەی سـێوەخان پەسـەند

بکەیـن و بـەچ پێوانەیـەك لێکـی بدەینـەوە!

(کوێخـا سـێوێ) یـەك ئـەم شـۆڕە ژنـەی کـە تاکـو ئێـرە و هەتـا دوا وشـەی رۆمانەکەیـش کاکـی نووسـەر بـە ئێمـەی ناسـاندووە وەك قارەمانێـك، تێکۆشـەرێك، کۆڵنەدەرێـك، داوێـن پـاك و رووسـوور و سـەربەرزێك، ئافرەتێـك کـە لـە ریـزی پیاودابـوە و بگـرە لـە زۆر بـۆرە پیاوانیـش «پیاوتـر» بووبێـت، چـۆن ئاوەهـا بـە سـووك و ئاسـانیی بتوانـێ دەسـتبەرداری پیاوەتـی و حەیـا و ئابـڕوو و هەمـوو پایەیەکـی ئـەم دونیـا و ئـەو دونیـاش بێـت؟ لەپـای چیشـدا؟ تەنیـا لەپێنـاوی حەزێکـی ناهەمـوار و نالەبـاری سـاتەوەختیدا! بەچـی بیانووێکیشـەوە؟ بـە بەهانـەی ئـەوەوە کـە گوایـە چـل رۆژ بـوو ئـاوی بسـمیلی بەلـەش نەکەوتبـوو! بـاوەڕ ناکـەم هیـچ ئافرەتێکـی ئابڕوومەنـد و بەشـەرەف، بەتایبـەت یەکێکـی وەك (کوێخـا سـێوێ)ش ئەگـەر سـەد ئەوەنـدەی تریـش تامـەزرۆ و لێبڕاوبێـت، نـەگ ئەگـەر چـل رۆژ بەڵکـو ئەگـەر چـل سـاڵیش ئـاوی بسـمیلی بەلـەش نەکـەوێ ئـاوا بـە سـانایی نارمێـت و ناکەوێتـە داوی شـەیتانەوە و بـەم زووییـە خەریـك نابێـت خـۆی بدوڕێنـێ.

جـا، بـە هیـچ شـێوەیەك ئـەم کـردەوە نـزم و ناپەسـندە، ئـەم بۆچوونـە چـرووك و دزێـوە لـە تـەك کەسـایەتیی و پلـە و پایـە و ریـزی «کوێخـا سـێوێ»دا ناگونجێـت!

تـێ- نووسـەر لـە نێـو رۆمانەکەیـدا زۆر بـە وردی و دوور ودرێـژی هەنـدێ کەلەپـوور و بابەتـی فۆلکلـۆری کوردەواریـمان بـۆ بـاس دەکات کـە بـە بیـری مـن پوێیسـت نەبـوو ئاوەهـا بـاس بکرانایـە، بـۆ ئـەوەی لـە پتـەوی و جوانیـی رۆمانەکـەی کـەم نەکردایەتـەوە، ئەگـەر هـەر ئارەزووشـی دەکـرد ئـەوا لـە پەراوێـزدا لێیانـەوە دوابـا و ئەوهـا بـە وردی پیشـانی بدابـان، لەمەشـدا مەبەسـتم زۆر شـتە، بـۆ نموونـە شـێوەی کفتـە لێنـان و سـاوار کوتانـەوە و.. سـابوون دروسـتکردن و.. هتـد. فەرمـوون بزانیـن چـۆن باسـی لێنانـی کفتـە و چێشـتی

تـرش دەکات «سـێوە سـۆر هـەر ئـەوکات چـووە لای پـوور مرۆتـی گۆریـن، جامیلکەیـەك بڕویشـی هێنـاو لەبـەر ئـاوی نـا و چنگـە سماقێکیشـی لـە ئـاوێ کـرد و سـەری داپۆشـین ئێـوارە لـە گەڕانـەوە لای دا ماڵـی باخچەوانەکـەی گونـدی، چـوار کەڵـە پیـازی بەعانەیـەك کـڕی. هەنـدە کاوکۆتـی لەنـاو سـۆبا تەنەکـە کـردو ئاگـری تێبـەردا.. مەنجەڵۆکـی شـێوی خسـتە سـەر. بـە مـڵاك هەنگـی دوو زار جـووە بنێشـت رۆنـی لـە دیـزە شـینەکەی دەرهێنـا و کردیـە نـاو مەنجەڵۆکەکـە. تـەڕە پیازەکـەی بـۆ بەرچـا ورد کـرد. لەبـەر ئـەوە رۆنەکـە کـەم بـوو پێشـەکی چنگێکـی بەگـەڵ رۆنەکـەدا.

بـە کەوچکەکـەی دەسـتی تێکـی دا، تێکـی دا تـا تـەواو خاوەمـێ بـوو، ئەوجـا پیازەکـەی تـری لەسـەر کـرد و ئـاوی تێکـرد. بەقـەدەر نیـوەی جـاری پێشـوو رۆنـی لـە نـاو مەقەڵـی کـرد، دەسـتی بـۆ بنکـی خورجەکـە، کـە بـە دیـوارەوە هەڵواسرابـوو شـۆڕکردەوە.

سـەلکە پیازێکـی وشـکی بچووکـی دەرهێنـا و وردی کـرد و گۆڵێـك سـەرە سـەری بڕوێشـەکەی بەگـەر خسـت. بـە بەرچاوگـە زبـڵ و زار ئاگـری لـە قوناگرەکـەی کـردەوە. تاوەکـەی هاویشـتە سـەر سـێ کوچکەکـە، بـە کەوچـك پیـاز و بڕوێشـەکەی تێـك وەردا و هـەر هەڵگێـڕ و وەرگێـڕی کـردن. تـا جـوان لەنـاو رۆنەکـەدا سـووربوونەوە. تاوەکـەی لەسـەر ئاگرەکـە هێنـا خـوارەوە. سـۆبەکەی دامرکابـووەوە. مەنجەڵۆکەکـەی بـۆ سـەر سـێ کوچکەکـە گواسـتەوە.

دایکە دەستێکی لەناو بڕوێشەکە بوو، دەی شێلا..هتد.

لام وابـێ ئـەم هەمـوو ورد لێکردنـە بـە سـوودی رۆمانەکـە ناگەڕێتـەوە. بگـرە نەختێـك خوێنـەر وەرس و مانـدوو دەکات.. ئەمانـە و چەنـد وردە هەڵـە و کەموکوڕییەکـی رێنـووس و چاپـی کـە لـەو بەرهەمـەدا بەرچـاو دەکـەون، هیـوادارم کاك عەزیـز بـە دڵێکـی فراوانـەوە وەریـان بگـرێ و تکایشـم وایـە خوێنـەری خۆشەویسـتیش هـەر بـەو دڵپاکـی و بەبـێ هیـچ مەبەسـتێکی تایبەتییـەوە سـەیری

ئـەم هەڵسـەنگاندنەم بـکات کـە خـۆم مەبەسـتمە..

ئـەم سەرنجانەشـم بەهیـچ جـۆر لـە نـرخ و پلـەی ئـەم رۆمانـە بـە پێـز و رەسـەنە کـەم ناکاتـەوە. چونکـە بـەلای منـەوە (کوێخـا سـێوێ) ئـەوە هەڵدەگـرێ کـە بکرێـت بـە بەڵگەنامەیەکـی مێژوویـی و جیوگرافـی و سۆسـیۆلۆجی بەکەڵـك و لـەم لایەنانـەوە نـرخ و بایەخێکـی ئێجـگار زۆر گرنگـی هەیـە.

دواجـار پیرۆزبایـی لەکاکـی نووسـەر دەکـەم و بەگەرمـی و بـە پەرۆشـەوە چاوەڕوانـی شـاکاری دیکەیمـە.

وەرگێڕان زانستە و هونەر

نووسینی: ل. ریمیلکاس
وەرگێڕان و ئامادەکردن: مەجید ئاسنگەر
گۆڤاری (کاروان) ژمارە ٧١، کانوونی دووەم ١٩٧٩

تێبینی:

وەرگێڕی ئەم باسە بۆ زمانی (عەرەبی) د. صفاء محمود الجنابي دەڵێت: ئەمانە چەند بیروڕا و بۆچوونی لێکۆڵەری سۆڤییەتی ل. ریمیلاکسن کە لەو دیدارەدا پێشکەشی کردن لەلایەن دەستەی نووسەرانی گۆڤاری ڤەبرۆسی (لیترە تۆری قضایا الادب) سۆڤیاتییەوە سازدرا، بە هاوکاریی ئەنجوومەنی وەرگێڕانی ئەدەبی سەر بە نووسەرانی سۆڤیاتەوە ئەمەیش (گۆڤارێکی سەنگین)ی وێژەییە، یەکێتی نووسەرانی سۆڤییەت و ئامۆژگای وێژەی جیهانیی سەر بە ئەکادیمیای زانستی سۆڤیاتی بەناوی (مەکسیم گۆرکی) هەموو مانگێ جارێك دەری دەکات. ئەم باسەیش لە ژمارە (دووی ساڵی ١٩٨٦)ی ئەم

گۆڤارەدا بڵاوکراوەتەوە.

منیش لەبەر نرخی زۆری ئەو بیر و بۆچوونانەی لەدوو تۆیی باسەکەدا نیشاندراون و پلەو پایەی خاوەن گوتار لە لایەکەوە و لەبەر رۆشنایی گرنگیی کار و رۆڵی (وەرگێڕان) لە ئەدەبی کوردیی ئیمڕۆمانا و بەو نیازەوە ئەو نووسەر و وێژەوانانەی خەریکی کاری (وەرگێڕان)ن ئاگادار و شارەزای ئەم بۆچوون و رایانە بن و سوودیان لێوە ببینن. بە ئەرکی سەرشانی خۆم زانی لەسەر لاپەڕە زێڕینەکانی ئەم گۆڤارەدا بە زمانی شیرینی کوردیی بیانخەمە بەر دیدەی خوێنەرە هێژاکانمانەوە تاکو ئاسۆی بیریان پێ ڕۆشن بێتەوە. هیوامە ئەرکێکی هەرە بچووکم ئەنجام دابێت.

«وەرگێڕ»

وەرگێڕان زانستە و هونەر

ئەو قسانەی لەبارەی (تەرجەمەی ئەدەبی)یەوە کران زۆر پڕ تام و بە گووڕ بوون و ئەوانەی بەشداری کۆڕەکەن لە وتەکانیانا هەست بە هەوڵ و کۆششی بێ وچانیان دەکرا بۆ ئەوەی بە پەرۆشەوە پەرە بەبار و ئاستی (وەرگێڕان) بدەن.

ئومێدەوارم ئەم بۆچوونانەم کە بە خۆمی ڕەوا نابینم بڵێم کەم و کوڕییان نییە، تێکەڵی ڕێبازی گشتی ئەو دەمەتەقێیانە ببنەوە کە لە ئارادان و بەشداریی بکەن لەتێڕو تەسەل کردنی هەندێ لەو بۆچوون و تێبینیانەی کە پێشکەش کران. لەمەوە دەست پێدەکەم کە (پێویستە) وەرگێڕ زمانەکە زۆر باش بزانێت، بەڵام ئاخۆ کام زمان؟ سەرەتا لەوانەیە قسەکەم سەیر بێتە بەرچاو، بەڵام دەوێرم بڵێم (وەرگێڕ) پێویستە پێش هەموو شتێك زمانی زگماکی خۆی زۆر چاك بزانێت، یا ئەو زمانەی بابەتەکەی بۆ وەردەگێڕێت و دەبێ بە چاکی بیزانێت و لە زانینی ئەو کەسانە کەمتر نەبێ کە بە زمانی زگماك شاکاران دەنووسن. دەشێ هەندێ کەس گومان بکەن و بڵێن

ئـەوە شـتێکی (میثالی)یـە و ئەنجامدانـی لـە وزەدا نییـە. بـەڵام مـن دەڵێـم ئەمـە (ئاواتێکـی رەوایـە) چونکـە لـە هەمـوو ئەدەبەکانـی جیهانـدا زۆر شـاکار هـەن کـە دەسـت پاکانـە و زۆر (میثالی)یانـە (تەرجەمـە) کـراون. لـە بەرامبـەر ئەوەشـەوە تووشـیمان دەبـێ بـە تووشـی زۆرەهـا وەرگێڕانـی خەراپـەوە و وەرگێـڕی وەهـا دەبینیـن کـە لـە زانیاریـی زمانەوانیـدا زۆر هـەژارن و لـە شـێوازدا زۆر لاواز و نزمـن بەشـێوەیەك کـە تەرجەمەکانیـان هیـچ نرخێکـی هونەریـی ئەوتۆیـی پێـك ناهێنـن شـایانی باسـکردن بێـت و هەرگیـز ناگەنـەوە ئـەو بەرهەمـە ئەدەبیانـەی بـە زمانێکـی خۆیـان نووسراونەتـەوە. بـۆ نموونـە ئێمـە لـە ئەسـتۆنیادا وەرگێـڕدراوی ئێجـگار نایابـی (پۆشـکین)مان هـەن (ب. ئالفێـر) وەریگێـڕاون، هەروەهـا بەرهەمەکانـی (نیکراسـۆف و تفادۆسـکی و غۆتـە) کـە (ئا.سـانغ) وەریگێـڕاون. کەچـی تـا ئێسـتەش وەرگێڕانـی سـەرکەوتووانەی شـاکارەکانی (مایاکۆفسـکی) بـە زمانـی ئەسـتۆنی نەکـراوە. هەرچـەن ئەوانـەی بـۆ وەرگێڕانـی شـیعرەکانی هاتنـە پێشـەوە زمانـی رووسـیی گەلێـك باشـتر دەزانـن لـەو دوو وەرگێڕانـەی ناویانـم هێنـان. جـا لێـرەدا ئـەم پرسـیارە قـوت دەبێتـەوە، سـوودی بـاش زانینـی ئـەو زمانـە بیانییـە چییـە کـە لێیـەوە وەردەگێڕیـن ئەگـەر بێتـو ئاسـتی وەرگێڕانەکـە ئاسـایی بـێ؟ ئێمـە لـە ئەسـتۆنیادا دیاردەیەکـی سەرسـوڕهێنەرمان تـووش هاتـووە کـە بریتیـە لـە نەبوونـی وەرگێـڕی بـە توانـا و لێهاتـوو لـە زمانـی رووسـییەوە بـۆ سـەر ئەسـتۆنیی لەبەرچـی؟ پێویسـتە بووتـرێ زۆر کـەس هـەن زمانـی رووسـی زۆر چـاك دەزانـن، بـەڵام ئەسـتۆنیا کۆمارێکـی سـۆڤییەتیە و (تالیـن) پێتەختەکەیەتـی.

کـەم وا دەبـێ لەنێـو ئەوانـەدا وەرگێـڕی بەهـرەداری ئەوتـۆ بدۆزینـەوە کـە شاسـواری زمانـی وێژەیـی ئەسـتۆنیی بـن لـە کاتێکـدا ئـەم بـارە لـە نێـوان ئـەو وەرگێڕانـەدا بـەدی ناکرێـت کـە جگـە لـە رووسـی زمانـە بیانییەکانـی تـر بـە چاکـی دەزانـن. ئەوانـەی بارگرانیـی وەرگێـڕان وا بـە ئەسـتۆیانەوە لـە زمانـە بیانییەکانـەوە وەکـو ئینگلیـزی و فەرانسـزیی و ئەسـپانیای و جۆرجیـی و

ئۆکرانیایی و ئازەریی وەی تریش. ئەمانە لە گۆڕەپانی ئەدەبدا ماوەیەك زۆر بەرلەوەی (تەرجەمە) بکەن بە (پیشە) بوونی خۆیانیان سەلماندووە. بۆ وێنە (ی سیمیبر، ئا سانغ، د. فاراندی) هەموویان ئەدیبی بلیمەت بوون بەرلەوەی زمانەکانی رووسیی و ئەلمانی و ئەسپانیایی و فینلەندیی بە باشی فێر بن.

لەکاتی گفتوگۆکاندا هەندێ وتیان: وەرگێڕان ئەو زمانە دەوڵەمەند دەکات کە بەرهەمەکەی بۆ وەردەگێڕدرێت، بەڵام من دەڵێم بە پێچەوانەوە، بەداخەوە (تەرجەمە) زۆرجار زمانی پێ وەرگێڕدراو هەژار دەکات! من لە رێگای چۆنییەتی زانستییانەی وەرگێڕانەوە بەم (قەناعەتە) گەیشتووم کە دەبینین زمانی زۆر لەو کارانەیی وەرگێڕدراون پاراو و رەوان نییە بگرە لە بەرامبەر ئەسڵەکانەوە ئێجگار هەژار و سادەن، ئەمەیش لەوەوە هاتووە کە (وەرگێڕ) وەك (نووسەر) ەکە بیلمەت نەبووە و توانا و دەسەڵاتی بەسەر زمانەکەدا نەشکاوە. ئەمەش جگە لە پتەویی و سفتی و وردەکاریی لە شێوازی نووسینی نووسەردا، پسپۆران گەیشتوونەتە ئەو بڕوایەوە کە زانینی (سەد) وشە لە زمانی بیانییەکەوە یارمەتیی ئەوەمان دەدات لە سەدا چل ٤٠٪ی هەر تێکستێ تێ بگەین ئەم ڕێژەیە بۆ ٧٠ تا ٨٠ لەسەدا بەرز دەبێتەوە گەر هاتوو (١٠٠٠) هەزار وشە بزانین، لەکاتێکدا ڕێژەکە لە ٩٠٪ دا تێدەپەڕێت کاتێ (٩٠٠٠) وشەی لێ بزانین، جا ئاخۆ دەبێ ئاستی ئەو وەرگێڕدراوانە چۆن چۆنی بێت ئەگەر کەسانێك بۆ (تەرجەمە)ی شاکارانی (تۆلستۆی و دۆستۆیفسکی و هی تر) بێنە پێشەوە کە پتر لە (٨٠٠) وشەیان لە هەگبەدا نییە، ئەوسا ئاخۆ باس لە کام جۆری زمان دەوڵەمەند کردنەوە بکەین، باشە مەبەست لەو دەوڵەمەند کردنەی زمانە چییە؟ کە باسی لێوەدەکرێت؟ ئایا مانای زۆر کردنی وشە فەرهەنگییەکان دەبەخشێ، یاخۆ مەبەس ئەوەیە گرامێر و ڕێزمانەکانی زمانەکە سەرلەنوێ دابڕێژرێنەوە؟ هەر زمانێکی گەشەسەندووی سەردەم بێگومان وشە گەل و توانستی (گراماتیکی)

ی پێویستی خۆی هەیە بۆ دەربڕینی هەموو بیروباوەڕ و هەستەکانی مرۆڤ هەر لە دێرزەمان و چاخە ناوەندییەکانەوە تا دەگاتە رۆژی ئیمڕۆمان بەشێوەیەکی زۆر ورد و دروستەوە.

بۆ وێنە: هیچ زەحمەت نییە هەموو ئەو هەست و ئازارە لە ناخەوە پەنگخواردووانەی (ئانا کارنینای تۆلستۆی) و (راسکۆلینکۆف)ی شاکارەکەی دۆستۆیفسکی (تاوان و سزا) (الجریمە و العقاب) کە بە دوور و درێژی زۆر بەوردی باسیان لێوەکراوە، دەڵێم زەحمەت نییە وەربگێڕدرێنە سەر زمانەکانی ئۆکرانیایی یا بیلۆروسی یاخۆ بۆ سەر زۆرەها زمانی جوداوازی دیکەوە.

دەگەڕێمەوە سەر هەمان باسەکەوە دەڵێم مەبەس لە دەوڵەمەندکردنی زمان لە ڕێگای وەرگێڕانەوە چییە؟ ئەو لێکۆڵینەوانەی تا ئێستا کراون بە قوولیی بەلایەنە سەرەکییەکانی ئەم باسەدا ڕۆنەچوونەتە خوار. بەڵکو هەر بەوە وازیان هێناوە کە واتا و مانای وەك یەك و بەرامبەریان لە زمانەکەی تردا دیاریکردووە. بەڕای من (وەرگێڕان) ئەو کاتە دەتوانێت زمان دەوڵەمەند بکات کە (وەرگێڕ) توانستی ئەوەی هەبێت تێکڕای ئەو توانا زمانەوانیانەی زمانەکەی خۆی بەکار بهێنێ بە هەمان ڕادە و لێهاتوویی و وردییەوە کە بۆ نموونە (پۆشکین یاخۆ تۆلستۆی) لە نووسینی داهێنەرانەیانا بە زمانی زگماکی خۆیانا بەکاریان دێنن.. جار بێتو وەرگێڕ ئەوەی بۆ ئەنجام نەدرێت ئەوە نەك هەر بەشداریی لە دەوڵەمەندکردنی زمانەکەیدا ناکات بگرە بە پێچەوانەشەوە.

بەمەوە من نامەوێ لە گرنگیی ئەوەی وتراوە کەم بکەمەوە کە وەرگێڕ پێویستە لەو زمانەدا زۆر بە توانا و دەست رۆیشتوو بێ کە لێیەوە وەردەگرێت. ئەمەیان ڕاستییەکی سادە و بەڵگە نەویستە و هیچ سەڵماندنێکی گەرەك نییە!

ئێمە بە بێ هەردوو چاو نابینین و بەبێ هەردوو گوێچکەش نابیسین،

ئەوجا هەرگیز پێویست بەم پرسیارە ناکات. کامیان گرنگترن بۆ وەرگێڕ، زانینی ئەو زمانەی لێیەوە تەرجەمە دەکات یاخود ئەوەی تەرجەمەکەی پێ دەکات؟ دەبێت وەرگێڕ بەلانی کەمەوە دوو زمان بەباشی بزانێت، ئەوەیش لەخۆیدا (بەدیهییە) کە سەلماندنی ناوێت. بەڵام ئەفسووس! هەندێ جار تووشی کەسانێك دەبین کە تەرجەمە دەکەن هەردووك زمان وەکو یەك باش نازانن، جا ئەمەیە (کارەسات) قسەیش دەمانکێشێتە سەر باسکردنی (وەرگێڕانی دەقاودەقەوە) لە کاتی گفتوگۆدا ئەم پرسیارە هاتە پێشەوە: ئایا ئێمە پێویستیمان بە وەرگێڕانی دەقاودەق هەیە یا نە ئایا ئەم جۆرە کارانە زیانبەخشن یان نا؟ بەڕای من کارەکە بەوە بەند نییە ئەم جۆرە وەرگێڕانانە سوود بەخشن یا نە، بەڵکو بە ئاستی بە چاکی زمان زانینەوە بەندە، چونکە هەتاکو (ناتەواویی) لە رۆشنبیری زمانەوانیی پێویستدا مابێت، ئەوا پێویستی بەم جۆرە (وەرگێڕانە دەقاودەق) یيە نەفرەتییە هەر دەمێنێ!

نکۆڵیش لەوە ناکرێت وەرگێڕانی دەقاودەق کەم یا زۆر ئاستێکی دیاریکراویی زمان-زانی نیشان دەدات. پێویستە ئامادە و بەکارهێنانی ئەو (تەرجەمە حەرفی)یە بەپێی چەند بنەڕەتیی دیاریکراوەوە بچێت بەڕێوە، کەچی (واقیع) شێوەیەکی جوداوازە جاری وا هەیە، دەبینین هەندێ هۆنراوەی وەرگێڕدراو چاپ دەکرێن بەم شێوەیەی خوارەوەن: لەلای چەپدا دەقە ئەسڵییەکە نووسراوەتەوە و لە بەرامبەریشیەوە دەقی تەرجەمە حەرفییەکەیە. پێویستە ئاستی ئەو جۆرە وەرگێڕانانە زۆر بەرز بێت، بەرادەیەك ئەوەی ئامادەی کردووە شەرم لەو نەکاتەوە ناوی خۆی لەتەکیا بهێنێ. لێرەدا بۆ نموونە دەیڵێم، شاعیری مەزنی چیکۆسلۆڤاکی (ولیەم زەفادا) کە چەندان زمان بەباشی دەزانێت، هیچ نزمی و کورتییەك لەوەدا نابینێ لە پایینی وەرگێڕاوەکانیدا ئەم تێبینیە بنوسێت: (وەرگێڕانی وولیەم زەفادا، بە پێداچوونەوەی فلانە پسپۆڕی زمانەوانییە) وایش بزانم ئەم جۆرە

دەستوورە خەراپ نییە، چونکە نرخی ئەو وەرگێڕی دەقاودەقەی پەنا بباتە بەر وەرگێڕی سەرەکیی کە دەوری زمانەوانیی دەبینیت، بەهیچ کلۆجێ کەم نابێتەوە.

هەندێك بە دڵنیاییەوە دەڵێن زۆر شاعیری داهێنەر شیعر لە چەندان زمانەوە تەرجەمە دەکەن کە زۆریش تیایاندا باڵادەست نین، بەڵێ، باڵادەستی لە زماندا شتێکی (نسبی)یە. شاعیری چاك کە هۆنراوە بەشێوەیەکی ئێجگار نایاب وەردەگێڕێت، لەسەری نەکراوە هەروەکو رابەرێکی زمان رەوان بەو زمانە بدوێت، چونکە ئەگەر هاتو گفتوگۆی ئاسایی بە چاکی نەزانێ ئەوە هەرگیز مانای ئەوە نییە کە زمانەکە نازانێت! بگرە دەشێت گەلێك لە رابەرەکە باشتری بزانێ!

چاکترین نموونەش بۆ ئەوە (ئا. سانغ)ی شاعیرە، یادی بەخێربێ کە وەرگێڕانی نایابی پێشکەش کردووین لە هەڵبەستی (هاینە و نیکراسوف و تفاروفسکی)یەوە، کەچی نەیشی دەتوانی بە رەوانییەوە بە هەردوو زمانی ئەڵمانی و رووسی قسە بکات هەرچەند شارەزاییەکی قووڵیشی لە هەردووکیانا هەبوو. جگە لەمەیش هۆنەری ئەستۆنیی (سانغ) تەرجەمەی کەم وێنەی شاکارەکانی (ف. نیزفاڵ)ی شاعیری زمانی چیکی بۆ جێهێشتووین لەکاتێکدا هیچ شارەزاییەکی لەم زمانەدا نەبووە، سەرەتا (تەرجەمەیەکی حەرفی)ی ئەو شاکارانەی بە یارمەتیی فەرهەنگ و ئەو تەرجەمانەی لە چەند زمانێکی تردا هەبوون ئامادە دەکرد، دوایی توانی ئەم کارە گرنگە بەم شێوەیە ئەنجام بدات. هەروەها (ماتس ترات) لەم دواییەدا چەند هەڵبژاردەیەکی وەرگێڕاوی بڵاوکردەوە لە شاکارەکانی بوێژی مەزنی چیکۆسلۆڤاکی (ی.فولکیر) کە بە یارمەتیی (تەرجەمەی حەرفی) ئەو بەرهەمانەوە ئەنجامیدان کە خۆیی ئامادەی کردبوو، بەڵام بێگومان باڵادەستیی و شارەزاییەکی تەواو لە زمانەکەدا و پەنا نەبردنە بەر ئەو جۆرە (تەرجەمە حەرفی)یانەوە ئامانجی

هــەرە بــەرزن کــە لــە (وەرگێڕانــا) هەنــگاوی بــۆ هەڵدێینینــەوە.

هەمــووان لــە گەڵــما یەکــن لــەوەدا کــە جیاوازییەکــی فــراوان هەیــە لــە نێــوان وەرگێڕانــی هۆنــراوە و پەخشــاندا لــە هەمــان کاتیشــدا دەتوانــم لەســەر ئــەوە پێداگــرم کــە وەرگێڕانیــی بەرهەمەکانــی نووســەران (لیســکۆف و بۆنیــن) بــۆ نموونــە، ســاناتر نیــن لــە وەرگێڕانیــی هەڵبەســتەکانی (لیرمەنتــوف) یاخــود (بلــۆک). راســتە پەخشــان بەگشــتی (عەقڵانــی) تــرە کتێــک لــە هۆنــراوەدا لایەنــی ئەندێشــە و رۆح پــتر تیایــدا زاڵــە. دەبینیــن وەختێــک (ئیقاع)یکــی هێمــن و لەســەرەخۆی دەبێــت و کاتێکــی دی پڕیەتــی لــە جۆرەهــا هەســتی گــرژ و توندوتیــژەوە، بــەڵام کاتــێ وەرگێڕانــی هــەر چەشــنە دەقێکــن هیــچ بنەمایەکــی تایبــەت یاخــۆ تیۆرییەکــی دیــاری کراومــان پێویســت نابێــت.

(ب- نوبــر) لــە وتەکەیــدا ئاماژەی ئــەوەی کــرد کــە لەگــەڵ ئەوەشــدا کــە چەندەهــا وەرگێــڕان، بــۆ یــەک بەرهەمــی وێژەیــی دیاریکــراو هەیــە لــە زمــان گەلــی جیــاوازدا، دیســانەوە دەبینیــن وەرگێــڕەکان ئێســتەیش پەنــا بــۆ دەقــە ئەسڵییەکەوە دەبەنــەوە، ئایــا ئــەو وەختــە بۆمــان هەیــە پاکانــە بــۆ ئــەو رایــە بکەیــن کــە دەڵێــت شــتێکی (حەقمی)یــە هــەر بەرهەمێکــی ئەدەبــی دەبێــت لێکدانــەوە و شــیکردنەوەی جــوداوازی بــۆ بکرێــت؟

مــن ئــاوای تێناگــەم، ماوەیــەک لەمەوبــەر مۆســیقازانێ پێمــی وت: وەرگێــڕ لــە کارەکەیــدا لــە کۆنداکتــەری (قائــد) ئۆرکەســترا دەچێــت چونکــە ئێمــە (بیتهۆڤــن و شــۆبەرت و شــتاکۆنیتش) ناناســین تەنیــا لــە ڕێبــازی (تەفاعــول) و تێگەیشــتن و ئــەو ڕێگایــەوە نەبــێ کۆنداکتــەر پێیانــی پێشــکەش دەکات. نــەک لــە ڕێــی نۆتــەی مۆســیقاوە. هەروەهــا حاڵــی کەڵــە نووســەرانی جیهانیــش هــەر ئاوەهایــە چونکــە تێگەیشــتنی ئەدەبەکەیــان و بــە دڵ بوونیــان پەیوەســتە بــەرادەی توانســتی وەرگێڕەکــەوە لــە گەیاندنــی شــاکارەکانیان بــۆ لــە ســەدا نــەوەد و نــۆی (٩٩٪) ئــەو خوێنەرانــەوە کــە توانــای ئەوەیــان نییــە ئەســڵەکەی بخوێننــەوە. ئەمــە

تەنیا بەراوردکردنێکی جوان و هۆشمەندانەیەوە هیچی تر. ئەگینا لە توانای سەرکردە مەزنەکانی ئۆرکەسترادا نییە ئەو کشۆمەندەییە بەدەس بێنن ئەگەر بەهۆی ئەو کۆشش و خۆماندووکردنە بەردەوامەوە نەبێت کە بۆچوونە ناخی هەرە ناوەوەی ئەو شاکارانە دەیدەن کە لە بەردەستیانایە و هەروەها هەوڵی بێ وچانیان نەبێت بۆ تەفاعول کردنێکی سوودبەخش لەگەڵیاندا.. سااڵی پار لە (ئەستۆنیا) دا پێشبڕکەیەکمان سازکرد بۆ وەرگێڕانی هەردوو چیرۆکی (کابتن ئیڤان بۆنین و فاسیلی سوکشین) بە نێوی (شەماڵێکی فێنک) و (دوو نامە) و بەشداربووانی پێشبڕکێ کە ژمارەیان گەیشتبووە ٩١ کەس هەموویان ناوونیشانی (دوو نامە) چیرۆکی سۆکشینیان بە یەك شێوە گۆڕیبوو، کەچی لە تەك چیرۆکی (بۆنین) کار لە باریکی تردا بوو، چونکە بە بیست شێوەی جوداوازەوە ناوونیشانەکەی تەرجەمە کرابوو. لەگەڵ ئەمەشەوە هێشتا پێویست بەناوونیشانێکی لەبار و راست و دروست هەبوو بۆ ئەم چیرۆکە کە لەگەڵ ناوەرۆکە بە پێزەکەیی و رۆحییەتەکەیدا بگونجێت. ئەم راستییە واتای ئەوە ناگەینێ هەر وەرگێڕێك مافی ئەوەی هەبێ بە گوێرەی راوبۆچوونی خۆی شیان لێکبداتەوە، بەڵکو ئەوە دەگەیەنێ کە پێویستە ئاگاداری ئەوە بی و بزانیت کە هەر وەرگێڕانێکی داواکراو سیما و روخسارێکی نموونەیی هەیە و پێویستە (ئەم) کۆشش بۆ ئەوە بکات کە بیگاتێ.

هەن دەڵێن هەر خوێنەرە و هەر ژمارەیەکی دیاریکراو لە خوێنەران هاوتەمەن و یا هەر وەچەیەك بەشێوەیەك مامەڵە لەگەڵ دەقێکی ئەدەبیی دا کە تایبەتە بە خۆی و بە تێپەڕبوونی کات نرخ و بەهای تازەتری تیادا دەدۆزێتەوە، ئەمە راستە. بەڵام ئاخۆ دەکرێ وا دابنێین کە هەر وەرگێڕێك مافی ئەوەی هەیە(دەقەکە) بە ڕێگای خۆی لێکبداتەوە؟ راستە وەرگێڕیش خوێنەرێکە بەڵام من وای تێدەگەم ئەم جۆرە بۆچوونە دروست نییە وەرگێڕ خوێنەرێکی ئاسایی نییە. بەڵکو ئەم نوێنەری گشت خوێنەرەکانە! کاتێك

باس لە (تەعاموڵی ذاتی) وەرگێڕ لە تەك (دەقەکەدا) دەکرێت زۆربەی جار لادانی وەرگێڕ بەو بیانووەوە پاکانەی بۆ دەکرێ گوایا هەر کەسێ مافی ئەوەی هەیە هەر دەقێك لە گۆشەنیگای خۆیەوە بخوێنێتەوە و تێی بگات. لێرەشەوە ئەم راستییە قووت دەبێتەوە کە دەڵێ لادانی وەرگێڕ لە دەقە ئەسڵییەکەوە هەر لەوەوە سەر هەڵدەدات کە بەبێ (گوێ پێدان دەقەکە دەخوێنێتەوە).

زۆر پێویستە لەسەر وەرگێڕ (دەقەکە) بەشێوەیەك باسخوازانە (موضوعی) بخوێنێتەوە و لەگەڵیا لەوپەڕی (ئەمانەت)دابێت، چونکە هەر مامەڵەکردنێکی ناپاکانە لە تەك هەر دەقێکدا لەئاکامدا بێگومان کرداری وەرگێڕانی ئەسڵەکەی بەرەو لادان دەبات.

تەنانەت ئەگەریش بە (وەرگێڕ) بڵێین (لێکدەرەوە) ئەوە پێویستە ئەوەندە بەوردیی (دەقەکە) لێکبداتەوە لەگەڵ گیانی دەقە ئەسڵەکەدا بگونجێت و هەر ئەوەش بێ کە ئەسڵەکە ڕێی پێ دەدات.

وەگێڕانی ئەدەبی ئیمڕۆ بە دوو ڕێگای دژ بەیەکدا دەڕوات وەرگێڕانی وشە بە وشە و چارەسەریی خودیی، زۆر شتیش گوتراون دەربارەی ڕاستییە بنەڕەتییەکانی زانست و هونەری وەرگێڕانەوە سەبارەت بەوەوە کە پێویستە بیروباوەڕ و هەستەکان تەرجەمە بکەین نەك تەنیا وشە گەلێك! وەرگێڕانی وشەکانی خۆی لەخۆیدا (تەرجەمەی حەرفی)یە کە کۆن بووە و ئیمڕۆ باویی نەماوە. بەڵام بەداخەوە تا ئێستەش زۆر شت بڵاودەکرێنەوە کە نە ڕۆح و نەفسییەت و نە وردەکاریی و جوانکاریی و نە زۆر لایەنی دیکەی (دەقە ئەسڵی)یەکەی تێدا نییە، چونکە بەڕێبازی تەرجەمەی حەرفی وەرگێڕدراوە و هەر دووبارە و سێ بارەش دەکرێنەوە.

کەمێك پێش ئێستە باسی ئەو پێشبڕکێیەی وەرگێڕانم کرد کە ٩١ وەرگێڕ لە (ڕووسییەوە) بۆ (ئەستۆنیی) و (٣٢ وەرگێڕ) لە زمانی (ئەستۆنی)یەوە

بـۆ (رووسـی) تیایـدا بەشـداربوون. ئـەم بەشـداریيە بەرفراوانـە لـە پێشـبڕکێکەدا دەرفەتێکـی باشـی بـۆ رەخسـاندین بـۆ ئـەوەی ژمارەیەکـی زۆر لـە شـارەزایانی (تەرجەمـە) بناسـین و (دیراسـەتیان) بکەیـن و بـەم ئەنجامەیـش گەیشـتین: بەداخـەوە کاری وەرگێـڕە ناشـیئەکان (ئەوانـەی تـازە بەتـازە هاتوونەتـە ئـەم مەیدانـەوە) (تەرجەمـەی حەرفـی) و ئـارەزووی ئـەوەی تێـدا زاڵـە کـە (ئەسـڵەکە) وشـە بـە وشـە بگوێزرێتـەوە، بەشـێوەیەکی میکانیکیانـە پێداویسـتییەکانی لەیەکچـوون (مطابقـة) لـە تەرجەمـەدا تێگەیشـتوون. لـە هەمانکاتیشـدا زۆر لەوەرگێـڕەکان لـە کۆبوونـەوە و دیـدار و سـیمینارەکاندا ئـەم پرسـیارە ئاراسـتە دەکـەن: مـەودای سەربەسـتیی وەرگێـڕ چەنـدە و تـا چ سـنوورێك بـۆی هەیـە لـە راگوێزانـی دەقـە ئەسـڵییەکەوە لـە (تەرجەمـە حەرفـی)ی دووركەوێتـەوە تاکـو بتوانـێ بیـرۆڕا و هەسـتەکان بەرجەسـتە بـکات؟ شـتێکی روون و بەڵگـە نەویسـتە کـە (وەرگێـڕان) بەبـێ (وشـە) ناکرێـت. چونکـە بـە وشـە دەسـت پێـدەکات و هـەر بەوشـەش کۆتایـی دێـت، بـەڵام پێویسـتە بـە قووڵیـی لەبیـرۆڕا و هەسـتەکانی نووسـەر تێبگەیـن کـە کەوتوونەتـە نێـوان هـەردوو وشـەکانەوە و دەرکیـان پـێ بکەیـن و لـە تەکیانـدا (تەفاعـوول) بکەیـن. لەگـەڵ ئەمەشـدا لـە هەمانکاتـدا کارێکـی زانسـتییانە و داهێنەرانـە ئەنجـام بدرێـت مادامەکـی دەنگـی (نووسـەر) لـە وشـەی (وەرگێڕەکـە) دا ون نەبـووە و ئاشـکرایە. لەنێـوان وشـەی یەکـەم و دووەمـدا ناکۆکییـەك لەبەینـی پسـپۆرانی وەرگێڕانـدا هەیـە لەبـارەی ئـەوەوە ئایـا کامیـان گرنگتریـن بیـر یـان وشـە، روخسـار یاخـود نـاوەرۆك؟ دەتوانـم بڵێـم لـە (تالیـن و تورتـو) دا گفتوگۆکـەران بـوون بـە دوو بەشـەوە: نووسـەرانی وێژەیـی و زانایانـی زمانەوانیـی. نووسـەرە ئەدەبییـەکان گرنگییەکـی زۆر دەدەن بـە بیرۆکـە و نـاوەرۆك و هەسـتەکانی دەقـە ئەدەبییەکـەوە و کـرداری وەرگێـڕ بـە (داهێنـان) دادەنێـن. کاتێـك زمانەوانییـەکان بـە پێچەوانـەی ئـەوەوە دەڵێـن وشـە گرنگـترە و وەرگێڕانیـش بەیەکێـك لـە باسـەکانی زانسـتی زمـان دادەنێـن و هیچـی تـر.

کەچـی نووسـەر وێژەییـەکان بـەوە زانایانـی زمانەوانیـی تاوانبـار دەکـەن کـەوا ئـەوا ئـەو ڕێسـا و قاڵەبانـەی لەبـەر دەم وەرگێڕانـدا دایـان دەنێـن سەربەسـتیی داهێنەرانـەی وەرگێـڕ قـوڵ بەسـت دەکـەن و ڕێگـەی لێکدانـەوە و بۆچوونـی لێدەگـرن. هەرچـی پسـپۆرانی زمانیشـن ئـەوە دەڵێـن سەربەسـتیی داهێنـان و لێکدانـەوە دان بـە وەرگێـڕ دەبێتـە هـۆی لادانـی وەرگێڕەکـەوە و دەیخاتـە هەڵـەی ناقـۆڵاو بـێ مانـاوە. بـۆ ئەمەیـش ئـەو (تەرجەمانـە)ی بەرهەمەکانـی (شەکسـپیر) بـە بەڵگـە دێننـەوە کـە شـاعیری ڕووسـیی (بۆریـس باسـترناك) کردوونیـە» چونکـە هەسـت بـە هیـچ بوونێکـی شەکسـپیر ناکرێـت بەڵکـو تەنهـا باسـترناك خۆیەتـی و بـەس نموونـەی لـەم بابەتانەیـش ئێجـگار زۆرن. بـەڵام پێچەوانـەی ئەوانـەی لەسـەرەوە بـاس کـران ئێسـتە (دیراسـات) لـە مەیدانـی وەرگێڕانـا لـە شـێوەی (میتافیزیکی)یـەوە بـەرەو شـێوەیەکی لۆجیکـی (منطق)یانـەوە دەڕوات و (ف.دی. سوسـبور)ی لێکۆڵـەری زمانیـی، گۆڕانێکـی ئێجـگار گرنگـی لـەم ڕووەوە ئەنجـام داوە. لـە سـەرەتای ئـەم سـەدەیەمانا، لەکاتێکـدا بیروڕاکانـی خۆیـی بڵاوکـردەوە کـە دەڵێـن:

(وشـە) بـە جەوهـەری خـۆی دووڕە پەڕێـز نییـە، بەڵکـو زۆرەهـا پەیوەنـدی ئاڵـۆزکاوی بەخۆیـەوە گرتـووە. (تەرجەمـە)ش ڕواڵەتێکـە لـە ڕواڵەتەکانـی ئـەم پەیوەندییانـەوە کـە لـە وشـە بیانییەکـەوە جـێ گۆڕکـێ دەکـەن بـۆ وشـەی نێوزمانەکـەی تـرەوە، بێگومـان وەرگێـڕە ڕەسـەن و بەهـرەدارەکان بەبـێ (سۆسـبۆر) و بیردۆزەکەیشـیەوە بـەم ئەنجامـە گەیشـتوون لـە داهاتووشـدا پـەرە بەکارەکانیـان دەدەن و بەوەیشـەوە، شـیاویی و لێهاتوویـی هونەرمەنـدی وشـە و زانـای زمـان بەرجەسـتە دەکـەن. بەمـەدا (تەرجەمـە حەرفـی)ی نـە هـەر تەنیـا وەرگێڕانـی وشـە بـە وشـە پاتەوپـات نییـە، بگـرە بەکـەم زانینـی ئـەو (لۆجیکـە) بـە (منطـق) کـە دەڵێـت (وشـە) بریتییـە لـە نەژادێـك زۆر پەیوەندیـی ئاڵۆزکاویـی لەخۆیـدا حەشـاردراوە. وەرگێـڕی وشـە بـە وشـەیش یەکەمیـن چەمـك هەڵدەبژێرێـت کـە

لـه وەختـی تەرجەمـەدا بـه خەیاڵـی دا تێدەپەڕێـت یـا لـه فەرهەنگـدا بەرچـاوی دەکەوێـت بـێ ئـەوەی گـوێ بـەوە بـدات کـه وشـه دەیـان جـار هەیـه سـەدان چەمـك و لێکدانـەوە هەڵدەگرێـت بەپێـی شـوێن و بەکارهێنانییـەوە لـه دەسـتەواژە و رسـتەگەلی جیـاوازدا.

١٩٨٨/٦/١٦

سـەرچاوە: گۆڤـار (المترجـم) بغـداد ژمـارە (١٩ سـاڵی (١) کانوونـی یەکـەم/ ١٩٨٧ لاپـەڕە (٨٢-٨٨).

هاواری یەکێتی و تەبابوون
لە شیعری حاجی قادری کۆییدا

تێبینی:

ئەم نووسینەم بۆ ئەو کۆڕە ئامادە کردبوو کە (لێژنەی رۆشنبیری لەشاری کۆیە) بە بۆنەی یادی ٩٦ ساڵەی کۆچی دوایی حاجی قادری کۆیی لە شاری کۆیەدا سازیدابوو، ئەوەی لە کۆتایی مانگی نیسانی ساڵی ١٩٩٤دابوو، واتە پێش دەستپێکی رووداوە دڵتەزێنەکانی مانگی ئەیار (هەڵگیرسانی شەڕی نەگریسی کوردکوژە) کە بەداخەوە نەمتوانی لە کۆڕەکەدا ئامادە بم.

کەڵە شاعیری زانا و نیشتمانپەروەری کورد، سوارچاکی بیری نەتەوەیی و پێشڕۆی کاروانی خەباتی نەپساوەی کوردایەتیی، حاجی قادری کۆیی هەمیشە

زیندوو، کاتێك لە هەموو بواره جیاوازەکانی ئەدەبدا ئەسپی خۆی تاوداوە و بۆ سەرجەم دیاردە کۆمەڵایەتی و رامیاری و ژیارییەکان هۆنراوەی پڕسۆز و پڕ واتای داڕشتووە و دڵ و دەروونی خەڵکانی ئەوان سەردەمان و نەوەی ئێستا و دوارۆژیشی ورووژاندووە و لەناخی ناخەوە هەژاندوونیانی و شیعرەکانی ساڵ لە دوای ساڵ و سەدە لە دوای سەدەدا نرخ و بەهای خۆیان لەدەست نادەن و بایەخی تایبەتیان هەر دەمێنێ و ناووبانگی ئەو کەڵە مێردە مەزنە (بۆ کورد زۆر بەپەرۆشە) هەتا هەتایێ نەمرە و وەکو ئەستێرەیەکی پڕشنگداری هەرە گەش بە ئاسمانی کوردستانەوە دەدرەوشێتەوە.. تەنیا وەنەبێت بۆ ئەوە بووبێ کە وەك لەو رۆژگارەدا باو بووە، دەبوا شاعیر ئەو کارە ئەنجام بدا هەتا بە (شاعیر) بژمێردرێت و لە ریزی شاعیرانی سەردەمی خۆیدا جێنەمێنێ و نەڵێن شاعیرێکی کەم توانا و بێدەسەڵات و لێنەهاتووە! نەخێر، هەرگیز! حاجیی نەمر زۆر کەم بەتەنگ ئەو دید و بۆچوونەوە بووە! بەڵکو حاجی قادر ئەمەی لەرەسەنایەتی بیروباوەڕ و هەڵوێستی (ئیلتزام)ەوە ئەنجامداوە، چونکە لەمبارەیەوە شاعیری پایە بەرزمان چەشنی هیچ کەسانێکی دیکەی ئەوسا نەبووە. گڕوتینی هەستی کوردایەتی و نەتەوەخوازیی ئەوەندە هەناوی برژاندووە و لەناخی ناخیەوە هەڵقوڵاوە، شێوەی دەرویشێکی بەوەفا بەڵام لێزان و کارامە و تێگەیشتوو رێبازی عەشق و توانەوەی لەنێو بۆتەی فەلسەفەی (کوردایەتی راستەقینەی بێ گڕێ وگۆڵ) و هەڵکردنی ئاڵای خەباتی رەوای کورددا بۆ گەیشتن بە مافەکانی خۆیەوە تا دامەزراندنی قەوارەیەکی سیاسی سەربەخۆ، هەڵبژاردووە و هەتا دوا هەناسەی ژیانی کە چراکەی لەئاوارەیی و دووری وڵاتیدا.. لە ئەستەنبوڵ کوژایەوە، بۆ ساتەوەختێکیش پشووی حەسانەوەی نەداوە، لە هیچ کۆسپ و لەمپەر و تەگەرەیەك نەسڵەمییەوە و وازی نەهێناوە!

بیری کوردایەتیی حاجی قادری نەمر، گەلی ستەمدیدەی بێکەس و

بەشخوراوی کوردی بۆ فێربوونی زانست و زانیاریی هانەدات، بۆ خوێندن و رۆشنبیری، پیشەسازی و کشتوکاڵ، خۆ پرچەککردن و هەوڵدان و کۆشش کردن (هەروەکو هەنگ) لە هەمووشیان گرنگتر بەلای منەوە، هاندانی میللەتەکەیەتی بۆ (تەبایی و هاریکاریی و یەکێتی)! چونکە شاعیری بلیمەتمان بە ئەزموونی کردەنی و تێخوێندنەوەی مێژووی کورد و گەلانی دنیاوە، بە بیری ئێجگار ورد و زانستیانەی خۆی زۆر چاك بۆی ساخ بووەتەوە و باوەڕی تەواوی بەوە هێناوە کە هۆی هەرە سەرەکیی جێماوی و بەدبەختیی و ژێردەستەبوونی نەتەوەکەی لە (دووبەرەکیی و من منانێ و ناکۆکی) نێوان خۆیانەوە سەرچاوەی هەڵگرتووە و هیچ گومانیشی لەوەدا نەبووە کە (یەکێتی قەومی کورد) بەردی بناخە و چەکی هەرە کاریگەری کوردانە بۆ سەرکەوتن و گەیشتنیان بەئامانج!

راستە شاعیرانی دیکەی کورد رچەی رێبازی شیعری (نەتەوەییان) شکاندووە، بەڵام هەچ کامێکیان وەکو حاجی قادر وا بە قووڵیی و بە روویەرێکی وا بە دەرەتان پەرەیان بە شیعری نەتەوەیی کوردی نەداوە، هۆی ئەمەیش دەگەڕێتەوە بۆ خودی ژیانی حاجیی لە دەوروبەرێکی بەهاتوباتی شارستانێتی وەك شاری (ئاستانە)ی سەدەی نۆزدەهەم و سەردەمی شاعیریەتی و هاتنە نێو مەیدانی ئەدەبی کوردییەوە لەگەرمەی پێگەیشتنی جووڵانەوەی ئازادیخوازیی نەتەوەیی میللەتان لە وڵاتە دراوسێکانی دەوڵەتی عوسمانلیدا و کارتێکردنی لە بزووتنەوەی نەتەوەیی کوردەوە.

نووسەران و رەخنەگرانی ئەدەبی کوردی هەیانە دەڵێن «حاجی قادری کۆیی بە پێشڕەوی کاروانی ئەو شاعیرە کوردانە دادەنرێت کە نەخشەی رێگەی خەبات و تێکۆشانیان بۆ نەتەوەی کورد کێشاوە و (شیعر)یان کردووە بە بەشێکی جودانەکراوە لە خەباتی گەل و بە (چەکوشەکەی کاوە بۆ هوردوخاشکردنی دوژمنانییەوە). حاجی ئەو راستییەی لاساخ ببووەوە کە

دەردی کوشندەی میللەتی کورد (دوژمنایەتی و یەکنەگرتنی دەستەوچین و سەرپاکی رۆڵەکانی گەلەکەیەتی، بۆیە هەمیشە هەستێکی نەتەوەیی پیرۆز و خۆشەویستیەکی بەسۆزی بۆگەل و نیشتمانەکەی بووە کە بوون بە سەرچاوەی ئەم هەموو شیعرە بەرزانەیەوە کە چ ئەوکات و چ ئێستەیش بە چراوگی رێگە و رۆشنکەرەوەی نەتەوەی کورد دادەنرێن و هەر ئەوەش بووە وای لێکردووە کە (یەکێتی هەموو رووێکی ژیانی میللەتی کوردی) زۆر لامەبەست بووە، هەروەکو لەم دوو سێ دێرە شیعرانەیدا دەڵێت:

لە دەشت و دێ و ویلایەت ببنە ئەحباب
وەکوو شەخسێکی واحید بن لە هەر باب
لە بۆتان تا بەبان و سەرحەدی ڕەی
لە ئەولاتر وەها نۆش بێتە سەر دەی
ببینە یەک لە تەعلیم و لە نووسین
جل و بەرگ و زوبان و ڕەسم و ئاییین

یاخۆ داوای رێککەوتن یەکگرتنی رۆڵەکانی هەموو تیرە و هۆزەکانی میللەتی کورد دەکات تاکو ببنە هێزێکی گەورە و کاریگەر و بەرامبەر بە دوژمنانیان بووەستن، هەروەك لەچامەی (تا رێکنەکەون)دا دەڵێت:

تا رێکنەکەون قەبیلی ئەکراد
هەروا دەبنە خەرابە ئاباد!
ئەنواعی میللەل لە گەورە تاچووك
خەملێوە مەمالیکی وەکو بووك
یەك بەرگن و یەك زوبان و یەك ڕەنگ
بێ غەیبەت و عەیب و عار و بێ دەنگ
هەر کوردن ئەگەرچی پاکی مەردن
پامالّی زەمانە مەحوی کردن

هەرمانــە بــێ نــەواو مەزلــووم
وەك بومــی خەرابــەزار، مەشــئوم
گــەر باعثــی ئــەم دەپرســی کامــە
شــەرتێکە کــە بــۆ هەمــوو تەمامــە
ئــەو شــەرتە بــە کوللــی ئیتیفاقــە
گــەر «مەرعــەش» و «وان»ە، گــەر عێراقــە
قەسرێکــە یەســاغی ئــەو نیفاقــە
گــەر وانەبــێ بابــی هــەر بــە تاقــە.

بڕوانــە (دیوانــی حاجــی قــادری کۆیــی، لێکۆڵینــەوەی ســەردار حەمیــد میــران و کەریــم شــارەزا ل.١٨، ١٩، ٢٠، ١٩٩ و ٢٠٠).

حاجــی لەمەیــش تێدەپەڕێنــێ و لــە دێــرە شــیعرێکی دیکەیــدا مەســەلەی یەکگرتنــی رۆڵەکانــی نەتــەوە و تەگبیرکــردن و مشــوورخواردن بــە نهێنییــەوە و بابەتــی هەبوونــی (چــەك) دەکاتــە (بەرنامــەی تێکۆشــان) و دەفەرموێــت:

جوشــێك بــدەن وەکــو هەنــگ
تەگبیــر بکــەن بەبــێ دەنــگ
ئەســبابی شــەڕ پەیاکــەن
تــۆپ و تفەنــگ و هــاوەن

(هەمان سەرچاوەی پێشوو ل ٢٢)

ســەرنج بفەرمــوون چەنــد بەداخوپــەژارەوە لــە تــاو دەردی دووبەرەکیــی و ناکۆکــی ئارامــی لێهەڵگیــراوە و لەناخــەوە هــاواری لێهەڵســاوە کــە گوتوویەتــی:

لەبــەر حیزەبەخۆیــی و ناتەبایــی
لــە ژێــری حیــزی حیــزان بووینە دۆشــەک
هەتــا وەک ئاگــری بــن کان لەگــەڵ یــەک
ئەگــەر تۆفــان بــێ لەشــکرتان بــە پووشــەک

(هەمان سەرچاوە ل ٧١)

دیسانەوە لە چامە بەنێوبانگەکەی (خاکی جزیر و بۆتان)دا فەرموویەتی:

لـەم بەینـە ئیتتیفاقـێ پەیـدا بکـەن بـە مـەردی
فەرقـی نەبـێ شـوان و جوتیـار و میـر و گاوان
گـەر هیـچ نەبـێ بـە ئۆین تابیـع بـە دەوڵەتێ بن
بێگانـە چاکـە دوشـمن نەک دوشـمنی لـە خۆتان

تا لە کۆتایی چامە سۆزدار و گڕاوییەکەیدا دەڵێت:

هـــەم حەققیانـــە ئەرمـــەن غیرەتکەشـــی یەکـــترن
وەک ئێمـە نیـن لەگـەڵ یـەک دەعـوا بکـەن بـە شـیران
بـۆ فەننـی حـەرب و سـەنعەت، بـۆ زەبت و ڕەبتـی میللەت
دەینێرنـــە ئوروپـــا گـــەورە و بچووکـــی خۆیـــان

ئەمجـا دوا هـاواری نێـو هەنـاوی پـڕ لـە ناسـۆر و هیوابـڕاوی لەنـاوەودا قوڵـپ دەداتـەوەو بـە نەعرەتـەی پڵنگێکـی زامـدار شـیوەن دەگێـڕێ و گوێچکـەی کۆمەڵانـی خەڵـك بـەم تەقینەوەیـە وڕ و کاس دەکات کـە دەفەرمـووێ:

حاجـی کەسـێکە بێکـەس، بـۆ ئێـوە قـورِ دەپێـوێ
گوێـی لێدەگـرن زەریفـە، ناگـرن بـەڵا لەخۆتـان!

یان لە قەسیدەی (ئودەبا چاکە)دا دەڵێت:

ئیتتیحـادی بـە ئیتتیفاقـی ئەنـام
سـوپەرە بـۆ حەوادیسـی ئەییـام
کـوردی ئێمە نـەزان و پاشـکەوتن
پێکـەوە پـووش و ئاگـر و نەوتـن
بـێ ئەگـەر دەسـتی یەکـتری بگرن
وەک سـکەندەر جیهـان هەمـوو دەگـرن

(سەرچاوەی پێشوو ل ٨٨)

سەیری کەن چۆن لە چامەی (سلام اللە فی کل یوم) دا دێتەسەر باسکردنی وڵاتانی دیکەوە و دوایی لەگەڵ حاڵی کوردان بەراوردی دەکات و دەڵێ:

سەراپا ساحیبی سکەکە و سوپاهن
وەکوو جەم ساحیبی تەخت و کولاهن
لە تەدبیری ئوموووری موڵکی خۆیان
شەریکن پینەدۆز و شاهە و گاوان
لە هەر وەقتێ یەکێکی بێتە هاوار
لە جوتیار و شوان و ئەهلی بازاڕ
لە جۆشین و لە نێشا مێشی هەنگن
بە من چی کافرن یا نە فەرەنگن!
وەکوو بیستوومە بۆ دەفعی مەسائیب
ئەمە تەدبیری کورت و فیکری سائیب
لە دەشت و دێ و ویلایەت ببنە ئەحباب
وەکوو شەخسێکی واحید بن لە هەر باب
لە بۆتان تا بەبان و سەرحەدی ڕەی
لە ئەولاتر وەها نۆش بێتە سەر دەی
ببینە یەک لە تەعلیم و لە نووسین
جل و بەرگ و زوبان و ڕەسم و ئایین

(هەمان سەرچاوە ل ۲۳۲- ۲۳۳)

بەواتا داوای یەکبوون و یەکێتی گشت چین و توێژەکانی کۆمەڵ و یەکگرتنەوەی شارو لادێ دەکات، بەبێ جیاوازیی

هەمدیس لە چامە هەرە بەرز و بایەخدار و بەنێوبانگەکەیدا (لە مەیدانی بەهارا) بە نزاوە لە یەزدانی گەورە و میهرەبان دەپاڕێتەوە و دەڵێت (ئەمین ئاغا و حەمە ئاغای (حەماغە)ی کۆیە بۆ کوردان بهێڵێت هەتاکوو:

لــە دنیــادا ئیلاهــی هــەر بمێنــن
بنــەی بــێ ئیتتیفاقــی هەڵقەنێنــن
لــە قــۆچ پاشــاوە تــا ئێســتا ئەمیرێــک
لــە کــۆی پەیــدا نەبــوو یاخــود وەزیرێــک
لەبــەر بــێ ئیتتیحــادی بوونــە مسـکێن
لــە ئاخیــردا وەکــوو زانیومــە هەڵدێــن
لــە مابەینــی کڵاوســوور و کڵاوڕەش
پەرێشــان و دیــارن میســلی گای بــەش
لەبــەر ئــەم ناتەبایــی و کینەجۆیــی
لــەلای ڕۆمــی زەلیلــن مــەردی کۆیــی

(هەمان سەرچاوە. ل ٢٥٤).

ئەمانــە مشــتێکن لــە خەرواڕێــك.. ســەد ســاڵ زیاتــر بــەر لــە ئێســتاوە زۆر زانایانــە و بــە وردی دەردی (دووبەرەکیــی) لەنێــو کــوردان دەستنیشــان کــردووە و دەرمــان و ڕێگــە چــارەی ڕاســت و دروســتی بــۆ دیاریکــردووە کــە بریتیــن لــە (یەکێتــی و تەبایــی و برایەتیــی و هاوکاریــی!)

مــن پێمایــە بێتــو ئێمــەی نــەوەی ئــەم کەڵــە شــاعیر و فەیلەســووفە کارامــە و کوردپــەروەرە هــەرە دڵســۆزە دوای تەنانــەت یــەك ســەدەیش گوێرایەڵــی وتــەو ئامــۆژگاری و ڕێنماییــە بەنرخەکانــی بیــن و بــەم ڕێبــازە هــەرە پیــرۆزەدا گــوزەر بکەیــن کــە ڕەنگــی بــۆ ڕشــتووین.. ڕێبــازی تەبایــی و یەکبوونــی ریزەکانــی کاروانــی خەباتــی کوردایەتیــی ڕاســتەقینە و ژەهــرۆزاری کوشــندەی پەتــای دووبەرەکــی و ناکۆکــی و ململانێــی لاوەکیــی و شــەڕە ڕەنــگ و حزبایەتیــی بەرتەســك و شــەڕی ســامناك و ماڵوێرانکــەری (خۆکــوژە) وەلانێیــن لەوانەیــە و دەشــێت بگەیــن بــە (ئامانــج) و ڕەوانــی پاکــی (حاجــی قــادری کۆیــی نەمــر) لــە گــۆڕە پڕنوورەکەیــدا ئاســوودە و ئــارام بکەینــەوە!

پەیامی حاجی قادری کۆیی و شەڕی کورد کوژە

مامە حاجی هەزاران دروود و سڵاو لە گیانە پاکەکەت پتر لە سەد ساڵ پێش ئێستا چەند بە پەرۆشەوە هانی کوردانت دەدا و دەتفەرموو

«جۆشێك بدەن وەکو هەنگ
تەگبیر بکەن بەبێ دەنگ
ئەسبابی شەڕ پەیاکەن
تۆپ و تفەنگو هاوەن!

بەڵێ قوربان، فەرمایشتەکانتمان بەجێهێنان، جۆشمان خوارد، تەگبیری چاکمان کرد، خۆمانمان ڕێکخست. چەندان حزب و کۆمەڵەمان دامەزراندوون، ئەسبابی جەنگ نەك هەر «تۆپ و تفەنگ و هاوەن» بگرە زیاتریش لەمانە:

زریپۆش و تانك و ئاربی جی و فڕۆکەشکێن و نەمساوییشمان پەیدا کردوون، بەڵام بەچی دەچێت! سەد حەیف و مخابن، لەمەیاندا بە گوێی تۆمان نەکردووە، چونکە لە جیاتی ئەوەی رووبەڕووی دوژمنامان بینەوە، وا بە ئەوپەڕی رق و کینە و هەڵچوون و دەمارگیرییەوە بەسنگی خۆمانیانەوەیان دەتەقێنین و کوڕانی تێکۆشەر و دڵسۆزی کوردیان پێ قڕ دەکەین!!

تۆ هاوارت دەکرد و دەتفەرموو:

«هەر هیچ نەبێ بە ئۆین تابیع بە دەوڵەتێ بن»

«بێگانە چاکە دژمن، نەك دوژمن، لە خۆتان»

بەڵێ قوربان: لە دوای زیاتر لەسەد ساڵ نە بەراستیی و نە بە «ئۆیین»یش «تابیع» بە هیچ «دەوڵەتێ» نەبووین، دوژمنی بێگانەیشمان هەر بە تەواوەتی لە هۆش و بیری خۆماندا وەلاناوە و دوژمنایەتییەکی خۆبەخۆیی ئەوتۆمان بۆخۆمان سازداوە و کەوتووینەتە فڕکردنی خوێنی خۆمانەوە، تەنانەت دوژمنی راستەقینەی باوەکوشتەشمان بە فیز و فیشاڵێکەوە پەرۆشی حاڵمانن و فرمێسکی تیمساح ئاسمان بۆ دەڕێژن!!

خاڵە حاجی جەنابتان بە دڵێکی پڕ لە ئازارەوە دەتانفەرمو:

«تا رێکنەکەون قەبیلی ئەکراد

هەروا دەبنە خەرابە ئاباد»

بەڵێ قوربان قەبائیلی ئەکراد رێککەوتوون، بەڵام هەزاران ئەفسووس! لەسەر ئەوە رێککەوتوون کە «هەرگیزاو هەرگیز رێکنکەون!» بۆیەکا نەك هەر بووینەتە «خەرابە ئاباد» بگرە بەدەستی خۆمان کۆشك وتەلاران دەڕوخێنین، ماڵان بە تاڵان و بڕۆ دەبەین.. شار و گوندان وێراندەکەین، رەشووورووت و زەحمەتکێشانی لێقەوماومان بێ مووچە و نەدار و برسی و دەربەدەر و ئاوارە دەکەین.. ئازووقەیان لێدەبڕین، کارەبا و ئاویان لێ تێکدەدەین، رێگەوبانیان لێدەگرین.. منداڵانیان لە خوێندن دەکەین.. ئەوەیش

لـە چنگـی دوژمنانیشـمانەوە رزگارمـان کردبـوون ئـەوا بـە چڕنووکـی نەفامـی و نەزانیـی و بەهـۆی ململانێـی نـاڕەوای حزبایەتـی هـەرە بەرتەسـکی بـێ مانـادا ژێـرەو ژووری دەکەیـن!

ئەدی بەڕێزتان بە دڵسۆزیی و زانایانە نەتانفەرموو:

«لەبـەر حیـزە بەخـۆی و ناتەبایـی
لـە ژێـر حیـزی حیـزان بووینـە دۆشـەگ

«هەتـا وەك ئاگـری بـن (کا) ن لەگـەڵ یـەك ئەگـەر تۆفـان بـن لەشـکرتان بـە پووشـەك»!

هـەزاران درود لـە گیانـی پاکتـان، چەنـد چـاك بـۆی چوویـت و چەنـد جـوان مەبەسـتت پێـکاوە، فەرمـوو: ئەمەتـا کـورد پـاش زیاتـر لـە سـەد سـاڵ لەشـکری تۆفـان ئاسـای پەیـدا کـردووە، بـەڵام سـەد حەیـف و مخابـن و سـەد ئـاخ! ئێستاشـی لەگەڵدابێـت هـەر ئاگـری بـن کایـن و لەگـەڵ یـەك و خراپتریـش، بۆیـە لەشکرەکانیشـمان هەمـووی هـەر بـە پووشـێك!

بێگومـان زۆر بـە دڵشـکاویی و ناهومێدیـی و بێزاریـیەوە ئاخانـت هەڵدەکێشـا و لەناخـەوە هەسـتت بـە شـەرمەزاریی دەکـرد کاتێـك بـە ناچاریـی فەرموتانـە:

«قەومـی جـوو چاکـە ئیتیفاقـی هەیـە
کـورد بـێ غیرەتـی و نیفاقـی هەیـە»

ئەمـن نازانـم (ئەتـو) وەلـی بوویـت، کەڕامەتـدار بوویـت! ئـەرێ خـۆ (وەحـی) یـت بـۆ نەهاتبـوو! دەك گۆڕەکـەت پـڕ لـە نـوور بێـت وەك ئـەم راسـتیانەت زانیـوە و بەوپـەڕی پەرۆشـییەوە دەرتبڕیـوون و بەدەسـتیانەوە تلایتـەوەو نالاندووتـە!

دەفەرمـوون، ئـەوا (قەومـی جـوو) بـە (ئیتیفاقـی) خۆیـان دەمێکـە بـوون بـە دەوڵـەت.. دەوڵەتێکیـش کـە لەهـەر چـوار کەنـاری دنیـادا سـەنگ و بایەخـی خـۆی هەیـە و حیسـابێکی تایبەتیشـی بـۆ دەکرێـت! کەچـی ئێمـەی (کـورد) لەبـەر (بـێ غیرەتـی و نیفـاق) ئەوەشـی کـە لـەم دواییانـەدا بـە ئارەقـە و خوێـن

و قوربانیـدان و هـەوڵ و رەنجـی دەیـان سـاڵەمان و زێتریـش بـە یارمەتـی و دەسـتگیرۆیی و سـك پێسـووتانی خێرخوازانـی دنیـا بـە دەسـتمان هێنابـوو، ئـەوا کوێرانـە و دڕندانـە کەوتووینەتـە ویـزەی و زۆر بێباکانـە خەریکیـن لەبـاری دەبەیـن و دەیڕوخێنیـن! خەریکیـن خۆمـان ریسـوا و خانەوێـران و چـارەی خۆمـان رەش و رەزامـان لەبەرچـاوان ئێجـگار قێـزەون دەکەیـن.. حەیـای خۆمـان دەبەیـن، خۆمـان مـاڵ کاول و قوڕبەسـەر دەکەیـن، بەدەسـتی ئەنقەسـت تاوانێـك ئەنجـام دەدەیـن کـە (ئەوانـەی) جەنابـت بـە دەسـتیانەوە دادو فوغانـت بـوو، دەتناڵانـد هەرگیـز شـتی وایـان نەکـردووە، بەڵـێ (ئـەوان) سـەدان سـاڵ بـەر لـە ئێسـتاوە ئەگـەر بـە نەفامیـی و لەبـەر نەخوێندەواریـی و دواکەوتویـی هەڵەیـان کردبێـت، ئـەدی ئاخـۆ (ئێمـە)ی زانـا و رۆشـنبیر و سیاسـەتمەدار و تێکۆشـەرانی دوا سـاڵەکانی سـەدەی بیسـتەم، سـەدەی مافـی مـرۆڤ و ئـازادی و دیموکراسـی، سـەدەی گەشـەکردن و بوژانـەوەی نەتەوەیـی.. سـەردەمی گەیشـتنی گەلانـی جیهـان بـە مافـی رەوای بڕیـاری چارەنـووس و دامەزراندنـی قـەوارەی سیاسـی تایبەتـی خۆیانـدا.. دەبـێ چـی بـە خۆمـان بڵێیـن و نـەوەی دوارۆژمـان چیـمان پـێ بڵێـن کـە: بەدەسـتی خۆمـان ئەزموونەکەمـان لەبـار دەبەیـن و (کۆرپەکەمـان) لـە (بێشـکە)دا دەخنکێنیـن!

فەرموتـان: «ئیتیحـادی بـە ئیتیفاقـی ئەنـام
سـوپەرە بـە حەوادیسـی ئەییـام
«کـوردی ئێمـە نـەزان و پاشـکەوتن
پێکـەوە پـووش و ئاگـر و نەوتـن»

بەڵـێ ئـەی کەڵـە شـاعیر و فەیلەسـووف و شاسـواری مەیدانـی کوردایەتـی.. گـۆڕ هەڵتەکێنـە! ئەمەتـا پێشـمەرگە دڵسـۆز و نیشـتمانپەروەر و قارەمانەکانـی کاروانـی پـڕ لـە سـەروەری و شـکۆداری رەوتـی رزگاریخـوازی کوردایەتـی، دوای شـەڕە پـەڕۆك، شـەڕە رەنـگ و شـەڕە قسـەوە، بەربوونەتـە گیانـی یەکترییـەوە و چنگـمان لـە بیناقاقـای یەکـدی گیـر کـردووە، لـە ختوخوڕایـی و زۆر بـێ

بەزەییانــە خوێنــی خۆمــان دەڕێژیــن.. لــە راگەیاندنیشــدا ئــەوەی دێتەســەر زاران، لەدزێوتریــن، ناشــیرینترین، ســووکترین جنێــو و بوختانــی نــارەواو درۆ نایانگێڕینــەوە و لەبەکارهێنانــی نزمتریــن وشــەکانی فەرهەنگــی بازاڕیــش ناســڵەمینەوە! بەشــێوەیەك دوژمنانمــان هەقیانــە بەکەیــف و پێخۆشــبوونەوە بڵێــن «بــۆ چــما کــورد و ســەرکردە و حزبەکانیــان ئــە ئــاوا (...) بوونــە و ئێمــە نەمانزانیــوە!

بەداخــەوە مامــە حاجــی هەرگیــز لەخەونــی شەوانیشــدا ئــەم بــارە ئاڵــۆز و ناڕێــك و هیوابــڕ و ئــەم شــەڕی (کوردکوژی)یــە بــە خەیاڵــی کەســێکدا نەدەهــات، خــوا ســەبەبکارانی بگــرێ و هۆشــێك بێنێتــەوە بــەر (تۆخمــی خۆخــۆران)داو ئاگــری ئــەم (شــەڕە نەگبەتی)یەمــان بــۆ بکوژێنێتــەوە و (ئەزموونە)کەمــان بــۆ بپارێزێــت.. ئامیــن.. ئامیــن.. ئامیــن!!

هەولێر- کوردستانی باشوور

شاری کۆیە یادی حاجی قادر دەکاتەوە

گۆڤاری رامان ژمارە ٦٣ لە ٢٠٠١/٩/٥

تێبینی: تۆماری ئەم یادە هەمووی کاتی خۆی نووسراوەتەوە دەقەکانی وەکو خۆیان لە دەفتەرێکدا تۆمار کراوە بە پێنووسی خۆم و تا ئێستاش لای خۆم پارێزراوە (م.ئاسنگەر) هەولێر:١٦ی ئابی ٢٠٠١

لیژنەی باڵای ئاهەنگ: رۆژی هەینی رێکەوتی ١٩٧١/٤/٩ دەستەیەك بوێژ و نووسەر و رۆشنبیرانی (کۆیە) لە کتێبخانەی (سەلاحەدین)دا کۆبوونەوە و لە بارەی یادکردنەوەی شاعیری مەزن و نەمری کوردستان و رابەری بیری کوردایەتی، حاجی قادری کۆییەوە دوان. لە ئەنجامی لێکۆڵینەوە و گفتوگۆی تێروتەسەل بڕیاریاندا لێژنەیەکی باڵا هەڵبژێرن بۆ سەرپەرشتی و رێکخستنی ئاهەنگەکە و جێبەجێکردنی هەموو پێداویستییەکانی، لێژنەکەش بەم شێوەیە پێکهات.

بەڕێزان:

١- عوسمان عەونی بوێژ و ئەندامی یەکێتی نووسەرانی کورد.

٢- مەجید ئاسنگەر بوێژ و نووسەر، ئەندامی یەکێتی نووسەرانی کورد.

٣- تاهیر ئەحمەد حەوێزی، مێژوونووس و ئەندامی یەکێتی نووسەرانی کورد.

٤- نافیع عەبدولفەتاح (رۆستەم) بوێژ و مێژوونووس و ئەندامی یەکێتی نووسەرانی کورد.

٥- مەلا مستەفای عاسی، بوێژ و مێژوونووس و ئەندامی یەکێتی نووسەرانی کورد.

٦- عەبدولمەجید نورەدین جەلیزادە، مامۆستای خانەشین و نووسەر.

٧- جەلال سەعید (جۆبار) بوێژ.

٨- سەلاح حوسێن، بوێژ، مامۆستا.

٩- محەمەدەمین مەعروف کامەلا، مامۆستای خانەنشین، نووسەر.

١٠- تاهیر سەعید، مامۆستای خانەنشین، رۆشنبیر.

١١- مەلاعەلی مەلا تۆفیق، خەتیب و ئیمامی مزگەوتی گەورە (جومعە).

ئەم کۆبوونەوەیەش لە کاتژمێر ١٠ هەتا ١٢ی پێش نیوەڕۆی خایاند و ئەم زاتانە ئامادەی بوون و بەشداری گفتوگۆ و هەڵبژاردنەکەیان کرد.

١- عوسمان عەونی حەبیب. ٢- مەجید ئاسنگەر. ٣- تاهیر ئەحمەد حەوێزی. ٤- رۆستەم حەوێزی. ٥٠ - جەلال جۆبار. ٦- سەلاح حوسێن. ٧- سەیف الدین عبدالمجید موفتی ٨- محەمەد عەبولا مام یەحیا. ٩- ئەکرەم عەبدولباقی سالّح. ١٠- حبیب عبدالفتاح (ساکار). ١١- قوباد سابیر (بەهرەوەر). ١٢- کەمال کەریم. ١٣- ئیبراهیم فەتحولا. ١٤- ئازاد بیلال بەهائەدین. ١٥- عیزەت جەمال وەهاب. ١٦- محەمەد عەلی جەلیزادە. ١٧ نامیق عەبدولا تۆفیق. ١٨- عەبدولڕەحمانی خۆشنووس. ١٩- دڵشاد نەجیب تاهیر چەلەبی. ٢٠ - عەلی مستەفا.

تێبینی: (ئەو زاتانە ئێستا چوونەتە بەر دلۆڤانی خودا، جێگەیان بەهەشت بێت ئینشاللا. ١- عەونی ٢- تاهیر ئەحمەد ٣- رۆستەم حەوێزی ٤- عاسی ٥- عەبدولمەجید جەلیزادە ٦- محەدەمین مەعروف٧- تاهیر سەعید ٨- مەلا عەلی تۆفیق ٩- سیف الدین موفتی. ١٠- ئەکرەم عەبدولباقی ١١- حبیب ساکار. ١٢- ماموّستا عەلی مستەفا. خوایان لێخۆشبێت).

کۆبوونەوەی لێژنەی باڵا:

رۆژی هەینی ڕێکەوتی ٤/١٦ و هەروەها شەممە و دوو شەممەی ڕێکەوتی ١٧ و ١٩ی مانگی نیسانی ساڵی ١٩٧١ کاتژمێر چوار و چارەگێکی پاش نیوەڕۆ لیژنەی باڵای ئاهەنگ لە کتێبخانەی گشتی سەلاحەدین لە کۆبوونەوە و دەربارەی کاروباری ئاهەنگەکەوە قسە و باسیان کرد دەرەنجام بڕیاردرا کە:

١- داواکارییەك بەم بۆنەیەوە بدرێت بە قائمقامی کۆیە بۆ ماوەدان بە سازدانی ئاهەنگەکە بە ڕەسمی.

٢- هەواڵی ئاهەنگەکە بە نووسین بۆ بکرێتەوە و بانگهێشتی شاعیر و نووسەر و ڕۆشنبیرانی کورد وعارەب و تورکمان بکرێن.

٣- ئەم ئەرکانە بەکاك مەجید ئاسنگەر سکرتێری لیژنەکە ئەسپێردران تاکو نووسینەکان بەکوردی و بەعەرەبی ئامادە بکات و بۆ شوێن و جێگەی پێویست ڕەوانیان بکات. ئەمیش فەرمانی یەکەمی بەم شێوەیەی خوارەوە بە زمانی عەرەبی نووسی:

بسم الله الرحمن الرحيم

الجمهورية العراقية

الى/ السيد قائم مقام قضاء كويسنجق المحترم

والمعروض لسيادتكم

ينوى أدباء كويسنجق اقامة احتفال جماهيري عام تحت رعايتكم احياء لذكرى الشاعر الكوردي الكبير (حاجی قادری کۆیی) و ذلك عصر يوم

الخميس المصادف ١٩٧١/٦/٢٤ و عليه نتقدم بطلبنا هذا راجين من سيادتكم التفضل بالموافقة و استحصال موافقة الجهات المسئولة على اقامة الاحتفال و تفضلوا سيادتكم بقبول جزيل شكرنا و تقديرنا.

عن لجنة الاحتفال.

عثمان عونى حبيب، طاهر حويزى، مجيد ئاسنگەر، عبدالمجيد نورالدين، نافع عبدالفتاح.

ئەم داوكارييە رۆژی سێ شەممە رێكەوتی ١٩٧١/٤/٢٠ درايە قائمقامييەتی قەزای كۆيە، قائيمقامی كۆيەش دوای پەسەند كردنی بەم بروسكەيەی خوارەوە داوای لە پارێزگاری هەولێر كرد.

(دەقەكە):

الى محافظ اربيل

من قائمقام كويسنجق

العدد/ ٤٥١ (التحرير)

التاريخ/ ١٩٧١/٤/٢٠

قدم الينا أدباء كويسنجق طلبا بأقامة احتفال جماهيرى عام تحت رعايتنا احياء لذكرى الشاعر الكردي الكبير (حاجى قادرى كۆيى) وذلك عصر يوم الخميس المصادف ١٩٧١/٦/٢٤ نرجو التفضل بالموافقة و اعلامنا لطفا.

توقيع

على سليمان البهار

قائمقام قضاء كويسنجق

صورة منها للتثبيت الى/ محافظة اربيل- الجمعيات للتفضل بالعلم و الامر بما يلزم رجاء.

هەروەها سکرتێری لێژنەی باڵا فەرمانی دووەمی بەم دوو جۆرەی خوارەوە بە هەردوو زمانی عەرەبی و کوردی بە جێهێنا.

أ- الى/ جريدة (التأخى) الغراء- بغداد

قرر أدباء كويسنجق احياء ذكرى شاعر كردستان الخالد و رائد الحركة الفكرية الكردية الحرة كوردايەتى- حاجى قادر كۆيى وذلك بإقامة احفتال جماهيري عام برعاية قائم مقام القضاء السيد على سليمان البهار عصر يوم الخميس المصادف ١٩٧١/٦/٢٤ و بهذه المناسبة السعيدة فإننا اذا نرحب بجميع الأدباء والمثقفين الاكراد و العرب وغيرهم من الذين يرغبون الحضور الى كويسنجق – مدينة حاجى قادر- في التأريخ المذكور، نرجو من السادة الأفاضل الذين يودون الاشتراك فى فعاليات الاحتفال شخصيا ارسال ما تجود به قرائتهم الى لجنتنا. شريطة ان لا تخرج عن موضوع حاجى قادر و ذلك لغاية ١٩٧١/٥/٣١ للاطلاع و الموافقة على تثبيتها فى المنهاج.

(لجنة الاحفتال).

صورة منه الى/ محطة تلفزيون كركوك- لأذاعته على جمهور المشاهدين رجاء.

بۆ/ یەکێتی نووسەرانی کورد- بارەگای گشتی بەغدا

وێنەیەك بۆ یەکێتی نووسەرانی کورد لقەکانی هەولێر، کەرکوك و سلێمانی.

گۆڤارەکانی نووسەری کورد، برایەتی، دەفتەری کوردەواری، زانیاری لە بەغدا، گۆڤاری هەولێر و گۆڤاری چیا لە هەولێر، گۆڤار دەنگی مامۆستا، رۆژنامەی ژین لە سلێمانی و، رۆژنامەی هاوکاری لە بەغدا.

بوێژ و نووسەرانی کۆیە بڕیارياندا وە بە ئاهەنگێکی قەشەنگ لە پاش نیوەڕۆی رۆژی پێنج شەممەی رێککەوتی ١٩٧١/٦/٢٤ لە ژێر چاوەدێری قائیمقامی کۆیە بەڕێز کاك عەلی سولیمان ئەلبەهار دا یادی بوێژی نەمری کوردستان و رابەری بیری کوردایەتی حاجی قادری کۆیی بکەنەوە. جا بەم

بۆنە پیرۆزەوە بەختەوەر و شادمانین لە بەخێرهێنانیان و پێشوازی هەر بوێژ و نووسەر و رۆشنبیرێکی کورد و عەرەب کە بیەوێ لە ئاهەنگەکەماندا ئامادە بێت و بفەرموێت بۆ کۆیە- شارە دێرینەکەی حاجی قادر و هیواداریین ئەوانەی ئارەزووی بەشداربوونی ئاهەنگەکەش دەکەن نووسینەکانیان تا ١٩٧١/٥/٣١ بۆ لیژنەکەمان بنێرن بەمەرجێ لەسەر حاجی قادر بێ تاکو ئەوەی لە دوای دیتن پەسندکرا بخرێتە ناو پرۆگرامەوە.

(لیژنەی سەرپەرشتیی ئاهەنگ)

تێبینی:

١- ئەم سکالّا و نامانەی سەرەوە کاك عیزەت جەمال بەتایپی قوتابخانەی دواناوەندیی (ثانویة) کۆیەی کوڕان چاپی کردن.

٢- وێنەیەك لەم نووسراوەی سەروە درا بە لیژنەی ناوچەی کۆیەی پارتی دیموکراتی کوردستان بۆ ئاگاداریی و هاوکاریی، هەروەها وێنەیەکی درا بەگشت رێکخراوە کوردستانییەکان لەکۆیە بۆ هەمان مەبەست.

کۆبوونەوەی چوارەم/

لە کاتژمێری چوارونیوی پاش نیوەڕۆی رۆژی هەینی ١٩٧١/٤/٢٣دا لە شوێنی (مەحەل) کاك (عەونی) لیژنەکەمان کۆبووەوە و ئەم زاتانە ئامادەی بوون.

١- کاك عەونی ٢- کاك طاهر احمد حوێزی ٣- کاك جەلال جۆبار. ٤- کاك حەمەعەلی جەلیزادە. ٥- مەلا رەئووف حوێزی. ٦- مامۆستا عبدالمجید نورالدین جەلی زادە. ٧- مامۆستا محمدامین معروف. ٨- مامۆستا مەجید ئاسنگەر.

١- لەم کۆبوونەوەیەدا لە زۆر لاوە باسی ئاهەنگەکە کرا، لەگەڵ چۆنییەتی پێشوازیی و حەواندنەوەی میوانەکان. زۆر جۆرە بیروڕا خرانەڕوو. لە ئەنجامدا گەیشتینە ئەم بڕیارەوە:

أ – میوانەکان بۆ خواردن بەسەر چەند ماڵێکی دیاریکراو دابەش بکرێن،

یـا خـود لـە شـوێنێکی تایبەتیـدا چێشـتیان بـۆ سـازبکرێ و هەموویـان پێکـەوە بـن. لـەو بارەشـەوە خـاوەن چێشـتخانەی (رینگـە) خـۆی و قـاپ و شـمەکەکانی لەگـەڵ چەنـد ئافرەتێـك بەکـرێ بگیرێـن و کەرەسـەی پێویسـتیان بـۆ بکڕدرێـت و ئـەم ئەرکـە جێبەجـێ بکـەن.

ب- بـۆ نووسـتن یـا ئەوەتـا قوتابخانـەی سـەرەتایی (حاجـی قـادری کۆیـی) یـان بـۆ تەرخـان بکرێـت، یاخـود میوانخانەیـەك (ئوتێـل) بەکـرێ بگیـرێ و رایـەخ و پێخەفـی خاوێنیـان بـۆ ئامـادە بکرێـت و بـە هەمـوو جـۆر وەك پێویسـتە و شـایەنی حاجـی قـادر و شـاری کۆیـە و میوانـەکان ئـاوا خزمەتیـان بکرێـت.

٢- لیژنـەی تایبـەت دابنرێـت بـۆ پێشـوازیی و یاوەریـی میوانـەکان کـە هەریـەك لـە نوێنـەر و میوانـی ناوچەیەکـی تایبـەت بەرپرسـیار بـێ و بەوپـەڕی چالاکـی و دڵسـۆزییەوە بـە تەنگیانـەوە بێـن و لـە هـەر کار و راژەیـەکا بۆیـان ئامـادە و دەسـت بـە سـنگەوە بـن.

٣- کۆمەڵانـی خەڵکـی کۆیـە، بەتایبەتـی قوتابـی و خوێنـدکاران بەهـۆی بەڕێوەبـەر و مامۆسـتاکانیانەوە، بەگیانێکـی بـەرز و رەوشـت و کـرداری نایـاب و رەنگینـەوە ئامـۆژگاری بکرێـن کـە لەمـاوەی بوونـی میوانـەکان لـە شـارەکەماندا بـە کـردار و بـە گوفتـار سـەروناوی شـارەکەی حاجـی قـادر وەکـو پێویسـتە بـەرز بکرێتـەوە و بـۆ هەمـوو لایەکـی بسـەڵێنن کـە کۆیـەش لـە شـوێنەکانی تـر کەمـتر نییـە.

٤- هەروەهـا بـاس لـەوە کـرا کـە رێگایـەك بدۆزرێتـەوە بـۆ بەدەسـتهێنانی خەرجـی و پـارەی پێویسـت بـۆ ئـەرك گێڕانـی ئاهەنگەکـە و مێواندارییەتـی میوانـە بەڕێزەکانـەوە و دروسـتکردنی (پەیکەر)ێـك بـۆ حاجـی قـادری کۆیـی.

٥- باسـی ئەوەیـش کـرا کـە (لیژنەیەکـی هەمیشـەیی) پێویسـت پێـك بهێنرێـت بەنـاوی (لیژنـەی حاجـی قـادری کۆیـی)ەوە بـۆ بـەردەوام بوونـی یادکردنـەوەی حاجـی قـادری کۆیـی لەهەمـوو سـاڵێکدا و هەروەهـا بـۆ هەڵسـان بـە کار و

پـرۆژەی سـوودبەخش و بەکەلـك لـە شـارەکەماندا و هەوڵـدان بـۆ کردنـەوەی نامەخانەیـەك (پەرتووکخانـە) لـە ژێـر نـاوی (حاجـی قـادری کۆیـی)دا و هەروەهـا ناونانـی شـەقام و گۆڕەپـان و شـوێنی گشـتی تـری (کۆیـە) بەنـاوی ئـەم زاتـە بـەرزەوە.

ئەمـەو دواتـر لێژنـەی بـاڵای ئاهەنـگ ئـەم نووسراوانـەی ئاراسـتەی ئـەم شـوێنانەی خـوارەوە کـرد، کـە سـکرتێری لێژنەکەمـان مەجیـد ئاسـنگەر خـۆی چـوو بـۆ هەولێـر و بەغـدا و رایگەیانـدن بـەم شـێوەیە:

١) دەقەکە بە کوردی:

لێژنـەی سەرپەرشـتیی ئاهەنگـی بیرەوەریـی حاجـی قـادری کۆیـی نەمـر لـە کۆیـە

ژمارە/ بێ

رۆژی ١٩٧١/٦/١

بۆ/ دەستەی بەڕێوەبەری مەجمەعی زانستی کوردی- بەغدا

بۆ/ یەکێتی مامۆستایانی کوردستانی تێکۆشەر- مەکتەبی سکرتاریەت

مەکتەبی سکرتاریەتی یەکێتی قوتابیانی کوردستانی تێکۆشەر- بەغدا

دەستەی بەڕێوەبەری یەکێتی نووسەرانی کورد- بارەگای گشتی- بەغدا

مەکتەبی سکرتاریەتی یەکێتی ئافرەتانی کوردستانی تێکۆشەر- بەغدا

مەکتەبی سکرتاریەتی لاوانی دیموکراتی کوردستانی تێکۆشەر بەغدا.

دەستەی بەڕێوەبەری یەکێتی ئەدیبانی عێراق- بەغدا (بەعەرەبی).

دەستەی بەڕێوەبەری یەکێتی ئەدیبانی تورکمان- بەغدا (بەعەرەبی).

بابەت/ بانگهێشتن

لێژنەکەمـان شـادمان ئەبـێ بـە هاتنـی نوێنەرتـان بـۆ شـاری کۆیـە بـۆ بەشـداربوونی ئاهەنگـی بیـرەوەری رابـەری بیـری کوردایەتـی و زانـای مەزنـی

کوردستان حاجی قادری کۆیی نەمر، کە لە رۆژی پێنج شەممەی رێکەوتی ١٩٧١/٦/٢٤دا دەکرێت. تکایە بە تەشریف هێنانی نوێنەرتان هەفتەیەك پێش هاتنیان بە نووسین ئاگادارمان بفەرموون. ئیتر سوپاس.

ئیمزا/ مەجید ئاسنگەر

لە جیاتی لیژنە/ ئەندامی یەکێتی نووسەرانی کورد

٢) دەقەکە بە عەرەبی:

لجنة الاحتفال العليا لأحياء ذكرى حاجي قادرى كۆيى الخالد فى كويسنجق

العدد/

التاريخ/ ١٩٧١/٦/١

الموضوع/ دعوة

تتشرف لجنتنا بدعوتكم للحضور الى كويسنجق ومشاركتنا فى الاحتفال الذى نقيمه احياء لذكرى رائد الحركة الفكريه الكردية (كوردايەتی) فى القرن التاسع عشر و نابغة كوردستان الخالد الشاعر الكبير حاجى قادرى كۆيى والذى سيقام يوم الخميس المصادف ١٩٧١/٦/٢٤ كما ونرجو اخبار لجنتنا كتابة عن موعد وصول ممثليكم وعددهم فى حال تكرمكم بقبول دعوتنا المتواضعة هذه وتفضلوا بقبول فائق الاحترام.

التوقيع/ عن اللجنة

مجيد ئاسنگەر / عضو اتحاد الأدبا الأكراد

هەروەها رۆژی یەکشەممەی رێکەوتی ١٩٧١/٦/١٣ ئەم سکالانامەیەی خوارەوە درایە قایمقامییەتی کۆیە.

الجمهورية العراقية

السيد قائم مقام قضاء كويسنجق المحترم

استنادا الى موافقة محافظة اربيل – الجمعيات- ببرقيتها المرقمة ٤٥١ في

١٩٧١/٤/٢٠ على اقامة احتفال جماهيري عام تحت رعايتكم احياء لذكرى الشاعر الكردي الكبير (حاجي قادر كويى) عصر يوم الخميس المصادف ١٩٧١/٦/٢٤ و عليه نرجو من سيادتكم التفضل بالاتصال بالجهات المعنية لتأمين نقل برامج الاحتفال عن طريق الأذاعة الكردية نقلا مباشرا حيا و تسجيلها من قبل محطة تلفزيون كركوك تعميما للفائدة ولما لشاعرنا الكبير من منزلة سامية في قلوب ابناء شعبنا الكردي وتفضلوا سيادتكم بقبول فائق احترامنا مع التقدير.

عن لجنة الاحفتال

عثمان عوني حبيب/ طاهر احمد حويزي/ نافع عبدالفتاح/ مجيد ئاسنگەر/ عبدالمجيد نورالدين جليزاده.

٣- لێژنەکەمان بانگهێشتنێکی تایبەت و نامەیەکی بۆ سەرۆك مستەفا بارزانی تێکۆشەر و مەکتەبی سیاسی پارتی دیموکراتی کوردستان هەنارد کە بەڕێز ئیبراهیم سابر وەلی (پارێزەر) ئەرکی بردن و گەیاندنیانی گرتە ئەستۆی خۆیەوە.

سەرۆك بارزانی (٢٠٠) دیناری پێشکەش کرد لە رێگای لقی دووی پارتیەوە و هەڤاڵ محەمەدی مەلاقادر بەرپرسی لقی دوو وەك نوێنەری سەرۆك بارزانی و پارتی ئامادەی ئاهەنگەکە بوو.

٤- ئەم نووسراوەیەش بۆ ماموّستا گیو نێردرا. (دەقەکە)

لێژنەی سەرپەرشتی ئاهەنگی بیرەوەری حاجی قادری کۆیی، لە کۆیە

بۆ/ زانای زۆر بەڕێز ماموّستا گیو موکریانی

زۆر بەختیارین بە تەشریف هێنانتان بۆ شاری کۆیە بۆ بەشداربوون لە ئاهەنگی بیرەوەریی شاعیری گەورەی نەمری کوردستان (حاجی قادری کۆیی) کە لە رۆژی پێنج شەممەی رێکەوتی ١٩٧١/٦/٢٤دا دەکرێت هەروەها بەختەوەر دەبین بەهاتنی خوشکی بەڕێزمان کوردستان موکریانی. ئیتر

رێزمـان بفەرمـوون. (لێژنـەی ئاهەنـگ)

٥- رۆژی ١٩٧١/٦/١٤ لیژنەکەمـان ئـەم بروسـکەیەی بـۆ مامۆسـتا صـادق بهاءالدیـن هەنـارد بـۆ ئـەوەی وتارەکـەی لەسـەر حاجـی قـادری کۆیـی و ئەحمـەدی خانـی ئامـادە بـکات کـە لـە ئاهەنگەکەمانـدا بخوێندرێتـەوە.

(دەقەکە)

ألاسـتاذ صـادق بهاءالدیـن / الغربیـة المتوسـطة بغـداد: (اللجنـة وافقـت عـلى كلمتكـم).

التوقيع/ مجيد ئاسنگەر.

هەر لە ١٩٧١/٦/١٤ ئەم نووسراوەمان لە قائیمقامییەتی کۆیەوە بۆ هات

(دەقەکە)

قائمقامية قضاء كويسنجق – التحرير

العدد ٧١٤/١٠ التأريخ/ ١٩٧١/٦/١٣

الى/ محافظة اربيل- التحرير

م/ اقامة احتفال

برقيتكم ٤٥١ في ٢٠/ ١٩٧١/٤

نقـدم لمقامكـم ... اصـل عريضـة السـيد مجيـد حـداد ولفيـف مـن رفاقـه مـن أهـالي كويسـنجق الخاصـة باقامـة احتفـال جماهـيري عـام احيـاء لذكـري الشـاعر الكـردي الكبـير (حاجـي قـادر كويـي) مسـاء يـوم الخميـس المصـادف ١٩٧١/٦/٢٤ ونظـرا لأهميـة هـذه المناسـبة فأننـا نؤيـد ماجـاء في الطلـب حـول الاتصـال بالجهـات المختصـة لنقـل برامـج الاحتفـال نقـلا حيـا عـن طريـق الاذاعـة الكرديـة و محطـة تلفزيـون كركـوك و التفضـل باعلامنـا لطفـا

(التوقيع)

علي سليمان البهار/ قائم مقام قضاء كويسنجق

صورة منه الى/ اللجنة المشرفة على الاحتفال المذكور للعلم رجاء

لەسەر رۆشنایی ئەو نووسراوەوە لیژنەی بالّا لە کۆبوونەوەیەکی بەپەلەدا چەند بڕیارێکی وەرگرت سەبارەت بە خۆئامادەکردن و راپەڕاندنی کاروبارەکانی پەیوەست بە ئاهەنگەکە و بەتایبەتی ئەم بڕیارانەی خوارەوە.

١- بۆ حەوانەوە و نووستن و خواردنی میوانانی قوتابخانەی حاجی قادری کۆیی سەرەتایی پەسند کرا.

٢- هەلّبژاردنی وتار و لێکۆلّینەوە هاتووەکان و دانانی بەرنامەی ئاهەنگ.

٣- نووسین و ئامادەکردنی کارتەکانی بانگهێشت کردن و چاپکردنی بەرنامەکە.

٤- هەروەها پێشکەشکردنی ئەم داوایانەی خوارەوە بەناوی لیژنەکەمانەوە بۆ قائمقامی کۆیە.

(دەقەکە)

الجمهورية العراقية

السيد قائم مقام قضاء كويسنجق المحترم

لايخفي على سيادتكم بأن موعد اقامة المهرجان الجماهيري العام احياء لذكري شاعرنا الكبير حاجي قادري كويي والذي سيكون تحت اشراف و رعاية سيادتكم هو يوم الخميس المصادف ١٩٧١/٦/٢٤ وحيث انه لم يبق للموعد المذكور سوى ايام معدودات فعليه ترجو لجنة الاحتفال من سيادتكم التفضل بالاطلاع و الامر بتأمين النقاط التالية رجاء:

١- الايعاز الى ادارة مدرسة سةرباغ الابتدائية لاجراء مايلزم بغية اعداد بناية المدرسة و على الاخص ساحاتها لاقامة المهرجان فيها قبل الموعد بوقت كافي.

٢- الايعاز الى ادارة مدرسة حاجي قادر كوران الاجراء ما يلزم بغية اعداد غرف الطابق الثاني و المرافق الصحية في المدرسة لتكون جاهزة وصالحة لمبيت الضيوف فيها ليلا و ذلك قبل موعد الاحتفال بوقت مناسب.

٣- الايعـاز الى كافـة ادارات مـدارس مركـز القضـاء بالسـماح بنقـل كراسـيها و بعـض المناضـد والاريـكات الى موقـع الاحتفـال.

٤- الامـر بتوجيـه أهـالي كويسـنجق الاكـرام وخاصـة اصحـاب الفنـادق و المطاعـم و المقاهـي والمحـلات العامـة الاخـرى للاهتـمام الجـدي بالنظافـة و حسـن معاملـة الضيـوف و ذلـك عـن طريـق مايكروفـون الجامـع الكبـير، وكذلـك التفضـل بالامـر بتوجيـه مسـتخدمي و كنـاسي البلديـة للغـرض المذكـور اعـلاه و ذلـك خـلال الاسـبوع القـادم بصـورة خاصـة لأظهـار مدينتنـا بالمظهـر اللائـق بهـا لـدى الـزوار و الضيـوف.

٥- تأمـين العـدد الـكافي مـن افـراد الشرطـة والجيـش و الپيشـمرگه لحمايـة الأمـن والنظـام و حراسـة مدرسـة حاجـي قـادري كـوران حيـث يبيـت الضيـوف. و تفضلـوا سـيادتكم بقبـول فائـق الاحـترام و الشـكر مـع التقديـر.

عن اللجنة العليا/ مجيد ئاسنگەر

عضو اتحاد الأدباء الأكراد

١٩٧١/٦/١٧

ئەوەبـوو میوانـان هەندێکیـان رۆژێـك زووتـر و ئەوانـی دی لـە رۆژی ئاهەنگەکـەدا پەیتـا پەیتـا لـە شـارە جیاجیاکانـی کوردسـتان و عێراقـەوە گەیشـتنە (کۆیـە) و بەوپـەڕی میهـر و ڕێزلێنانـەوە پێشـوازیی و میوانداریـیان بۆکـرا. تەنانـەت ئەوانـەی ڕۆژی بەرایـی ئاهەنـگ گەیشـتبوون بەتایبـەت بـرا عەرەبـەکان و لـە نێویانـدا هـەردوو شـاعیری نـاسراو (محمـد جمیـل شـلش و خالـد عـلي مصطفـی) کـە بـە یاوەریـی شـاندێکی تەلەڤزیۆنـی بەغـدا و بـە نوێنەرایەتـی وەزارەتـی ڕاگەیانـدن و ڕۆشـنبیری عێراقـەوە هاتبـوون، ئێـوارە گەشـتێکی دڵڕفێنیـان بـۆ هەیبـەت سـوڵتان و هاوینەهـەواری (چنـارۆك) بـۆ سـازدرا و زۆر بـە دیمـەن و چاوەنـدازە دڵڕفێـن و ئـاو و هـەوا سـازگارەکەیەوە دڵخـۆش و سەرسـام بـوون.

ئەمەو ئاهەنگەکە ئێوارەی رۆژی ١٩٧١/٦/٢٤ لە حەوشەی قوتابخانەی (سەرباغی سەرەتایی) دا کە شانۆیەکی خنجیلانەمان لێ دروست و ئامادە کردبوو، پڕ بە حەوشە فرەوانەکەیش تەخت و کورسی رێزکرابوون، سازدرا و دوو شەوی خایاند بەرنامەی شەوی یەکەم کە دوو بەشی چڕوپڕبوون بریتی بوو لە خوێندنەوەی قورئانی پیرۆز و سرووەی (ئەی رەقیب)، ئەوجا وتەی لیژنەی باڵای ئاهەنگ بۆ بەخێرهێنانی میوانە بەڕێزەکان و دواتر یەك بەدوای یەکدا وتاری پارتی دیموکراتی کوردستان و نامەی پیرۆزبایی و پێزانینی سەرۆکی مەزن بارزانی نەمر لە لایەن نوێنەری بەڕێزیان و بەرپرسی لقی دووی پارتییەوە بەڕێز محەمەدی مەلا قادر خوێندرایەوە، گشت لایەن و رێکخراوە کوردستانی و عێراقییەکانەوە بروسکەی پیرۆزبایی کە بەو بۆنەیەوە نێردرابوون، ئەوجا دوای پشوویەکی کورت بەشی دووەمی پڕۆگرامەکە دەستی پێکرا کە بریتی بوو لە ئاهەنگێکی دڵگری مۆسیقا و سروود و گۆرانی بە هاوکاری و بەشداریکردنی چالاکانەی (تیپی مۆسیقای باواجی کۆیە) بەسەرپەرشتی هونەرمەند زاهیر محەمەد و بەشداریی هونەرمەند زاهیر محەمەد و بەشداریی هونەرمەندانی رەسەن و دەنگخۆشی کۆیە و شارەکانی دیکە وەك هونەرمەندی گەل خوالێخۆشبوو تایەر تۆفیق و فوئاد ئەحمەد، باکووری، ئیبراهیم سابیر، سەلاح محەمەد، وریا ئەحمەد و خوالێخۆشبووان شەوکەت رەشید و ئەنوەر تاهیر و چەندانی تریش. ئەو ئاهەنگە بە جۆش و خرۆشە تا دوای نیوەشەوی خایاند.

شەوی دووەمی ئاهەنگەکە تەرخان بوو بۆ پێشکێش کردنی وتار و لێکۆڵینەوەکان دەربارەی خودی حاجی قادری کۆیی خۆیەوە، ژیان و بەسەرهاتی کەسایەتییەکەی، شیعرە بەرز و ئاگرینەکانی، رۆڵی هەرە دیار و کاریگەری حاجی و ئەدەبە شۆڕشگێڕییەکەی لە بووژاندنەوە و جۆشدانی هەستی کوردایەتی و شوێن پەنجەی دیاری ئەم کەڵە شاعیرە هەست ناسك و

کوردپەروەر و بە پەرۆشە لە رێڕەوی بزاڤی رزگاریخوازی کوردستاندا. جێگەی داخ و پەژارەی زۆرمە کە ناوی لێکۆڵەرە بەڕێزەکان و توێژینەوە بەپێزەکانم لا نەماون تا لێرەدا تۆماریان بکەم و رۆژگاری رەش لەنێوی بردن. رەنگە لای کەسانێ پارێزراو بن. لێکۆڵینەوەکان زۆربەیان لەلایەن زانا و نووسەرە میوانەکان و هەندێکیشیان لەلایەن رۆشنبیرانی کۆیەوە پێشکەش کران.

شایانی باسە خوالێخۆشبوو دکتۆر عەبدولرەحمان نوریجان باسەکەی خۆی بە زمانی فەرەنسیی نووسی بوو و لە هەمانکاتدا پوختەکەی کردەوە کوردی.

مایەی سەربەرزی و خۆشحاڵییە، لە زمانی میوانە ئازیزەکان خۆشیانەوە ئاهەنگەکە وێڕای هەندێ کەموکوڕیی بە گوێرەی شوێن و کات و کەم ئەزموونی تارادەیەکی باش سەرکەوتوو بوو، دەنگێکی چاکی دایەوە و لە هەمانکاتیشدا پێناسەیەکی کاریگەر بوو بۆ شارەکەی حاجی قادر و بۆ دانیشتوانە سەربەرزەکانی و مایەی سەرفرازی و دڵخۆشی هەموو لایەك بوو، سەروەرییەکەش دەگەڕێتەوە بۆ جەماوەری بەئەمەك و شکۆداری خەڵکی کۆیە و بەتایبەت بەڕێوەبەر و مامۆستاکانی قوتابخانەکان و قوتابیان و پارتی و حزبی شیوعی و پێشمەرگە قارەمانەکان و هاوکاریی قایمەقامی کۆیە خوالێخۆشبوو عەلی سلێمان بەهار و سەرجەم کارمەند و فەرمانبەرانی قەزای کۆیە و ئەندامانی لیژنەی چالاکیەکانی ئاهەنگەکە، کە تێکڕایان شایستەی سوپاس و پێزانین.

تێبینی: نووسەری ئەم بابەتە بێژەر و پێشکەشکاری بەرنامەکان بوو بە کوردی و بەعەرەبی.

هەولێر: ١٦ی ئابی ٢٠٠١

کۆیە لەبەر رۆشنایی هەڵبەستێکی عەونیدا

گۆڤاری کاروان، ژمارە ٨، ئایاری ١٩٨٣

ئەدیب وەك هەستیارێکی وردبین هەموو رواڵەتێکی دەوروبەرەکەی دەبینێ و سەرجەمی هەڵسوکەوت و نەریت و جوواڵەی ناو کۆمەڵەکەی شان بەشانی دیمەن و تابلۆ رەنگینە سروشتییەکان سەرنجی رادەکێشن، جا هەر ئەدیبێ بە گوێرەی ئەو بابەتەوە کە دەیەوێت لەبارەیەوە بنووسێت و بە گوێرەی توانا و رۆشنبیری و جۆری بۆچوونەکانی خۆیەوە بەشێوازێکی تایبەتیەوە مامەڵە لەگەڵ ئەو دیاردە و نەریت و یا ئەو ئاکارە سروشتییانەوە دەکات.

زۆربەی ئەدیب و هونەرمەندان زۆربەی کات بەشێوەیەك لەو بابەتانەوە دەکۆڵنەوە و لێیان دەدوێن و دەیانخەنە روو کە لەگەڵ ئامانج و ئارەزووەکانی

خۆیانـدا دەگونجێـت، واتـە خۆیـان چۆنـی حـەز پێدەکـەن ئەئـاوا رووداوەکان هەڵدەگێڕنـەوە و نەشـتەری رەخنەسـازییان تیایـدا دەخەنـە کار و سـەرەنجام بـەو بارەیانـدا دەسـووڕێننەوە کـە مەرامیانـە، چونکـە بڕوایـان وایـە ئـەو شـێوەیەی رووناکییـان پێـوە خسـتۆتە سـەربابەت و رووداوەکانـەوە و ئـەو ئەنجامـەی بۆیـان دەستنیشـان کـردوون لـە خزمەتـی کارەکەیاندایـە و بەسـوودی بـەرەو پێشـەوە بردنـی کۆمەڵگاکەیـان و گەشـەکردن و سـەقامگیری نەریـت و یاسـا و رەوشـتە بـەرزە خێرخواکانـەوە دادەشـکێتەوە.

جـاری وایـش هەیـە ئەدیـب و هونەرمەنـد هەنـدێ دیمـەن و جـۆری ژیانـی نـاو نەتەوەکـەی چۆنـە هـەر وەك خـۆی تۆمـاری دەکات و بەبـێ دەسـتکاری هەروەکـو ئاوێنەیەکـی پـاك و بێگـەرد نیـگاری وێنەکـەی دەکێشـێ و وەك بەشـێك لـە رابـردووی گەلەکـەی بـۆ وەچەکانـی پاشـەرۆژ بـۆ مێـژوو دەیخاتـە پێـش چـاوان.

لێـرەدا هەڵبەسـتێکی شـاعیری نەتەوەیـی کـورد (عەونـی)[1] پێشـکەش بـە خوێنەرانـی (کاروان)ی خۆشەویسـت و هەمـوو خوێنەرێکـی کـوردی بەڕێـز دەکەیـن کـە لەسـەر جـۆری رابـواردن و دابودەسـتووری ژیانـی گەنجانـی شـاری (کۆیـە)ی دانـاوە لـە نێوانـی سـاڵەکانی سـی و چلەکانـەوە هەتـا سـەرەتای پەنجـاکان. وەك خـۆی تیایـدا بەشـداربوە و نـاوی ئـەو شـوێن و جـێ نەزرگانـەی تیـادا هێنـاوە کـە ئـەو سـەردەمە سـەیرانگاو جێژووانـی بەهارانـی هەرزەکارانـی کۆیـە بـوون: نـاوی هونەرمەنـد و مەقامبێـژە دەنـگ خۆشـە ناسراوەکانـی ئەوسـای بـردووە لەتـەك جـۆری مەقامەکانیـان هەروەهایـش جـۆری ئـەو خشـڵ و زێـڕ و زەبـەرەی لەبیـر نەکـردوون کـە ئافرەتـی ئـەو رۆژگارە خۆشـانەی (کۆیـە) خۆیـان پـێ رازاندوونەتـەوە.

---

١. مامۆستا کەریم شارەزا (گۆڤاری کاروان) ژمارە ٣ ل ١٥

فەرموون ئەمەیش ئێوە و هەڵبەستە بەتام و ئاودارەکەی کاك (عەونی)ی شاعیر.

باسی کۆیە

دانیشە لام خۆشەویستم
دەستت بێنە بیخە دەستم
داستانێکە نەك ئەفسانە
باسی کۆیەی خنجیلانە
وەکو دەڵێن: هەبوو نەبوو
لە رۆژگاری رابردوو
ئێمە منداڵ بووین و لاو بووین
چوست و چالاك و پاڵاو بووین
وەرزی بەهار، رۆژی هەزار
سەر چل دەگەڕاین وەك هوزار
(ئۆمەر خۆچان)، (باخی شەمە)[٢]
سەیرانگای شاربوون ئەو دەمە
(شاخی مشکە) وەك کێوی توور[٣]
ئەدەرەوشایەوە دوور بەدوور
سەر (قۆنگرە) و (کانی بسکان)[٤]
(کەندەکۆخ) و سەرپلووسکان)
لە (حەمامۆك) تا (زایەران)[٥]

٢. دوو باخی بەناوبانگی مامۆستا کەریم شارەزان: سەیرانگای دڵڕفێنی کۆیە بوون.
٣. سەیرانگایەکی تری کۆیە بوو نزیك بە دوو باخەکەی پێشەوەیە.
٤. دوو شوێنن یەکەمیان لەسەر باخەکانی کۆیە دادەڕوانێت و دووەمیان لە دامێنی هەیبەت سوڵتانەوەیە.
٥. حەمامۆك سەرچاوەی ئاوی خواردنەوەی کۆیەیە و پڕیەتی لە رەز و باخ، زایەران یاخود چاك یا لوولەی زایەرانیشی پێدەڵێن کەوۆتە خواروی رۆژهەڵاتی کۆیە و سەیرانگا بوو.

دەبـــوو بـــە کـــۆڕی شـــایەران
هیبـەت سـوڵتان تـا (پوورتـاوس)[٦]
جوانـتر لـە شـاری کەیـکاووس
نـــــاو بـــــاخەکانی (تۆبـزاوە)[٧]
وێنـــەی بەهەشـــت بـــوو رازاوە
خێـزان خێـزان دەســتە دەســتە
دادەنیشـتن وەك گـوڵ بەسـتە
ســەماوەری زەردی مســوار
قۆریـەی سـوور و پیاڵـەی گوڵـدار
چێشـت و نـان و هێلکـەی کـوڵاو
ماسـت و پەنیـر، گۆشـتی بـرژاو
ژن لەگـەڵ ژن، پیـاو لەگـەڵ پیـاو
هێندێـك خێزانیـش تێکـەڵاو
پـاش خـواردن و خواردنـەوە
ئەمجـا دەبـووە کۆبوونـەوە
هەڵپەڕکـــێ و شـــایی شـــێخانی

***

دڵـدار و دولبـەر تێکـەڵاو
دەسـت لەنـاو دەس بوو کێژ و لاو
دیمەنـــی کیـــژی ئەوکاتـــە
دەتگـووت فریشـتەی ئاواتـە

٦. سەیرانگا و شوێنی نیازخواستنی ژنان بوو لە داوێنی هەیبەت سوڵتانەوەیە.
٧. گوندێکی بچووکی پڕ لەباخ و سەیرانگایە. کەوتۆتە پاڵ شاخی باواجییەوەو نزیك (سیطرە)ی سەر ڕێی هەولێر.

تاسـی لەسـەر، تاسـی زێڕیـن
لاگیـرەو دەسرۆکـە و پۆشـین
گـوارەی زێـڕی بەلەرزانـە
پۆیلـە و ملوانکـە و گەردانـە
باونج لەسـەر سـوخمەی سـووری[٨]
دەیبەسـت لـە سـینگی بەلـووری
کەمبـەرەی زیـوو هەیاسـە
هەرکـەس دەیبینـی دەتاسـا
گۆزینـگ بـە خاشـخاش و خڵخاڵ[٩]
سەروسـەرپۆش، مـل و دەسـماڵ
لەپێـی سـۆڵ و پانـی بـەرزی[١٠]
لەنجـە و لاروبـاڵای بـەرزی
کچـی کـورد بـەم وێنـە و شـێوە
ئەوسـا وا دەچـوو بەڕێـوە
لـە بێگـەردی و داوێـن پاکـی
چووبوونـە بـاوەش خـوای چاکـی
دەبـوو بـە شـایی و رەشـبەڵەك
تێکـەڵ دەبـوون حـوور و مەلـەك
وێنەی فریشـتە و بەهەشت بوون
پۆل پۆل سـەیرانکەر لە گەشـت بوون

٨. لەزیو دروست دەکرا، تایبەت بوو بە سووخمە
٩. دوو جۆر خشڵن بۆ پێی ئافرەت بەکاردێن.
١٠. دوو جۆرە کەوشن یەکەمیان لەشاری کۆیە و دووەمیان لە سلێمانی دروست دەکران.

(عــەزە) کــە زوڕنــای دەژەنــی[١١]
دڵــی دڵــدار رادەچەنــی
دەنگــی دەهــۆڵ دەبڕایــەوە
شــایی تــەواو دەکوژایــەوە
دەبــوو بــە بەزمــی ســازو نــەی
مەیگێــڕ دەیگێــڕا جامــی مــەی
(پەندی لەشــکریی) بە شمشــماڵ[١٢]
بۆی دەگوتیــن (جەمەی خەیاڵ)[١٣]
دەنگخۆشــان، گۆرانیــی بێــژان
هونەرمەنــدان و بوێــژان
دەنگــی خۆشــی (خاڵــە ســێوە)[١٤]
ســەدای دەداوە لــەو کێــوە
کراســی شەنگێ، شــەنگ مێرەمە[١٥]
مەقامێکــە وێنــەی کەمــە
(نیوە شــەو و ســوارە و ســەحەر)[١٦]
ئازیــز و پاییــز بــووك گەوهــەر
رێکوپێــك و ســاف و وردن
ئاوێنــەی رابــردووی کــوردن

١١. ناوی زوڕناژەنێکی کۆیە بوو.
١٢. مەقامێکە بە شمشاڵ لێدەدرا
١٣. شمشاڵ ژەنێکی بەناوبانگ بووە.
١٤. سێوەی مەقامێژی هونەرمەندە.
١٥. ناوی ئەو مەقامە ڕەسەنانەن کە سێوەی هونەرمەند دەیان چڕین
١٦. ناوی ئەو مەقامە ڕەسەنانەن کە سێوەی هونەرمەند دەیان چڕین

دەنگـی خۆشـی (کامـەلا)[١٧]
بەئـاوازی (شـۆر و سـەبا)
بەیـات و دیـوان و نـەوا
دەشـت و ماهـوور و چـوارگا[١٨]
ئەمجـا بەسـتەی (شـلەوخانان)
دەیانگـووت لەسـەر گوێـی بانـان
(گۆجـە و کەچەڵ) سێوە و مەلا[١٩]
هـەر چـوار بەیـەك نـەزم و نـەوا
کاتـی ئێـواران رۆژئـاوا
بووکیـان دەهێنـا بـۆ زاوا
(ئەحمـەد) بە ئای شـیرینی بەهار[٢٠]
خۆشـتر لـە ئـاوازی هـوزار
لـە ئێـوارە تـا نیـوەی شـەو
خۆشـتر لـە بەزمـی کەیخـوسرەو
بـەزم و ئاهەنـگ و شـادی بـوو
دوور لەخـەم و بێـدادی بـوو
نـەوەك دۆسـت و ئاشـنا بووین
هەمـوو لەگـەڵ یـەك بـرا بووین
نـە سـینەما و سـینەما بـوو
ئەوسـا هەڵپەڕکـێ سـەما بـوو

---

١٧. - مەلا ئەسعەدی هونەرمەندی دەنگخۆشە

١٨. - مەقامەکانی مەلا ئەسعەدن.

١٩. - خوالێخۆشبووان وەستا محمدامین کەبابچی و کاك قادری حەمامچی. دوو دەنگخۆشی کۆیە بوون.

٢٠. - خوالێخۆشبوو ئەحمەدی حەمە مەلای باوکی هونەرمەندی لێهاتوو کاك وریا ئەحمەد زۆر دەنگخۆش بووە و هونەرمەندێکی رەسەن بووە.

کۆڕی زانیاری کوردستان
نەك کۆڕی زانیاری کورد

١٩٩٨/١/٢٥

لەلاپەڕە ٣٦ی ژمارە (١٥٦)ی گۆڤاری گوڵاندا ڕۆژی (١٠)ی کانوونی دووەمی ١٩٩٨ عەبدوللەتیف بامرکی بەناونیشانی (کۆڕی زانیاری کورد، نەك کۆڕی زانیاری کوردستان) شتێکی بڵاوکردۆتەوە تیایدا بیروبۆچوونی خۆی لەبارەی ڕابردووی کورد و ئەو فاکتەرانەوە دەربڕیوە کە بوونەتە هۆکارگەی مایەپووچی و دەستبەتاڵی تاکو ئێستای میللەتی کورد.

لە هەمانکاتدا نەك هەر تەنها گلەوگازەندە و ئاڕاستەی دەزگەی یاسادانان (پەڕلەمانی کوردستان)دەکات کە گوایە بە خەیاڵی ئەم -کۆڕی زانیاری لەلایەن دەزگەی یاسادانانەوە لە پێش لە دایکبوون لەباربراو بە مردوویی لەدایك بوو) و بەناوی کۆڕی زانیاری کوردستانەوە ناونرا کە بەڕاستیی

لەبەرچاوە، تەنیا بۆ كورد نییە، چونكە بەڕاستیی هێمای وشەكە ئەوە دەگەیەنێ كوردی بەستەزمان ماوەی نەدرێت كە زمانی خۆی هەبێت و خزمەت بەخۆی و بە زمانە زیندووەكان بكات).[١]

هەر لە درێژەی بابەتەكەدا ناوبراو كۆمەڵێ بیروبۆچوون و دیدی نادروست و چەواشەكار و دژ بەڕاستییەكان دەنووسێت و لەم رووشەوە نەك هەر بە تەنیا ناڕەزایی خۆی كە مافێكی ڕەوای خۆیەتی نیشانداوە، بەڵكو زۆر بە پەرۆشەوە داواش لە (هەموو خاوەن قەڵەم و زمان و رووناكبیرێك دەكات لەم باسە بێدەنگ نەبێت)[٢]. هەروەك ئەوەی دوژمنێكی سەرسەختی خوێنەخۆی لەمێژینەی كوردی دۆزیبێتەوە كە تاوانی ئێجگار نارەوای دەرهەق بە كورد و كوردستان ئەنجام دابێت، بۆ نموونە (كیمیابارانو ئەنفال و راگوێزان و دەرپەڕاندنی بە كۆمەڵ و بە عەرەبكردن یاخود داسەپاندنی شەڕی براكوژی بەسەرمیللەتدا و درێژەپێدانی و ئاوارەكردنی بە هەزاران بنەماڵە و خێزانی كورد لە زێد و لەسەر ماڵ و مووڵكی خۆیانەوە). كە ئە ئاوەها ئەو برایە خاوەن قەڵەم و زمان و رووناكبیرانی كوردیان لێ هان دەدات. كە لە ئاستی تاوانەكانیاندا بێدەنگ نەوەستن! نەك بەرامبەر بەو (تەنیا دەزگەی شەرعییەتی كوردستان)ەدا كە پەرلەمانە و بەرامبەر بەبڕیاردانی لەسەر (یاسای كۆڕی زانیاری كوردستان) كە دەستكەوتێكی ئێجگار مەزن و پڕبایەخ و نرخدارە ئەگەر بەتەواوی زەوینەی بۆ بڕەخسێنرێت و بە ئەنجام بگەیەنرێت!!

لە لایەكی دیكەی نووسینەكەیدا دەڵێت (دەستەواژەی كۆڕی زانیاری كوردستان) نەك هەر هەڵەی وێژەیی و سیاسی و مێژووی و كوردەواری تێدایە) بەڵكو لە رووی زمانەوانییەوە هەڵەترە، چونكە زانیاری بۆ مرۆڤ نەوەك بۆ خاك و ناوچەی جوگرافی..هتد. لە كۆتایشدا نووسیویە (بەراشكاوی

١. - ل ٣٧ گۆڤاری گوڵان ژمارە ١٥٦

٢. - هەمان لاپەڕە، هەمان سەرچاوە

داوا لـە هەمـوو کوردێکـی دڵسـۆز دەکـەم کـە ئـەم مەسـەلەیە بـە سـووك و ئاسـان تەماشـا نەکـەن!).

ئێمەیـش بـۆ راسـتکردنەوەی هەنـدێ لـە چەوتییەکانـی ئـەو نووسـینە دەڵێیـن: کاك عەبدوڵـلەتیف وا دیـارە لـە دوو لاوە بـە هەڵـەدا چووبێـت، یەکەمیـان کـە دەڵێـت (لەلایـەن دەزگـەی یاسـادانانەوە لـە پێـش لـە دایکبـوون لەباربـرا و بـە مردوویـی لـە دایـك بـوو). دیـارە بـاس لـە یاسـای کـۆڕ دەکا و مەبەستیشـی لـە (دەزگـەی یاسـادانان) ئەنجوومەنـی نیشـتمانیی کوردسـتانی عێراقـە کـە پێدەچـێ خوانەخواسـتە زاری بـە ناوهێنانـی هەڵنەیـەت و (پەڕلەمان)یشـی زۆر بـەدڵ نەبێـت! بـۆ راسـتکردنەوەی ئـەو چەواشـەکارییەش پێویسـتە ئـەم راسـتییانەی لای خـوارەوە بـۆ هەمـوو لایـەك روون بکەینـەوە، بـۆ راسـتیی و بـۆ مێـژوو:

١- سـەرەتای پـرۆژەی کـۆڕی زانیـاری کـورد کـە بـە عەرەبـی، مامۆسـتای هێـژا و پایەبـەرز مەسـعود مەحمـەد ئامـادەی کردبـوو لەلایـەن وەزارەتـی داد و لـە رێگـەی سـەرۆکایەتی ئەنجوومەنـی وەزیرانـەوە پێشکەشـی پەرلەمانـی کوردسـتان کرابـوو.

- پەرلەمانـی کوردسـتان لـە دانیشـتنی خۆیـدا رۆژی ١٩٩٧/١١/٢٥ لەسـەر داوا و پشـتگیریکردنی لیژنـەی هەمیشـەیی (یاسـا و دارایـی و رۆشـنبیری و خوێندنـی بـاڵای ئەنجوومـەن بڕیاریـدا گفتوگـۆ لەسـەرکردنی پـرۆژەی یاسـاکە دوابخـات بـۆ دانیشـتنێکی دواتـر بـۆ ئـەوەی مـاوە هەبێـت بەشـێوەیەکی تێروتەسـەل دیراسـەت بکرێـت و دوای ئـەوەی بخرێتـە بـەردەم پەرلەمـان. بـۆ ئـەم مەبەسـتەش پرۆژەکـە درا بـە لیژنـە تایبەتمەندەکانـی پەرلەمـان تاکـو دوای لێکۆڵینـەوەی ئەوانیـش گەڵاڵـەی راوبۆچوونەکانیـان لەمبارەیـەوە بخەنـەڕوو. ئـەم دواخسـتنەش سـەرەتا لەسـەر داخـوازی بەڕێـزان وەزیـری رۆشـنبیری و وەزیـری داد و لیژنـە پێوەندارەکانـی پەرلەمانـەوە بـوو.

بـۆ ئـەم مەبەسـتەش بڕیـار درا لیژنەیەکـی هاوبـەش پێکبهێنرێـت لەنێـوان

هـــەردوو ئەنجوومەنـــی وەزیـــران و ئەنجوومەنـــی نیشـــتمانیدا. هـــەر هەمـــان لیژنەیـەش داوای کـرد سـەرۆکایەتی پەرلەمـان بانگهێشـتنی پسـپۆران و یاساناسـان و نووســەر و خەڵکـــی پەیوەندیـــدار بـــکات و ئـــەوە بـــوو نزیکـــەی (١٠٠) ســـەد پسـپۆر و یاسـازان و نووسـەر و پرۆفیسـۆر و رۆشـنبیر و سیاسـەتمەدار و مێژوونـاس و شـارەزایان لـە تـەلاری پەرلەمانـدا کۆبوونـەوە و راوبۆچـوون و تێبینییەکانـی خۆیانیـان ئاڵوگـۆڕ کـرد کـە بـە ڤیدیـۆ و کاسـێت چاپکـران و لـە کەناڵەکانـی راگەیانـدن و تەلەڤزیۆنەکانـی هەرێمـدا نیشـاندران.

لـەم بەڕێزانـەی ناویـان لەخـوارەوە نـووسراوە بـۆ ئـەوەی لەماوەیەکـی کورتـدا ئـەم کارە ئەنجـام بدرێـت و لـە دانیشـتنێکی دیکـەی پەرلەمانـدا گفتوگـۆی لەسـەر بکرێـت و بڕیارێکـی گونجـاوی لەبـارەوە بدرێـت.

١- رێـــزدار قـــادر جەبـــاری، وەزیـــری داد. ٢- بەڕێـــز فەلەکەدیـــن کاکەیـــی، وەزیـــری رۆشـــنبیری. ٣- بەڕێـــز شـــێروان ناســـیح حەیـــدەری لـــە لیژنـــەی یاســـا. ٤- بەڕێـــز جەمیـــل عەبـــدی ســـندی لـــە لیژنـــەی دارایـــی و ئابـــووری ٥- بەڕێـــز د.ناسـیح غەفـوور رەمـەزان لـە لیژنـەی خوێندنـی بـاڵا ٦- رێـزدار ئەحمـەد سـالار عەبدولواحیـد لـە لیژنـەی رۆشـنبیری.

لـــە دانیشـــتنی ژمـــارە (١٤)ی رۆژی ١٩٩٧/١٢/٢٨ داو دوای لەبەرچاوگرتنـــی هەمـوو دیدوبۆچوونەکانـی سـەرەوە، بـۆ دووەمیـن جـار پەرلەمانـی کوردسـتانی عێـراق پرۆژەکـەی خسـتەوە بەرنامـەی کار و دوای گفتوگۆیەکـی زۆر تێروتەسـەلی هەمـە لایەنـە بڕیـاری دەرهێنانـی یاسـای (کـۆڕی زانیـاری کوردسـتانی عێـراق)ی داوە بـەم شـێوە ئاسـایی و یاسـایی و سروشـتییەوە، بـە زیندوویـی کـۆڕ لـە دایـك بـوو!

دووەم: ئێمـە هەرگیـز لەگـەڵ رای نووسـەر دانیـن کـە وشـەی پیـرۆزی (کوردسـتان) لـە نـرخ و ئـەرك و بەهـای (کـۆڕ) کـەم بکاتـەوە، بەڵکـو تـەواو بـە پێچەوانەوەیـە. چونکـە:

١- وەك لـە هەمـوو کوردێـك و بگـرە لـە ناحەزانیشـەوە روون و ئاشـکرایە کـورد لەوەتـەی دەسـتی داوەتـە خەباتـی نەتەوەیـی لـە پێنـاو مافـە رەواکانـی خۆیـدا قوربانـی بـێ شـوماری داوە، بـێ پسـانەوە تێکۆشـاوە بـۆ چەسـپاندنی زاراوەی (کوردسـتان) لـە فەرهەنگـی سیاسـیی و جوگرافـی خۆیـدا.. وەك ناونانـی (پارتـی دیموکراتـی کوردسـتان و یەکێتیەکانـی مامۆسـتایان و قوتابیـان و جووتیـاران و کرێـکاران و ئافرەتـان و ...(هتـد) ی کوردسـتان، کەچـی دوژمنـە ملهـوڕەکان بـە هەمـوو شـێوە و شـێواز و تـا بۆیـان کرابـێ بەربەرەکانێـی ئـەم وشـەیان کـردووە گـەر ناچاریـش کرابـن ویسـتوویانە بـە تەینـا وشـەی (کـورد) لـە تـەك هەمـوو پیـرۆزی وشەکەیشـەوە بەربەسـت و لەمپـەر لەبـەردەم (کوردسـتان)ەکە دابنێـن و زۆر سەرشـێتانە دوژمنایەتیانکـردوە!

٢- بـۆ دەبـێ پەرلەمـان و حکومـەت و سـەرجەم داموەدەزگاکانـی ترمـان (ئەمـەش بـە کوێرایـی چـاوی دوژمنـان و ناحەزانـەوە) بەنێـوی پیـرۆزی (کوردسـتان)ەوە بـن و تەنیـا (کـۆڕی زانیاری)یەکەمـان بـە نێـوی (کـورد) بێـت!

٣- بەچـی پێوەرێـك و بـە گوێـرەی کام لۆژیـك (منطـق) دەبـێ دەسـتەواژەی (کـۆڕی زانیـاری کوردسـتان) هەڵـەی وێژەیـی وسیاسـی و مێژوویـی و کوردەواریـی تێـدا بـێ و لـە رووی زمانەوانییـەوەش هەڵەتـر بێـت! بـەو بیانـووە بـێ بنەمایـەی کـە گوایـە (زانیـاری بـۆ مرۆڤـە نـەك بۆخـاك و ناوچـەی جوگرافـی).

ئەوجـا کـێ دەڵێـت کـە گوتمـان (کـۆڕی زانیـاری کوردسـتان) ئـەوە مرۆڤـی کـورد ناگرێتـەوە! ئایـا کوردسـتان واتـە (کـورد، کـورد، کـورد ئەوجـا زائیـد شـتەکانی دیکـە نییـە؟ یـان بـە قسـەی کاکـی نووسـەر بـێ (دەبـێ کـورد لەگـەڵ کوردسـتاندا هـاودژی یەکـدی بـن) کـە ئەمەیـش لـە هەمـوو مانـا و راسـتییەك بێبەرییـە! بـە پێچەوانـەی بۆچوونـی خـاوەن وتارەکـە و (زاراوەی کوردسـتان) زۆر زۆر گشـتگیرتر پەلوپـۆ بڵاوتـرە تـا (زاراوەی کـورد).

٤- ئـەی ئەگـەر وایـە بۆچـی کـۆڕی زانیـاری زۆربـەی وڵاتانـی دنیـای

پێشکەوتوو بەنێوی دەوڵەت و پایتەخت و شارە گرنگەکانیانە وەکو ئەکادیمیای لینینگراد (پەتروسبورگ) و براگ، تاران، بەریتانیا، مۆسکۆ، قاهیرە و پەکین و..هتد؟ بۆ ناشێت لای ئێمەی بێکەس و بێ قەبارە و کیانی رامیاری بەنێوی نیشتمانە خۆشەویستەکەی خۆمانەوە بێت!؟

٥- دواجار گرنگ ناوەرۆك و جێبەجێکردنە نەك تەنیا ناوونیشان! خۆ لەهیچ بڕگە و ماددەیەکی یاساکەدا کە بەنێوی (کوردستان) کراوە شتێك یان خوانەخواستە بەربەستێك دانەنراوە رێ لە کۆڕ بگرێت و نەیەڵێت بەوپەڕی توانـاوە خزمەتی کورد و(هەر شتێکیش پەیوەندی بەکوردەوە هەبێت) بکات! یان بەقەد تۆزقاڵێك لە بایەخ و نرخەکەی کەم کاتەوە. لەهیچ کەلەبەرێکیشدا بانگەشەی ئەوەی نەکردووە (لەبەرخاتری خاتران و لەبەر خزمەتکردنی خەڵکانی تردا هەرچەند کە ئەمەیش خۆی لەخۆیدا ئەرکێکی رەوا و مرۆڤانە و زۆر پیرۆزە- واز لە ئەرك و فەرمانە سەرەکییەکانی خۆی بهێنێ) هەتا کاکی نووسەر و ئەوانەش کە وەکو ئەم شت دەبینن و بیردەکەنەوە، لێی دڕدۆنگ بن و هەر لە ئێستەوە ئاڵای دوژمنایەتی کردنی بە ناهەق لە دژدا بەرزبکەنەوە!!

کۆڕخواز

مەجید ئاسنگەر ١٩٩٨/٠١/٢٠

ئەدەبی شوانکارەیی PASTORAL

بەغداد ١٩٥٤/١٢/١٦ (وەرگێڕان)
١٩٩٨/٢/١٤ (ئامادەکردن)

لە ژێر ئەم سەرناوەی سەرەوەدا، رۆژی خۆی کاك حوسێن عەلی باسێکی بەپێزی لە رۆژنامەی کوردستانی نوێدا بڵاوکردبۆوە تیایدا دەقی هەڵبەستێکی کریستوفەر مارۆلۆ، شاعیری ناوداری ئینگلیزی بەنێوی (لە شوانێکی سەرگەردانەوە بۆ خۆشەویستەکەی) لەتەك هۆنراوەیەکی شاعیری ناسراو (سێر والّتەر رالی)دا بەناونیشانی (وەڵامی پەری بۆ شوانەکە) وەك نموونەی ئەم جۆرە ئەدەبە بەزمانی کوردی بڵاکردبۆوە.

منیش ساڵی ١٩٥٣ کاتێك خوێندکاری قۆناخی دووەم بووم لە بەشی زمانە بیانییەکانی کۆلێژی (دار المعلمین العالیة) لەبەغدا، هەمان ئەو شیعرەم (مەبەستم ئەو گۆرانییە، چونکە ئەوکات وەکو گۆرانی لەسەر قەوان لە

ئاهەنگــە تایبەتییەکانــی بەشــەکەماندا لــە کۆلیــژ و هەروەهــا لــە هۆڵەکانــی ئەنیســتیتۆی بەریتانیــی لــە بەغــدا بۆیــان لێدەدایــن) ئــەو گۆرانییــەم وەرگێڕایــە سەر زمانــی کــوردی و بەپێــی چێــژ و توانســتی ئەوســامەوە هەرچەنــد کەموکوڕیشــی تیــادا بــوو. جــا بــەم بۆنەیــەوە ویســتم وەرگێڕانەکــەی خۆشــم کــە زادە و بەرهەمــی ٤٥ ســاڵ بــەر لــە ئێســتەیە، هــەر ئەوکاتیــش هونەرمەنــد (باکــووری) بەشــێکی شــیعرەکەی بــە ئاوازێکــی خۆماڵیــی لــە بەشــی کوردیــی رادیــۆی بەغــدادا تۆمارکــرد، بیخەمــە بــەر دیــدە و چــاوی خوێنــەری خۆشەویســتەوە، لەگــەڵ گۆرانییەکــەی دیکــەی هەمــان بابەتــدا بــە نێــوی (ئــاە ناجــان.. ناجان.ناجان..نــا) لــە دانانــی نووســەری هــەرە نــاوداری زمانــی ئنیگلیــزی - سۆمەرســێت مــۆم - کــە ســاڵی ١٩٥٤ کردوومــە بــە کوردیــی ئەمــەش تەنیــا وەك یــادگار و بیروەرییەکــی دێریــن و هــەر بەمەبەســتی ئاشــناکردنی وەچــەی ئیمــڕۆی کــورد بــەم جــۆرە شــێوازە لــە ئەدەبیاتــی ئینگلیزیــدا ئەمــەش دەقــی وەرگێڕانەکەیــە.

لە وێژەی رۆژئاواوە:

وەرە لام بژی

لە شیعری کریستوفەر مارلۆ Christopher Marlowe

وەرەلام بــژی خۆشەویســتم بــە
جــا شــادیی بــۆ دڵ جێبەجــێ دەکەیــن
گــرد و شــێو دۆڵ و بــەراو و زەمەنــد
کێــوە بــەرزەکان ملیــان کــەچ دەکەیــن
لەســەر شــاخەکان لــەوێ دەنیشــین
لــە پــاوان بینیــن لــە نێــو مــەڕو شــوان
لــە رۆخ روبــار و مێرگــی ســەوز و شــین
مــەل ئەچریکێنیــن بــۆ ســوولی ئــاوان

لەوێت بـۆ دەکـەم جێگـەی لـە گوڵـزار
لـە بـۆت دەپێچـم هـەزار چەپکـی گـوڵ
بەرپیـل و سـەرپۆش لـە گوڵـی بۆنـدار
نەخشـاو بەپەلکـی رەیحانـە و سـونبول
کراسـێ سـەرتاپەی لـە نەرمـە خوریـی
ئەیبڕمـــەوە بـــۆت لـــەکاوڕە مـــەڕی
هەیاسـەت پـووش و خونچـەی لاولاو بـێ
گـڕێ گەوهـەر و کـون کەهرەمـان بـێ
بـــۆ ئـــەم شـــادییە تـــۆ دڵنـــەرم بـــە
وەرە لام بـــژی و بـــە دڵبـــەرم بـــە!
قاپـــی زیوینـــی خواردەمەنیـــی تـــۆ
هـەر خـوا دەیزانـێ نرخیـان چەنـد ئەبـێ
رازاوە لەســـەر مێزێکـــی عـــاج بـــۆ
مـــن و تـــۆ گشـــت رۆژ ئامـــادە ئەبـــێ
گەنجانـــی لادێ ئەکەونـــە چۆپـــی
تـا بەیانـی «ئـادار» تـۆ دڵخـۆش بـی
بـــۆ ئـــەم شـــادییە، ســـا دڵنـــەرم بـــە
وەرە لام بـــژی و بـــە دلبـــەرم بـــە!!

بەغدا ١٩٥٣

گۆرانیی ئاه ناجان ...
دانانی سۆمەرسێت مۆم

کێژێ وەستاوە لە گردێکی دوور
ئەزانم کێیە، یان دەیناسم؟ نا
ئەچم دەیخوازم رووی وا گەش و سوور
چی ئەبێ وەرام؟ یا بەڵێ یا نا
ئاه ناجان.. ناجان.. ناجان نا
باوکم لەئۆوردو نیشان بەرز بوو
سی رۆژ لەمەوبەر رووێکردە دەریا
بە سۆز ماچێکی لێکردم کەچوو
فەرمووی لە وەرام هەردەم بێژە نا
ئاه ناجان.. ناجان.. ناجان نا
گیانە وا جوانیی ئەدرەوشێ لە رووت
لەبت وەك خونچەی گوڵی بەهارە
با لە دڵداریی ئێمە بینە جووت
گیانە با یان نا، کامیت لە زارە
ئاه ناجان..ناجان.. ناجان نا
گیانە سەرتاپات بۆ دەکەم لە زەڕ
سەروسامانم بۆ تۆ بێ هەموو
بەرگی زیوینیت پێ دەکەمە بەر
گیانە ئەوسا تۆ بە من ئەکەی شوو؟
ئاه، ناجان.. ناجان.. ناجان نا
گیانە، کەوا تۆ دڵ وێنەی بەردی

لــە مــن بێزاریــی و قێــزم لێدەکەیــت
گــەر نەبمــە یــارت، ســا تــا بەمــەردی
بــڕۆم، ئەتوانیــت قەدەغــەم نەکەیــت!
ئــاە ناجــان.. ناجــان.. ناجــان نــا
کەوابــوو لای تــۆ ئەمێنــم تاســەر
کــەی زانیــم هەســتم پــێ ئەکەیــت جارێ
بڕیــارم داوە هــەر تــۆم بــێ دولبــەر
حــەز دەکەیــت تێکــڕا بیگــۆڕم، یــارێ؟
ئاە..ناجــان.. ناجان..ناجــان نــا
وا سروەی شــەماڵ دەهێنــێ ئــاواز
نایەیــەت بمخــوازی تــا بژیــن بــە جــووت
یــا نیــازت وایــە گیانەکــەم بــە نــاز
تەنیــا و بــێ دلەبــەر تــۆ بــژی بــۆ خــۆت
ئــاە ناجان..ناجــان.. ناجــان نــا.

بەغدا ١٩٥٤/١٢/١٦

مەجید ئاسنگەر
١٩٩٨/٢/١٤

رۆڵی وەرگێڕان لە ژیانی سەردەمدا

١٩٩٩/٦/٥

هــەر لــە رۆژگارە دێرینەکانــەوە و تاکــو ئیمــڕۆش لەگەڵــدا بێــت (وەرگێــڕان) بایــەخ و گرنگیــی خــۆی هەبــووە و زۆربــەی زۆری گەلانیــش لــە قۆناخــی جیاجیــادا پەنایــان بردۆتــە بــەر و گەشــەیان پێــداوە و لەرێگایــەوە کەڵــک و ســوودیان لــە کەلتــوور و زانیارییەکانــی یەکــتری وەرگرتــووە، بەتایبەتــی عەرەبــەکان کــە لــە ســەردەمی عەباســییەکاندا هەڵمەتێکــی بەرفراوانــی پرۆســەی وەرگێڕانیــان دەســتپێکرد و بەرهەمــە نایابەکانــی رۆژئاوایــان بەتایبەتــی یۆنانــی و لاتینــی وەرگێڕایــە ســەر زمانــی عەرەبــی و کتێبخانەکانــی خۆیانیــان پــێ دەوڵەمەنــد کــرد. بــۆ ئێمــەی کوردیــش لەژێــر بــاری گرانــی دوو گەمــارۆی نێوخۆیــی و دەرەکیــدا، بەتایبەتــی ئابلوقــەی زانیــاری و رۆشــنبیریدا پێویســتە رۆڵێکــی هــەرە گرنــگ بــە (وەرگێــڕان) بســپێردرێت

بەمەبەستی شارەزابوون و ئاشنایەتی پەیدا کردن و سوود بینین لە تەك ئەو تەوژمە خێرا و بەربڵاوەی شۆڕشی تەکنەلۆژیا و زانست و زانیاری کە ئیمڕۆ جیهانی گرتۆتەوە لەلایەك و، لەلایەکی تردە بۆ ناساندنی ڕەوشی کوردستان لە بوارەکانی ڕۆشنبیری، رامیاری، ئابووری و کۆمەڵایەتییەوە بە گەلانی دەرودراوسێ و وڵاتەکانی دیکەی جیهانەوە بە ڕێگەی بردە و پێدان و بەگەڕخستن و بە بەرکردنی گیانێکی تازەی پڕۆسەی وەرگێڕاندا، ئەمەیش بە مەرجێك لە کرداری تاکەکەسی دەرباز بێت و بکرێتە پرۆژەیەکی کاری دەستە جەمعی و ئامانجی بۆ دیاری بکرێت و بشزانرێت چی وەردەگێڕدرێت و چۆن وەردەگێڕدرێت! جا سەبارەت بەم گرنگیی و بایەخەی (وەرگێڕان) لە ڕووی ژیاریی سەردەمەوە پێویستە لەبارەی چەمکی (وەرگێڕان) و جۆر و شێوازەکانی و هەروەها بیروڕا و بۆچوونە جوداوازەکان لەبارەی (وەرگێڕانەوە) هەندێ زانیاری گونجاومان هەبێ. پێشەکی با بزانین (وەرگێڕان) چییە. وەرگێڕان ئەو لقەی هونەرە جوانەکانە کە پەیوەستە بە گوێزانەوەی وشەو گوزارە و شێواز لە زمانێکەوە بۆ زمانێکی تر بەشێوەیەك ئەوانەی بەو زمانە قسە دەکەن کە پێی وەرگێڕدراوە وەکو ئەوانە بە ڕوونی لە دەقەکە تێدەگەن کە بە زمانە ئەسڵییەکە دەدوێن و بە تونديش هەستی پێدەکەن چونکە (وەرگێڕان) دروستکردنەوەی بیرۆکەکانی دەقی ئەسڵییەکە و ماناکانێتی. لەبەر ئەوە دەبێ پێڕەوی ئەم خاڵانەی خوارەوە بکرێت:

١- وەرگێڕانەکە دەبێت وێنەیەکی دروست و ڕاستەقینەی ئەو بیرۆکانە کە لە دەقەکەدا هەن بەرجەستە بکات.

٢- دەبێ تا دەکرێت پابەندی شێوازە ئەسڵییەکە بێت و لێی لانەدات.

٣- نابێت ڕەوانی و وەرگێڕانەکە لە ڕەوانیی و بێ گرێ و گۆڵیی هیچ پارچەیەکی داهێنانەکە کەمتر بێت.

لێکۆڵینەوەی هونەری وەرگێڕانیش زۆر سوودی هەن، گرنگترینیان ئەمانەن:

١- توانستی داڕشتن به دوو زمان له یەك كاتدا بەهێز دەكات

٢- بەراوردكاریی دەستوورەكانی زمانێك و زمانێكی تر.

٣- وردبوونەوە لە بیرۆكە و زاراوە و ئیدیۆمییەكان، جاری وا هەیە مرۆڤ هەتا ئەو كاتەی بەشێوەیەكی دروست بۆ زمانێكی تر وەریدەگێڕێت لە وردەكارییەكانی زمانەكەی خۆی شارەزا نابێت، وەرگێڕانەكە هەموو گەنجینەكانی زمانەكەی ئەوانەی تەنیا لە رێی ئەم وەرگێڕانەوە ئاشنایان دەبێت، بۆ دیار دەخات.

٤- گۆڕینەوەی (ئاڵووێركردن) زانیاری و بیروڕا و رێگا و شێوازەكانی دەربڕین و راگواستنیان لە زمانێكەوە بۆ یەكێكی تر.

٥- موتوربە كردنی ئەدەبیاتی گەلان بە ئی یەكتری.

٦- زانینی كایەی كارتێكردنی داڕشتنە زمانەوانییەكان لە كرداری بیركردنەوەی ئەو كەسانەی قسەیان پێدەكەن و بە پێچەوانەش.

٧- راهێنانی مرۆڤ لەسەر داڕشتنی بیروڕاكانی لە چەند قالبێكی جوداوازدا بۆ ئەوەی ئەم بیرۆكانە بە یەكجارەكی لە گشت كۆتێكی بەرتەسكی وشەوە رەها بكرێن.

وەرگێڕیش هونەرمەندە و پێویستە سەرەڕای زانیاریە زمانەوانییەكەش خاوەنی هەست و گیانێكی هونەریی و شارەزای ئەو بابەتەش بێ كە وەریدەگێڕێت، چونكە زمان تەنیا وشەگەل و زاراوەی مردووی نێو فەرهەنگ نییە، بەڵكو بریتییە لە دەربڕینی ئیدیۆمی و خاڵی هوردە لە بنیات و مانای وشەكاندا كە بەهۆی خوێندنەوەیەكی بەردەوام و تێڕوانینێكی پشكێنەر و رەخنە ئامێز نەبێت لێیان تێناگەین و پەیان پێنابەین.

وەرگێڕان وێڕای وشەگەلی واتاكانی، شێواز و رۆحییەتی نووسەرەكەش دەگرێتەوە، ئەمەیش لەسەر (وەرگێڕ) پێویست دەكات (دەقەكە) چەندین جاران بخوێنێتەوە و بەرلەوەی دەست بە وەرگێڕان بكات تاوەكو لە رۆحییەتی

داهێنەرەکەی بە چاکی حاڵی بێت و واتاکانی لەبیروهۆشی خۆیدا بچەسپێنێ، ئەوسا دەکرێ بڵێین بۆ وەرگێڕانی دەقەکەی بەردەستی ئامادەیە، بۆ وەرگێڕیش وا چاکە نە هێندە دەستکاریی لە دەقە ئەسڵییەکەدا بکات کە نەناسرێتەوە، نە ئەوەندەش پێیەوە پابەند بێت کە تەنانەت هەڵە و چەوتییەکانیشی وەك خۆیان بهێڵتەوە، بەڵکو وا باشترە ئەگەر بکرێت هەڵەکان هەموار بکات و لە پەراوێزدا ئاماژەیان پێ بدات. هەر کاتێکیش دیتی دەقەکە روون و ئاشکرا نییە، یانەخۆ زێتر لەیەك واتا هەڵدەگرێ، دەبێ ئەو واتایەیان هەڵبژێرێت کەلە تەك ناوەرۆکی بەرهەمەکەدا بەگشتیی دەگونجێت و زۆر لە مجێزی نووسەرەکەوە نزیکە. هەروەك بۆی هەیە شتێك بۆ واتا سەرەکییەکەی زێدە بکات کە ماناکەی پێ بەهێز بێت، یاخود واتایەکی لاوەکییەکە بە زێدەی دەزانێت و بەلایەوە واتا بنەڕەتییەکە لاواز دەکات لێی فڕێ بدات.

گرفت و ئاستەنگی سەرەکیش لەهونەری وەرگێڕاندا وەکو جۆرج کامبێلی پسپۆر لە هونەری وەرگێڕان و سەرچاوەی جوداوازیی لە زمانەکاندا باسی دەکات ئەوەیە لەهەر زمانێکدا هەندێ وشە و زاراوەی تایبەت هەن لە زمانێکی تردا هاو-وێنەیان دەست ناکەوێ، وەکو زۆربەی ئەو وشانەی بە رەوشت و سۆز و هەست و نەستی خودیی و کەسییەوە پەیوەستن. هەروەها زاراوە گەلێك هەن سەردەمانێکی زوو مانای تایبەتیان بووە و ئێستێ بەپێی گۆڕانی سەردەم ماناکانیان گۆڕاون یاخود تەنانەت پێچەوانەیش بوونەتەوە.

لەلایەکی تریشەوە، بۆ وەرگێڕان سرووش زۆر پێویستە، چونکە بەبێ سرووش وەك کارێکی بێ گیان و مردوو دێتە بەرچاو. جیاوازیی نێوان وەرگێڕانی سروشدار و وەرگێڕانی سادە و ئاسایی وەك جیاوازیی نێوان هۆنراوە و پەخشان وایە.. لەوەیە وەرگێڕانی سروشدار چەند وشەیەکی ئەسڵەکە وەلانێت، بەڵام خوێنەر هەرگیز لێی وەرەس نابێت، بگرە هەمیشە حەز دەکات پتر لە جارێکی بیخوێنێتەوە، کەچی وەرگێڕانی ئاسایی تەنیا بۆ یەك مەبەست خوێنەر رەوکێش

دەکات ئەویش بۆ ئەوەی لە تەك ئەسڵەکەیدا بەراوردی بکات هەتاکو چەند وشە و زاراوەیەکی ئیدیۆمی لێوە فێر بێت و بەس.

وەرگێڕانیش سێ جۆری هەیە:

١- وەرگێڕانی دەقاودەق (حەرفی) ئەمەیش زۆربەی جار لاوازە و واتای روون نادات بەدەستەوە.

٢- وەرگێڕانی واتا کە لەسەر حسابی دەقەکەوە بە مانای بایەخ نەدان بە خودی وشەکان، نەنگیی ئەم شێوازەش لەوەدایە هەندێك جار بۆی هەیە وشەیەك کە بۆی هەیە هەر خۆی کلیلی سەرجەم پەرەگرافەکەش بێت پشتگوێ بخرێت.

٣- وەرگێڕانی دەقاودەق و واتایی، ئەمەیش ناوەندە لە نێوان هەردوو جۆرەکانی پێشەوەدا، پەسەندتریشە. لە هەمووشی سەختر و ئاڵۆزتر وەرگێڕانی هۆنراوەیە چونکە پێویست بەوە دەکات چێژ و زەوق لە هەڵبەستەکە وەرگیرێت و وەرگێڕ قەریحەی کراوە بێت بۆ ئەمەیش وا چاکە بەر لە وەرگێڕان چەند پارچە شیعرێکی بەرز و نایاب بخوێنێتەوە، ئەمە ئەگەر وەرگێڕانەکە بە زمانی پەخشانە شیعر بوو، وەلێ بۆ وەرگێڕانی شیعر بە شیعر ئەوە بێگومان پێویست بە بلیمەتەیەکی (موهبة) تایبەت دەکات. وایش بووە هۆنراوەیەکی وەرگێڕدراو زۆر لە دەقە ئەسڵییەکەش نایابتر و بەرزتر دەرچووە، نموونەیش بۆ ئەمە زۆرن.

مەرجەکانی وەرگێڕان چین؟ ل. ریمیلکاس لێکۆڵەرەوەی سۆڤیایەتی پێشوو دەڵێت: زمانی زگماکی خۆی یا ئەو زمانەی بابەتەکەی پێ وەردەگێڕدرێت، زۆر بە باشی بزانێت و زانینەکەی لەهی ئەوانە کەمتر نەبێت کە بە زمانی زگماکی خۆیان شاکاران دەنووسن. لە ئەدەبەکانی جیهاندا زۆران شاکار هەن دەستپاکانە و زۆر بە نموونەیی تەرجەمە کراون، بەپێچەوانەوەش زۆرەها وەرگێڕانی بێ سەروبەر و خەراپ، بەرچاو دەکەون. وەرگێڕی وەها هەن لە

زانیاریی زمانەوانییدا ئێجگار کەمدەست و هەژارن و لە شێوازدا بە جۆرێك نزم و لاوازن تەرجەمەکانیان نرخێکی هونەریی ئەوتۆ پێك ناهێنێ شایانی باسکردن بێت و هەرگیز ناگەنە ئاستی ئەو بەرهەمە هونەرییانەی بە زمانەکەی خۆیان نووسراون. ئایا سوودی بە چاکی زانینی ئەو زمانە بیانییە کە لێیەوە وەردەگێڕدرێت چییە ئەگەر ئاستی وەرگێڕانەکە (ئاسایی) بوو؟ جا دەبێ وەرگێڕ لە هەمانکاتدا بەهرەمەندیش بێت و بەرلەوەیش (وەرگێڕان) بکاتە (پیشە) و بوونی خۆی وەك ئەدیبێکی بلیمەت و سەرکەوتوو سەلماندبێت. هەن دەڵێن (وەرگێڕان) ئەو زمانە دەوڵەمەند دەکات کە بەرهەمەکەی پێ وەردەگێڕدرێت، کەچی بە پێچەوانەوە زۆرجار زمانەکە هەژار دەکا. بۆ نموونە زۆرجار بووە زمانی زۆران لەو شاکارە وەرگێڕدراوانە رەوان و پاراو نینە، بگرە لە بەرامبەر ئەسڵەکانیاندا بەڕادەیەك سادە وهەژارن، ئەوەش لەمەوە هاتووە کە (وەرگێڕ) وەك (نووسەر)ەکەی بلیمەت و کارا نەبووە و دەسەڵات و توانستی بەسەر زمانەکەدا نەشکاوە و وەك ئەم شێوازەکەی پڕ هوردەکاریی و سفت و پتەو نییە!

لێرەدا پسپۆران قەناعەتیان وایە زانینی سەد وشەی زمانە بیانییەکە یارمەتی تێگەیشتنی ٤٠٪ لە سەدا چلی تێکستەکە (دەق) دەدات و زانینی هەزار وشە رێژەی تێگەیشتنەکە بۆ ٧٠-٨٠ ٪ بەرز دەکاتەوە ئەگەر بگاتە نۆ هەزار وشە رێژەکە لە ٩٠٪ تێپەڕ دەکات.

جا ئاستی تەرجەمەی شاکارەکانی (تۆلستۆی و دوستویفسکی و..هتد) ئاخۆ چۆن دەبێت کەسانێك ئەنجامیان بدەن کە لە هەشت سەد وشە پتریان لە هەگبەدا نەبێ! ئەوساکە باسی کامە زمانە دەوڵەمەند کردن بکەین باشە؟ ئایا مەبەست لە دەوڵەمەند کردنی زمان زۆرکردنی وشە فەرهەنگییەکانە یان لە نۆژەن دارشتنەوەی گرامێر و دەستوورەکانی ئەو زمانەیە؟ بێگومان هەر زمانێکی گەشەکردووی سەردەم بۆ دەربڕینی بیروباوەڕ و هەستەکانی مرۆڤ وشە گەل و توانستی گراماتیکی پێویستی خۆی هەبووە و هەیە. جا مەبەست

لـە دەوڵەمەندکردنـی زمـان لەرێـگای (وەرگێـڕان)ەوە چییـە؟ وەرگێـڕان وەختێـک دەکارێ ئەمـە بـکات کـە (وەرگێـڕ) دەسـەڵاتی بەسـەر توانسـتەکانی زمانەکـەی خۆیـدا بشـکێت و بـە هەمـان رادەی لێهاتوویـی و هوردەکارییـەوە بەکاریـان بێنـێ کـە بـۆ نموونـە (پۆشـکین یـان تۆلسـتۆی) لـە داهێنانـی شـاکارەکانیاندا بـە زمانـی زگماکـی خۆیـان بەکاریـان دێنـن! هاتـوو وەرگێـڕ ئەمـەی پێنەکـرا ئـەوە نـەک هـەر بەشـداریی دەوڵەمەندکردنـی زمانەکـەی نـاکات بەڵکـو پێچەوانەکەیـش راسـتە. جگـە لەمـەش راسـتییەکی بەڵگـە نەویسـتە پێویسـتە وەرگێـڕ لـەو زمانـەی لێیـەوە وەردەگێڕێـت گەلـەک توانـا و دەسترۆیشـتوو بێـت. بێگومـان وەک یـەک زانینـی هـەر دوو زمانەکـە گرنگـە بـۆ وەرگێـڕ کـە گەڕەکـە بەلانـی کـەم دوو زمـان بەباشـی بزانێـت کارەساتیشـی لـەوە دایـە هـەردووک زمـان وەک یـەک چـاک نەزانێـت!

گوتمـان یـەک لـە جۆرەکانـی وەرگێـڕان (وەرگێڕانـی دەقـاودەق) کـە تـا ناتەواویـی و کەموکورتـی لـە رۆشـنبیری زمانەوانیـدا مابێـت ئـەوە باوبـرەوی ئـەم چەشـنە ورگێڕانـە لـە ئـارادا دەمێنێـت، هەرچەندیـش کەمـوزۆر ئاسـتێکی دیاریکـراوی زمانزانیـی نیشـان دەدا.

پەنابردنیـش بـە بـەر ئـەم رێگایـە دەبـێ بەپێـی چەنـد بنەمایەکـی دیاریکـراوەوە بێـت، کەچـی واقیعـی حـاڵ شـتێکی جـوداوازە، جـاری وایـە هەنـدێ هەڵبەسـتی وەرگێـڕدراو بـەم شـێوەیەی خـوارەوە چـاپ دەکرێـن. دەقـە ئەسـڵییەکە لەلایـەک دەنووسرێتـەوە و لـە بەرامبەرەکەشـیدا دەقـی تەرجەمـە حەرفییەکـە. ئـەم تـەرزە وەرگێڕانـە ئاسـتێکی بـەرزی ئەوتـۆ دەخوازێـت کـە ئـەو کەسـەی ئامـادەی کـردووە پێـی شـەرم نەبێـت ناوەکـەی خـۆی لـە تەکییـەوە بنووسـێت، هـەروەک شـاعیری مەزنـی چیکۆسـلۆڤاکیای پێشـوو (ویلیـەم زاڤـادا) کـە چەنـدان زمـان زۆر بەباشـی دەزانێـت هەرگیـز ئەمـە بـە نزمـی و کەمـی دانانـێ کاتێـک لـە پاینـی وەرگێڕانەکانیـدا ئـەم تێبینیـە تۆمـار دەکات: (وەرگێڕانـی ویلیـەم زەڤـادا و پێداچوونـەوەی (فـلان) پسـپۆڕی زمانەوانیـی) بەمەیـش هەرگیـز لـە نـرخ و پایـەی خـۆی کـەم نابێتـەوە. لـە

هەمانکاتدا شاعیری داهێنەر هەن لە چەندین زمانانەوە کە زۆریش تیایاندا بااڵ دەست نین شیعر تەرجەمە دەکەن. باڵا دەستیش لە زماندا شتێکی ڕێژەییە ئەو شاعیرە چاکەی بەشێوەیەکی فرە نایاب هۆزان وەردەگێڕێت هیچ مەرج نییە وەکو رابەرێکی زمانەوان بەو زمانە بدوێت، ئەگەر بە چاکیش گفتوگۆی ئاسایی پێنەکرا مانای ئەوە نابەخشێ کە زمانەکە نازانێت، بەڵکو دوور نییە لە رابەرەکەیش چاکتری بزانێت. بۆ نموونەش (ئا. سانغ)ی هۆزانڤان هەرچەند نەیتوانیوە نە بە ئەڵمانی و نەبە رووسی بە ڕەوانیی قسە بکات گەرچی لە هەردوو زمانیشدا ئێجگار شارەزا بووە، نایابترین وەرگێڕانی بۆ شیعرەکانی (هاینە و نیکراسۆف و تفادۆسکی) پێشکێش کردووین. لە هەمانکاتیشدا هەر خۆی چەند شاکارێکی بوێژی هەڵکەوتووی زمانی چیکی وەرگێڕاوە کە هاوتایان نییە، بە مەرجێك شارەزاییەکی ئەوتۆشی لەو زمانەدا نەبووە، چی کردووە؟ سەرەتا بە یارمەتی فەرهەنگ و سوود وەرگرتن لەو تەرجەمانەی بە چەند زمانێکی تر هەبون تەرجەمەیەکی حەرفیی بۆ ئەو شاکارانە ئامادە کردووە. دواتر پێیاندا هاتۆتەوە و هەمواری کردوون و سەرەنجام توانیویەتی ئەم کارە گرنگە بەم شێوە نایابە ئەنجام بدات. وێڕای ئەمەیش دەبێ بە ئاراستەی دەستەبەرکردنی باڵادەستیی و شارەزایی تەواوەوە لە زماندا هەوڵ بدرێت و تا دەکرێ کەمتر پەنا ببرێتە بەر ئەو جۆرە (وەرگێڕانە دەقاودەقی)یانەوە.

وەك پێشتر گوترا، جوداوازییەکی زۆریش لەنێوان وەرگێڕانی پەخشان و هۆنراوەدا هەیە. پەخشان بەگشتی (عەقڵانی)تر، هەرچی (هۆنراوە)یە پتر لایەنی ڕۆحی و ئەندێشە تیایدا زاڵە، دەبینی سەروەختێك (ئیقاعێکی) هێمن و لەسەرەخۆی هەیە و کاتێکی دی پڕاوپڕە لە هەستی گرژ و توندوتیژی جۆراوجۆر، وەلێ وەختی وەرگێڕانی هەرچەشنە دەقێك پێویستی بە هەچ بنەمایەکی تایبەت یا خۆ تێڕییەکی دیاریکراو ناکات، جگە لەوەی کە وەرگێڕ دەبێ لە کۆشش و خۆماندووکردنێکی بەردەوام دابێت بۆ ئەوەی بچێتە نێو ناخی هەرە

ناوەوەی شاکارەکەوە، لە هەوڵی بێ وچان دابێت بۆ (تەفاعول) کردنێکی سوودبەخش لە تەکیدا. لێرەدا بۆ وەرگێڕ نەهاتووە بەپێی راوبۆچوونی خۆیەوە شتان لێك بداتەوە بەڵکو پێویستە لەسەری لەوە ئاگەدار بێت و چاك بزانێت هەر وەرگێڕانێکی داواکراو سیما و روخسارێکی نموونەیی خۆی هەیە و ئەم پێویستە بۆ ئەوە کۆشش بکات کە بیگاتێ!

بۆچوونێك هەیە گوایە هەر خوێندنەوەی هەر ژمارەیەکی دیاریکراوی خوێنەرانی هاوتەمەن یان هەر (وەچەیەك) بەشێوەیەکی جیاواز و تایبەت لەگەڵ دەقێکی ئەدەبیدا هەڵسوکەوت دەکەن و بە تێپەڕبوونی کات نرخ و بەهای نوێتری تێدا دەدۆزنەوە، بەڵام ناشبێت هەر (وەرگێڕێك) ئەو مافە بەخۆی بدات بە کەیف و ئارەزووی خۆی (دەقەکە) لێکداتەوە، راستە وەرگێڕیش خوێنەرە، بەڵام خوێنەرێکی ئاسایی نییە، بەڵکو نوێنەری گشت خوێنەرانە و بۆی نییە لە تەنها گۆشەنیگای خۆیەوە و هەروا بێباکانە بخوێنێتەوە و تێی بگات تووشی (لادان) دێت بە پێچەوانەوە، گەرەکە وەرگێڕ دەقەکە بەشێوەیەکی بابەتیانە بخوێنێتەوە و بەوپەڕی دەستپاکیی (ئەمانەتەوە) مامەڵەی لەگەڵدا بکات. خۆ ئەگەر (وەرگێڕ) بە (لێکدرەوە)ش دابنێین ئەوە دەخوازێت (دەقەکە) هێند بە وردی لێکبداتەوە لەتەك گیانی دەقە ئەسڵییەکەدا بگونجێت و هەر بایی ئەوەندەش بێ کە ئەم (دەقەکە) رێی پێ دەدات.

دێینەوە سەر باسکردنی وەرگێڕانی (دەقاودەق) وشە بە وشە کە هەرچەند کۆن بووە و باویشی ئەوەندە نەماوە، بەڵام ئێستاش هەندێ بەرهەم دەبینین بەو رێبازە وەرگێڕدراوە و نە گیان و نەفسییەت، نە هوردەکاریی و ئەستاتیکا و نە زۆر لایەنی دیکەی دەقە ئەسڵییەکەی تێدا نەماوە. جا ئایا تا چەند وەرگێڕ لە راگواستنی دەقدا بۆی هەیە لە (تەرجەمەی حەرفی) دوورکەوێتەوە هەتا بکارێ، بیر و هەستەکانی نێو دەقەکە بەرجەستە بکات! دەڵێین: روون و بەڵگە نەویستە (وەرگێڕان) بەبێ (وشە) چێ نابێت، چونکە (بە وشە) دەست

پێـدەکات و هـەر بـە (وشـە)ش کۆتایـی دێـت، بـەڵام گرنـگ ئەمەیـە دەبـێ بـە قووڵـی لـە بیـر و هەسـتەکانی نووسـەرەکە لـە نێـوان ئـەو دوو وشـانەدا تـێ بگەیـن و دەرکیـان پـێ بکەیـن و لەتەکیانـدا (تەفاعـول) بکەیـن و لـە هەمانکاتیشـدا کارێکـی زانسـتیانە و پـڕ لـە داهێنـان ئەنجـام بدەیـن، بـە مەرجێـك دەنگـی (نووسـەر) لـە وشـەکانی (وەرگێـڕ) دا ون نەبووبـێ و ئاشـکرا هەسـتی پێبکرێـت.

دیسـانەوە پرسـیار دەکـرێ ئایـا لـە نێوانـی وشـەکانی دەسـتپێك و کۆتاییـدا کامیـان گرنگـترن، بیـر یـان وشـە، روخسـار یـا خـۆ نـاوەرۆك؟ لێـرەدا دووبۆچـوون هەنـە، نووسـەرە ئەدەبییـەکان (ئەدیبـەکان) بیرۆکـە و نیـوەرۆك و هەسـتگەلی نێـو دەقـە ئەدەبییەکەیـان زۆر بـەلاوە گرنگـە و پرۆسـەی وەرگێـڕان بـە (داهێنـان) لەقەڵـەم دەدەن. پسـپۆرانی زمانەوانیـش بـە پێچەوانـەوە دەڵێـن (وشـە) گرنگـترە و پێیـان وایـە (وەرگێـڕان) تەنهـا لقێکـە لـە بابەتەکانـی زانسـتی زمـان و هیچـی تـر. لێـرەدا بـەرەی یەکـەم دیـدی زانـا زمانەوانییـەکان بـەوە رەتدەکەنـەوە گوایـا ئـەو رێسـا و قالبانـەی لەبـەردەم (وەرگێـڕ)دا قوتیـان دەکەنـەوە سەربەسـتیی داهێنـان لای وەرگێـڕ لەبـار دەبـەن و رێگـەی لێکدانـەوە و بۆچوونـی خودیـی لـێ دەگـرن و دەرفەتـی بیرکردنـەوەی پـێ نـادەن. کەچـی بـەرەی دووەم بـۆ پاسـاوی داکۆکـی کـردن لـە دیـدی خۆیانـەوە دەڵێـن (سەربەسـتی دان بـە وەرگێـڕ بـە بیانگـەی لێکدانـەوە و داهێنـان دەبێتـە هـۆکار بـۆ لادانـی وەرگێڕەکـە و دەشـێخاتە هەڵـەی ناقـۆڵا و بـێ مانـاوە) بـۆ سـەڵماندنی ئەمەیـش تەرجەمـەی کارەکانـی (شەکسـپیر) بـە بەڵگـە دێنینـەوە ئەوانـەی بوێـژی رووسـی (بۆریـس باسـترناك) کردونـی و تیایانـدا هەسـت بـە هیـچ بوونێکـی (شەکسـپیر) ناکرێـت بەڵکـو هـەر تەنیـا (باسـترناك) خۆیەتـی و بـەس..

نموونەی دیکەیش لەم بابەتە زۆرن.

وەڵـێ بـۆ رۆژگاری ئیمـڕۆ دیراسـات لـە مەیدانـی ورەگێـڕان لـە شـێوازە میتافیزییەکـەی دوور کەتۆتـەوە و بـە ئاراسـتەی شـێوەیەکی لۆژیکـی هەنـگاوی

ناوە. لەم ڕووەوە لێکۆڵەری زمانزانیی (فی. دی، سوسبۆر) لە سەرەتای ئەم سەدەیەدا گۆڕانکارییەکی خەیلی گرنگی داهێنا، ئەویش بە بڵاوکردنەوەی دید و بۆچوونەکانی خۆیەوە کە رای وایە (وشە) لە جەوهەردا دووڕە پەڕێز نییە بەڵکو چەندان پەیوەندیی ئاڵۆزکاو لە خۆدا دەگرێت و (وەرگێڕان)یش یەکێکە لە ڕواڵەتەکانی ئەو پەیوەندییانەوە کە لە وشە بیانییەکەوە جێگۆڕکێ دەکەن و بە وشەی نێو زمانەکەی تردە ڕادەگوێزرێن. گەرچی پێش (سۆسبور) و بیرۆدزەکەیشی وەرگێڕە ڕەسەن و بەهرەمەندەکان بەم ئەنجامە گەیشتبوون و لە ئایندەشدا پەرە بەکارەکانیان دەدەن و ئەوە دەسەلمێنن کە ئەوان بە هەق هونەرمەندی وشە و زانای زمانەوانیی شیا و لێهاتوونە، بەمەیش دەردەکەوێ (تەرجەمەی حەرفی) نەك هەر تەنای وەرگێڕانی پاتەوپاتی وشە بە وشە نییە، بگرە بەکەم زانینی ئەو لۆژیکەیشە کە دەڵێت (وشە بریتیە لە نەژادێك زۆرەها پەیوەندی ئاڵۆزکاوی لەخۆدا حەشارداوە).

کاکی وەرگێڕی ڕێبازی وشە بە وشەیش دێت یەکەمین (چەمك) کە لە وەختی تەرجەمەکردندا بە خەیاڵیدا گوزەر دەکات یان لە (فەرهەنگ)دا بەرچاوی دەکەوێت، ئەمەیان هەڵدەبژێرێت بێ ئاگا لەوەی کە هەر وشەیەك بە گوێرەی شوێن و بەکارهێنانیەوە لە دەستەواژە و ڕستەگەلی جوداوازدا بۆی هەیە دەیان و یا جار هەیە بە سەدان چەمك و لێکدانەوەی جۆراوجۆریش هەڵبگرێت!

١٩٩٩/٦/٥

سەرچاوە و ژێدەر

١- کتێبی (فن الترجمة فی ضوء الدراسات المقارنة) چاپی دووەم، چاپخانی اللواء- بغداد ١٩٥٨ نووسینی دکتور صفاء خلوصی.

٢- گۆڤاری (المترجم) بغداد ژمارە (١) ساڵی (١) کانوونی یەکەم ١٩٨٧ ل. ریملیکاس.

تایەر تۆفیق و بیری نەتەوایەتی

هەولێر ٢٠٠٢/١٠/١٥

هونەرمەندی گەل تایەر تۆفیق بە حوکمی ئەوەی کە لەشاری کۆیە هاتۆتە دنیاوە و تا ماوەیەکی درێژیش هەر لەوێدا پەروەردە بووە و تەمەنی لاوێتی تیایدا بەسەر بردووە، ئەم شارەش هەر لە زووەوە مەڵبەندی نیشمانپەروەری و بزاڤی رزگاریخوازی کوردایەتی بووە، چ لەسەردەمی حزبی هیوا داو دواتریش دامەزراندنی پارتی دیموکراتی کوردستان کە تێکۆشەرانی شارەکە زۆر بە پەرۆشەوە لە ریزەکانیاندا خەباتیان کردووە.

ئەمە شان بەشانی جوولانەوەی بەربڵاوی کۆمۆنیستی کە لە شێوەی حزبی تەحەرور خۆی دەنواند، ئەمە لە لایەك، لەلایەکی دیکەشەوە بەوپێیەی کە دۆستایەتی و تێکەڵاوی نزیك و پتەوی بە چەند کەسایەتی و شاعیر و

نیشتمانپەروەری سەر بەو رێبازە سیاسیانەوە هەبووە کە هەڵگری بیروباوەڕی نەتەوایەتی پێشکەوتووخواز بوونە، کاکە تایەر کەوتۆتە بەر کاریگەریی ئەو کەش و هەوایەی کۆمەڵگەوە و هەر زوو بیری نەتەوەخوازی و گەل پەرستی لە مێشك و دڵ و دەروونیدا چەسپاوە و لەوەش بەولاوە هەتا دوا هەناسەی ژیانی لێی جودا نەبۆتەوە و لە پێناویدا چالاکانە خەباتی کردووە و قوربانیی زۆریشی بۆی داوە.

ئەوەتانێ، بۆ راستی ئەم بۆچوونە، لەبارەی خۆیەوە کاکە تایەر لە کتێبی (گوڵی سەربەستی)دا ساڵی ١٩٨٣ لە بەغدا چاپکراوە و ماموّستا کەریم شارەزا پێشەکی بۆ نووسیووە، ئاوا خۆیمان پێدەناسێنێ و دەڵێت: کەناوی تایەر کوڕی تۆفیق کوڕی ئاوڕەحمان کوڕی حەمەدی شێخانییە، لە ساڵی ١٩٢٢ دا لە گەڕەکی بەفەریقەندی شارە خنجیلانەکەی کۆیە، شاری ئاواز و گۆرانی و شیعری کوردی چاوی بە ژیان هەڵێناوە. ساڵی ١٩٢٩ براوەتە بەر خوێندنی قورئانی پیرۆز و گوڵستان و بوستان لە سوختەخانەی (مەلای رەش)ی کۆیە و ساڵی ١٩٣٢ چۆتە قوتابخانەی کۆیە و لە پۆلی دووەم دانراوە و لەبەر دەنگخۆشی خراوەتە نێو تیپی سروود و گۆرانی قوتابخانەکەوە. هەروەها دەڵێت (جارێ هەرزەکار بووم لە ساڵی ١٩٣٦ەوە دەستم بە گۆرانی گوتن کردووە. ئەوسا باغ و سەیرانگاکانی کۆیە مەڵبەندی شادیی و ئاواز و گۆرانی کوردی بوون و شیعری شاعیری کوردی وەکو نالی و کوردی و حاجی قادری کۆیی و بێخود و صافی وعەونی و مەیلی و راجی و زەکی و دڵدار، لە پاڵ شیعری بەندا لەباو بوون و لە لایەن گۆرانیی بێژە ناوداڕەکانی کۆیە وەکو سێوەی هونەرمەند و مەلائەسعەد و ئەحمەدی حەمە مەلا و گەلێ هونەرمەندی دیکە دەگوتران و منیش بەو بۆنەیەی کە خوێندەوار و دەنگخۆش بووم شیعری ئەو شاعیرە ناودارانەم بە گۆرانی دەگوتن و لەبەرم دەکردن. لە ساڵی ١٩٣٦ەوە تا ساڵی ١٩٤٠ لە هەموو باخێك و لە هەموو

مزگەوت و ماڵێکدا ئاهەنگی مەولودی پێغەمبەر و لە کۆڕ و دانیشتنی تایبەتی خۆم مەقام و بەستەی کوردیم لەسەر زار بووە، چونکە ئەوسا کۆیە شارێکی پڕ خۆشی وشادی بوو، مەڵبەندی ساز و ئاواز و گۆرانی کوردی بوو، ئەگەر هیچ بۆنەو موناسەبەیەك نەبوایە گۆرانی تێدا بڵێم ئەوا لەگەڵ دەستەیەك لە براەدەران رووماڵ دەکردە دەم رووبارێك یاخود باخ و رەزێکی دامێنی شار و ئیتر هەر لە گۆرانی گوتن و شادیی و پێکەنین بوو.

هەروەها دەڵێت:

خۆم نەمهێشتووە هەتا ئێستاکەشی لەگەڵدا بێت کەس دڵی لێم بڕەنجێ و کۆڕی دانیشتن و رابواردنی ئەوسای ناوباخ و رەزانمان بە زۆری لەگەڵ هونەرمەند و هونەر دۆستانی وەکو (عومەری مام عەولا و ئەحمەدی حەمەی مەلا و عوسمان عەونی و وەستا عەبدەی ئاسنگەر و عوسمانی مام عەولا و صالحی قەصاب و ئەحمەدی مام عەبدە و صوفی محەمەدی قەصاب دابوو- ئەمانە یان ئەندام یاخود لایەنگر و سەر بە پارتیی و خاوەنی بیری نەتەوەخوازیی بوونە).

هەروەها لە پێشەکییەکەی هەمان کتێبدا مامۆستا کەریم شارەزا دەڵێت (مامۆستا تایەر تۆفیق لە شارەکەی کۆیە، شاری شیعر و هونەری ئاواز و گۆرانیی رەسەنی کوردی سەری هەڵداوە و چاوی ژیانی بە جوانیی دیمەنی شیوی رەزان و چیاکانی باواجی و هەیبەت سوڵتان کراوەتەوە و گوێی بە چریکەو چەهچەهەی بولبولانی باخەکانی شەممە و ئۆمەرخوچان و باغە و رەزی پلووسك و هەرمۆتە و ئاشان و سەیرانگاکانی تری ئەو شارە گۆش بووە، هەرچەندە تایەری هونەرمەند خۆی خاوەنی بەهرەیەکی هونەریی گەورەیە لە مەیدانی ئاواز و گۆرانیی کوردیدا، بەڵام پەروەردەبوونی لەو شارە زیندووە بەهات و باتەدا بووە بەمایەی گەشەکردنی بەهرە هونەرییەکانی، هەروەها دەڵێت (مامۆستا تایەر تۆفیق لە دوای هونەرمەند ئەحمەدی مەلا، یەکەم

گۆرانییێژ بووە لە شارەکەی کۆیە، هونەری ئاواز و گۆرانیی کوردی لە کۆڕی ئایینی و مەلوودی پێغەمبەر و لەسەر مەحفەل و مناڕە و گومبەتی مزگەوتانەوە بەرێنێتە ناو کۆڕی جەماوەری میللەت و بیهاوێتە قاڵبی گۆرانیی نەتەوایەتی و سیاسی و توانیی گۆرانی کوردی لە مەجلیس و دیوەخانی ئاغاکانەوە دەربهێنێ و بیباتە ناو کۆڕی دەستەی ڕۆشنبیری و نیشتمانپەروەران و بیخاتە سەر شانۆی ئاهەنگی نەورۆز و جەژنە نیشتمانییەکانی وڵات و لە دوایشدا بردی بۆ جیهانێکی فراوانتر و لە ئێستگەی کوردی رادیۆی عێراقەوە بە دەیان ئموونەی سەرکەوتووی لە گۆرانیی کوردی پێشکێش کردوە، لە ساڵی ١٩٥٨ داو لە دوای بەرپا بوونی شۆڕشی ١٤ی تەممووزدا چەپکێکی گەشی لە گۆرانی و سروودی نیشتمانیی و سیاسی کوردی پێشکێش بە نەتەوەکەی کردووە).

ئەمەو تا کۆچی دوایشی بە دەیان چامە و هەڵبەستی پڕ لە سۆز و عەشقی کوردایەتی کەڵە شاعیرانی ناوداری کوردستان بە مەقام و سروود، بە ئاوازی هونەریی سەرکەوتوو، بە دەنگە هەرە تایبەتییەکەی کردوونەتە دیاری و وەك سامانێکی لە بن نەهاتوو بۆ نەوەکانی دواڕۆژ بەتایبەتی بۆ تێکڕای گەلی کورد بەگشتی لە دوای خۆی بەجێ هێشتووە. کە ئەم ئموونانە مشتێکن لە خەروارێکی بەرهەمە بەرز و ڕەسەنەکانی.

شوکری فەزڵی بۆ شێخ مەحموودی نەمر گوتوویە:

ئیش کە ڕووی ئێستێ لە هەورازە سەرەو لێژی نەکەی
بیری دووریشی دەوێ هەر بە دوعا و نوێژی نەکەی
سەرەتای ئیش هەموو یەکبوونە ئەویش نابێ هەتا
هەر بریندێ کە لەدڵدا هەیە ساڕێژی نەکەی.

پیرەمێرد لە (هەی نائومێدی)دا دەڵێت:

لە دەربەندیخان هەتا کەلیخان
ئەو ناوە یەکسەر شێواوە و وێران

شیوو و هەردوو بەرد تا لوتکەی بارزان
پڕ لەوەیشوومە بە گەڵارێزان
بە جەوری فەلەك یەکسەر وێرانە
بایەقۆش تیایدا گرتوویە لانە
ئەمساڵ بەهارمان کەبێ بارانە
گوڵاڵەی سووڕمان جەرگی یارانە
لە هەر سێ لاوە شاییە بەڕێزە
خەنەبەندانمان خوێنی ئازیزە

لە (شیرین بەهارە)بەناوبانگەکەیدا، مامۆستا ئیبراهیم ئەحمەد دەڵێت:

مەژی بۆ مردن هەرە بۆ ژیان
چۆن قازانج ئەکەی تا نەکەی زیان
لە زڕەی زنجیر دڵت نەلەرزێ
پێوەند بۆ لەشە نەوەك بۆ گیان

هۆشیار هەولێری گوتوویە:

لە جەننەت گەر نەبێ گوڵزار و باخ و کێوی کوردستان
دەبێ جەننەت نەبێژن چونکە جەننەت خاکی کوردانە

ئەحمەد موختارجاف وتویە:

لادە عاشق تۆ لە باسی عیشقبازی و سەیری کە
چۆن خەریکن چەند کەسێ ئێستا وەتەن وێران ئەکەن

بێکەس فەرموویەتی:

سەدەی بیستەمە کوردە غیرەتێ
لە خەو ڕاپەڕە هەوڵێ هیممەتێ
هۆش و بیرت بێ، پیاوی ژیرت بێ
لە جێی سەربەستی بۆ زنجیرت بێ؟

هەروەها

بیست و حەوت ساڵە من رەنجبەری تۆم
بە نان و ئاو و جل و بەرگی خۆم
خزمەتم کردی لە ئێران و رۆم
لە پێناوی تۆ شکاوە ئەژنۆم
کەچی هێشتا هەر دیل و رەنجەرۆم
گوناهم چی بوو بەم دەردەت بردم
بۆچی بە ناحەق وا سووکت کردم؟

دڵزار لە (داری سەربەستی)دا دەڵێت:

ئەگەر لەگەڵ یەك راست و دڵپاك بین
بۆ یەکتری باب و برازا و کاك بین
بۆ سەر قەڵاتی خوێنمژ تاو ئەدەین
بەختیار ئەبین دوژمن قاو ئەدەین
داری سەربەستی بە خوێن ئاو ئەدەین.

عەونی لە (جیهانم پشکنیوە)دا فەرموویەتی

کێژێ تۆم دی وامزانی
تۆ کچی کوردستانی
لەسەرەتا تا ئەنجام
وەهای پێگوتم وەرام
من گۆران و تۆ کرمانج
هەردوو بە شوێن یەك ئامانج
هەر دەڕۆین و پێناگەین
هەر دەڵێین و تێناگەین
شێوەی ئەم گفتوگۆیە

داخەکــەم رەنجەرۆیــە
نــە لەیــەك دەگەیــن
نــە بەیــەك دەگەیــن

هەروەها

نەسریــن ئەمــڕۆ نــەورۆزە لێــت بــێ جەژنــە پیــرۆزە
لــە کوردســتانی مــەزن جەژنــی گشــت تیــرە و هــۆزە.

هەروەها

گوتــم ئــەی کــچ لــە گەشــتی
شارســتانی یــان دەشــتی
مەســیحی یــان زەردەشــتی
وا جــوان و پــاك رەوشــتی
کەریم شارەزا لە (هێزی گەل) دەڵێت
هێــزی گــەل هێــزی خەبــات و راپەڕیــن
هەروەکــو بوڕکانــی گەرمــی ئاگریــن
کەوتــە گــڕ ســوتاندی گیانــی خوێنمــژی
بــۆ ئــەوەی میللــەت بەسەربەســتی بــژی
مەشــخەڵی ئــازادی هەڵکــرد بــۆ جیهــان
بــۆ گــەلان رۆشــن بــێ تاکــوو رێــی ژیــان

سامی عەوداڵ دەڵێت:

قەلبــی مــن گــەر چەشــنی لالــە بێــت و نەوتــی تێبکــەن
ئاگــری دوژمــن بێتــە گیانــم ، وەک چــرا مــن پــێ بکــەن

....

لێــم گەڕێــن بــا مــن بســووتێم ببمــە خــاك و خۆڵەمێــش
مــن نەســووتێم تــۆ نەســووتێی کــێ نەجاتــدا قــەوم و خوێش

مەجید ئاسنگەر گوتوویەتی

کـوردە ئـەو هەلـەی مێـژوو داویـە پێـت

لـە دەسـتی نـەدەی لانەدەیـت لەرێـت

هەلێکـــەو ئەشـــێ رووندەداتـــەوە

مـــەردە ئـــەو گەلـــەی گـــۆ ئەباتـــەوە

هەروەها لە شیعرە هەرە بەناوبانگەکانی هەژار

١- کوردێکم ئەوێ چاپووك و پتەو سەفەرێ هەیە بۆم بکا بە شەو

نەیەڵێ تورك و عەجەم بزانن داگیرکەرانن لە کوردستانن

٢- بەدەربـەدەری یـان لـە ماڵـی خـۆم... ٣- تەلقیـن بـە کـوردی ٤- لـە خـەو راپـەڕن چیـی کرێکارە..تـاد

هەروەها هی مامۆستا هێمنی موکریانی

١- گەرچی تووشی رەنجەڕۆیی ٢- نالەی جودایی...هتد.

لەگەڵ دەیانی تر..

خاڵـە تایـەری (هونەرمەنـدی گـەل) مرۆڤێکـی بـێ فیـز و نوکتەبـاز و قسـەخۆش و نەفـس بـەرز و دڵفـراوان بـوو.. نەتـەوە پەروەرێکـی جـەرگ سـۆز بـوو، تاکـو مردیـش وشـەی شـەرمەزاری لەنـاو گۆرانییەکانـی دەرنەکـەوت، هەمیشـە دۆسـتی نزیکـی کوردپـەروەران و لایەنگرانـی پارتـی دیموکراتـی کوردسـتان و نیشـتمانپەروەر و رۆشـنبیرانی پێشـکەوتووخواز بـووە و هاودەمـی دڵـداری شـاعیریش بـووە.

حوسـێنی حاجـی قـادر- ئـاری- لـە لاپـەڕە (٧٩)ی کتێبەکەیـدا (ژیـان و بەسـەرهات و هەنـدێ گۆرانـی هونەرمەنـدی نەمـر تایـەر تۆفیـق) نووسـیویەتی (تایـەر تۆفیقـی هونەرمەنـد خـاوەن هەسـتێکی نیشـتمانیی و نەتەوەیـی بـەرز و چاونەتـرس بـوو، لـە مـاوەی دووردرێـژی ژیانـی هونەریـدا کـە بەدەیـان گۆرانـی و سروود و مەقامـی گوتـووە، وشـەیەك لـە نـاو گۆرانییەکانیـدا دەرنەکەوتـووە کـە مایـەی شـەرمەزاریی ئـەو هونەرمەنـدە نەمـرە بێـت یـان پەڵەیـەك بێـت لەسـەر لاپـەڕەی ژیانـی (چونکـە

تایەر تۆفیق کوردایەتی بە هونەرەکەیەوە دەکرد). کە بەشداری لەهەر ئاهەنگ و بۆنەیەکدا کردبێ بە ئارەزووی خۆی گۆرانیی گوتووە و پرسی بەکەس نەکردووە..) لە سەرەتای ژیانی هونەریدا کە مەقامی شیرین بەهارەکەی گوت لە شیعری ئیبراهیم ئەحمەد- بلە- کە وشەکانی ئەم گۆرانییە مۆرکی کوردایەتی و ئاو و هەوای کوردستانی پێوەیە هەستی نیشتمانیی دەبزوێنێ و بووەتە مایەی دڵتەنگی رق و قینی داخ لە دڵان و دوژمنانی کورد و کوردستان.. زۆر جار پێش ئەوەی تایەر تۆفیق بچێتە سەر شانۆ و گۆرانی بڵێت هەندێ (کاربەدەست)ی سەردەمانی پێشوو ئاگاداریان کردۆتەوە کە (نابێت) مەقامی (شیرین بەهارە) بڵێت بەڵام ئەو زۆر سەربەرزانە چووەتە سەر شانۆ و بەوپەڕی خۆشی و ڕێکوپێکی (شیرین بەهارە)ەکەی چڕیوە و دڵی گوێگرانی پێ شاد کردووە.

لەلاپەڕە (١٩٥) ی هەمان سەرچاوەدا هاتووە کە (مامۆستا مەجید ئاسنگەریش بە دەنگمەوە هات و لە نامەیەکیدا بۆم باسی تایەر تۆفیق و نەفس بەرزییەکەی دەکات و چەند نموونەیەکی ڕاستەقینەی لەم لایەنەوە نیشانداوە) و دەڵێت (کاك تایەری ڕەحمەتی بەڕاستی (هونەرمەندی گەل) بووە، ئەو کەڵە پیاوە تا ئەو ڕۆژەی گیانی پاکی سپارد، هەرگیز هەرچەندە زۆیش تەنگی پێ هەڵچنرا بوو، فشاری بێ سنووری خرابووە سەر و سەرباری نەبوونی و دەستکورتی لە ڕووی مادییەوە بە تەنیا وشەیەکش چییە بە شان و باهۆی هێز و سوپای عێراقی و حزبی بەعسی فەرمانڕەوا و قادسیە و تەنانەت بە سەرۆك کۆماریشی هەڵنەداوە.. قەتاوقەتیش بە سروود و گۆرانیی و هەڵوێستی جوامێرانەیەوە لەبەرەی میللەت دوور نەکەوتووەتەوە و سەنگەری شەرەفمەندانە و سەرفرازیی خەباتی رزگاریخوازیی ڕاستەقینەی گەلی بەرنەداوەو هەمیشە بە کوردی و بۆ کورد و کوردستان ژیاوە.

هەزاران درود و سڵاو بۆ گیانە پاك و بەرزە فڕەکەی خاڵە تایەری نەتەوەپەروەر (هونەرمەندی گەل).

لقی هەولێری یەکێتی نووسەرانی کورد
خەرمان بەرەکەت

هەفتەنامەی گوڵان ٢٠٠١/٩/١٣

مایەی شانازییە کە لەوەتەی یەکێتییەکەمان- یەکێتی نووسەرانی کورد- لە ساڵی ١٩٧٠وە دامەزراوە لقی هەولێریشی بەرەسمی هاتۆتە کایەوە. ئەم لقە سەرباری زۆرەها کۆسپ و ئاستەنگ و جۆرەها هەوڵی نەزۆکی ناحەزانی بۆ لەکارخستن و یان هیچ نەبێت لەڕێ لادانیدا. هەمیشە و بەردەوام لە جموجۆڵ دا بووە و خەریکی بەجێگەیاندنی ئەرك و فەرمانەکانی خۆی بووە بەمەبەستی بوژاندنەوە و بەرەوپێش بردنی کەلتوور و زمان و ئەدەبی کوردی و پەرەپێدان و گەشەپێکردنی باری رۆشنبیری لە کوردستاندا بەگشتی. ئەمە راستییەکی حاشاهەڵنەگرە و شایانی پێخۆشحاڵیبوون و رێزوستایشە. وەلێ راستییەکی لەوەش دڵخۆشکەر و ئومێد بەخشتر کە وەك رۆژ دەدرۆشێتەوە و

بـە بەرچاوانەوەیـە ئەمەیـە کـە (لقـی هەولێـری یەکێتـی نووسـەرانی کـورد) لـە خولـی ئـەم چەنـد سـاڵەی دواییـەدا بەهـۆی دڵسـۆزی و چالاکیـی بەردەوامـی دەسـتەی کارگێڕیـی ئێسـتایەوە گەیشـتۆتە چڵەپۆپـە و بەبـێ دوو دڵـی بـۆی هەیـە بـە (قۆناخـی زێڕیـن)ی لـق دابنرێـت!

شـاراوە نییـە لقەکەمـان لەوەتـەی ئـەم دەسـتە کارگێڕییـەی دەسـتبەکار بـووە ئەوەنـدە کاری بـاش و چالاکیـی بەپێـز و جموجۆڵـی بەسـوودی جۆربەجـۆری نەپسـاوەیان ئەنجامـداوە، ئەوەنـدە هەوڵـی بێوچانیـان بـۆ پاراسـتنی یەکێتـی ریزکانـی نووسـەر و رۆشـنبیران داوە، هەنـدەی بەتەنـگ ئاشـتەوایی و تەبایـی و هـاوکاری و پتـەوی گیانـی برایەتـی و لێکنەتـرازان و لەیەکـدی دانەبڕانـی نووسـەران و لـە رەگوریشـەوە دەرهێنانـی دووبەرەکیـی و ململانێـی بـێ هـوودە و بـێ هـۆی نێـو کۆمەڵگـەی کـوردەواری بوونـە کـە مایـەی پێزانیـن و سـەروەرییە بـۆ هەمـوو قەڵـەم بەدەسـتێکی دڵسـۆزی کـورد. بەڵگـەی روون و ئاشـکرای ئەمەیـش ئـەو هەمـوو کـۆڕ و سـیمینار و فیسـتیڤاڵە بەپێزانـەن کـە ژمارەیـان لـە سـەدی تێپەڕانـدووە کـە تیایانـدا بەشـی هـەرە زۆری نووسـەران (ئەدیبـان) و زانایـان و رۆشـنفکران ئامـادە و بەشـداربوونە، لـە زۆربەشـیاندا نوێنەرانـی لقەکانـی دەڤەرەکانـی سـلێمانی و کەرکـوك و دهـۆك و تەنانـەت نووسـەرانی نیشـتەجێی بەغـدا و شـارەکانی تـری ژێردەسـەڵاتی ناوەندیـی و بگـرە لـە پارچەکانـی دیکـەی کوردسـتانیش بـە جیاوازیـی تەمـەن و بیروبـاوەڕی سیاسـی و دیـد و بۆچوونـی کۆمەڵایەتییانـەوە بانگهێشـت کـراون و چالاکانـە و بەئەوپـەڕی سەربەسـتییەوە راوبۆچوونەکانیـان دەربـڕدراون و وەرگیـراون. هەروەهـا بەپێـی توانسـت یارمەتـی نووسـەرانی داوە بـۆ بڵاوکردنـەوەی بەرهەمەکانیـان لەگۆڤارەکەیـدا (نووسـەری نـوێ) یـان بـە ئامادەکردنیـان بـۆ چاپکـردن. هەروەهـا لـە رووی مادیشـەوە تـا ئـەو جێیـەی بـۆی لـواوە درێغـی و کەمتەرخەمیـی نیشـان نـەداوە. ئـەوەی مایـەی نیگەرانیشـە ئەمەیـە کـە بـۆ زۆربـەی کـۆڕ و سـیمینارەکانی لەبـەر نەشـیاویی و

بەرتەسکی شوێنی ئێستایدا و بەهۆی نەبوونی بارەگایەکی ڕێك و گونجاو، لقی هەولێر بە ناچاری پەنای بردۆتە بەر (کۆشکی نازە) و هوتێلی هەورامان یان چوارچرا، یاخود هۆڵەکانی میدیا و ڕۆشنبیریی و پارەیەکی زۆریشی تیایاندا بەخەرجداوە!

لێرەدا بە پێویستی دەزانین بیخەینە بەرگوێ و دیدەی کاربەدەستانی بەڕێزی خۆمانەوە کە بەچاوێکی زێدە پڕ لە بایەخەوە لەم دەزگا گرنگە بڕوانن و دەستی یارمەتی و هاریکاری زێتری بۆ درێژ بکەن، شوێنێکی شایستە و گونجاوی بۆدەستەبەر بکەن کە هەموو کەلوپەل و پێداویستییەکی وەکو کۆمپیوتەر و دەزگای چاپ و مێز و کورسی و قەنەفەی تیادا فەراهەم بێت و ساڵانەیش بودجەیەکی وای بۆ تەرخان بکرێت کە بتوانێ بەسەرکەوتوویی ئەرکە پیرۆزەکانی خۆی (بۆ خزمەتی کورد و کوردستان) پێوە ڕاپەڕێنێت! ئەم داخوازییەش بۆ لێپرسراوە دڵسۆزەکانی خۆمان شتێکی ناوازە و نارەوا نییە و بە دەنگەوە هاتنیشیان کە هیچ گومانێکی تێدا نییە و بەدوور نازانرێت، مایەی سەربەرزی و پێزانین و سوپاسی هەموو نووسەرێکی خاوەن وشەی ڕەسەن و ئازادی کوردستانییە! چاوەڕوانین.

ڕێزلێنان لە ڕۆشنبیران
ڕێزلێنانە لە کولتووری کورد

هەولێر: نیسانی ٢٠٠٢

کۆچی دوایی خوالێخۆشبوو کاك مەسعود محەمەد خەم و ناسۆرێکی هەرە گەورە و دڵتەزێن بوو، چونکە لە راستیدا ئەوە مردنی مرۆڤێکی ئاسایی نەبوو، لەگەڵ ڕێزم بۆ هەر مرۆڤێك! مامۆستای کۆچکردوو مەسعود محەمەد کەسایەتییەکی ئێجگار تایبەت و دەگمەن بوو لەنێو کوردان هەڵکەوتبوو.

زانا و بلیمەت، ڕۆشنفکرێکی مەزن، وردبین و بیرقووڵ، خوانەاس و بڕوادار، زانستپەروەر، بیروباوەڕێکی بە جورئەت، قسە لەڕوو، جەواب بەدەست، سوارچاکی مەیدانی نووسین و تۆژینەوە، شارەزا و دەستڕۆیشتوو لە ئەدەب و بنچینە و گرامێری زمانی کۆن و تازەی کوردی، پەهلەوی و عارەبیدا، باڵادەست لە دەروونناسی، کۆمەڵناسیی و فەلسەفە و لاهووتدا، مێژووزان و

نووسەرێکی بەبڕشت، قەڵەمتیژ و زمانپاراو بە کوردی و بە عەرەبی، خودان هەڵوێست و جیهانبینییەکی تایبەتی خۆی بوو، پیاوێکی بەڕێز، رووخۆش و نوکتەزان، شاهسواری مەیدانی گفتوگۆ و دواندن و، شاگوڵی کۆڕ و مەجلیس و دیوانان بوو.

بە ئاستی زانیاری زۆر و هەمە چەشنە و تێفکرینی وردو نووسینەکانییەوە، هاوشانی کەڵە نووسەرانی وەکو (تاغوور، تاها حوسێن، سەلامە موووسا، د.عەلی ئەلوەردی، عەباس ئەلعەقاد، عەبدولقادری مازەنی، د.مستەفا جەواد، تەوفیق ئەلحەکیم و تەوفیق وەهبی و کەسانی تری لەم جۆرانەبوو، وەنەبێ هەر تەنیا لە سەر ئاستی کوردستان بگرە لە عێراقیش و سەرجەم وڵاتانی دەوروبەریشدا ناسراو بوو.

لە تەك هەموو ئەو خەسڵەتانەشدا، ئەو زاتە کەسایەتییەکی بەهێز و هەرە تایبەت و بە سەلیقەی هەبوو، دڵفڕەوان، سەر راست و خاوەن لۆژیك، شیعر و هونەردۆست، یەکجار باڵا دەست و شارەزا و لێزان لە حەزرەتی نالی و حاجی قادری کۆیی بەتایبەتی، بەرهەمە هەمە جۆرەکان و وتارەکان، لێکۆڵینەوەکان و کتێبەکانی (گەشتی ژیانم)ی گەواهی (شایەدی) ئەم قسانەن. تەنانەت لەمامەڵەکردنیشی لەگەڵ سیاسەتدا بۆچوون و شێواز و هەڵوێستی تایبەت بەخۆیەوەی هەبوو!

جا بەندە بەم چەند پەیقە کرچ و کاڵانەی ئا لێرەدا ریزم کردوون نەمویستووە بەشان و باڵی خوالێخۆشبودا هەڵبدەم و مەدحی بکەم، چونکە ئەمە بۆ یەکێکی وەکو من کارێکی ئەوەندە سانا نییە و هەرچییەکی بیڵێم لەبارەیەوە هێشتا هەرکەمە و قەتەرە بە دەریایەکە! بەڵکو دەمەوێ باس لە پشکێکی گەورەیی و شکۆمەندیی و مەزنایەتی و قەدرزانیی سەرۆکی هێژا کاك مەسعود بارزانی بەتایبەتی و سەرکردایەتی پارتی دیموکراتی کوردستان بە گشتی بکەم بۆ ئەم رێزلێنان و قەدرزانییەیان بۆ مەسعود محەمەدی

روناکبیر، چ لەکاتی ژیانیدا و زێتریش دوای کۆچکردنییەوە کە شایانی ستایش و پێزانینە و دەکرێ لەمەودوا پتریشی بۆ بکرێت.

جا هەڵوێست و رەفتارە پڕ بەهاکەی بەرپرسان لەم بۆنە خەمناکەدا مایەی شانازیی پێوەکردن و سەربەرزییە، ئەوە بوو رێزدار دکتۆر رۆژ نووری شاوەیس سەرۆکی ئەنجوومەنی نیشتمانیی کوردستان رۆژی ٢٠٠٢/٤/١ چەند سەعاتێك بەر لە گیان سپاردنی خوالێخۆشبوو لە نەخۆشخانەی رزگاریدا بە پەرۆشەوە سەردانی کردبوو، رۆژی دواتریش سەر لە زوو نوێنەرانی سەرۆك مەسعود بارزانی رێزدار سیداد بارزانی و موحسین دزەیی، مامۆستا عەلی عەبدوللا (جێگری سەرۆك) و رێزداران جەوهەر نامیق سامۆ (سکرتێر) و ئەندامانی مەکتەبی سیاسیی پارتی رێزدار دکتۆر رۆژ نووری شاوەیس (سەرۆکی پەرلەمان) و زەعیم عەلی (بەرپرسی لقی ٢) و بەڕێزان عەلی بەگی جاف و ئیسماعیل مەلا عەزیز لە لێژنەی چاودێری و پشکنینی سەر بە کۆمیتەی ناوەندیی حزب و چەندان بەڕێزی دیکەی حزبی و فەرماندەیی و پەرلەمانتار و حکومی لە ماڵەکەی رەحمەتیدا چاوەڕێی ئامادەکردنی جەنازەکەی بوون و کاتژمێر ٩ی بەیانی لە کەژاوەیەکی فرەوان و شایستەدا هەتا خاڵی (پیرەر) بە یاوەری خزم و کەس و ژمارەیەکی زۆری رۆشنبیر و نووسەران و دۆستانی بە وەفایدا تەرمی پیرۆزی خوالێخۆشبوویان بەرێکرد و لەوێشەوە بە ڕێورەسمێکی شایستەوە بە لێپرسراوان و کۆمەڵێ پێشوازیکارانی شاری کۆیەی کۆستکەوتوویان ئەسپارد تاکو بیبەن بە تەنیشت گۆڕی پڕ لە نووری باوکییەوە (مەلا محەمەدی- مەلای گەورەی کۆیە) و مەلا عەبدوللای باپیری (دۆست و هاوەم و یاوەری حاجی قادری کۆیی) و حاجی مەلا ئەسعەدی باپیرە گەورەی لە قەبرستانی جەلیزادانداً لە گۆڕستانی دەروێش خدر بەخاکی پڕ میهری کوردستانی بسپێرن، ئەمە لەلایەك.

لەلایەکی دیکەوە ئامادەبوونی جەنابی هێژا سەرۆك مەسعود بارزانی

و ڕێزداران جێگری سەرۆك و سکرتێر و ئەندامانی مەکتەبی سیاسی پارتیی و سەرۆکی ئەنجوومەنی نیشتمانیی و جێگری سەرۆکی حکومەت و وەزیر و پەرلەمانتاران و زانایانی ئایینی و بەرپرس و نوێنەرانی سەرجەم حزب و لایەنە سیاسییەکان و ماموّستایانی زانکۆ و قوتابخانە و نووسەران و رۆشنبیران و فەرمانبەرانی هەولێری پایتەخت و میوانانی شارەکانی تری کوردستان و بەغدا و دەرەوەی هەرێم، لەهەر سێ رۆژەکانی پرسەکەیدا لە مزگەوتی (رەشاد موفتی) نیشانەی بایەخ پێدان و بەتەنگەوە هاتنی پارتیی و سەرۆکە دڵسۆزەکەی و هاونیشتمانیانی کوردستانە بۆ زانا و ناودارانی گەلەکەمانەوە، ئەمەیش مایەی دەستخۆشی لێکردن و سوپاسگوزاریی بێ پایان و پێزانینی هەموو لایەکە و، لە هەمانکاتیشدا شەرەف پێدانێکە بە شارە بە ئەمەگەکەی کۆیە، شارەکەی حاجی قادر، کە شانازیی پێوە دەکەین و نرخ نانێکە لە بنەماڵەی زانستپەروەری جەلیزادە کە حاجی قادر لە بارەیانەوە بەهەق فەرموویەتی:

«بە غەیری جەددەی ئێوە کێهە زانا
لە کوردستان بناغەی عیلمی دانا؟»

لێرەوە وەك کوردێك و بەناوی شارە خۆراگرەکەی کۆیەوە شاری حاجی قادر و حاجی بەکراغای قاسید و ئەمین ئاغای ئەختەر و حەمائاغای غەفووری و عەونی و دڵدار و...هتد شاری دێرینی پڕ لە سەروەریی، مەڵبەندی لەمێژینەی زانست و زانیاری و ئەدەب، مەکۆی شێرە کوڕانی پێشمەرگەی قارەمان و گیانبازانی رێگای سەخت و پیرۆزی خەبات و کوردایەتی، بەوپەڕی نەوازشەوە دەستخۆشانەیان لێدەکەم و سوپاسگوزاری گەرمی خۆمانیان پێشکەش دەکەم، کە شایانی شانازی و خۆشەویستی هەموو کوردێکی دڵسۆزن.

یاخوا هەر خۆش بن، گۆڕی کۆچکردووش (مەسعود محەمەد) پڕ لە نوور بێت و یادی بەخێر.

یادێکی پڕ شکۆ و ئاوڕێکی بە پەلە

هەولێر: ٢٠٠٣/١/٢٥

پێوەندیی و تێکەڵاوی هەردوو گەلی کورد و عەرەب (کەڵە شاعیری خەباتگێڕ و نیشتمانپەروەری کورد فایەق بێکەس گوتەنی: دۆستی کورد و عەرەب زۆر کۆنە تاریخ شاهیدە ناحەزی رووڕەش لەداخا با یەخەی خۆی دادڕێ) هەر لە دێرزەمانەوە دروستبووە و هەتا هاتووە پەرەی سەندووە و لەسەر بنەمای هاوئایینی و دۆستایەتی و بەرژەوەندیی هاوبەش و کاریگەریی فرەلایەنی دوو قۆڵییەوە رەگی داکوتاوە و پەلوپۆی هاویشتووە، بەتایبەتی لەپاش پێکەوەنانی قەوارەی نوێی عێراق وەك دەوڵەتێکی سەربەخۆ، دوابەدوای کۆتایی هاتنی جەنگی یەکەمی جیهانییەوە ئەو پێوەندییە لە گۆڕەپانەکانی خەبات و تێکۆشاندا و بە ئاوێتە بوونی خوێنی رۆڵەکانی هەردوو نەتەوە

زێـتر چەسـپاوە و لـە لاپـەڕە پڕشـنگدارەکانی مێـژووی هاوچەرخـی ئـەم وڵاتـەدا تۆمـار بـووە و دەرەوشـاوەتەوە.

مەیدانـە پـڕ لـە سـەروەرییەکانی شۆڕشـی گەلانـی عێـراق لـە بیسـتەکان و سـییەکانی سـەدەی رابـردوودا لـە رووی داگیرکـەران و ئیمپریالیـزم و دژ بـە سـەپاندنی پەیماننامـەی سـاڵی ١٩٣٠ و سـەرجەم نەبەردییەکانـی دیکـە گەواهـی ئاشـکرا و حاشـاهەڵنەگری ئـەم راسـتییانەن، ئـەو پشـکداریە راسـتەوخۆیەی جەمـاوەری گیانفیـدا و گڕگرتـووی نەتـەوەی کـورد پـتر لـە راپەڕینـە سەرتاسـەرییەکەی عێراقـدا بەرجەسـتە دەبێـت کـە بـە پێچەوانـەی خواسـت و مەرامەکانـی کاربەدەسـتانی ئـەو سـەردەمەی وڵات و ئاغاکانیانـەوە بـۆ تـازە کردنـەوە و درێژکردنـەوەی مـاوەی پەیماننامەکـەی سـاڵی ١٩٣٠ نێـوان حکومەتـی عێـراق و بەریتانیـا بـە تووندی لەمانگـی کانونـی دووەمـی سـاڵی ١٩٤٨ بەرپـا بـو لـە پێنـاو گۆڕانـی هەوڵـە نەزۆکەکانـی نوێنەرانـی حکومەتـی شـاهانەی بەریتانیـا و دەسـتە و دایـەرە و نۆکەرەکانـی سـەربەخۆیانەوە ئـەوە بـوو سـەرەنجام (پەیماننامـەی پۆرتسـمۆس) سـەری نەگـرت و حکومەتەکـەی بەغـداش رووخێـنرا و راپەڕینـە مەزنەکـەش بەنـاوی راپەڕینـی کانوونـی ١٩٤٨ چـووە نێـو لاپـەڕە زێڕینەکانـی مێـژووی سـەردەمی عێراقییەکانـەوە.

لـەو بزووتنـەوە جەماوەرییـە بەتەوژمـەدا خەڵکـی عێـراق بـە کـورد و عـەرەب و نەتەوەکانـی دیکـەوە لـە سەرتاسـەری عێراقـدا، تیایـدا بەشـداربوون، خواسـت و ویسـتی گـەل بەسـەر مەرامـە چەپەڵەکانـی کاربەدەسـتاندا زاڵ بـوو، ئەمـە بـوو سـەرەتا لـە بەغـدای پایتەخـت قوتابیـان مانیـان گـرت، دواتـر بزاڤەکـە زێـتر تەقییـەوە و بـۆ زۆربـەی شـار و ناوچەکانـی دیکـەی عێـراق پەڕییـەوە و جگـە لـە توێـژی قوتابـی، کرێـکاران و چینەکانـی تـری نێـو کۆمـەڵ هاتنـە ریـزی راپەڕیوانـەوە و مانگرتـن و خۆنیشـاندان سـەرتاپای وڵاتـی گرتـەوە، رۆژەکانـی ١٩ و ٢٠ی ئـەو مانگـە گڵپـە و بڵێسـەی بەرهەڵسـتی و بەرەنگاربوونـەوەی خەڵـک زێـتر بەرزبـووە

و تـا دەهـات رەوشـەکە زیاتـر دە ئاڵـۆزکا و پشـێوی و نائارامیـی لـە زۆربـەی ناوچەکانـدا (بـە کوردستانیشـەوە) تەشـەنەیانکرد و بوونـە مایـەی زیاتـر مەترسـی وشـکەژانی پیاوانـی رژێـم. حکومەتـە داتاشراوەکـەی (سـاڵح جەبـر) هەوڵـی ئەوەیـدا بەهێـز و داپڵۆسـێن بڵێسـەی ئاگـری ئـەو بزاڤـە میللییـە بکوژێنێتـەوە و دەنگـی زوڵاڵـی گـەل کـپ بـکات، وەلـێ ئـەوەی بـۆ نەچـووە سـەر. هێـزی راپەڕیـوی گـەل بەسەرپەرشـتی و بەشـداریکردنی حزبـی شـیوعی عێراقـی و حزبـی نیشـتمانیی دیموکراتـی (بەسـەرۆکایەتی کامیـل چادرچـی) و پارتـی دیموکراتـی کوردسـتان و سـەرجەم نیقابـە و یەکێتـی و رێکخراوەکانـی کرێـکاران و قوتابیـان و تۆێژەکانـی دیکـەوە، تـا دەهـات تونـدتـر و گەرمـتر رووبـەڕووی کاربەدەسـتان دەبوونـەوە و بارەکـە گرژتـر و ترسـناکتر دەبـوو.

سـەرەنجام دار و دەسـتە و چڵکاوخۆرانـی میـری زێـتر پەنایـان بـردە بـەر بەکارهێنانـی هێـز و بـە گوللـە و دەسـتڕێژ پەلامـاری خۆنیشـاندەرانیاندا. تـا وای لێهـات شـەڕ و پێکـدادان رۆژی ٢٧ی مانـگ گەیشـتە ترۆپـك. کاتێـك حەشـاماتی خۆنیشـاندەران لەسـەر ئـەو پـردەی کـە لـەو رۆژەوە بـە (پـردی شـەهیدان- جسر الشـهداء) نـاوزەد کـرا درانـە بـەر رێژنـەی گوللـەوە و چەنـدان خەباتـکاری سـەربەزر تیایـدا شـەهید بـوون و دەیانـی تریـش برینـدار و زۆرانیشـیان دەسـتگیرکران.

لەنێـوان شـەهیدە نەمـرەکان قوتابـی (قەیـس ئەلئالووسـی) و (جەعفـەر ئەلجەواهیـری) ی بـرای شـاعیری گـەورەی عـەرەب (محمـد مهـدی الجواهـری) هەبـوون کـە پێمواییـە ئەوسـا خوێنـدکاری کۆلیجـی حقـوق بـوو، هـەر بـەم بۆنەوەیـەش (جەواهیـری) چامـە بەناوبانگەکانـی:

١- الشهید قیس

٢- قف بأجداث الضحایا

٣- اخی جعفر (ئەمە سەرەتاکەیەتی):

أتعلم أم أنت لاتعلم بأن جراح الضحایا فم

٤- يوم الشهيد (ئەمە سەرەتاکەیەتی):

يومَ الشَهيد : تحيةٌ وسلامُ بك والنضالِ تؤرَّخُ الأعوام

٥- دم الشهيد (ئەمە سەرەتاکەیەتی):

خُذوا من يَومكم لغدٍ متاعا وسيروا في جهادِكمُ جِماعا

نووسیو لە نێو ئەدەبیاتی سیاسی و شۆڕشگێڕیدا دەنگیاندایەوە.

لەو ماوەیەشدا حکومەت هەموو قوتابخانە و کۆلیژەکانی داخستبوو، باری نائاسایی و (الاحکام العرفیة) ی راگەیاندبوو، کەچی بەهۆی یەکڕیزی و خۆفیداکاریی رۆڵەکانی گەلەوە و بە گەیشتنی کار بەو ئاستە هەرە سامناك و مەترسیدارەوە، حکومەت ناچار کرا دەست لەکارکێشانەوەی خۆی رابگەێنێت و گفتوگۆی سەبارەت بە نوێکردنەوەی پەیماننامەکە بوەستێندرێت و پرۆژەکەی هەڵبووەشێتەوە و بۆ هێورکردنەوەی رەوشەکە و دامرکاندنەوەی رقی ئەستوور و گڵپە و گڕی هەڵچووی جەماوەری راپەڕیو، حکومەتێکی کاتیی بە سەرۆکایەتی (شێخ محەمەد ئەلسەدر) دامەزرێندرا و بە رووکەش هەندێ چاکسازی ئەنجام دران.

ئەوە لاپەڕەیەکی بچووکی ئەو راپەڕینە مەزنەی (کانوونی ١٩٤٨) گەلانی عێراقە کە بە خوێنی گەشی رۆڵە خەباتکار و قارەمانەکانی کورد و عەرەب نەخشێنراوە و چۆتە تۆماری مێژووی پڕ لەسەروەرییەوە!

شکۆدار بێت یادی راپەڕین

سەربەرزی بۆ شەهیدانی راپەڕین و شۆڕشەکانی گەل

دڵدار و سیاسەت

هەولێر: ئەم نووسینە لە هۆڵی میدیای شاری هەولێر لە ٢٠٠٤/١١/٢٢ لە یادی دڵداردا خوێندراوەتەوە

ئـەی رەقیـب هـەر مـاوە قەومـی کـورد زمـان
نایشـــکێنێ دانەیـــی تۆپـــی زەمـــان
کـەس نەڵـێ کـورد مـردووە، کـورد زینـدووە
زینـــدووە قـــەت نانـــەوێ ئاڵاکەمـــان

«دڵدار»

خاوەنـی ئـەم شـیعرە نەمـرە، ئـەم سروودە نیشـتمانییە پـڕ لـە جـۆش و خرۆشـە ئاگرینییـە و چەنـدان چامـە و هۆنـراوەی کۆمەڵایەتـی و نیشـتمانیی بـە پێـزی دیکـە، بـێ هیـچ دوو دڵییـەك ئـەوە دەگەیەنـێ کـە (دڵـدار) شـاعیرێکی نیشـتمانپەروەر و سیاسـەتکارێکی کارامـە و خەباتگێڕێکـی خـاوەن بـڕوا و بـە هەڵوێسـت بـووە.

دڵدار یونسی کوڕی مەلا ڕەئوفی کوڕی مەحموودە فەندی کوڕی مەلا سەعد لە بنەماڵەی خادیم سوجادەیە. دایکیشی (زەهوەی کچی خورشید ئەفەندی عەلەمزادەیە) ڕۆژی ٢٠ی مانگی شوباتی ساڵی ١٩١٨ لە گەڕەکی بەفریقەندی شاری کۆیەدا هاتۆتە دنیاوە و هەر بە گەنجیی لەتەمەنی ٣٠ ساڵیدا شەوی ١١ لەسەر ١٢ی مانگی تەشرینی دووەم ساڵی ١٩٤٨ لە هەولێر کۆچی دوایی کردووە.

دڵدار قۆناخەکانی خوێندنی سەرەتایی و ناوەندی و ئامادەیی لەشارەکانی کۆیە، رانیە، هەولێر و کەرکوك تەواو کردووە بۆ خوێندنی زانکۆیشی رووبکردۆتە بەغدا و لەوێ لە کۆلیژی (ماف- حقوق) وەرگیراوە و ساڵی ١٩٤٥ بڕوانامەی بەکالۆریۆسی لە (یاسا)دا وەرگرتووە و بۆتە پارێزەر و یاساناسێکی ڕووناکبیر و نیشتمانپەروەر و ماوەی سێ ساڵان هەتا کۆچی دوایی ناوادەی بەوپەڕی لەخۆبوردویی و دڵسۆزانە، بە بیروباوەڕێکی پتەوەوە داکۆکی لە زەحمەتکێش و بێدەرەتانانی گەلەکەی، بەتایبەتی ڕەنجبەر و جووتیار و چینی چەوساوەکانی لادێ و شاری کردووە و لە دادگاکاندا بەبێ ترس و دڵەڕاوکێ بە جورئەتەوە ڕووبەڕووی هەندێ ئاغا و مولکدارەکان وەستاوەتەوە و هەوڵیداوە مافی بەشخوراوان بۆ خاوەن مافەکان بگێڕێتەوە و زۆران جارانیش بێ بەرامبەر (واتە هەر بە خۆڕایی) داوای ئەو بەشمەینەتانەی بینیوە کە لە بەر هەژاری و نەزانی و توانای ئەوەیان نەبووە پارەی (واتا کرێی) پارێزەری بدەن. دڵدار کە لە شاری حاجی قادر و ئەختەر و مەلای گەورە و عەونی و عاسی و حسێنی چاوی ژیانی بە دیمەنە دڵڕفێنەکانی کوردستان هەڵێناوە و تێکەڵیشی لەگەڵ عەونی و دڵزار و وردی و دەلاوەر و دەستەیەك لە ڕۆشنبیر و ئەدیب و هونەردۆستانی شارەکەدا هەبووە و لەنزیکەوە هاودەم و هاوژینیان بووە، هەر لەزووەوە خولیای شیعر و ئەدەبیاتی کوردی و ڕۆشنبیریی پێشکەوتنخواز لە کەللەی داوە و کورد واتەنی (فرچکی پێیانەوە گووراوە) لە لایەکی دیکەوە

بـاری سـەخت و ئاڵـۆزکاوی ژیانـی ئـەو رۆژگارە، واتـە سـاڵانی نێـوان هـەردوو جەنگـە جیهانییـەکان، بەتایبەتـی مـاوەی جەنگـی جیهانـی دووەم و شکسـتهێنانی بـەرەی (نـازی و فاشـی) واتـە دەوڵەتانـی میحـوەر و سـەرکەوتنی ئـۆردوی بەنـاو (دیموکراسـی و بـەرەی گـەلان) و پەرەسـەندن و بڵاوبوونـەوەی بیروبـاوەڕی پێشـکەتنخواز و سـەرەتاکانی ئـازادی و سـەربەخۆیی مافەکانـی مـرۆڤ بەگشـتی و هاتنەکایـەی بیـری نەتەوەیـی و گەشەسـەندنی تیۆرییەکانـی مارکسـییەت و پتەوبوونـی خەباتـی کرێکاریـی و بزاڤـی رزگاریخـوازی و ئاشـتی لـە جیهانـدا و دروسـتبوونی چەنـدان دەوڵەتـی نەتەوەیـی سـەربەخۆ دوای دەرچوونیـان لـە ژیـر نیـری ئیمپریالیـزم و چەوسـاندنەوەدا، هەروەهـا بڵاوبوونـەوەی دروشـمگەلی چـەپ و چەپخـوازی بـە زۆربـەی زۆری وڵاتانـدا و دامەزراندنـی حـزب و کۆمەڵـەی شۆڕشـگێڕ و پەرەئەسـتاندنی سـەرەتاکانی یەکسـانیی و دادپەروەریـی، ئـەو رەوشـە بەگشـتی کاریگەریـی دیـار و ئاشـکرایان بەسـەر مێشـك و هـزری لاوان و خەمخۆرانـی هەسـتیار و هۆشـیار بـووەوەی کـورددا لەوانەیـش دڵـداری هەسـت ناسـك و بیـر قـووڵ هەبـووە. هەربۆیـە دڵـدار وەك سـەرجەم هەڤـاڵ و هاوڕێکانـی و بگـرە لـەوان زیاتریـش هـەر زوو ئاوێتـەی بیروبـاوەڕ و کـرداری سیاسـیی بـووە و کەوتۆتـە جموجۆڵـی چڕوپـڕی تێکۆشـان- چ لەپێنـاوی گەلـی کـوردی چەوسـاوە و دابەشـکراوی خۆیـدا و چ لـە پێنـاوی تێکـڕای گەلانـی عێراقـدا کـە ئـەودەم لـە ژێـر قورسـایی بـاری ئیمپریالیزمـی بەریتانیـادا بـە کـۆت و زنجیـری پەیمانـی شـوومی سـاڵی ١٩٣٠ و بڕگـە تووندەکانییـەوە دەینـاڵانـد و لـە هەمـوو سـەروەرییەك بێبـەش کرابـوو.

دڵـداری شـاعیر جـارێ هـەر لـە قۆناخـی خوێندنـی ئامادەییـدا سـاڵی ١٩٤٠ لـە کەرکـوك سروودی (ئـەی رەقیـب)ی داناوە، پێـش ئـەوەش سـاڵی ١٩٣٧ وەك کەریـم شـارەزا لەرۆژنامـەی خەبـات ژمـارە (١٦١٨)ی رۆژی ٢٠٠٤/١١/١١دا نووسـیویەتی، لەگـەڵ دەسـتەیەك لـە قوتابـی و لاوانـی هەولێـر، کەرکـووك، سـلێمانی، کفـری،

خانەقین و کۆیە وەک موکەڕەم تاڵەبانی و خوالێخۆشبووان مستەفا عوزێری، مستەفا نەریمان و نووری شاوەیس، ڕێکخراوێکی سیاسیی بەناوی (کۆمەڵەی دارکەر) دادەمەزرێنن و پاش دوو ساڵان تێدەگەن کە چالاکییەکانی (کۆمەڵە) کە تاراددەیەک سنووردارە و توانای ئەوەی نییە ئەو ئامانجانە بپێکێت کە لە پێناویدا خەبات دەکەن و بەو شێوەیە نییە زۆربەی چین و توێژەکانی کورد لە خۆبگرێت و هەموو لایەکی کوردستان بگرێتەوە، لەبەر ئەوە پێوەندیی بە کەسایەتی کوردپەروەری ناسراو و لێهاتووی ئەو سەردەمە (خوالێخۆشبوو ڕەفیق حیلمی)یەوە دەکەن و حزبێکی نەتەوەیی دادەمەزرێنن بەناوی (حزبی هیوا)وە و ڕەفیق حیلمی کە خاوەنی ئەزموون و قاڵبووی بۆتەی خەبات و ڕێکخستنی نێو بزووتنەوەکانی مەلیکی کوردستان- شێخی نەمر، شێخ مەحمودی حەفید بووە، بە سەرۆکی حزب هەڵیدەبژێرن و دڵداریش دەبێتە سکرتێری حزبەکە و لەوساتەوە هەتا دێت زێتر پەرە بە چالاکییەکانیان دەدەن و ژمارەیەکی زۆریش لە سیاسەتوان و ڕۆشنبیر و نووسەر و ئەدیب و مامۆستا و قوتابی و تەنانەت ئەفسەر و سەرباز و کاسبکاران و سەرجەم توێژەکانی کۆمەڵگەی کوردەواری پێوەندیی بە(هیوا)وە دەبەستن و لەنێو ریزەکانیدا درێژە بە خەبات دەدەن. دڵدار لە دوای تەواوکردنی خوێندنی یاسا لە کۆلیژی (حقوق) لە بەغدا ساڵی ١٩٤٥ دەبێتە پارێزەرێکی سەرکەوتوو، بۆ ماوەی سێ ساڵان بەوپەڕی دڵسۆزی و لێهاتوییەوە پشتی هەژار و بێدەرەتان و چەوسێنراوانی ڕەنجخوراوی کورد، بەتایبەتی جووتیار و دێنیشنیان دەگرێت و، وەک لە پێشەوە ئاماژەمان پێداوە، هەر بە خۆڕایی و بگرە زۆران جار لەسەر حیسابی خۆشی لە دادگەدا داکۆکییان لێدەکات و ڕووبەڕووی مافخۆرەکانیان دەوەستێت. جارەهایش لەو کارانەیدا دووچاری هەڕەشە و چاو لێسوورکردنەوە و سەریەشە دەبێت. بەبێ ئەوەی بەقەد تۆزقاڵێک گوێیان پێبدات یان سڵیان لێبکاتەوە.. بە نەمانی حزبی هیواو دامەزراندنی پارتی دیموکراتی کورد

ساڵی ١٩٤٦ بە سەرۆکایەتی (بارزانی نەمر) و پەلهاویشتنی حزبی شیوعی عێراقی لە ژێر پەردەی (حزبی تەحەرور) و بڵابوونەوەی لە کوردستاندا، دڵداری سیاسەتوان زیاتر بەلای چەپدا گیرسایەوە و لە چالاکییەکانی ئەو حزبەدا بەتایبەتی لە شاری کۆیە و ناوچەکەیدا، وەك مامۆستا دڵزار دەڵێت: رۆڵی سەرەکی و زۆر گرنگ و بەرچاوی گێڕاوە. وەك عبدالخالق عەلائەدینیش لەکتێبی (دڵداری شاعیری شۆڕشگێڕی کورد) لە لاپەڕە (٨٨)دا دەڵێت پێش کۆتایی جەنگی دووەمی جیهانی بە ساڵێك واتە(١٩٤٤)دا (هیوا) لەبەر هەندێ هۆی سیاسی تێکچوو... ساڵی ١٩٤٥ بە تەواوی نەما، دڵدار رێبازێکی تری سیاسیی گرتەبەر و ساڵی ١٩٤٦ چووە ناو حزبی (تەحەڕور) و بوو بە ئەندامێکی کارامە و دیار و کۆڵنەدەر.. بەراستی رەوشت و کار و کردەوەی رۆژانەی دڵدار لەگەڵ جەماوەردا جێی شانازی هەموو کوردێکی خاوەن بڕوابوو.. هەرگیز بەچاوی تەسکی حزبایەتی سەیری خەڵکی نەکردووە. ئەستێرەیەکی گەش بوو لەناو بەرەی نیشتمانیدا، زۆرجار دانراوە بە سەرۆکی لیژنەی سەرپەرشتیکردنی ئاهەنگەکانی جەژنی نەورۆز و بە زۆری وتاری دەستپێکێش هی ئەو بووە..) منیش خۆم لە یادمە ساڵی ١٩٤٨ قوتابی پۆلی سێیەمی قوتابخانەی ناوەندی کۆیە بووم، لە ئاهەنگی نەورۆزی هاوبەش کە پارتی و تەحەڕور بەیەکەوە لە (تاتووکان) گێڕایان، دڵدار بێژەر (عەریف حەفل)ی ئاهەنگەکەبوو، زۆر چالاکانە و بەرێکوپێکی بەرنامەکانی ئاهەنگەکەی هەڵدەسووڕاند، کاتێکیش بەهۆی هۆڕاو هۆتافکێشانی دژ بەیەکتری خەریك بوو بارەکە ئاڵۆز بێت و ئاژاوە بەرپا بێت، دڵدار هاتەوە سەر تەختەی شانۆ و گووتی:

(بەناوی هەردوو حزبی تەحەڕور و پارتییەوە داواتان لێدەکەم بێدەنگ بن و نیزام بپارێزن) بەو چەشنە ئاهەنگەکە درێژەی پێدرایەوە و بەخۆشی و بەبێ کێشە و گیروگرفت کۆتایی پێهات. هەروەها لەلاپەڕە (٨٩)ی ئەو

کتێبەدا نووسراوە. (دڵدار لەدوا دوایی ساڵی پێش کۆچکردنیدا شۆڕشێکی تر لە بیروباوەڕیدا پەیدا بوو کە لە سنوور و نەخشەکێشراوی ئەو حزبەش چووە دەرەوە، هاتە سەر ئەو رایەی کە پێویستە کورد خاوەنی پارت و سەرکردایەتییەکی شۆڕشگێڕی تایبەتی خۆی بێ و لەگەڵ رێکخراو و حزبە سیاسییەکانی تری وڵاتدا تەنیا هاریکاری و ئاشنایەتی بێ. دیسانەوە دەڵێت: لەبەر ئەوەو هەندێ بیروڕای تر لەگەڵ سەرکردایەتی (تەحەڕور)یشدا ساردی و نائومێدی لێ پەیدا بووە.. وەك لە ڕۆشنبیرێکی کوردم زانیوە (عەبدولخالق عەلائەدین) دەڵێت هەندێ لەو سەرکردانەی کە مابوون دانیان بەوە ناوە کە پێشنیاز و ڕاکانی سیاسیی ئەوسای دڵدار راست بووە و زیاتر لەگەڵ باری کۆمەڵی کوردەواریدا گونجاو بووە.

دڵدار پیاوێکی زۆر واقیعی بوو. لە سیاسەتدا زۆر دووربین بوو ... بیری لەچارەنووسی دوا ڕۆژی دووری گەلەکەی کردۆتەوە ... هەمیشە خاوەنی هەڵوێست و ڕای تایبەتی خۆی بووە. لە رایەکی سیاسیدا گوتوویەتی شەڕی دووەمی جیهانی هەر بەرەیەکی لێ سەرکەوێ چ ئاوات و ئامانجی ئێمەی کوردی لێ نایتەجێ و بگرە بۆ هیچ گەلێکی تری تینوو بە ئازادی.. ئەو رایەش پێچەوانەی بیروڕای گەلێ لاوی خوێندەواری ئەوکات بوو..کەم کەس لە کوردەواریدا بەم چاوە سەیری ئەو شەڕە جیهانییەی کردووە. زۆر لە لاوانی کورد بڕوایان بە (نازی) بووە. گەلێکیش ئومێدی بە (سوێند خۆران) هەبووە. سەرەنجامیش مەزندە و ڕای ڕاستی دڵداری دەرخستووە. لەرایەکی تری سیاسیدا دڵدار گوتوویەتی: هیچ جوولانەوەیەکی شۆڕشگێڕی سیاسی بەبێ سەرکردەیەکی داناو لێهاتوو ناگاتە ئاوات و مەبەستی.. واتە سەرکردە لێخوڕی کەشتی سەرفیرازی جوولانەوەکەیە.

ئیتر بەهەر باریەك دڵدار هەتا ئەو ساتەی سەری نایەوە و مالئاوایی لێکردین هەموو کات و گیانی خۆی لە پێناوی پێشکەوتن و ژیانی پڕ لە

کامەرانـی و ئـازادی نـەوەی کـورددا بەختکردبـوو. دڵـدار گەلـێ ئاواتـی بـەرز و پیـرۆزی بـۆ گەلـی کـوردی لـە دڵـدا بـوو مـەرگ، مەرگـی نـاوادە، هەمـووی پـێ بـردە ژێـر خاکـەوە. (هەمـان سـەرچاوە)

ئەمـەو بـۆ گەواهـی و پشتڕاسـتکردنەوەی ئـەو رایانـەی سـەرەوەمان ئامـاژە بـەم چەنـد هەڵبەسـت و سروودانـەی دڵـداری جوانەمـەرگ دەکەیـن، وەك مشـتێکی لـە خەروارێـك:

مارسـیلیزی کـورد- ئـەی رەقیـب- لالەبـاس- کوردسـتانی خـۆش نیشـتمانی جـوان تـۆ قیبلەگاهـی منـی بێگومـان- ئـەی کـورد:

ئـەی کـورد لـە نێـو گەلـدا هەتاکـەی مـات و دامـاوی
کـە عالەم سـەربەخۆن گشـتی- ئەتـۆش پەیوەنـدی نێو داوی
جیهانگیرانـی هاوتیـرەت کـە دوێنـێ هەروەکـو تـۆ بوون
ئـەوان پێگەیشـتوون و ئەتـۆش هـەر کاڵ و هـەر خـاوی.

بڵێ سەربەستی:

لـە چـاوی کیـژە کوردانـی بـرا کـوژراوی مـاڵ سـووتاو
شـەپۆلی ئەشـکی خوێنیـن دێ وەکـو جۆبـارێ یـا لافـاو
هەنیسـکە قوڵپـەی گریانـی هەتیـوی رووتـی باوکـوژراو
نیداکـەی واجبـە بـۆ گشـت لـە بـۆ دڵ تینی نەشکەسـتی
لەگـەڵ لاوی نهێنـی کـورد بڵـێ سەربەسـتی سەربەسـتی

لاوی کوردان- منداڵی هیوا

بیروهۆشـــی خـــۆت بـــەکار بهێنـــە
ئـــەم دانـــە و داوە یـــەك یـــەك بپســـێنە
تاکـــو دەرکـــەوێ لـــە هەمـــوو دنیـــا

چەندیان کرد بمرێ، کەچی کورد هەرما

رۆڵەی تازە

من رۆڵەی کوردستانم تازە رۆڵەی کوردانم

تاکو وەتەن سەرکەوێ فیدایە رۆح و گیانم

هەروەها چامەی (توتنەوان)

لە کۆتایشدا هەر لەم یادوەرییە پڕشکۆیەدا، رووی دەمم دەکەمە بەرپرسان و لە سەرووشیانەوە بەڕێز وەزیری رۆشنبیری هەرێمی کوردستان کاکە (سامی شۆڕش) کە لایەك لەئارامگەبێنازەکەی ئەم کەڵە شاعیرە کوردپەروەرەمان بکەنەوە و بایەخی شیاوی خۆی پێ بدەن و لە دڕکودالّ و پووش و پەڵاش و تەپوتۆزی زەمانەی پاك بکەنەوە ... بەڵکو ئەمە خوایە گیانی بەرزەفڕی دڵداری جەوانەمەرگ پێی شاد دەبێت و ئێمەی کوردیش وەکو وەفادارییەك کەمێ لە قەردی ئەو کەڵە مرۆڤە دەدەینەوە.

ئیتر هەر بژین و زۆر سوپاس.

دڵزاری شاعیر

دڵـزار (ئەحمـەد مسـتەفا حەوێـزی) هـەروەك پرۆفیسـۆر عیزەدیـن مسـتەفا ڕەسـوڵ، لـە پێشـەکیی دیوانـی (خەبـات و ژیـان)دا باسـی کـردووە، «شـاعیری خەبـات و ژیانـە و زۆر بـاش لـەوە گەیشـتووە کـە ئەبـێ (خەبـات) بـۆ کۆمەڵانـی فراوانـی گـەل بێـت و (ژیان)یـش هـەر بـۆ ئەوانـە، بـۆ زۆربـەی گـەل، بۆزەحمەتکێشـانە. دڵـزار یەکێکـە لـەو شـاعیرە کوردانـەی بـە جوانـی پەلـی خوێندەوارانـی ئەگـرێ و بـە شـەقامێکی ناوەڕاسـت لـە نێـوان بـەرزی- تەنیایـی ڕادەی هونـەر و تێگەیشـتنی زۆربـەی گـەلا ئەیبـات و شـیعریان بـۆ ئەڵـێ. هـەر ئەمـە وامـان لـێ دەکا بڵێیـن شـیعرەکانی دڵـزار لـە ڕووی ناوەرۆکـەوە بـۆ (گـەل) نـووسراوە لـە ڕووی ڕوخساریشـەوە لـەو شـیعرانەیە کـە هونەرپەرسـتان زەوقـی

لێوەردەگـــرن» دڵـــزار شـــاعیرێکی نیشـــتمانپەروەر و تێکۆشـــەرێکی کۆڵنـــەدەر و خۆراگـرە. ئـەو هـەر لـە هەڕەتـی لاوێتییـەوە تێکـەڵاوی (سیاسـەت) بـووە و سـاڵی ١٩٤٠ پێوەندیـی بـە حزبـی (هیـوا)وە کـردوە و بۆتـە ئەندامێکـی چالاکـی ئـەو حزبـە کوردییـەوە و لـە روانگـەی ئەویشـەوە سـەرەتای بەرهەمـە ئەدەبیەکانـی بـە شـیعر و سرووەی نەتەوەیـی و نیشـتمانیی دەسـتپێکردووە. فەرمـوون سـەرنجێکی ئـەم نموونانـەی بـدەن کـە دەڵێـت:

نابەزیـن هـەروەك نەبەزیووییـن گـەر سەریشـمان دابنێیـن
ئێمـە پێشـمەرگەی خەباتـی سـوور و رۆڵـەی شۆڕشـین
ئـەو دەمـە ئـەو رۆژەی کوردیـش کـوردی سـەرپاکی وڵات
دەسـت لەمـل هیـوا دەکەیـن، رزگار دەبیـن سەربەسـت ئەژین[1]

دڵـزار لـە ١٩٤٦ بـەوڵاوە کـە بۆتـە ئەندامـی حزبـی تەحـرور (التحـرر الوطنـی) ئیـدی زێـتر بایەخـی بـە خەباتـی چینایەتـی و هەروەهـا لـە سـۆنگەی جیهانبینیەکـی بەرفرەوانـترەوە پشـتیوانی لێکردنـی گەلانـی سـتەمدیدە و ژێردەسـتە و خەباتـکار بـە دژی ئیسـتیعمار و کۆنەپەرسـتیی و چەوسـاندنەوە داوە و بەشـی هـەرە زۆری شـیعرەکانی بـۆ ئـەو رێبـازە تەرخانکـردووە. بـۆ نموونـە لـە هەڵبەسـتێکیدا دەڵێـت:

لـە لادێـدا لەنـاو وەرزێـر و جوتیـار
لـە شـاراندا لەگـەڵ چینـی کرێـکار
لـە گەرمێـن و لـە کوێسـتان
لەنـاو پەرێـز و بێسـتان
لەگـەڵ خوێنـەران وەتـەن پـەروەران
ئەکەیـن خەبات لە بۆ نەجات لە ئیسـتعیمار

هەروەها نووسیویە:

١. - هەمان سەرچاوە/ ل (٣٧) و (٥٥)

یەکگـــرن جـــا ئـــەی کرێکارانـــی دنیـــا یەکگـــرن
هەڵبـــڕن کـــۆت و کەلەپچـــە و بەنـــدی دیلـــی هەڵبـــڕن[٢]

یان لە باسی (عەدالەت) و (ناهەقی)دا وتوویە:

خەنجـــەری ناهـــەق ئەبـــەد جەســـتەی حەقیقـــەت نابـــڕێ
لەشـــکری شـــەڕ خـــۆی لەبـــەر هێـــزی (عەدالـــەت) ناگـــرێ[٢]

دڵـــزار هەمیشـــە و هـــەردەم خۆشەویســـتی کوردســـتان لـــە دڵ و دەروونیـــدا پەنگـــی خواردۆتـــەوە و لـــە زۆر چامـــە و هەڵبەســـتیدا گوزارشـــتی لـــە جوانیـــی و رازاوەیـــی ئـــەو نیشـــتمانە بەهەشـــتییەی خۆیـــەوە کـــردووە، ئەوەتـــا دەفەرمـــوێ:

کوردســـتان جوانـــی یەکجـــار شـــیرینی
بـــێ شـــك بەهەشـــتی ســـەر رووی زەمینـــی
خـــاوەن غیلـــمان و حـــۆری نەخشـــینی
دایـــم رازاوە و جـــوان و رەنگینی هەوینی ژینی[٣]

یان لە شوێنێکی دیکەدا دەڵێت:

جوانـــە کوردســـتان خاکـــی رەنگینـــت
بـــاغ و بەهەشـــتی پـــان و بەرینـــت
کێوانـــی بـــەرزی لوتکـــە بەفرینیـــت
هـــەوای بێگـــەرد و ئاســـمانی شـــینت
کانـــی و ســـەرچاوەی ئـــاوی چەمینـــت
زێـــوە و بێخـــاڵ و دێـــی نازەنینـــت

شـــاعیری هەســـت ناســـك و جوانـــی و بەهارپەرســـت کـــە هەمیشـــە بـــە هـــۆی کاری سیاســـەت و حزبایەتییـــەوە دووچـــاری گرتـــن و یـــان خۆشـــاردنەوە و جێگۆڕکـــێ و شـــکەنجە و ئـــازار بۆتـــەوە و لـــە هەمـــوو خۆشـــییەکی ژیانـــی ئاســـایی بـــە دوور

٢. - ل ٦٧ (٢) ل ٦١ (٣) لا ٨٦ (٤) ل ١١٩ (٥) ل ١٤٩ (٦) ل ١٥٩).

بـووە خۆزگـەی بەهاتنـی بەهـار و حـەزی بەدیدەنـی دیمەنـی دڵڕفێنـی سروشـت و چـاوی جوانـی دلبـەر کـردوە و خۆزگەیشـی بـۆ خواسـتووە.

ئەوەتانێ بە تاسەوە دەڵێت:

دەبـا بەفـر و سـەهۆڵ بـێ
قـەڵای زسـتانێ کاول بـێ
ئیـتر بـا مەوسـمی گـوڵ بـێ
لـە هـەر لا تیپـی بولبـول بـێ
بەرامبـەر گـوڵ لەسـەر چـل بـێ
خـرۆش و جۆشـی وەك دڵ بـێ
گوڵسـتان پـڕ شـل و مـل بـێ[٤]

یان لە هۆنراوەی (چاوی تۆ) دا وتوویە

چـاوی تـۆ چـاوی شـەهین یـان چـاوی بـازو ئاسـکە
کوڵـم و لێـوت شـەکر و گـوڵ یـا شـەکرە سـێوی ناسـکە[٥]

هەروەهـا لـە بـارەی (نـەورۆز)ەوە چەنـدان هۆنـراوەی جـوان و دڵگـری نووسـیوە،

ئەوەتانێ لە (نەورۆزنامە) دا دەڵێت:

مـژدە بـێ ئـەی کـورد کـە ئەمـڕۆ جەژنەکـەی نەورۆزتـە
کاتـی خۆشـبەختی و سرور و سـاتەکەی پیرۆزتـە
وەختـی شـادی و غـەش لـە دڵ دەرکردنـی گشـت هۆزتـە
مژدەبـێ ئـەی کـورد کـە نـەورۆز پێشـڕەوی سەربەسـتییە
مـژدە هێنـی رۆژی ئـازادی لـە دیلـی و پەسـتییە[٦]

شـاعیر لـە هەسـتکردنیەوە بـە دواکەوتویـی و بێبەشـبوونی نەتەوەکـەی و خەمسـاردییی هەنـدێ لـە گەنجـان و هاوڵاتییـان لـە ئاسـت ئەرکـی نەتەوەیـی و نیشـتمانییانەوە رووی دەمـی شـیعریان تێـدەکا و بـە تاسـوقەوە هـاواری

لێهەڵدەستێ و بە گوێچکەیاندا دەدات لەهۆنراوەی (گەنجێ)دا دەڵێت:

گەنجێ کە پیشەی هەر فەسادی بێ
دایم قومارچی ژووری نادی بێ
مەی و مەیخانە هۆش و یادی بێ
مەینەتی کوردی لە لا شادی بێ
خوایە بەشی ئەو هەر کەسادی بێ
کوردێ کە عاشقی کوردستان نەبێ
خزمەتگوزاری کوردستان نەبێ
باکی بە ناڵەی هەژاران نەبێ
دڵتەنگی جەوری دوژمنان نەبێ
خوایە بەشی ئەو هەر کەسادی بێ

(هەتا دوایی هۆنراوکە).[٣]

ئەوجا دێ زۆر بە پەرۆشەوە کۆمەڵانی خەڵك بۆ خوێندن و زانست پەیدا کردن هان دەدات و پێیان دەڵێت کە ڕێگای چارەی ڕزگاربوونی کورد لە یەکگرتن و چرای زانستدایە:

براگەل بخوێنین توانا دەبن
خەبەرداری ئەحواڵی دنیا دەبن
لە پێش لەشکری جەهل و زوڵم و زیان
بە وێنەی کەژ و کێو و دەریا دەبن[٢]

وە یان دەڵێت:

هێزی یەکێتی و چرای زانستی
کورد ڕزگار ئەکا لە ژینی پەستی[٣]

٣. - ل ١٥٩ (١) ل ١٦٣ (٢) ل ١٧٧ (٣) ل ١٨٢ (٤) ل ١٨٦

دڵـزاری مرۆڤدۆسـت بـه کۆچـی دوایـی نـاوادەی (دڵـدار)ی شـاعیری هاوشـار و هـاوڕێ و هاوبیـر و هاوخەباتـی ئێجـگار دڵتەنـگ و خەمبـار دەبێـت و لـه چامەیەکـی پـڕ سـۆز و خەمئـاوەر و پرسـەئامێزدا لـه ژێـر نـاوی (شـیوەن بـۆ دڵـدار) دا بـەم شـێوەیە دێتەهـاوار و رۆرۆ:

هـەی رۆ کاکـه رۆ کاك دڵـدارم رۆ
هاوڕێـی بـه نـرخ و بەهـادارم رۆ
شـاعیری گەنـج و پـڕ شـعورم رۆ
ئەدیبـی گـەورە و بـێ قسـوورم رۆ
محامـی گەلـی هەژارانـم رۆ
رێنیشـاندەری بێچارانـم رۆ

تا لە دوایی چەند کۆپڵەیەك دا دەڵێت:

لاوێکـی ئـازا و حەقپـەروەرم رۆ
تێکۆشـەرێکی کۆڵنـەدەرم رۆ
کۆچکـردووی یـازدەی چـل و هەشـتم رۆ
یونـس رەئووفـی پـاك رەوشـتم رۆ

(کە ئەمەیش مێژووی مردنەکەیەتی)

کارەسـاتی کیمیابارانەکـەی هەڵەبجەیـش گـڕی بەرداوەتـه دەروونیـەوە و لـه (سروودێـك بـۆ هەڵەبجـە)دا دەڵێـت:

بەهۆی فاشیست و میلیتاریتیست و کۆنەپەرستان خاکمان وێرانە
گەلـمان دەربـەدەر دووره وڵات و پەرتی شـارانی تێکـڕای جیهانە
پـاش هیرۆشـیما و نیاکازاکـی کارەسـاتی وا رووی نـەداوە
نـەك هـەر هەڵەبجە چوار هـەزار گوندی کوردسـتانەکەم خاپوور کراوە

بەرهەمـی شـیعری دڵـزار دەریایەکـی پڕاوپـڕە لـه دووڕ و گەوهـەر و رەوانبێـژی و هونـەر و وەسـتاکاریی و وێنـەی شـیعری سـەرنجراکێش و هەسـتی ناسـك و

سـۆزی گەرموگـوڕی مرۆڤانـە، سـەیری کـەن چـۆن لـە هەڵبەسـتێکی نـاوازە و بـەرزی پـڕ لـە هونـەر و جوانکاریـدا کـە وسـتایی شـیعری خـۆی تێـدا نمایـش دەکات، هەرچۆنـی بیخوێنێتـەوە هەمـان مەبەسـت دەدات بـە دەسـتەوە لـە ژێـر نـاوی (ئـەی نیـگارا)دا دەڵێـت:

بـێ قـەرارم ئـەی نیـگارا مەرحەمـەت کـە مـن نەمـاوم
ئـەی نیـگارا خـۆت ئەزانـی مـن لەعەشـقت دڵ سـووتاوم
مەرحەمەت کە من لە عەشقت شێت و شەیدام تێك شكاوم
مـن نەمـاوم دڵسـووتاوم تێـك شـكاوم نـووری چـاوم[٤]

هەروەها بەناوی (نیگارا) وتویە:

نیـگارا قامەتـی بـەرزت چ شـۆخ و شـەنگ و باریکـە
چـرای رووت چەنـدە رووناك و شـەوی زولفـت چ تاریکـە[٢]

یاخود دەڵێت

جوانـی و جاهێڵـی لـە تـۆدا کۆیـە
دەی فیـدای تـۆ بـێ شـاعیری کۆیـە[٣]

لـە هەمانکاتـدا دڵـزار نامـەی شـیعری نووسـیوە ئەوەتـا لـە هەڵبەسـتێکی دۆسـتانەی گاڵتەئامێـزدا بـۆ (دڵـدار)ی شـاعیر کـە پـارەی رۆژنامـەی قـەرداری کتێبخانـەی (کۆیسـنجق) بـووە کـە دڵـزار سەرپەرشـتی دەکـرد، نووسـیویە دەڵێـت (دڵـدار ٦٣٦ فلـس قـەرزاری کتێبخانـەکان بـوو (کتێبخانـەی کۆیسـنجق) لـە کۆیـە، لـە رۆژی ١٩٤٨/٩/١٢ واتـە بـەر لـە کۆچکردنـی یەکجـاری بـە ٦١ رۆژ، نامەیەکـی زۆر جوانـم بـۆ نووسـی و بـەم چوارشـیعرە کۆتاییـم پـێ هێنـا[٥]

بـرام كاك دڵـدار، بـرام كاك دڵـدار
ئەدیبـی گـەورە و شـاعیری قـەرزار

٤. - ل ٣٩١ (٢) ل ١٣٢ (٣) ل ٢٢٧
٥. - ل ١٨٣ و ١٨٤

شـەش سـەد و سی و شـەش پوول قەرزاری
خێـــرا بینێـــرە بـــۆ لای دڵـــزاری
ئومێـــدەوارم ئـــەی کاکـــی شـــاعیر
محامـــی بـــەرز و بەڕێـــز و ماهیـــر
لـە خرینـگ و هـۆڕ و زرینگـەی فلـووس
هەرگیـز نەمانکـەی بـێ بـەش و مەئیووس

هـەر لـە هەمـان رۆژدا دەمـەو ئێـوارە بـوو، سـمکۆی جوانەمەرگـی ئاسـەفی بـرای دڵـدار هـات و ئـەم نامـە شـیعرییەی دایـە دەسـتم:

دڵـزار شـیعرەکەت دڵـزار شـیعرەکەت
دڵـزار نامەکـەی پـڕ لـە شـعوورەکەت
گەیشـــتە دەســـتم لـــە وەختێکـــی وا
کافـــر بـــە حاڵـــم نەبێـــتن خـــوا
ئەڵێـی شـەش سـەد و کسـوور قـەرزاری
ئایـــا بـــۆ پـــارە زۆر گیانـــە هـــاری؟
زرنـــگ و هـــۆڕی دەرهـــەم و پـــارە
بـــۆ مـــن خەیاڵـــی خەونـــی بەهـــارە
دەرهـەم بزانـێ لـە جێیـە مـن هـەم
بـە کـوڕ رائـەکا لـەم چـەم بـۆ ئـەم چـەم
مـــن پیـــادەم و پـــارە ســـوارە
راوکـــەری ئـــەوم لـــەم دیـــارە
جارجـــار لـــە دۆڵێـــك ئەحەســـێتەوە
کـــە ئەچمـــە ســـەری ئەســـڵەمێتەوە
گومبەتـــە ئـــەدا و بەتـــاو رائـــەکا
مـــن بـــێ (ملجـــاء) و بـــێ پـــەروا ئـــەکا

بـــەڵام رۆژێ دێ دەردەســـتی بکـــەم
بە پەت وەکو سـەگ دەسـت بەسـتی بکەم
چەکمـە حەسـاری ئەکـەم وەکـو شـێت
راکێشـی ئەکـەم ئەیخەمـە ژێـر پێـت

(کۆیە ١٩٤٨/٩/١٢)

دڵـزار دەڵێـت (بێگومانـم کـە ئەمـە دوا شـیعری دڵـدار بـوو، پـاش ئەمـە چ شـیعری دی نەگوتـووە و تەنیـا دوای نووسـینی ئـەم پارچـە شـیعرە شەسـت و یـەک رۆژ ژیـاوە) هـەرواش بـوو.

دڵـزاری هەسـت ناسـک و جوانپەرسـت لەنێـو تەنگـو چەڵەمـەی ژیـان و هەمـوو ناســۆر و دەردەسەریەکیشــدا هەرگیــز روخســاری دڵرفێــن و قەدوبــاڵای شــلک و ناســیکی نەمامئاســای ئافرەتــی فەرامــۆش نەکــردووە و بــە وشــەی تەڕوپــاراوی جـۆش سـەندووە و پێیـدا هەڵـداوەو گـڕی خۆشەویسـتی پەنگخـواردووی نێـودڵ و دەروونـی پـڕ سـۆزی خـۆی بـەم شـێوەیە دەربڕیـوە:

شـیفتەی قـەد عەرعەرێکـم شـۆخ و شـەنگ و نـەو نەهـال
سـینە بـاخ و زولفـی زاغ و روو بەخـاڵ و دیـدە کاڵ
نـازک و نـازدار و دولبـەر، سـەروەری زومـڕی خوبـان
قیبلەگاهـی عاشـقانی غەمـزەدەی دڵ پـڕ لـە خـاڵ
لەنجـە کۆتـر رەوتـی ئاهـو چـاو بـە خـەو و پەرچـەم پەشـێو
کوڵمـە پشـکۆ قـژ رحانـی جەبهـە رۆژ ئەبـرۆ هیـلال

ئەوجا پێیدا دێتە خوارێ تا دەگاتە ئەو جێیە کە دەڵێت:

جازبـەی عەشـقی بـە تـەرزێ رۆحـی کێشـاوم کـەوا
هەنگـی دڵ بەنـدە بـە شـەکری کوڵـم و شـەهدی لێـو ئـاڵ
چونکـە بێـزارە لـە زاری لـەم دەمـە کەیفـی دەوێ

کەیفی چی (دڵزار) بەخوا دڵ قەت لە غەم نابێ بەتاڵ[٦]

دڵزار وەك شاعیرێکی (مولتەزیم) و پابەندی بیروباوەڕی پێشکەوتووخواز و پەیڕەوی ئایدیۆلۆژیا و رێبازی مارکسیزم و پشتگیرێکی راستگۆیانەی چینی هەژاران و چەوساوان، شیعری زۆری بۆ (رەنجبەران و خەباتکاران) گوتووە، فەرموون ببینین چۆن لەم دەقەدا بە جۆشەوە دیاندوێنێ و هانی خەبات و تێکۆشانیان دەدات و وەریان بەبەر دەنێت کە دەڵێ:

ئەی رەنجدەران تێکۆشەران وەرنە مەیدان
بەماڵ و گیان لە بۆ ژیان
بۆ ژیانی کامەرانی
دوور لە بەدکار دوور لە زۆردار
لە ئیستعمار
دوور لە دیلی لە زەلیلی
لە رەنج مژین لە ژانی ژین لە زار و شین
لە ژێر ئاڵای بەرز و باڵای شێری خەبات
کە بۆ نەجات خۆی کرد خەڵات
شێری کەوا، باخی روا
بە شانە و مل بە خوێنی دڵ هێنایە گوڵ
پەرژینی کرد رەنگینی کرد
زۆر بە چوستی و بە زانستی سوسیالیستی٧

یان لە چامەیەکی دیکەیدا بۆ نەورۆز کە دەڵێت:

خوێنی سووری نەوجەوانانت دەسا ئەی نیشتمان
خوێنی پێشمەرگە بە جەرگ و چاونەترس و قارەمان

---

٦. - ل ٣١٠

٧. - ل ٣٣٤ (٢) ل ٣٦١ (٣) ل ٣٦٣ (٤) ل ٢٩٤ (٥) بڕوانە هەمان سەرچاوە ل ٢٥٢

سەیری چۆن وا بوو بە زەیتی مەشخەڵی ڕێگەی ژیان
مژدە بێ ئەی کورد کە نەورۆز پێشڕەوی سەربەستییە
مژدەهێنی ڕۆژی ئازادی لە دیلی و پەستییە

هەروەکو پێشتریش گوتمان دڵزار لە شیعری (مەرگنامە) دەستی بااڵی بووە، چۆن بۆ مەرگی دڵداری جوانەمەرگ شین و ڕۆڕۆی کردووە، بۆ کۆچی دوایی سەرقافڵەچی شیعری تازەی کوردیش، گۆرانی نەمر بەم شێوەیە هاتۆتە گۆ (کە بەراستی لوتکەی داهێنانە):

(بۆ گۆرانی هەمیشە زیندوو)
چل، شکا گوڵ هەڵوەڕا، بولبول نەما
کاتێ گۆران کاخی ژینی داڕما
وەك (ئەپۆلۆ) بوو بە خواوەندی هونەر
بۆ نەوەی کوردی دلێر و بەهرەوەر
گەرچی ئێستاکە، بە لاشە مردووە و
لێ بەناو و ناوەرۆك هەر زیندووە
هەر دەمێنێ، هەر هەیە، تا کورد هەبێ
دیارە وەك هەڵگوردە کوردیش هەر دەبێ
گەورەیی گۆران لە شیعرا ساڵ بەساڵ
زیاد دەکات و سیحری ڕوونی دێتە پاڵ
بەختیارە هەروەکو من هاوەمێ
گەر لەگەڵ گۆران ژیابێ سەردەمێ
شیعری وەك ئاوی ڕەوانی بیستبێ
لەفزی کوردی پاك و پوختی ویستبێ
هەروەکو هۆمێر و فەرجیل بێگومان
گەنجی کوردی خستە گەنجینەی جیهان

شـوێنی لاشـەی ئـەو ئەگەرچـی نـاو گڵـە
شـوێنی شـیعر و شـاعیریی هـەر نـاو دڵە
سـەد درود بـۆ گیانـی پـڕ ئـازاری ئـەو
سـەد چـرا بـۆ گـۆڕی تەنگوتـاری ئـەو

ئـەو چامەیـەی لـە١٩٩٢/٢/١٤ لـە شـاری سـتۆکهۆڵمی سـویدی لەیـادی (٣٠) سـاڵەی کۆچـی دوایـی گۆرانـی نەمـر و (٨٨) سـاڵەی لەدایکبوونیـدا نووسـیوە. هەروەهـا بـۆ شـینی (بەکـر صدقـی) گوتویـە:

دیسـان دووکـەڵ و بوخـاری ئەسـتەم
کوردسـتانی گـرت چەشـنی تـۆز و تـەم

بـە هەمـان شـێوەیش بـۆ کۆچـی دوایـی شـێخی شـاعیران (حەسـیب قەرەداغـی) شـیعری دانـاوە.

شـایانی ئامـاژە پێدانیشـە کـە (دڵـزار) لەپـاڵ زمانـە کوردییـە پاراوەکەیـدا لـە هـەردوو زمانـی فارسـی و عەرەبیشـدا شـارەزایی تـەواوی هەیـە و بـە زمانـی عەرەبـی چەنـد هۆنراوەیەکـی رێـك و پێـك و بەتـام و پـڕ واتایشـی دانـاوە. فەرمـوون ئەمـە نموونـەی شـیعرەکانی بـە زمانـی عەرەبـی. لـە ژێـر ناوونیشـانی. (انشودة العمال) دا دەڵێت:

نحـن عـمال العـراق جنـد جیـش الکادحیـن
ترفـض العیـش بـذل تحـت نیـر الظالمیـن
عزمنـا عـزم الرجـال عشـقنا عشـق النضـال
فـی سـبیل الانعتـاق نحـن عـمال العـراق
نحـن نـور للسـلام فـی دیاجیـر الظـلام
نحـن روح للحیـاة نحـن حتـف للطغـاة
نصرنـا ات و باتـت عـودة الغـد اکیـدا

وقريبـا سـوف يغـدو شـعبنا حـرا سـعيدا[٨]

هەروەها بڕوانە چۆن بە جوانی ئەم راستییەی دەربڕیوە کە دەڵێت:

ألا يـــا أيهـــا الطاغـــي دع الطغيـــان واهجـــره
فنـور الحـق قـد لاح و عيـن الشـعب تبـصره

ئەگـەر یەکێـک نەزانـێ کـە ئەمـە دڵـزاری شـاعیری کـورد گووتویەتـی دوور نییـە بـە شـیعری (الجواهـری) یـان (احمـد شـوقی) یاخـود (محمـد صالـح بحـر العلـوم)ی تێبـگات، چونکـە ئەوەنـدە بـە جوانـی دارێـژراوە و پـڕ لـە واتـای سیاسـی و کۆمەڵایەتییـە.

خوێنـەری هێـژا ئەمـە مشـتێکە لـە خەروارێـک لـە شـیعر و شـاعیریەتی دڵـزار، هیـوادارم توێژینـەوەی چڕوپـڕ تـر بـۆ بەرهەمەکانـی ئـەم کەڵـە شـاعیرەمان بکرێـت. لەگـەڵ هیـوای تەمـەن درێژیـی بـۆ ماموّسـتا (دڵـزار)ی خامـە رەنگیـن، کـە دەسـتێکی بـاڵای لـە نووسـینی پەخشانیشـدا هەیـە!

٢٠٠٤/٨/١٦

٨. - ل ٣٦٧ لە ٦/١/ ١٩٨٤ لە شاری (دمشق) لە سوریا گوتویەتی.

وا ئەستێرەیەکی دیکەشمان کوژایەوە

ئەم نووسینە لە کۆڕی چلەی خوالێخۆشبوو هونەرمەند (فوئاد ئەحمەد)
لە ٢٠٠٤/٩/٢٧ لە هەولێر، هۆڵی گەل پێشکەش کرا

بەڕێزان، خوشکان برایان:
ئێوارەتان باش.

زۆر بەداخەوە رۆژی سێ شەممەی رێکەوتی ١٧ی مانگی ئاب، لە تاراوگەدا لە (هۆڵەندە) هونەرمەندی گەورە و ناسراوی کورد (فوئاد ئەحمەد) دوور لە (رەز و باخ و شاخوداخی کوردستان) سەری نایەوە و چاوەکانی لێکنان و بۆ دواییـن جار دڵە گەورە و پڕ لە خۆشەویستییەکەی لە لێدان کەوت و ئەو هەمە هیوا و حەسرەتەی بۆ گەڕانەوەی بە ئێجگارەکی بۆ زێدی پیرۆزی باب و باپیرانی (بۆ نیشتمان) بردە ژێر گڵ و ماڵئاوایی لە کەسوکار و هەڤاڵان و هونەر و هونەرمەندان کرد.

کۆچی دوایی فوئاد ئەحمەد رۆچوون و هەرەسهێنانی دواییئی ئەو (چوار کۆڵەگەیە) بوو کە بۆ نزیکەی نیو سەدە تەلاری هونەری سەردەمیانەی کوردییان بەرز و قایم راگرتبوو، کە بریتی بوون لە خوالێخۆشبووان (هونەرمەندی گەل خاڵە تایەر تۆفیق بۆ مەقام، مام رەسول گەردیی بۆ حەیران، تەحسین تەهای جوانەمەرگ بۆ هونەری گۆرانیی بەسۆز و لاوکی رەسەن بە شێوەزاری کرمانجی سەروو، لەگەڵ فوئاد ئەحمەدی قسەخۆش و رۆح سووکیش بۆ سروودی نیشتمانی و بەستە و گۆرانی داهێنراوی بەسۆز و رەسەن)دا.

دەتوانین بڵێین بە مەرگی فوئاد ئەحمەد قۆناخێکی گەشاوە و پڕشنگداری هونەری گۆرانی بەهاداریی کوردیی کۆتایی پێهات و پەردە بەسەر سەردەمێکی ئێجگار تایبەت و رەسەنی هەرە بەهادار دادرایەوە و گەرچی هیوامان زۆرە وەچەی ئێستا و نەوەکانی ئایندەمان چاکی مەردایەتی لێ بکەن بەلادا و سوارچاکانە جڵەوەکە بگرنەوە دەست و سەرگەرمانە درێژە بە کاروانە شکۆدار و نەوستاوەکە بدەن و بەهەمان سۆز و دڵسۆزیی و گوڕوتینەوە بەرەو لوتکەی داهێنان و سەرکەوتنی بەرن.

فوئاد ئەحمەد لە راستیدا لەدوای (شەماڵ سائیب)ی داهێنەر بە یەکێك لە رابەرە بە سەلیقە و هەرە سەرکەوتووەکانی گۆرانیی نوێی کوردیی دەژمێردرێت و وەك درێژەپێدەر و چەسپێنەری هەمان ڕێباز و شێوزی خوالێخۆشبوو (شەماڵ) دەناسرێتەوە.

فوئادی هونەرمەند لە ساڵەکانی پەنجاکانی سەدەی رابردوودا و هەر لەسەرەتای لاوێتییەوە بە دەنگە پڕ لە سۆزەکەیەوە خزایە نێو گۆڕەپانی بەرفرەوانی گۆرانیی گوتن و دەستپێك بەچەند ئاوازێکی (فۆلکلۆری) و دووبارەکردنەوەی گۆرانییەکانی (محەمەدی ماملێ) و هونەرمەندانی دیکەی ئەوساوە دەستی پێکرد، وەلێ هەر زوو شێوازێکی تازەی تایبەت بە خۆیی

گرتەبەر و کەوتە سەر سککەی راست و شیاو بە دەنگ و چێژی خۆیەوە، ئەو هێشتا هەر لە قۆناخی خوێندنی (خانەی مامۆستایانی دێهاتی)دابوو لە دهۆك کە داوای هەڵبەستی بۆ چەند گۆرانییەك لە (من) کرد، ئەوە بوو (نامەکەت گەیشت و ئەمیرەکەم و...تاد)ی تۆمارکردن و لەبەشی کوردی ئێستگەی رادیۆی عێراق لە بەغدا و دواتریش لە تەلەڤزیۆنی کەرکووك بڵاوی کردنەوە و جەماوەر پێشوازیی چاکیان لێبانکرد. هەروەها لە بۆنە و ئاهەنگی تایبەتدا لەگەڵ هۆنراوەکانی مەدحەت بێخەو و شاعیرانی تردا ئەو گۆرانییانەی پێشکەش دەکردن و بەو شێوەیە رێچکەیەکی تایبەت بەخۆی گرتەبەر و لەنێو کۆمەڵی کوردەواریدا ناوی دەرکرد و ناسرا. کاتێ شۆڕشی ئەیلوولیش هەڵگیرسا. فوئاد بە چەند سروودێکی (ئاگراویی) نیشتمانیی بەشداریی کرد و رادیۆی دەنگی کوردستانی گەرم داهێناو، دواتریش لەساڵی ١٩٧٤ کە شەڕ دەستی پێکردەوە ئەم خۆیشی پێوەندیی بە شۆڕشەوە کرد و خۆی گەیاندە ناوچە ئازادکراوەکانەوە و کەوتە پێکهێنان و رێکخستن وسەرپەرشتی کردنی تیپێکی هونەری (مۆسیقا و گۆرانی) لە (ناوپردان) و بۆ ماڵەکەیشی خانوویەکی لەشارۆچکەی (شنۆ)ی کوردستانی رۆژهەڵاتدا بەکرێی گرتبوو. زۆر مخابن، دوای نسکۆی ئەو شۆڕشە هەرە مەزنە- بە پیلانی دوژمنان لە ٦ی ئاداری ١٩٧٥ لە شاری ئەلجەزائیر، فوئاد بە ناچاریی گەڕایەوە هەولێر، تا سەرەنجام رووی کردە هەندەران و دواجار لە وڵاتی (هۆلەندە) گیرسایەوە و کە ئەفسووس هەر لەوێش ماڵئاوایی لێکردین و مەرگی لەناکاو بواری پێنەدا بۆ ئێجگاری بگەڕێتەوە ئەو شوێنەی کە چل ساڵ لەمەوبەر بەسۆزێکی کەم وێنەوە هاواری دەکرد و دەیگوت (من کە رۆڵەی کوردستانم پەروەردەی بەفری کوێستانم، هەڵۆی شاخ و دارستانم) فوئادی هەست ناسك و دڵ گەورە و دەروون پاك و ساکار و بێ فێز و کوردپەروەر کاتی خۆی زۆر بە سۆز و بە جۆش و لەناخیەوە بۆ مەرگی (خاڵەتایەر

و مـام رەسـوول و تەحسـین تەهـای هـاوڕێ و هاودەمـی تاراوگـەی) بەکـوڵ گریـاوە و (باوکـەڕۆ و بـرا رۆی) بـۆ کـردوون، کەچـی وا ئێسـتێکە ئـەم خـۆی گەیانـدەوە نێـو کـۆڕ و دانیشـتنە گەرموگوڕەکانیانـەوە و هـەر چـوار سـتوونەکان یەکیـان گرتۆتـەوە! هـەزاران مخابـن بـۆ لەدەسـتدانی کەڵـە هونەرمەنـدی خۆشەویسـتمان کاکـە فوئـادی مـەرگ غەریـب، ئـەو مرۆڤـەی بـە بەرهەمـە زۆر رەنگینەکانـی بەشـداریەکی سـەرەکی و کاریگەریانـە لـە هەڵچنیـن و بنیاتنانـی دیـوارە پتەوەکانـی تـەلاری هونـەری شـیرین و ناسـکی ئـاواز و گۆرانیـی رەسـەنی کوردیـمان دا کـردووە، شـوێن پەنجـەی بـەو تـەلارە بـەرزەوە روون و ئاشـکرا دیـار و بەرچـاوە! چاوەڕانیـن کوڕەکانـی بەتایبەتـی کاکـە (شـوان) جێـگای پـڕ بکاتـەوە. لـە کـۆڕی چلـەی ماتەمیشـدا هـەزاران درود بـۆ گیانـی پـاك و بەرزەفـڕی كاك فوئـادی دۆسـت و هاوڕێـی ئازیـزم و گشـت هونەرمەندانـی کوردسـتان ئەوانـەی ئـەم چەنـد دڵۆپـە فرمێسـکەی وەفادارییـان بـۆ دەبارێنـم، لـە یەزدانـی مـەزن و دڵۆڤانیـش دەخوازیـن بـە بەهەشـتی بەرینـی خـۆی شـادیان بـکات و سـەبووریش بـە ئێمـە و ماناتیـش ببەخشـێت، ئامیـن.

سوپاسـیش بـۆ خـوای مـەزن، بـە هەوڵـی دڵسـۆزان تەرمـە پیرۆزەکـەی گەیشـتەوە کوردسـتان و ئەسـپاردەی خاکـی میهرەبانـی هەولێـر کـرا.

فوئـاد ئەحمـەد ئەگەرچـی بـە لاشـە مـردووە، وەلـێ لـە لایـەن جەمـاوەری بـە وەفـای گەلـی هونەرخـوازی کوردسـتاندا هەمیشـە هـەر زینـدووە، دەسـا گۆڕەکـەت هـەر پـڕ لـە نـوور بـێ و یادیشـت نەمـر! ئـەی هونەرمەنـدی دەنگخـۆش و لێـزان و خۆراگـر!

سینەمای کوردی و ئاوڕدانەوەیەک

گۆڤاری (هونەری نوێ)
هەولێر ٢٠٠٤/١٢/٢٢

سینەما، هونەری حەوتەم- وەك پێناسەی کراوە لەوەتای لە دواییین ساڵەکانی سەدەی نۆزدەهەم و سەرەتای سەدەی رابردووەوە سەری هەڵداوە و پێشەکی لە هەندێ لە وڵاتانی گەشەسەندوو ناسراوە و دواتریش، پێ بەپێ و هەنگاو بەهەنگاو زێتر پەلوپۆی هاویشتووە و چەکەرەی کردووە و خۆی بە هەوادارانی ئاشناکردووە، هەتا وایلێهاتووە لە پەرەئەستاندندا گەیشتووەتە رادەی ئەوەی بتوانێت نەك هەر خۆی بچەسپێنێت و بەس، بگرە کێبرکێ و ململانێش لەگەڵ هونەر لە بوارەکانی تردا بکات و زۆران جارانیش (گۆ)ی سەرکەوتنیان لێ بڕفێنێت. ئەوەتانێ دیرۆکی سەرهەڵدان و گەشەکردن و بەرەو پێشڤەچوونی خێرای ئەم هونەرە بەرزە پڕاوپڕیەتی

لە ئەزموونگەلی سەرکەوتن و هەندێ جار شکەستهێنانیش! وەك دەبینین، لە ماوەی تەنیا سەد ساڵێکدا، سینەما وەك کرداری فیلمسازیی.. چ بەرهەمهێنان، یان خۆنواندن و نیشاندان، ئەگەر نەڵێین بە هەموو جیهاندا دەتوانین بەراشکاویی بڵێین بەلایەنی کەمەوە لە زۆربەی هەرە زۆری ولاتانی دنیادا پەخش و بڵاوبووەتەوە، باوەڕ ناکرێت لەرۆژگاری ئیمڕۆماندا ولاتێك مابێت لەسەر ئەم گۆی زەمینەدا سەروکاری لەتەك هونەر و پیشەسازیی سینەمادا پەیدا نەکردبێ و ئەم هونەرپیشەیە پەلوپۆی خۆیی لە خاکەکەیدا گیروقاییم نەکردبێت! سینەما بەگشتیی گرنگییەکی تایبەت بە خۆیەوەی هەیە و لەم رەوت و ڕێڕەوی پتر لە سەد ساڵەی خۆیدا رۆڵی ئێجگار پڕ بایەخی بینیوە و لە هەمانکاتیشدا ئامراز و هۆکارێکی هەرە کاریگەر و پێشکەوتووش بووە بۆ ناساندنی کەلتوور و شارستانێتی گەلانی جۆربەجۆری گێتی بە یەکتریی‌ەوە گوێزانەوەی تاقیکردنەوەکانی کۆمەڵگە هەمە چەشنەکان لە نێوان خۆیاندا و نیشاندانی زۆران لە گیروگرفت و کێشمە و کەموکوڕیی و ناتەواویەتییەکانی مرۆڤایەتی و پێشنیازکردن و خستنەڕووی ڕێگاچارە گەلی لەبار و گونجاو بۆیان و ئامۆژگاریکردن و هەوڵدان لە پێناو چارەسەرکردنی راستو دروستیاندا. ئەوە لە لایەك، لە لایەکی تریش بەخشینی چێژ و خۆشی و کەمکردنەوەی خەم و ئازارەکانمان و نمایشکردنی بەرهەمی دانیسقە و هەرچی شاکاری فیکری- ئەدەبی و کۆمەڵایەتی و زانستیی هەنە سەرباری بەرهەمە ناوازەکانی تەکنەلۆژیا و پیشەسازیی سەردەم، ناساندنی هەرچی دیمەن و چاوەندازی جوان و قەشەنگ و دڵگری سروشتی و خۆڕسکی ولاتانە بە بینەرانی سینەما.

راستە لەوەتای تەکنەلۆژیا هەرە پێشکەوتووی سەردەم بە گشت لقەکانیەوە وەك تەلەڤزیۆن و ڤیدیۆ، کۆمپیوتەر و ئینتەرنێت، هاتۆتە ئاراوە، لەوانەیە بازاڕی سینەما نەختێ کز و سارد بووبێتەوە، لێ ئەمە بەو مانایە نییە کە ئیتر تەواو (زەمانی سینەما) بەسەرچووە و بڕاوەتەوە. نەخێر

هەرگیز، چونکە سینەما، لە پاڵ چاپەمەنی (کتێب و گۆڤار و رۆژنامە) شانۆ و هەروەها ئەو ئامێرە ئەلکترۆنییە تازە بابەتانەی سەرەوشیدا، هێشتا کاتی بەسەر نەچووە (وەك دەڵێن ئیکسپایەر نەبووە) رۆڵی سەرەکی و بەهاداری خۆیی لەدەستنەداوە و جەمهووری بەرفرەوانی تایبەت بەخۆی هەرماوە و بگرە رۆژ دوای رۆژیش بەخۆتەکاندن و چاکسازیی و بنەبڕکردنی لایەنە نادروست و لاوازەکانی بە مەبەستی رەگداکوتان و خۆراگرتن و بەردەوامبوون لە ململانێ و کێبرکێی سەخت و دژواریدا لەگەڵ ئەو هەمە رکابەرە هەرە بەهێز و بە گوڕ و تینە تازە بابەتانەیدا، زێتر گەشە دەستێنێ و قایمتر ریشەی دادەکوێت و بە هەمیشە نوێبوونەوە لە نیوەڕۆك و روخساردا پێگەکانی خۆی دەچەسپێنێت و مەترسییەکانی پووکانەوە و پاشەکشێ و نەمان لەخۆیەوە دوور دەخاتەوە. بۆ سەلماندنی ئەو راستییانەش ئەوەتانێ دەبینین لەزۆربەی وڵاتانی جیهاندا، بەتایبەتی لەو وڵاتە سەرمایەداریی و پیشەسازییە گەشەسەندووەکاندا کارتێل و کۆمپانیا زەبەللاحەکان، هەروەها دەزگا و دامەزراوە بە هێزو دەسەڵاتەکان و تەنانەت کەسانی دەوڵەمەند و خاوەن پارە و پوول و سامان دراوێکی بێ سنوور (بە ملیار دۆلار و جونەیهو یۆرۆ) بۆ پیشەسازی سینەما- وەکو پیشەسازیی و وەك هونەریش- دەیەخنە کارەوە لەم رێگایەشەوە قازانج و سوودێکی خەیاڵیش وەدەست دێنن و هەتا دێت شێواز گەلی تازە و تەکنیکی نوێتر بۆ بەئەنجامهێنانی ئەم بەرهەمە دوو لایەنییانە بەکار دەهێنن و لەم رێگایەوەش- بەفیلمکردن- شاکارە هەرە بەنێوبانگەکانی کەڵە کتێب ئەدیب و رۆشنبیرانی داهێنەر بە سەرانسەری جیهانی سەردەم دەناسێنن. نموونەیش هێندە زۆر و بەرچاون پێویست بەناو هێنان و باسکردن ناکات. جا وەنەبێ گەلی کوردیشمان لەم هونەرە سەرسوڕهێنەرە بێبەش یا نەخۆ بێ ئاگا و نەبان بێت، نەخێر و هەرگیز، خۆ ئەگەرچی رەوشی کوردستان بەشێوەیەکی گشتی و لاوازیی و لەرزۆکی ژێرخانی ئابووری و دواکەوتەیی باری

کۆمەڵایەتیی و رۆشنبیریی بەتایبەتی دەرفەتی لەبار و گونجاوی بۆ ئەفراندن و خولقاندنی کەشوهەوای سازگار و هاوکاریان بۆ هاتنەکایەوە و رەگدا کوتان و گەشەکردنی ئەم هونەرە (واتە سینەما) فەراهەم نەکردووە، بەڵام وێڕای هەموو ئەوانەیشەوە ئەو رەوشە سەقەتە نالەبار و ناسازە نەیتوانیوە بەئێجگاری ببێتە لەمپەر و ئاستەنگ و لەمپەر لە بەردەم سەرهەڵدان و هەنگاو هەڵێنانیداو هەرچۆنی بووە- گەرچی درەنگ وەختیش بووبێت- دڵسۆزانی کورد ئەسپی خۆیانیان لە مەیدانەکەدا تاو داوە و بێ ئومێدیش نەبوونە. ئەوەتانێ لەم زەمینەیەدا چەندین کادیر و کەسایەتی بلیمەت و شۆڕەسواری بە توانا و لێهاتوو بەدیار کەوتوون، بە ئارەقە و فرمێسك رشتن و بەیەکەوە گرێدانی رۆژ و شەوانیانەوە بووە، یانەخۆ نەك هەر تەنیا لەسەر حسابی حەسانەوە و هەروەها سەروەت و سامانیان، بگرە بە قوربانیدان بە تەنانەت گیانی خۆشیانەوە بوو بێت، مەردانە و بێباکانە چوونەتە ژێربارى قورسی ئەو ئەرکە پیرۆز و دژوارەوە، بەبێ ماندووبوون و سڵەمینەوە بەردەوام لە هەوڵی ئەوەدا بوونە کاروانەکە بە رێچکە و رەوتە شیاوەکەیدا تێپەڕێنن و درێژەی پێبدەن و بەهەرچی چۆنێ بووە بیگەیەننە دوا قۆناغی و ئەو ئاواتە بەرزەیان کە خۆی لە (خولقاندنی) ئەوەی پێی دەگوترێت (سینەمای کوردی)دا بەرجەستە دەکات بهێننە دی. لەم مەیدانەیشدا دەکرێ ئاماژە بە چەند ناوێکی هەرە دیار و ناسراوی گەلەکەمان بدەین کە جێ پەنجەیان روون و ئاشکرا بە بابەتەکەوە دەبینرێت و لە مێژووی سەرهەڵدان و پەیدا بوونی هونەری (سینەما) و فیلمسازی کردندا شوێنێکی شایستە و تایبەت بەخۆیانیان داگیر کردووە، دەکارێین بە بنیاتنەر و خولقێنەری سەرەتا و دەستپێکی سینەمای کوردییان پێناس بکەین، وەك:

١- هونەرمەندی پایەبەرز و توانا و سینەماکاری کوردستانی باکوور (یەڵماز گۆنای) کە خودانی چەندین شاکاری دانیسقەی وەك یۆل (رێگا)یە کە

بەئاوارەیی و لە تاراوگەی هەندەران هەر لە تافی لاوێتیدا بە ناکامی سەری نایەوە و دەرفەتی ئەوەی بۆ نەڕەخسا خزمەتی زێتر بە هونەری سینەمای کوردیی بکات.

٢- (کامەران حوسنی)ی کورد نەژاد- کە لەم نزیکانەدا ئەمیش لەهەندەران کۆچی دوایی کردووە- بەدامەزرێنەری بنچینەیی پیشە و هونەری سینەمای عێراقی دادەنرێت، بەتایبەتی کە هەر لە ساڵەکانی پەنجایەکانی سەدەی رابردووەوە بە چەند فیلمێکی بە نێوبانگی وەك (سەعید ئەفەندی) هاتە مەیدانەکەوە و سەرکەوتنی بەرچاویشی بەدەست هێنا.

٣- خۆ دەرهێنەری هەرە بلیمەت و هونەرمەندی سینەماکاری ناسراوی کورد، بەهەمەنی قوبادی کە خاوەنی چەندین شاکاری گرنگ و بە نرخی سەرکەوتووە و ژمارەیەك خەڵات و میدالّی لە کێبرکێ و فیستیڤالّی نێونەتەوەیی لەسەر ئاستی جیهانیدا بە دەستهێناوە، پێویست بە پێناسەکردن ناکات، ئومێدی لێدەکرێ بەو شێوازە واقیعی و زانستیانەیەی لەکارەکانیدا گرتوویەتە بەر وەرچەرخانێکی هەستپێکراو لە (هونەری سینەمای کوردی) دا بێنێتە ئاراوە و گیانێکی سەردەمیانەشی بەبەردا بکات و گوڕ و تینێکی چاوەڕوانەکراوی پێ ببەخشێت، هەروەکو لە فیلمی (زەمەنێ بۆ مەستی ئەسپەکان) و هەروەها فیلمی (کیسەڵەکانیش دەفڕن) و ئەوانی دیکەشدا کردوویەتی، لە بەرهەمە بەپێزەکانی داهاتوویدا هەمان ڕێچکە بگرێتە بەر و پەرەی زیاتر بەکارەکانی بدات و سەرکەوتن لە دوای سەرکەوتندا بەدەست بهێنێ تاوەکو بواری ئەوەمان بۆ بڕەخسێنێت بکارێین بە شانازیی و بەبێ هیچ دوو دڵییەکەوە دەنگ هەڵبڕین و بڵێین (ئێمەی کوردیش سینەمامان هەیە) ئەگەرچی سینەمای کوردی لە هەنگاوگەلی سەرەتاییدایە، پێویستە کاربەدەستانی هەرێم و ساماندارانی کوردستان ئامادەباشیی و هاوکاریی تەواو و بێ سنووری لەگەڵدا بکەن و ڕۆشنبیران و جەماوەری هونەرپەروەر و

ئەدەبدۆستی کوردیش ئەرکی سەرشانیانە بە ئەوپەڕی لێبڕاویەوە پشتگیریمان بکەن و بە هەموو شێوەیەك هانیان بدەن. لە کۆتاییدا نابێت هونەرمەندانی وەك (مەهدی ئومێد، جانۆ رۆژبەیانی و ئەنوەر سندی و حاجی مەکی عەبدوللا و چەندانی دیکەش کە بەرهەم و رۆڵی کاریگەر و بەرچاویان لە مەیدانەکەدا هەیە فەرامۆش بکرێن).

.

پرۆژەی «شانۆی نەتەوەیی کورد»

برای بەڕێز، کاك سەباح عەبدولڕەحمانی شانۆکار، سڵاو

بۆ ڕاپرسییەکەتان ڕۆژی ٢٠٠٤/١٢/١ دەڵێم: لەمێژە گوتراوە (شانۆ قوتابخانەی گەلە) یان وتوویانە «شانۆیەکی ئازادم بدەنێ تا گەلێکی هۆشیار و پێگەیشتووتان بۆ ئامادە بکەم»!

بەمەدا بایەخ و گرنگی (شانۆ) بۆ هەر گەل و کۆمەڵگایەك لەهەرچی قۆناغ و سەردەمێکدا دیاردەکەوێت، گەلی کوردیشمان کە تامەزرۆی ئازادی و پێشکەوتن و شارستانییە، هەروەها خاوەنی مێژوویەکی بەهاداری ئەزموونی شانۆیی پڕاوپڕ لە سەرکەوتن و شکستی پتر لە نیو سەدەی خۆیەتی و کەم و زۆر لەم بوارەدا بێبەش نەبووە، سەردەمانێك بەو پەڕی توانا و لێهاتوویییەوە لە لێوارەکانی ترۆپك و لوتکەی

سەرکەوتن نزیك ببۆوە، دەڵێم لە ئێستەدا لە هەر کاتێکی دیکەی زیاتر پێویستی بە (شانۆ)یەکی جیددی و راستەقینەیە و گۆڕدان بە بزووتنەوەیەکی شانۆیی خۆماڵی هەیە، بزووتنەوەیەك لەگەڵ ڕەوتی ڕۆژگار و هەروەها هیوا و ئاواتەکانی گەلی کوردستان و پەرسەندنەکانی هونەرەکە لە گشت لایەن و ڕووەکانییەوەدا یەك بگرێتەوە و بۆ ئەوەی تەپوتۆزی لەسەر نیشتووی لێ بتەکێنێ و لە خەوی غەفڵەتیا ڕایچەنێنێ و گیانێکی سەردەمیانەی بکاتەوە بە بەردا و نەك تەنیا شکۆی ڕابوردووی بۆ بگەڕێنێتەوە بەڵکو بە هەنگاوگەلی گورج و خێرا و ڕاست و دروست گەشەی زێتری پێ بکات و بە ڕەوتی کاروانی گەلانی دەوروبەریشی بگەیەنێت. ئەمەیش بە جێبەجێکردنی بڕیارە بایەخدارەکەی وەزارەتی ڕۆشنبیری هەرێمی کوردستان بە «پڕۆژەی دامەزراندنی شانۆی نەتەوەیی کورد» و ئەنجامدانی دێتە دی.

مەرجیشە بۆ سەرکەوتنی ئەم پڕۆژە نەتەوەییە کە سەرتاسەری بێت، بە واتا بزاڤی شانۆیی بە هەموو لق و پۆپەکانییەوە و لە سەرتاپای هەرێمی کوردستاندا بەخۆیەوە بگرێت و دەسەڵاتێکی نێوەندیی و بودجەیەکی تایبەت بە خۆیەوە و کەسایەتییەکی دانپیانراوی یاسایی هەبێت، سەرپەرشتی تێکڕای تیپە شانۆییەکان و چاودێری تەواوی چالاکی و بەرهەمەکانیان بکات و، هاوکاری و یارمەتی ماددی و مەعنەوی بۆ تیپەکان و ئەندامەکانیان دابین بکات، لە هەمانکاتدا ڕێگا بە پێشکەشکردنی هیچ بەرهەمێکی کرچ وکاڵ و ناشایستە نەدات و هەردەم لە هەوڵی بێوچانی ئەوە دابێت کە (بەرهەم) واتە (دەق)ی سەرکەوتوو، بە شێوازی سەرکەوتووانە نمایش بکرێت.

بەم شێوەیە ئەم پڕۆژەیە سەردەکەوێت و بزاڤی شانۆی کوردیش بەرەو ترۆپك هەنگاو هەڵدەگرێت.

لەگەڵ هیوای سەرکەوتن و ڕێزی بێ پایانم بۆ سەرجەم شانۆکاران و شۆڕەسوارانی ئەم کاروانە مەزن و پیرۆزەدا.

چاوەوانی هەوڵی بێوچانتانین.

هەر شاد بن.

دڵدار شاعیری پێشکەوتنخواز
«ئەی رەقیب» مارسیلێزی کوردستان

هونەری شیعر و پەخشانەکانی (دڵدار) تا ئێستەیش جگە لە چەند هەوڵێکی سەرەتایی هەندێ نووسەر و رەخنەگرانمان دڵسۆزانە و بەپێی توانا داویانە بۆ تیشك خستنە سەر ژیان و بەرهەمەکانی ئەم کەڵە شاعیرە جوانەمەرگەمانەوە کە (لە ناویاندا نووسینەکەی کاك عەبدولخالیق عەلائەدین[1] هەڵدەگرێ بە چاکترینیان بژمێردرێ، چونکە لە نزیکەوە راو زانیاریی چەندان شاعیر و شارەزا و هاوەڵ و هاوبیری دڵداری وەرگرتوون، بۆ یەکەمین جار پەخشانە نووسین و ژیننامەی دڵداری خستۆتە بەر دەست و دیدەی

١. -کتێبی(دڵداری شاعیری شۆڕشگێڕی کورد) نووسینی عبدالخالق عەلائەدین

خوێنەرانەوە). دەڵێم هونەری ئەم هۆنەرە بلیمەتە تا ئێستەیش وەك پێویست هەڵنەسەنگێنراوە و لێکۆڵینەوەی تێروتەسەلی لەسەر نەکراوە کە هەڵدەگرێ چەندان کتێبی دیکەی لەسەر بنووسرێتەوە و ئەگەر هەموو سااڵێك کۆڕ و کۆبوونەوە و سیمیناری بۆ ساز بدرێن[٢] بە مەبەستی نیشاندانی پلە و پایەی بەرزی شاعیریەتی و ناساندنی بیر و بۆچوون و جیهانبینی و ئاستی فیکر و رۆشنبیریی و رێبازی شۆڕشگێڕانەی (دڵدار) لە ژیاندا، هێشتا هەر زۆر کەمە!! وێڕای ئەمەش دەستپێشخەرییەکەی مامۆستای گەورە (رەفیق حیلمی)ی خوالێخۆشبوو بەسە بۆ ئەوەی نرخ و شوێنی (دڵدار) لە نێو بوێژ و ئەدیبەکانماندا بزانرێت!

نووسەر لە کتێبە بە نرخەکەیدا دەڵێ:[٣] بەاڵی ئێمەوە دڵدار شاعیرێکە زۆر باڵا. هەروەها دەنووسێ: دڵدار هەر لە (مەکتەبی ئیبتدائیەوە) دەستی کردووە بە شیعر ووتن، لەم مەیدانەدا گۆی هونەری بردۆتەوە لەبەر ئەوە ئێمە کەموکورتی شیعرەکانی ئەومان نەگرتە بەرچاو، بڕوامان هەیە بەوە کە شاعیرێکی (فطری) و خواداوە، هیچ گومانی تێدا نییە کە هەڵێکی باش و کۆڵینەوەیەکی ئەدەبی ورد دڵدار ئەگەیەنێتە ریزی شاعیرە گەورەکانی کورد! ئەوەش لەوێ بوەستێ لەاڵیەن بیری قووڵ و خەیاڵی وردەوە ئێستەیش دڵدار گەلێ لە ژوور ئەو شاعیرانەوەیە کە هەندێ وشەی زەق و تەعبیری ساردی وا ئەهۆننەوە و ئەیکەن بە (نظم) کە بە دیمەن و بیستنی شیرین و رەنگینن، بەڵام لەمانا حەقیقەتدا پووچ و بێ کەڵکن. ئێمە ناتوانین لێرەدا هەندێ شیعری دڵدار بنووسین کە زادەی بیرێکی زۆر قووڵ و زەکایەکی ئێجگار تیژن

٢. - ئەم لێکۆڵینەوەیە بۆ ئەو کۆڕە نووسرابوو کە (لیژنەی رۆشنبیری کۆیە) ئێوارەی رۆژی ١٩٩٢/١١/٢٧ بۆ یادی ٤٤ ساڵەی کۆچی دوایی دڵدار سازیاندا کە بە داخەوە لەبەر چەند هۆیەك نەمتوانی بەشداری تیادا بکەم (نووسەر)

٣. - «شیعر ئەدەبیاتی کوردی» نووسینی: (رەفیق حیلمی)

و لایشمانەوە ئەو شیعرانەیەتی کە دڵدار و شاعیریەتی بڵندی دڵداری بە ئێمە ناسی، ئەو شیعرانەی کە لە هۆنینەوە و دروستکردنی وشە و تەعبیری رەنگاورەنگ و رێکخستن و یەکخستنی قافیە زیاتر لێکۆڵینەوەی فەلسەفەی ژیانمان بیر ئەخاتەوە و چەشنی لێکدانەوەی ئەم شاعیرەمان پێ ئەگەیەنێ کە بەتەمەن منااڵ و بە مێشک پێگەیشتووە[٤]. بێگومان مەبەستیشی لە سروودی (ئەی رەقیب) و شیعرە سیاسیەکانی دیکەیەتی.

ئەمە هەڵسەنگاندن و بۆچوونی کەڵە نووسەر و رەخنەگرێکی نیو سەدەی رێک بەر لە ئێستایە، ئاخۆ رەخنەگرانی ئیمڕۆی سااڵنی کۆتایی سەدەی بیستەم کەڵە شاعیری شۆڕشگێڕ و نوێخواز، شاعیری چینی چەوساوە و زەحمەتکێشانی نەتەوەی کوردی دابەش و ژێر چەپۆکی دوژمن و داگیرکەرانی بێگانە چۆن بنرخێنن و لە دنیای ئەرخەوانیی شیعر و ئەدەبیاتی کوردیدا چ شوێن و ڕێزێکی شیاوی بۆ دیار بکەن!

دڵدار وەکو شاعیر، لە زۆربەی بوارەکانی شیعردا ئەسپی خۆی تاوداوە و گۆی سەرکەوتنی بردۆتەوە، بەتایبەتی لە بواری شیعری سیاسی و نیشتمانیدا لە سەرجەمی ئەو بوارانەدا بەرهەمی نایاب و دڵگیر و بە تام و پێز و سەرکەوتووی هەن، بەڵام لە هەموویان زیاتر دڵدار بەهۆی (ئەی رەقیب) ەوە نێوبانگی دەرکردووە، لە هەموو کوردستاندا ناسراوە، ئەمەیش وەک هەر شاعیر و نووسەر و هونەرمەندێک کە هەریەکە و زێتر بە بەرهەمێکی تایبەتییەوە ناو و دەنگ دەردەکەون و لەلای جەماوەر چاکتر بەم شاکارەوە دەناسرێنەوە!

جا هەر وەنەبێ (ئەی رەقیب) چاکترین بەرهەمی دڵدار بێت، یانەخۆ هەڵبەستی لەمە سەرکەوتووتری نە نووسیبێ، بە تایبەتی لە ڕووی تەکنیک و

٤. - بڕوانە کتێبی «دڵداری شاعیری شۆڕشگێڕی کورد- ل ١٦٦-١٦٧)

شێوە و هونەر وێنەی شیعری و جوانکارییەوە، نەخێر، بەڵام چەند فاکتەرێکی تایبەت بوونەتە هۆی ئەوە کە (دڵدار) ی شاعیر زێتر بەم (سروودە)وە بناسرێت و سروودەکەش لە سەرتاسەری کوردستاندا و بگرە لە هەندەرانیشدا دەنگ بداتەوە و بۆ ماوەی نیو سەدەیەك و تا ئێستەش ببێت بە (مارسیلێزی کوردستان)! فاکتەرەکانیش دەشێ لەم خاڵانەی خوارەوەدا خەست بکرێنەوە:

١- فاکتەری نەتەوایەتی: وا پێدەچێ لە پێش ئەم سروودەدا نەتەوەی کورد چامەیەکی سیاسی دیکەی لەم بابەتەی نەبوبوێت کە ئاوا (بە گوڕ و پڕمانا و هاندەر وسۆز بزێو و بەربڵاو بووبێت، توانیبێتی سنووران ببەزێنێ و پانتاییەکی ئەوەندە بەرفرەوان لە کوردستاندا بۆ خۆی داگیر بکات و ببێتە وێرد بەسەر زوبانی ورد و درشتی میللەتی کوردەوە.

٢- فاکتەری مێژووی سیاسی: داهێنانی سروودەکە هاوشانبووە لەگەڵ سەرهەڵدانی کۆمەڵە و حزب و رێکخراوە سیاسییە کوردییەکاندا و بەتایبەتی دروستبوونی حزبی (هیوا) و (ژێ کاف) و (شۆڕشی رزگاری) و دواتریش (پارتی دیموکراتی کورد) و دامەزراندنی (کۆمارە کۆرپەکەی مەهاباد) و پەرەسەندنی بزاڤی رزگاریخوازی کورد بەرادەیەك کە (ئەم سروودە) بوو بە (پێناسە)یەك و بووە (دروشمی) سەرجەم هێزە بەرهەڵستکارە کوردییەکان و بزووتنەوەی نەتەوەیی و نیشتمانیی و دیموکراسیی پێشکەوتنخوازی میللەتی کورد لە هەموو پارچەکانی کوردستاندا بوو بە هێڵی لێك جوداکەرەوەی دۆست و دوژمنانی کورد! لێرەدا دەتوانین بە راشکاویەوە بڵێین (تا ئێستێ هیچ چامە و هۆنراوەیەك بە وێنەی (ئەی رەقیب) لە نێو جەماوەردا بڵاو نەبۆتەوە و شۆرەت و نێوبانگی وەدەس نەهێناوە) چونکە وەك لە سەرەوە باسمانکرد ماوەی پەنجا ساڵێکە بەبێ پچڕانەوە و بەردەوام سەرتاپای زۆربەی هەرە زۆری گشت ئیزگەکانی رادیۆ کوردییە نهێنییەکان و سەرجەم کۆڕ و مهیرەجان و ئاهەنگ گێڕان، بەتایبەتی لە (نەورۆز و بۆنە نەتەوەیی و نیشتمانییەکان)دا لە ناوەوەی کوردستانی

گـەورە و لـە دەرەوەیشـدا، بـەسرووەی (ئـەی رەقیـب) دەس پێکـراون و کۆتاییـان پێهێـنراوە. ئەمەیـش خـۆی لـە دنیـای ئەدەبیاتـی سیاسـی گەلانـدا دیاردەیەکـی کەموێنـەو بێهاوتایـە و بۆمـان هەیـە بڵێیـن تیایـدا (ئـەی رەقیـب) بەبـێ (مونافیـس) پلـەی (یەکەمیـن)ی وەرگرتـووە! لـە هەمانکاتیشـدا سرووەکـە دوژمنانـی کـوردی تۆقانـدوون، تەنانـەت وایشـی لێکـردوون لـە ناچارییـدا بـۆ چەواشـەکردن و فریـودان، جاروبـار چاوپۆشـیی لێـوە بکـەن و لـە دەزگاکانـی بڵاوکردنـەوەی خۆیشـیاندا رێگـەی پەخشـککردنی بـدەن، کەچـی زۆری نەبـردووە هەمدیـس زراو رژاو بوونەتـەوە و قەدەغەیـان کردۆتـەوە و زۆران تێکۆشـەریان بەهۆیـەوە خزاندۆتـەوە کونجـی زیندانەکانیانـەوە و بەسـەختیش سـزایان داون!

٣- فاکتـەری بابـەت و ناوەرۆکـی سرووەکـە خـۆی: دڵـداری شـاعیر و شۆڕشـگێڕ زۆر وەسـتایانە بابەتەکـەی داڕشـتوە و وەك پسـپۆرێکی مێـژووزان و نیشـتمانپەروەرێکی دڵسـۆزی کۆڵنـەدەر و نەبـەز و خەباتگێڕێکـی شـارەزا و لێهاتـوو، مامەڵـە لەتـەك (کوردایەتـی)دا دەکات، لەهەڵبەسـتەکەیدا سـەرەتا دوژمنانـی کـورد (نائومێـد و مایەپـووچ) دەکاتـەوە و پێیانڕادەگەیەنـێ کـە «ئـەی رەقیـب هـەر مـاوە قەومـی کـورد زوبـان ... نـای شـکێنێ دانـەی تۆپـی زەمـان» ئەوجـا بـەردەوام و زۆر بوێرانـە (تەحەدایـان)دەکات و دەڵـێ: «کـەس نەڵـێ کـورد مـردووە کـورد زینـدووە ... زینـدووە قـەت نانـەوێ ئاڵاکەمـان». لـە پاشـان دێـت مێـژووی قارەمانێتـی و شـکۆمەندیی کوردیـان دەدات بـەرووداو راسـتی رابـوردووی پـڕ شـانازی گەلـی کوردیـان بـۆ روون دەکاتـەوە و دەڵێـت

«ئێمـە رۆڵـەی میدیـا و کەیخوسرەویـن
دینـمان، ئاینمانـە «نیشـتمان»
«ئێمـە رۆڵـەی رەنگـی سـوور و شۆڕشـین
سـەیریکە خوێناوییـە رابردوومـان»

ئەوجـا باسـی سـەردەمی ئێسـتای سـەردەمی راپەڕیـن و هەڵچـوون بـێ

سـڵەمینەوە لـە قوربانیـدان و بەردەوامبـوون لـە خەبـات و فیداکارییـدا بـۆ دوژمنـان و دۆسـتانیش دەگێڕێتـەوە و تێیاندەگەیەنێـت کـە:

«چەنـد هـەزار لاوانـی کـوردی نەڕەشـێر

بـوون بـە قوربانـی و هەمووییـان نێژران»

«لاوی ئێسـتاش حـازر و ئامادەنـە

جانفیدانـە، جانفیدانـە، جانفیـدان!»

دوای ئەمـە لەکۆتاییـدا دێ وەکـو (بۆمبا)یـەک ئـەم راسـتییەی خـوارەوە بـە گوێـی هەمـوو دنیـادا دەتەقێنێتـەوە و بـە دڵنیاییـەوە دوارۆژ و چارەنووسـی میللەتـە دڵێرەکـەی دەستنیشـان دەکات و وەکـو شـێر بـە رووییانـدا دەنەڕێنـێ و دەڵێـت:

«لاوی کـورد هەڵسـانە سـەرپێ وەک دڵێر

سـا بەخوێـن نەقشـی دەکـەن تاجـی ژیان»

ئەوجـا جارێکـی دیکـەش دێتـەوە سـەر (نەعرەتـەی تەحـەددا) نەگۆڕەکەیـەوە کـە کۆتایـی (سروودەکـەی) پـێ جۆشـاندووە و پـڕ بـەدەم هـاوار دەکات و دەڵـێ:

«کـەس نەڵـێ کـورد مـردووە کـورد زیندووە

زینـدووە قـەت نانـەوێ ئاڵاکەمـان». [٥]

ئـەم (فاکتەرانـە) وێـڕای چەندیـن هـۆی جیـاوازی تریـش سروودی (ئـەی رەقیـب) یـان کردۆتـە (مارسـیلیزێکی گشـتی و هاوبـەش) کـە لـە سەرانسـەری هەمـوو پارچەکانـی کوردسـتانی لەتکـراودا لـە دۆڵ و نیهـاڵ و پێدەشـت و لووتکـە و تۆقەڵـە بەرزەکانـدا لـە هەمـوو ماڵـە کوردێکـی نیشـتمانپەوەردا بـە رەهایـی بـەرز بێتـەوە و بشـبێتە هێـما و نیشـانەیەکی چەسـپاوی (مـان و خۆراگرتـن و بەرگـری لـە خۆکـردن) و بەمەیـش پلـەی (نەمـری و جاویدانی)یـان (بـە سروودەکـە و بـە دڵـداری شـاعیر)یش بەخشـیوە!

٥. - هەمان سەرچاوەی پێشوو

راستە

لە گۆڤاری (هەنگ) بڵاوکرایەوە
۲۰۰۵/۵/۲۵

سەرەتای ساڵی تازەی خوێندن بوو، دەرگای قوتابخانەکان کرابوونەوە. وەك زۆربەی منداڵەکان (کۆسار) لەگەڵ باوکیدا چووبوونە بازاڕ و کراس و پانتۆڵ و گۆرەوی سپی و جووتێ پێتاوی نوێ و هەندێ کەلوپەلی دیکەی خوێندنیان کڕیبوون. دوایی لە کۆگەیەکی دیکەدا باوکی (کۆسار) جانتایەك و یەکدوو دەفتەر و چەند پێنووس و قەڵەمتراش و (قایش) و کێشی بۆی سەند. لەو کاتەدا (کۆسار) چاوی بە (راستە) یەکی رەنگ زەرد کەوت کە زۆر حەزی لێدەکرد و داوای کرد باوکی ئەویشی بۆ کڕی.

بۆ رۆژی دواتر، کاتژمێر ٨ی سەر لەبەیانی (کۆسار) و هاوڕێکانی لە گۆڕەپانی قوتابخانەدا ریزکرابوون و بە شەوق و شادییەوە پێکەوە سروودی (ئەی رەقیب هەر ماوە قەومی کورد زوبان) و (ئێمە منداڵی جوانین)یان دەخوێند. دوای ئەوە بە یاوەریی

مامۆستاکانیانەوە رووبان لە پۆلەکانیان کرد. مامۆستای پۆلەکەی (کۆسار) هەستی کرد هەندێ لە شاگردەکان (قوتابی) بزێو بوون و لەنێوخۆیاندا فسکە فسك و گارەگاریان دەکرد. مامۆستا هەندێك ئامۆژگاریی پێدان و دواتر (راستە)یەکی بە دەستەوە گرت و گوتی «منداڵە خۆشەویستەکان، گوێ بگرن لە نێو پۆلدا نابێ کەس ناڕەحەتی بکات. هەرچی قسان بکات و عاقڵ نەبێت بەم (راستە)یە لێی دەدەم. (کۆسار) گەڕایەوە ماڵەوە یەکسەر دەستی کرد بە گریان و (راستە)کەیشی دوور تێهەڵدا. باوکی و دایکی هێوریان کردەوە و لێیان پرسی هۆی ئەم گریان و ناڕەحەتییەی چی بوو، باسەکەی بۆ گێڕانەوە و گوتی «راستە من (راستەم) زۆر خۆشدەویست، بۆ هێلکێشان و ڕەسمکردن. بەڵام ئەمڕۆ بۆم دەرکەوت (راستە) دوژمنی قوتابیانە و بۆ لێدانمان بەکار دێت». باوکیشی لەسەرەخۆ و بە زەردەخەنەوە گوتی «نا، نا، کۆسار گیان، وا نییە باشە کوڕە خۆشەویستەکەم ئایا ئەتۆ لە پۆلەکەتدا ناڕەحەتیت کردبوو؟» کۆسار لە وەڵامدا گوتی (نەخێر) بابەگیان، باوکی پرسی: باشە مامۆستا بە (راستە)کە لە تۆیدا؟ گوتی (نە) ئەوجا باوکی بە رووبەکی خۆشەوە گوتی» ئێ کوڕی خۆشەویستم، ئەتو قوتابییەکی ژیر و زیرەکیشیت لە پۆلیشدا هێمن و عاقڵ و بێدەنگیت. بۆیە هەرگیز مامۆستا لە (تۆ) نادات، لە هیچ هاوڕێیەکی تریشت نادات ئەگەر لاساری نەکەن. مامۆستا ئێوەی هەموو خۆشدەوێت».

(کۆسار) زۆر دڵی بەو قسانەی باوکیدا کرایەوە و دووبارە (راستە)کەی لا خۆشەویست بووەوە، ئەمە بوو، رۆژی دوایی بۆ هەموو رۆژانی تریش کە ڕێگای قوتابخانەی دەگرتەبەر (راستە) خۆشەویستەکەیشی لە تەك کەلوپەلەکانی دیکەیدا دەهاویشتە نێو جانتاکەیەوە و لەنێو پۆلیشدا بۆ زۆر شت بەکاری دەهێنا و سوودی لێوەردەگرت.

فوئاد ئەحمەد ئەستێرەیەکی درەوشاوەی ئاسمانی هونەری کوردی

گۆڤاری (هونەری نوێ) ژمارە (١٣) ئەیلوول ٢٠٠٦
لە ٢٠٠٦/٨/٦ ئامادە کراوە

لە نێوەڕاست و سەرەتای پەنجاکانی سەدەی رابردوودا، خوالێخۆشبوو تایەر ئەحمەد تەیب فەرمانبەری میری بوو لە کۆیە، تا بڵێیت پیاوێکی ڕێکوپێک و نوکتەچی و وەرزشوان و هونەردۆست و دەنگخۆش و ڕۆشنبیر و مەشرەبخۆش بوو.. دۆستایەتی و تێکەڵاویی لەگەڵ نوخبەی دیاری شارەکەدا بەهێز و پتەو بوو، خۆشەویستی هەمووان بوو، هەمووان ڕێزیان لێدەنا و حەزیان بە کۆڕ و دانیشتنەکانی دەکرد چونکە وەك دەڵێن خۆی (گوڵی مەجلیسان) بوو.

لەو سەردەمانەدا خوالێخۆشبوو (فوئاد)ی برای کاك تاهیر لە (خانەی مامۆستایانی لادێیی) دا لە شارۆچکەی ئەوسای دهۆك دەیخوێند، هاوینان ناوە ناوە بۆ سەردانی کاکی دەهاتە کۆیە، ئاوەها لە (کۆیە)دا یەکتریمان ناسی

و لـە رێـی خوێنـدکارە کۆییەکانـەوە ئەوانـەی لـە هەمـان قوتابخانـەدا دەیانخوێنـد ئاشـنایەتیمان لەگەڵیـدا پەیـدا کـرد و شـارەزای بوویـن و زانیشـمان کـە ئەمیـش دەنگـی خۆشـە و نـاوە نـاوە گۆرانیـی دەڵێـت. لـەوە بـەدواوە پێوەندیـمان پـەرەی سـەند و تـا دەهـات دۆسـتایەتیمان پتەوتـر دەبـوو.

وایـش رێککەوتبـوو لـەو سـەروبەندەدا (باکـووری) لـە ئێزگـەی کوردیـی رادیـۆی بەغـدا جاروبـار ئاهەنگـی گۆرانیـی کوردیـی پێشـکەش دەکـرد و لەنێـو گۆرانییەکانیشـدا چەنـد هۆنراوەیەکیـان هـی (مـن) بـوون و خـۆی ئـاوازی تایبەتـی بۆیـان دانابـوو. بـەو پێیـە کاك فوئـاد زانـی کـە مـن دەسـتی شـیعر نووسـینم هەبـوو، داوای لێکـردم ئەمیـش بێبـەش نەکـەم.

ئەوەبـوو سـەرەتا هەڵبەسـتی گۆرانیـی (نامەکـەت گەیشـت یـاری وەفـادار..... لەدڵـما نەیهێشـت بریـن وئـازار) م پێـداو کـردی بـە گۆرانیـی و لـە ئێزگـەی کـوردی رادیـۆی بەغـدا پێشکەشـی کـرد و دواتـر پێوەنـدی برایەتـی و هونەریـمان گەشـەی کـرد و هاتووچـۆی یەکـتر و دانیشـتنی پێکەوەمـان زیادیکـرد و پەیتـا پەیتـا هۆنـراوەی گۆرانـی و سروودی لێوەردەگرتـم و لـە رادیـۆ، دوای دامەزراندیشـی لـە تەلەڤزیۆنـی کەرکـووك تۆمـاری دەکـردن و پێشکەشـی دەکـردن. ئەوجـا داوای هۆنـراوەی (ئەمیرەکـەم دڵگیرەکـەم بەهـارت لـێ شـەرمەزارە ... گوڵـی گیانـە یەخسـیرەکەم تیـرت لـە دڵ سـەد هـەزارە) کـە وەکـو خـۆی دەیـان جـار لـە کـۆڕ و دیمانـەی لـە رادیـۆ و تەلەڤزیۆنـدا چەنـد بـارەی دەکـردەوە کـە (بـەم گۆرانییـە)وە زێـتر نـاسراو بـووە و نێوبانگـی دەرکـردووە، هەروەهـا سروودی (سـوێندی پێشـمەرگە) کـە لـە ئێزگـەی (دەنگـی کوردسـتان) و لەگـەڵ سروودەکـەی (مەدحـەت بێخـەو: ئێمـە پێشـمەرگەین هەتـا ماویـن لـە ژیـن) لـە ئاهەنگـەکان و بۆنـە نەتەوەیـی و نیشـتمانییەکاندا پێشکەشـی دەکـردن، نێوانمـان رۆژ بـە رۆژ روو لـە بەرزبوونـەوە بـووە، تـا ئـەو رۆژە خەمناکـەی لـە هەنـدەران، سـەد حەیـف و مخابـن بـە بێکەسـیی لـە ئاوارەیـی و غەریبیـدا سـەرینایەوە و مالئاوایـی ئێجگارەکـی لـە کوردسـتان و هونـەری کوردیـی و

دۆست و ناسیاوانی کرد.

فوئاد ئەحمەدی نەمر مرۆڤێکی هەست ناسك، دەنگخۆش، بە وەفا، بە توانا، رەوشت بەرز، خزمدۆست، سەخی تەبع، دڵفرەوان، خێرخوا، کوردپەروەر و خاوەن هەڵوێست بوو. جگە لە گۆرانییە عاتیفی و دڵداریی خۆشەکانی، چەندین سروودی پڕ جۆش و گڕداری بۆ پێشمەرگە و گەلی کوردستان و شۆڕشی ئەیلوول چڕیوە و بە شانوبالّی شۆڕشگێڕانی هەڵداوە و بۆ هاندانیان دەستخۆشیی لێکردوون.

هەر ئەو هەستە نیشتمانییەش پاڵی پێوەناوە ساڵی ١٩٧٤ دوای پاشگەزبوونەوەی حکومەتی ئەوسای حزبی بەعس لە بەندەکانی رێککەوتننامەی ١١ی ئادار و پێشێلکردنی وادە و پەیمانەکانی بە کورد و سەرکردایەتی شۆڕشی مەزنی ئەیلوولیان دابوو، پاش دەستپێکردنەوەی هێرشی سەربازیی ئەو رژێمە فاشستەوە بۆ سەر کوردستان، فوئادی هونەرمەند وەك زۆربەی هونەرمەند و دڵسۆزانی دیکەی کوردستان وازی لە فەرمان و مووچە و پلە و پایە و ژیانی نێوشار هێناو، بە خاوخێزانەوە خۆیان گەیاندە ناوچە ئازادکراوەکان و پێوەندیی بە شۆڕشەوە کرد و سەرەتا لە (ناوپردان) گیرسایەوە و لەگەڵ هونەرمەندانی هەموو کوردستاندا کە لە هەموو شار و ناوچەکانەوە هاتبوون، تیپێکی هونەریی مەزن و سەرکەوتوویان بۆ (شۆڕش) پێکهێنا و چەندین چالاکی بایەخداریان نواند و زۆران بەرهەمیان پێشکەش کرد و لەو رێگەیەوە درێژەی بە خەبات و هەڵوێستی کوردانەی خۆیەوە داو دواتریش رویانکردە شاروچکەی (شنۆ) وە لەوێدا کە خۆم لە ماڵەوە سەردانیانم کرد و میوانیان بووم، بە نەمر و نەژی ژیانی رۆژانەی خۆیانیان بەسەر دەبرد، هەتا دوای نسکۆی شۆڕش لە ئەنجامی پیلانی رێککەوتننامەی جەزائیر لە ١٩٧٥/٣/٦ لە نێوان سەدام حوسێن و شای ئێراندا بە پشتگیری و ئامادەبوونی (هەنری کیسەنجەر)ی وەزیری دەرەوەی ئەوسای ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکاوە پەرتەوازە بوونی زۆربەی زۆری شۆڕشگێڕان،

خوالێخۆشبوو گەرایەوە هەولێر و دواتریش پاش راپەڕین سەری خۆی هەڵگرت و رووبکردە هەندەران، کە مخابن هەر لەوێدا لە تاراوگە سەرینایەوە.

فوئادی رەحمەتی وەکو هونەرمەندی خاوەن سەلیقەیەکی ورد و دەنگێکی زوڵاڵ و ناسکی تایبەت و هەستێکی بەرز و توانستێکی بێ پایان بوو.

سەرەتا وەکو زۆربەی هونەرمەندانی تر بە لاساییکردنەوەی گۆرانیێژە ناسراوەکانی سەردەمی خۆی و پێش خۆی و هەروەها گۆرانییە فۆلکلۆرییەکان دەستی پێکرد و هاتە نێو کۆڕی هونەرەوە. دواتر قوتابخانەیەکی تایبەت بە خۆیەوەی هێنایە ئاراوە و دەتوانین بڵێین لە تەك شەماڵ سایب و حەمە سااڵح دیلان و تایەر تۆفیق و تەحسین تەهاو باکووری و چەندانی تردا بەشداریی لە شۆڕشێك (یاخود گۆڕانکارییەکی) دیار و سەرکەوتوودا کرد و لەو مەیدانەدا رەوت و شێوازێکی تازەیان بۆ هونەری گۆرانیی و مۆسیقای کوردی داهێنا و لەو رووەوە پەرەیان بە هونەرەکەداو چەندین هەنگاو بۆ پێشەوەیان برد، کە تاکو ئیمڕۆش شوێن پەنجەیان بە رەوشەکەوە دیار و بەردەوامیشە.

کاك فوئادی رەحمەتی لە پاڵ سروود و بەستە و گۆرانی عاتیفی (دڵداریی و سۆزدار) مەقامیشی گوتووە و لە هەمانکاتیشدا ئاوازیشی بۆ چەند گۆرانییەکی خۆی داناوە، هەروەها گۆرانیی بۆ (وەرزش و لاوان و ژن و ئافرەتان و خوێندکاران) گوتووە.

بە کورتی فوئاد ئەحمەد وەکو مرۆڤ و وەکو هونەرمەند لای هەمووانەوە خۆشەویست و ڕێزدار بوو، لە دڵی جەماوەری بە وەفای کوردستاندا جێگەی شیاو و چەسپاوی بۆخۆی داگیر کردووە، بە کۆچی دواییشی کەلەبەرێکی ئێجگار فرەوانی لە مەیدان و بواری گۆرانیی رەسەنی کوردیدا جێهێشتووە، بە مردنیشی کوردستان کەڵە هونەرمەندێکی کارامە و دڵسۆز و لێهاتووی لە دەستداوە. هەزاران سڵاو لە گیانی پاکی بێت.

(تصحیح یان تصلیح) نە (تصحیح نە تصلیح)

رۆژنامەی خەبات ٢٠٠٧/٦/٦

ئەم زاراوانە (وشە عەرەبیانە) بە زۆری لەم کاتانەی سالّدا، واتا وەرز و سەردەمی تاقیکردنەوەکان بەتایبەتی ئەزموونەکانی کۆتایی سالّ و تایبەتی تریش بۆ ئەزموونەکانی (بەکالۆریا) بەکار دەبرێ و دەکەوێتە سەر زارانەوە، زێترێش لەنێو قوتابی و خوێندکار و دەستەی مامۆستایاندا بەشێوەیەکی دیاریش ئەو مامۆستایانەی لەلایەن پەروەردەوە پێداچوونەوە و دانانی نمرە بۆ وەلّامی قوتابییە تاقیکراوەکانیان پێ دەسپێردرێت، بۆ ئەوەی ئاستی فێربوون و سەرکەوتن یان سەرنەکەوتنی خوێندکارەکان و ئەنجامەکانیان دوای کۆششی سالّێکی خوێندن، دیاری بکەن و بەوپێیە بڕیاری ئەوە بدرێت خوێندکار بۆی هەیە قۆناخەکەی ببڕێت و بگوێزرێتەوە بۆ قۆناخی دواتر و بالّاتری خوێندن

و پـەروەردە، یـان بـە پیچەوانـەوە پێویسـت دەبـێ سـاڵێکی دیکەیـش هەمـان پـۆل و قۆناخـی خوێنـدن دووبـارە بکاتـەوە.

ئەوەبـوو سـاڵی پـار رۆژنامـەی خەبـات لـە گۆشـەی (پرۆفایـل)ی ژمـارە ٢٢٣٨ی خۆیـدا رۆژی ١٦ی ئابـی ٢٠٠٦ بابەتێکـی بـە پێنووسـی بەڕێـز (عەلـی کاکەشـین) بڵاوکردبـۆوە تیایـدا نووسـیبووی ئەمـە دەقەکەیەتـی دەڵێـت (كاك تاریـق قەراجـی لەبـارەی کەموکـوڕی زمانـی کـوردی و دەربڕینـی ڕەخنـە دەگـرێ، ڕەخنەکـەش ڕێـك مامۆسـتایانی گرتۆتـەوە گوایـە زۆربەیـان لـە جیاتـی (تصحیـح) نازانیـن ئیـدی (تصلیـح) بـەکار دەهێنیـن ئینجـا دێـت هـەردوو وشـە بـۆ مامۆسـتایان شـی دەکاتـەوە مانایـان چییـە).

لـە شـوێنێکی تـری پرۆفایلەکەیـدا دەڵێـت (لـەو بابەتـەدا دوو وشـە زەقکراوەتـەوە (تصحیـح و فیـراری) کـە هەردووکیـان لـەکات و بابەتـەوە زۆر لێـك دوورن، ئەویـان لـە نـاو خەڵـك بـەڵام ئەمیـان مامۆسـتای پـەروەردە بـەکاری دەهێنـێ، ئـەوەی مەبەسـتی كاك تاریـق قەراجـی یەخـەی زۆربـەی مامۆسـتایانی کوردسـتانی گرتـووە گوایـە لـە جیاتـی (تصحیـح) دەڵێـن (تصلیـح) جـارێ هـەق نەبـوو زۆربـەی مامۆسـتایان بخاتـە ڕوو، چونکـە لێکۆڵینـەوەی مەیدانـی نەکـردووە، ڕەنگـە مامۆسـتایەك یـان دوو مامۆسـتای بیسـتبێ دوایـی ئـەو بەڕێـزە دەڵێـت: ڕێـز و بـەرزی مامۆسـتا زۆر لـەوە گەورەتـرە ئـەو هەڵـە بـە یاخـەی زۆربـەی مامۆسـتایانمانەوە بکەیـن..!

تا ئێرە لە دەقی ناوبراو وەرگیراوە..

جـا بـۆ راسـتکردنەوەی ئـەم (هەڵـە گشـتییە بـاوە) (الخطـأ الشـائع) وەك عەرەبـی دەگوترێـت، دەڵێـم براینـە ئـەم دوو زاراوەیـە هیـچ کامیـان بـۆ ئـەم مەبەسـتە راسـت نییـە و ئامانـج ناپێکێـت، چونکـە یەکـەم هەرچـی (تصلیـح) دەکەیـە ئـەوە وەك لـە فەرهەنگـەکان لێکدراوەتـەوە بەواتـای mend چاککردنـەوە (راسـتکردنەوە) و چـاك کـردن هاتـووە. بەتایبەتـی بـۆ چاککردنـەوەی کەلوپـەل و

ئامێر، وەك چاككردنەوەی (تەلەڤزیۆن و پانکە و سەتەلایت و رادیۆی تێکچوو، سەییارە، ماشێن و ئۆتۆمبیلی لە کار کەوتوو، خانووی رووخێنراو، سەعات و کورسی و تەختەی شکاو، یان جلوبەرگ و پێڵاوی درِاو.. هەزاران شتی مەتیریالی تر..

دووەم وشەی (تصحیح) کە بە ئینگلیزییەکەی correction /correct بە واتای (راستکردنەوە، هەڵەی چاککردن، هەڵەبڕکردن و چاکردنەوە) هاتووە، دەکرێت بۆ مەبەستی تاقیکردنەوەی قوتابخانەکان بەکار بێت ئەویش لەکاتی تاقیمانەکانی مانگەکانی ساڵ و یان بۆ ئەرکەکانی ماڵەوەی خوێندکار، چونکە لەو حاڵەتانەدا مامۆستا دەفتەر و نووسینەکان و وەرامەکانی قوتابیانی دەپشکنێت و نیشانەی چەوت و راستیان بۆ دادەنێت و ئاماژە بە هەڵەکانیان دەدات و راستیشیان دەکاتەوە بۆ ئەوەی خوێندکار دوای وەرگرتنەوەی دەفتەر یان (وەرەقە)کانی ئیمتیحان هەڵەکانی خۆی بزانێت و هەوڵ بدات راستیان بکاتەوە سوود لەو کارەی مامۆستاکەی وەربگرێت، ئا لێرەدا دروستە بڵێین (تصحیح و تصحیحات) لێ بۆ تاقیمانەکانی بەکالۆریا کە مەبەستی سەرەکی ئەم نووسینەمانە، مامۆستای دانراو لە لیژنەکانی پشکنینی دەفتەرەکان - هەڵەکانی قوتابی دەستنیشان دەکات بەڵام راستیان ناکاتەوە، چونکە راستکردنەوەکە بێ سوودە و تەنها کات بە فیڕۆدانە، چونکە خوێندکار هەرگیز چاوی بە دەفتەرەکەی ناکەوێتەوە تاکو بە هەڵەکانی خۆی بزانێت و جارێکی تر دووبارەیان نەکاتەوە. بۆیە کاری مامۆستا تەنها بریتییە لە marking (نیشانەکردن- دیاریکردنی هەڵەکان و بەو پێیە نمرە لەسەردانانی وەڵامەکان.. بۆیەکا بە دروستی دەزانم چیتر ناوی (مصحح) لەو مامۆستایانە نەنرێت و بۆ بەڕێوەبەرایەتی گشتی ئەزموونەکانی وەرزارەتی پەروەردە پێشنیار دەکەم لەمەودوا چیتر بەو مامۆستایانە و لیژنەکانیان (بۆ پشکنینی دەفتەرەکانی ئەزموونەکانی بەکالۆریا) نەڵێن (مصحح و لیژنەی تصحیحات)

بەڵکـو زاراوە راسـت و دروسـتەکەی بـۆ بەکاربێنـن ئەمیـش (نیشـانکار نمـرە پێـدان) یـان (لیژنـەی پشـکنین و نیشـانکاری) یـان نمـرە پێـدان بـە عەرەبیـش (لجـان الفحـص و التقیـم) کـە راسـتتر مەبەسـت دەپێکێـت، هیـوادارم سـوود لـەم پێشـنیارە ببینرێـت.

لەگەڵ رێزمدا

تێبینـی: سـەرچاوە/ لاپەڕەکانـی ٥٦٦/٦٥٦/٢٢٤/٥٧٨ لـە فەرهەنگـی ئازادیـی حەمـە رەشـید قەرەداغـی.

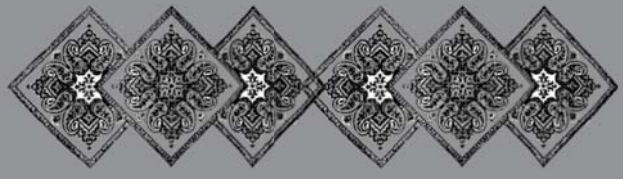

گوتاری پەروەردەیی

کێشەکانی ڕەوتی پرۆسەی پەروەردە لە کوردستاندا و چەند پێشنیارێك

گۆڤاری پەیامی مامۆستا، ژمارە ٨ی تشرینی یەکەم ١٩٩٧

کێشەکانی پەروەردە و ڕەوتی پرۆسەی پەروەردە و زانست ئیمڕۆ لە کوردستاندا بە گشتیی بەم شێوەیە دێنە بەرچاو: نزمیی و لاوازیی ئاستی پەروەردە و فێرکردن لە هەموو ڕووێکەوە و لەباریەکچوون و هەڵوەشانی پێگە و بنەما سەرەکییەکانی ڕەوشی پەروەردە و زانست بەشێوەیەکی گشتی، کە ئەمەش کاردانەوەی پێچەوانە و سەلبی خەراپی لەسەر ڕێڕەوی ژیاریی کۆمەڵگەی کوردستانیدا بەجێهێشتووە!

زۆر بە کورتی لەمبارەیەوە دەدوێم و دەڵێم: ئەم کێشەیە سێ لقی سەرەکی هەیە: ١-گرفتەکە.. بەواتا (بارە نادروستەکە) ٢- هۆیەکان ٣- چارەسەرکردن.

١- گرفتەکــە بــۆ ئــەم خاڵەیــان: ئاشــکرایە کــە تــا ڕادەیەکــی ترســناك کەموکوڕیــی و ناتەواوییەکــی زۆر لــە ڕەوشــی پــەروەردەدا بــەدی دەکــرێ و ئاســتی خوێنــدن و زانســت وەکــو پێویســت لەبــار نییــە و بگــرە بەداخــەوە زۆریــش دابەزیــوە.

٢- بــۆ ئــەم کێشــەیە دیــارە زۆر هــۆکار هــەن، بــەڵام هــەرە گرنگەکانیــان ئەمانــەن:

أ- لــە قۆناخەکانــی پێــش ڕاپەڕینــی بەهــاری ١٩٩١ دوژمنانــی کوردســتان زۆر بــە وردی و زیرەکانــە نەخشــە و پلانــی ژەهراوییــان بــۆ ئــەوە دادەڕشــت و بەکــردەوەش پیادەیــان دەکــردن کــە کۆمەڵگــەی کوردســتان لەبەریــەك هەڵتەکێنــن و شــیرازەی شارســتانییەتی و داب و نەریتــی ڕەســەنی کــوردەواری لێــك بترازێنــن و لەبــاری ببــەن، بــۆ ئــەو مەبەســتە سەرەکییەشــیان دامــودەزگا و هۆیەکانــی (پەروەردە)یــان کردنــە هــەم (ئامانــج) و هــەم (هۆکار)یــش و بــە هەمــوو ئــەو مــاوە توانــا زۆر و زەبەندانــەوە کــە لەبەردەســتیاندابوو ڕەوشــی (پەروەردە)یــان لــە کوردســتان بــەرەو هەڵدێــری ســامناك بــرد، تــا بۆیــان کــرا کادیرانــی پەروەردەیــان چەواشــە و بــێ نمــوود کــرد. هەروەهــا دواتــر بــە پیادەکردنــی (تەعریــب و تبعیــث) و پڕکردنــی شــوێنە گرنگەکانــی دەزگای پــەورەردە بــە کەســانی نەشــیاو، هەمــوو تەقەڵــلا و هەوڵێکیشــیان بــۆ ئــەوە بــوو ئاســتی (پــەروەردە و زانســت) لــە کوردســتان بێننــە ژێــری پلــەی ســفرەوە و لــەم پیلانــە چەپەڵەشــیاندا تــا ڕادەیەکــی تۆقێنــەر ســەرکەوتوو بــوون!

ب- قۆناخــی دوای ڕاپەڕینــی جەمــاوەری بەهــاری ١٩٩١ وێــڕای گشــت هــەوڵ و تەقەللایەکــی کاربەدەســتانی خۆمــان، شــتێکی ئەوتــۆ ئەنجــام نــەدراوە کــە شــایانی بــاس لێوەکــردن بێــت و دڵ و دەروونــی پــەروەردەکاران و دڵســۆزانمان ڕازی بــکات، ئەمەیــش بــۆ ئــەم هۆیانــە دەگەڕێتــەوە:

١- هەڵومەرجــی نالەبــار و دەرەنجامەکانــی ســەرەتای هــەر ڕاپەڕینێکــی

جەماوەریی بە گشتی کە بریتین لە بارودۆخێکی نائاسایی و تەتەڵەکردنەوەی زۆربەی بنەما کۆمەڵایەتییەکان و گۆڕانکاریی و ململانێی نێوان رێسا کۆن و تازە بابەتەکان.

٢- سەردەمی حوکمی (فیفتی-فیفتی) و رکابەریی و بەرژەوەندیی حزبایەتی تەسکی ناڕەوا کە نەك هەر رەوشی پەروەردەی بە هیچ کلۆجێك بەرەو پێش نەبرد، بەڵکو زۆرەها کۆسپ و ئاستەنگ و تەگەرەی ناهەباری لەبەدەم پرۆسەکەدا قوتکردنەوە.

٣- سێ ساڵی ئێجگار تاڵ و سەختی شەڕی نەگریسی براکوژیی (ناوخۆ) کەوا نەك هەر بە تەنیا لە بواری پەروەردەدا بگرە لە هەموو رووێکەوە کۆمەڵێ زیانی ئێجگار قورس و گورچکبڕی بە کوردستان و دۆزەکەی گەیاندووە.

٤- باری داتەپیوی ئابووری (چ گشتی- حکومەت و دەزگا رەسمییەکان و چ تایبەت- دانیشتوانی کوردستانی ئازادکراو بەتێکڕایی و زۆر بەتایبەتیش مامۆستایان) بە هۆی بوونی هەرسێ ئابڵۆقەکە بەسەر هەرێمەوە- ئابڵۆقەی UN و ئابڵۆقەی رژێمی بەغدا و ئابڵۆقەی زانستی و رۆشنبیری کە لە هەموویان کاریگەرترە.

٥- خەوش و ناتەواوییەکانی پرۆگرامەکانی پەروەردە و نەگونجانیان لەگەڵ واقیع و ئاواتەکانی گەلی کوردستاندا، هەروەها نەبوونی کتێب و قرتاسییە و کەموکوڕیی و ناتەواویی قوتابخانە و کەرەسەی قوتابخانەیی و کەلوپەلی پێویست.

٣- رێگە چارە:

بۆ چارەسەریی (کێشەکە) ئەمانەی خوارەوە بە پەسند دەزانم:

١- ئاسایش و ئارامی لە کوردستان بەرقەرار و سەقامگیر بن و یاسا و حوکمی یاسا سەروەر بێت و ژیانی رێك بخرێتەوە و بچێتەوە دۆخی

جارانییەوە.

٢- ئەنجامدانی گۆڕانکاریی پێویست لە پێڕەو و پرۆگرامەکانی بابەتە ئینسانییەکان بە گشتی و بەشێوەیەك کەلەگەڵ واقیع و طموح و ئاواتە رەواکانی گەلی کوردستاندا کۆك بن و بۆ ئەم مەبەستەیش کتێبی تازە دابنرێن و لەکاتی خۆیدا بخرێنە بەردەستی قوتابی و مامۆستایانەوە.

٣- دانانی (ضوابط)ی تایبەتی بۆ وەرگرتنی قوتابیان لە خانە و پەیمانگەی مامۆستایان و کۆلیژی پەروەردەدا بەمەرجێ کە تەنیا قوتابی زیرەك و لێوەشاوە وەربگیرێن ئەوانەی کۆی نمرەکانیان (معدل) بەلانی کەمەوە لەسەر رووی شەستیەوەیە، خۆیشیان ئارەزوومەندن و پیشەی مامۆسایەتیان بەلاوە زۆر بەرز و پیرۆزە. نەك ئەو قوتابیەی لەبری نزمی نمرەکانییەوە لەهیچ شوێنێك وەرناگیرێت و بە ناچاری رەوانەی پەیمانگەی مامۆستایان و کۆلیژی پەروەردە دەکرێتەوە کە سەرنجام مامۆستایەکی سەرکەوتوو نابێت و هەر چاوە چاوی ئەوە دەبێت رۆژێك زووتر واز لە پیشەی مامۆستایەتییەوە بێنێ و کارێکی دیکە بدۆزێتەوە، هەروەها پێویستە بۆ ئەو قوتابیانەی وەردەگیرێن (حوافز) هەبێت.

٤- زیادکردنی مووچە و دەرماڵەی مامۆستایان بە چەشنێك کە بە زۆری قوتابی زیرەك روو لەم پیشەیە بکەن (ئەمەیش بەخۆشحاڵییەوە لە سایەی کابینەی سێیەمەوە خەریکە جێبەجێ دەکرێت کە شایستەی ستایش و سوپاسە).

٥- هەڵبژاردنی بەڕێوەبەر و یاریدەدەرەکانیان لەسەر بنەماگەلێکی شیاو و پەروەردەیی دوور لە هەر هۆکارێکی دیکەی لابەلاوە، مامۆستایانی خاوەن ئەزموون و لێوەشاوە و بە توانا بن و لە هونەری کارێگڕیی و بەڕێوەبردندا دەستی باڵایان هەبێت. چونکە بەڕێوەبەر یەکێکە لە سێ کۆڵەگە هەرە گرنگەکانی پرۆسەی پەروەردە لە قوتابخانەدا و هەروەها بەڕێوەبەری

قوتابخانــە نوێنــەر و بریــکاری یەکەمــی سەرپەرشــتیاریی و بەڕێوەبــەری گشــتی و بگــرە وەزیــری پەروەردەیشــە لــە چوارچێــوەی قوتابخانەکەیــدا و هەرخۆیشــی فاکتــەری ســەرکەوتن و دواکەوتنــی قوتابخانەکەیەتــی.

٦- هەڵاوێرکردنــی (لەیــەك جوداکردنــەوە)ی قوتابیانــی کــوڕ و کــچ و هەروەهــا دەســتەی بەڕێوەبــەر و مامۆســتایانی ژن و پیــاو چونکــە بمانــەوێ و نەمانــەوێ و (دوور لــە بیــر و بۆچوونــی کۆنەپارێــزی و پاشــکەوتەیی) تێکەڵاوییــی کــوڕ و کــچ بەتایبەتــی لــە قۆناخەکانــی ســەرەتایی و دواناوەندییــدا زۆرەهــا گیروگرفتــی لێکەوتــەوە و مایــەی سەریەشــە بــووە بــۆ کارمەندانــی پــەروەردە.

٧- نەهێشــتنی قوتابخانــەی (مــزدوج) بەپێــی توانــا و کەمکردنــەوەی ژمــارەی قوتابیــان لــە پۆلــدا.

٨- دامەزراندنــی مامۆســتایانی گوندنشــین لــە گونــد و ناوچەکانــی خۆیانــدا، دابینکردنــی شــوێن و خانــووی شــیاویش بــۆ ئــەو مامۆســتایانەی کــە خەڵکــی ئــەوێ نەبــن.

٩- پێگەیانــدن و ئامادەکردنــی مامۆســتای کارامــە و دڵســۆز و رەوشــت بــەرز، بزانــی مامۆســتای کۆمەڵگــە و راگــری کۆمەڵگەیــە، رابــەر و پەیامبــەرە و ئەرکێکــی نیشــتمانی هــەرە بــە نرخــی بــە ئەســتۆوەیە، مامۆســتایەك بێــت بزانــێ چــۆن زانیاریــی پێویســت بــە باشــترین و ســاناترین رێگــەی پەروەردەییــەوە بگەیەنێتــە قوتابیــان و، لــەوەش دڵنیابێــت کــە هــەر خۆیەتــی پیاوانــی دواڕۆژی گەلەکــەی ئامــادە دەکا و ســەرکردەی داهاتــوو پێدەگەیەنێــت.

بــۆ ئــەم مەبەســتەیش پێویســتە بــەردەوام خولــی مەشــق کــردن و راهێنــان بــۆ مامۆســتا و کارمەنــدان ســاز بدرێــن و گرنگییەکــی تەواویــش بــە یەکــەی مەشــق و چالاکییەکانــی قوتابخانەیــی بدرێــت.

١٠- دووڕخســتنەوەی قوتابخانــە و (دەزگاکانــی پــەروەردە بەگشــتی) لــە دوای (گەمــەی سیاســەت) لــە نێــو چــوار دیــواری قوتابخانــەدا.

١١- دەزگاکانی یەکەی سەرپەرشتیاریی پەروەردەیی و پسپۆریی رابگیرێت هەتا چارەسەرییەکی عەمەلیی گونجاوی بۆ دەدۆزرێتەوە و بەشێوازێکی جوداواز و بە سوودتر دادەمەزرێنرێتەوە، ئەو هەموو مامۆستایانە بۆ گۆڕەپانی قوتابخانەکان بنێردرێنەوە بۆ سوودی گشتی، چونکە ئەم جیهازە بەو شێوەیەی ئێستایە و وەکو پێویست بەرهەمی نەبووە، نەیتوانیوە رەوشی پەروەردە بەرەو پێشەوە ببات، ئاشکرایە سەردانێك یان دووان یاخۆ زیاتریش لە ماوەی سااڵێکدا دەرفەت بە سەرپەرشتیار نادات شارەزای مامۆستا بێت و بەتەواوی هەڵیسەنگێنێ و رێنمایی پێویستی بکات و دەستی بگرێت و کەموکوڕییەکانی نەهێڵێ و کێشەو ئاستەنگەکانی بۆ (حەل) بکات و کارەکەی بۆ ئاسان بکات، بە هەمان شێوە ئەم وابووە سەرپەرشتیار نەوەك توانیبێتیان کێشەکانی قوتابخانە بۆ کاکی بەڕێوەبەر چارەسەر و بنەبڕ بکەن، کەچی جارەها رووبداوە کێشەیان لێ ئاڵۆزکاوتر کردووە، یان وابووە بەڕێوەبەر کێشەیەکی نەبووە مامۆستای سەرپەرشتیار بەدەست تێوەردانی لە کاروباری قوتابخانەکەوە (بۆ هەر هۆیەك بووە) لە نەبووی کێشەی ئاڵۆزی بۆ خولقاندووە، بە ڕای من بەڕێوەبەر نزیکترین کەسە لە مامۆستاوە، هەر ئەو دەتوانێ لە شێنەیی داو بەراشکاویی و بێ الیەنگیریی لە ماوەی سااڵی خوێندنی دوور و درێژدا و زۆر لە نزیکەوە (تەقیمی) مامۆستاکانی خۆی بکات و لە هەموو بواریەك دا باربوو و دەستگیرۆیی و رێنمایی یان بکات بێ ئەوەی لەو رووەوە هیچ بارگرانییەك بخاتە ئەستۆی پەروەردەوە، بەمەرجێك بەڕێوەبەر کارا و ئەزموونداربێت و بەپێی خاڵی (٥) پێنەجەمی سەرەوە دانرابێت، مامۆستایانی سەرپەرشتیاریش دوو جۆرن یا ئەوەتا لە رێگەی (حزبایەتی) و (خزمایەتی) و...هتد (بەواسیتە) دادەنرێت و بەو مانایە کە شیاوی ئەرکەکانیان نین، ئەمەش زیان بە رەوشەکە دەبەخشێت، یا نەخۆ لە مامۆستا هەرە چاك و بەتوانا و لێهاتووی خاوەن ئەزموونن، کە

بەمەش قوتابخانە و قوتابییان لە رەنج و بەروبوومەکانیان بێبەش دەکرێن کە هەمدیس زیان بە رەوتی پەروەردە و فێرکردن و زانست دەگەیەنێت.

ئێتر ئومێدەوارم کابینەی سێیەمی حکومەتی هەرێمی کوردستان (هەروەك بە کردەوە دەستیشی پێکردووە) لەگشت بوارەکان زێتر بایەخ و گرنگیی بە وەزارەتی پەروەردە و پرۆسەی پەروەردەوە بدات چونکە پەروەردەی دروست و زانست بنەما بەردی بناخەی هەرە پێویست و سەرەکین بۆ دووبارە دروستکردنەوەی کۆمەڵگەکەمان و بنیادنانەوەی کەسایەتی مرۆڤی کورد لە سەر داب و رێسای رەسەن و پڕ بەها و هەروەها سوپای پەروەردە و زانست شووڕای پۆڵایینە بۆ پاراستنی ئەو داب و نەریتە رەسەن و بەرزەی کوردەواریی، بەمەبەستی زوو گەیاندنمان بە کاروانی بەرەوپێش چووی مرۆڤایەتی لەم جیهانە بەرینەدا.

قوتابخانە و سیاسەت

هەولێر ١٩٩٩/٧/٧

بابەتێکی قوتابی (فەرمان سالّح)م لەژێر سەردێڕی (با خوێندن دوورەپەرێز بێت لە سیاسەت) لەلاپەڕە (٣)ی ژمارە (١٩)ی رۆژی ١٩٩٩/٦/٢٨ی هەفتەنامەی (زەنگ)دا خوێندەوە، نووسیویە دەڵێت: (... ئەمڕۆ لە قوتابخانەکاندا قوتابیان و مامۆستایان سەرقاڵی کاری سیاسین و لەبەر ئیش و کاری سیاسەت ئاگایان لە خوێندن و قوتابخانە نەماوە، ئەمەش هەموو کونجێکی ولّاتی گرتۆتەوە، نەخاسمە لە هەندێك قوتابخانەدا لە وانەی (فیزیا و کیمیا) مامۆستا باسی سەرگوزەشتەی پێغەمبەران و هاتنە خوارەوەی قورئانی پیرۆز دەکات؟ ئەوجا دەڵێت (بەراستی ئەمەیان مەبەست دڵسۆزی نییە بۆ ئایینی پیرۆزی ئیسلام تەنها بەرژەوەندی حزبایەتی و تەنزیم کردنی قوتابیانە لە پەنای قسە بریقەدارەکانیانەوە..

هەربۆیەش دەبینرێت لە (قوتابخانەکاندا مامۆستا بەربەرەکانێی قوتابی و قوتابی بەربەرەکانێی مامۆستا دەکات.. بەمەش نەخوێندن مانای دەمێنێت نە ئاستی زانستیش پەرە دەستێنێت، باری خوێندنیش ئاڵۆز دەبێت و کێشەیەکی گەورە بۆ ئایندەی گەلەکەمان دروست دەبێت..) هتد.

ئێمە لێرەدا بۆچوونەکەی ئەو قوتابییە بەڕێزە بەراست و رەوا دەزانین و پشتگیری لە هەڵوێست و داخوازییەکانیشی دەکەین کە (وەزارەتی پەروەردە و فێرکردن سنووریك بۆ ئەم جۆرە رەفتارانە دابنێت و چارەسەریان بکات.)

گومانی تێدا نییە (سیاسەت) لە نێو میللەتێکی بەشخوراوی داگیرکراوی ستەمدیدە و زۆرلێکراو و شۆڕشگێڕی وەکو ئێمەدا و بەتایبەتی لە نێو چین و توێژی رۆشنبیر و خوێندەوارانی وەك مامۆستا و قوتابیدا بۆتە (نان و ئاو و هەوا) و دەستبەردارنابوونی زۆر ئەستەم و کاری نەکردەیشە.. بەڵام کورد واتەنی هەر شتەو لە شوێن و کاتی خۆیدا، راستە مامۆستای بیر رووناك و هۆشیار، هەروەها قوتابیانیش کە بارزانی نەمر گوتەنی سەرە رەمی هەر شۆڕشێکن، بێی سیاسەت دوور لە (سیاسەتکردن)ەوە ناژین و ئاسوودە نابن کە ئەمەیش نەك هەر مافێکی سروشتی و رەوای خۆیانە و بەس، بگرە ئەرکێکی هەرە پیرۆزی سەرشانیشیانە هیچ نەبێت لە قۆناخی رزگاری نیشتمانی بزاڤی نەتەوەیی ئیمڕۆی کوردستانماندا.. وەلێ گۆڕەپانی راستەقینەی کرداری سیاسەت دەرەوەی تەلاری قوتابخانەیە! قوتابخانە کە مەڵبەندی پیرۆزی خوێندن و پەروەردە و زانستەکانە، بەهیچ کلۆجێك نابێ بکرێتە شوێنی (ململانێ و رکابەرایەتی و بەربەرەکانێی سیاسەت و سیاسەتکاریی، ئەوەی کە دەبێتە هۆکاری دابەشبوون و پەرتەوازەیی و ناکۆکی دروستکردن لەنێو ریزەکانی قوتابخانەدا کە لە رەسەندا پێویستە هاوکار و پتەو و کۆك و یەکریز بێت.

لەهەمانکاتیشدا ئەم دیاردەیە بەڕای من دەرەنجامی دیموکراسیی و ئەو ئازادیی و سەربەستییە حکومەتی هەرێمی کوردستان بۆ کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان

بەگشت چین و توێژاڵ و بیروبۆچوونێکی سیاسی و کۆمەڵایەتییەوە دابینی کردووە و ماوەی جموجۆڵی سیاسی لە بەردەم سەرجەم لایەنەکاندا ئاوەڵا کردۆتەوە، هەروەك لە سەرەتای ساڵەکانی دوای شۆڕشی ١٤ی تەممووزی ١٩٥٨ و ساڵەکانی ٧٠-٧٤ی حوکمڕانی پارتی پاش رێککەوتننامەی ١١ی ئادارەدا ئەو دیاردەیە زۆر بە زەقی هاتبووە ئاراوە. ئەگینا لە ساتەکانی سەرکوتکردن و زەبروزەنگی رژێمە دیکتاتۆری و فاشیستەکانی دژی گەل و ئازادییە دیموکراتییەکاندا، لە سەروەختی فەرمانڕەوایەتی ئاگر و ئاسندا، ئەم (سیاسەتکردنە) نەك هەر لە قوتابخانەکان بگرە لە دەرەوەیشدا ئەو مەودا بەرفرەوانەی ئاوەها بە زەقی و بێ پەردەپۆشی خۆنانوێنێت و هێندەش بە ئاشکرا و بە گوڕ پیادە ناکرێت.

دیتەوە بیرم، بۆ نموونە ساڵەکانی ٥٩ و ٦٠ سەربەستییەکی گونجاو هەبوو، پارتیمان پارتی دیموکراتی کوردستان مۆڵەتی بەرەسمی پێدرابوو، سەرۆکی کورد بارزانی نەمر سەنگ و پایەیەکی ئێجگار دیار و بایەخداری هەبوو. من مامۆستای زمانی ئینگلیزی بووم لە خانەی مامۆستایانی سەرەتایی هەولێردا.. قوتابییەکانی سەر بە پارتی ئەوانەی هەر خۆم رێکخەر و بەرپرسی حزبیان بووم، لەکاتی (وانە گوتنەوەدا) لە بارەی (سیاسەت و حزبایەتییەوە پرسیاریان لێکردم، منیش بەرپەرچیانم دایەوە و گوتم (ئێرە پۆلە جێگای خوێندنە.. ئەم پرسیارانە و هەر پرسیارێکی تری لەو بابەتەتان هەیە لە دەرەوەی پۆل بگرە لە دەرەوەی قوتابخانەیشدا لێمی بکەن و لەوێ وەرامتان دەدەمەوە.. کاتی (وانەکە) بەشتی لاوەکییەوە مەکووژن!) بە گازاندەوە گوتیان (ئەدی بۆچی مامۆستا (....) لە وانەی (بیرکاری و فیزیادا) لە جیاتی دەرسمان پێ بڵێ دەیکاتە باسی (مارکس و لینین و.. یەکێتی شۆرەوی) و بانگەشە بۆ حزبەکەی خۆیان دەکات و قوتابیانی بۆ هاندەدات؟ گوتم (برایان، هەرکەس لە خۆی بەرپرسیارە، ئەمە یەك. دوو من کردەوەی ئەو مامۆستا بەڕێزەش بە ڕەوا نابینم و بە لامەوە پەسەند نییە، چونکە ئەرکی سەرەکی ئێمەی مامۆستا لە پۆلدا ئەوەیە دەرسەکانتان بە تەواویی پێ

بڵێینەوە و فێرتان بکەین، لە دەرەوەی قوتابخانەیش ئەوا هەرکەس ئازادە و (مەیدانیش مشکان نەخواردووە).

ئەوجا ئاشکرایە نە ئەو مامۆستا بەڕێزەی ئەوسا، نە ئەم ڕێزدارانەی ئیمڕۆ کە کاك (فەرمان سالّح) بە پەرۆشەوە باسیان دەکات پێمواناییە، ئاوەها بن و پۆلی پیرۆزی قوتابخانە بۆ کاروباری (سیاسەتی ڕووت) بەکار بهێنن! جا هەرچەند باسێکی وا گرنگ زۆر لەمە زیاتر هەڵدەگرێت و بەم کورتە نووسینە مافی تەواوی خۆی پێنادرێت و دەشێت زۆران کەس لەم دید و بۆچوونەدا لەگەڵماندا ناکۆك بن و بیروڕای پێچەوانەشیان هەبێت، بەڵام بەندە بەش بە حاڵی خۆم لەم ڕۆژ و ساتە ناسکەی وەکو ئیمڕۆی ڕەوشی کوردستاندا (کە لای هەمووان ئاشکرا و ڕوونە) تکای زۆر دڵسۆزانە و هیوای گەرمم لە برا مامۆستا دڵسۆزەکان و هەروەها قوتابییە خۆشەویستەکانمان ئەوانەی سەر بە هەر حزب و ڕێکخراوێکەوەن لە سەرووی هەموشیانەوە هی حزبی فەرمانڕەوا و باڵادەست پارتی دیموکراتی کوردستان ئەوەیە (ململانێی حزبایەتی و رکابەرایەتی یەکتری کردن) لە پۆلەکان و گۆڕەپانی قوتابخانەکانەوە دوورخەنەوە. لە بری ئەمە هەوڵی بێوچان بدەن بە مەبەستی چاندنی تۆوی برایەتیی و تەبایی و یەکریزی بۆ پێشخستنی ئاستی ڕۆشنبیری و بەرزکردنەوەی پلەی زانست و زانیاریی! بۆ کێبرکێ و کاری سیاسیش لە دەرەوەی قوتابخانە، ئەوا هەمووان سەربەست و ئازادن و کەس دەستی نەگرتوون و کێش بۆخۆی ئازایە با بە گفتوگۆ و دایەلۆژ و لە ڕێی قەناعەت پێهێنانەوە سۆزی جەماوەر بۆ لای خۆیەوە ڕاکێشێت و گرەوی خۆی بباتەوە.. ئێمەش ئامادەین چەپڵەیان بۆ لێدەین. گەلیش کارامەیە و بە دوای ئەوانە دەکەوێ کە دەردەکانی بۆ چارەسەر دەکەن، ئامانجەکانیان بۆ بەدی دەهێنن و لە ژێر سایەی یاسادا ژیانێکی ئاسوودە و ئاشتیانەی شیاویان بۆ دەڕەخسێنن!!

لە چلەی مامۆستایەکی پایەبەرزدا

رۆژنامەی برایەتی ژمارە (٢٩٩٨) یەکشەممە ١٩٩٩/١٢/٢٦

رۆژی ١٩٩٩/١١/١٥ و لە تەمەنی ٧٩ ساڵیدا دڵە گەورەکەی مامۆستایەکی پایەبەرز و نیشتمانپەروەرێکی نموونەیی بۆ هەتا هەتایە لە لێدان وەستا و مانۆاوایی لە گەل و نیشتمانەکەی کرد و هاوسەرێك و دوو کچ و چوار کوڕ و دوو برای لە دوای خۆی بەجێهێشتوون کە هەموویان خاوەن بڕوانامەی بەرزن.

مامۆستا محەمەدەمین مەعروف کامەلا ساڵی ١٩٢٠ لە کۆیەی شاری زانست و رۆشنبیریی و خوێندەواریدا هاتۆتە دنیاوە و پلە بە پلەی خوێندنی تەواو کردووە و بووە بە مامۆستای قوتابخانەی سەرەتایی.

خوالێخۆشبوو یەکێك بوو لە مامۆستا هەرە دیارەکانی ئەو سەردەمە و

لـە زیرەکیـی و زانیاریـی و رەوشـت بەرزییـدا کـەم وێنـە بـوو، کەسـایەتییەکی دروسـت و بەهێـزی هەبـوو، گفتولوفـت و رەفتـار شـیرین، هەمیشـە راسـتگۆ و هەقبێـژ و دەسـت و داوێـن پـاك بـوو، وانەکانـی بەشـێوازێکی ئێجـگار پەروەردەییانـە دەگوتنـەوە و زانیارییـە بـە سـوودەکانی دەئاخنیـە نێومێشـك و هۆشـی قوتابییەکانییـەوە و لـە پۆلـدا ئەوەنـدە بـە نەرمـی و لەسـەرخۆ و میهرەبانانـە دەرسـەکانی دادەدان و ئامۆژگاریـی شـاگردەکانی دەکـرد مـرۆڤ هـەر حـەزی دەکـرد لـە وانەکانـی ئامـادە بێـت و گـوێ لـە فەرموودەکانـی بگرێـت و پەیـڕەوی رێنمایەیکانـی بـکات، قوتابیانـی فێـری رەخنەگرتـن و پرسـینەوە و گومـان پەیداکـردن دەکـرد بـەو مانایـەی پێـی دەگوتـن هەرچییەکـی پێتانـی دەڵێیـن و دەبیسـین یەکسـەر و بـێ چەنـد و چـوون و لێوردبوونـەوە وەری مەگـرن، هەمیشـە بپرسـن و بڵێـن (بـۆ؟) چونکـە هەمـوو شـتێك (بۆ)یەکـی هەیـە. (ئەمـە هـەردەم وێـردی سـەر زمانـی بـوو) بـە کورتـی بـە هەمـوو مانایەکـی وشـە (مامۆسـتا و رابـەر و بـرا) بـوون ئەمـە لەبـارەی پیشـەییەوە وەلـێ لـە دەرەوەی قوتابخانـە، هەڵسـوکەوتی مامۆسـتا شـتێکی دیکـە بـوو.

مامۆسـتا محەمەدەمیـن هـەر لـە سـەرەتاوە تێکـەڵاوی کاری سیاسـەت و خەباتکـردن بـووە و بـە هەسـتێکی هـەرە پاکـی کوردپەروەرییـەوە و بـە بڕوایەکـی پۆڵاینـەوە چۆتـە نێـو کـۆڕری کوردایەتـی راسـتەقینەوە، هـەر لـە سـاڵانی چلەکانـەوە لـە تافـی لاوێتـی دا خـۆی لـە شـانە نهێنییەکانـی پارتیـدا بینیویەتـەوە، زۆر چالاکانـە یـەك بەیـەك پلەکانـی رێکخسـتنەکانی حزبـی بڕیـوە و، لـە سـۆنگەی دڵسـۆزیی و کارامەیـی و لێهاتوویـیەوە لـە ماوەیەکـی رێژەیـی زۆر کورتـدا توانیویەتـی بەشـداری لـە کۆنگـرە بەراییەکانـی پارتیـدا بـکات و هـەر زوویـش بـە (ئەندامـی کۆمیتـەی ناوەنـدی پارتـی) هەڵبژێـردراوە و سـەرکەوتووانە ئـەو ئەرکـەی بـە ئەنجـام گەیانـدووە.

گومـان لەوەشـدا نییـە مامۆسـتای خوالێخۆشـبوو بـە یەکـێ لـە کۆڵەکـە هـەرە

بەهێز و پتەوەکانی (پارتی) و بزاڤی کوردایەتیی لە شاری (کۆیە) دەژمێردرێت و هاوشان لە تەك هەڤاڵانی ئەو سەردەمە ناسکەیدا، وەك خوالێخۆشبوو کاکە زیاد ئاغا غەفووریی جێگری دووەمی ئەوسای سەرۆکی پارتی و بەڕێز ماموستا عەلی عەبدوللای جێگری ئێستای سەرۆکی پارتی دیموکراتی کوردستان و خوالێخۆشبووان پارێزەر عومەر حەبیب- ناسراو بە عومەرە سوور، ماموستا تاهیر سەعید، پارێزەر عەبدولکەریم تۆفیق، پارێزەر عومەر مستەفا، عەونی شاعیر، عومەر عەبدوللا، بەڕێزان پارێزەر بەکر ئیسماعیل و ماموستا جەلال حەمەد رەسول و چەندانی تر هەر بەتایبەتی لە دوا ساڵەکانی چلەکان و لە پەنجاکانەوە رۆڵی ئێجگار گرنگیان بینیوە لە ناساندن و بڵاوکردنەوە و پەرەپێدانی بیروباوەڕی کوردایەتی و بانگەشە بۆ کردنی پرەنسیپ و بنەماکانی پارتی و چەسپاندنی پێگەی ئەم پارتیەی لە نێو ریزەکانی کۆمەڵانی تینووی ئەو شارە دێرین و قارەمان و تامەزرۆی تێکۆشانەدا، لەم پێناوەشدا سەراپای کات و دەرفەتەکانی خۆی تەرخانکردبوو، هەر لە سەر دەستی ئەو مرۆڤە کۆڵنەدەرە و بە کارتێکەریی بێ سنووری کەسایەتییە کۆمەڵایەتیی و رۆشنبیرییە بەهێزەکەیدا چەندان وەچەی تازە لە (کادیر) و (خەباتکار)ی بلیمەت و توانا پێگەیشتین کە دواتر و ئێستایش لەنێو ریزەکانی پارتیدا بە تایبەتی و یاخود لە سەرجەم بزاڤی رزگاریخوازیی گەلی کوردستاندا بە گشتیی رۆڵی هەرە گرنگ و بەرچاویان بووە، هەمیشە ماموستای کۆچکردوومان لەم پێناوەدا قوربانی زۆریشی داوە و تاڵی و سوێریشی چەشتووە.

لە سەر کوردایەتی پاك و راستەقینە چەندین جار ئەم شارە و شار و ئەم گوند و گوند راگوێزیان پێکردووە و یان لە ناخی زیندانیان ئاخنیوە و بێ ئەوەی هیچ لە وەرە و بیروبڕوای بەرەوایی کێشەی گەل و نیشتمانەکەی کەم بێتەوە.

ماموستای خوالێخۆشبوو لەلایەن تێکڕای ناسیاوان و جەماوەری خۆشەویست

خودان رێزێکی زۆر و تایبەت بوو، ئەوەی جێگەی داخ و مایەی خەمە ئەوەیە (کاکەمین) هەر لەزووییکەوە گرفتار و گیرۆدەی دەستی دەرد و ناساخیی بووە، تەنانەت رۆشنایی چاوێکیشی لەدەست داوە و چەند ساڵێکیش بوو لە ژێر باری ئێش و ئەشکەنجەی چەندەها نەخۆشیی کوشندەدا دەینااڵند، کە سەرەنجام سەری بەرزی پڕشکۆ و بڕوادارین پێنایەوە و لە ئێمەیان سەندەوە، بە کۆچی دوایی مامۆستا محەمەدەمین مەعروف کەلەبەرێکی فرەوانی دروست کردووە و پڕکردنەوەی لەم رۆژگارە سەخت و پڕ سەیر و سەمەرەیەدا کارێکی هێندە سانا نییە.

هەزاران درووود وسڵاو لەگیانی پاکی بێت. یادگارە جوان و شرینەکانی هەرگیز لە یادەوەریی قوتابی و هاوڕێیان و کەسوکار و ناسیاوانی ناچنەوە و هەمیشە هەر بە نەمریی دەمێنێتەوە، ئەوەش ماوە بڵێم خوالێخۆشبوو هەر بەهەوڵ و بە ویستی خۆی لەماڵەوە توانی خۆی فێری زوبانی رووسی بکات و چەند بابەتێکیشی لێ وەرگێڕاوەتە سەر زوبانی کوردی و دوادوای ساڵەکانی تەمەنیشی بە خودا پەرستی و چاکەکاریەوە بەسەر برد. یەزدانی مەزن بە بەهەشتی بەرینی شاد بکات و سەبوریی ئێمەیش و کەسوکار و ناسیاوانی بدات.

انا لله و انا الیه راجعون

هەولێر ١٩٩٩/١٢/٢٤

رۆژی قوتابخانە

لە پرۆفایلی (برایەتی)دا بڵاوکرایەوە ژمارە (٣٧) رۆژی ٢٠٠٢/٦/٣

لە زۆربەی وڵاتانی جیهاندا بۆ هەر چین و تۆێژێکی نێو کۆمەڵ وەك کرێکار، قوتابی، مامۆستا، منداڵ، دایك، ئافرەت..هتد. هەروەها بۆ هەر بۆنەیەکیش وەك رزگاری و سەربەخۆیی، مافی مرۆڤ، رۆژنامەوانی، هونەر، نەهێشتنی نەخوێندەواری، وازهێنان لە جگەرە کێشان، تەندروستی و پاراستنی ژینگە.. هتد. رۆژێکی تایبەتی بۆ دیاریکراوە. لەو رۆژەدا بەپێی هەلومەرجی گونجاو یادی بۆنەکە دەکەنەوە و بە رێ و رەسمی شایستە رەفتار و پێشوازی لێدەکرێت.

لە کوردستانی خۆشماندا هەندێ لەو دابونەریتانە سەریان هەڵداوە و خەریکە خەڵك و خوا پێیان رادێن و پێرەوی لێدەکەن. ئەمەیان زۆر رێك و

سروشتی و دڵخۆشکەریشە. هیوامانە لەپەرەسەندن و پێشڤەچوون دابێ. وەلێ ئەوەی لێرەدا مەبەستی منە و ناوی دەنێم (رۆژی قوتابخانە) نەك تەنها وەك هەچ کام لەو (رۆژانە)ی لای سەرەوە نین و بگرە بە پێچەوانەی ئەوانەوە بەلامەوە (شتێك)ی ئێجگار نائاسایی و نەویسترا و بگرە زۆر قێزەونیشە! ئەم زاراوەیەی (رۆژی قوتابخانە) مەبەستم ئەو چەند رۆژانەی سەری ساڵی خوێندنە کە ئەزموونەکانیان تێدا ئەنجام دەدرێن و ئەنجامەکانیان بەدیار دەخرێن.

مەبەستم ئەوەیە دایك و باوکی بەرێزی هەرە زۆری قوتابیان ئەوانەی بە درێژایی ساڵی خوێندن بە تەنگ منداڵەکانیانەوە نین، لێیان ناپێچنەوە، سەردانی قوتابخانەکانیان ناکەن (بەدەگمەن نەبێ کە لە لایەن بەرێوەبەر یان مامۆستایانەوە بەهۆی چەند گرفتێك یان لێتۆژینەوەی رەفتاری ناشیرین و دزێو کە کێشە و لاساری لێ دەکەوێتەوە بانگێشت بکرێن). بەرێوەبەر و مامۆستاکانیان هەر ناشناسن یان خۆیانیان لێ نەناس دەکەن، جاری وا هەیە نازانن جگەرگۆشەکانیان لە چ قۆناخانەیەکدان و قوتابخانەکە لە کوێیە! ئەو دایك و باوکە بەرێزانە لە (رۆژی قوتابخانە)ە کاکە هەر مەپرسە بەجارێك دەبنە برادۆست و ناسیاوی کارگێڕ و مامۆستاکان دەڵێی بەختی خەواڵووی قوتابخانەی بەدبەخت لە خەو هەڵساوە. هەر هەموو کارمەندان بە تەلاری قوتابخانەکەشەوە زۆر خۆشەویست دەبن. رێزی زیادیان لێدەنرێت (خۆزیا بەدرێژایی ساڵ بەرێوەبەر و مامۆستایان، بەم شێوەیە لایان خۆشەویست دەبوون!) هەر باوك و دایکی بەرێزە و بێ پسانەوە سەردانی قوتابخانە دەکەن بە شێوەیەك کە سەریان لێدەشێوێنن و ماوەی ئەوەیان بۆ ناهێڵنەوە وەك پێویست بە ئەرکی خۆیان هەڵسن و تاقیکردنەوەکان ئەنجام بدەن! یان بەمەش ناوەستن ئەوە پەنجە لە سەر تەلەفۆنەکانیان هەڵناگرن لێکدا لێکدا بە تەلەفۆن سەرقاڵیان دەکەن و دەکەونە گلە و گازاندە بۆ چ منداڵەکەم

لــە فــڵان و فیســارە دەرس کەوتــووە، یــان بــۆ ئەرکانــی نزمــە و بــە یەکــەم دەرنەچوێــنراوە، یــان و یــان و یــان..!

جــا ئەگــەر لــە مەیانــدا نائومێــد بــوون و هیچیــان بــە هیــچ نەکــرد، ئــەوا دنیایــان بــە ســەردا وێکدێتــەوە و دەکەونــە (واســیتە و واســیتەکاری) وەك ئــەوەی دنیــا ژێــرە و ژوور بێــت ئەگــەر منداڵــە (تــازە بەتــازە خۆشەویســت بووەکەیــان) ئەمســاڵ ئیکــمال بــێ، یــان دەرنەچێــت، کــە ئەمەیــش هەمــووی دەرەنجامــی خەمسـاردی و کەمتەرخەمیــی و بایــەخ پێنەدانــی درێژایــی ئــەم ســاڵەی خۆیانــە و کەســی تــری لــێ بەرپرســیار نییــە! هەتــا ئێــرە و بــەس.

دەســا خوشــکان، برایــان، دایــکان، باوکانــی هــەرە بەڕێــزی قوتابیــان، دەســتم دامێنتــان، دەبــا واز لــەو نەریــت و رەفتــارە زیانبەخــش و دزێوانــە بێنیــن، بــام لەمــەودوا هەمــوو ڕۆژێکــی ســاڵی خوێنــدن بــە لامانــەوە (ڕۆژی قوتابخانــە) بــن!

دەبــا چیــتر ئــەرك و فەرمانــی هــەرە پیــرۆز و گرنگــی خۆمــان بەرامبــەر بــە ڕۆڵــە ناســکونازدارەکانمان (ســەرکردەکانی دواڕۆژ) بەرامبــەر بــە قوتابخانەکانمــان، زێتریــش بەرامبــەر بــە گــەل و نیشــتمان فەرامــۆش نەکەیــن.. بەڵکــو ئەمــە خوایــە و هیچــی تــر پێویســتیمان بــە دڵەراوکــێ و دەســتپانکردنەوە و خەڵــك هەراســانکردن نامێنــێ و بــە ناچاریــش خۆمــان شــەرمەزاری هانابــردن بــۆ (واســیتە و واســیتەکاری) ناکەیــن.

خوا بکات، ئامین!

پەروەردەی بنچینەیی ـ التربية الاساسية

ئاشکرایە لە هەر کۆمەڵگەیەکدا پەروەردە رۆڵێکی هەرە گرنگ و کاریگەر دەگێڕێ و ئەرکێکی ئێجگار سەختی پێ ئەسپێردراوە. هەر بۆیەشە وڵاتانی پێشکەوتوو بایەخی هەرە زۆر بە بواری پەروەردە و فێرکردن دەدەن و پشکێکی بەرچاویشی لە بودجەی گشتی ساڵانەی خۆیاندا بۆ تەرخانەدەکەن. چونکە زۆر باش لەو راستییە حاشاهەڵنەگرە تێگەیشتوون کە پرۆسە و کرداری پەروەردە بڕبڕەی پشتی هەموو پێشکەوتن و گەشەکردنێکە و پێکەوە لە تەك (زانست و تەکنەلۆژیا)دا کۆڵەکە هەرە بنەڕەتیی و پتەوەکانی شارستانییەت و ژیاریی سەردەم پێکدێنن.

پرۆسەی پەروەردەش بە گشتی زۆر قۆناخی هەیە و لە دوای پێگەی

یەکەمەوە کە بریتییە لە (ماڵەوە) هەر لە دایانگە و باخچەی ساوایانەوە دەستپێدەکات و پێ بە پێی و بە گوێرەی قوتابخانە، قۆناخەکانی سەرەتایی و ناوەندیی و ئامادەیی دەبڕێت هەتا دەگاتە وێستگەی زانکۆ و دواتریش خوێندنی باڵاوە.. ئەمە وێڕای (پەروەردە) سەرەکیی و گشتییەکەوە، واتە (کۆمەڵگە) ئەوەی تا رادەیەکی بێ سنوور نەك تەنیا دەوری خۆی لە پرۆسەکەدا دەبینێت و بەس، بگرە تەواوکاریشییەتی! هەر یەکێکیش لەم قۆناخە گرنگیی و سوود و بایەخی تایبەتی خۆیانیان هەیە کە ناکرێ لەم نووسینە کورتەدا باسیان لێوە بکرێت.

ئەوەی مەبەستمە لێرە بیخەمە روو وەبیرهێنانەوەی ئەو لقە لە بیرکراوەی پەروەردەیە کە جاران بە (پەروەردەی بنچینەیی)ناو دەبرا. ئەوەبوو ژمارەیەك مامۆستایانی سەرەتایی بەتایبەتی بۆ ئەو (کەرتە) لە رێگای پرۆگرام و مەشق پێدان و راهێنانەوە ساز و ئامادە دەکران و دەنێردرانە گوند و شوێنە دوورە دەستەکانی دەرەوەی شارەکانەوە.

ئەرکی ئەم مامۆستایانە ئەوە بوو بە بەردەوامیی لەو شوێنانەی تیایاندا دادەمەزرێنران دەمانەوە و زۆر بە دڵسۆزیی و بە ئارەزووەوە کارەکانیان ئەنجامدەدان و جگە لەوانە وتنەوە و فێرکردنی خوێندنەوە و نووسین و ژمارەکان، وەکو رابەر و چاوساخ و برا بە هانای دانیشتوانەکانەوە دەهاتن و لە گشت رووبکەوە یارمەتییان دەدان و هاوکارییان دەکردن و بە پێی توانست ئامۆژگاریی و رێنمایی پێویستیان پێدەبەخشین.

فێری ژن و پیاوانیان دەکرد چۆن پاك و خاوێنی خۆیان و منداڵەکانیان و ماڵەوە و کۆڵان و تەنانەت ئاژەڵەکانیشیان بپارێزن. چون بێری بەشێوەیەکی خاوێن و راست و دروست مەڕ و بزن و مانگا بدۆشن و شیرەکە بە خاوێنی هەڵبگرن و بە پاکیی و ماست و پەنیر و رۆنەکەرە و بەروبوومەکانی دیکەی شیرەمەنی دروست بکەن و بیانپارێزن و بیانگەیەننە شار. چۆن منداڵی

بەخێـو بکـەن و لـە نەخۆشـیی دووریانخەنـەوە و لـە رووی تەندروسـتییەوە تەنیـا سـەردانی پزیشـك و نەخۆشـخانە و بنکـە تایبەتمەنـدەکان بکـەن و لـە رێـی ئەوانـەوە چارەسـەری گرفـت و نەخۆشـییەکانیان بکـەن و واز لـە شـێوازی پڕوپـووچ و بیروبـاوەڕی دواکەوتـوو بێنـن، چـۆن کێڵگـە و مـەزرا و رەز و باخەکانیـان بـە رێگایەکـی زانسـتی بەرهـەم بێنـن و بـۆ کاروبـاری کشـتوکاڵ و ئاژەڵـداری سـوود لـە زانسـتی سـەردەم وەربگـرن و کات و سـەرمایە بـە فیـڕۆ نـەدەن، لەوانەیـش هەمـوو گرنگـتر، فێریـان دەکـردن چـۆن رەفتـار لەگـەڵ یەکدیـدا بکـەن و ژیانـی کۆمەڵایەتـی بەشـێوەیەکی راسـت و دروسـت برایانـە بگوزەرێنـن و گیانـی دۆسـتایەتی و هـەرەوەزی و هـاوکاری کردنـی یەکـتری لـە شـین و شـاییدا کـە لـە نێویانـدا باوبـوو زیاتـری بچەسـپێنن و پـەرەی پێبـدەن. ئەمانـە بێجگـە لـە بایەخدانـی بەردەوامـی مامۆسـتایانی پـەروەردەی بنچینەیـی بـە لایەنـی کۆمەڵایەتـی و نەتەوەیـی و نیشـتمانپەروەرییەوە سـەرباری هەڵسـانیان بـە قەڵاچۆکردنـی نەخوێنـدەواری لـە نێـو بەتەمەنەکانیانـدا و ئەوانەیـش کـە لـە خوێندنـی قوتابخانـە بێبـەش و دابـڕاو بـوون.

ئەمـە جـاران وابـوون ئێسـتەیش بـە پێویسـتی دەزانـم داموەدزگاکانـی حکومەتـی هەرێـم و وەزارەتـی پـەروەردە بـە تایبەتـی لایـەك لـەم مەسـەلەیە بکەنـەوە و ئاوڕێکـی جیـددی لـێ بدەنـەوە و چونکـە دوابـەدوای ئاوەدانکردنـەوە و بوژاندنـەوەی گوندەکانـی کوردسـتان و دابینکردنـی بەشـی زۆری پێداویسـتییە ژیاریـیەکان بۆیـان و لـە دەرەنجامـی ئـەو هەمـە توانـا و دەرفەتـە رەخسـاوانەی لەبەردەسـتدان، بەراسـتی کاتـی ئـەوە هاتـووە و پێویستیشـە پـرۆژەی (پـەروەردەی بنچینەیـی) دووبـارە بژێنینـەوە، یاخـود شـتێکی دیکـەی لـە بابەتـی ئـەو بێنینـە ئـاراوە..

بەرەو کۆنفرانسی چاوەڕوانکراوی پەروەردە لە کوردستان

رۆژنامەی (خەبات) ژمارە (٢٣٥٢) لە ٢٠٠٦/١٢/١٢

حاجی قادری کۆیی فەرموویەتی:

«بۆچی فەرموویەتی نەبی ئەمین

اطلبو العلم ولو بالصین

نێرومێ لەم حەدیسا فەرقی نییە

گەر مەلا نەهی فەرموو دینی نییە

هەروەها شاعیری گەورەی عەرەب «احمد شوقی» وتوویە:

«قم للمعلم و فه التبجیلا

کاد المعلم ان یکون رسولا

دیسانەوە شاعیری ناوداری عێراقی «حافظ ابراهیم» دەڵێت:

«الأم مدرسة اذا اعددتها
اعددت شعبا طيب الاعراق»

لەم دێرە شیعرانەوە، هەروەکو لای هەمووان روون و ئاشکرایە کە پێشکەوتن و گەشەسەندن و بە زیندوویی مانەوەی گەلان زۆرتر بە خوێندن و پەروەردە و زانست دەبێت و، لەهەر ولاتێك پێش هەموو شتێك بایەخی تەواو بەو لایەنانە نەدرێت ئەوە نیشانەی زەقی دواکەوتەیی و لاوازی و نزمی ئاستی هۆشیاری و بەرپرسیاریەتی ولات و گەلەکەیەتی.

جا لە چاوەڕوانی سازدانی کۆنفرانسی پەروەردەییدا کە بڕیارە لەم نزیکانەدا لە هەرێمی کوردستان ببەسترێت، وەك دەربڕینی چەند سەرنج و تێبینییەك بەم چەند خاڵانەی خوارەوە بەشداری دەکەین و ئەم بۆچوون و پێشنیازانە دەخەینە بەرچاو، بۆ ئەوەی بەشداربووانی کۆنفرانس و دواتریش بەرپرسانی مەیدانی پەروەردە (خوێندن و فێرکردن)یش بە چاوی پڕ بایەخەوە لێیان بڕوانن و هەڵیانسەنگێنن، بە پێی توانست سوود و کەڵکیان لێ ببینن، بەڵکو ئەوە خوایە و هیچ نەبێ گرێ کوێرەکانی مشتێ لە خەرواری کێشە و ئاریشە ئاڵۆزەکانی بواری پەروەردە لە هەرێمدا دەکرێنەوە و چارەسەری گونجاویان بۆ دەدۆزرێتەوە، لە رێگای ئەنجامدانی هەندێ هەموارکردن و گۆڕانکاریی پێویست لە پرۆگرامەکانی خوێندن و فێرکردندا تاکو لەگەڵ سیستەمی پەروەردەیی تازەدا بگونجێت و بە هاوشێوەکانی لە وڵاتانی پێشڤەچووی جیهانی سەردەمدا رابگاتەوە، ئیتر لەم رووەوە، بە چاکی دەزانم رای تایبەتی خۆم بە راشکاوی لەمبارەیەوە دەربڕم و لەم چەند خاڵانەیاندا چڕیان بکەمەوە، بە مەبەستی رەچاوکردنی بەرژەوەندی گشتی و باڵا لەم لایەنە هەرە گرنگ و بایەخدارەی ژیانی رۆشنبیری و کۆمەڵایەتی گەلەکەمانەوە، بۆیە بەندە وای بەچاك دەزانم ئەم ئەرکانەی خوارەوە زۆر بە جددی و بە پەرۆشەوە جێبەجێ بکرێن:

١- ئەگەر بکرێت دەبێ گۆڕانکارییەکان هەر لە قۆناغی (باخچەی ساوایانەوە) دەست پێبکرێت.

٢- گۆڕانکاریی ریشەیی و بە کردەنی لە بەرنامە و پرۆگرامەکانی فێرکردن و پەروەردەدا بە شێوەیەك بێت لەلایەك لەگەڵ پێداویستییەکانی ئەم قۆناغەماندا یەکبگرنەوە و لەلایەکی تردوە لە تەك هاوشێوەکانیدا لەلایەنی زانستی و ڕێبازە تازە داهێنراوە دروستەکانی وانە گوتنەوەدا بگونجێت.

٣- دروستکردنی تەلار و باڵەخانەی سەردەمیانە بۆ گشت خوێندنگاکان بۆ ئەوەی دیاردەی دوو دەوامی و سێ دەوامی بنەبڕ بکرێت و هەوڵ بدرێت ژمارەی قوتابیان لە یەك هۆبەدا تا بکرێت کەم بکرێتەوە.

٤- بە ئێجگاری بنبڕکردنی دیاردەی لایەنگیری (حیزبایەتی بەرتەسك) و خزم خزمێنە و فەرق و جودایی کردن کاتی پاڵاوتن و دانانی بەڕێوەبەری قوتابخانە و یاریدەدەریان و بەڵکو دەبێ پەروەردەکاری توانا و لێهاتوویی خاوەن ئەزموون و کەسیەتی پەروەردەیی چاونەترس هەڵبژێردرێن ئەوانەی بڕوایان بە پەیامی پەروەردەیی و زانست پتەوە و بەرژەوەندی گشتی بەر لە هەموو شتێکی تر ڕەچاو دەکەن و تەنها ئامانجیان سەرخستنی پرۆسەی پەروەردە و گەیاندنی پەیامەکەیەتی بە کەنارەکانی سەرکەوتن و پێکانی مەبەستەکانیەتی.

٥- سازدانی خولی شیاندن و ڕاهێنانی بەردەوام بۆ بەڕێوەبەرەکان و مامۆستایان بە تایبەتی لە کاتی پشووەکاندا هەروەها ناردنیان بۆ دەرەوەی هەرێم بۆ هەمان مەبەست.

٦- بایەخدانی زۆر زیاتر بە سەرپەرشتی پەروەردەیی و پسپۆریی و بەشداری پێکردنی تاکەکانیان لە خولە پسپۆریی و پیشەییەکاندا هەروەك پێویستیشە ئەندامەکانیان لە کادیرە هەرە چاکەکانی مامۆستایانی بەهرەداری سەرەتایی و دواناوەندی هەڵبژێردرێن و ئەوانەی خاوەن داهێنان و بەرهەمی بەدیارەوەن

و شیاون بۆ ئەم کاره پیشەییه شکۆداره تا وەکو ئەم فەرمانە هەره بەرز و گرنگە نەکرێتە تەنها نەوایەکی ئارام بۆ پشوودان و حەوانەوەی مامۆستا پەککەوتە و بێزارەکان، هەروەکو پێویستە پابەند بکرێن کە بەشێوەی بەردەوام لە خوێندنگەکاندا ئامادەییان هەبێت و بە تەنیا یەك، دوو تەنانەت (دە) سەردانی خوێندنگەش واز نەهێنن دیسانەوە لە سەریان پێویستە وانەی نموونەیی لە بەردەم مامۆستایانی سەرەتایی و دواناوەندی دابڵێنەوە.

٧- بە پەرۆشەوە کارکردن بۆ بایەخدان و بە گورخستنی ئەنجوومەنەکانی باوکان و دایکان و منداڵەکانیان، دووبارە کارکردن بە (بیتاقەی قوتابخانەیی) و جەختکردن لەسەر ئەوەی کە سوودی لێ ببینرێت.

٨- پێویستە مامەڵەی بەڕێوەبەرایەتی و دەستەی مامۆستایانی قوتابخانە لەگەڵ خوێندکارانەدا بە شێوازی دیموکراسی و زانستیانە بێت، بەبێ هیچ جیاوازیکردنێك لە نێوانیاندا بۆ هەر هۆیەك بێت، پێویستە پێوەندی مامۆستایان و قوتابی دۆستانە و برایانە و مرۆڤانە بێت، تاوەکو خوێندکار قوتابخانەکەی پێ لە هەموو شوێنێك خۆشەویستر بێت و بە ماڵی دووەمی خۆیی بزانێت.

٩- ئەو مامۆستایەی دەگاتە تەمەنی دیاریکراو بەپێی یاسا خانەنشین بکرێت و ئاوڕی باش لە بژێوی و مووچەی خانەنشینی بدرێتەوە و بە چاوی ڕێز و پێزانین و وەفادارییەوە پایەی لێ بنرێت و شوێنەکەی بە مامۆستای گەنج و لێوەشاوەی تازە پێگەیشتوو پڕ بکرێتەوە.

١٠- بایەخدانی زیاتر و جددیتر بە بابەتەکانی (پەروەردەی وەرزشی و هونەری) بە هەموو لقەکانیەوە و حسابکردنیان وەك وانەی سەرەکی خوێندن و پایەی مامۆستاکانی ئەو بابەتانە لە چاوی خوێندکاردا بەرز بکرێتەوە و ژمارەی ئەو درەسانە لە خشتەی هەفتانەدا زیاد بکرێت.

١١- چاککردنی ڕەوش و باری قوتابخانە نموونەییەکان و چاودێری و

سەرپەرشتی کردنی زیاتریان لەلایەن سەرپەرشتیاران و بەرپرسانەوە و هەوڵی ئەوە بدرێت هەموو قوتابخانەکانمان بێنە ئاستی ئەوانەوە و بکرێن بە نموونەیی.

١٢- ئیلغاکردنی (قوتابخانەکانی بەهرەداران) و تێکەڵکردنەوەی خوێندکارە زیرەك و بەهرەدارەکان لەگەڵ هاوپۆلەکانی دیکەیان لە قوتابخانە ئاساییەکانی هەرێمدا بۆ هاندانی ئەوانی دیکە و نەهێڵانی فەرق و جیاوازی لە نێوانیاندا و هەروەها دابەشکردنەوەی مامۆستا دیار و سەرکەوتووەکان بەسەر خوێندنگەکانی دیکەدا نەك کۆکردنەوە و گیرکردنیان لە تەنها چەند خوێندنگەیەکی بەناو بەهرەداراندا و بێبەشکردنی سەرجەم ئەوانی دیکە لە بەهرە و توانستەکانیان.

١٣- بە هەموو شێوەیەك رێگەگرتن لە وتنەوەی (وانەی تایبەتی- (درس خصوصی) هەروەها وەرگرتنی تایبەت (قبول خاص) لە گشت ئاستەکانی پەروەردە و فێرکردندا و قەدەغە بکرێت.

بەو هیوایەی توانیبێتمان خشتێ بخەینە سەر دیواری پتەوی تەلاری رەوشی پەروەردە و خوێندن لە هەرێمی کوردستانی خۆشەویستماندا یان هەر هیچ نەبێ بەم چەند دێرەدا بەشداریمان لەلایەنێکی کارەکانی کۆنفرانسیی چاوەڕوانکراوی ناوبراودا کردبێت.

لەگەڵ رێزان و هیوای سەرکەوتن بۆ کۆنفرانسەکە و بەشداربووانی و کار بەدەستە دڵسۆزەکانی ئەم بوارە پیرۆزەدا.

چەند وشەیەکی وەفاداری بۆ مامۆستایەکی مەزن

لە هەر کات و سەردەمێکدا و لە هەر شوێن و جێگەیەکدا، کەسێك یان چەند کەسانێکی دەگمەن لە بواره جیاجیاکاندا هەڵدەکەون کە بۆ ئەو رۆژگارەیان دەبن بە نموونە و سیمبول و کەسایەتییەکی خاوەن تایبەتمەندێتی دیار و ئاشکرای خۆیان. جا ئەو بواره مەیدانی سیاسەت و کۆمەڵایەتی، ئایینی، زانستی، یان بوارەکانی رۆشنبیری و ئەدەب و هونەر، یانەخۆ گۆڕەپانی پەروەردە و فێرکردن بێت. ئەوەی راستیش بێت لەنێو کۆمەڵگەی کوردەواری خۆیشماندا هەر لە دێرزەمانەوە بە دەیان و بگرە بە سەدان کەڵە مرۆڤی بلیمەت و توانا و لێهاتوویی بێ هاوتا لە زۆربەی زۆری ئەو بوارانەدا دەرکەوتوون و نێوبانگ و شۆرەتیان هەر لە چوارچێوەی وڵاتی

خۆماندا نەماوەتەوە بەڵکو بۆ دەرەوەیش رۆیشتووە و لە تەواوی ناوچەکەدا ناسراو بوون.

بە تایبەتی شارە پڕ لەخێروبێرەکەی (پیرە هەولێر)ی لانکەی دێرینی مرۆڤایەتی و پایتەختی هەرێمی کوردستانی ئازاد چەندین زانا و دانا و شۆڕەسواری هەرە دیار و ناسراوی پێگەیاندوون کە مایەی شانازی پێوەکردنە بە بیری رووناك و مێشکی کراوە و بەرهەمی بە پێزیان نەك هەر خزمەتی گەلی کورد بە تەنیا بگرە خزمەتی مرۆڤایەتیشیان کردووە. نموونەشیان لە مێژووی کۆن و سەردەمدا ئەوەندە زۆرە لێرەدا پێویست بە باسکردن ناکات. ئەوەی مەبەستی ئەم نووسینەمانە چەند وشەیەکی سادەی ئەمەگداریبە بۆ یەکێك لەو سەروەرانەمان ئەویش مامۆستای خوالێخۆشبوو (خدر مەولود)ە.

مامۆستا (خدر مەولود) کە لە ١٩٢١/٦/١ هاتۆتە دنیاوە و چاوی بە دیمەنە قەشەنگ و دڵڕفێنەکانی کوردستان هەڵێناوە، تا ئەو رۆژەی کە لە ١٩٩٩/٣/٣١ مالّئاوایی لە ژیان و لە دنیا کرد و بە خاك سپێردرا هەر خزمەتی گەل و نیشتمانەکەی کرد و هەر بەو ئاواتەوە بوو کە رۆژێك لە رۆژان کورد و کوردستان بە ئازادی و سەرفرازی و سەربەخۆیی ببینێ، بەو هیوایەوە ژیا و بەو هیوایەشەوە سەری نایەوە.

مامۆستا (خدر مەولود) بە تایبەتی لە بواری پەروەردە و فێرکردندا دەستێکی هەرە باڵای هەبوو, ئەم وەك پەروەردەکارێك، چ مامۆستا، چ وەك بەڕێوەبەری قوتابخانەی سەرەتایی بۆ ماوەیەکی زۆر پەروەردەکارێکی بە ئەزموون و سەرکەوتوو بوو، پیاوێکی کارامە، چالاك، خاوەن رەوشتی ئێجگار بەرز، دڵسۆز، راستگۆ، دەستپاك، بە ئیرادە، لایەنگر و پێڕەوکاری یاسا و نیزام و رێکخستن، هەقبێژ و قسە لە ڕوو، خەمخۆر و بە پەرۆش، لەسەر هەق هەمیشە بە جەواب بوو. هەرگیز لەو رووەوە سازشی لەگەڵ کەسدا نەکردووە. ئەم مرۆڤە دەروون پاك و نەفس بەرزە هەرچەندە هەندێك تونده

تەبیعەت و ناوبەناو تووڕە دەبوو، وەلێ زۆر دڵساف و بە وەفا و بێ فیز بوو، حەزی دەکرد لە ڕێگای قوتابخانە و خوێندن و زانستەوە گەلی کورد پێشبکەوێت و بە مافەکانی خۆی بگات. هەر لەم بوارەدا بە سەدان ڕۆڵەی کوردی پێگەیاندوون و بە بیری زانستپەروەری و بڕوای پتەوی کوردایەتی ڕاستەقینە گۆشی کردوون کە زۆربەیان لە ئاکامدا بوونەتە کەسایەتی دیار و ناسراوی هەولێر و لەکاروانی پێشڕەچووی بزاڤی ڕزگاریخوازی کوردستان دا ڕۆڵی گرنگیان بینیوە، هەربەم هۆیەشەوە لەسەر ڕێبازی کوردایەتی و خۆشەویستی بۆ سەرۆك بارزانی نەمر دووچاری دوورخستنەوە و ئەشکەنجە و زیان هاتووە و زیندانیش کراوە. لە ناوەڕاستی ساڵەکانی پەنجاکانەوە دوور بە دووری ئەو بەڕێزەم ناسیوە و دواتر لە کۆتایی شەستەکانەوە ئەم وەك بەڕێوەبەری قوتابخانەی (اربیل الاولی التطبیقیة) کە لەلایەنی کردەنیەوە سەر بە قوتابخانەی (خانەی مامۆستایانی سەرەتایی و پەیمانگەی مامۆستایان) بوو بۆ دیدەنی و ڕاهێنان و مەشق پێکردنی قوتابیان لەوێدا، منیش وەکو بەڕێوەبەری هەردوو ئەو خانە و پەیمانگەیە، زۆر لە نزیکەوە پێوەندیی هاوپیشەیی و دۆستایەتی و ناسیاویم لەگەڵیدا هەبوو، بۆیە دەمزانی کە چەند مرۆڤێکی بە نرخ و لێهاتوو بوو. ئەم چەند وشەیە بەهیچ کلۆجێ مافی ئەو مامۆستا بەڕێزە بە تەواوی نادات، وەلێ لە تێپەڕبوونی ٥ ساڵ بەسەر کۆچی دوایی هەر ئەوەندە دەڵێم و داوا دەکەم کە دەشێ و هەڵدەگرێ و دەبوا هەر هیچ نەبێ قوتابخانەیەك بەناوی ئەو زاتە مەزنەوە لە هەولێر بکرێت.

هەزاران درود بۆ گیانی پاکت، مامۆستا خدر مەولود، جێگات بەهەشتی بەرین بێت. یادیشت هەر زیندوو بێ.

سەردانی مامۆستای قوتابخانە

قوتابخانە کە شوێنی پێگەیاندن و پەروەردە و فێرکردنی جگەرگۆشە و رۆڵەکانی گەلە، کەسایەتییەکی تایبەتمەند و پیرۆزییەکی بێ هاوتای ئەوتۆی هەیە کە پێویستە هەموان بە چاوی پێزانینەوە ڕێزی شیاوی خۆی لێ بنێن و ئەو (پیرۆزی)یەی بپارێزن و دروست نییە بە هیچ شێوەیەك سنووری ئەو کەسایەتی و پیرۆزییەی ببەزێنن!

لە هەمانکاتدا باوکان و دایکانیش نەك هەر مافێکی ڕەوا و ئاسایی خۆیانە و بەس بگرە لە سەریان پێویستە لە جگەرگۆشەکانیان بتوژنەوە و هەوڵ بدەن لە نزیکەوە ئاگاداری حاڵ و باریان بن و بۆ ئەم مەبەستەش دەبێ زوو زوو سەردانی قوتابخانە بکەن و لە ڕەوت و ڕەوشت و چالاکی

و ئەنجامەکانی منالّەکانیان تێبگەن.. ئەمە هەڤێکی سادە و رەوای خۆیانە. بەڵام ئەنجامدانی ئەم ئەرکە گرنگەیان دەبێ تەنیا لە رێگەی بەڕێوەبەر و دەستەی ماموّستایانەوە بێت کە ئەمانەش لە سەریانە گشت ئاسانکارییەك لە بەردەمیاندا جێبەجێ بکەن و بەو پەڕی دڵفرەوانی و بە شێوازی پەروەردەکارانە و هاوکاری باوکان و دایکان بکەن و هەموو راستییەکان دەربارەی رۆڵەکانیانەوە پێرابگەیەنن کە ئەمە نەك هەر رەوایە بەڵکو کرۆکی ئەرك و فەرمانی بەڕێوەبەرایەتی قوتابخانەکانە و باوەڕناکرێت بەڕێوەبەرێك هەبێت ئەم راستییە هەرە سەرەتاییە نەزانێت!

بەڵام هەرگیز بۆ باوکی قوتابی نەهاتووە بۆ تۆژینەوە و بەدواداچوونی منالّەکەیەوە بێت و سەربەخۆ و راستەوخۆ لەکاتی وانەگوتنەوەدا لە ماموّستا-بەتایبەتی ماموّستای ئافرەت، لە پۆلدا وەژوور بکەوێت و وەك دەڵێن زنجیرەی رەوتی وانە و بابەتەکەی لە ماموّستا بپچڕێنێ و بە بەرچاوی منداڵانی پۆلەکەوە چەند و چوون لەگەڵ ماموّستای سەراسیمە و پەشۆکاودا بکا! ئەمەیان کارێکی ناڕەوایە و پێموانییە لە هیچ یاسا و پێڕەوێکی قوتابخانەیی هیچ وڵاتێکدا شتی لەم چەشنە بەرچاو بکەوێ.. بگرە بە پێچەوانەی ئەمەوە هەرگیزاو هەرگیز ناشێت و بەڕێوەبەری قوتابخانە بۆی نییە رێگە بە هیچ میوان یا کەسێك یان زەبەللاحێك بدات بەبێ بەڕێوەبەر یان یاریدەدەری بەڕێوەبەر یاخود هیچ نەبێ بە یاوەریی ماموّستاکەیەوە لە خۆیەوە بە تایبەتی لە کاتی دەرس وتنەوەدا سەربکا بە پۆلی قوتابخانەوە و لەگەڵ ماموّستای پۆلدا وتوێژ بکا! چونکە ئەم کردەوەیە نەك هەر تەنها سەرپێچی و پێشێلکردنی یاسا و پێڕەوی قوتابخانەکانە، بەڵکو پێچەوانەی بەهاو رێنماییەکان و یەکڕاست دژی پرۆسە و شێوازە پەروەردەییەکانیشە.

هیوادارین، بۆ گێڕانەوەی پیرۆزی قوتابخانە و لە پێناو سەرکەوتنی پرۆسە بایەخدارەکەی پەروەردەدا، ئەو بەڕێوەبەرە بەڕێزانەی کەتاکو ئێستا رێگەی

ئـەم دیـاردە چـەوت و دزێوەیـان داوە، لەمـە بـە دواوە زیاتـر پابەنـدی پێـڕەو و ڕێنماییەکانـی قوتابخانـەکان بـن و بەرپرسـان و سەرپەرشـتیارانیش پێویسـتە لـەم جـۆرە ڕەفتـارە هەڵـە و نارەواینـەوە بکۆڵنـەوە و ئەرکـی سـەرەکی خۆیشـیانە بەڕێوەبەرایەتـی قوتابخانـەکان ئـاگادار بکەنـەوە تاوەکـو ئـەم چەشـنە کـردەوە و چەندانـی دیکـەی وەکـو ئەمـە بنەبـڕ بکـەن و ئەگـەر هەرنـا لاسـار و سـەرپێچی کار سـزای خۆیـان بدرێتـێ!

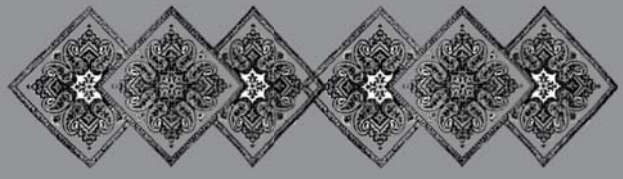

گوتاری گشتی

قەرد کۆن دەبێت بەڵام ناچێ!

هەولێر ١٩٩٤/٤/١٦

لەسەرچاوەی زۆر نزیك و ئاگادارەوە زانیومە کە ژمارەیەکی باش ماموّستا و کارمەندان لە رشتە و بەشە جۆراوجۆرەکانی زانست لە کۆلیژە جیاوازەکانی زانکۆی سەلاحەدیندا، سااڵنێك پێش ئێستا بە پارە و لە سەر ئەرکی زانکۆوە نێردراونەتە وڵاتانی دەرەوە و بەمەبەستی پتر شارەزایی پەیدا کردن و دەستەبەرکردنی پلە و بڕوانامەی بەرزتر کە ئێستا زۆربەیان ماوەی خوێندنیان تەواو بووە و شەهادەی باڵاتریان وەرگرتووە. کەچی بەداخەوە نەگەڕاونەتەوە! لە بڕی هاتنەوە بۆ کوردستانی ئازاد کە بە پەرۆشەوە لە چاوەڕوانی ئەماندایە کە بێنەوە و لە کۆلیژەکانی پزیشکی و ئەندازیاریی و دەرمانسازیی، کشتوکاڵی، زانیاریی و پەروەردە و...هتد خزمەت بە خوێندکار

و قوتابییە تێکۆشەر و تامەزرۆکانی زانست و رۆشنبیریی گەلە نەدار و بێکەس و لێقەوماوەکەی خۆیان بکەن و بۆشاییەکان لە ریزەکانی پسپۆڕ و لێزانمان پڕ بکەنەوە، لە هەندەران گیرساونەتەوە.. تیشك و رووناهی زانیارییە بە سوودەکانیان بۆ ئەوانە دەپڕژێنن. ئەفسووس! لە رۆژگارێکی ئاوەها سەخت و ناهەموار و ئێجگار نابووتدا، کوردستانی دایك لە بەری رەنجی مێشك و بازووی ئەو رۆڵە کارامە و پێگەیشتووە سەردەستەیەی خۆیەوە بێبەش و بێناز بێت، کە شوێنەکانیان بە زەقی لە نێوەندە زانستییەکانی کۆلیژ و پەیمانگاکەندا چۆل و دیارن.. لەمەش ئەستەم و گورجکبڕتر ئەوەیە کە ئەو بەڕێزانە هەر تاوە نا تاوێك بێ باکانە و چەشنی بیانییەکان سەردانی کوردستان دەکەن و کەمێك پشوو دەدەن.. هی وایشیان هەیە خانووبەرە و موڵك و زەوی و زار دەکڕن، یان پیلی کچە شوخێکی ناسکۆڵەی کوردستانی دەگرن و بەرەو جێژوان لەگەل و نیشتمانیان دوور دەخەنەوە و بای بای لە بەهەشتی شێوێنراو دەکەن!

جا بە کورتی و بە کوردی دەڵێم: مایەی شانازیی و بەختەوەریمان دەبێت بێتو ئەم بەڕێزانە بەدڵنیایی و بە ویست و ئارەزووی خۆیان بگەڕێنەوە و دڵسۆزانە نەختێك لە قەرزە کۆنەی نیشتمانەکەیان ببژێرنەوە.. وەرنا پێویست دەکات زانکۆی سەلاحەدین بۆ بەرژەوەندیی گشتی بە رەسمی داوای دانەوەی ئەو ئەرك و پوول و سامانەیان لێ بکاتەوە کە لێیانی بە خەرج داوە، دەزگا و کاربەدەستانی هەرێمی کوردستانی ئازادیش بۆ بە جێگەیاندنی ئەم بڕیارە رەوایەی زانکۆوە گشت توانا و مافێکی یاسایی خۆیان بەکار بێنن، بەتایبەتی لەو کاتانەدا کە بە فیزەوە جاروبار ئەو بەڕێزانە بۆ رابواردن بە سەردان دێنەوە نێو کوردستان!

هەولێر و کاتی رۆژوو شکاندن

هەولێر ١٩٩٨/١/١٤

رۆژنامەی رەنگینی «ئێوارە گوڵان» لە لاپەڕە چواری ژمارە (٤٩)یدا رۆژی چوارشەممەی رێککەوتی ١٩٩٨/١/٧ دەربارەی کاتەکانی دەمبەستن و بانگی بەیانیان و رۆژوو شکاندن لە شاری پیرە هەولێردا بابەتێکی بەپێزی بڵاوکردبۆوە، لە بابەتەکەدا باسی لە جیاوازیی ئەو ساتانەی هەولێر لەگەڵ شارەکانی دیکەی رۆژهەڵات و رۆژئاوای هەولێر دەکات. هەروەها ئەو راستییەشی فەرامۆش نەکردووە کە لە نێوان هەر پلەیەك لە پلەکانی هێڵەکانی درێژیدا چوار دەقیقە جیاوازی هەیە کە پێویستە لە دەستنیشانکردنی کاتەکانی شاراندا رەچاو بکرێت، «ئەمەش ئەو ساتە وەختەیە کە گۆی زەوی لە سووڕانەوەی بەدەوری خۆیدا، بۆ بڕینی هەر یەکێ لەو هێڵانەدا دەیخایەنێت».

رێـــزدار د. ئـــازاد نەقشـــبەندی، راگـــری- کۆلێـــژی ئەدەبیـــات لـــە زانکـــۆی ســـەلاحەدین، لـــە لاپـــەڕە «٢»ی ژمـــارە «١٥٢»ی ئێـــوارەی رۆژی دوو شـــەممەی رێککەوتـــی ١٩٩٨/١/١٢ی هەمـــان رۆژنامـــەی ئازیـــزدا و لـــە گۆشـــەی «هەمـــوو ئێوارەیـــەك» وەك رووبکردنەوەیـــەك بـــۆ نووســـینەکەی ســـەرەوە وتەیەکـــی بڵاوکردۆتـــەوە و تیایـــدا بـــە شـــێوەیەکی راســـت و دروســـت لەســـەر بنەمـــای زانســـتی جوگرافیـــاوە بابەتەکـــەی راڤـــە کـــردووە، ئەوەیشـــی نیشـــانداوە کـــە چـــوار دەقیقـــە جیاوازیـــی کاتەکانـــی بـــۆ هـــەر هێڵێکـــی درێـــژی لـــە نێـــوان شـــار و شـــوێنەکاندا بەتەنیـــا لـــە رۆژەکانـــی ٢١ی ئـــادار (نـــەورۆز) و ٢٣ی ئەیلوولـــدا رووەدات و راســـت دەردەچێـــت ئـــەو کاتانـــەی کـــە خـــۆر (رۆژ) ئەســـتوونە لەســـەر هێڵـــی یەکســـان (خـــط الاســـتواء) هەروەهـــا ئەوەشـــی دەرخســـتووە کـــە ئـــەو جیاوازییـــە تەنیـــا بـــە هێڵەکانـــی درێژییـــەوە پەیوەســـت نییـــە، بەڵکـــو بـــە پلەکانـــی بازنـــەی پانییەکانـــەوە (خطـــوط العـــرض)ش بەنـــدە. هـــەر بـــۆ نموونـــەش دەڵێـــت مـــەرج نییـــە هەمـــوو ئـــەو شـــارانەی کـــە ناکەونـــە ســـەر یـــەك هێڵـــی درێژییـــەوە (خطـــوط الطـــول) کاتەکانیـــان جیـــاواز بـــن ئەگـــەر هاتـــوو پلـــەی بازنـــەی پانییەکەیـــان جیـــاواز بـــوو، (بگـــرە هەنـــدێ جـــاران وادەی دەمبەســـتن (امســـاك) و رۆژووشـــکاندن و بانگدانیشـــیان لـــە یـــەك کاتـــدا دەبێـــت). هەروەهـــا بەڕێـــز د.ئـــازاد دەنووســـێت دوو شـــاری ســـەر هەمـــان پلـــەی هێڵـــی درێـــژی نـــەك هـــەر یـــەك کاتیـــان نییـــە بـــۆ ئـــەو شـــتانەی ســـەرەوە «بەڵکـــو لـــە دوو وەرزی جیاوازیشـــیدا دەژیـــن گـــەر یەکێکیـــان کەوتبێتـــە نیـــوەی باکـــووری گـــۆی زەوی و ئـــەوی تریـــان نیـــوەی باشـــوور. واتـــە کاتێـــك گـــەر یەکێکیـــان لـــە وەرزی زســـتاندا بـــژی ئەویتریـــان لـــە وەرزی هاوینـــدا دەژی هـــەر بـــەم شـــێوەیە».

ئەمانـــەی ســـەرەوە کـــە راســـتیی ســـەڵێنراوی زانســـتین هەمـــووی بەڵایـــەك، ئـــەوەی کـــە لـــە پیرەهەوڵێریشـــدا هەیـــە بەڵایـــەك! چونکـــە ئـــەوەی ســـەرنج راکێـــش و مایـــەی سەرســـوڕمانە لـــەم رووەوە ئەوەیـــە کـــە نـــەك هـــەر کاتەکانـــی دەمبەســـتن و نوێـــژی بەیانیـــان و رۆژوو شـــکاندن کـــە بـــەڵای موســـڵمانان و رۆژووگرانـــەوە کاریگەریـــی

و بایەخـی خۆیانیـان هەیـە بـە تایبـەت لـە مانگـی ڕەمەزانـی پیـرۆزدا بگـرە ساتەکانی بانگـدان بـۆ هـەر پێنـج نوێژەکانـی ڕۆژانـە لـە مزگەوتـە جوداوازەکانـی کووچـە و گەڕەکەکانـی نێـو شـاری هەولێـری دێرینـدا هەرگیـزا و هەرگیـز یەکـدی ناگرنـەوە و هەمیشـە و بەدرێژایـی ڕۆژگار هـەر لێـك جیـاواز بوونـە! تێناگەیـن لەمـەدا ئایـا کاتژمێرەکانیـان خەتابـارن، یانەخـۆ دەشـێ گەڕەکـە (تێکچڕژاوە)کانـی هەولێـر کەوتبنـە سـەر هێڵـی درێـژی و پلـەی بازنـەی پانیـی ئەوەنـدە لێکجیـاواز و لـە یەکـدی دووڕەوە کـە مـاوەی نێـوان بانگـی هەمـان نوێـژی مزگەوتێـك (یاخـۆ گەڕەکێـك) لەگـەڵ ئـەوی تـری دراوسـێیدا (١٠) دەقیقـە یـان بـە لانـی هـەڕە کەمییـەوە (٥ بـۆ ٦) دەقیقـە بێـت!؟ زۆرجـار وابـووە موسـڵمانانی خـاوەن بـاوەڕ و خواپەرسـت بـە پەلـە پـرووزە قومـە ئاوێـك دەخواتـەوە و (ئیمسـاك) دەکات و دواتـر بانگـی بەیانـی دراوە و نوێـژی خـۆی دابەسـتووە جـا لـە نوێژەکـە بۆتـەوە یـان لـێ نەبۆتـەوە لـە دووڕەوە دەبیسـتی مامۆسـتایەکی بەڕێـز تـازە بەتـازە بانگەشـەی دەمبەسـتن دەکات و دەفەرمـووێ (الامسـاك، الامسـاك، یـا امـة محمـد الامسـاك».

جـا نازانیـن پاسـاوی ئـەم ناڕێکـی و لێکجیاوازییانـەی کاتەکانـی بانگەکانـی هەولێـر چییـە، هیوادارێـن خێرەومەندێـك بۆمانـی لێـك بداتـەوە خـودا پاداشـتی چاکـەی دەداتـەوە ئینشـاللا.

ئیـتر خـوای مـەزن نوێـژ و ڕۆژووی هەمـوو لایەکـمان قەبـوڵ بـکات و بـە میهـر و توانـای خـۆی جەژنـی ڕەمەزنـی ئەمسـاڵی کوردسـتانمان بـۆ بـکات بـە جەژنـی ئاشـتیی و برایەتیـی و سـەرفرازیی و کامەرانیـی ئامیـن!

یادی مەردێکی لەیادکراو

رۆژنامەی برایەتی ژمارە ٢٥٧١- ١٩٩٨/٤/٢٣

لە کۆنەوە ئەم میللەتی کوردەی ئێمە سەدان و بگرە هەزاران شۆڕەسوار و کەڵەمێردی بیر رووناك و دەستوودەروون پاك و زانای مەزن و مەردانەی تیادا هەڵکەوتوون کە بەهەر باریکدا هەڵیانسەنگێنی و بە هەچ پێوانەیەك لە (مەحەك) بدرێن، هەروەکو دوڕ و گەوهەر و ئاڵتوون دەدرەوشێنەوە و نرخ و بەهایان بە هیچ دراوێکی سەردەم نایەتە ناسیین! بەڵام سەد حەیف و مخابن زۆربەی هەرە زۆری ئەو پیاوە بە نرخانە بێ سەروشوێن رۆیشتوون و شوێنەواریان کوێربۆتەوە و (ئاسەواریان) بڕاوەتەوە و بەبێ ئەوەی وەچەی ئێستا شتێکیان لەبارەوە بزانێ، یا باسێکیانیان کردبێت و یادێکیانیان کردبێتەوە، وەکو ئەوەی هەر نەشبووبن ئە ئاوا بێ ناونیشان ماونەتەوە.

یەکێـک لـەو پیـاوە هـەرە مەزنانـە، زانـای گـەورە، خوالێخۆشـبوو (مـەلا عەبدولـلای شـێخ مەموودیـان)ە کـە ئـەم سـەربوردەیەیتان بـۆ دەگێڕینـەوە.

ماموّسـتا مـەلا (عەبدولقـادر باپیـری کانـی دەربەندیـی - ١٩٠٧) کـە ئێستا لـە کۆیـە خانەنشـینە و (یـەک لـە موسـتەعیدەکانی جەنابـی مـەلای گـەورە و مـەلا محەمـەدی جەلیـزادە بـوە) لـە نووسـینگەی شـاعیری پایـە بـەرزی نەتەوەیـی کـورد خوالێخۆشـبوو (عوسـمان عەونـی) ئـەم سەرگوزەشـتەیەی لـە زمانـی بەهەشـتی (شـێخ مسـتەفای نەقشـبەندی)یەوە بـۆ گێڕاینـەوە و گوتـی:

(لەسـەردەمی عوسـمانلییەکاندا وابـوو مـەلا و شـێخ و زانـا نـاوداڕەکان دەچـوون بـۆ (ئاسـتانە) و سـوڵتانی وەخـت تاقـی دەکردنـەوە، لـە پاشـدان ئـەوەی دەرچووبـا خەڵاتـی دەکـردن و موچـە و مانگانـەی بـۆ دەبڕینـەوە. مـەلا عەبدولـلا کـە زانایەکـی بلیمـەت بـووە لـە گونـدی (شـێخ مەموودیـان)ی نزیـک بـە (سیسـاوە)ی دەشـتی (هەریـر) ژیـاوە، خـزم و دۆسـت و خەڵکـی ناوچەکـە زۆری لەبـەر پاڕانـەوە و داوایـان لێکـردووە سـەردانێکی (ئەسـتەنبوڵ) بـکات و چـاوی بـە (سـوڵتان) بکـەوێ، بەڵکـو ئەمـە خوایـە و خـەڵات بکرێـت و مانگانەیەکـی بـۆ ببڕێتـەوە. ئەمیـش دڵیـان ناشـکێنێ و دەچێـت.

دوای گەشـتێکی دوورودرێـژ و ماندووبوونێکـی زۆر دەگاتـە مەنـزڵ و چەنـد رۆژێـک بـۆ حەوانـەوە پشـوو دەدات. ئەوجـا دەیبەنـە بـەردەم رازگـری لێژنـەی تاقیمانەکـەوە. دوای بەخێرهێنـان و رێزلێنـان رازگـر داوای لێـدەکات هەتـا بەیانـی رۆژی دواتـر مانـای تەنیـا (یـەک دێـرە شـیعر) لـە چامەیەکـی عەرەبـی زۆر گـران و ئاڵـۆز لێکداتـەوە. مـەلا عەبدولـلا دەڵێـت «ئەگـەر حـەز دەکەیـت مانـای سـەرتاپای قەسـیدەکە لێکدەدەمـەوە» کابـرا دەڵێـت «ئەمـە بـە کـەس نەکـراوە!» مـەلا عەبدولـلا دەپرسـێ جـا دەتـەوێ بـە پەخشـان لێکـی بدەمـەوە یـان هـەر بـە شـیعر؟» رازگرەکـە دەحەپەسـێ و پێـی دەڵێـت «کەیفـی خۆتـە، چـۆن دەتوانیـت وابکـە» ئەوجـا (قەسـیدە)کەی دەداتـێ و جێـی دەهێڵـێ.

هـەر ئـەو شـەوە مـەلا عەبدوللا واتـای سـەرجەمی چامـە عەرەبییەکـە بـە هۆنـراوە لێکدەداتـەوە و بـۆ بەیانـی دەیداتـەوە دەسـت کابـرای رازگـر. پـاش ئـەوەی لێژنـە بڕیـای سـەرکەوتن دەدەن مـەلا عەبدوللا بـۆ بـارەگای سـوڵتان دەبـەن. لەوێـدا زۆر ڕێـزی لێدەگیرێـت و داوای لێدەکـەن هەرچییەکـی دەوێـت، بخـوازێ! ئـەم دەڵێـت «ئێـوە خۆتـان چـی دەفەرمـوون، مـن رازیـم» سـوڵتان وتـی «چەنـد جۆگـە و بـەراوت لـە لای خۆتـان لـە دەشـتی هەریـر پێدەبەخشـم». ئـەم پاکانـەی کـرد و گوتـی: «ئەگـەر بمبەخشـن، ئەمەیانـم بـۆ ناکرێـت و نامەوێـت». سـوڵتان وتـی: «دەباشـە چەنـد هـەزار لیـرەی زێـڕت خـەڵات دەکەیـن». نەختـێ دامـا و لـە وەرامـدا گوتـی «ئەگـەر ئیمشـەو مۆڵەتـم پێبـدەن بەیانـی پێتـان دەڵێـم چیـم دەوێـت.»

بۆ ڕۆژی دواتر کە چۆوە (مەجلیس) وتیان «ها چیت بڕیار داوە؟»

بـە دڵنیاییـەوە گوتـی: «بەنـدە تەنیـا یـەك دانـە لیـرەم گەرەکـە». هەموویـان دەحەپەسـێن و دەڵێـن «ئەمـە چـۆن دەبێـت؟ ئـەوە تـۆ تکێچوویـت ئـاوا لەقـە لـە رزقـی خۆتـا دەدەیـت!» وتـی» نەخێـر بەڕێزینـە بـەڵام لـە سـامانی دەوڵەتـی عوسـمانی مـن هـەر ئەوەنـەدەم لـێ حەڵاڵـە!» وتیـان «چـۆن» بـە بزەیەکـی سـافیلکانەوە دەڵێـت «ئەمشـەو گەنجینـەی بەیتولمـاڵ لێکدایـەوە و بەسـەر هەژارانـی سـەڵتەنەتدا دابەشـم کـرد، لـە ئەنجامـدا بـۆم دەرکـەوت تەنیـا یـەك تاکـە لیـرە بـەر مـن دەکەوێـت و بـەس، لەوەیـش زیاتـر لـە مـن حەرامـە و منیـش ئیشـاللا حـەرام ناخـۆم».

بەو شێوەیە جەنابی مەلا عەبدوللا گەڕایەوە».

لەوەشـدا ئەگـەر بـە وردی سـەرنج بدەیـن دەبینیـن بـەو وەڵامـەی توانـج و پـلاری ڕەوای ئاراسـتەی دوو لایەنـان کـردووە، یەکەمیـان کاربەدەسـتانی حکومەتـی ئـەو سـەردەمەی عوسـمانلی پـێ ریسـوا دەکات کـە ئاوەهـا پـارە و سـامان و مووڵکـی دەوڵەتیـان بەبـێ پـەروا بەشـیوەتەوە و تەخشـان و پەخشـانیان پێکـردووە!

دووەمیان بە تونـدی ڕەخنـە ئاراستەی ئـەو دەستە و تاقـم و تاکـە کەسـانەش دەکات و ڕووشـکێنیان دەکاتـەوە کـە هێنـدە بـە دوای بەرژەوەندیـی کەسـێتی خۆیانـەوە بـوون و ئـەو هەمـوو خـەڵات و دێ و زەوی و زار و کانـی و بـەراو یاخـود پارەوپـوول و لیـرەی ئاڵتوونـی دەوڵەتیـان بـە هەوەنتـە و بـە ناحـەق وەرگرتـووە و خۆیانیـان پـێ دەوڵەمەنـد و سـاماندار کـردووە. ئەمەیـش (مـەلا عەبدولـلا) کـە لـە هەمووانیـان زیاتـر شایستەی خـەڵات و بەخشـش بـووە، ئـە ئـاوا بـێ تەمـاع و هیـچ نەویسـت بـووە، قایـل نەبـووە شـتێ وەرگـرێ کـە بەماڵـی خەڵکـی ڕەشـووروت و هەژارانـی میللەتەکـەی زانیـوە!

سـەدجار ئافەریـن بـۆ ئـەو ویژدانـە پـاك و بێگـەردە و ئـەو نەفسـییەتە بـەرزە و ئـەو دینداریـیە ڕاسـتەقینەیەت! هـەزاران درووەد و سـڵاو لـەو گیانـە مەزنـەت بێـت هـەی زانـای کـوردی دنیـا نەویسـت و ڕاسـتی و دادپـەروەر، لەگـەڵ ئـەو زاتـە حەقخـواز و خواپەرسـتانەی وەکـو تـو ژیـاون و وەکـو تۆیـش بەسـەربەرزیەوە ئـەم دنیـا بـێ وەفایەیـان جێهێـڵاوە و جێگەشـتان بەهەشـتی بەریـن بێـت!

لە سۆنگەی بنیاتنانەوەی ناخی مرۆڤی کورددا

برایەتی: ژمارە ٢٦٤٦ رۆژی ١٩٩٨/٨/١٢

دەروونی مرۆڤی کورد بەداخەوە ئەگەر توشاری نەخۆشیی باوەڕبەخۆ نەبوون و هەست بەکەمیی و داڕمان هاتووە، هەروا لە ختوخوڕا و بێ هۆ نییە! هەر لەو رۆژەوەی کوردستان لەتلەت و میللەتی کوردی ستەمدیدە بە ناهەق بەسەر چوار وڵاتاندا دابەشکراوە لە هەموو مافێکی نیشتمانی و نەتەوایەتیی و بگرە مرۆڤایەتیشی بێبەش کراوە. ئێمە لێرەدا تەنیا باس لە کوردستانی باشوور دەکەین کە دوور لە ویست و خواست و ئارەزووی دانیشتوانەکانییەوە بە پیلانێکی چەپەڵی ئیمپریالیزمی بەریتانیاوە دوای کۆتایی هاتنی جەنگی یەکەمی جیهانی خرایە سەر قەوارەی ئەو حکومەتەی بەناوی (عێراق)ەوە لە ویلایەتەکانی بەغدا و بەسرا لە نۆژەن دروستیانکرد و بەوەش

چراوگـی ئـەو هیـوا و ئاواتەیـان پـێ کوژانـدەوە کـە لـە پەیمانـی (سـیڤەر)دا بـۆ گەلـی کـورد هەڵگیرسـێنرابوو! ئیـتر لـەو سـاتەوە بـەدواوە داگیرکەرانـی کوردسـتان پەیتـا پەیتـا و کـەم و زۆر لـە هەوڵـی بەردەوامـی ئـەوەدا بوونـە (ناسـنامەی کوردایەتـی کـورد) بسـڕنەوە و بـە هـەر ڕێگەیـەك بـووە مرۆڤـی کـورد لـە (ناخـەوە داتەپێنـن!)

فەرمانڕەواییـی پاشـایەتی دروسـتکراو هـەر زوو دەسـتپێکی پلانـە شـوومەکەی گرتـە ئەسـتۆوە. دواتریـش حکومەتەکـەی عەبدولکەریـم قاسـم پـاش ئـەوەی لـە ڕێبـاز و ئارمانجـە پیرۆزەکانـی شۆڕشـە مەزنەکـەی ١٤ی تەممـوزی سـاڵی ١٩٥٨ لایـدا و هـەر لـە سـاڵی ١٩٦٠ەوە ئەنجـا رژێمەکـەی عەبدولسـەلام عارفـی ڕەگەزپەرسـت لـە هەڵپـەی توانـدنـەوەی نەتەوەیـی کـورد دابـوون بـەو خەیاڵـە خاوەیانـەوە کە(میللەتـی کـورد) لەنێـو بۆتـەی گەلـی عێراقـی عەرەبیـدا بتوێننـەوە، تاکـو لـە دوا قۆناخـدا حزبـی بەعـس جڵـەوی حوکمڕانییەتـی عێراقـی گرتـە دەسـت، ئەوسـا پرۆسـە دوژمنکارییەکـە گەیشـتە چڵەپۆپـە و رژێمـی بەعـس لـەو پێنـاوەدا هەمـوو جـۆرە چەکێـك و گشـت شـێوازێکی کـۆن و تـازەی خسـتەکار بـە مەبەسـتی ئـەوەوە بـۆ ئێجـگاری میللەتـی کـورد ریشـە کێـش بـکات و دەنگـی زوڵاڵـی شۆڕشـی کوردسـتان کـپ بـکات و بزاڤـی رزگاریخـوازی نەتەوەیـی و نیشـتمانیی کوردسـتان بـۆ هەتـا هەتایـێ لەبەیـن ببـات و هەرچـی ئاسـەواری کـوردەواری هەیـە لـە عێراقـدا بیانسـڕێتەوە! جـا بـۆ بـە ئەنجامگەیاندنـی ئـەو پرۆژەیـە و گەیشـتن بـەو ئامانجەیـان سـەرەڕای بەکاربردنـی هێـز و گشـت چەکـە ئاسـایی و نائاسـاییەکان بەوانەیشـەوە کـە لـە کۆمەڵگـەی مرۆڤایەتیـدا قەدەغەکـراون وەکـو چەکـی بەکۆمەڵکـوژ و گازە ژەهراوییـەکان و چەکـی کیمیایـی و بایەلـۆژی و هتـد، لـە تـەك ئەمانەیشـدا شـێواز و پرۆسـەگەلی دڕندانەتـری پەیـڕەو کـرد بـۆ نموونـە: پرۆسـە بەدناوەکانـی (ئەنفـال) و ڕاگواسـتن و بـە عەرەبکـردن و پیادەکردنـی سیاسـەتی (برسـی و نـەدار و نەخوێنـدەوار) کـردن و (داتەپاندنـی کەسـایەتیی

تاکـی کـوردان!).

بـۆ ئەمەیـش هەمـوو هـۆکار و ئامرازێکـی لـە رووی ئابووریـی و کۆمەڵایەتیـی رەوشـت و داب و نەریـت و رامیـاری و دەروونییـەوە خسـتنە گـەڕ، وا لـەم خاڵانـەدا زۆر بـە کورتـی دەیانخەینـە ڕوو:

لـە بـاری ئابوورییـەوە رژێـم کوردسـتانی پـڕ لـە خێروبێـری بـە سـووتماك کـرد و سـەرچاوەکانی هەمـوو فـەڕ و بەرهـەم و بەروبوومێکـی لـێ کوێـر کـردەوە و تەنانـەت دەرچـوون لـە شـەقامە گشـتیی و سـەرەکییەکانی لـە هاوولاتییانـی دەرەوەی شـارەکانەوە قەدەغـە کـرد! بـە هەمـوو شـێوەیەك کـوردی هـەژار و برسـی کـرد و ناچـاری ئـەوەی کـردن بـۆ دابینکردنـی بژێـوی رۆژانـە چاویـان تەنهـا لـە دەسـتی رژێـم و مەرحەمەتـی جەللادەکانیـەوە بێـت و ئیـتر یـا ئەوەتـا دەبـوا ببنـە کۆیلـەی ئەلقـە لـە گوێـی رژێـم و یانیـش دەبـوا سـەرگەردان بـبن و لـە برسـانا رەق هەڵێـن! هـەر لـە سـۆنگەی ئـەو سیاسەتەیشـەوە بـوو تاکەکانـی کـوردی لـە زۆربـەی هـەرە زۆری بەهـاو نەریتـە بـەرز و رەسـەنە کۆمەڵایەتییەکانـەوە رووتکردنـەوە و خەسـڵەتی بـاوەڕی پتـەو و بەخۆبـوون و پیاوەتیـی و جوامێریـی لێـوە داماڵیـی!

لـە رووی کۆمەڵایەتیشـەوە: لـە دەرەنجامـی بڕگـەی سـەرەوەی نەخشـەکەیاندا واتـا برسـی کـردن و هەروەهـا بەهـۆی (ئەنفالـەکان)ەوە راگوێـزان و نیشـتەجێکردن لـە ئـۆردوگا زۆرە ملێکانـدا و تێکەڵکردنـی خەڵکانێـك کـە خاوەنـدی دابونەریتـی لێکجـودا و لـە شـوێنگەلی جیاجیـاوە هێنرابـوون و بەشـێوەیەکی رەمەکیـی و بەبـێ بەرنامـەی گونجـاو بەبـێ دابینکردنـی کەمتریـن پێداویسـتییەکانی ژیـان و یاخـود دیاریکردنـی کاروکاسـبی بۆیـان، ئـەوە هەمـووی ئـەم کـوردەی سەراسـیمە و سەرلێشـێواو و لـە ژیـن بێـزار کـرد و بـە دەردی ئـەو چۆلەکەیـەی بـردن کـە هـەم رەوتـی قەلەرەشـکە فێرنەبـوون و هەمیـش رەوتەکـەی خۆیانیـان بیرچـووەوە! وێـڕای گشـت قوڕبەسـەریی و دەردێکیشـەوە دووچـاری کۆمەڵێـك نەخۆشـیی و

تەنگوچەڵەمەی کۆمەڵایەتی و دەروونی سەخت و ئاڵۆزکاویش هاتن!

لە لایەنی رامیاریشەوە هەرچی توانایان هەبوو بەگەڕیان خستن بۆ ئەوەی یەکەم: گیانی کوردایەتی و رۆحی خەبات و تێکۆشانی راست و دروستی نەتەوەیی و شۆڕشگێڕییان نەهێڵن و هەموو جۆرە چالاکییەکی سیاسی و ڕێکخراوەیی بەدەر لە هەی رژێم خۆیەوە لێیان قەدەغە و بڤە بکەن. دووەم: بە جارێك (نەفسییەتیان) بشکێنن و سەرشۆڕ و ملکەچیان بکەن بەوە کە بە زۆری زۆردارەکی لە ڕێکخراوە قێزەونەکانی تاکە حزبی فەرمانڕەوا و تۆڕەکانی جاسووسییەت و لە چڵپاوی جاشایەتی و خیانەتکاریی دژ بەخاك و گەلی خۆیاندا بیانگلێنن.. سەرپێچی کاریش کەمترین سزای دەبوو! زیندانیی و دەستبەسەر مۆڵکو ماڵ داگرتن و یانەخۆ شۆینەونکردن و لە سێدارەدان بێت!

وێڕای هەموو ئەمانەیشەوە و لە گشتیشی کاریگەرتر نەهێشتن و یا گۆڕینی بەهاو دابونەریتە کۆمەڵایەتییە رەسەنەکانی کۆمەڵگەی کوردەواریی بوو.. بە تێکدانی شیرازەی پێوەندییەکان، تێکدانی نێوانی باوك و فەرزەند، ژن و مێرد، خزم و کەس، لاوازکردنی متمانەی برا و برادەر و هاوڕێ و پەرەپێدانی گیانی تاکڕەویی و بەرژەوەندیی تاکەکەسیی و ئیرەیی و دووروویی (نیفاق) و دەست لە پشتێدانی ڕەوشت و ڕەفتاری دزێ و کرێتی وەك: دزی و درۆ و حەرامخواردن و تاڵان و برۆ و گەندەڵیی و کوشتن و تیرۆر و .. هەروەها دووڕکەوتنەوە و هەڵاتن لە قوتابخانە و خوێندن و بەهای ئاینینیەکان و بەڕەڵڵایی و بڕوا بەخۆنەمان و ڕاڕایی بوون و هتد.. ئەمانە و زۆرەها هۆکارگەلی دیکە پێکەوە بوونەتە فاکتەری هاوبەش بۆ تەشەنەکردنی نەخۆشیی (باوەڕبەخۆنەمان) و (هەستکردن بە کەماسیی و دارمانی کەسییەتی زۆربەی تاکەکانی کورد!).

ئێستەیش دوای ڕاپەڕینە مەزنەکەی گەلەکەمان لە بەهاری ١٩٩١ و

هەڵبژاردنـی پەرلەمـان و دامەزراندنـی حکومەتـی هەرێمـی کوردسـتان، ئەرکێکـی ئێجـگار سـەخت و گرنـگ کەوتۆتـە سەرشـانی داموەدەزگـە گشـتیی و رەسـمییەکان و سـەرجەم حـزب و لایـەن و رێکخـراو و تـەواوی رۆڵـە دڵسـۆزەکانی گەلـی هەرێمـی کوردسـتانەوە بـۆ ئـەوەی هەمـووان بکەوینـە خـۆ بـە مەبەسـتی لـە نـۆژەن دروسـتکردنەوەی (کەسـایەتی) کوردییـەوە بـۆ ئـەوەی بکارێیـن دەروونـی داڕووخـاوی مرۆڤـی کوردسـتان لـە پەتـای (باوەڕبەخۆنەمـان و هەسـتکردن بـە کەماسـیی و داڕمـان) لـە بنەڕەتـەوە چارەسـەر بکەیـن و جارێکـی دی ئـەو دەروونـە (گـەش و رووناك و ئـاوەدان) بێتـەوە!

راسـتە لـەم مـاوە کورتـەدا زۆران شـت کـراون و زۆرەهـا هەنگاویـش بـەو ئاراستەیەوە هەڵێـنراون بـەڵام نـە کارەکـە بـەو سـاناییە و نـە ئەوەشـی کـراوە لـە ئاسـتی پێویسـت دابـووە، بۆیـەکا کەموکوریـی زۆر لـەو رەهەنـدەدا هەیـە و هێشـتا هـەر زۆرمـان مـاوە بیکەیـن و تـا لـەم بـوارەدا ئامانجـەکان بپێکیـن و بەمزووانـە بـە ئـاکام بگەیـن بـەڵام پێویسـتە بـە بـڕوا و متمانەیەکـی پتـەو و بەهیوایەکـی گەشـەوە هەنـگاوی دەسـپێك بهاوێژیـن و لـە هیـچ کۆسـپ و ئاسـتەنگێك سـڵ نەکەینـەوە چونکـە ئەرکەکـە فـرە گرنـگ و سـەختە، بـەڵام ئێجـگار پیرۆزیشـە و لـە ئەسـتۆی گشـت دایـە: لـەم پێناوەشـدا زۆر پێویسـتە شـەڕی کاولـکاری نێوەخـۆ بـە زوویـی راگیرێـت و هەرچـی توانسـتێك هەیـە بخرێتـە خزمەتـی سەرخسـتنی پرۆسـەی ئاشـتیی و ئاشـتبوونەوەی نیشـتمانیی سەرتاسـەریی و سـەقامگیرکردنی ئاسـایش و ئارامیـی گشـتی و چەسـپاندنی سـەروەریی یاسـا، چونکـە ئـەم شـەڕە خۆکوژییـە ماڵوێرانکـەرە هۆکارێکـی سـەرەکیی و یاریـدەدەری ئـەو دیـاردە هـەرە سـامناکەیە بەهۆیـەوە ژمارەیەکـی زۆر لـە ئەندامانـی کۆمەڵگـەی کوردسـتان گرفتـاری جۆرەهـا سـەدمە و بـاری نائاسـایی دەروونـی بوونـەوە و کاردانـەوەی هـەرە خراپـی بەسـەریاندا سـەپاندوون کـە لـە سـەرووی هەمووشـیانەوە هەسـت بـە نامۆبـوون لـە نیشـتماندا و دڵەراوکـێ و سـەرگەردانیی و ئاوارەبـوون بـەرەو

هەنـدەران و چارەنووسـی نادیـار و گیرۆدەبوونـی بـەدوای تۆڕەکانـی مافیـای نێودەوڵەتیـی دەسـتی قاچاخچیـە دڵـڕەق و بـێ بەزەییەکانەوەیـە، یانەخـۆ نغرۆبـوون و خنـکان لـە دەریـادا، ریسـوابوون و زیندانیـی لـە تاراوگـەدا و یـان هـەر هیـچ نەبـێ سـنووڕداش کردنـەوەی دووبـارە و سـێ بارەیـان ئاکامـی راسـتەوخۆی ئەمانەیـش زیانـی کوشـندە و بـە سـامانی مرۆڤیـی و مـاددی و سروشـتیی کوردسـتان دەگەیەنێـت. جـا لێـرەوە ئەرکـی دامـەزراوە گشـتییەکان دێـت، لەوانەیـش وەزارەتـی رۆشـنبیری، بـە گشـت دەزگاکانـی راگەیاندنـەوە (بیـنراو، بیسـتراو، نـووسراو) هەروەهـا وەزارەتـی ئەوقـاف و کاروبـاری ئیسـلامی: بـە هەمـوو زانایانـی ئایینـی و خەتیـب و رادیـۆ و تەلەڤزیـۆن و وتارەکانـی نوێـژی رۆژانـی هەینـی و زانکۆکانـی هەرێـم و کۆلیـژ و پەیمانگـەکان، حزبـەکان و رێکخراوەکانیـان و ئـۆرگان و بڵاوکراوەکانیـان، سـەندیکا و یەکێتییەکانـی لاوان و قوتابیـان و مامۆسـتایان و ئافرەتـان، نووسـەران، هونەرمەنـدان، رۆژنامەوانـان، کرێـکاران و جوتیـاران لـە کوردسـتان..هتد. لـە سـەرووی هەمووشـیانەوە وەزارەتـی پـەروەردە و دامـودەزگا تایبەتەکانـی ئەمانـە هەمـوو تێکـڕا چاکـی مەردانـەی لـێ بکـەن بـەلادا و قـۆڵ و بـازووی لـێ هەڵماڵـن و بەوپـەڕی توانسـتەوە و بەبـێ پشـوودان دەسـت بەرەنگرێـژی و پیادەکردنـی بەرنامەگەلـی جۆراوجـۆرەوە شـیاو بکـەن و سـەرجەم چالاکییەکانیـان بـەرەو ئـەم ئارمانجـە هـەرە گرنگـە ئاراسـتە بکـەن.

ئەرکی وەزارەتی پەروەردەش لە ئەمڕۆدا ئەمانەی خوارەوەیە:

١- بەرنامەیەکـی پەروەردەیـی و خوێندنـی درێژخایـەن دابڕێژێـت بـە مەرجێـك بڕگەکانـی پرۆگرامەکانـی خوێنـدن رەچـاوی ئـەم ئامانجـە پیـرۆزەی تیـادا کرابێـت و لەگەڵیـدا سـەد لەسـەد بگونجێـت بـۆ ئـەوەی لـە دروسـتکردنەوەی تاکـی کـورد بەشـداری بـکات کـە بـەڕای مـن دەبێـت لـە قۆناخـی باخچـەی سـاوایان و پۆلـە سـەرەتاییەکانەوە دەسـت پێبکەنـەوە و پلـە بـە پلـە و قۆنـاخ بـە قۆنـاخ بـۆ

سەرووتر هەڵکشێین چونکە دەردەکە زۆر لەوە قوواڵتر و کاریگەرترە کە ئێمە هەستی پێدەکەین.

٢- بایەخ و گرنگییەکی تایبەت بدات بە پێگەیاندن و راهێنانی مامۆستای بە توانا و لێهاتوو چ لە ئاستی زانستی و پەروەردەییانەوە چ لە رووی رەوشت و هەستی نەتەوەیی و رادەی دڵسۆزی و خۆشەویستیمانەوە بۆ پیشە هەرە پیرۆزەکەیان - مامۆستایەتی- و پێگەیاندنی وەچەی نوێی میللەتەکەمان.. ئەمەش بەچاکسازیی و گرنگی دان بەخانەکانی پێگەیاندنی مامۆستایان و ئامۆژگاکانیانەوە، هەرچەند لەگەڵ ئەوپەڕی ڕێزمدا بۆ مامۆستایانی ئێستامان، ئەو بەڕێزانەی لە ڕاپەڕینەوە هەتا ئێمڕۆ بە ڕۆڵ و هەڵوێستی سەربەرز و جوامێرانەیاندا بۆ دۆست و دوژمنانیان سەلماند کە ڕۆڵەی ئەمەکدار و بە وەفای کۆڵنەدەری گەلن، بەڵام نابێ ئەوەشمان لەبیر بچێت کە هانەوێ و نەمانەوێ، کەموزۆر پڕوشکی شاڵاوی پیلانە نەگریس و دزێوەکانی دوژمنانیان بەرکەوتووە، ناڵێم هەمووان بەڵام ژمارەیەکی زۆریان پێویستیان بە دووبارە بنیادنانەوە و دۆزینەوەی خود و باوەڕبەخۆهێنانەوە هەیە!

دەبا هەر هەموومان کاربەدەستان و ڕۆڵەکانی گەل تێکڕا لە هەڵمەتێکی زانستییانەی بەرفراوانی نیشتمانیدا بۆ (دروستکردنەوەی مرۆڤی کوردی باوەڕبەخۆ و پتەو) دەستبەکار بین، وا ئێمڕۆ ڕۆژی هیممەتە!

تێبینی:

١- ئەم وتارە بەر لەمۆرکردنی ڕێککەوتننامەی ئاشتی لە واشنتۆن نووسراوە.

ئەم وتارە لە ڕۆژنامەی (برایەتی) تێکۆشەردا بڵاوکرایەوە، بەڵام بەداخەوە بەشێوەیەك کورتکرابۆوە تا ڕادەیەك ڕوخسار و مەبەستی سەرەکی نووسینەکە تێکچووبوو، بۆیە بە چاکم زانی (بە ئیجازەی خوێنەر) لێرەدا دووبارە بڵاوی بکەمەوە.. تکای لێبوردن دەکەم (م.ئاسنگەر).

وەرامێك بۆ وتاری
(رفقا بالعربية، ايها الاخوة الكرام!)

پەرلەمانی کوردستان ١٩٩٨/٨/٢٨

لە ژمارە (٢٧)ی رۆژی ٢٥ی آب ١٩٩٨ ی گۆڤاری (گولان العربی)دا نووسینێك بەو ناوەی سەرەوە بۆ (محمد الملا عبدالكريم) بڵاوكراوەتەوە. ئەوەی راستی بێت نووسینەكە شتێكی پڕوپووچە و جگە لە چەواشەكاریی پڕیەتی لە وڕێنەی بێ سەروبەر و درۆ و دەلەسەی هەڵبەستراو كە لە دوو توێی رستە و دەستەواژە و دەربڕینە ناڕەواكانیدا ئاشكرا هەست بە بوونی ژەهراوی رق و كینە و دوژمنایەتییەكی شاردراوە دەكرێت. ئەم وڕێنانەش لە راستیدا ئەوە ناهێنێ ئاوڕیان لێ بدرێتەوە و جوابەجێ بكرێنەوە، بەڵام تەنها بە مەبەستی دەرخستنی چەند راستییەك بۆ خوێنەری هێژا و هۆشیاری كوردستان ئەم خاڵانە دەخەینەڕوو:

١- نووسەر دڵنیا نییە لە نووسینەکەی خۆی، ئەمە تا پاتەپات دەڵێت (قد طرف سمعی ان.. الخ) واتە (گوێ بیست بووە کە ..) و لە سەرەتای ستوونی دووەمدا نووسیویە (أرید هنا و قبل کل شیء انا اذکر انه اذا صح ما سمعت.. الخ) واتە (ئەگەر ئەوەی بیستوومە راست بێت). واتە دڵنیا نییە لەوەیش کە بیستوویەتی ئایا راستە یان نا، ئەگەر راست بێت ئەوا.. هتد. جا باشە یەکێکی وەك ئەم کە تەمەنێکە بە سیاسەتبازیی و کاری لێتوێژینەوەی ئەدەبیی و مێژووەوە خەریکە، تا بە تەواویی دڵنیا نەبێت لە هەواڵێك (کە بەرگوێی کەوتووە) و ساخی نەکردبێتەوە چۆن چۆنی وتارێکی لەبارەوە دەنووسێت و بە ناڕەوا پیرۆزترین دامەزراوەی کوردستانی پێ تۆمەتبار دەکات!؟ جا ئەگەر بۆ چەواشەکاریی نەبێ کەس شتی ئاوەها دەکات؟

٢- لە نێو ناڵێم دوو سەد ملیۆن عەرەبدا، بەڵام هیچ نەبێ لە نێو ئەو هەموو عەرەبە رۆشنبیر و زبانزان و خوێندەوارانەی عێراقدا ئاخۆ لە (محمد الملا عبدالکریم) زیاتر کەسێکی تر نەماوە لە سەر زبانی عەرەبیی بە جواب بێ و داکۆکی لێوە بکات؟ بەرەنگاری (بە قەولی خۆی)ئەو هەڵەیەی پەرلەمانی کوردستان بێتەوە و داوای راستکردنەوەیشی بکات! یان دەبێ ئەوان لە جیاتی خۆیانا ئەم زاتەیان بە کرێ گرتبێت و پاداشتێکی چاکییان دابیتێ تاکو (ئەم کارە پڕ لە شەرمەزاریەیان) بۆ ئەنجام بدات، یان ئەم هەر لەخۆیەوە و (فی سبیل الله) خۆی کردۆتە (وەکیلی) هەموو برا عەرەبەکان و زبانەکەشیان!

نووسیوە و دەڵێت (اذا صح ما سمعت، یکون البرلمان الکردستانی قد اقحم نفسه فیما لیس من اختصاصه و لا یمکن ان یکون، و انه لیس من حقه مناقشة مثل هذه القضایا التی تخص امة اخری..) ئاوەها! لێرەدا بە گوێیدا دەچرپێنم و دەڵێم:

یەکەم: هەرگیز ئەو بابەتە لە پەرلەمانی کوردستاندا باس نەکراوە چونکە رۆژ و شەوی پێکەوە گرێدراوی بۆ دەستەبەرکردنی دەسکەوتی زۆرتر بۆ گەلی تێکۆشەری کوردستان داناوە.

دووەم: پەرلەمان وەکو نوێنەری راستەقینەی هەڵبژێردراوی گەلی کوردستان نەك هەر تەنها مافێکی سروشتیی و رەوای خۆیەتی، بگرە ئەرکی سەرەکی سەرشانیشیەتی (موناقەشەی)ی هەر بابەتێك بکات کە بزانێ بۆ گەلی کوردستان بەکەڵکە و، بڕیاریشی لە بارەیەوە دەربچوێنێ. جگەلەمەیش ئەو (قضیه)یەی محمد الملاعبدلکریم باسی کردووە (لا تخص امة اخری) بەڵکو راستەوخۆ پەیوەندی بە خودی (کورد و کوردستانەوە) هەیە، چونکە ئێمە کە هەموو شتێکمان لێ (تەعریب) کراوە و دەکرێت، ئەوە نەك هەر مافێکی رەوای خۆمانە و بەس، بگرە ئەرکێکی سەرەکیشیمانە گەر بتوانین هەوڵدەدەین هەر هیچ نەبێ ئەم جووت وشە پیرۆزەی (کورد و کوردستان) لەو (تەعریبە) نەفرینە رزگار کەین و بە شێوەی دروست و رەوای خۆیانیان بنووسینەوە!

سێیەم: کێ و کام یاسا ئەو پلە و پایەی بە محمد الملاعبدالکریم بەخشیوە تا رێگا بە خۆی بدات ئامۆژگاریی پەرلەمانی کوردستان بکات و رێوشوێنی بۆ دابنێت و سنووری دەسەڵاتەکانی بۆ دیاریی بکات، ئەم رێگەی پێبدات ئەو کارە بکات و ئەمە ناکات! چۆن و بۆ پەرلەمانێکی هەڵبژێردراوی میللەتێکی تێکۆشەر و خەباتکاری خاوەنی سەدان هەزار شەهیدی نەمر دەبێ ئامۆژگاریی و فەرمان لە کەسێکی دانیشتووی ژێر سێبەری (المجلس التشریعی و المجلس التنفیذی) و چڵکاوخۆری رژێمی بەعسی بەغدای وەك ئەم وەربگرێت! ئەمە کەی رەوایە!؟

چوارەم: هەروەها لە نووسینەکەیدا دەڵێت (لیس من اختصاص برلمان اقلیم کردستان و لا من شؤونه حتی التدخل فی امر کیفیة الکتابة باللغة

الكرديــة، فهــذا الأمــر يتعلــق بالمختصــين في هــذه اللغــة و في برلمــان الاقليــم انــاس لا يعرفــون الكثيــر عــن شــؤون الكتابــة بلغتهــم القومية..الــخ) ديســانەوە خــۆی لێمانکــردووە بــە (مــام مۆتــك) و (أختصــاص) و ســنووری دەســەڵات بــۆ پەرلەمانــی کوردســتان دیــاری دەکات! بەخــوا جوانــە! لــە هەمانکاتــدا دەڵێــت گوایــە لــە پەرلەمانــی کوردســتان خەڵکانێــك هــەن تەنانــەت لــە زبانــی کوردیشــدا شــارەزاییان نییــە ئــەوە لەبیــرە خــۆی دەباتــەوە کــە پەرلەمانــی کوردســتان پڕیەتــی لــە پرۆفیســۆر و زانــا و پســپۆری شــارەزا لــە هەمــوو بوارەکانــدا، بەتایبەتیــش لــە مەیدانــی زمانەوانیــی و زبــان و ئــەدەب و کەلتــووری کوردیــدا کــە مایــەی شــانازی نەتــەوە ســەربەرزەکەی خۆیانــن و لــەو بوارانەشــدا جــێ پەنجەیــان دیــار و ئاشــکرایە و، هیــچ نەبــێ رۆژانــە دەســتکەوتی مــەزن و بەســوود بــۆ گەلەکەیــان بەدەســت دەهێنــن، بــەس نازانیــن کاکــی نووســەر تــا ئێســتە چــی کــردووە؟ لــە لایەکــی تریشــەوە دیــارە نووســەر خــۆی لــەو راســتییە گێــل دەکات کــە نــەك هــەر لــە (المجلــس التشريعي)یەکــە بگــرە لــە (المجلــس الوطني)یەکــەی بەغدایشــدا ژمــارەی ئەوانــە زۆرن کــە نــەك هــەر شــارەزای زبانــی خۆیشــیان نیــن بەڵکــو ناشــزانن تەنانــەت نــاوی خۆیشــیان بەراســتی بنووســن، دیــارە ئــەوە بــۆ ئەمــان شــانازییە و بــۆ ئێمەمانــان نەنگــی!؟

پێنجــەم: نووســیویە (لــذا فأنــا اطالــب برلمــان كردســتان بــأن يبــادر الــى الاعــتراف بخطئــه فــى تدخلــه فــى مــالا يعنيــه و الاعــتراف فضيلــة كبيــرة و أن يقــرر التراجــع عنــه ... هكــذا) هەڵــلا هەڵــلا، چــۆن دادوەرێــك و چتــۆ دەســەڵاتێکی پایەبــەرزی ســەرووی هەمووانەوەیــە و چــۆن (حوكــم) دەکات! ســەیری کــەن چەنــد بــێ شــەرمانە و بــێ ئابڕووانــە لــە جیاتــی ئــەو داخ لــە دڵانــەی چاویــان بــە پەرلەمــان و حکومەتــی هەرێمــی کوردســتان هەڵنایــەت داوا دەکات پەرلەمانــە ئــازاد و ســەربەرزەکەمان دان بــە هەڵــەی خۆیــدا بنێــت و لێــی پاشــگەز و پەشــیمان بێتــەوە، وەك بڵێــی پەرلەمانــی کوردســتان (کوفــر و گوناحێکــی) هــەرە گــەورەی

كردبێت و پێویست بەوە بكات داوای بەخشین و بووردن و لێخۆشبوون بكات! كارێكیش كە بە (ئیعترافی)ی خۆی لێی دوو دڵە و دڵنیا نییە! چاك نییە داوای نەكردووە پەرلەمانی كوردستان لە (بڕیاری بەیاننامەی راگەیاندنی یەكێتی فیدراڵی) پەشیمان بێتەوە! كە لە ژێر پەردەوە هەر مەبەستیان ئەم بڕیارە و هاوشێوەكانیەتی!

ئەوجا دەڵێت (و أخیرا اطالب المثقفي كردستان المطلعین علی اللغة العربیة برفع اصواتهم لرفض هذا الخطأ غیر المقبول، وقدیما قیل (الساكت عن الحق شیطان اخرس) زۆر راست دەكات ئەوەی لە ئاست هەقدا بێدەنگ بێت شەیتانێكی لاڵە، بنووس بانگهێشتی رۆشنبیر و عەرەبی زانی كوردستان دەكات و هانیان دەدات دژی ئەم (هەڵە و خەتا هەرە گەورە و ناقوڵایە) راپەڕن و ئەم (كارەساتە) قەبووڵ نەكەن ئەگینا دنیا ژێراوژێر دەبێ، چونكە ئەمە هەڵە و گوناهێكە لەكەس قەبووڵ نییە! ئەی باشە ئەو كاتانەی (ئاغاكانی)ی بەبەرچاوی خۆیەوە (هەڵەبجەی شەهید و بالیسان و و سێوەسەن و شوێنەكانی تری كوردستانیان (كیمیاباران) كرد و پتر لە ١٨٢ هەزار مرۆڤی بێ گوناهی كوردستانیان ئەنفال كرد و پێنج هەزار نێری بارزانی تێكۆشەر و قارەمانیان بێ سەروشوێن كردن و چوار هەزار و پێنج سەد گوندی بە پیت و بەرەكەتی كوردستانی رەنگینیان وێرانە و خاپوور كرد و لەكاتی كۆڕەوە سێ ملیۆنەكەدا سەدان كەسیان بەرێگاوە كوشت، كاكی نووسەر بۆ متەقی لەخۆی بڕی و بە هیچ كلۆجێ بە دەنگ نەهات و بوو بە (الشیطان الأخرس!) یان ئێستایش لە رۆژی ئیمڕۆدا كە لەناوچەكانی خانەقین و كەركووك و مەخموور و دیبەگە و هتد كوردان لە زێدی باب و باپیرانیان دەردەكەن، ماڵیان بە تاڵان دەبەن و ناوچەكانیان (تەعریب) دەكەن بۆچ (حەمەی مەلاكەریم) نایەتە دەنگ و هاوار و واوەیلای لێ بەرز نابێتەوە و بۆ چ (ئەگەر لە بەغداش نەبێ لە راگەیەندنەكانی كوردستاندا) نانووسێت

(رفقا بشعب کوردستان یا حکام العراق!) ئەی ئەوە نییە خۆی نووسیویەتی (الساکت عن الحق شیطان أخرس)؟ یانەخۆ ئەو هەمە تاوانانەی ئەوانی بەلاوە کاری (رەوایە) و پێویست بە هاوار و دەنگ هەڵبڕین ناکەن؟

پوختەی وتار ئەمەیە ئەم نووسەرە خۆی لە ئاستی ئەم هەموو یاسا و بڕیارە گرنگ و بە سوود و چارەنووسسازانە گێل و نەبان کردووە کە پەرلەمانی هەڵبژێردراوی گەلی کوردستان لە ماوەی ئەم حەفت ساڵەی تەمەنیدا بۆ بەرژەوەندیی گەل (تەشریعی) کردوون، وەك ئەوەی کە هیچیانی نەبیستبێ و پێیانی نەزانیبێ، ئەو دەستکەوتە درەوشاوانەی چاو و دیدەی کوێر و نابینایان رۆشن دەکەنەوە، هەر بۆ نموونە وەك (بڕیاری بەیاننامەی یەکێتی فیدراڵی، یاساکانی حزب و کۆمەڵەکان، پێشمەرگە، دەزگای گشتی شەهید، وەزارەتەکان، دەسەڵاتی دادگەری، رۆژنامەنووسان، سەندیکا جۆربەجۆرەکان، چەك، پاراستنی بیانییەکان، مانگانەی خانەنشینان، رۆژنامەگەریی و ..هتد) بەڵام بە تەنیا گوێبیستی ئەوە بووە گوایە پەرلەمانی کوردستان پاش موناقەشە و چەند و چوونێکی زۆر و دوو لەتبوون بڕیاری داوە (کرد و کردستان) لە زبانی عەرەبیدا بە (واو) بنوسرێن کە ئەمەیش بنج و بناوانی نییە! پەح لەم زانیاری و ئاگەداربوونە وردەی کاکی بنووس!!

بە هەر حاڵ وا دیارە ناحەزانی کوردستان ئەوانەی لە داخی ئەم ئەزموونە دیموکراتییەی کوردستاندا وەختە بتەقن و شەقبەرن و رۆژ و شەو لەهەوڵی بەردەوامدان بۆ ناوزڕاندن و لەباربردنی ئەزموونەکەوە، هیچیان نەدۆزیوەتەوە بۆ لەکەدارکردنی و کەلەبەرێکیان چنگ نەکەوتووە لێیەوە ژەهری رق و کینە و دوژمنایەتی خۆیانی پێدابڕێژن، ناچار کەوتوونەتە هەڵبەستنی درۆ و دەلەسەوە، دیاریشە زاتی ئەوە ناکەن راستە و راست داوا لەگەلی کوردستان بکەن دەستبەرداری ئەزموونەکەیان بن و لە کاربەدەستە دڵسۆزەکانی خۆیان هەڵبگەڕێنەوە و دژی پەرلەمان و حکومەتی خۆیان بوەستن، دەیانەوێ لەم

ڕێگـە چەوتـەوە بـە ئاواتـی گڵاوی خۆیـان و ئاغاکانیـان بگـەن! بـەڵام هەیهـات! بـەم ڕەفتـارەی خۆیـان هێنـدەی تـر ڕووی دزێـوی خۆیـان لای گەلـی کوردسـتان تاڵـتر و ناشـیرینتر دەکـەن و دەبێتـە هاندەرێـك بـۆ ڕۆڵـە دڵسـۆزەکانی کوردسـتان و لەسـەر ڕێبـازە پیرۆزەکەیانـدا بـەردەوام بـن و زێـتر ریزەکانیـان یەکخـەن و ئەزموونەکەیـان هەمیشـە بـەرەو پێشـەوە و ڕووەو سـەرکەوتنی ئێجگارەکـی ببـەن!

ئەمەیـش مـاوە بڵێیـن (بیسـتوومانە) نـاوی محمـد المـلا عبدالکریـم لـە سـەرووی نـاوی ئـەو ڕۆژنامەنووسـانەوەیە (یەکـەم نـاوی لیسـتەکەیە) کـە وەزارەتـی ڕۆشـنبیری هەرێمـی کوردسـتان لـە یـادی سـەد سـاڵەی ڕۆژنامەگەریـی کوردیـدا بڕیـاری داوە مانگانـە (یـەك هـەزار دیناریـان) وەك خانەنشـینی بدرێتـێ. ئەوجـا ئەگـەر ئەمـەی بیسـتوومانە ڕاسـت بێـت، ئێمـەش داوا لەسـەرجەم ڕۆشـنبیر و نووسـەر و ڕۆژنامەوانانـی خۆشەویسـتی کوردسـتان دەکەیـن (دەنگـی ناڕەزایـی دەربـڕن و داوا لـە وەزارەتـی ناوبـراو بکـەن ئـەم هەڵەیـە ڕاسـت کاتـەوە و ئـەم بڕیـارەی هەڵوەشـێنێتەوە چونکـە بـە قەولـی خۆیشـی (السـاکت عـن الحـق شـیطان أخـرس!) کەسـێکیش ئەمـە ڕاوبۆچـوون و گۆتـە و ڕەفتـاری بێـت بەرامبـەر بـە پیرۆزتریـن دەزگای کوردسـتان کـە (پەرلەمانـە) هەرگیـز شـایەنی ئـەوە نییـە (تەکریمیـش) بکرێـت لەکاتێکـدا بەدەیـان ڕۆشـنبیر و ڕۆژنامەنووسـی ڕابـردوو پـاك و دڵسـۆزی ئێسـتا لـەم بەخششـە بێبـەش ماونەتـەوە! یـان دیـارە وەك دەڵێـن ئـەو کابرایـە خـۆی لـە بەغدایـە و کلکیشـی لـە کوردسـتان کار دەکات!

لـە کۆتاییـدا ئەمجـۆرە ڕەفتـارەی کەسـانێك کـە ماوەیەکـی زۆرە لـە کوردسـتان و خـەم و ئێـش و ئازارەکانـی گەلـەوە دوورن و قەڵەمەکانیـان بـۆ خزمەتـی ئەوانـە تەرخـان کـردووە کـە سیاسـەتی (تەرحیـل و تەعریـب و تەبعیـث و گەمـارۆی هەمەڕەنـگ) دژی گەلەکـەی خۆیانـەوە بەوپـەڕی دڕندایەتییـەوە پیـادە دەکـەن، شـتێکی سەیروسـوڕهێنەر و نامـۆ نییـە! نەخێـر چونکـە لەمـە زیاتریـان لێناوەشـێتەوە! تەنهـا ئـەوەی مایـەی سەرسـوڕمان و نیگەرانییـە ئەوەیـە کـە

(گۆڤاریێکـی تێکۆشـەری کوردسـتانی وەکـو (گـولان العربـی) چـۆن ڕێگـەی داوە ئـەو جـۆرە وشـە ناڕەوایانـە لاپـەڕە ڕەنگینەکانـی لـێ گلّاوبکـەن و لـە سـۆنگەی چییـەوە وتاریێکـی ژەهـر ئامێـزی ئاوەهـا بـۆ کەسـێك بلّاودەکاتـەوە کـە لـە ژێـر سـایەی بەعسـدا تیـری ژەهـراوی ئاراسـتەی داموەدەزگەکانـی کوردسـتان بـکات. لەکاتێـك وەك لـە (ایضاح)ەکەیـدا هاتـووە (گـولان العربـی) ئـاگادارە ئـەم جـۆرە بڕیـارەی کابـرا بە(کوفـر)ی لەقەلّەمـداوە هەرگیـز لـە پەرلەمانـی کوردسـتانەوە دەرنەچـووە! لێـرەدا بۆمـان هەیـە لـە گۆڤـاری (گـولان العربـی) خۆشەویسـت بپرسـین ئایـا بلّاوکردنـەوەی ئەمجـۆرە نووسـینە چـەوت و نادروسـت و پـڕ لـە (غمـز و لمـز) و دوژمنکارانـە لـەم وەختـەدا چ دەگەیەنێـت و بـە سـوود و قازانجـی کـێ دەگەڕێتـەوە! بـەڵام هەرچۆنـێ بێـت بـا دوژمنـان چـاك بزانـن کـورد و گەلـی کوردسـتان ڕێگـەی ڕاسـتی خۆیـان دۆزیوەتـەوە و کاروانیـش هـەر لـە ڕەوتـی بەردەوامـی پێشـڤەچوونداید و سـەرکەوتنی مسـۆگەر و ئێجگارەکیـش هـەر بـۆ (کـورد و کوردسـتان)ە و هەروەکـو شـاعیرێکی کـوردی کۆنەمارکسـیی ڕێـك پەنجـا سـاڵ بـەر لـە ئێسـتادا بـە هـەق گوتوویەتـی: «کاروانـی تەقـەددوم کـە لـە بـۆ پێشـەوە دەڕوا ... بـەم قافیلەیـە (سـەگ) دەوەڕێ (کلکـی) هـەزارە!!

با ئەم هەڵەیە راستکەینەوە یان بەڕێکردنی سەدەیەك و بەپیرۆچوونی سەدەیەکی تر

هەولێر ١٩٩٩/٩/١٩

سەدەی بیستەم- هەروەها هەزارەی دووەم - وا خەریکی تێکنان و پێچانەوەی بارگە و بنەیەتی، ئەو بنە و بارگەیەی تەژییە لە رووداوی هەمەجۆرەی سەیر و سەمەرە کە هەندێکیان خۆش و دڵگر و بەشی هەرە زۆریشیان بۆ سەرجەم مرۆڤایەتی بەگشتی و بۆ کورد و کوردستان بە شێوەیەکی تایبەتی زۆر تفت و تاڵ و جەرگبڕ و ماڵوێرانکاریی بوون. سەرەڕای دوو جەنگی جیهانی و جەنگێکی سارد و قاتی و قڕی و گرانیی.

راستە لەم سەدەیەدا زۆران گەل و نەتەوە ئازاد بوون و قەوارەی نەتەوایەتیی خۆیانیان دامەزرندن و بە مافە رەواکانی خۆیان گەیشتوون، رێکخراوی نەتەوەیەکگرتووەکان بە کۆمەڵێك دامودەزگەی جۆراوجۆر دامەزرێنراوە..

زانست و تەکنەلۆژیا بەشێوەیەکی رەچاونەکراوی سەرسوڕهێنەر پێشکەوتنیان بەدەست هێناوە و لە چوونە نێو مانگ و هەسارە و لە پشکنینی (حەوت تەبەقەی) ئاسمان و داهێنانی سەتەلایت و فاکس و کۆمپیوتەر و ئینتەرنێتدا بە (لوتکە) گەیشتوون. ئەم حەمکە دۆزینەوە و داهێنانە (عەجایەب) و زێدە گرنگ و ئێجگار بە سودانە بە کردەنی و بەراستیی ئەم جێهانە پانوبەرین و بەرفرەوانەیان وەك (گوندێکی زۆر بچووك) وێکهێناوەتەوە.. کەچی لە پاڵ هەموو ئەمانەشدا کوردستانەکەی ئێمە داگیر و لەتلەت و دابەشکراوە و کوردی ستەمدیدەی بەشمەینەت دووچاری ژێردەستیی و هەوڵی بێ وچان و بەردەامی سڕینەوە و تواندنەوە و بە (تورك و بە فارس و بە عەرەب) کردن و راگواستنی بەکۆمەڵ و بە زۆرە ملێ و چەوساندنەوە و کیمیابارانو جینۆساید هاتووە. لەو چەرخی بەنێو ئازادیی و دیموکراسیی و مافی مرۆڤەدا داواکاریی و راپەڕین و شۆڕشەکانی بەدڕندانەترین شێواز و بەکوشندەترین چەکی کۆکوژیی قەدەغەکراوەوە و بەرپەرچیان دراوەتەوە. دەنگ و هاواری کوردان بۆ سادەترین مافێکی نەتەوەیی و نیشتمانیی و بگرە مرۆڤایەتیش خنێکنراوە و زیاد لەهەر نەتەوەیەکی دیکەی سەر ئەم زەمینە دوژمنان لە هەرێم و لە دەرەوەی هەرێمیشدا یەکیانگرتووە و بۆ یەك ساتیش چییە نەیانهێشتووە پشویەکی خۆشیی و ئارامیی و ئاسوودەیی بدات و چێژ و تام لە ژیانێکی ئازاد و سەربەخۆ و بەختەوەر وەربگرێت.. وەك دەڵێن (ئەم سەدەیە سەدەی کوردان نەبوو)! گەرچی گرنگترین رووداویش بە نیسبەت کوردەوە وەك دامەزراندنی هەردوو (پارتی دیموکراتی کوردستان)ی ئێران و عێراقیش لە چلەکانی سەدەدا و مەزنترین ٣ سەرکردەی خەباتکاری لێهاتووی وەك (شێخ مەحمودی مەلیك و شەهید قازی محەمەدی پێشەوا و سەرۆك مستەفا بارزانیی قارەمانی نەمر و باوکی نەتەوەیی کورد و هەروەها دامەزراندنی حکومەتەکەی کوردستان و کۆمارە کۆرپەکەی مەهاباد و هەڵگیرسانی شۆڕشە

هــەرە مەزنەکــەی ئەیلــوول و (دواتریــش گــوڵان) و ســەندنی مافــی (ئۆتۆنۆمــی) لــە١١ی ئــاداری ١٩٧٠داو ئەوجــا راپەڕینــە سەرتاســەرییەکەی بەهــاری ١٩٩١ و ئەنجامدانــی هەڵبژاردنــی پەرلەمــان و پێکهێنانــی حکومەتــی هەرێمــی کوردســتان هەمــووی لــە (ئاخــر و ئۆخــری) ئــەم ســەدەیەدا بــو هاتنــە کایــەوە.

وەلــێ پیلانــە گڵاوەکانــی دوژمنــان چ ئــی ناوەخــۆ یــان هــی دەرەوە، بــۆ ئاڵۆزکردنــی بارودۆخــی رەوشــەکە و تێکــدان و لەباربردنــی ئەزموونەکــە و ئاشــکرا و نهێنــی هــەر بــەردەوام بــوو. هــەر لــە هەموویشــی ســەختتر و کوشــندە و گورچکبڕتریــان شــەڕی نەگریســی ناوەخۆبــوو کــە بــووە هــۆی کــورد بــە کــورد بــە کوشــتدان و ئــاوارە و دەربەدەرکردنــی رۆڵــەی دڵســۆز و بــە شــەڕەفی خــاوەن بیروبــاوەڕی پاکــی کوردایەتیــی و تــاڵان و بــڕۆی مــاڵ و حاڵیــان و داگیرکردنــی مواڵــك و خانووەکانیــان هــەر بەدەســتی بــرای کوردیانــەوە هــەر لــە ژێــر ســایە و بەنــاوی (گوایــا) کوردایەتیشــەوە! هەروەســا دوو لەتکــردن و لەیــەك دابڕینــی حکومــەت و ئیــداره و ئــەو دەســەڵاتەی ئیمــڕۆ بــۆ کــورد رەخســاوە و لەلایــەن UN و هاوپەیمانانــەوە پشــتگیری وپارێــزگاری لێکــراوە، ئــەوەی ســەدان ســاڵە رۆڵــە وەفادارەکانــی بــۆ بەدیهێنانــی رەنجیــان داوە، تێکۆشــاون و لــە پێناویــدا خوێنــی خۆیانیــان رشــتووە! بەدیاریــش کــەوت وەك لەســەر زاری لێــزان و سیاسەتوانانیشــەوە هاتبــوو (گوترابــوو) کێشــەی دۆزی کــورد لــەم ســەدەیەدا لەلایــەن دوڵەتــە زلهێــز و بڕیاربەدەســتەکانەوە (نەخراوەتــە بەرنامــەی کارەوە) هــەر لــە پەراوێــز هێڵراوەتــەوە. بــەڵام نیشــانەگەلێك بــە دیارکەوتــوون و ئۆمێدیشــمان زۆرە ســەدەی داهاتــوو- ســەدەی بیســت ویەکــەم ســەرەتای هــەزارەی ســێهەم دەروازەیەکــی تــازە (نــوێ) لــە کــوردان بکرێتــەوە و گەلــی کوردســتان یەکجارەکــی بەگشــت مافــە رەواکانــی خۆیــەوە شــاد و گوشــاد بێــت و مێــژوو قەرەبــووی هەمــو زۆر و ســتەم و کوێرەوەرییەکانــی رابردوویــان بــۆ بکاتــەوە.

هەربــەم بۆنەیــەوەش ویســتم هەڵەیــەك راســت بکەمــەوە کــە دەمێکــە

لـه زۆربـەی هۆکارەکانـی راگەیانـدن و لـه نووسـین و لێدوانەکانـی رۆشـنبیر و نووسـەران و جاروبـار لەسـەر زاری بەرپـرس و کاربەدەسـتە بەڕێزەکانیشـەوە دووبـارە و سـێبارە دەکرێتـەوە. ئەمیـش ئەوەیـە گوایـا بـە کۆتایـی سـاڵی ئێسـتا ١٩٩٩ سـەدەی بیسـتەم و (هـەزارەی دووەمیـش) دوایـی دێـت و سـەدەی بیسـت و یەکـەم و (هـەزارەی سـێیەم) دەسـت پێدەکـەن. بـەڕای مـن ئـەم بۆچـوون و لێکدانەوەیـە دروسـت نییـە، هـەروەك پێموایـە پـار بـوو بەڕێـز (دڵـزاری شـاعیر) یـش ئاماژەی بـەوە داو راسـتی کـردەوە. وەلـێ پێدەچـێ بـاش لـە مەسـەلەکە حاڵـی نەبـن. چونکـە هەروەکـو چـۆن بـۆ نموونـە هـەر سـاڵێك هەتـا دوا هەناسـەی واتـا دوا چرکـەی کاتژمێـر (١٢)ی نیوەشـەوی رۆژی (٣١)ی کانوونـی یەکـەم درێـژەی هەیـە و لـە یـەك چرکـەی دوایـی ئـەو کاتژمێـرەوە یانـی لـە بەرەبەیانـی رۆژی (١) ی مانگـی کانوونـی دووەمـدا سـاڵێکی نـوێ دەسـت پێـدەکات. هـەر بـەم پێیـەش هەتـا دوا سـاتی کاتژمێـر (١٢)ی نیوەشـەوی رۆژی (٣١)ی مانگـی کانوونـی یەکەمـی سـاڵی ٢٠٠٠ نـەك ١٩٩٩ ئـەوە هـەر سـەر بـە (سـەدەی بیتسـەم و هـەزارەی دووەم)ە و تەواوکاریانـە. ئەوجـا بـە راشـکاوی، (سـەدەی بیسـت و یەکەمیـن) و (هـەزارەی سـێیەم)یش لـە یەکەمیـن چرکـەی دوای ئـەو کاتژمێـرەوە واتـا لـە بەرەبەیانـی رۆژی (١)ی کانوونـی دووەمـی سـاڵی (٢٠٠١)ی زاینییـەوە دەسـت پێدەکـەن. نـەك لـە پێـش ئەمـەوە. خـوا بـۆ کـورد و کوردسـتان و بـۆ سـەرجەمی مرۆڤایەتیـش بەخێـری بگێڕێـت.. سـەدجار ئامیـن!

لەگەڵ ڕێز و خواستی خێرمان بۆ خوێنەرانی خۆشەویست.

سیمبۆلی نەتەوەیی و وانەیەك لە وەفاداری

سەرەتای ئەم مانگە، چەند شەوێك بەر لە کۆچی دوایی (یاسر عەرەفاتی سەرۆکی فەلەستین) لە یەکێ لە نەخۆشخانەکانی شاری (پاریس) ی پێتەختی فەرەنسادا، لە رادیۆی BBC لەندەنەوە گوێم لە راپۆرتێك بوو لە لایەن هەواڵنێرێکی ئەو دەزگەیە بە زمانی عەرەبی. راپۆرتەکە پوختەی دیدارێك بوو پەیامنێرەکە لە تەك یەکێ لە کەسایەتییە دیارەکانی نێو بزاڤی رزگاریخوازی گەلی فەلەستینیدا، ناکۆك لەگەڵ ئەو سەرکردە مێژوویییەی ئەو گەلە ئەنجامیدابوو. لە راستیدا ناوەرۆکی یەك لە وەڵامەکانی (دکتۆرە حەنان عەشراوی) هێندە سەرسوڕهێنەر و سەرنجراکێش بوو لەئاستیدا مرۆڤ هەم سەرسام و لە هەمان کاتیشدا دڵشاد و زۆریش بەختیار دەبێت! پەیامنێرەکە

لەمیانەی دیمانەکەیدا پرسیاری ئەوەی لێدەکات ئاخۆ (حەنان عەشراوی) لەو باری ناساخی و بێهۆشیەی سەرۆك یاسرعەرەفاتدا چۆن هەست دەکات؟

د.حەنان عەشراوی یەکێکە لە ئەندامە رکابەر و نەیارەکانی یاسر عەرەفات لەنێو سەرکردایەتی بەرەی رزگاریخوازی فەلەستینیدا، رۆڵی زۆر گرنگ و کاریگەر و بەرچاوی لەنێو سەرکردایەتییەکەدا هەیە.. بەتایبەتیش کە بۆ ماوەیەکی زۆر یەکێ بووە لە وەزیرە چالاکەکان و سەردەمێکی دوورودرێژیش وەك سەرۆك و بەرپرسی یەکەمی شاندی وتووێژی فەلەستنییەکان لەگەڵ نوێنەرانی ئیسرائیل بووە، لە تەواوی دانووستاندنەکاندا زۆر سەر راست و شێلگیرانە بەرامبەر بە فرتوفێڵ و (چاوشارکێ)یەکانی ئیسرائیلییەکان وەستاوەتەوە و داکۆکی لە داخوازییەکان و هەڵوێستە نەگۆڕەکانی سەرکردایەتی خۆیان کردووە، بە کورتی: دیپلۆماتکارێکی لێزان و تێکۆشەرێکی ئازا و سەرسەخت و بەرچاوروون و نوێنەرێکی دووربین و لێهاتووش بووە. کەچی سەرەڕای هەموو ئەو خەسڵەت و توانستانەیشی لەبەر هەندێ بیروبۆچوون و هەڵوێستی جیاواز و بەهۆی ناکۆکی حزبایەتییەوە ناتەبایی کەوتە نێوانیانەوە و سەرۆك عەرەفات زۆرێکی لەو پلە و پایانەی لێسەندەوە و تاراەیەك خستبوویە پەراوێزەوە جا ئەوەی مەبەستمە لێرەدا ئاماژەی پێبدەم و زۆریش سەرنجراکێشە. بەتایبەتی بۆ ئێمەی کورد لەم رۆژگارەماندا وەڵامەکەی د.حەنان عەشراوی بوو کاتێ گوتی: سەرباری هەموو ناخۆشی و ناتەبایی نێوانمانەوە ئێستێ لەم ساتەوەختە ناسك و ئاڵۆزەدا، هەست بە خەم و پەژارەیەکی ئێجگار زۆر دەکەم بە نەساخی سەرۆك عەرەفات و وێڕای دژایەتیمان لە رووی سیاسییەوە، من وەکو کەسایەتییەك وەك مرۆڤ لە قوواڵایی دڵمەوە هیوای ئەوە دەخوازم، یاسر عەرەفات چاك بێتەوە و نەمرێت. چونکە سەرۆك عەرەفات هەرچییەك بێت و هەرچۆنێ بێت، ئەم (سیمبۆل)ی نەتەوەیی ئێمەی گەلی فەلەستینیە، بەرامبەر بە (سیمبول)یش ناکۆکی و رکوکینەی تاکەکەسی هەرگیز جێگای

نابێتـەوە.

سـەد ئافەریـن، ئافرەتـە رووسـوور و هەقبێژەکـە بـۆ خـۆت و هەڵوێسـتی راسـت و ویژدانـە زیندووەکـەت! ئـاوا ئەبـێ نیشـتمانپەروەری راسـتەقینە!

گەلـۆ «ئـەی کوردینـە، ئـەی مەردینـە! بـا دەسـت لەنـاو دەسـت کەیـن هەمـوو» دەبـا ئێمـەی کوردیـش بیـرۆڕا و پلەوپایـە و رێبـازی سیاسـی و ئایدیـای حزبایەتیـمان هەرچییـەك بێـت، دەبـا بەرامبـەر بـە (سـیمبۆل نەتەوایەتیـمان) هـەر هیـچ نەبـێ بەچـاوی (دکتـۆرە حەنـان عەشراوی)یـەوە تێـی بڕوانیـن و (سـیمبۆل) ی خۆمـان بخەینـە سـەرووی هەمـوو بەرژەوەندییەکـی بەرتەسـك و پشـتەوەی هـەر هەمـوو ناکۆکـی و دووبەرەکییەکمانـەوە!

خـۆ نەنگـی نییـە و هیچـمان لـێ کەمنابێتـەوە ئەگـەر ئێمەیـش ئـەم (وانـە) پـڕ بەهـا و واتایـە لـە خانمێکـی فەلەسـتینیەوە فێـر ببیـن. دە خـوا بـکا وا بێـت!

ڕێزلێنان لە خەڵکانی ماندوونەناس

هەنگاوێکی پیرۆزە

ڕۆژنامەی برایەتی (٣٣٠٦) چوارشەممەی ٢٠٠١/٢/٧

ڕۆژنامەی (برایەتی) لە لاپەڕە چواری ژمارە (٣٢٥٦)ی خۆیدا ڕۆژی یەکشەممە ڕێکەوتی ٢٠٠٠/١٢/١٠ لە ژێر سەردێڕی (وەزیری پەروەردە ڕێز لە بەڕێوەبەرێکی سەرکەوتوو دەنێ) هەواڵێکی بڵاوکردبۆوە تیایدا هاتبوو دەڵێت: «دوێنێ بەڕێز عەبدولعەزیز تەیب وەزیری پەروەردە بە یاوەریی بەڕێزان بەڕێوەبەرە گشتییەکانی وەزارەت و پەروەردەی هەولێر و بەڕێز عەفان نەقشبەندی سەرۆکی یەکێتی مامۆستایانی کوردستان سەردانی قوتابخانەی (مەم)ی سەرەتایی نموونەیی کرد. لە سەردانەکەیدا بەڕێز وەزیری پەروەردە ڕێزی لە بەڕێز عەبدولواحید عەزیز عەبدولواحید نا کە بەڕێوەبەری قوتابخانەکەیە، چونکە بەڕێوەبەرێکی سەرکەوتووە و توانیویەتی

لەو چەند ساڵەی کە بەڕێوەبەر بووە ئەرك و کارەکانی خۆی لە رووی پێگەیاندنی قوتابیان و پاراستن و پێشخستنی قوتابخانەکە سەرکەوتووانە ببینێ، چ لە رووی بەرزکردنەوەی ئاستی زانستی یاخود بە ئاکام گەیاندنی ئامانجە پیرۆزەکانی پەروەردە. لە رێورەسمی رێزلێنانەکەدا بەڕێز وزیری پەروەردە لە وتەیەکدا ستایشی رۆڵی دڵسۆزانەی ئەو بەڕێوەبەرەی کرد کە وەك نموونە و پێشەنگ بۆ ئیدارەی قوتابخانەکان، کە بە هاوکاری دەستەی مامۆستایان لە قوتابخانەکەدا هاتۆتە دی. بەڕێز عەفان نەقشبەندی لە وتەیەکیدا بەناوی سەرجەم مامۆستایانی کوردستانەوە سوپاسی بەڕێز وەزیری پەروەردەی کرد و رێزلێنانەکەی وا لە قەڵەمدا کە رێزلێنانە لە گشت مامۆستایان« تا ئێرە دەقی هەواڵەکەبوو.

ئەوەی راست بێت بەڕێز وەزیری پەروەردە لەوەتەی لە کابینەی چوارەمدا لەم پۆستەی ئێستەیدا دەستبەکار بووە گرنگی پێویستی زۆری بە پرۆسەی پەروەردە و فێرکردن لە کوردستان داوە و رۆژ و شەو بەیەکەوە گرێدەدا و لە هەوڵی بێ وچاندایە تا رەوشی پەروەردە بەرەو پێش ببات و وەك دەڵێن «چەندین قۆناغ پێکەوە دەبڕێت» و دەیەوێت بە گوێرەی توانست کەموکوڕییەکان نەهێڵێت و قەرەبووی ئەو دواکەوتوییە و پاشاگەردانی و سەرلێشواوییە بکاتەوە کە بەپێی پلانی دارێژراو و بەدەستی ئانقەست لە قۆناخەکانی پێش راپەڕین و یاخود بەهۆی باری ئاڵۆز و نەگونجاوی ساڵانی ململانێ و شەڕی نێوخۆیی دوای راپەڕینەوە دوچاری هاتبوون، هەر بۆ ئەم مەبەستەش هەموو شێوازێکی لەبار و دروست دەگرێتەبەر و جموجووڵ و چالاکییەکانی خودی وەزیر کە هەمیشە دیار و لەبەرچاوە بە شێوەیەکی پۆزەتیڤانە بەسەر کاربەدەستان و کارمەندانی وەزارەت کاردانەوەی بووە و تەنانەت بەسەر دامودەزگاکان و قوتابخانەکانیشەوە لە هەرێمدا رەنگی داوەتەوە! ئەوەتا خەریکە پرۆسەی خوێندن دەکەوێتەوە سەر راستەرێگای و

پێداویستییەکانی بۆ ئامادە و دەستەبەر دەکرێن و کەموکوریەکان چارەسەر و بنەبڕ دەکرێن و ماموستایان و قوتابیان بە گیانێکی پەروەردەیی و زانست پەروەریی تازەوە روو لە پۆلەکانیان دەکەن و بە کورتی پرۆسەی پەروەردە و فێرکردن و خوێندن گوڕ و تینێکی تازەی ئاشکرا و دیاری تێکەوتۆتەوە، کە مایەی خۆشحاڵی و شانازیی پێوەکردنی هەموو دڵسۆزێکە.

جا سەرباری گشت هەنگاوەکانی تری وەك (تەنیا بۆ نموونە) دابینکردنی سەرجەم کەرەستە و پێداویستییەکانی قوتابخانە و بینایە و هەروەها زیادکردنی موچە و دەرماڵە و بەرزکردنەوەی ئاستی گوزەرانی ماموستا و پەروەردەکاران و پەیڕەوکردنی شێوازەکانی پەروەردەیی لە مامەڵەکردن لە تەك قوتابیاندا و کردنەوەی زۆر خولی پێگەیاندن و مەشق پێکردن و راهێنان بە مەبەستی بەهێزکردن و نۆژەنکردنەوەی زانیارییەکان بۆ ماموستایان و هەروەها گرنگیدان بە کردنەوەی سەدان بنکەی نەهێشتنی نەخوێندەواری و خوێندن تەوزیحی و دامەزراندنی ژمارەی پێویست لە ماموستا و کارمەندان و نەهێڵانی دیاردەی سێ دەوامی و تا رادەیەکیش دوو دەوامی لە یەك قوتابخانەدا بەپێی توانست، هەروەها دابینکردنی هۆیەکانی گواستنەوە بۆ ماموستایانی دەوروبەر و زۆران هەنگاوی پڕسوودی تریشی.. هتد.

دەڵێم وێڕای هەموو ئەوانە و زۆران شتی تریش کە بۆ گەشەپێکردن و سەرخستنی پرۆسەکەوە فەراهەم کراون، بەڕێز وەزیری پەروەردە بەپێی ئەم هەواڵەی لە سەرەوەدا ئاماژی بۆ کراوە، ڕێبازێکی پەروەردەیی ئێجگار زانستیانە و شیاوی پەیڕەو کردووە بە مەبەستی ڕێزلێنانی راستەقینە لە کارمەندانی بوارەکەدا. چونکە ئاشکرایە بۆ بەڕێوەبەرێکی کارا و سەرکەوتوو بەهادارترین شێوازی ڕێزلێنان ئەوەیە بکرێتە (سەرپەرشتیار) بۆ ماموستای دڵسۆز و چالاك و تواناش ئەوەیە بیکەیتە (بەڕێوەبەر) هەرچەندە مەرج نییە هەموو دەم ئەم جۆرە ماموستایانە حەز بەوە بکەن بخرێنە نێو گێژەن و

سەریەشـــەکانی کاری بەڕێوەبردنـــەوە، بـــەڵام راســـتتر وایـــە بەڕێوەبـــەران لـــەم ڕێگایـــەوە دەستنیشـــان بکرێـــن، ئەمەیـــش خاڵێکـــی دیکـــەی جیـــاوازە، چونکـــە بـــەم شـــێوە ڕێزلێنانـــەوە، یەکـــەم ئـــەو کەســـەی ئێجـــگار دڵخـــۆش و ســـەربەرز دەبێـــت و هەمیشـــە شـــانازیی بـــەو ڕێزلێنانەوەیـــە دەکات و هـــەردەم لـــە هەوڵـــی ئـــەوەدا دەبـــێ بـــە (خزمەتکردنـــی) زێـــتر بیســـەڵێنێت کـــە شایســـتەی ڕێزلێنانەکەیەتـــی و بگـــرە بـــۆ ئـــەوەش تێدەکۆشـــێت کـــە ڕێزلێنانـــی تریـــش بەدەســـت بێنـــێ کـــە ئەمەیـــش پـــتر هانـــی دەدات لـــە کارە تازەکەیـــدا باڵادەســـتی بنوێنێـــت و ســـوودی زۆرتـــر بگەیەنـــێ و چاکـــتر خـــۆی بەخـــت بـــکات، لـــە لایەکـــی دیکەشـــەوە بـــەم جـــۆرە ڕێزلێنانـــە پەروەردەییـــە کەپێـــی دەگوترێـــت (پاداشـــت لـــە ڕەگـــەزی کردارەکـــەوە) زۆربـــەی فێـــرکارە لێهاتـــووەکان مافـــی ڕەوای خۆیانیـــان پـــێ دەدرێـــت، هیـــوادارم بـــۆ لەمـــەودوا ســـەرجەمی سەرپەرشـــتیار و بەڕێوەبەرانـــی قوتابخانەکانمـــان لـــەم ڕێگـــە هـــەرە درووســـتەوە دەستنیشـــان بکرێـــن و بەمەیـــش پەیـــڕەوی ئـــەو ســـەرەتایە (مەبدەئـــە دەکەیـــن کـــە دەڵێـــت «کەســـی شـــیاو بـــۆ شـــوێنی گونجـــاو» دیـــارە ســـوود و قازانجـــی ئەمەیـــش بـــۆ ڕۆژی ئیمـــڕۆ و ئایندەی کوردســـتان چەنـــدە و لـــە هەمانکاتیشـــدا بەڕێوەبەرایەتـــی قوتابخانـــەکان و پلەکانـــی سەرپەرشـــتیاری پەروەردەیـــی دەخرێنـــەوە بـــن دەســـتی خاوەنـــە راستەقینەکانیان و ئـــەو دڵســـۆزانەی وەك (مـــۆم) خۆیـــان دەســـووتێنن تاکـــو تاریکســـتان و شـــەوە زەنگـــی کوردســـتان بڕەوێننـــەوە و هەرێـــم ڕۆشـــن بکەنـــەوە و کەســـایەتی (کـــورد) دروســـت بکەنـــەوە.

جاران (نەورۆز)مان چۆن دەکرد

رۆژنامەی (برایەتی) ٣٣٣٧- ٢٠٠١/٣/٢١

چاکم لەبیر دێ، ساڵەکانی ١٩٤٦ و دواتریش لە قوتابخانەی ناوەندیی بووین، ماوەیەك بەر لەهاتنی وەرزی بەهار سیاسەتوان و دەستەی رۆشنبیرانی شارە خنجیلانەکەی (حاجی قادر) بەخۆدەکەوتن و (ئەگەرچی نازانم چۆن چۆنی مۆڵەتیان لە کاربەدەستانی ئەوسای میری وەردەگرت و زۆرجارانیش هەر بەبێ ئەو مۆڵەتەیش) دەکەوتنە خۆسازدان و ئامادەباشیی بۆ یادکردنەوەی جەژنی (نەورۆز). لە دوا ساڵەکانی چلەکانی سەدەی بیستەمدا، بەتایبەتی ساڵی راپەڕینە مێژوویییەکەی کانوونی دووەمی ١٩٤٨ تێکڕای گەلانی عێراق بە کوردستانیشەوە لە دژی مۆرکردنی پەیماننامە شوومەکەی (پۆرتسمۆث) ی نێوان حکومەتەکەی (صالح جەبر)ی عێراق و (بیڤن) وەزیری دەرەوەی

ئەوسای بەریتانیاوە بەمەبەستی گۆڕین و درێژکردنەوەی ماوەی پەیمانی (١٩٣٠) هەروەها دوای ئەو ساڵەیش هەموو بەهارێك ئاهەنگی جوان و رێك و قەشەنگ بە بۆنەی جەژنی نەورۆزەوە (لە کۆیە) ساز دەدرا. ئەوەی لە بیرم مابێ ئاهەنگەکان چ لە (شاخی مشکەی) سەر باخە دڵرفێنەکانی (ئۆمەرخۆچان) یان لە(تاتوکان)ی بەفریقەندی یان نزیك بە (گۆڕستانی عارەبیان) یانەخۆ لە گۆڕەپانەکەی (یاریگە)ی (زەویی میری) کە ئێستا نەخۆشخانەی گشتیی شاری لە سەردا بنیات نراوە، دەگێڕدران و بۆ ئەو مەبەستەیش چەند رۆژێك زووتر شوێنەکە ساز و رێکدەخرا، شانۆیەکی (سەفەری) تیادا دروست دەکرا، بەڕە و مافوور و رایەخی پێویست لە ماڵە هاوولّاتییانەوە دەهێنران و لەوێدا بۆ دانیشتنی ئامادەبووان لەسەر سەوزە و گیا و چیمەن و گولیلکی سەرشاخەکان رادەیەخران. شەوانەیش دەستەیەك قوتابی و گەنج و لاوی خوێن گەرم بۆ ئاگاداریی کەلوپەلەکان و پاراستنی شانۆکە لە دەستدرێژی ناحەز و قین لە دڵ و تێکدەران لەوێدا ئێشکیان دەگرت (هەڵبەتە بە چەکەوە) هەتا بەیانیی بە شایی و گۆرانی گوتن و سروود چڕین و قسە و نوکتەی خۆش رۆژیان دەکردەوە، ئێمەمانانیش کە لەبەر تەمەن بچووکی دەرفەتی مانەوەیان نەدەدایەن، شەوانە بە درەنگەوە بە دەم سروودی نیشتمانی و چەپڵەرێزانەوە دڵشادانە رووە و ماڵ دەبووینەوە. لەو ئاهەنگانەیشدا چەندین چالاکی جۆراوجۆر پێشکەش دەکران و وەکو نەریتێکی نەگۆڕاویش دەبوا هەموو ساڵێك شانۆگەرییەکەی (زوحاك و کاوەی ئاسنگەر) نمایش بکرابا، وێڕای چەند تەمسیلێکی دیکەی وەك ئۆپەرێتی (گوڵی خوێناوی) ی شاعیری مەزنی کورد (گۆران) یاخود چیرۆکی تەمسیلی لەسەر (دەرەبەگ) و نوێنەرایەتی هەندێ ئاغا و نەخوێندەوار و کۆنەپەرستان لە ئەنجومەنی بەناو نیشتمانی(پەرلەمان)ی ئەوسای عێراقی و هەروەها دەقی شانۆیی سیاسی سەبارەت بە (جۆن پۆل و مام سام) واتا (ئینگلیز

و ئەمەریکییەکان) سەرباری چەند جۆر لە شایی و هەڵپەڕرکێی سێ پێیی و چۆپەیی و سوێسکەیی و شێخانی لەگەڵ ئاهەنگی گۆرانی لەلایەن دەنگخۆشانی ئەو رۆژگارەوە هەروەها سروودی نیشتمانی بەسۆز و شیعر و پەخشانی بە جۆش و کلپە پێشکەش دەکران و دەبوونە مایەی هەڵچوون و دڵخۆشیی وهاندانی بینەر و ئامادەبووانەوە.

جا بۆ ئەو چالاکییانە کۆمەڵێك لاوی لێوەشاوە و قوتابی زیرەك و توانا و ئارەزوومەند دەستنیشان دەکران و دەورەکانیان بەسەردا دابەش دەکران و بەلانی کەمەوە دە رۆژێك یان هیچ نەبوا هەفتەیەك بەر لە رۆژی (نەورۆز) بە بەردەوامی و زێترییش شەوانە تا درەنگانی شەو بۆ لەبەرکردن و فێربوونی دەورەکانیان مەشقیان پێ دەدرا و پراوەیان لەسەر چۆنییەتی جێبەجێکردنیان دەکرد بۆ ئەو مەبەستەیش زیاتر لە قوتابخانەیەك یانەخۆ لە چایخانەیەك کە بە تایبەیت بۆ ئەو کارە تەرخان دەکرا، ئەنجامیان دەدا.

هەر لە هەمان بۆنەیشدا وتاری لایەنە سیاسییەکانی ئەو سەردەمە کە تەنیا بریتی بوون لە دوو لاباڵە سەرەکییەکەی (دیموکراتی کوردستان (پارتی) و حزبی شیوعی (کۆمۆنیستی) عێراق لەلایەن بەرپرس یا خود نوێنەرانیانەوە دەخوێنرایەوە و ئەوەی راستیش بێ جاروبار دەبوونە هۆی بارگرژیی و بێنەوبەرە و هەڵڵا و شەڕە هوتاف لێدان و بەرپابوونی توندوتیژی لە نێوان جەماوەر و لایەنگرانی هەردووك حزبەکانەوە، بەڵام خۆشبەختانە رەوشەکە بە هیممەتی خێرخوازانەوە بە زووی کۆنترۆڵ و چارەسەر دەکرایەوە و دووبارە ئارامیی و هێمنی باڵیان بەسەر بارودۆخەکەدا دەگرتەوە و خەڵکەکە دەکەوتنەوە نێودنیای خۆشەویستی و هەستی کوردایەتییەوە.

دوای کۆتایی هاتنی ئاهەنگەکانیش، ئاپۆرەی ئامادەبووان لەنێو نەشئەی شادمانی و بەدەم سروود و گۆرانی و بە چەپڵەرێزان مەست و سەرخۆش بە ئاوازی جاویدانی کوردایەتی و بە جوانی دیمەنی سروشتی ئەو شارەی کە

(لەمەیدانـی بەهـارا قوبـەی کشـمیری دا بەرشـەق وەکـو گـۆ) و کاس بـە بـۆن و بەرامـەی گژوگیـا و گولینکـی ئـەو دەشـت و دەرە رەنگینـە، دڵ پـڕ لـە ئومێـد و هیـوا و مێشـك لێواولێـو لـە بڕیـار و ئاواتـی گـەش بـۆ دوارۆژێکـی رووناك و ئـازاد بـۆ کـورد و کوردسـتان.. بـەرەو مـاڵ دەبوونـەوە! هـەزاران سـڵاو لـە یـادی ئـەو رۆژانـە!!

هەزاران درود بۆ گیانی پاکی ئەو رابەر و پێشەنگانە!!

دوێنێ و ئیمڕۆ

هەولێر ٢٠٠١/٤/١٦

لە دریژەی چالاکییەکانی وەرزی ڕۆشنبیری (ماڵی شەڕەفخانی بەتلیسی) دا ئێوارەی ڕۆژی سێ شەممەی ڕێکەوتی ٢٠٠١/٤/١٢ بەڕێز د.فەرهاد پیرباڵ بابەتێکی دەربارەی (خوێندنی کوردی و چۆنییەتی وەرگرتنی خوێندکار لە زانکۆی سۆربۆن لە پاریس) پێشکەش کرد، لەو کۆڕە بە پێزەدا کە زۆربەی ئامادەبووان قوتابیانی زانکۆ و خوێندکارانی خوێندنی باڵا بوون، کاکی کۆڕگێڕ بە دوورودرێژی باسی لەو هەنگاوانە کرد کە خوێندکاران ئەوانەی بە پەرۆشەوەن و مەبەستیانە لە زانکۆی ناوبراودا. لە پاریسی پێتەختی فەرەنسا دریژە بە خوێند بدەن (بەتایبەتی خوازیارانی خوێندنی باڵا) پێویستە بیانزانن و لەم ڕووەوە کۆمەڵێك ڕێنمایی بەسوود و ئامۆژگاریی خستنەڕوو.

کاکی وانەبێژ سەرەتا کورتە باسێکی چڕوپڕی لەمەڕ بابەتەکەوە پێشکەش کرد و دواتر بە دووردرێژی چووە نێو مێژووی سەرهەڵدان و گەشەکردنی خوێندن و دیراساتی رۆژهەڵاتیی بەگشتی و لە نێویشیدا زمان و ئەدەب و کەلتوروی کوردی بە تایبەتی کە دەگەڕێتەوە بۆ چەند سەدەیەك پێش ئێستاوە. هەروەها یەکە بەیەکە قۆناخە جیاوازەکانیانی دەستنیشانکردن و ناوی ئەو کارمەند و پرۆفیسۆر و تۆژەر و مامۆستایانەشی هێنان کە لەوێدا کاریان کردووە و بە ئەرکی بەڕێوەبردن و وانەوتنەوە و فێرکردن رابوون. لە لایەکی دیکەوە بەراوردێکی لە نێوان سیستەم و شێوازی خوێندنی ئێرە و ئەوێ دا کرد و چەند پێشنیازێکی لەم رووەوە پێشکێش کردن.

ئەوەی راستی بێت بابەتی کوڕەکە، تا ئەو جێیەی من ئاگادارم، شتێکی تازە بابەت و دەگمەن بوو، لەگەڵ کۆڕ و سیمینارەکانی دیکەدا زۆر جوداوازبوو، وێڕای ئەمەیش بە لای منەوە کەلێنێکی چاك پڕدەکاتەوە و قوتابیانمان بە رەوش و بارودۆخی خوێندن و چۆنییەتی و پێداویستییەکانی ژیان و گوزەران لە پاریس (فەرەنسا) ئاشنا دەکات و مەرجە سەرەکییەکانی وەرگرتن لە ئەنیستیتۆی کورد و بەشەکانی دیکەی زانکۆ لەگەڵ چۆنییەتی بە دەستهێنانی بڕوانامە، روون دەکاتەوە کە ئەوەش خۆی لەخۆیدا هاوکاریی و ئاسانکارییەکی سوودبەخشە بۆیان.

مامۆستای وانەبێژ زۆر سەرکەوتووانە بە شێوازە تایبەتییەکەی خۆی بابەتەکەی پێشکێش کرد، دەستخۆشیی و پیرۆزبایی لێدەکەم.

جا ئەوەی زێتر لێرەدا مەبەستمە بیڵێم خاڵێکی هەرچەندە سادەیشە وەلێ ئێجگار گرنگ و سەرنجراکێش و پڕ واتایە، کە کاك فەرهاد (بە مەبەست بووە یا ن هەروا ڕێڕەویی) وروژاندنی و شایستەی هەڵوەستەکردن و تێڕامان و بایەخ پێدان و بەراوردکردنە. ئەویش ئەوەیە کە یەك لە مامۆستا هەرە کارامە و کوردپەروەر و دڵسۆزەکانی (ئەنیستیتۆی کورد) لە پاریس

خوالێخۆشبوو د.کامەران بەدرخان بووە کە بۆ ماوەی چەندین ساڵ لە شەستەکانی سەدەی رابردوو لەوێدا دەرسی گوتووەتەوە و توێژینەوە و باسی زۆر و بە پێزی لە سەر زمان و ئەدەب و کەلتوور و مێژووی کوردان پێشکێش کردووە و گشت کات و چالاکیی خۆی بۆ ئەو ئەرکەی تەرخان کردووە بەبێ ئەوەی لەو دەربەدەریی و بێکەسی و زیندەگیی تاراوگەییەیدا، لەو شار و ولاتەی ئاست ئێجگار بەرز و گرانییەدا ئامادە بێت تەنیا پوولێکیش (یەك تاك فرانك) وەربگرێت، واتە بە خۆڕایی و بەبێ مووچە و سەرمووچە و دەرماڵە و ..تاد خزمەتی مەردانەی گەلەکەی خۆی کردووە. دواتریش کە کاربەدەستان بڕیاریان داوە پلەوپایەکی بەرز بکەنەوە مووچەی بۆ دیار بکەن، ئەم بە پایەکە رازی بووە کەچی مووچەکەی هەر وەرنەگرتووە و رەتی کردۆتەوە!!

ئەوە دوێنێ بووە، هەر لەمەڕ دوێنێی کوردەوە بەم بۆنەیەوە تاقە نموونەیەکی تریش (هەرچەند نموونەی لەم جۆرەمان ئێجگار زۆرن) دێنمەوە تەنها بۆ بیرخستنەوە و هیچی تر.

کاتێك کۆمارە خنجیلانەکەی کوردستان لە (مەهاباد)دا دامەزرا و حەزرەتی پێشەوا قازیی محەمەدی هەمیشە زیندوو بوو بەسەرکۆمار، لە ساڵی ١٩٤٦ دا لە هەموو پارچەکانی دیکەی کوردستان، بە تایبەتی لەم بەشەی کوردستانەی خۆمانەوە بەسدان تێکۆشەر و رۆشنبیر و دڵسۆزان ماڵ و منداڵ و هەموو بەرژەوەندییەکی خۆیانیان بەجێهێشت و رووییان کردە رووگەی پیرۆزەوە، واتا کۆماری مەهاباد. بە مەبەستی هاوکاریی و خزمەتکردن و پەرەپێدان و پارێزگاریی لێکردنیەوە. خۆ مستەفا بارزانی نەمر و هێزە شۆڕشگێڕ و لێهاتووەکەی کە لە هەموو نەبەردەکاندا جێ پەنجەیان دیار و ئاشکرا بوو، هەروەها ئەفسەرە قارەمانەکان بە تایبەتی خوالێخۆشبووان میرحاج و نوری ئەحمەد تەها و چوار شەهیدە نەمرەکان، مستەفا خۆشناو،

عیـزەت عەبدولعەزیـز، خەیرولـلا عەبدولکەریـم و محەمـەد مەحمـود قودسـی و خوالێخۆشـبوو بەکـر عەبدولکەریـم حەوێزی-کۆیـی نـاسراو بـە (رەئیـس بەکـر) و چەنـدان مامۆسـتای قوتابخانـە و پـەروەردەکاری وەك خوالێخۆشـبووان محەمـەد تۆفیـق وردیـی (شـاعیر) کۆیـی و مامۆسـتا عەبدولقـادر ئەحمـەدی هەولێـری و مامۆسـتا کەریـم زەنـد (سـلێمانی) خـوا تەمەنـی درێـژ کات و زۆرانـی تـر کـە ناکـرێ نـاوی هەموانیـان بنووسـین و لەمێـژووی سـەروەریی کـوردا تۆمـار کـراون، نموونـەی زینـدووی هـەرە بەرچـاون. کەچـی زۆر بەداخـەوە! ئیمـڕۆ پەنجـا و پێنـج سـاڵی رەبـەق دوای ئـەو رۆژە هـەرە پرشـنگدارەوە بـە پێچەوانـەوە دەبینیـن رۆڵەکانمـان خوێنـدەوار و رۆشـنبیر و پسـپۆر و کادیرانمـان، بەتایبەتـی خـاوەن بڕوانامـە بەرزەکانمـان، وێـڕای نەهامەتـی و لێقەومـان و گەمـارۆی دوو فـاق و سـێ فاقـی سـەر گـەل و نیشـتمانەکەمان، هەرچەنـد تـا رادەیـەك مووچـە و سـەرمووچە و دەرماڵـەی بـاش وەردەگـرن، نالێـم وەکـو پێویسـت وایـە وەلـێ لـە چـاو تـوان و لـە گوێـرەی ئـەم بارودۆخـە سـەختەماندا بایەخـی شایسـتەیان پێـدراوە و بـە پەرۆشـەوە بـە تەنـگ خەمەکانیانـەوەن، ئەمجـاش مایـەی نیگەرانـی و دڵگوشرانـە کـە دەبینیـن یـان دەبیسـتین زۆرێکیـان گلـەو گازندەیەیـان هەرمـاوە و ڕاوڕاو بێـزارن و هـەردەم چاوەچـاوی ئـەوەن دەرفەتێکیـان بـۆ بڕەخسـێ و بـە دزییـەوە بـێ یـان بـە ئاشـکرا باروبارگەیـان بپێچنـەوە و تێتەقێنـن و بـۆی دەرچـن، خۆتـان بگـرن هاتیـن! بـۆ کـوێ؟ بـۆ هەنـدەران بـۆ بەهەشـتی بـە خەیـاڵ بەڵێـن پێـدراوی خۆرئـاوا! وەلـێ لـە راسـتیدا بـۆ نێوگـەروی هەمیشـە ئـاوەڵای دەریـای (ئیجـە) و قوڕگـی کـراوە و قەتاوقـەت دانەخـراوی نەهەنگـە برسـیەکانی ژێـر ئـاو، یانەخـۆ ئەوکـی هەرگیزاوهەرگیـز تێرنەخـۆرەی نەهەنگـە دووپێیەکانـی باندەکانـی مافیـا و قاچاخچییـە قـۆڵ و گیرفانبـڕەکان و لەوێشـەوە ئـەوا ئەگـەر خـوا کـردی و تاکـو تەرایـان دەربـاز بێـت و (سـنووردارش) نەکرێنـەوە ئەوجـا دەگەنـە شـوێنی مەبەسـت کـە بەداخـەوە لـە بـری ئـەو بەهەشـتە درۆزنەیـەی خەویـان پێـوە

بینیبـوو بریتییـه لـه ژیانـی کۆلەمەرگـی هەرەتاڵـی کوێـرەوەری تاراوگـه لەنێـو کەمپـه تێڵبەندکراوەکانـدا، یاخـود سـەرگەردان لـه کووچـەو کۆڵانـه ساردوسـڕەکانی شاروشـارۆچکەی بیانیـدا، وێـڵ و مانـدوو و بـەدوای پـاروو نانێکـی شـەرمەزاریی لـه رێـگای پەیداکردنـی کارێکـی سـەخت و دژوار، کـه بـه هـەق بـه (کاری رەش) نـاوزەد کـراوە، لـه نێـو خەڵکانێکـی نامـۆدا کـه بـه دوژمنایەتـی و چاوێکـی ئێجـگار سـووکەوە سـەیر دەکرێـن و هەمیشـه لێیـان بێـزارن!

ئەمـه لەکاتێکدایـه کـه وڵاتەکـەی خۆمـان ئەوپـەڕی پێویسـتی بـه زانیاریـی و پسـپۆریی و خزمەتەکانیـان هەیـه و وەك ئاماژەشـی پێـدرا بەوپـەڕی رێزوحورمـەت و پێزانینـەوە مامەڵەیـان لەگەڵـدا دەکرێـت و تارادەیەکیـش بەپێـی تـوان و بـه گوێـرەی چیـن و توێژەکانـی دیکـەی نێـو کۆمەڵـەوە و تەنانـەت بـه بەراوردیشـی لەگـەڵ دراوسـێی و دەوروبەرەکانمانـدا ئاسـتێکی زیندەگیـی باشـیان بـۆ دابینکـراوە و بـه ئومێـدی باشتریشـن. گوتراویشـه «بـەرد لـه جێگـەی خـۆی سـەنگینه»!

دەوجـا ئـەوە دوێنێـی سـەربەزر بـوو، ئەمەیـش ئیمـڕۆی خـەم پژێنـه وەلـێ چاومـان لـه ئاسـۆی سـبەینێی سـەرفرازیی و پڕشـکۆیە.

لە یادی پیاوێکی بە ئەمەگدا

هەولێر ٢٠٠١/٥/١٩

چـل رۆژ لەمەوبـەر دڵـە گەورەکـەی مرۆڤێکـی خزمەتگـوزاری بـێ هاوتـا بـۆ هەتـا هەتایـێ لـە لێـدان کـەوت ئـەوە بـوو شـەوی ٩ لەسـەر ١٠ی نیسـانی ئیمسـاڵ (٢٠٠١) خوالێخۆشـبوو فەرهـاد حەسـەن حوسـنی بـە بێدەنگـی گیانـی سـپارد و ماڵئاوایـی یەکجارەکـی لـە خێـزان و کەسـوکار و سـەرجەم دۆسـتانی کـرد.

ئـەم کەڵەپیـاوە سـاڵی ١٩٤١ چـاوی بـە دیمەنـی قەڵاومنـارەی شـاری هەولێـری دێریـن هەڵێنـاوە، خوێندنـی سـەرەتایی لـە مەخمـوور و بەشـی زانسـتیی دواناوەندیشـی سـاڵی ١٩٥٩ - ١٩٦٠ تـەواو کـردووە و دواتـر بـە (پلـەی شـەرەف) لـە کۆلیجـی پـەروەردەی بەشـی کیمیـا لـە بەغـدا دەرچـووە و بـە بەڕێوەبـەری قوتابخانـەی ناوەندیـی دیبەگـە دامـەزراوە، سـاڵی ١٩٧١ بۆتـە بەڕێوەبـەری

قوتابخانەی ناوەندیی کۆماری (جمهووری) لە هەولێر تا لە ساڵی ١٩٨٠ کراوە بە سەرپەرشتیاری پسپۆریی.

ناوبراو ساڵی ١٩٦٩ لە تەك مامۆستا خاتوو (قەدریە عەزیز) دا کە لە مەیدانی پەروەردە و لە ریزەکانی ئافرەتانی کوردستاندا دەوری بەرچاوی بووە و ئێستا خانەنشینە زەماوەندیان کردووە و یەزدانی مەزن ٣ کوڕ و کچێکی پێبەخشیون (زەماوەند دەرچووی بەشی فیزیا لە کۆلیجی زانست، هاوڕێ دەرچووی بەشی کارەبای کۆلیجی ئەندازیاری، پۆڵا دەرچووی کۆلیجی پزیشکی و خاتوو چراخان کە خوێندکاری قۆناغی دووەمە لە کۆلیجی پزیشکی ددانـدا).

خوالێخۆشبوو مرۆیەکی خاوەن باوەڕ و لە خواترس و هەقپەرست و سەرراست و بە وەفا بوو، هێمن و لەسەرخۆ و تا بڵێیت رەوشت بەرز و پاك، دڵسۆزی گەل و نیشتمان بوو، زیرەك و بە توانا و لێهاتوو بوو چ وەك مامۆستا چ وەکو بەڕێوەبەر، یاخۆ وەك سەرپەرشتیاری پسپۆری هەمیشە بە دڵسۆزیی و بە پەرۆشەوە لەم بوارانەدا بە جیددی کاری کردووە و لە هەوڵی ئەوەدا بووە زانست و پەروەردە لە کوردستان هەر لە پێشکەوتن و پەرەسەندندا بێت. مۆم ئاسا دەتوایەوە و رێگای لە بەردەم رۆڵەکانی گەل رۆشن دەکردەوە و هەر لەم پێناوەشدا سەری نایەوە، هەروەها زۆر نووسین و باسی بەپێزیشی لەمەڕ پسپۆرییەکەی خۆیەوە لە رۆژنامە و گۆڤارەکانـدا بڵاوکردۆتەوە. رەحمەتیی هەموو ئامانجی لە ژیانـدا ئەوە بوو لە رێگای زانست و پەروەردەی راستەقینەوە خزمەتی رۆڵەکانی کوردستان بکات و لەم رێبازە پیرۆزەیدا بۆ ساتێکیش کەمتەرخەمی نەنواندووە، لە هیچ کۆسپ و تەگەرەیەك سڵی نەکردۆتەوە ئەگەرچی هەر لەم پێناوەشدا سەریەشە و ئەشکەنجە و زیانی زۆریشی تووش هاتووە، ئەوەبوو دوو جاران بە سەختی و بە ناهەق بریندار کراوە، بەڵام ئەم هەر درێژەی بە رەوتە پڕ لە

سەروەرییەکەی خۆی داوە و هەرگیز لە راستی لاینەداوە.

خوالێخۆشبوو کە بە شانازییەوە لەسەر ڕێبازی ئەو مامۆستایانەی پەروەردەیان کردبوو دەڕۆیشت، بەو هەموو خەسڵەتە باشانەوە زانیاری و زانستیەوە نموونەیەکی کەم وێنەی کادیری لێوەشاوە و کارای بوارەکانی زانست و پەروەردەی کوردستان بوو، بۆیە بە کۆچی ناوادەی کەلەبەڕێکی فرەوانی لەم مەیدانەدا جێهێڵاوە و (خەسارەتێکی) گەورە و کوشندەبوو لە بواری پەروەردەدا بە گشتی و لە مامۆستایان و قوتابیان و سەرپەرشتیارانی پسپۆری کوردستان بە تایبەتی کە پڕکردنەوە و قەرەبوویان کارێکی ئێجگار دژوارە و کاتێکی زۆریشی گەرەکە!.

جا لەم بۆنە خەمناکەدا وەکو وەفادارییەك لە مامۆستایەکەوە بۆ قوتابیەکی بلیمەتی ڕەوشت بەرز و خزمەتگوزاری نیشتمان، بەندە بە ئەرکی خۆمی دەزانم بەم چەند وشەیە هەرچەند شایستەی زۆر لەمە پتریشە یادی ئەم پیاوە بکەمەوە و دوو دڵۆپ ئەسرینیش بۆ کۆستی کەوتووی ئەم گەلە بەدبەختەم ببارێنم. لە خودای مەزن و میهرەبانیش دەپاڕێمەوە گیانی پاکی بە بەهەشتی بەرینی خۆی شاد بکات و سەبووری و ئارامیی بە خێزان و برا و کەسوکار و دۆستەکانیشی ببەخشێت ، هەزاران سڵاو لە ڕەوانی پاکی کاکە فەرهاد حەسەن حوسنی و لەگیانی سەرجەم مامۆستایان و پەروەردەکارانی کوردستان، هیوداریشین ڕۆڵەکانی ڕێبازی پیرۆزی باوکی ڕەحمەتیان بزر نەکەن! انا لله و انا الیه راجعون.

بۆنە و رۆژەکانی پشوو لە کوردستان

رۆژنامەی برایەتی ٢٠٠١

لە گۆشەی (پرۆفایل)ی ژمارە (٣٣٧٧) ی رۆژی ٢٠٠١/٥/٨ رۆژنامەی (برایەتی) ئازیزدا بەڕێز (دانەر کەریم سەعید) دەربارەی بۆنە و رۆژەکانی پشوو لە کوردستان بابەتێکی بڵاوکردبۆوە و تیایدا دوای پێشەکییەك نووسیویە و دەڵێت «هێشتا بە تەواوی یەکلانەکراوەتەوە کە کامە بۆنە پشووی رەسمییە و کامانەشیان تەنیا ئاهەنگگێڕانە بەبێ پشووی رەسمی، بۆیە حەق وایە ئەو مەسەلەیە بە تەواوی یەکلابکرێتەوە و رۆژانی ساڵیاد و بۆنەکان لێك جودا بکرێنەوە کە کامەیان پشووی رەسمی دەبێ و کامانەیان تەنیا ئاهەنگ گێڕان دەبن، نەك رۆژەك پێشتر بڕیاری لەسەر بدرێ!» ئەوجا لە کۆتایی نووسینەکەیدا پێشنیاز دەکات و دەنووسێت «هەروەها هەق وایە وەزارەتی

رۆشنبیری کاتێك سااڵنامە دەردەکات هەموو رۆژانی پشوو دەستنیشان بکات نەك تەنیا رۆژەکانی ساڵیاد روون بکاتەوە. چونکە ساڵنامەی وەزارەتی رۆشنبیری ساڵنامەیەکی رەسمییە و ناکرێ وەك ساڵنامە بازرگانییەکان بێت «بە قسەی ئەو»» تائێرە بۆچوون و پێشنیازەکانی کاك (دانەر) تەواوە، ئەوەی راستیش بێ داواکەی ئەو برایە شتێکی بەجێ و پێویستە، بەاڵم خۆ وەنەبێ ئەو کارە فەرامۆش کرابێت و روون نەبێت. چونکە ئەنجوومەنی نیشتمانی کوردستان زۆر بە راشکاویی بۆنە و رۆژەکانی پشووی دیاریکردوون و بە بڕیار یەکلایش کردوونەتەوە و بڕیاری داوە کە کامیان پشووی رەسمییە و کامانەیشیان تەنیا بۆ ئاهەنگگێڕانن. وا لێرەدا دەقی بڕیارەکانی پەرلەمانی کوردستانی عێراق لەمبارەیەوە دەخەمە بەرچاوی هەمووانەوە بۆ زانیاری ئەو بەڕێزانەی مەبەستیانە بەو ئومێدەی سوودی لێوەربگیرێت و رۆژەکانی پشووی رەسمی لای گشت خوێنەرانی (برایەتی) ئازیزدا روون و ئاشکرا بن:

١- بڕیاری ژمارە (٣٧)ی رۆژی ١٩٩٢/١١/٢١ بە یادی ١٩٨٨/٣/١٦ رۆژی کیمیابارانکردنی شاری هەڵەبجەی شەهید تیایدا هاتووە: رۆژی ١٦ی ئادار دەکرێتە رۆژی شەهید و لە هەموو ساڵێکدا بە رۆژێکی ماتەمینی رەسمیی دادەنرێ لە سەرانسەری هەرێمی کوردستانی عێراقدا.

٢- لە بڕیاری ژمارە (٤٧) ی رۆژی (١٩٩٢/١٢/٢٨) دا هاتووە.

ئەو جەژن و بۆنانەی لای خوارەوە بە مۆڵەتی رەسمی دادەنرێن بۆ مەسیحیەکان:

أ- جەژنی لەدایك بوونی مەسیح (دروودی خوای لەسەر بێ) رۆژانی ٢٥ و ٢٦ی کانوونی یەکەم لە هەر ساڵێکدا.

ب- جەژنی گەورە (٣) رۆژە.

ت- جەژنی هەڵکشان (الصعود) یەك رۆژ.

ئەو بۆنانەی لای خوارەوە بە مۆڵەتی رەسمی دادەنرێن بۆ ئاشوورییەکان:

أ- یەکی نیسانی هەر ساڵێك سەری ساڵی ئاشووری.

ب- جەژنی (نووسەردیل) یەك رۆژ.

ت- (٧ی ئاب) حەفتی ئابی هەر ساڵێك بە رۆژی شەهیدی ئاشووری دادەنرێت و دەکرێتە رۆژی ماتەمینی نەتەوەییان.

٣- بڕیاری ژمارە (٥)ی رۆژی ١٩٩٣/١/٢٨:

یەکەم: دانانی رۆژی (٥ی ئاداری ١٩٩١) بە رۆژی سەرەتای راپەڕینی کوردستانی عێراق.

دووەم: دانانی رۆژی (٢٠/ئاداری ١٩٩١) بە رۆژی سەرکەوتنی راپەڕینی کوردستانی عێراق.

سێیەم: یادی رۆژی راپەڕین و سەرکەوتنەکەی دەکرێتەوە و هەموو ساڵێك ئاهەنگ بە بۆنەیانەوە لە سەرتاسەری کورستاندا لە سەر ئاستی ڕەسمی و میللی ساز دەکرێ.

چوارەم: هەر شارێکی کوردستانی عێراق یادی رۆژی راپەڕینی خۆی دەکاتەوە و بەو بۆنەیەوە بە شێوەی تایبەتی ئاهەنگ دەگێڕێ.

٤- بڕیاری ژمارە ١٩ی رۆژی ١٩٩٧/٣/١١:

أ-دانانی رۆژی (٣/١٤) لە هەموو ساڵێکدا کە رۆژی لە دایکبوونی پێشەوای نەمر «مستەفا بارزانی» ڕەمزی بزووتنەوەی رزگاریخوازی نەتەوەیی کوردە، بە جەژنێکی نیشتمانی و نەتەوەیی لە هەموو لایەکی کوردستان و دەکرێت بە پشووی ڕەسمی لە هەرێمدا.

٥- بڕیاری ژمارە ٢ی رۆژی ١٩٩٧/٣/١١:

أ- ئاهەنگێڕانی ڕەسمی و میللی لە هەرێمی کوردستاندا بە بۆنەی جەژنی نەورۆزەوە بۆ ماوەی سێ رۆژ دەبێ لە رۆژی (٢١ی ٣)وە لە هەموو ساڵێکدا.

ب- رۆژانی ئاهەنگێڕان پشووی ڕەسمی دەبن لە هەموو لایەکی

هەرێمــدا.

٦- بڕیاری ژمارە ١ی رۆژی ١٩٩٨/٣/١٨:

یەکــەم: دانانــی رۆژی (٣/٥) ی هەمــوو ســاڵێك کــە رۆژی دەســتپێکردنی ڕاپەڕینــی گەلــی کوردســتانە بــە پشــووی ڕەســمی لــە هەرێمــدا.

٧- بڕیاری ژمارە ٢ ی رۆژی ١٩٩٨/٣/١٨:

یەکــەم: دانانــی رۆژی (١١ی٣)ی هەمــوو ســاڵێك رۆژی ئاشــتی (١١)ی ئــادار بــە پشــووی ڕەســمی لــە هەرێمــدا.

٨- بڕیاری ژمارە ١٠ی رۆژی ١٩٩٩/٩/١٩:

أ- دانانــی رۆژی (١٨)ی هــەژدەی شــوبات لــە هەمــوو ســاڵێکدا لــە هەرێمــی کوردســتانی عێــراق بــە رۆژی قوتابیــان و لاوان.

ژێدەر و سەرچاوەکان

١- کــۆی یاســا و بڕیارەکانــی ئەنجوومەنــی نیشــتمانی کوردســتانی عێــراق، چاپــی یەکــەم ١٩٩٧ (بەرگــی یەکــەم ل (٢٨٠).

٢- هەمان سەرچاوە لاپەڕە (٢٨٤).

٣- هەمان سەرچاوە لاپەڕە (٣٢٧) بەرگی دووەم.

٤- هەمان سەرچاوە بەرگی سێیەم چاپی یەکەم- ١٩٩٩ لاپەڕە (٢٢٢).

٥- هەمان سەرچاوە لاپەڕە (٢٢٣).

٦- هەمان سەرچاوە لاپەڕە (٢٥٠).

٧- هەمان سەرچاوە لاپەڕە (٢٥١).

٨- هەمان سەرچاوە بەرگی چوارەم چاپی یەکەم، ١٩٩٩ ل (٢٦٤).

ماڵئاوا شێرەژنەکەی سابڵاخی ماڵئاوا

٢٠٠١

داخـی گرانـم، رۆژی هەینـی ڕێکەوتـی ٢٠٠١/٧/١٣ بـۆ دواجـار دڵـە گـەورە و خۆراگـر و بەسـۆزەکەی ئافرەتێکـی هـەرە مـەزن و خـاوەن هەڵوێسـتی نەگـۆڕی جوامێریـی لـە لێـدان کـەوت. ئەوەبـوو خاتـوو (صالحـە خـان عبدالمنـاف) پـاش بەربەرەکانـی و زۆرانبازییەکـی نابەرابـەر لـە دژی نەخۆشـی (شـێرپەنجە) ی کوشـندەدا گیانـی پاکـی سـپارد و جەسـتە داهێزراوەکـەی لەتـەك گـۆڕی پـڕ لـە نـووری هاوسـەرە سـەربەرزەکەیەوە لـە جەرگـەی (هەولێـر)ی پایتەختـی کوردسـتاندا بـەو خاکـە ئەسـپێردرایەوە کـە هەمـوو تەمەنـی پـڕ لـە سـەروەریی و چەرمەسـەریی و ژان و ژواری خۆیانیـان لـە پێناویـدا بەخشـی و لـە بـۆ رزگاری و سـەربەخۆیی ئەویشـدا تەرخانیـان کردبـوو. شـۆڕە کچەکـەی مەهابـادی صالحـە خـان

لـە هەڕەتـی پشـکووتنی شـکۆفەی یازدەهەمیـن بەهـاری تەمەنیـدا لـە (سـابڵاخ) لەسـەر زاری خۆیـەوە، لەگـەڵ هـاوڕێ و هاوخەباتێکـی باوکـی کوردپەروەریـدا کـە هاتووچـۆی ماڵەکەیانـی دەکـرد ئاشـنایەتی و دۆسـتایەتی پەیداکـردووە و یەکتریـان ناسـیوە، ئـەم وەك شـۆخەکچێکی تازەهەڵچـووی پـەروەردەی بنەماڵـە و خانەوادەیەکـی گۆشـکراو بـە خەباتـی کوردایەتـی و ئەویـان شۆڕەسـواریکی جەوانمـەردی چـاڵاك و ئەفسـەرێکی لێوەشـاوە و رۆشـنبیر و سیاسـەتکارێکی دڵسـۆزی هەمـان بیروبـاوەڕ و رێبـاز، سـەرهەڵگرتووییەکی نەترسـی قارەمـان کـە بـە ئیمانێکـی پتـەوی پۆڵاینـەوە وەکـو سـەربازێکی جەربـەزە و ئـازا لـە مەیدانـی تێکۆشـان و خۆبەختکردنـدا گیانـی خـۆی خسـتبووە سـەرلەپی دەسـتییەوە و بـێ بـاك و سـڵەمینەوە لـە مـردن و هەرچـی مەترسـییەکی دنیـا هەیـە بـە شـوێن هەنـگاوە مێژوویـیەکانـی سـەرۆك (مسـتەفا بارزانـی) نەمـردا لـە کوردسـتانی باشـووردەوە، لـە هەولێـری لانکـەی مێـژووی مرۆڤایەتـی و پێتەختـی کوردانـەوە، لـە سـەنگەرەکانی دۆڵ و نهـاڵ و شـاخە سەرکەشـەکانی بارزانـی مەکـۆی شـێرانەوە رووە و (مەهابـاد)ی پایتەختـی کۆمـاری (کوردسـتان) هەنـگاوی هەڵێنابـوو، بـۆ ئـەوە نـا پاڵـی لێبداتـەوە و تیایـدا پشـووی حەسـانەوە و ئارامیـی بـدات، بەڵکـو بەنیـازی پاراسـتن و داکۆکیکـردن لـە (کۆمـارە کۆرپەکـەی کوردسـتان)ەوە.

نەسـیب وابـوو ئـەم دوو مرۆڤـە مەزنانـە پێکـدی شـادبوون و پەیمانـی دڵسـۆزیی و وەفاداریـیان بـۆ یەکـتری بـۆ هەتایـی مـۆر کـرد و مـاوەی شـەش مانـگان، تەنیـا شـەش مانـگ و بـەس، وەك دوو هاوسـەری شـاد و کامـەران، سـەرەڕای بـەرەو ناخۆشـی و ئاڵۆزبـوون چوونـی بـارودۆخ و بـە حوکمـی ئامادەبـوون لـە بەرەکانـی جەنـگ و رووبەڕووبوونـەوەی دوژمنـدا زۆربـەی کات لـە یەکـدی دابڕانیانـەوە، لـەو ماوەیـە کورتەشـدا ژیانـی ئێجـگار سـادە و سـاکاری پـڕ لـە خۆشەویسـتی و میهرەبانییـان گوزەرانـد و دوای ئـەوە هەرچـی مەینەتـی و کارەسـات و خـەم و پـەژارە و ناسـۆری ژیـان هەیـە بوونـە بەشـی ئـەم دوو دڵـدارە

خێـر لەخۆنەدیوانـەوە!

ئەوەبـوو لـە ئەنجامـی پیلانێکـی نەگریسـی سازشـکارانەی نێودەوڵەتییـەوە کـە سـەڵماندی بەرژەوەندییەکانـی زلهێـزان هـەردەم لـە سـەرووی هەمـوو سـەرەتاکان و تیـۆری و ئایدیۆلۆژییـەکان و رەوشـت و داب و مافەکانـی مرۆڤـەوەن، هەروەهـا بـە هـۆی بەزیـن و وەربـەردان و خەیانەتکاریـی هەنـدێ چڵکاوخـۆری بـێ هەڵوێسـت و هەڵپەڕسـتەکانی نێوخـۆوە، هێـزی چەکـداری دوژمنـی داگیرکـەر، ئەفسـوس، مەهابـادی گرتـەوە (کۆمـارە سـاوا)کەیان لەنێوبـرد و (پێشـەوا قـازی محەمـەد) و سـەرکردەکانی دیکەیـان لـە سـێدارەدان و یـان لـە کونجـی زیندانیـان هاویشـتن و شـارە سـەربەرزەکەی (سـابڵاخ)یان خەڵتانـی خوێـن و تاریکـی کـرد و خەونـی دێریـن و لەمێژینـەی گەلـی کـوردی بێکەسـیان بـۆ ماوەیـەك رەواندەوە!

بارزانـی نەمـر و ٥٠٠ لـە هەڤاڵـە جەنگاوەرەکانـی پـاش چەندیـن رووبەڕووبوونـەوەی نابەرابـەر و نەبـەردی کـەم وێنـە و پاڵەوانانـەدا لـە دژی هێـز و سـوپای هـەر سـێ دەوڵەتانـی ئێـران و عێـراق و تورکیـا و تەنانـەت بـە یارمەتـی ئەمەریکاشـەوە، مەردانـە لـە (چەمـی ئـاراس) پەڕینـەوە و بـۆ مـاوەی پـتر لـە یـازدە سـاڵ لـە کۆمارەکانـی (یەکێتـی شـۆرەوی) ئەوسـا بـە پەناهەندەیـی مانـەوە، هەتـا بـە هەڵگیرسـانی شۆڕشـی ١٤ی تەمـووزی سـاڵی ١٩٥٨ی سـوپا و گەلانـی عێـراق سـەربەرزانە بـە نیشـتمان شـادبوونەوە و گەورەتریـن و گەرمتریـن پێشـوازییان لێکـرا.

کەچـی ئەفسـەر و پێشـمەرگەی ئـازای بزاڤـی رزگاریخـوازی کـورد (خیراللـە عبدالکریـم)ی تـازە زاوای نامـراد، لەتـەك چەنـد ئەفسـەر و تێکۆشـەرانی دیکـەدا، زۆر بەداخـەوە بـە بەڵێنـە بـەدرۆ و سـاختەکەی حکومەتـی ئەوسـای عێـراق بـە لێبـوردن و لێخۆشـبونیان فریویانخـوراد و هاتنـەوە عێـراق و دەسـتبەجێ دەسـتگیرکران و لـە کونجـی زینـدان پەسـتێنران و (حوکمـی لەسـێدارەدان)یان بەسـەردا سـەپاندن و هـەر لـە رۆژی ١٩ی حوزەیرانـی ١٩٤٧دا رۆژی پەڕینـەوەی

بارزانی و هاوەڵەکانی لە (روباری ئاراس) ئەو پۆلە هەڵۆیە (مستەفا خۆشناو، عیزەت عبدولعەزیز، خەیروڵڵا عەبدولکەریم و محەمەد مەحمود قودسی) بە پەتی سێدارەوە هەڵواسران و بوونە شەهیدی کورد و کوردستان و هەتا دنیا مابێ ناویان لە مێژووی کورددا دەدرەوشێتەوە و هەر بە نەمریی دەمێننەوە.

لەولایشەوە بووکی ناکامی شەش مانگەیش، صالحەخانی لێقەوماو لەو رۆژەوە بە بێوەژنی مایەوە و بەرگی رەشی پۆشی و لەگەڵ (فیکری)برایدا بە بێکەسیی و دەربەدەری (هەرچەند ئێرەش نیشتمانی خۆیەتی و زێد و شاری هاوسەرە خۆشەویستە جوانەمەرگەکەیەتی) ژیانی کوڵە مەرگیی بردۆتە سەر و لە نزیك ئارامگەی شەهیدی نەمر دوور لە (سابڵاخێ) پڕ لە یادگاری شیرینی سەردەمی منداڵی و عازەبایەتی و کەسوکارانی خۆیەوە بە تەنیایی سەری رەشی سپی کرد و هەموو ژەهر و تاڵاوی کوڵەمەرگی نۆشیوە و بە درێژایی (٥٤ ساڵ و ٢٤ رۆژ)ی رێك دوای شەهید بوونی هاوسەرەکەی بەوپەڕی رووسووری و سەربەرزیی و وەفاداریی بۆ یادەوەری گیانی بەرزەفڕی خەیروڵڵای قارەمان و بۆ رێبازە پیرۆزەکەی ژیاوە. لەو ماوە دوورودرێژەشدا بە هەڵوێستی نەگۆڕ و بە وردی هەرە بەرز و بە باوەری قایم و بە ویژدانێکی پاك و بێگەردەوە چۆن ئافرەتێکی تێکۆشەری کۆڵنەدەر هەمیشە لە سەنگەری شەڕەفمەندیی کوردایەتی راستەقینەدا ماوەتەوە و لەسەر ئەو رێبازە پیرۆزەدا کە خەیروڵڵای هاوسەری و هەڤاڵە شەهیدەکانی و هەزارانی دیکە گیانی خۆیانیان لە پێناویدا بەختکردووە مکوڕ و بەردەوام بووە. هەربۆیەش ئەم (شێرەژنە سابڵاخییە، هەولێرییە، کوردستانی)یە مایەی رێزلێنان و بایەخ پێدان و ئاوڕ لێدانەوەی سەرۆکی هێژا کاك مەسعود بارزانی و کاك نێچیرڤان بارزانی و رێزدار د.رۆژ نوری شاوەیس و بەرپرسانی دیکەی پارتی دیموکراتی کوردستان و حکومەتی هەرێم بووە، لە هەمان کاتیشدا جێگەی خۆشەویستی و مایەی شانازی پێوەکردنی تێکڕای جەماوەری بە

ئەمەگـی ئـەم نیشـتمانەمانە چونکـە بەراسـتیی تـا مـرد بـە کـردەوە نیشـانیداوە کـە (نموونـەی کەموێنـەی ئافرەتـی پاڵـەوان و خۆراگـر و بەوەفایـە) و (دایکێکـی بـێ هاوتـای هەمـوو تێکۆشـەرێکی کـوردە).

دەسـا بخـەوە لـە پـاڵ زاوای لـێ تێرنەبـووی سـەربەرزتدا، ئارامبـە بـۆ یەکەمجـارت و بـۆ دواجـار لـە ئارامگـەی پـڕ لـە نـووردا.

مـژدە کـەوا دوای (٥٤ سـاڵ و ٢٤ رۆژ)ی لـە یەکدابـڕان گیانـی پاکتـان پێکـدی شـاد و گوشـاد دەبنـەوە. هـەزاران سـڵاو لـەو گیانـە پـاك و بەرزەفڕانەتـان.

دروود لە یادەوەریتان، هەی شێرەژنەکەی سابڵاخی.

یادتان بەخێر و ماڵئاوا.

گەلۆ کەی ئەمە رەوایە!

٢٠٠١/٨/٢٧

هــەروەك لــە رۆژنامــەی برایەتــی ژمــارە (٣٤٦٥)ی رۆژی (٢٠)ی ئــاب و هەفتەنامــەی گــوڵان ژمــارە (٣٤٤)ی رۆژی (٢٣) ی ئابــدا بڵاوکراوەتــەوە هاتــووە: «رۆژی ٢٠٠١/٨/١٩، وەفــدی بــاڵای ئاشــتی نێــوان پارتــی و یەکێتــی لــە بــارەگای مەکتەبــی سیاســی پارتــی دیموکراتــی کوردســتان لــە ســەلاحەدین کۆبوونــەوەی (٦٧)یەمینــی خــۆی ئەنجامــدا. وەفــدی پارتــی دیموکراتــی کوردســتان بــە ســەرۆکایەتی بەڕێــز جەوهــەر نامــق ســالم و ئەندامێتــی بەڕێــزان زەعیــم عەلــی و هۆشــیار زێبــاری و فەرەیــدوون جوانڕۆیــی و حەســەن فەقــێ رەســوڵ بــوو، وەفــدی یەکێتــی نیشــتمانیی کوردســتانیش بــە ســەرۆکایەتی بەڕێــز عومــەری ســەید عەلــی و ئەندامێتــی بەڕێــزان عیــماد ئەحمــەد و مســتەفا ســەید قــادر و ســەعدی

ئەحمەد پیرە و ئازاد جوندیانی و ئاسۆ عەلی پێکهاتبوو، کۆبوونەوەکە لە کەشێکی ئیجابی بەڕێوەچوو، بەکاری لیژنە فەرعییەکاندا چۆوە و بۆ باشتر بەڕێوەچوونی کارەکانیان بڕیاری پێویست درا و رێنوێنی لیژنەکانی کرد بۆ چالاکتر کردنی کارەکانیان کە لەدوا وەجبەی گەڕانەوەی ئاوارەکاندا زیاتر لە (٢٠٠) خێزان بۆ ناوچەکانی هەردوو لا گەڕانەوە، هەر لە کۆبوونەوەکە گفتوگۆ لە بارەی چەندین مەسەلەی دی کرا، لەوانەش مەسەلەی ئەنجوومەن (تا ئێرە دەقی راگەیاندنەکەیە).

جا ئەوەی لێرەدا سەرنجی راکێشاوم و دەمەوێت ئاماژەی پێبدەم دوا رستەی راگەیاندنەکە و زۆر بەتایبەتیش دوا (وشەیەتی) کە دەڵێت (هەر لە کۆبوونەوەکە گفتوگۆ لە بارەی چەندین مەسەلەی دی کرا، لەوانەش مەسەلەی ئەنجوومەن». دەپرسم ئەرێ کام ئەنجوومەن؟ ئەنجومەنی باوکان و مامۆستایانی قوتابخانە، ئەنجومەنی شارەوانی، ئەنجوومەنی سەندیکا؟ یاخود هەر (ئەنجومەن)ێکی تری ئەم کوردستانە؟

خۆ خوانەخواستە ناشکرێ مەبەست (ئەنجوومەنی نیشتمانیی کوردستانی عێراق) بێت کە تاکە سەرچاوەی (شەرعییەت)ی ئەم نیمچە کیانەی ئێستامانە و بە خوێنی ئاڵ و گەشی سەرجەم شەهیدە نەمرەکانی تێکڕای گەل بە پارتی و یەکێتی و شیوعی و.. ئیسلامی و مەسیحی و ئیزدی و.. هەموو لایەن و گرووپە سیاسییە ئاینییەکان و لە ئەنجامی خەباتی نەپساوەی سەخت و بەرخودانی قارەمانانەی پتر لە نیو سەدەی جەماوەری ستەمدیدەی کۆڵنەدەر و راپەڕیوی کوردستاندا هاتۆتە بەرهەم و بۆتە (پێناسە و هێمای) قەوارەی نەتەوایەتیمان! دەڵێم «نا، نا ئینشاللا مەبەست پەرلەمانە حەیاتەکەی خۆمان نییە!» هەروەکو لە چیرۆکەکەی عەزیز نەسیندا، کەرەکە، نا، نا عەیب نەبێ گوێدرێژەکە «گورگ»ێکی زرت و زەبەللاحی دیبوو ماتە ماتە لە پشتەوەڕا خەریکبوو لێیدەهاتە پێش و هەر ئەوەتا هەستی بە هەناسە گەرمەکەیشی

دەکـرد کەچـی خـۆی لـێ نەبـان دەکـرد و دڵـی تۆقیـوی خـۆی بەمـە دەدایـەوە کـە دەیگـوت «نـا، نـا ئینشـاللا گـورگ نییـە!»

جـا ئـەوەی راسـتی بێـت مـن لـەوە دڵنیـام کـە مەبەسـت لـەم وشـەی (ئەنجومەن)ـــە دەق ئەنجومەنـی نیشـتمانی کوردسـتانی خۆمانـە، بۆیـە لـەوە دەترسـم بـۆ (سـازش و سازشـکاریی) سیاسـەت بـەم شـێوەیە باسـی کرابێـت و ئاوەهـا (بەبـێ نـازی) خرابێتـە پەراوێـزی نـەك هـەر گفتوگـۆ بەڵکـو کۆتایـی دوا رسـتەی راگەیاندنەکەیشـەوە و لـە پێسـتەی (چەندیـن مەسـەلەی دی) دا وەرپێچرابێـت، هـەروەك دەشترسـم ئەمـە دەردی (کەنداو)ەکـەی بەسـەردا هاتبێـت، ئـەو کەنـداوەی بـرا فارسـەکان بـە هـی خۆیانیـان زانیـوە و پێـی دەڵێـن (کەنـداوی فـارس) خـوا شـاهیدە بـرا عەرەبەکانیـش و ئێمـەش لـە چلەکانـی سـەدەی بیسـتەمەدا، لـە کتێبەکانـی خوێندنـی سـەرەتایی و دواناوەنـدی هەتـا دەرچوونمـان لـە زانکـۆی بەغـداش لـە وانەکانـی جوگرافیـا و مێـژوودا کـە لـە عێـراق و وڵاتـە عەرەبییەکانـدا و لـە لایـەن مێژووزانـە عەرەبەکانـەوە دانرابـوون و بـە چـاپ گەیەنرابـوون هـەر بـەو نـاوەوە (کەنـداوی فـارس) خوێندبوومـان، کەچـی دواتـر لەلایـەن هەنـدێ حکومـەت و گرووپـی سیاسـی نێونەتەوەیـی تونـدڕۆی عەرەبییـەوە (بـە کەنـداوی عەرەبـی) نـاوزەد کـرا. لـەم نێوەندەشـدا دەوڵەتانـی ناوچەکـە و ئەولاتریـش کـە بەتەنـگ بەرژەوەنـدی خۆیانـەوە بـوون بـۆ ئـەوەی هیـچ لایەکیـان لـە خۆیـان (عێـدز) عـادز نەکـەن و سـەرودڵیان نەگـرن، زیرەکانـە ناوەکەیـان پوخـت و کـورت کـردەوە، سـەری خـۆت مەیەشـێنە، هـەر تەنیـا بە(کەنـداو) نـاوی دەبـەن (نـە فـارس و نەعەرەبـی).

منیـش لـە ناخـەوە هاوارمـە و دەڵێـم «گەلـۆ، خزمینـە، براینـە بـە هیـچ کلۆجێـك و لەبـەر خاتـری هـەچ شـتێك و هیـچ کەسـێك و لایەنێـك رەوا نییـە، هـەق نییـە دروسـت نییـە (گەمـە) بـەم (دەسـتکەوتە) هـەرە مـەزن و پیـرۆزە واتـە (ئەنجوومەنـی نیشـتمانی کوردسـتان- یـان پەرلەمانـی کوردسـتان) بکرێـت

چونکه خۆی لە خۆیدا سەرباری هەموو بارودۆخ و بیروڕا و دید و بۆچوونێك-هەر بە (هیوا و سیمبول) و تەنیا سەرچاوەی شەرعییەتی قەوارەی فیدراڵی بۆ تێکڕای گەلی کوردستان دەمێنێتەوە. میللەتیش بە چاوێکی پڕ بایەخی تڕەوە دەیڕوانێتێ. دەسا، دەستم دامێنی هەموانتان توخنی ئەو کارە ترسناکە مەکەون، بڤەیە! لەگەڵ هیوای گەشمدا بۆ گەیشتن بە ئاشتیەیکی سەرتاسەری و حەسانەوە!

ئایا کورسی و پایە بۆ خزمەتکردنە یان بۆ فیزلێدان و خۆپێوەبادان؟

٢٠٠٢/٨/٢٨

کورسی زۆر جۆری هەنە و لە کەرەستەی جوداواز و بەشێواز و مۆدێلی هەمە چەشن دروست دەکرێت، وەلێ ئەوەی ئێمە لێرەدا مەبەستمانە لێوەی بدوێین تەنیا ئەو جۆرەیانە کە هاوتای پلە و پایەیە و گوزارشت لە (دەسەڵات) هەردەسەڵاتێك کەم یان زۆر بچووك یان گەورە ئاسایی یان هەرە گرنگ و تایبەتی بێت دەکات.

لەم بوارەشدا دید و تێڕوانین و هەڵوێستی خەڵکان لە هەمبەر ئەم کورسی (دەسەڵاتە)دا لە یەك لەم جۆرانەی لای خوارەوە بەدەر نابێت.

خەڵکانێك هەن نەك هەر (کورسی)ەکەیان پێ لە خۆیان گەورەترە، بگرە خۆیشیان بە کۆیلە (عەبد)ی (کورسییەکە) دەزانن و کڕنووشی بۆ دەبەن!

کورسی بەلای ئەوانەوە مەبەستە و ئامانجە و بەس! جا ئەوانە بۆ خووساندن و چڕنووك گیرکردن لێی و بە مەبەستی مانەوەیان بە هەرچی چۆنی بووە بەسەر پشتی کورسییە سیحراوییەکەوە، ئامادەن نەك هەر دەستوپێی ئەوانە بلێسنەوە کە لە سەرووی خۆیانەوەن (زستان و هاوین) ماستاویان بۆ ساردبکەنەوە و هەر کارێك بکەن کە دڵی ئەوانی پێ رازی بێت بەڵکو هەمیشە دەست بە سنگەوەن ماکیافێلانە لە پێناوی دەستپێوەگرتن و پاراستنی کورسییە لەرزۆکەکەیاندا رەفتارگەلی نابەجێ و هەڵسوکەوتی ئابڕووبەرە ئەنجام بدەن و بۆ ئەم مەبەستەش لە کردەوەی هەرە سووك و تەنانەت لە سەرپێچی و لە یاسالادان و پێشێلکردنی بەرژەوەندیی گشتیی و هەر کردەوەیەکی نزمیش سڵ ناکەنەوە!

ئەم جۆرە کەسانە یا ئەوەتا نەزانن یانەخۆ خۆیانی لێ گێل و نەبان دەکەن و ئەو راستییە لە بیرخۆیان دەبەنەوە کە (کورسی) قەتاوقەت هەتاسەر بۆ کەس نەبووە و ناشبێت و وەك دەڵێن (ئەگەر بۆ کەس بمایایەتەوە ئێستا بەر ئەمان نەدەکەوت).

جا بەلای ئەوانەوە کە بەمجۆرە بیردەکەنەوە کورسی تەنیا و تەنیا ئامرازێکە بۆ دەستکەوتی کەسییەتی ئەو تاکانەوە و هەردەم مایەی فیزلێدان و خۆپێوەبادان وشانازیی پێوەکردنە کەچی لەراستییدا ئەوانە چەواشەبوون و بە هەڵەداچوون و سەرەنجامیش هەر مایەپووچ دەبنەوە، چونکە درەنگ یان زوو کورسییەکەیان لە دەست دەدەن و لە هەمانکاتیشدا لە ناو کۆمەڵگە و لای خەڵك و خوادا ریسوا و بێزار دەبن و بێ سەرمایە دەمێننەوە!

پێچەوانەی ئەمانەش خەڵکانێك هەن -زۆرینەن- نەك هەموو دەم خۆیانیان لە (کورسی)یەکەیانیان بەلاوە زۆر بەرزتر و باڵاتر و مەزنتر و بەس، بەڵکو بەو چاوەوە لە کورسی (دەسەڵات) دەڕوانن کە تەنها ئامرازێکە، پلە و پایەیەکە بۆیان رەخساوە تا بەهۆیەوە دەرفەتی ئەوەیان ببێ خزمەتی نیشتمان و گەل و هاوواڵتیانیانی پێ بکەن و هەر هەندەش گرنگیی و بایەخ بە کورسییەوە

دەدەن و بەلایانەوە شیرینە کە بتوانن لە رێگایەوە و بەهۆیەوە هەنگاو بەرەو جێبەجێکردنی ئەو ئارمانج و هێنانەدی ئەو ئاوات و گەیشتن بەو هیوا بەرزانە هەڵێنن کە ساڵەهایە (گەل) لە پێناویاندا خەباتی سەختی کردووە و قوربانیی زۆری داوە و بە لێشاو خوێنی گەشی رۆڵە دڵسۆزەکانی بۆ رشتووە.

ئەم جۆرە نیشتمانپەروەرانە بەم بۆچوون و هەڵوێستە دروستەیانەوە لە هەمبەر کورسی (دەسەڵات) دا تەنیا و تەنیا بە ئەنجامدانی ئەو ئەرکە پیرۆزەیان و بە گەیشتن بەو خەونە خۆشە ئەرخەوانیەیان ئاسوودە و سەرفراز و ئارام دەبن و بۆیان دەلوێت و بگرە مافێکی رەوای خۆیشیانە ئەگەر بە چاوی رێزەوە بڕوانە (کورس)یەوە و شانازیشی پێوەبکەن.

ئیمڕۆش لە کوردستانی ئازاد و ئاسوودەدا کە بە لێبراویی کەوتۆتە خۆ و بەڕێوەیە بە ئاراستەی بنیاتنانی کۆمەڵگەیەکی دیموکراسیی و شارستانیی و ژیارییدا، پێویستیەکی هەرە زۆرمان بەو جۆرەی دووەمی هاووڵاتییانە، کاربەدەست و فەرمانبەر و کارمەند و کادیر و ئەوانەی تەنیا و تەنیا ئەوەندە (کورسی)یەکانیان خۆشگەرەکە و لە خەمیاندانە کە خزمەتی گەل و نیشتمانیانی پێ دەکەن و ئیش و کاروباری هاووڵاتییانیانی پێ راهی دەکەن و مافەکان بۆ خاوەن ماف دەگەڕێننەوە.. ئەو زاتانەی شوکور ژمارەیان روو لە زۆری و ڕێژەشیان روو لە بەرزییە، ئەو کاتانەی (کورس)یەکانیان جێدێڵن لە هەموو ساتێك لای جەماوەر بەڕێزتر و قەدرگران و خۆشەویستتر دەبن. ئەمەش گەورەترین سەرمایەی ژیانە. لە کۆتایی ئەم کورتەباسەدا هیوا دەخوازین ئەوانەی (جۆری یەکەمیش) دید و بۆچوون و تێڕوانینیان سەبارەت بە کورسی (دەسەڵات) بگۆڕێت بەرلەوەی رەوتی بە گوڕوتینژڕۆی دڵسۆزیی و هەقخوازیی سەردەم رایانماڵێت و تەخت و بەختیان سەرنگون بکات و (کورسی) یەکانیان لێوەرگرێتەوە و بیاندات بەوانەی پێیانڕەوایە و بەهەق شایستەیانن، کە ئەمەش بڕیاری مێژووە و هەر دەبێ وابێت!

ململانێی نەوەکان

ژمارە (٤٠١)ی هەفتەنامەی (گوڵان)ی رۆژی ٢٠٠٢/٩/٢٦

لە لاپەڕە (٨)ی ژمارە (٣٧٩٣)ی رۆژنامەی (برایەتی) رۆژی ٢٠٠٢/٩/١٧دا نووسینێکی کاك (فازیل نەجیب) لە ژێر سەردێری (ململانێی نەوەکان یان لێك حاڵی نەبوون)دا بڵاوکراوەتەوە کە تیایدا ئاماژە بەوە دەکات کە رۆژنامە و گۆڤارەکان و دەزگاکانی راگەیاندنی بینراو و بیستراو ماوەیەکە سەرگەرمی سازکردنی گەمەیەکی بێ مانان بە ناوی (ململانێی نەوەکان) و دەڵێن (مەبەست لە ململانێی نەوەکان بریتییە لە لێکحاڵی نەبوون و دژیەك وەستانی نەوەی پێش راپەڕین و نەوەی دوای راپەڕین). هەروەها نووسیویە کە)ئەو بەڕێزانەی تا هەنووکە لەم بوارەدا بیروڕای خۆیان دەربڕیوە بە شێوەیەکی گشتی تەئکید لەسەر ئەوە دەکەنەوە کە نەوەی

کـۆن (واتـا نـەوەی پێـش راپەڕیـن) بەربەسـتێکی گـەورە و زەبەلاحـی بـەردەم خواسـت و جولانـەوە و کارە هەمەچەشـنەکانی نـەوەی نوێیـە، «بەقسـەی خـۆی»). هەروەهـا بەڕێـزی گوتوویـە (بەنـەزەری بەنـدە ئـەوەی کـە ناونـراوە نـەوەی کـۆن سـەرچاوە و داینەمۆیەکـی گرنگـی نوێخوازییـە و ئەوەشـی ناونـراوە نـەوی نـوێ لـە کۆمەڵێـك وەهمـدا دەیانەوێـت بیانـوو بـۆ ئـەو دەسـتەپاچەییەی خۆیـان بهێننـەوە کـە نەیانتوانـی رۆڵـی خۆیـان ببینـن. نـەوەی نـوێ نـەوەی ڤیدیـۆ و سـیدی و بـەردەم سـەتەلایت و بەرنامـە تافیهەکانـە، ئـەوەی ناونـراوە نـەوەی نـوێ، نـەوەی هەڵهاتنـە لـە واقیـع، نـەوەی تەسـلیم بوونـە بەچاولێکـەری و کارە رۆتیـن و بـێ گیانـەکان، بـەڵام ئـەوەی ناونـراوە نـەوەی کـۆن و بـەردەوام وەك رەمزێکـی سـلبی ناویـان دەبـەن، ئـەو نەوەیـەن کـە توانیـان رووبـەڕووی تاریکتریـن قۆناغـی ژیـان ببەنـەوە و لـە بەرامبـەر زەبەلاحتریـن دەسـەڵاتی تۆقێنـەردا بوەسـتنەوە). لـە شـۆێنێکی تـردا دەنووسـێت: (گرفـت ئەوەیـە نـەوەی نـوێ شـێوازی هەڵهاتنـی گرتەبـەر لـە بەرامبـەر هەڵـەی هەنـدێ نـەوەی کۆنـدا، کـە دەبـوو زمانـی گفتوگـۆ و مامەڵەکردنـی هەڵبژاردایـە، نـەوەی نـوێ نەوەیەکـە کـە بـێ باکـە بـە رابـردوو، نـەوەی کـۆن نەوەیەکـە شـانازی دەکات بـە رابـردوو. ئەمـە خاڵـی سـەرەکی دروسـتبوونی ئـەو لێکحاڵـی نەبوونەیـە، بـەڵام مـن نامـەوێ وشـەی (ململانـێ) بـەکار بهێنـم)، دەشـلێت: (ئـەوەی ئێسـتە بەرقـەرارە حاڵـی نەبوونـی نەوەکانـە.. نـەك لـە بەرامبەرەکـەی، بەڵکـو لـە خـودی خۆشـیان، لـە نـەوەی نوێـدا چەندیـن جـۆر لـە ئاراسـتەی بیرکردنـەوە و رەفتـار هەیـە کـە نـەك هـەر لەگـەڵ یـەك هاوتـا نیـن، بەڵکـو تـا سـەر ئێسـقان دژایەتـی یەکتریـش دەکـەن. نـەوەی نـوێ نەوەیەکـە چاوەڕوانـی دروسـتکردنی پـارك و سـەیرانگا و جێـگای هەمـە چەشـنەکانی حەوانـەوە و کات بەسـەربردنە بـێ ئـەوەی بیهـەوێ مانـدوو بێـت)... تـاد. تـا ئێـرە نووسـینی ئـەو برایەیـە.

ئـەوەی لـەو نووسـینانەدا سـەرنجم رادەکێشـێت ئەمەیـە کـەوا پێدەچێـت

خەڵکانێـك هەبـن بیانەوێـت و هـەوڵ بـدەن لـەم بارودۆخـە هـەرە ناسـك و چارەنووسسـازەی ئیمـڕۆی نەتەوەکەمانـدا (بابەتێکـی) نەخـوازراو بوروژێنـن و دەلاقەیەکـی تـازەش بکەنـەوە بـۆ سـەرهەڵدانی پەتایەکـی نەگریـس و کوشـندە بـە نێـوی (ململانێـی نـەوەکان)ەوە، وەك ئـەوەی ئـەم میللەتـەی ئێمـە لـە هیچـی کـەم نەبێـت و بـە هیـچ جـۆرە دەردێکـەوە نەناڵێنـێ و هیـچ گرفتێکـی دیکـەی بـۆ لـە ئـارادا نەبێـت خـۆی پێـوە خەریـك کردبـێ ئەمەیـان نەبێـت!

ئـەوەی راسـتی بێـت (ململانێـی نـەوەکان) وەکـو بەرەنجامـی پێکهاتـە و گۆڕانکاریـی بایۆلـۆژی و فەسـلەجی و سۆسـیۆلۆجی و بـە گوێـرەی جیـاوازی زەمەنـکان بـە شـێوەیەکی گشـتی لەهـەر وڵات و کۆمەڵگەیـەدا و لـە نێـو هەمـوو میللەتانـدا هەبـووە و دیاردەیەکـی زۆر سروشتیشـە، وەلـێ بـەو شـێوەیە نـا کـە لـەو نووسـینانەدا ویسـتراوە بخرێتـە روو، ئەمـە لـە لایـەك، لـە لایەکـی تریشـەوە ئـەو (ململانێـی نـەوەکان) جـارێ و تاکـو ئێسـتەش لـە لای ئێمـەی دانیشـتوانی هەرێمـی کوردسـتانی عێـراق بـەو چەشـنە چەکـەرەی نەکـردووە و بـەو ئاراستەیەدا نەڕۆیشـتووە کـە ئـەو بەڕێزانـە باسـیان لێـوەی کـردووە، نـەوەی کـۆن کـەی و چـۆن بەربەسـتێکی گـەورە و زەبـەلاح بوونـە لـە بـەردەم خواسـت و جوڵانـەوە و کارە هەمـە چەشـنەکانی نـەوەی نوێـدا؟ دوایـی، نـەوەی نـوێ بـۆچ دەبـێ دەسـتەپاچە بـن و لـە کۆمەڵێـك وەهمـدا بژیـن و نـەوەی هەڵهاتـن لـە واقیـع و تەسـلیم بـوون بـە چاولێکـەری و کارە رۆتیـن و بێگیانـەکان نـاوزەد بکرێـت؟ لـە کاتێکـدا سـەردەم سـەردەمی ئـەو ئامێـرە هـەرە پێشـکەوتووانەیە و هـەر گەلێـك لـە هـەر وڵاتێکـدا لێیـان بێبـەش بـێ و خۆیانـی لـێ بەهـرەدار و سـوودمەند نەکـەن ئـەوا بـە کۆمەڵێکـی دواکەوتـوو دەمێننـەوە و لـە رەوتـی تیـژڕۆی کاروانـی پێشـکەوتن و ژیـار و شارسـتانیەتی سـەردەم بەجـێ دەمێنـن و لـەم جیهانـەی کۆمپیوتـەر و ئینتەرنێـت و تەکنەلۆژیـای نـوێ و دنیـای جیهانگەرایـی دا جێگەیـان نابێتـەوە. ئـەدی باشـە، ئەمـەی ئیمـڕۆ پێـی دەگوتـرێ (نـەوەی کـۆن

و نـەوەی پێـش راپەڕیـن) هـەر ئەمیـش لـە رۆژگاری خۆیـدا (نـەوەی نـوێ)ی ئـەو وەخـت نەبـوون و لەگـەڵ نـەوەی پێشـەخۆیاندا (ململانێـی) نەکـردووە؟ ئـەدی لـە نێـو (نـەوەی کۆن)یشـدا چەندیـن جـۆر لـە ئاراسـتەی بیرکردنـەوە و رەفتـار نییـە کـە تاسـەر ئێسـقان دژایەتـی یەکتریـش دەکـەن. خـۆ ئەمـە هـەر بـە (نـەوەی نـوێ) وە پەیوەسـت نییـە.

جـا هـەر وەکـو لـە سـەرەوە گوتمـان، جواداوازیـی لـە نێـوان نەوەکانـدا دیاردەیەکـی یەکجـار سروشـتی و بگـرە پێویستیشـە بـۆ پەرەپێـدان و گەشـەکردن و پێشـڤەچوونی کۆمەڵـگا و شارسـتانییەت بەگشـتی. جـواداوازی لـە دیـد و بیـر و بۆچـوون و جـۆری جیهانبینیـدا، جـوداوازی لـە هەڵوێسـت، لـە ئامانـج و داخوازیـی و خواسـتەکان، جـوداوازی لـە شـێوەی گـوزەران و شـێوازی رەفتارکرنـدا نـەك بـە مانـای دژایەتـی و رێگـە لەیـەك گرتـن و دەستهاویشـتنە ئـەوك و بێنەقاقـەی یەکتریـەوە و هەوڵدانـی سـڕینەوەی ئەویـتر. بەڵکـو دەبێـت بـە تایبەتـی لـە کوردسـتانی رزگارکـراوی ئێمـەدا و پێویستیشـە (نـەوەی کـۆن) نـەك هـەر دەسـتی یارمەتـی و هاریـکاری درێـژکات بـۆ رۆڵەکانـی خۆیـان (نـەوەی نـوێ) کەجـێ پەنجەیـان بـە رووننـی لـە زۆر لـە گۆڕەپانەکانـی خەبـات و بزاڤـی رزگاریخـوازی نیشـتمانی و نەتەوەیـی و لـە جولانـەوەی رۆشـنبیری و زانسـتی و لـە بووژاندنـەوەی کوردسـتاندا دیـارە و لـە زۆرینـە بـوارە جوداوازەکانـدا رۆڵـی هـەرە بەرچاویـان نوانـدووە، کـێ دەڵێـت لـە داهاتـوودا ئەوانیـش رووبـەڕووی سـەختترین رەوشـی نالەبـار و ئاڵـۆز نابنـەوە و بەرامبەریشـی وەکـو کێـوی قەندیـل ناوەسـتنەوە. ئـەدی مافـی خۆشـییان نییـە چاوەڕێـی دروسـتکردنی پـارك و سـەیرانگا و شـوێنی حەوانـەوە و شـتی زیاتریـش بـن؟

دەبێـت نـەوەی کـۆن هـەردەم پشـتگیری تـەواوی نـەوەی نـوێ بکـەن و رێنمایـی و ئامـۆژگاری راسـت و دروسـتیان پێشـکەش بکـەن و سـوود لـە بەهـرە و توانسـتەکانیان وەرگـرن و، دەسـتیان بگـرن و رایـان بهێنـن و ئامادەییـان بکـەن بـۆ

ئەوەی لە ئایندەیەکی نزیکدا کار و فەرمانەکانی وڵات بگرنە ئەستۆ و بەوپەڕی لێوەشاوەیی و زانایییەوە ئەرك و بەرپرسیارییەتییەکانیان بەرامبەر بەگەل و نیشتمان بە ئەنجام بگەیەنن.

(نەوەی نوێ)ش لە سەریەتی بەوپەڕی ڕێز و ستایش و قەدرزانینەوە بڕوانێتە (نەوەی کۆن) و کارە پڕ بایەخ و بەهادارەکانی و قوربانیدانەکانیان بەرز هەڵسەنگێنێت و ڕێز لە رابردوویان بنێت و پەند و سوود لەکردەوە و ئەزموونی پڕ لەسەروەری و شانازییان وەرگرێت چونکە هەرگیز نکوولّی لە ڕۆڵ و کردەوە و فیداکارییەکانیان ناکرێت. گومانیش لەوەدا نییە کە (نەوەی کۆن و نەوەی نوێ) دوو پایە و کۆڵەکەی پتەوی تەواوکەری یەکترین و بە سازان و تەبایی و هاوکاریی و هاوخەباتی هەردووکیان (نەك ململانێ و دژایەتیکردنی یەکتری) ئەم ئەزموونە سەرکەوتووەمان بەرقەرار دەبێ و زێتر گەشە دەکات و کیانەکەمان (کە زۆر گران لە سەر هەموو نەوەکان وەستاوە) دەچەسپێت و دەستکەوتەکانمان پارێزراو دەبن و بە سەرجەم مافە ڕەواکانمان دەگەین و شاد و سەرفراز دەبین.

بۆیەکا دەڵێم ئیمڕۆ ڕۆژی وروژاندنی ئەم بابەتانەی پێکناکۆکی و (ململانێی نەوەکان) نییە، ئەوەندەی ڕۆژی یەك دەنگی و هەماهەنگیی و هاوخەباتی (لێکحاڵیبوونی) هەمووانە.

هەولێر ٢٠٠٢/٩/٢١

ئاوڕدانەوەیەکی بەکەڵک

هەولێر ٢٠٠٢/٩/٢٨

ماوەیەکە کاربەدەستانی خۆمان، حزبی و حکومی بە تایبەتی لەکابینەی سێیەم و چوارەمدا زۆر بە گەرمی دەستیان بە ئاوەدانکردنەوە و بووژاندنەوەی وڵات کردووە. ئەوەتا لە هەموورووێکەوە بەردەوام سەرقاڵی پلاندان و نەخشەڕێژی و کارئاسان کردن بەو مەبەستەی هەرچی زووتر کوردستان بەو بارە داتەپێو و ناهەموارەی دوای وێرانکردن و داڕووخانی سەرخان و ژێرخانییەوە هەڵسێننەوە سەرپێ و بۆ باڕێکی ئاسایی و ڕێکوپێك و گونجاوتر بپەڕێننەوە کە تیایدا هاوواڵتییان بحەسێنەوە و بە ئاسوودەیی و سەرفرازیی ژیانی سادەی پڕ لە شادی و ئارامیی و خۆشگوزەرانی خۆیان بەسەربەرن!

ئەوەتا داموەزگاکانمان چ لەسەر بودجەی حکومەتی هەرێم بێ و چ

بـه یارمەتـی (UN) و رێکخراوەکانییـەوە لەسـەر پشـکی کوردسـتان لـە داهاتـی بڕیـاری (٩٨٦)ی نـەوت بەرامبـەر خـۆراك و دەرمـان بێـت، هەروەهـا بەپشـکداریی رێژەیەکـی مامناوەنـدی لەسـەرمایەگوزاری و سـامانی هاونیشـتمانیاندا چەنـد سـاڵێکە سـەرگەرمی دروسـتکردن و بنیاتنانـەوەی کۆشـك و تـەلار و چاککردنـەوەی فەرمانگـە و خوێندنگـە و پەیمانگـە و کۆلیـژ و بنکـەی تەندروسـتی و نەخۆشـخانە و قیرتاوکردنـی رێگاوبانەکانـی دەرەوە و ناوشـار و شـارۆچکە و گوندەکانـن. رۆژ و شـەو بەیەکـەوە گرێـدەدەدەن و بەهـەر شـێوەیەکی بۆیـان لـوا بێـت درێغیـان نەکـردووە و هەوڵـی بێوچانیـان داوە و لەگـەڵ کاتـدا لـە کێبرکـێ دان بـۆ قەرەبووکردنـەوەی کات و هەمـوو ئـەو زەرەر و زیانانـەی لێمانکەوتـووە. هـەر لـەم رۆژانەیـش لـە ژمـارە(٣٨٠٠)ی رۆژنامـەی برایەتیـدا خوێندمانـەوە کـە بڕیـار دراوە باڵەخانـە و تەلارێکـی نموونەیـی بـۆ سـەرۆکایەتی زانکـۆی سـەلاحەدین لـە هەولێـری پایتەختـدا و لەسـەر بەشـە داهاتـی کوردسـتان لـە بڕیـاری ٩٨٦ دروسـت بکرێـت، کـە ئەمـە هەواڵێکـی هـەرە گرنـگ و زۆریـش دڵخۆشـکەرە.

هـەر لـەم سـۆنگەیەوە و لـە بـواری بووژاندنـەوەدا ئـەوە دێنمـەوە بـەر دیـدە و یـادەوەری خەڵـك کـە سـاڵانێك بـەر لـە شـاڵاوە بەدناوەکانـی ئەنفالـدا لـە شـارۆچکەی (کەڵەکـی یاسـین ئاغـا) مەڵبەنـدی ناحیـەی خەبـات کۆلیـژی کشـتوکاڵی دامەزرێـنرا بـوو، ئـەو کۆلیـژە بـە هەمـوو بەشـەکانییەوە لەسـەر پانتاییەکـی زۆر و بەرفـرە لـە ژێـر دارسـتانە چڕەکـەی رۆخ زێـی گـەورە (زێـی بادینـان)دا لـە شـوێنێکی سروشـتی ئێجـگار گونجـاودا دروسـتکرابوو.

هـەر لەوێـدا چەنـدان بەشـی خوێنـدن و مەشـق و راهێنـان و تاقیگـەی زانسـتی و کێڵگـەی کشـتوکاڵی هەمـوو جـۆر و کێڵگـە و مەڵبەنـدی پـەروەردە و بەخێوکـردن و بەرهەمهێنانـی ئاژەڵیـی هەمـە چەشـنەی وەکـو رەشـەوڵاخ و (گا و مانـگا) و مـەڕ و بزنـی خۆماڵـی و بیانیـی و پەلـەوەر، ئەمـە وێـڕای بەشـی ناوخۆیـی بـۆ قوتابـی و خوێندنـکاران و مامۆسـتایان هـەر لـە شـوێنی نووسـتن و حەوانـەوە و چێشـتخانە

و یانەی قوتابیان و پشوودان و کات بەسەر بردن، بێجگە لە باخچەی گوڵ و گوڵزار و چیمەنە دڵرفێنەکانی و دارو دەرختە سەربەرز و هەمیشە سەوزەکانی لە راستیدا کۆلیژی ناوبراو بەو هەموو دیمەنە دڵڕفێن و ئاو و هەوای سازگار و ئەو ژینگە پاك و خاوێنەیەوە بەهشتێك بوو بۆخۆی، چ بۆ قوتابیان و چی بۆ مامۆستایان و کارمەندانیش.

بەو شێوەیە سەرجەم بەش و پێداویستییەکانی خوێندنی (تیۆری وپراکتیکی) لەو کۆلیژە ناوازەیەدا دەستەبەر کرابوو. بەڵام بەداخەوە وەك بەشێك لە پرۆسە بەدناوەکەی ئەنفال و پیلانە شوومەکەی دوژمن بۆ وێرانکردنی کوردستان لە هەموو بوارێکەوە، ئەو کۆلیژە رەنگین و سەرکەوتووەش بووە قوربانییەك و بە فەرمانی میریی ئەوسا کۆلیژەکە هەڵگیرا و قوتابییەکانیشی هەندێکیان بۆ (کۆلیژی کشتوکاڵی سەر بە زانکۆی موسڵ لە حمام العلیل) و ئەوانی تر بۆ کۆلیژی کشتوکاڵی لە زانکۆی بەغدا (لە ابوغریب) راگوێزران، تەلار و بەهەشتەکەشی بووە نیشتەنی چەند خێزانێکی خێڵەکی مەڕدار و خاوەن رەشەوڵاخ کە لەماوەیەکی کورتدا سەروسیمای شوێنەکەیان بە جارێ شێواند.

ئەوەی جێگەی پەژارە و نیگەرانیشە دوای کێشانەوەی داموەزگاکانی حکومەتی بەغدا لە دوای سەرکەوتنی راپەڕینی بەهاری ١٩٩١دا، دەستی چەپەڵی تێکدان لە ئەنجامی سازانی بارێکی ناهەموار بۆی، گەیشتە ئەوێش و لە ماوەیەکی پێوانەییدا لەگەڵ خاك تەختکراو، هەرچی شوێنەوارێکی ئەو مەڵبەندە نازدارە بوو هەمووی سڕایەوە هەرچی غاباتە حەیاتەکەیشی بنەدارێکی تیادا بەپێوە نەمایەوە و ئەو ناوە کرا بە خاکەسار و بیابانێك وەك ئەوەی هەرگیز درەختێك و یان ئاوەدانییەکی لێ نەبووبێت!

جا ئیمڕۆ وەکو جاران زیندەگیی و جوانیی بەو ناوە ببەخشنەوە.. پێشنیاز دەکەم ئاوڕێکی میهرەبانی لەو پرۆژەیە بدرێتەوە و دووبارە لە

داهاتـی کوردسـتان لـه بڕیـاری ٩٨٦ دا و بەیارمەتـی رێکخـراوە پەیوەندارەکانـی (UN) یـان گـەر هـەر نەبـوو ئـەوا لەسـەر بودجـەی حکومەتـی هەرێـم و بـە یارمەتـی و هـاوکاری و پشـکداریی نیشـتمانپەروەرانی دڵسـۆز و سـەرمایەدار ئـەو کۆلیـژە (کۆلیـژی کشـتوکاڵ) و ئەگـەر بشـکرێت کۆلیـژی ڤیتەرنـەری (پزیشـکی ئاژەڵـی) یـش لەوێـدا دروسـت بکرێنـەوە.. بـە جێبەجێکردنـی ئـەم پرۆژەیـەش لـە لایـەك دەڤەرەکـە ئـاوەدان دەبێتـەو و پێـش دەکـەوێ و دەشـبووژێتەوە.. لـە لایەکـی دیکـەش خوێنـدکاران و مامۆسـتایان و کارگێـڕ و کارمەندانـی ئـەو کۆلیـژە دەحەسـێنەوە و لـە جەنجاڵیـی وسەریەشـەی نێوشـاری (هەولێـر) دوور دەکەونـەوە و لەهەمانکاتـدا دەرفەتـی خوێنـدن و سـەرکەوتنیان زیاتـر بـۆ دەڕەخسـێت، پێمولیـە ئەنجامدانـی ئـەم کارە (پـرۆژە پێشـنیازکراوە) سـوودێکی زۆریـش بـە بەرژەوەندیـی گشـتی دەگەیەنێـت.

چاوەڕوانین

خانەوادە، تاك، نازناو

هەولێر ٢٠٠٢/١٠/٢

لە دێرزەمانەوە لە کۆمەڵگەی ئێمەدا هاووڵاتیان یا راستتر بڵێین تۆڕەکانی نێو کۆمەڵ بەپێی زەمانە و سەردەم پۆلێن کراون و ناسراون. ئەو پۆلێنکردن و ناولێنانەش بە گوێرەی پلەوپایە و دەسەڵاتەوە یان پیشە و کار و فەرمان یاخود لە رێگەی دەسترۆیشتوویی، واتە هەبوونی دارایی و سەروەت و سامانەوە بووە.

ئیتر ئەو ناو و ناسنامانەیش پشت بە پشت و نەوە دوای نەوە وەك بۆماوە بۆ خاوەنەکانیان ماونەتەوە، ئەگەرچی لە زۆر کاتانیشدا ماك و خەسڵەت و بنەما سەرەکییەکانیان لەدەستداوە و ئەو تاکانە بە هیچ شێوەیەك فڕیان بەسەر نازناوە خێزانییەکەیانەوە نەماوە وەك ئەوەی کوڕە ئاغایەك هەر

بە(فـلّان ئاغـا) نـاو ببڕێـت هـەر چەنـدە (ڕێزیشـم بـۆی) لـە دارەتـی دنیایـێ بسـتێ زەوی و سـەرەمەڕێك و جووتەگایەکـی لەڕیـش شـك نەبـات و کونجێکـی قوڕینـەی نەبـێ تیایـدا بحەوێتـەوە و هەمیشـە کێـچ لـە باخەڵیـا سـەوزەڵێ خامـێ بێـت، یـان کـوڕە شـێخێ کـە بـە تەواویـی لـە شـێخایەتیی دوورکەوتبێتـەوە و هـەر بـە کاروبـاری دنیایـەوە خەریـك بـێ و هەمـوو فەرزەکانـی ئایینـی بـە نوێـژ و ڕۆژووشـەوە بـەلاوە نابێـت، کەچـی هـەر بـە (شـێخ فـلّان) ەوە بانـگ بکرێـت یـان ئەندامێکـی خێزانێـك کـە وەختێـك بنەماڵەکەیـان سـاماندار و دەستڕۆیشـتوو خـودان دیوەخانـە و چاکـە و پیاوەتـی و خێـر و خێـرات بووبـن و لـە بەخشـندەیی و کارگوزاریـدا نـاو و دەنگـی زۆریـان هەبـووە، کەچـی ئێسـتا لەگـەڵ ئەوەشـەوە ڕێـزم بـۆی بێدەرەتـان و بوودەڵـە و هیـچ لەبـارا نەبووبێـت، لەگـەڵ ئەوشـەوە هـەر پێـی بگوتـرێ (نەجیبـزادە و خانـەدان).

لـەو نموونانـە زۆرن لەنێـو هـەر کۆمەڵگەیەکـدا، بـە تایبەتـی لـە کـوردەواری لای خۆمـان، وەلـێ جیهـان زۆر بـە خێرایـی لـە گۆڕاندایـە و بەهـۆی ئـەو گۆڕانکارییـەوەش چەمـك و بەهـا و پێـوەر و پێوانـە کۆمەڵایەتییەکانیـش هەمیشـە دەگۆڕێـن.. ئـەوەی سـەردەمانێك بـاو بـووە لـە سـەردەمێکی تـردا بـاوی نەمـاوە و بەسـەرچووە، ئەوەشـی لـە قۆناخێکـدا پەسـەند بـووە و دواتـر پشـتگوێ خـراوە و فەرامـۆش کـراوە.

یـان ئـەوەی بـۆ سـەروەختێك بەکەڵـك و سـوودبەخش بووبێـت پاشـتڕێ دەرکەوتـووە کـە نـەك هـەر بـێ سـوود بگـرە زیانبەخشیشـە، ئەوەشـی زوو زوو بەراسـت و چـاك زانـراوە و ڕەنگـە ئێسـتێ دەرکەوتبـێ کـە هەڵـە و چـەوت و خراپیشـە.

جـا بـەم پێیـە جـاران لـە ڕوانگـەی کۆمەڵگـەی کوردەوارییـەوە هـەر مرۆڤێـك تەنیـا لەبـەر ئـەوەوە کـە سـەر بـە خێزانێکـی نـاودار و نـاسراوی خـاوەن پلـەو پایـە بووبێـت و بـەس ئەگەرچـی خـودی ئـەو کەسـە (وەکـو تـاك) هیـچ ڕەفتـار و

کردەوەیەکی چاکە و بەسوودیشی لە دەست نەهاتبێ، ئەوا هەر بە (خانەدان و نەجیبزادە) ناوبراوە و رێزی زۆری لێگیراوە و ناز و فیزیشی بەسەر خەڵك و خوادا کردووە. بەڵام ئیمڕۆ ئەمە وا نەماوە، بەڵای منەوە بۆ (نەجیبزادەیی) تەنیا هەر ئەوەندە بەس نییە (یەکێك) نەوەی بنەماڵەیەکی خانەدان و دەوڵەمەند بێت کەچی خودی خۆی هەچ خەسڵەتێکی ئەو (نازناوە)ی تیادا بەدی نەکرێ و لەگشت بەهاکانی داشۆرابێت، وەکو ئەوەی (فایەق بێکەس) ی شاعیری نیشتمانپەوەرە لەمەڕ (بەهەشتییانەوە) لە هۆنراوەیەکی پڕ مانایدا فەرموویەتی:

مامە سۆفی وای تەمایە هەر بە ریشی پانەوە
قەسری بۆ حازر کرابێ پڕ لە حۆری جوانەوە
ئەو ئەڵێ جەننەت بەریشە، چی بەسەر عیرفانەوە
سەد سەلاحەدی و دارا قیمەتی یەك ئانەیە
چاوەکەم ئەمما خەیاڵتان خاوە چاکی تێبگەن
خوا یەکێکی خۆش ئەوێ دانا بێ خاوەن عیلم و فەن
کەڵکی بۆخۆی و بەشەر بێ خادیمی راستی وەتەن
هایوهۆوی بێ سەمەر هەر کردەوەی شێتانەیە!

بەڵکو خانەوادە و نەجیبزادەی راستەقینە ئەو کەسەیە هەست بە ئێش و ئازار و ئاوات و ئامانجەکانی خەڵك بکات، خۆی لەکەس بە زلتر نەزانێ رەفتاری راست و رەوا بێت، لە کار و فەرمانیدا دەستپاك و دڵسۆز و چالاك و لێهاتوو بێت، سامانی نەتەوەیی بەلایەوە زۆر بەهی خۆی گرنگتر بێ، چاوی تەماع هەرگیز نەبڕێتە موڵك و ماڵی گشتی و دەست بەسەر ماڵی هیچ کەسێدا نەگرێت، بەلایەوە یەکسان بێت ئەگەر لە هەڕەمی دەسەڵاتدا پلە و پایە هەرە بەرز، یان هی زۆر سادە و ساکاری پێ بدرێت و یانەخۆ هەر هیچی نەبێت.. نەجیبزادەی راست و رەسەن ئەوەیە کە بە هەموو توانایەوە

خزمەتـی گـەل و نیشـتمان دەکات، بـێ ئـەوەی چـاوی لـە پلـە و پایـە و پاداشـتی مـاددی بێـت، بـێ ئـەوەی بـە بۆنـە و بەبـێ بۆنـە، بەهـەق و ناهـەق هـەر خەریکـی خۆرەپێشـکردن و ماسـتاو سـاردکردنەوە و سـنگ دەرپەڕاندنـی بـە درۆ بێـت، ئـەوە خانەدانـە کـە رۆژ و شـەو بـەردەوام لـە خەمـی هاوواڵتییاندایـە، بەبـێ گوێدانـە ئـەوەی کـە لـەو پێنـاوەدا دووچـاری شـکەنجە و دڵ یەشـاندن یانەخـۆ تەنانـەت زەرەر و زیانـی مادیـش دەبێـت، رووبـەڕووی نارەزایـی و تووڕەیـی و نیگەرانـی بەرپـرس و دەسـەاڵتدار و کاربەدەسـتانیش دەبێتـەوە، چونکـە فیداکاریـی و خۆبەختکـردن هەرگیزاوهەرگیـز لـە هیـچ کەنـد وکۆسـپ و لەمپەرێـک سـڵ ناکاتـەوە و دڵسـۆزانیش دەربەسـتی ئـەوە نیـن کـێ خزمەتەکانیـان بەدڵـە و کێـش لێیـان دەردۆنـگ و قیـن لـە دڵن..بەڵکـو بەاڵیانـەوە گرنـگ ئەوەیـە ئەمـان ویژدانـی خۆیانیـان رازی و ئاسـوودە کردبـێ و ئـەرك و فەرمانەکانـی خۆیـان زۆر بـە ئەمانەتـەوە ئەنجـام دابـێ و گومانیشـی تێـدا نییـە ئـەو حەلـە خوایـش و زۆربـەی هـەرە زۆری بـەرەی میللەتیـش لێیـان رازی دەبـن، ئەمەیـە کامەرانـی و سـەرفرازیی راسـتەقینە.

جـا لەکۆمەڵگـەی ئێمـەدا تـا ئێسـتەش خەڵکانێـک هـەن بـە قسـە و بـە رواڵـەت خۆیـان بـە خانـەدان و نەجیبـزادە دەزانـن هـەر لەبـەر ئـەوەی بـاب و باپیرانیـان سـاماندار یـان خـودان دەسـەاڵت بـوون، بـا خۆیشـیان هیچیـان لەبـارا نەبێـت، یاخـۆ رەفتـار و کردەوەکانیـان یەکڕاسـت پێچەوانـەی ئـەو خەسـڵەتە بەرزانـەی سـەرەوە بـن، بـەڵام بـە هیـچ پێـوەر و لۆژیکێـک ئەمانـە بـە (نەجیبـزادە) دانانرێـن، رێـک وەك ئـەوەی شـاعیرێکی عـەرەب بـە هـەق گوتویەتـی:

ان الفتی من یقول ها انذا لیس الفتی من یقول کان ابی

چونکـە (نەجیبزادەیـی) کردەوەیـە، رەوشـتە، هەڵوێسـتە، کەسـایەتییە، نـەك تەنیـا پـارە و سـامان یـان پلـە و پایـەی نایشایسـتە و بـە سـاختە، خانەدانیـی تایبەتـە تەنیـا بـە خـودی (تاك)خۆیـەوە، بـە رەچەڵـەك و بنەماڵـەوە پەیوەسـت

نییە. خۆ ئەو کەسەی بەم پێوەرانە (نەجیبزادەیی) خۆی سەلماند بێت، بێت و لە رەچەڵەکیشدا سەر بە بنەماڵەیەکی (خانەدان و نەجیبزادە)ش بێت ئەوا سەد جار چاکتر و وەك دەڵێن (نووری عەلا نووره).

خودا وێنەی و هاوتایان بەزیاد کات، ئامین.

کێشەی وەرگرتن لە زانکۆ و پەیمانگاکان

رۆژنامەی برایەتی (٣٨٣٤) دووشەممە ٢٠٠٢/١١/٤

لەوەتـەی ئەنجامەکانـی وەرگرتنـی قوتابیانـی دەرچـووی پۆلـی شەشـەمی ئامادەیـی لـە کۆلیـژ و پەیمانگاکانـی سـەر بـە زانکۆکانـی هەرێمـی کوردسـتاندا ئاشـکرا کـراون و ئـەوەش راگەیەنـدراوە کـە بڕیـاری بێبـەش کردنـی ئەوانـەی دوو سـاڵەن لـە کۆلیژەکانـی هـەردوو کۆمەڵـەی پزیشـکی و ئەندازیـاری بـۆ ئیمسـاڵ پیادەکـراوە، لـەو رۆژەوە لێـرەو لـەوێ گوتـە گـوت و ناڕەزایـی و گلـە و گازانـدە بـەر گـوێ دەکـەون و جۆرێـك پشـێوی و نارەحەتـی و بێزاریـی هاتۆتـە نـاوەوە، هەنـدێ مقۆمقـۆی سـەیری لێکەوتۆتـەوە کـە لـە لایەکـەوە دڵسـۆزان و حەقبەدەسـتان بـە پەرۆشـەوە بـە دواداچوونـی هێمنانەیـان لەسـەر بابەتەکـە کـردووە، بـە مەبەسـتی دۆزینـەوەی رێگەچـارەی دروسـت و گونجـاو بـۆ کێشـەکە و وتوویـژ و لێکۆڵینـەوەی

بابەتیانە و مێژگەردی تەلەڤزیۆنیان سازداوە و لە رۆژنامە و گۆڤارانـدا وتاریان نووسیوە، لە لایەکی دیکەیشەوە دڵڕەش و ئەوانەی دەیانەوێ هەردەم راو لە ئاوی لێڵدا بکەن و هەر دەرفەتێك دەقۆزنەوە بۆ ئەوەی مێشێك بکەن بە گایەك و هەر کەموکوڕیەك گەورە بکەن و بۆ مەبەستی شاراوەی خۆیانی بەکار بێنن و نان و پیوازی پێوە بخۆن، بە خۆکەوتن و بە هەق و بە ناهەق دەستیان کرد بە پروپاگەندەی چەواشەکارانە و هێرشی نالەبار بۆ سەر هەندێ لایەنی پێوەندیدار بە مەسەلەکەوە لە رێگای ئەوەشەوە دەخوازن بە تیروتوانجی ژەهراوی ناوی داموەدزگاکانمان بزڕێنن و متمانەی خەڵکیان پێ کەم بکەنەوە.

دێمەوە سەر کرۆکی بابەتەکەوە و دەڵێم ئەو هەنگاوەی بۆ وەرگرتنی قوتابیانی ئیمسااڵ پێڕەوکراوە سەبارەت بە دەرچوونی دووساڵە و وێڕای رێزم بۆ ئەوانەی لە پشتەوەی بڕیارەکەوەن لە رووی پەروەردەییەوە دروست و گونجاو نەبوو (بەتایبەتیش کە لە زانکۆی سلێمانیدا پیادە نەکراوە و بۆتە هۆی دروستکردنی جوداوازی بێ مانا)، راستبوونەکەش هەر راستەوخۆ لە خودی ئەنجامەکەیدا بە دیارکەوتووە و بۆتە مایەی سەرهەڵدانی ئەو هەموو کێشمە و کێش و بێنە و بەرە و بێبەشکردنی دەیان قوتابی زیرەك و خاوەنی کۆ نمرەی بەرز و سەرکەوتوو لە کۆلیژەکانی هەردوو (کۆمەڵەی پزیشکی و ئەندازیاری) و بە بیانووی ئەوەوە کە دەرچووی ساڵی دووەمن! ئەوەی راستی بێت (بەپێی پێڕەوی قوتابخانەکانی دواناوەندیی) قوتابی بۆی هەیە بە (٢) ساڵ پۆلی شەشەمی ئامادەیی ببڕێت (جا چ بەهۆی نەخۆشییەوە یان هەر گرفتێکی دیکەوە بێت، یاخود بە ئارەزووی خۆی بووبێت بە مەبەستی فێربوونی زیاتر و بناخە بۆ بەهێزکردن و فرەوانکردنی ئاستی زانستی و بەدەستهێنانی زانیاری پتر و نمرەی بەرزتر). ئەگەرچی من خۆم لەگەڵ ئەوەدا نیم قوتابی خۆی بێلێتەوە کە لە لایەك ساڵێکی تەمەنی

دەڕوات و لـە لایەکـی دیکەشـەوە ماندووبـوون و پـارە و پـوول و خەرجیـی ئـەو سـاڵەیش بـە فیـڕۆ دەچێـت و کێشـەی لاوەکیـش بـۆ ماڵـەوە و قوتابخانەیـش و پەروەردەیـش دروسـت دەکات، ئەمـە لـە لایـەك، لـە لایەکـی تـرەوە بـە شـێوەیەکی گشـتی دەبـێ وەرگرتنـی خوێنـدکار لـە کۆلیـژ و پەیمانگـەدا (کـە مافێـك رەوای هـەر دەرچوویەکـی ئامادەییەکانـە) بـە گوێـرەی ئـەو مەرجانـەی لـە زانکـۆوە دەستنیشـانکراوە لـەو کۆلیـژ و بەشـانە بێـت کـە خـۆی ئارەزوویەتـی و لـە خۆیشـی رادەبینێـت تیایـدا سـەرکەوێ.

بـەڵام لـە وڵاتـی ئێمـەدا و بـۆ کاری ئێسـتامان کـە هەلومەرجـی قوتابخانەکـە وا دەخـوازێ ژمـارەی وەرگیـراوان لـە هـەر کۆلیـژە و بەشـێکیدا دیاریکـراو و سـنووردا بێـت، بـۆ ئـەوەی هـەر دەرچوویـەك بەپێـی ویسـت و ئـارەزووی خـۆی وەربگیرێـت بـە تایبەتـی لـەو شـوێنانەی داواکاری زۆریـان لەسـەرە وەکـو کۆمەڵـەی پزیشـکی و ئەندازیـاری.. بـە ڕای مـن واباشـە ڕێـگا بەهـەر یەکـێ بـدرێ فۆرمـی ئـەو کۆلیژانـە پـڕ کاتـەوە کـە خـۆی ئارەزوویەتـی بـێ ئـەوەی ڕەچـاوی ئـەوە بکرێـت دەرچـووی یـەك سـاڵەیە یـان دوو سـاڵەیە! لێـرەدا دەمێنێتـەوە هەڵبژاردنـی ئەوانـەی وەردەگیرێـن، بـۆ ئەمەشـیان وا بزانـم شـتێکی سـانا و ئاسـاییە و لـەم بارەیـەوە مـن پێشـنیازی ئـەوە دەکـەم لـە کۆلیـژەکان خۆیـان لەسـەر ئاسـتی زانکـۆدا (تاقیکردنەوەیەکـی سـتاندارد و یەکگرتـوو بـۆ وەرگرتـن)ی تایبـەت بـەو کۆلیژانـەوە سـاز بدرێـت کـە تەنیـا و تەنیـا ئەوانـەی بەراسـتیی شایسـتەی ئـەو کۆلیژانـەن تیایـدا دەردەچـن، ئەوسـاکەش بەگوێـرەی کۆنمـرەی (دەرەنجامـی) ئـەو تاقیکردنەوەیـە تایبەتـەوە لـە بەرزتریـن نمـرەوە بـەرەو خـوار ئـەو ژمارەیـەی دەرچـووان وەربگیرێـن کـە بـۆ هـەر کۆلیـژ و بەشـێکی تەرخانکـراوە، بـەم شـێوەیە وابزانـم کـەس (مەغـدور) ناکرێـت و هـەر یەکێـك مافـی خـۆی پێدەدرێـت و کەسـیش گلەوگازنـدەی نامێنـێ، کۆلیژەکـەش سەریەشـە و مینگەمینگـی ئەمـلاولای لەکـۆڵ دەبێتـەوە، دڵنیاشـم ئـەو قوتابیانـە بـەم

شـێوازە وەردەگیرێـن هەمـوو سـاڵەکانی خوێندنیـان سـەرکەوتووانە و بـێ گرفـت دەبەنـە سـەر و دەرەنجامیـش کادیـر گەلـی زانـا و توانـا و شـیاویان لـێ دێتـەوە و ئەوپـەڕی سـوود بەگـەل و نیشـتمان دەگەیەنـن، خـۆ ئەگـەر ئەمـەش ناکـەن ئـەوە (اضعـف الایـمان) هەروەکـو ئامادەیـی دەردەچـن (٥) نمرەیـان بـۆ بخەنـە سـەر کۆنمرەکانیانـەوە (معـدل) وەکـو هانـدان و دەسـت لـە پشـتدانێك و رەنگـە هەمووانیـش بەمـە رازی بـن و کێشـەکەش چارەسـەر بکرێـت.

مەمی ئالان نوقڵانەی ژیانەوە

٢٠٠٢/١١/٢٣

لەسەرەتای ئەم مانگی رەمەزانی پیرۆزەوە پا شەوانە بۆماوەی پتر لە نێوکاتژمێر میوانێکی ئێسك سووك و دڵڕفێن لە رێگای تەلەڤزیۆنی ئاسمانی کوردستانەوە سەر بە هەموو یان زۆربەی هەرە زۆری ماڵەکانی ئەم هەرێمە و ماڵی زۆربەی کوردەکان لە هەندەرانیشدا دەکات، ئەوەی راستی بێت زنجیرەی تەلەڤزیۆنی (مەمی ئالان) شاکارێکی دانسقە و شایستەیە و گوڕوتینێکی بێ هاوتای بەبەر ژانری دراماى کوردیماندا کردووە کە پێمواید خەریکە بیگەیەنێتە لوتکەوە. ئەوەی پێویستە ئاماژەی پێبدرێت بەداخەوە تا ئێستا نەمزانیوە کەس لێی بەدەنگهاتبێ، یان لەسەری نووسبێ. بۆیەکا من وەکو بەرکوڵێك دەمەوێ بەم چەند وشەیە ئەو باسە بوروژێنم و ئەو گۆمی

بێدەنگییە نائاسایی و ناسروشتییە بشڵەقێنم.. لێرەوە پێویستە ئەوە بدرکێنم کە هەرچەندە من رێبوارى سەرناسی ئەم بواره نیم و لە زۆربەی قوژبن و کەڵەبەر و فرتوفێڵ و هونەرکارییەکاندا سەردەرناکەم و بەڵەد نیم بەڵام بای ئەوەندەم تاموچێژی لێوەرگرتووە کە بەبێ ترس و دڵەڕاوکێ گەواهی ئەوە بدەم کە ئەم کاره پڕ لە داهێنانە هەموو شەوێك بینەرە تامەزرۆکانی بە پەرۆشەوە لە چاوەڕوانی نمایشەکانی دادەژین و چەند چرکەیەکی بەتام و خۆشی لێواولێو لە جوانی و خۆشەویستی و ئەمەگداری و سوارچاکی و جەوانمەردیی لەتەکدا دەگوزەرێنن و لەگەڵ رابردووی ئەفسوناوی مێژووی دێرینی هەمیشە زیندووی باب و باپیرانماندا یەکانگیر دەبنەوە. تاموچێژێکی لەرادەبەدەری تایبەتیشی لێوەردەگرن. هەڵسەنگاندنی لایەنە هونەرییە تایبەتمەندییەکانی کارەکە بۆ پسپۆڕان و شارەزایانی بوارەکەوە خۆیان جێدێڵم، ئەوەندەی بەندە تێگەیشتم تا ئێرەوە (خەونی ١٨)م سەرەڕای هەندێ زێدەڕەویی لە پۆشاك و رایەخ و کەلوپەلی نێو تەلارەکان و کەمێك نەگونجان و یەکنەهاتنەوەی رووخساری جاحێڵانەی دایکەکانی (مەمۆ و بەنگین و بەهار) لەگەڵ واقیعی تەمەنی دایکایەتیدا بەتایبەت لە ئان و ساتی رۆیشتنەکەی (مەم) رووە و دەڤەری خەونەژوانەکەی لەگەڵ گراوییە دڵبەرەکەیدا هەروەها دەڵێم وێڕای زۆر پەنابردنە بەر (فلاشباك) و درێژی ماوەی (تایتلەکە) کە هەموو شەوێ دووبارە دەبێتەوە و کاتێکی باشیش لە نمایشەکە داگیر دەکات، بە راشکاوی دەڵێم کارەکە زۆر سەرکەووتووە لە رووی دەرهێنان و نواندن و وێنەگرتن و هەموو لایەنەکانی پێوەندیدارەوە.

گروپی کار بەو بەرهەمە نایابەیانەوە توانیویانە کەلەپوورێکی دانسقەی نەتەوایەتیمان بژیەننەوە و سروشتێکی پڕ لە عەشق و ئەڤینی بێگەردی کوردەواریمان بۆ بەرجەستە بکەنەوە و جوانیی دیمەنە دڵڕفێنەکانی ئەم وڵاتەمان کوردستانی رازاوەی نەخشێتراوی دەستی کردگارمان بە هەموو کەژ

و لـه گشـت وەرزەکانـی سـاڵدا نیشـانی جیهانـی دەرەوە بـدەن و بـه سـەرجەم دنیـای نامـۆ بـەم تـەلان و بەنـدەن و کێوانـەدا بیاناسـێنن.

ئـەم شـاکارە نموونەییـە بـەوە سـەرکەوتووە کـە دەسـتەیەکی کارامـە و توانـا و لێوەشـاوەی هونەرمەندانـی کوردسـتان بەشـداریان تێـدا کـردووە، هـەر لـەکاك نـاسر حەسـەن وەك دەرهێنەرێکـی هـەرە دیـار و خـاوەن ئەزمـوون و مامۆسـتایان ئەحمـەد سـالار و سـەباح عەبدولڕەحـمان کـە جگـە لـە نوانـدن هـەر لـە دەرهێنـان و کارە هونەرییەکانیشـدا پسـپۆڕ و شـارەزای نـاسراون، تـا دەگاتـە سـەرجەم ئەکتـەر و هونـەرکارەکان بـە کـوڕ و کچـەوە کـە تێکڕایـان لـە نواندنـی رۆڵەکانیـان و بەرجەسـتەکردنی کارەکتەرەکانیانـدا ئەوپـەڕی سـەرکەوتنیان بەدەسـت هێنـاوە. بـەم بۆنەیـەوە لـە ناخـەوە پیرۆزبایـی گـەرم لـە هەمووانیـان دەکـەم و پێیـان دەڵێـم، دەسـتتان سـەدجار خـۆش بێـت هونەرمەنـدە سـالارەکان کـە توانیویانـە بـەم بەرهەمـە هـەرە بـاڵا و پێشـڤەچووەتانەوە چەنـد هەنگاوێـك بـەرەو ترۆپـك سـەرکەون و شـان لـە شـانی بەرهەمـی نایابـی خەڵکانـی تـر بـدەن و زۆریـش لـە ئاسـتی هونـەری درامـای جیهانیـی نزیـك ببنـەوە، ئەمەیـش نۆقڵانـەی ئەوەیـە کـە دیـارە کاروانـی بزاڤـی درامـای رەسـەنی کـوردی بـەرێ کەوتـووە و مـژدەی ئێجـگار خۆشیشـی پێیـە.

ئێمەیـش تـا کۆتایـی داسـتانەکەی ئەڤیـن و مەردایەتـی و سـوارچاکی کوردەواریـی بـە پەرۆشـەوە لـە چاوەڕوانیـی دایـن و هەمیشـە بـە هیـوای بەخشـش و شـاکاری سـەرکەوتووی دیکەتانیـن.

دووبارە پیرۆزە دەستتان خۆش و بە ئومێدی دیدار

شەوانی رەمەزانی جارانی کۆیە

گۆڤاری (گوڵان ژمارە ٤١١) لە ٢٠٠٢/١٢/٤

سروشتی ئادەمیزاد وەهایە کە دوای شەکەتی و ماندووبوونی کارکردن بۆ دەستەبەرکردنی بژێوی خۆی و ماڵ و منداڵی، بۆ حەوانەوە و بەسەربردنی کاتی بێ ئیشی حەز دەکات و پێویستیشە شتهایەك بدۆزێتەوە خۆی پێوە خەریك بکات، بۆ ئەمەیش بە زۆری پەنا دەباتە بەر (یاریی) بە جیاوازی جۆر و شێوەکانییەوە، بە گوێرەی شوێن و کات و سەردەم. لەو رووپشەوە هەموو یارییەکان چۆن یەك نین، بەڵکو بەپێی رەگەز (نێرومێ) و بە گوێرەی تەمەن یارییەکان دەگۆڕێن. یارییەکانی رەگەزی ئافرەت تارادەیەك لەهی پیاوانە جیانە، هەروەها منداڵان و هەرزەکاران و گەورەکانیش هەر تەمەن و گەمەی تایبەت بە خۆیانیان هەنە و لەگەڵ ئەوانی دیکەدا

جـوداوازن. لـه هەمانکاتیشـدا هـەر نەتـەوە و کۆمەڵگـە و بگـرە هـەر دەڤـەر و ناوچـە و شـار و هـەر گوندێکیـش لەوانەیـە گەمـە و یـاری تایبەتـی خۆیـان هەبێـت. وێـڕای ئەوەیـش یـاری هەنـە بـە رۆژ دەکرێـن و هـی تریـش شـەوانەن. ئـەوەی لێـرەدا مەبەسـتە باسـی لێـوە بکـەم شـەوانی رەمەزانـی جارانـی شـاری (کۆیە)یـە، بـە تایبەتـی ئـەو سـەردەمانەی رەمـەزان دەکەوتـە وەرزی هاویـن و سـەرەتای پاییـزەوە. لـە یادمـە ئەوکاتانـەی کـە ئێمەومانـان مێرمنـداڵ و قوتابـی قۆناغـی سـەرەتایی و ناوەندیـی بووین، دابونەریتـی شـەوانی مانگـی رەمەزانـی پیـرۆز لـە کۆیـە زۆر خـۆش و دڵگیـر و سـەرنج راکێـش بـوو. ئـەوە بـوو پشـتی رۆژ و شـکاندن بـە زرمـەی تۆپـە شـەهیدەی وەسـتا رەجـەب لەبـەر دەرگای (قشـڵە) لـە (گـردی کەکـون- سـەید جامـی)دا کـە خوالێخۆشـبوو (حەمەعەبـو) ئاگریـدەدا ئـەوەش بـە هێـمای راوەشـاندنی دووگـرد (بەرمـاڵ) یـان مەندیلـە (مێـزەر) سـپییەکەی مـەلا عەبدولڕەحمانـی ڕەحمەتـی (کـە بـە مـەلا فنـدەق مەشـوور بـوو) لەسـەر گومبەتـی مزگەوتـی گـەورەوە، لـە دوای نوێـژی خەوتنـان (عیشـا) و تەراویحکردنـدا پیـاوان رووییـان دەکـردە چەنـد چایخانەیەکـی شـار بـۆ رابـواردن و بەسـەربردنی کات. ئێمـە خۆمـان بـە زۆریـی دەچووینـە چایخانەکـەی (کاك سـمایل عـەرەب)ی ڕەحمەتـی کـە لەناوەنـدی بـازاڕدا بـوو، لەنێـو ئەوانـەی هەمیشـە بـۆ ئـەوێ دەهاتـن دەسـتەیەك پیـاوی قۆشـمە و خـۆش مەشرەبـی بـەدەرەوە و نـاسراو هەبـوون لای خەڵکەکـەوە ڕێـزی تایبەتیـان هەبـوو، ئەوانـە دەبوونـە دوو تیـپ و تـا درەنگانـی شـەو یـاری (سـینی)یان دەکـرد لـە کۆیـە پێـی دەگوتـرا (سـینی و زولفانـێ). لەهـەر لایەکیـان یەکێـك کـە بەڕاسـتی زۆر شـارەزا و لـە دیتنـەوەی (ئەنگوسـتیلە)دا سـەرناس بـوو دەکـرا بـە (وەسـتا) و یەکێکـش دەبـووە پسـپۆڕی شـاردنەوەی ئەنگوسـتیلەکە.

دوای شـاردنەوەی ئەنگوسـتیلەکە لـە ژێـر پەردەیەکـەوە، ئەندامێکـی تیپەکـە سـینییەکەی لەسـەر لەپـی دەسـتیدا چەنـد جارێـك دەسـووڕاند و دەیگـووت (بـاد)

و لەبەردەمی رکابەرانیدا لەسەر زەوی دایدەنا و دەکشایەوە.

ئەوجا وەستای تیپی بەرامبەر خۆی، جاروباریش ئەندامەکانی تر بە نۆرە خولێکی بە سینییەکەدا و (شك)یان دەهاویشتە سەر چەند (زولفێك) و بەدەستێك دەیگرتن و بەدەستەکەی تر زولفەکانی دیکەی تووڕ هەڵدەدان و بە پەلە دەیگوت (ئەمە فت.. ئەمە فت.. ئەمەش فت).. هەرکات ئەنگوستیلە لە بن یەك لەوانەدا بوایە، تیپی بەرامبەر هاواریان دەکرد (نەڕۆیت) و دەیانکردە قیژەقیژ و پێکەنین و بەپێی ئەو زولفانەی کە مابوونەوە خاڵیان بۆخۆیان حیساب دەکرد. خۆ ئەگەر بە پێچەوانەیش هەتا دواییین دوو زولف ئەنگوستیلە دەرنەکەوتبایە، ئەوا وەستای بڕاوە بە هەردوو دەست سینیەکەی بەرزدەکردەوە و رایدەوەشاند و دەنگی ئەنگوستیلەکە لە ژێر زولفەکەوە دەزرینگایەوە، ئەوها نۆرەی ئەوان دەهات بیشارنەوە. هەر لەماوەی گەمەکەشدا دەنگخۆشانی ئەوسای کۆیە هێندەی تر کۆڕەکەیان بە گۆرانییەکانیان دەخروشاند و دانیشتوانیان مەست و سەرسام دەکردن. هەر ناوە ناوەش سیی و جگەری گەرم و تاخمە چای تازە دێمکراوی تام و بۆن خۆش بۆ هەموو ئامادەبووان دەهات. لە کۆتایشدا تیپی بڕاوە بە چەپڵە ڕێزان دەکەوتنە پێکەنین و هاتوو هاوار و گۆرانی گوتن و داوای هەرکارێکیشیان بکردایە دەبوا دۆڕاوان ئەنجامی بدەن. ئا بەو شێوەیە تا نزیکی پارشێو بەم بەزمە رایاندەبوارد. ئەوکاتیش ماوەیەك بەر لە ساتەوەختی پارشێو کردن، خوالێخۆشبووان (عەزیزی زوڕناچی و حەمە عەبۆی دۆڵەنگێو) بۆ بێدارکردنەوەی کەیبانووان (چونکە رادیۆ و تەلەڤزیۆن و تەنانەت کاتژمێریش لە ئارادا نەبوون) بە کۆڵاندا دەگەڕان و هەموو کووچە و گەڕەکەکانی (کۆیە) یان تەیدەکرد. لە هەمووان دڵگرتر کە تا ئێستا لەبیرم ماوە ئاوازەکەی (ئامۆزاگیان) بوو، ئێمەی مێردمندالیش لە تەك یەکەم فیقەی زوڕنا و تەپەی دۆڵەکەدا لە چایخانەوە بە دوایانەوە

دەڕۆیشتین، بەدەم پێکەنین و گاڵتەوگەپ و چەپڵە لێدانەوە هەرکەسە و تا نزیك ماڵەکەی خۆمانەوە بەو شێوەیە ژمارەکەمان تا دەهات لە کورتی دەدا و دواییـن کەس پاش هەمووان خۆی دەکرد بە ماڵەوەیدا و بەرەبەرە دەنگی دۆڵ و زوڕناکەش دوور دەکەوتەوە و سەرەنجام نەدەما.

کابانی ماڵانیش ئەو دەمە لە خەو رادەبوون و زۆربەی هەرە زۆریان بۆ پارشێو سەر لە نوێ شێو (چێشت) یان لێدەنایەوە، هەر خانەوادەیەك بە پێی توانا و باری گوزەرانی خۆیان و بە زۆریش پلاوی بە برنجی کوردی و رۆنی کرمانج (خۆماڵی) ییان ئامادە دەکرد. گەورە و بچووکیش لەو رۆژگارەدا بە رۆژوو دەبوون، تەنانەت ساواکانیش کە تەمەنی رۆژوو گرتنیان نەبوو، پارشێوان هەڵدەستانەوە و بەرکۆڵێکیان دەخوارد و بەناز و فیزەوە خۆیان دەخزاندە نێو جێگەکانیانەوە و هەر زوو فریشتەی خەو دەیبردنەوە.

وایش دەبوو هەندێ سات بەیانیان بۆ راگەیاندنی دەست لەخواردن هەڵگرتن (ئیمساك) هەمدیس نرکەی (تۆپە شەهید) کپی و خامۆشی شارەکەمانی دەهەژاندەوە و مژدەی بانگی بۆ نوێژی بەیانی و گەیشتنی رۆژێکی تازەی دەدا بە گوێی خەڵکەکەدا.

ئێوارانی رۆژی عالفە (عەرەفە) و یەکەم شەوی جەژنیش، من لەگەڵ باوکم و ماممدا دەچووینە دووکانە خۆش وپاك و خاوێنەکەی خوالێخۆشبوو (وەستا مەعروفی کامەلا)ی سەرتاش، لەتەك چەند پیاو ماقوڵی ئەوساکە، وەك نەریتێکی ساڵانە بەو بۆنەیەوە بانگهێشتی دەکردن و لەوێدا فتارمان دەکردەوە، ئەوجا پاش نانخواردن و شەربەت و چای خواردنەوە، هەر لەوێدا سەرمان بۆ دەتاشرا و دواتریش دەچووین بۆ (حەمام) ئەوسا (حەمامی حەسەناغا، حەمامی ناوەندێ (گچکەشیان پێدەگوت) و (حەمامی ئیسکان) لە کۆیە هەبوون، لە ماڵاندا حەمام کەم هەبوون، ئەو (سەرشۆرکانەی) لە هەندێ ماڵانیشدا هەبوون زۆر سەرەتایی و ناتەواو بوون.

لە هەمان شەودا ئافرەتان دەست و پەنجەیان لە (خەنە) دەگرت و رۆژانی جەژن جلی ئاڵ و واڵیان دەپۆشی و ئێمەی کوڕوکاریش کورتەك و شەروالّی (مرادخانی، یان مەحمودی و یان دیموکرات) و جوتێ پێڵاوی نوێمان بۆ دەکڕدرا و سبەینەکەی بە پڵاو و برنج و قەیسی جەژنمان دەکرد، جەژنانەمان وەردەگرت، بەبێ خەم و بێ ئاگا لە کێشەکانی ژیان، بە خۆبادان و ناز و فیزەوە رووە و (چەرخ وفەلەك) دەچووین کە گۆڕەپانێك بوو رۆژانی جەژن جوڵانە (لەیلوك) و (چەرخ و فەلەك)ی تیادا ئامادە دەکرا و بۆ منداڵان و هەرزەکاران، فرۆشیارانیش جۆرەها خواردن و شیرنەمەنی و شتی خۆشیان دێنا و لەوێ بە منداڵانیان دەفرۆشتنەوە. جاروباریش منداڵان بەیەك ئانە (چوارفلوس) سواری پاس و لۆری دەبوون ئەوانەی بۆدییەکانیان تەختە بوو، هەتا دەرەوەی شاریان دەبردن و بە قیژە و هات و هاوار و چەپڵە و پێکەنینەوە دەیانهێنانەوە. بەراستی ساڵانێکی خۆش بوون و زۆر بە خێرایی بەسەرچوون. سەرباری دەستکورتی و نەبوونی و ساکاری و سادەیی شێوازی ژیانی خەڵکە دڵساف و سەرفرازەکە، چاویان زۆر تێر و دڵیشیان پڕ لە میهر و پیاوەتی و هیوای گەش، زۆر ئاسوودە و بەقەناعەتەوە دەیانگوزەراندن!

٢٦/رەمەزانی ١٤٢٣ بەرامبەر ٢٠٠٢/١٢/١

رۆڵی شارەوانی و ئەرکی هاوواڵاتی

٢٠٠٣/٣/١

لـە هـەر وڵاتێکـدا چەنـد دەزگایەکـی زێـدە گرنـگ و بنەڕەتیـی هـەن کـە تایبەتمەندێتـی جیاکەرەوەیـان هەیـە و خاوەنـی بەهـا و بایەخـی تایبەتیشـن. یەکێـک لـەو دامەزراوانەیـش کـە زۆر بەرچـاو و لـە ڕووە (شـارەوانی)یەکانە کـە بـۆ پێشکەشـکردنی بەشـی هـەرە زۆری خزمەتگوزارییـەکان لـە پێشـەوەی هـەرە داموەدەزگـە زۆر پێویسـت و گرنگەکاندایـە، ئەگـەر گرنگتریـش نەبێـت! چونکـە ئـەم بـەدەر لـە زۆربـەی دەزگاکانـی دیکـەی وڵات، پێوەندیـی ڕاسـتەوخۆی بـە هەمـوو هاووڵاتییانـەوە هەیـە، پێوەندییەکـی ژیاریـی هەمەلایەنـە و جۆربەجـۆر لـە تـەواوی بوارەکانـی نیشـتەنیی پەیوەسـت بـە زەوی و زار و خانووبـەرە، کووچـەو کـۆڵان و بـازاڕ و شـەقام و گۆڕەپـان چیمـەن و باخچـەی گشـتی و نەخشـەدانان و

تەلارسازیی... تا دەگاتە بابەتی پێداویستییەکانی وەکو ئاو و ئاوەڕۆ و کارەبا و دابینکردنی هۆیەکانی گواستنەوە و هاتووچۆکردن و پاراستنی پاك و خاوێنی و ژینگە و گونجاندنی ڕەوش و کەشوهەوای لەبار بۆ ژیانێکی بێگەرد و ئارام و ئاسوودەگی بۆ هاونیشتمانیان و پاراستنیان لە هەر دەرد و پەتا و مەینەتییەکی زیانبەخش و مەترسیدارەوە!

لە راستییدا شارەوانی وەکو (بڕبڕەی پشتی) کۆمەڵگە وایە، هەرکات ئەو (بڕبڕەیە) شارەوانی ساخلەم و قایم و پتەو بێ ئەوا ژیان لە کۆمەڵگەیدا تا ڕادەیەکی زۆر بەبێ خەوش و کەموکوڕی دەچێتە سەرو، ئاپۆرەی خەڵکی ئەو شوێنە بەبێ گرفت و گرێ و گۆڵ ژیان دەگوزەرێنن، لە زۆر لاوە ڕەحەت و حەساوە دەبن، بە پێچەوانەوەیش هەر کەموکوڕی و ناگوزەری ناڕێکی لە بنیاد و کاروکردەوەکانی ئەم دەزگا ژیارییە دەبێتە هۆکار و فاکتەرێکی کاریگەری زیانبەخش و شوێنەواری زۆر خراپ و نێگەتیڤانەی بۆ سەر کۆمەڵ لێدەکەوێتەوە کە بەشێوەیەکی زەق بەرچاو دەکەون و هەستیان پێدەکرێت و ڕەوتی زیندەگیی لە پێشڤەچوون دەوەستێنێ و پرۆسەی گەشەسەندن و پێشکەوتن و پەرەپێدان زۆر دوا دەخات.

هەربۆیەشە دەبینین لە وڵاتە پێشکەوتووەکاندا، بەتایبەتی وڵاتانی ڕۆژئاوا (ئەورووپا و ئەمەریکا) گرنگی زێدە تایبەت بە (شارەوانی)یەکانیان دەدەن، پلە و پایەی ئەم دەزگایە لە سەرووی هەموو دەزگاکانی تر‌ەوە دایە، لە ڕووی کارگێڕیی و خزمەتگوزارییەوە بە پلەی یەکەمین دێت و، لە قووچەکی (هەڕەمی) رایەڵی شارستانیاندا بە بناخە و کۆڵەگەی هەرە سەرەکی دەژمێردرێت.

لێرەوەیە کە پێویست دەکات ئێمەیش لەم هەرێمە ئازادەی کوردستانی خۆماندا، وەکو پێویست چ حکومەت و چ وەکو کۆمەڵە و ڕێکخراوە و تاکیش گرنگی و بایەخی تەواو بە (شارەوانی) و لق و پۆپەکانی بدەین و بەپێی

توانست و بەهەموو شێوەیەك پشتی بگرین و هاوکاریی لە تەکدا بکەین و بڕیار و سەرجەم ڕێنماییەکانی بەجێ بگەیەنین و هەموو ئەرکەکانی سەرشانمان لە بەرامبەریدا جێبەجێ بکەین، چونکە تەنیا بەم ڕێبازە پێش دەکەوین و ئاسوودە و سەرفراز دەبین و بە خێرایی هەنگاو بەرەو (کۆمەڵگەی شارستانی) هەڵدێنین و لە ئاسۆی کامەرانی و بەختەوەری نزیك دەبینەوە.

شارەوانی کۆیە، دەستتان خۆش

رۆژی دووشەممە ڕێکەوتی ٢٠٠٣/٧/٢١ ڕۆژنامەی (کوردستانی نوێ) لە ژمارە (٣١٢٣)ی خۆیدا دەقی ئەم هەواڵەی خوارەوەی بەم شێوەیە نووسیوە.

لەسەر بودجەی حکومەتی هەرێم

لەسەر ڕووبەری ٦٠ دۆنم ناوچەی پیشەسازیی کۆیە دروست دەکرێت، لە دیدەوان یەعقوبەوە.

«لە پرۆژەیەکی خزمەتگوزارییدا و بەمەبەستی کۆکردنەوەی پیشەوەران لە یەك ناوچەی تایبەتدا، لەسەر بودجەی حکومەی هەرێم و لەسەر ڕووبەری ٦٠ دۆنم ناوچەی پیشەسازی لە کۆیە دروست دەکرێت. لەو بارەیەوە لە لێدوانێکیدا سەرۆکی شارەوانیی کۆیە پێی ڕاگەیاندین کە لە چەند ڕۆژی ڕابردوودا و لەسەر

بودجەی حکومەتی هەرێمی کوردستان پڕۆژەی ناوچەی پیشەسازیی کۆیە لە نزیک سێ ڕێیانی هەولێر- کۆیە- کەرکوك دەستپێکردووە. ئاماژەی بۆ ئەوەش کرد، کە پڕۆژەکە زەوییەکی ٦٠ دۆنمی بۆ تەرخانکراوە و سەرجەم پێداویستیەکان و خزمەتگوزارییەکانی بۆ دابین دەکرێت و پاش تەواوبوونی پیشەوەرانی سەر ڕێگای حەمامۆك بۆ ناوچەی پیشەسایی کۆیە دەگوێزرێنەوە. پێویستە بگوترێت پڕۆژەکە چەندین گەراج و دوکان لەخۆ دەگرێت و پێداویستی کارەبا و ئاو و ئاوەڕۆی بۆ دابین دەکرێت» (تا ئێرە دەقی بەشێکی هەواڵەکەیە کەمەبەستی منە).

ئەوەی ڕاستی بێ چەند ناوەرۆکی هەواڵەکە دڵخۆشکەر و مژدە بەخشە، دوو ئەوەندەیش خودی بڕیارەکە پەسەند و بەجێیە! چونکە ئەو شوێنەی ئێستەی پیشەوەرانی (فیتەرخانەکە)ی سەر ڕێگای (حەمامۆك) بە هیچ شێوە و پێوەرێك گونجاو نییە و بۆ ئەو جۆرە کارە پیشەییانە دەستنادات! بە خراپیشی نازانم ئەوە بخەمەبیر کە کاتی خۆی لە ساڵەکانی هەشتاکانی سەدەی ڕابردوودا کوردێکی بەعسی قایقامی کۆیە بوو، نووسەری ئەم چەند دێڕەش (بەندە) بەڕێوەبەری قوتابخانەی ناوەندیی کوڕان بووم لەو دەمیدا، وەختێك بیستم ئەو شوێنە (ڕێگای حەمامۆك) دەستنیشانکراوە و بڕیار وایە فیتەرخانەکەی لێ بنیاد بنرێت، سەردانی جەنابی قایمقامم کرد و گفتوگۆیەکی درێژخایەنمان لەبارەی بابەتەکەوە کرد، کە ئەم فیتەرخانەیە لە ڕێگای حەمامۆك دروست نەکرێت، وەلێ هەر من دەمگوت ئەو نەیدەسەلماند. لەنێو قسەکاندا هەوڵم دا بۆ جەنابیان ڕوونبکەمەوە کە ئەو شوێنە لەبەر ئەم هۆیانە بۆ پڕۆژەکە شیاو نییە چونکە: شوێنەکە بەسەر دۆڵ و ڕووبار و پانتاییەکی زۆری ڕەز و باخەکانی شاردا دەڕوانێت و کەشوهەوایەکی خۆش و سازگار و دیمەنی زۆر جوان و دڵڕفێنی هەیە و لەبەرزاییەکی سەرووی شار و نزیك بە کانی و سەرچاوەی ئاوی (حەمامۆك) ە کە هەم سەرچاوەی ئاوی شارە و لە هەمانکاتیشدا سەیرانگە و مەڵبەندێکی

گەشتیاریی و شوێنی رابواردنی لەمێژینەی خەڵکی کۆیە و میوانانیش بووە، جا دروستکردنی پرۆژەکە لەوێدا دەبێتە هۆکاری پیسبوونی ژینگە و هەواو سروشتی دڵرفێن و دیمەنە نایابەکەی کەرتەکە تێکدەدات و پاشەڕۆی رۆنی پیس و گازی رەشداگەڕاو کەفاوی تایید و سابوون و بۆن و بەرامەی لەحیم و لەحیمکاری و چڵکاو بەجارێك ئەو ناوە دەشێوێنن، هەروەها تەقوتوقی چەکوچ و کوتان و گڕ و هۆڕی ماکینەی ئۆتۆمبیل و لۆری و گەللابە و تراکتەر و فیقەفیقی هۆڕنەکانیان ئارامیی دانیشتوانەکانی گەڕەکە زۆر لێوە نزیکەکەی بەجارێ دەشڵەژێنن ناڕەحەتیشیان دەکات. لە هەمانکاتدا، وتم لە کۆیە و دەوروبەریدا زۆران شوێنی باشتر و گونجاوتر هەن هەم زەویی میرییەن و کەمتر پارەیان تێدەچێت و هەمیش دوورن لە ئاوەدانیی و ئاویشیان هەیە. بۆیە گوتم گوناهە ئەوکارە نادروستە ئەنجام بدرێت، دوارۆژیش دەیسەلمێنێت کە ئەوە هەنگاوێکی هەڵەیە و پەشیمانیشی بەدواوەیە کە دادنادات، جا وا چاکە هەتا دەستی پێنەکراوە کار لە کار نەترازاوە چارەسەرێکی راستی بۆ بدۆزرێتەوە! چونکە ئەوە پەیوەندیی بە دوارۆژی شارەکەوە هەیە!

لێرەدا جەنابی قایمقام بڕێك گەرم داهات، بەنیمچە هەڕەشەیەکی شاراوە گوتی: «باشە تۆ بەناوی چە لایەنێکەوە ئەم قسانە دەکەیت؟- ئەمەیش ماناکەی لەوان رۆژگاراندا روون و ئاشکرا بوو، بەتایبەتیش کە کونیەکەی من لەلای ئەمان وەك یەکێك لە (عائیدون)ەکان ئاشکرا و نەویسترابوو، لە وەڵامدا تێمگەیاند کە بە ناوی هیچ کەس و لایەنێکەوە نییە و تەنیا وەك هاووڵاتییەك و خوێندەوارێك و دڵسۆزێکی ئەم شارە خۆشەویستە بە ناوی خۆمەوە قسە دەکەم.

لێرەدا جەنابی قائیمقام بەنابەدڵییەوە گوتی: «بۆچوونەکەت راستییەکی تێدایە، خۆم بەدواداچوونی مەسەلەکە دەکەم و ئەگەر نەخرابێتە بودجە و بەرنامەی کاری شارەوانییەوە دەکرێ تەگبیرێکی لێ بکەم، خۆ بێتو ئیشەکەش لەسەرەوەڕا بڕابێتەوە ئەوا تازە هیچمان بۆ ناکرێت. ئیتر ئەوەبوو هەرچۆنێکی

خۆیـان بڕیـاران لەسـەردابوو (کـە نەمزانـی هـۆ و نهێنییەکـەی چـی بـوو!) هـەر ئاوایـان کـرد.

جـا ئیمـڕۆ دوای نزیکـەی چارەگـە سـەدەیەکەوە، بـە شـانازییەوە پیرۆزبایـی و دەستخۆشـخانە لـە ئەنجوومەنـی شـارەوانی کۆیـە دەکـەم بـۆ وەرگرتـن و بـە ئەنجامگەیاندنـی ئـەم بڕیـارە گرنـگ و هـەرە پێویسـت و بـە سـوودەیان و هـەر بـەم بۆنەیەشـەوە ئـەم پێشـنیازەیان دەخەمـە بەرچـاو بـەو هیوایـەی بەهەنـدی هەڵبگـرن و جێگـەی رەزامەندیـی و بایەخپێدانیـان بێـت لـە پێنـاو سـوود و بەرژەوەندیـی شـارە دێرینەکـەی حاجـی قـادر و شـاری خۆراگـری تێکۆشـەران و لانکـەی شارەسـتانییەت و مەڵبەنـدی زانسـت و ئـەدەب و کوردایەتیـی راسـتەقینەدا.

«شـوێنەکەی ئێسـتای پیشـەوەران دوای پاککردنـەو و پڕکردنـەوەی کەنـد و قۆرتەکانییـەوە بکرێـە باخچـە و مێرخـوزاری سـەیرانگەیەکی قەشـەنگی ڕێکوپێکـی پـڕ لـە دارودرەخـت و سـەوزکراو بـە چیمـەن و رازاوە بـە جۆرەهـا گوڵـی جـوان و بۆنخـۆش و پـڕ لـە نافـووە و (فـوارەی)ی ئـاو. لـە هەمانکاتیشـدا چەنـد خواردنگـە و کابینـەی بچکۆلـە و پـاك و خاوێـن و کافتیریـای شایسـتەی لـێ دروسـت بکرێـت بـۆ فرۆشـتنی سـاندویچ و سـاردەمەنی و رۆژنامـە و گۆڤـار و ئـەو جـۆرە شـتانەی بـۆ ئـەم تـەرزە شـوێنانە دەسـتدەدەن بـەو مەرجـەی نەبێتـە مایـەی پیسـکردن و شـێواندنی دیمـەن و بونیـادی سـەیرانگەکە و لەگـەڵ تەختەیەکـی راگوزاریـی بـۆ شـانۆ و سـەکۆیەك بـۆ ئاهەنگـی گۆرانیـی و مۆسـیقا و چالاکییـە ڕۆناکبیریـی و ئەدەبییـەکان. بێتـو سـەیرانگەکە سـاڵانەش بـە کرێییەکـی ماقـوڵ و گونجـاو، بەمەرجـی شـیاو بدرێتە بەڵێندەرێـك ئـەوا پێمونایـە دەبێتـە سـەرچاوەیەکی دارایـش کـە دەسـتکەوتەکەی هـەر لـە خـودی سـەیرانگەکەی خـۆی یـان هـەر پرۆژەیەکـی دیکـەی (شـارەوانیی کۆیـە)دا خـەرج بکرێتـەوە، کـە ئەمیـش بایەخێکـی تـری ئـەم پـرۆژە سـەردەمیانەیە. دەسـتتان خـۆش (شـارەوانیی کۆیـە) و چاوەڕوانـی چالاکـی و کـردەوەی بـە پێـزی زیاترتانیـن.

كۆیە ئاوڕدانەوەیەك

(ئەگەرچی بەدرەنگەوەش هات) پێویست و بەجێیە

رۆژی یەكشەممەی رێكەوتی ٢٠٠٣/٩/٢٨ لەژمارە (٣١٨٢)ی رۆژنامەی (كوردستانی نوێ)دا بەڕێز مام جەلال لە وتارێكیدا بە ناونیشانی (لە پێناو زانكۆی كۆیەدا) زۆر بە كورتی باس لە مێژووی پڕ لە سەروەریی و گەنجینەی زانست و زانیاری و ئەدەب و هونەری شاری (كۆیە) و رۆڵی دیار و نەپساوەی لە خەباتی نەتەوەیی و نیشتمانییدا دەكات و ئاماژە بەو هەموو جەور و ستەمكارییە دەدات كە هەمیشە لە لایەن داگیركەران و كاربەدەستە شۆڤینیی و كۆنەپەرستەكانی عێراقەوە لێیكراوە و هەوڵی ئەوەشیان داوە لە گشت رووێكەوە دوای بخەن و بێبەشی بكەن لە پیشەسازی و هۆیەكانی شارستانی نوێ و تەنانەت ویستوویانە بچووكی بكەنەوە و شوێنەواریشی

بسـڕنەوە.

هەروەهـا (مـام جـەلال) دەڵێـت (کۆیـە خـاوەن خەباتێکـی دوورودرێـژ و پـڕ لەسـەروەریی و فیداکارییـە، ژمـارەی شـەهیدانی لەچـاو خـۆی دەیخاتـە ریـزی پێشـەوەی شـارە شـەهیدپەروەرەکانی کوردسـتان، بۆیـە (کۆیـە) هەقـی بەسـەر هـەردوو حکومەتەکـەی کوردسـتانەوە هەیـە، هەقـی خۆیەتـی کـە هەردووکیـان یارمەتـی پێویسـتی بـدەن لـە هەمـوو رووێکـەوە لـە رووی ئاوەدانکردنـەوە و پیشەسـازی و خوێندەوارییـەوە بـە تایبەتـی بـۆ ئەمـەش دووشـت پێویسـتە بـۆ (کۆیـە) بکرێـن:

١- یەکێکیان دامەزراندنی زانکۆیە لە کۆیە

٢- دروستکردنی پاڵاوگەیەکی نەوت و بەنزینە لە کۆیە.

ئەوجـا بەڕێزیـان بـە چوارخـاڵ دێتـە سەرباسـکردنی زانکـۆی کۆیـە و ئـەو کۆلیـژ و پەیمانگەیانـەی کـە لـەوێ هـەن و پێداویسـتییەکانی تـر و لـە خاڵـی چوارەمـدا نووسـیویەتی داوا لـە دەوڵەتەکانـی دۆسـت و رێکخـراوە خێرخـوازەکان بکرێـت بەشـداری بکـەن لـە دروسـتکردنی بیناکانـی زانکـۆی کۆیـە و دابینکردنـی موختەبـەر و ئامـرازە پێویسـتییەکانی تـر بـۆ زانکـۆی کۆیـە.

لـە دواییـدا مـن دڵنیـام لـەوەی بەڕێـز د.بەرهـەم سـەرۆك وەزیرانـی هەرێمـی کوردسـتان کـە لـە سـەرێکەوە زاوای کۆییانـە و و خۆیشـی ئەهلـی عیلـم و دانـش و زانینـە بـە گەرمـی بـە پیـر ئـەم داوایەمانـەوە دێـت، هیوادارێشـم کـە کاکـە نێچیرڤـان بارزانیـش کـە بێگومـان ئـاگاداری بەشـداری کۆییـە خەباتگێڕەکانـە لـە پارتـی و شۆڕشـی ئەیلوولـدا ئەرکـی سەرشـانی خـۆی بەجێبهێنێـت و پێشـوازیی گـەرم لـە داخوازییەکەمـان بـکات. دەبـا هـەردوو حکومەتەکەمـان هەوڵـی پێویسـت دەسـتپێبکەن بـۆ بنیاتنانـی (زانکـۆی کۆیـە). لێـرەدا وتەکانـی بەڕێـز (مـام جـەلال) کۆتایـی هـات.

ئەمـەو لـە ژمـارە (٣١٨٤)ی خۆیـدا (کوردسـتانی نـوێ) ئـەم هەواڵـە مـژدە

ئامێـزەی بڵاوکـردەوە (لـە کۆبوونـەوەی ٢٠٠٣/٩/٢٨)دا مەکتەبـی سیاسـی (ی.ن.ك) بڕیـاری دامەزراندنـی (زانکـۆی کۆیـە)ی دا.

بڕیاریشـە بـۆ جێبەجێکردنـی ئـەم بڕیـارەش لـە سـەرێکەوە چاوەنـواڕی گەڕانـەوەی هەڤـاڵ (د.بەرهـەم ئەحمـەد سـاڵح) بـن و لـە سـەرێکی تریشـەوە چاوەنـواڕی هیممەتـی کاك نێچیرڤـان بارزانـی دەبـن. (کوردسـتانی نـوێ)ش پیرۆزبایـی گـەرم لـە خەڵکـی شـاری کۆیـەی زانسـت پـەروەر و هۆشـیار دەکات بـە ئومێـدی ئـەوەی کۆیـە ببێتـەوە مەڵبەنـدی زانسـت و زانیـن و هونـەر و دانـش وەك چەرخەکانـی پێشـووی. هەروەهـا (کوردسـتانی نـوێ) لـە ژمـارە (٣١٨٨)ی رۆژی پێنجـی ئـەم مانگـەدا نووسـیویە:

(لـە بودجـەی حکومەتـی هەرێمـی کوردسـتان کتێبخانـەی گشـتی کۆیـە بـە بـڕی ٤٠٠ هـەزار دۆلار دروسـت دەکرێـت).

لـە راسـتیدا ئـەم بڕیارانـە کـە هیواخوازیـن هەنـگاوی کردەنـی خێـرا و بـە جۆشـیان بـەدواوە بێـت، بڕیارگەلێکـن هەرچەنـد درەنـگ وەختیـش هاتـن و دەبـا دەمانێـك پێـش ئێسـتا بدرابونایـە و کاریـان بـۆ بکرابوایـە، خـۆ وەنەبـێ شـارەکە پێـش ئەمانـەش هیچـی بـۆ نەکرابێـت. وەلـێ مەسـەلەکە (کۆییاتـی و خۆییاتـی) نەبـێ. خـوا هەڵناگرێـت کۆیـە ئەوەنـدە تاڵـی و سـوێری چەشـتووە و هێنـد رۆژگاری سـەخت و ناخۆشـی پـڕ لـە کارەسـات و مەرگەسـاتی بینیـوە. شـوکور هەندەشـی سـەرکردە و کاربەدەسـتانی دەسترۆیشـتووی ئیمـڕۆی لـە هەمـوو لایەنـەکان پێگەیانـدووە و هەیـە کـە شایسـتەی ئەوەیـە و مافـی رەوای خۆیشـیەتی و دەشـکرا هاوشـانی شـوێنە سـەربەرزەکانی دیکـەی کوردسـتان لـە دوای راپەڕینـەوە ئەمانـە و گەلێـك زیاتریشـی بـۆ بکرابوایـە. دەڵێـم ئـەم بڕیارانـە زۆر زۆر پێویسـت و سـوودبەخش و بەجێبـوون. دەستخۆشـی لـە خـوودی (مـام جـەلال) و ئـەو بەڕێزانـە دەکـەم کـە بیریـان لێکردوونەتـەوە، ئومێدەوارێـن بـە زووتریـن کات بەرپرسـە بەڕێزەکانـی هـەردوو ئیـدارەی سـلێمانی و هەولێـر بـە

جـددی ئـاوڕ لـەو مەسـەلەیە بدەنـەوە و بـە پەرۆشـەوە بـە تەنـگ پەرەپێـدان و گەشەسـەندن و پێشـڤەچوونی (کۆیـە) وەبیـن و قەرەبـووی هیـچ نەبێـت کەمێـك لـە زەرەر و زیانەکانـی رابـردووی بـۆ بکەنـەوە و ئـەو قـەردە گەورەیـەی شـارەکە بەسـەر (کۆییەکانـەوە) بـە تایبەتـی و بەسـەر هەمـوو (کـوردە)ەوە بەگشـتی هەیەتـی بیدەنـەوە.

هـەر بـەم بۆنەیـەوەش دەخوازیـن بـۆ ئـەو مەبەسـتەی سـەرەوە رەچـاوی ئـەم پـرۆژە و پێشـنیازانەمان بکرێـت:

١- توێژینەوەیەکـی مەیدانیـی و زانسـتیانەی ئـەو کانگـەی قیرژەیـە (خەڵـووزی بەردیـن)ە بکرێـت کـە بـەو دیـوی چیـای (باواجیـی) لـە نێـوان (گـەرۆی حاجیـلان و شـینکی گـەورە) دایـە لەسـەر رێـگای کۆیـە و دۆڵـی سـماقۆڵییەکاندا، تاکـو بزانرێـت لـە رووی پیشەسـازی و بازرگانییـەوە کەڵکـی هەیـە کاری تێـدا بکـرێ و سـوودی لێببینرێـت.

٢- کار بـۆ ئـەوە بکرێـت ئاوەکانـی سـەرچاوەی رووبـاری (کـرۆژ) و (جەلـی) و (دۆڵـی ئەسـحابان) کـە گۆگردیـن و پڕیانـە لـە (کبریـت) بـۆ مەبەسـتی تەندروسـتی بەرهـەم بهێنرێـن و شـوێن و جێگـەی (خۆشـتن و حەوانەوە)یـان لـێ دروسـت بکرێـت، کـە بێجگـە لـە سـوودە تەندروسـتییەکەی دەسـتکەوت و قازانجـی ئابورویشـی دەبێـت.

٣- بەربەسـت لـە هـەردوو دۆڵـی (حەمامـۆك- گۆمـی گەلـی) و (تۆبـزاوە- کانـی ئۆمەرئاغـا) دروسـت بکرێـن بـۆ پونگاندنـەوە و پاراسـتنی ئـاوی بەفـر و بارانـی زسـتان و بەهـاران تاکـو ئـەو سـامانە ئاوییـە بـە فیـڕۆ نەچێـت و کاتـی پێویسـتی لـە هاویـن و پایزانـدا بـۆ مەبەسـتی کشـتوکاڵ و ئاودێـری سـوودی لـێ وەربگیرێـت و لـە هەمانکاتیشـدا هـەم دیمەنـی شـارەکە رازاوەتـر و هەواکـەی سـازگارتر دەبێـت و دەشـبێتە دوو ناوچـەی دڵڕفێنـی گەشـت و گـوزاری بـە هەڕمێـن و سـاڵانە سـەرمایە و دەسـتکەوتی چاکیـش بـۆ دانیشـتووانەکەی فەراهـەم دەکات.

٤- چەند ساڵێکە وەکو ئەمەگداریيەك و بە جێگەیاندنی ئەرکێکی سەرشانمان بەرامبەر بە شارەکەی حاجی قادرەوە، بەڕێزان حاکم نازم حەوێزی، عوسمان خۆشناو، کەریم شارەزا و من (نووسەری ئەم بابەتە) بە ئامادەکردن و نووسینەوەی کتێبێك بەناوی (شاری کۆیە لە رەوتی شارستانییەتیدا) خەریکین لەمەڕ مێژووی (ولّاتی کۆیە)وە هەر لە سەردەمەکانی دێرین و پێش هاتنی ئیسلامەوە تا بە رۆژگاری ئیمڕۆ دەگات. جا لێژنەکەمان سەرباری کەمیی سەرچاوە و زانیاری باوەڕپێکراوی تەواویش، کارێکی تا رادەیەك باش و پوختی بە ئەنجامگەیاندووە گەرچی کارێکی لەم جۆرەش هەرگیز بێ کەموکورتی نابێت، داوای دڵسۆزانەمان لە کاربەدەستان و بەرپرسانی کارا و لێهاتووی هەردوو حزبی خاوەن دەسەڵاتی کوردستان (پارتی و یەکێتی) و ئیدارە بەڕێزەکانیان ئەوەیە دەستی یارمەتی و هاوسۆزیی خۆیانمان بۆ درێژ بکەن و ئەرکی بەچاپگەیاندنی (کتێبەکەمان) بخەنە ئەستۆی خۆیانەوە و بەمەیش گیانی پاکی هەموو شەهیدە سەربەرزەکان شاد و ئارام و دڵی کۆییە کوردپەروەر و شەڕەفمەندەکان و دڵی ئێمەیش (لێژنەکە) خۆش و ئاسوودە بکەن. خودا سەرکەوتوویان بکات. بە پەرۆشەوە چاوەڕوانی هەوڵ و هیممەتی دڵسۆزانەی هەموانتانین.

چاوی مێژوو

دیمەنێك لە رۆژگاری رابردووی هەولێرەوە

گۆڤاری (شارەوانی)
هەولێر ٨/ئاداری/٢٠٠٤

ساڵی ١٩٥٨ بوو، رێك لە رۆژی ٦ی ئاداری ١٩٥٨ بۆ یەکەمین جار لە هەولێر لە دەرەوەی شاردا بەپێی ئەو سەردەمە، ئاهەنگێکی خنجیلانە و بە شێوەیەکی ڕەسمی بە ناوی (جەژنی دارودرەخت)ەوە بە سەرپەرشتی و ئامادەبوونی و بەشداریکردنی خودی موتەسەریف (پارێزگار) سازدرا، کەبەڕێزان سەرۆکی شارەوانی و دادوەر و بەڕێوەبەری پۆلیس و مودیر و مامۆستایانی قوتابخانەی (دواناوەندی هەولێری کوڕان) و قوتابخانە سەرەتاییەکان و ژمارەیەکی بەرچاو لە فەرمانبەران و جەماوەری خەڵکی شار تێیدا ئامادەبوون.

ئەوەبوو پێشتر شوێنەکەی بۆ ئامادە و ڕێکخرا بوو، کورسی و چەند ڕێز تەختە (قەنەفە) بۆ میوانەکان دانرابوون بە سەدان شەتڵی دار کاژ (سنووبەر

و بـەڕوو) هێنرابـوون و قۆڕتەکانیـان بـۆ لێدرابـوون.

بـە گەیشـتنی موتەسـەریف خوالێخۆشـبوو (خالیـد نەقشـبەندی) کـە پێشـتر قایمقامـی کۆیـە بـوو، لەگـەڵ بەرپرسـانی دیکـەی لیـوا (پارێـزگا) داو دوا بـەدوای پشـوویەکی کـەم، موتەسـەریف بـە وتەیەکـی کـورت رێورەسـمی ئاهەنگـی دارچاندنەکـەی کـردەوە و ئامادەبـووان دەسـتیانکرد بـە ناشـتنی (چاندنـی) شـەتڵە دارەکان و لەهەڵمەتێکـی کەرنەفاڵئاسـای کەموێنـەدا، لـە نێـو زرمـەی چەپڵەڕێزانـدا بـە حەماسـەتێکی گەرموگـوڕەوە لـەو رۆژە بەهارییـە قەشـەنگەدا ئاپـۆرای ئامادەبـوان کەوتنـە کێبرکێیەکـی هێمنانـە و هەرکەسـە و لـە هەوڵـی ئەوەدابـوو شـەتڵی زیاتـر بنێژێـت، بـەو شـێوەیە ئـەو رۆژە تـا لای نیـوەڕۆ، بناخـەی جەنگەڵـی (غابـات)ی هەولێـر لـەو شـوێنەی ئێسـتەیدا کـە دەکەوێتـە سـەر شـەقامی شەسـتی لـە نێـوان وەزارەتـی (ئەشـغال و نیشـتەجێکردن و سـایلۆی هەولێـردا) کـە ئـەو رۆژگارە چۆلەوانـی و زۆریـش دورە شـار بـوو، دەوروبـەری هەمـووی سـەوزایی و کێڵگـەی گەنـم و جـۆ و شـینایی و جۆراوجـۆر بـوو، بـۆ سـوێندیش باڵەخانـە و ئاوەدانـی لـێ نەدەبیـنرا، ئـەو بناخەیـە داڕێـژرا و چەنـد سـاڵێك دواتـر درەختـەکان باڵایانکـرد و شـوێنەکە بـوو بـە مەڵبەندێکـی سـەوزی ئارامبەخـش و دڵڕفێـن بـۆ دانیشـتووان- بـە تایبەتـی قوتابیـان و لاوان- کـە کاتـی خۆشـیی و بـێ ئیشـی خۆیانیـان تێیـدا بەسـەر دەبـرد و سـەعی و کۆششـیان لـێ دەکـرد و پشـووی حەسـانەوەیان تێیـدا دەدا، بـە تایبەتـی لـە ئێوارانـی رۆژانـی بەهـار و هاوینـدا.

ئـەم وێنـە یادگارییـەش تۆمارێکـی راسـتەقینەی ئـەو رۆژە مێژوویـەی (٤٦) سـاڵی بـەر لـە ئێسـتای هەولێـرە، کـە تیایـدا موتەسـەریفی ئـەو سـەردەمە خوالێخۆشـبوو (عەقیـد خالـد نەقشـبەندی) دەردەکەوێـت کـە چـوار مانـگ دواتـر واتـا بـە هەڵگیرسـانی شۆڕشـی ١٤ی تەممـوزی ١٩٥٨ بـە سـەرکردایەتی زەعیـم رۆکـن خوالێخۆشـبوو عەبدولکەریـم قاسـم و بـە پشـتیوانی سـوپا و گـەل و حزبـە

نیشتمانییەکانی ئەوسای عێراق بە حزبی شیوعی عێراق و پارتی دیموکراتی کوردستانەوە بەڕێزیان کرا بە ئەندامی ئەنجوومەنە سێ قۆڵییەکەی سەرکردایەتی عێراق (مجلس السیادة) بە سەرۆکایەتی (فەریق محمد نجیب الربیعی) و ئەندامیەتی (محمد مهدی کبە). لە لای چەپی وێنەکە دانیشتوان لە ریزی پێشەوە بەڕێوەبەری پۆلیس (عبدالله سعید، خەڵکی کەرکوك بووە) دەردەکەوێت و لە تەنیشتیەوە خوالێخۆشبوو (عەقید خالد نەقشبەندی) موتەسەڕیفی هەولێر دانیشتووە و لەولایشەوە بە تەنیشت کورسییە بەتاڵەکەوە (لای راستی وێنەکە) دادوەر (حاکم تەلعەت یەعقووبی) و (موحسین ئاغای ئەسعەدیی) سەرۆکی شارەوانی ئەوسای هەولێر (کە بۆ ماوەیەکی ئێجگار زۆر ئەو پۆستەی بەڕێوە برد) دانیشتوون. لە پشت موحسێن ئاغایشەوە نوسەری ئەم بابەتە (مەجید ئاسنگەر) - چاویلکەیەکی رەشی لە چاوە - کە ئەوسا مامۆستای زمانی ئینگلیزی بوو لە دواناوەندی هەولێری کوڕان و لە دەستی راستیشیەوە (لە دەستی راستی مەجید ئاسنگەرەوە بە لای چەپی وێنەکە) مامۆستایان (صابر ئەترەقچی) بەڕێوەبەر

کـە خەڵکـی موسـڵ بـوو، فوئـاد محمـد سـەفوەت- ئێسـتا سـاڵانێکە لـە ئەمەریـکا نیشـتەجێیە- مامۆسـتای هەمـان دواناوەنـدی لـە پشـت کورسـییە بەتاڵەکـەوە دانیشـتوون، هەروەهـا کۆمەڵێـك مامۆسـتا و فەرمانبـەر و کارمەنـد و جەمـاوەری خەڵکـی شـاری هەولێـری دێریـن و خۆشەویسـت لـە وێنەکـەدا دەبینرێـن.

شـایەنی وتنـە، بـۆ زانیـاری خوێنـەری بەڕێـز، عەقیـد روکـن خالـد نەقشـبەندی (١٩١٥-١٩٦١) خەڵـکی بامـەڕنی دەڤـەری دهـۆك بـوو پێـش ببێـت بـە موتەسـەریفی هەولێـر قایمەقامـی رانیـە و کۆیـە و هەڵەبجـە بـووە. دواتـر، دوای شـۆرشی عبدالکریـم قاسـم، دەکرێتـە ئەندامـی ئەنجومـەنی سـیادە لـە بەغـدا تـا لـە ٢٧ ی تشرینـی دووەمـی ١٩٦١ لـە تەمـەنی ٤٦ سـاڵیدا بـە نەخـۆشی دڵ کۆچـی دوایـی دەکات. (بۆتـان ئاسـنگەر)

چۆن گرفتی هاتووچۆ چارەسەر بکەین

رۆژنامەی خەبات (١٤٣٢) یەکشەممە ١٩ی ئایار/٢٠٠٤

زۆر ئاساییە لە نێو کووچە و کۆڵان و لەسەر جادە و شەقامەکانی هەولێری پایتەختدا ئەو جەنجاڵیی و تێکقژانە نابەجێیە دروست بێت کە هەیە چونکە وەك ئاشکرایە لەم چەند ساڵەی دواییەدا، لەبەر زۆران هۆکاری جۆربەجۆر و لە سەرووشیانەوە پەرەسەندن و گەشەکردنی بڕیاری ئابووری و دەرامەت و چاکبوونی هێزی کڕین لای دانیشتوانەوە بەوپێیەش بەرزبوونەوەی ئاستی گوزەران و گۆڕانکاری بەرچاو لە جۆر و شێوازی ژیانیاندا، ژمارەی ئۆتۆمبیل بە ڕێژەیەکی ئێجگار سەرسوڕهێنەر زیادی کردووە بە شێوەیەك جادەکانی نێوشار هەرگیز توانای لەخۆگرتنیان نەماوە. لەبەر ئەوە گرفتێك دروست بووە هاوواڵتیان و بەرپرسانیش لە دەزگاکانی هاتووچۆدا پێوەی دەنالێنن، وایشی لێهاتووە زۆر جار خاوەن ئۆتۆمبیل نازانێ لە کوێ ئۆتۆمبیلەکەی

رابگرێت، زۆربەی کاتیش هێندە نارەحەت دەبێت خۆزگەی ئەوە دەخوازێ کە هەر ئۆتۆمبیل نەبوایە، هەر بەهۆی ئەم جەنجاڵییەشەوە حەشاماتی شار نیگەران بوونە و هەردەم لە ئیشوکارەکانیان دوا دەکەون و بە رێگاوە سەبروئاراماییان لێهەڵدەگیرێت و لە ناخەوە دووچاری هەڵچوون و دڵەڕاوکێ دەبن و تووشی سەریەشە و زۆرجار پێکدادان و درودۆنگی دێن، بە تایبەتی لە سەرە فولکە و ترافیك لایتەکاندا.

ئەم وەزعەش چارەسەری بنەڕەتی پێدەوێت، کە پێویست دەکات جادە و شەقامەکانی هەولێر زۆرتر و فرەوانتر بکرێن، پارکینگ و گۆڕەپان و گەراج و شوێنی تایبەت بە وەستانی ئۆتۆمبیل زیاد بکرێن، تونێل و ئۆڤەرپاس دروست بکرێن، ئۆتۆمبیلە کۆن و لەکارکەوتووەکان نەهێڵرێن، رادەی هێنانی ئۆتۆمبیلی تازە سنووردار بکرێت، جا لەبەر ئەوەی جێبەجێکردنی ئەمانەیش هەموو بەم دەمودەستە لە توانادا نییە، بۆیەکا من وای بەباش دەزانم بۆ چارەسەرێکی کاتیی بۆ ئێستا سیستەمی تاك و جووت پێڕەو بکرێت، واتە رۆژێك تەنیا ژمارەی (تاك) و رۆژەکەی تر تەنیا ژمارەی (جووت) رێگایان پێ بدرێت (بەمەرجێك ئەمە سەیارەکانی دەزگا رەسمییەکان و خزمەتگوزاری گشتی و راگەیاندن نەگرێتەوە). ئەگەرچی لەوانەیە زۆران کەس بەم چارەسەرییە نیگەران و ناڕازی بن و پێیان خۆش نەبێت، بەڵام پێموایە بەم شێوازە بە یەکجار نیوەی ئۆتۆمبیلەکانی ناوشار رۆژانە کەم دەبێتەوە و لەگەڵ رێزی زۆرمدا بۆ خاوەن ئۆتۆمبیل و نیگەرانی و ماتەڵبوونیانەوە، رەنگە ئەم پرۆسەیە گونجاوترین (ساناترین) چارەسەری بە پەلەی ئەم گیروگرفتە سەخت و ئاڵۆزە پڕ سەریەشەیە بێت بۆ هەمووان (واش بە پەسەند دەزانرێت ئەم پێشنیازە رۆژانی پشووی رەسمی و سەفەری خەڵك و چوونە دەرەوەی شار بە نیازی سەیران و گەشتوگوزار نەگرێتەوە). لەگەڵ هیوای سەرکەوتن و ژیانێکی ئاسوودە و ئارام بۆ سەرجەم دانیشتوانی خۆشەویستی هەولێری پایتەختی کوردستان بە ئومێدی دۆزینەوەی رێگە چارەیەکی دروست و هەمیشەیی بۆ کێشەکە.

٢٠٠٤/٥/٥

چەند پێشنیارێك
بۆ سەرۆكایەتی بەڕێزی زانكۆی كۆیە

هەولێر ٢٠٠٤/١٠/١

لەدێرزەمانــەوە كۆیــە مەڵبەنــدی شارســتانییەت بــووە. بــەڵام لەســاڵی ١٨٤٣وە كــە راســتەوخۆ كەوتووەتــە ژێــر حوكمڕانیــی و دەســەڵاتی عوســمانییەكان، لــە شــان و شــكۆی كەمكراوەتــەوە، دوای ئــەوەی كــە لەســەردەمێكی زوودا مەڵبەنــدی ئیمپراتۆرییەتــی گوتیــەكان بــووە و ســەردەمێكیش دوای هاتنــی ئیســلام و دروســت بوونــی میرنشــینەكانی كــورد، پاشــانیش بــووە مەڵبەندێكــی گرنگــی ســوپایی و حوكمڕانــی بــووە. كەچــی لــە دوا دوای حوكمــی عوســمانی و لــە ســەردەمی حكومەتەكانــی عێــراق وردە وردە ناوچــە و مەڵبەنــدی لێكراوەتــەوە و تەنانــەت لــە مــاوەی حوكمڕانــی حزبــی بەعســی فاشــی كراوەتــەوە ناحیــە تاكــو دواتــر بكــرێ بــە گونــد و پرۆســەی وێرانكــردن بیگرێتــەوە و ئێســتاش پێویســتە دەزگا ئیداریــی

و زانستییەکانی ئەم شارە هەوڵێکی زۆر بەدەن بۆ گێڕانەوەی شان و شکۆی جارانی و ببێتەوە بە مەڵبەندێکی دیاری زانستی و زانیاری و کارگێڕیی و بەناوی لیژنەی کتێبی (کۆیەلە رەوتی شارستانییەتدا) ئەم چەند پێشنیازەتان پێشکەش دەکەین، هیوادارین بە هەموو هیممەتێکتان هەوڵی بەدیهێنانیان بدەن و پێشەکی سوپاس و ڕێزی تایبەتیمان لێ قەبووڵ بفەرموون:

١- شوێنێکی باش بۆ باڵەخانەکانی زانکۆ تەرخان بکرێ و بەڕای ئێمەش ئەم شوێنەی ئێستای لەبارە و هەموو کۆلیجەکانی زانکۆکە ئیتر نزیك بن و تەلارەکەیان لەلایەن کۆمپانیای شارەزا و پسپۆر نەخشەی لێوەشاوەی بۆ بکێشرێ و ئەندازیار یا دەزگای ئەندازیارانی لێهاتوو سەرپەرشتی جێبەجێکردنیان بکەن و فراوانبوونی دواڕۆژی بۆ ڕەچاو بکرێ.

٢- شوێنی باش بۆ نیشتەجێکردنی مامۆستاکانی زانکۆ دروست بکرێ و هەموو هۆیەکی حەوانەوە و حەسانەوەیان تێدا بێ لەسەر شێوەی (دێی زانکۆ)ی وڵاتە پێشکەوتووەکان بێ.

٣- هەوڵ بدرێ مامۆستای زانا و پسپۆر و جگەرسۆز و سەرچاوەی زانستی پێویست دابین بکرێن بۆ کۆلیژەکانی زانکۆکە، تاکو بکرێ هەڵگری بڕوانامەی دکتۆرایان بۆ بهێنرێ.

٤- تاکو مامۆستای پسپۆر دابین نەکرێ، واباشە پەلە نەکرێ لەکردنەوەی کۆلیج و بەشی تازە.

٥- گرنگی بدرێ بە کاروباری کارگێڕیی سەرۆکایەتی زانکۆ و کۆلیج و بەشەکانیان و فەرمانبەری کاراولێهاتوو و پسپۆریان بۆ دابین بکرێت.

٦- پاداشتی سااڵنە بەسەر مامۆستای سەرکەوتوو و قوتابییە بەهرەدارەکاندا دابەش بکرێت.

٧- کۆلیجی ئێواران بۆ مێژووی کورد و جوگرافیای کوردستان و ئەدەب و زمانی کوردی و زمانەکانی دی بکرێتەوە، بۆ ئەوانەی کە نەیانتوانیوە خوێندن

تـەواو بکـەن بـە مەرجـێ ئەوانـەی بڕوانامـەی بەکالۆریسـیان هەیـە بۆیـان نەبـێ لـەو کۆلیجـە وەربگیریـن و ئەفزەلیـەت بـۆ خەڵکـی تـر بێـت بەتایبەتـی دانیشـتوانی شـارەکە (کۆیـە) خـۆی تاکـو ئـەو بڕوانامەیـە وەربگـرن.

٨- بنکەیەکـی رۆشـنبیری گـەورە لـە کۆیـە بکرێتـەوە و هەمـوو سـەرچاوەیەکی زانسـتی و ئەدەبـی و رۆشـنبیریی تێـدا پارێزراوبـێ تاکـو ببێتـە سـەرچاوەیەکی گرنگـی رووناکبیـری لـە شـارەکە و لـە هەمـوو کوردسـتاندا.

هیوادارین زانکـۆی کۆیـە و ئێـوەی بەڕێـز و خزمەتگـوزار هـەر لـە پێشـکەوتن و سـەرکەوتن دابـن بـۆ پەرەپێدانـی زانسـت و رۆشـنبیریی لـە شـارە دێرینەکـەی کۆیـەدا (هەروەکـو هیـچ کەمتەرخەمیەکیشـتان نەکـردووە لـەم رووەوە) دووبـارە سوپاسـمان.

ناظـم حەوێـزی عوسـمان خۆشـناو کەریـم شـارەزا مەجیـد ئاسـنگەر
(نووسـەرانی کتێبـی کۆیـە لـە رەوتی شارسـتانیەتدا)

راماڵین بەرەو کارەسات

٢٠٠٤/١٢/٢٥

سەوزایی و مێرگ و گوڵ و گوڵزار و دارودرەخت بە گشتی، چاورۆشن و دڵ و دەروون شاد و ئارام دەکەنەوە، تەزووی خۆشیی و ئاسوودەگی بە مێشك و گیانی مرۆڤ دەبەخشن. بڕوا ناکەم کەسی ئاسایی هەبێ حەز بە دیمەنی زۆرنایابیان نەکات و چێژ لە جوانییە سیحراوییەکەیان وەرنەگرێت.

رووەك بەخششێکی یەزدانی و لەهەمانکاتیشدا خۆراکی گیانی و هێمایەکی بەرچاوی زیندەگیی و نیشانەی زەوق و ئاوێتەبوونی ئادەمیزادە بە سروشت و بەها پیرۆزەکانییەوە، هەروەکو یەکێکیشە لە پێداویستییە مادەی و رۆحییە هەرە بنەڕەتی و گرنگەکانی ژیانی سەرجەم مرۆڤایەتی کە ئەوە دەخوازێ ئەوپەڕی بایەخی پێ بدرێت.

وەلێ سەرەڕای هەموو ئەو راستییانەیەشەوە، دەبێ بایەخدان پێی لە شوێن و جێگەی خۆیدا بێت و ئەوەندە بە تەنگەوە بن کە هەڵدەگرێت و بە هیچ کلۆجێ بە ڕەوا نابینرێت تەنیا هەر لەبەر خاتری ئەوەدا قوربانیی بە زۆر شت و لایەنی دیکە بدەین. یاخود لە زۆرێك نادروستیی و کەموکورتیی چاوپۆشیی بکەین!

بۆ نموونە دەبینین لە هەولێری پایتەختدا لە زۆرینەی شەقام و جادە و کووچەکاندا هاوواڵاتی بە پانایی خانووەکەی خۆی شوستەی بەردەمی ماڵەکەی تەلبەند کردووە و چیمەنی سەوز و گوڵی جوانی لێ چاندووە. یان چەند درەختێکی تیادا رواندووە، راستە بەوە دیمەنێکی (بە روالەت) دڵگری بە شوێنەکە داوە و بۆ هاوینیش سایەیەکی فێنکەکەرەوەی پێدەبەخشێ و یا ئەوەتا لمۆزی سەیارەکەی بە درێژی گەیاندۆتە دەروازەی ماڵەکەیەو پاشییەکەیشی لە لێواری جادەکە تێپەڕیوە و سەکۆکەی هەر هەموو داگرتووە!

براینە ئەم رفتارانە لە واقیعدا کرداری زیانبەخش و نەویستراون.. ناشێت ئەو برادەرانە مافی ئەوە بە خۆیان بدەن ئەو پانتاییەی کە موڵکی گشتییە ئەوان بۆخۆیانی قۆرخ و تاپۆ بکەن! چونکە جادەکان لە زۆربەی شوێنەکاندا نەختێ بەرتەسکن و ئاپۆرەی ئۆتۆمبیلیش ماشەللای لێ بێ هەنگامەیەکی ناوەتەوە و خودای لە ژووری سەران بە چاکی بگێڕێت ژمارەی بەردەوام لە زیادبوونی شۆفێرە ناشی و هەرزەکار و سەرگەرمەکان بەخۆیان و (مۆبایل)ی بناگوێیانەوە بەچی خێراییەك سەییارە تیژرۆکانیان دەئاژۆن و بە ئانقەست بە دوای نەهامەتی و کارەساتدا دەگەڕێن! دەوەجا تۆ وەرە سەیرێکی حاڵی شەپریوی ئەو هەموو رێبوارە پیادەڕۆییە بەستەزمانانە بکە، بەتایبەتی شەوانە کە لە زۆران بەشی رێگاکەیاندا بەهۆی ئەو باخچۆکە و تەلبەندەکارییانەوە ناچار دەکرێن باز بدەنە سەر جادەکەو خۆیان بخەنە بەر ئەگەری ململانێ لەگەڵ ئەو هەموو ئۆتۆمبیلە (ببەخشن) رۆکێتە تیژرۆیانەدا و گیانی خۆیان

(بـە تایبەتـی بەسـاڵاچووان و نەخـۆش و چاوکـز و بێهێزەکانیـان) بخەنـە بـەر مەترسـی هەڵشـێلان و پێـکان و پلیشـانەوە..

جـا کـە ئەمـە حاڵـی گەڕەکەکانـە، وانەبـێ خوانەخواسـتە ڕەوشـی زۆربـەی هـەرە زۆری شۆوسـتەکانی بازاڕەکانیشـمان لەوەچاکـتر بێـت! نەخێـر لێرەشـدا بەهـۆی سـەرپێچی و قۆرخکردنیانـەوە لەلایـەن بـرا دوکانـدار و بـێ دوکانەکانیـش، کـە هەمیشـە ئاپـۆرای خەڵکـەکان بـەوە ناچـار دەکات دابەزێنـە سـەر ڕاسـتە شـەقام و بەبـێ ویسـتی خۆیـان گیانـی خۆیـان بخەنـە بـەر ڕەحمـەت و بەزەیـی و شـاڵاوی تۆقێنـەری ئـەو هەمـوو تڕۆمبیلانـەی لـە خـەوی شەوانیشـدا بـە خەیاڵـی کەسـدا نەهاتـووە..

ئـێ باشـە ئـەم دەسـتدرێژییە لەپـای چیـی و و تاکـەی هـەر بەردەوامیـش دەبێـت!

دەوجـا، برایـان، بەڕێـزان... تکایـە وێژدانتـان ببێـت و بـۆ خاتـری خـودا ڕەحمـێ بـەم خەڵکـە قوڕبەسـەر و نـەدار و مانـدووە بکـەن. چیـتر شۆسـتەکانی بـازاڕ و ڕۆخەکانـی جـادە و کۆڵانەکانـی نێـو شـاریان- کـە مۆڵکـی گشـتین- لێمەکـەن بـە گـەراج و دوکانـی سـەفەریی و بەلاشـی خۆتـان و باخچۆکـەی نەویسـتراو! ئێوەیـش بەڕێـزان، کاربەدەسـت و بەرپرسـانی پارێزگـە و شـارەوانی و ... تـاد کەمتەرخەمـی وەلانێـن و ئـەم ئەرکـە پیـرۆزە هـەرە گرنگـەی خۆتـان بگرنـە ئەسـتۆ و ڕاشـکاوانە و بـە لێبڕاوەیـی سـنووردێك بـۆ ئـەم جـۆرە سـنووربەزاندن و سـەرپێچی و یاسـا شـکێنیە ناڕەوایانـە دابنێـن، هـەم خێرتـان دەگات و هەمیـش هاونیشـتمانیان لێتـان ڕازی دەبـن.

سەرکەوتنتان بۆ دەخوازین، چاوەڕوانین!

یادەوەرییەك بۆ چلەی خوالێخۆشبوو (خاتوو بەهییە مەعرووف)

هەولێر/٢٠٠٧/٢/٢٠

چـل رۆژێـك لەمەوبـەر ئەسـتێرەیەکی گـەش و درەوشـاوەی ئاسـمانی خەبـات و تێکۆشـانی کوردسـتان ئاوابـوو، لـێ گەرچـی ئـەو ئەسـتێرە هـەرە رووناکییەخشـە بـەرەو جیهانـی جاویدانـی رەویکـرد، پرشـنگی رۆشـنی هەمیشـە لـە درەوشـانەوەدا دەبێـت و دڕ بـە تاریکـی ئاسـمانی بێگـەردی کوردسـتان دەدات و ئـەم دەوروبەرەمـان بـۆ رۆشـن دەکاتـەوە.

بەڵـێ چـل رۆژ بـەر لـە ئێستاوە دڵـە گـەورە پـڕ لـە میهرەبانییەکـەی شـێرەژنێکی ماندوونەناسـی ئـەم کوردسـتانە بەشـمەینەتە خاتـوو (بەهییـە مەعـرووف بەرزنجـی) لـە لێـدان کـەوت و گیانـی پاکـی ئـەم تێکۆشـەرە مـەزن و دڵسـۆزەی کـورد و کوردسـتان گەیشـتە دنیـای شـکۆداری شـەهیدە نەمرەکانـەوە.

رێککەوت وابوو، بەهاری ساڵی ١٩٦٠ شاندێکی باڵای چوارکەسی لە وڵاتی (چیکۆسلۆڤاکیا)ی ئەو دەم لە گەشتێکی زانستییانەیاندا بە وڵاتانی جیهاندا هاتبوونە کوردستان.. دوانیان زانا و نووسەری پایەبەرز و ناسراو، ئەندامی سەرکردایەتی حزبی شیوعی ئەوسای چیکۆسلۆڤاکیا و ئەندامی دیاری (ئەکادیمیای زانستی براگ) دووانەکەی دیکەیان نۆژدارێک (پزیشک) و پسپۆرێکی میکانیکی بوون وەکو جارێکی تریش کورتەیەکی ئەم بابەتەم بڵاوکردبۆوە، بەندە (من) بە فەرمیی لەلایەن پارتییەوە وەکو چاوساغ و یاوەر و تەرجومان لەگەڵیاندا زۆر ناوچەی کوردستان گەڕاین و زۆران فیلمی فۆتۆگرافی و ڤیدیۆیی دانسقە و دڵگریان گرت و چەندین وتار و راپۆرتیان نووسین و لە گۆڤاری (The Orient – واتا خۆرهەڵات) بە زمانی ئینگلیزی بڵاویانکردەوە و دواتر بە وێنە و بەڵگەنامەوە بە زمانی خۆیان وەکو (کتێب) بە چاپیان گەیاندوون.

جا لەسەردانمان بۆ سلێمانی، شاری هەڵمەت و قوربانی، جگە لە دیدەنی و کۆبوونەوە لەگەڵ چین و تۆیژە جۆربەجۆرەکانی شار و سەردانی شوێنە سروشتیی و گرنگەکان و (کەشتی نووح)ی نەجمەدین مەلا و تۆمارکردنی سروود و گۆرانییەکانی تیپی مۆسیقای سلێمانی بە سەرپەرشتی و بەشداری قادر دیلان و هونەرمەندانی دیکەی تیپەکە و گۆرانیبێژە دەنگخۆشەکانی ئەودەمی شار، ئەوە بوو، جیا لە رێکخراوو و یەکێتییەکانی قوتابیان و لاوانی دیموکراتی کوردستان، هەروەها مامۆستایان و کۆمەڵانی خەڵک و رێکخراوەکانی شار، یەکێتی ئافرەتانی کوردستان زۆرمان بەهاناوە هاتن و کۆمەکیان پێکردین. لەولایەنەشەوە رۆڵی هەرە بەرز و سوودبەخش و دیاری مامۆستایان خوشکان (بەهییە مەعرووف، ئەنجوم عەبدوڵا زوهدی و لویزە کاکەحەمە) کە لە چالاکییەکانی لێژنەی کارگێڕی رێکخراوەکەیاندا دیار و بەرچاو بوون و بە هەموو شێوەیەك هاوکارییان کردین و یارمەتیان دەداین

لـه کۆکردنـەوەی ژن و ئافرەتـان و ئامادەکردنـی دەسـتەی چالاکیـی هونەریـی خوێندکارانـی کـچ بـه جلوبەرگـی ئاڵـوواڵای کوردیـی شـارەوە کـه جۆرەهـا شـایی و هەڵپەڕکێـی کوردەواریـیـان نمایـش دەکـرد و بـه دەنگـه بەسـۆزەکەی یەکێکیـان بەنـاوی (عایشـه عەلی)یـەوە شـاندەکەی میوانیـان سەراسـیمه کردبـوو.

لـه هەمـان کاتـدا ئـەو سـێ خوشـکه بەڕێزانـه، بـه تایبـەت خوالێخۆشـبوو (بەهییـه مەعـرووف) لەگـەڵ زۆر لـه کەسـایەتی و بنەماڵـه ناسراوەکانـی سـلێمانی و بەرپرسـان ئاشـنایان کردیـن و لـه زۆر ماڵانـدا بانگهێشـتی نانخواردنـی کوردانـه دەکرایـن، ئیـتر لـەو رۆژانەدابـوو کـه بـه ناسـینی ئـەو خوشـکه دڵسـۆزانه شـاد بـووم و، دواییـن جاریـش سـاڵی ١٩٧٤ کاتێـك وەك سەرپەرشـتیاری پسـپۆریی شـۆڕش سـەردانی قوتابخانەکانـی شـاری (ورمـێ)م کـرد ئـەو خوشـکه بەڕێزانـەم بینیـەوە کـه لەوێـدا وەك مامۆسـتا دەوامیـان دەکـرد. ئەمـه یادەوەرییەکـی پیـرۆزە و بـۆ وەفاداریـی بـۆ مێـژوو باسـم کـرد و بەڵگەیشـه کـه ئـەم خوشـکانه نیـو سـەدەیە لـه خەبـات و تێکۆشـانی کوردایەتیـدان. هـەزاران درود و سـڵاو بـۆ گیانـی پاکـی شـێرەژنی کـورد خوشـکی کۆچکـردوو بەهییـه مەعـرووف بەرزنجـی و جێگـەی بەهەشـتی بەرینـه ئینشـاللا. تەمەنـی درێژیـش بـۆ خوشـکه ئەنجـوم و خوشـکه لویـزه و هاوەمەکانیـان. ئەگـەر مابـن ئینشـاللا.

دیسانەوە جگەرەکێشان

وەك لــە حەفتەنامــەی (زەنــگ)ی ئازیــزدا خوێندومانــەوە دەرکەوتــووە کــە (یەکێتــی قوتابیانــی کوردســتان) بڕیارێکــی ئێجــگار گرنــگ و پــڕ بایــەخ و لــە هەمانکاتیشــدا دڵخۆشــکەریان داوە و لــە تەکیشــیدا هەنــگاوی دەســتپێکی راســتەقینەیان بــۆی هەڵێنــاوە و ئــەو بڕیــارە هــەرە پڕســوودەی خۆیانیــان کــە (بریتییــە لــە وازهێنــان و قەدەغەکردنــی جگەرەکێشــان لــە بارەگاکانــی خۆیانــدا) خســتۆتە ســەر راســتەڕێی پیادەکــردن و بــە ئەنجامگەیاندنیــدا. لــە کاتێکــدا (بەنــدە وەك خــاوەن ئەزموونێکــی تاڵــی چــل ســاڵەیی لــە کــرداری چەوتــی جگەرەکێشــاندا پــڕ بــە دڵ دەستخۆشــانەی ئــەو لاوە ئــازا و دڵگــەرم و بەجەرگانــە (ئەندامانــی مەکتەبــی ســکرتاریەتی (ی.ق.ك) و جەمــاوەری خاوەنبــڕوای بەهێــز و پتــەوی

رۆڵـە و بـرا قوتابییـەکان دەکـەم هیـوای ئەوەیـان بـۆ دەخـوازم (ئومێدیشـم زۆرە) لـەم کـردەوە پێشـڕەوییەیاندا بـە بڕوایەکـی نەگـۆڕی پۆڵاینـەوە بـەردەوام بـن و تیاشـیدا بـەرەو ترۆپکـی سـەرکەوتن هەتـا گەیشـتن بـە ئامانجـی بـەرز و پیـرۆز هەرگیـز نـەسرەون.

جگەرەکێشـان کـە پێویسـت نـاکات لێـرەدا باسـی زیانەکانـی بکەیـن، چ لەبـارەی لـەش سـاخی یـان ئابـووری یانەخـۆ کۆمەڵایەتییـەوە چونکـە ئـەو زیانانـە لـە هیـچ کـەس شـاراوە و پەنهـان نییـە و بـە وێنـەی رۆژی رووناك دیـار و ئاشـکران، تەنهـا وەك بیرەوەرییەکـی سـەردەمی منداڵـی ئـەوە دەگێڕمـەوە کـە لەکاتـی خـۆی لـە قوتابخانـەی سـەرەتایی کۆیـەدا دەمانخوێنـد، مامۆسـتای خۆشەویسـتمان (محەدەمیـن مەعـروف) خـوا تەمەنـی درێـژ بـکات لـە باسـی (سـوودەکانی) جگـەرە لـە ئێمـەی نـەزان و سـاکاری دەپرسـی و دەیفەرمـوو: «دەزانـن سـوودی جگەرەکێشـان چییـە؟» هـەر خۆیشـی وەرامـی پرسـیارەکەی دەدایـەوە و دەیفەرمـوو «جگـەرە سـێ سـوودی هـەرە گرنگـی هەیـە، یەکـەم جگەرەخـۆر دز ناچێتـە ماڵیانـەوە، دووەم جگەرەکێـش سـەگ نایگرێـت و سـێیەم جگەرەکێـش پیـر نابێـت! باشـە دەپرسـن چـۆن؟ چونکـە یەکـەم جگەرەکێـش شـەوانە هەمیشـە دەکۆکـێ، جـا لەبـەر کۆکەکـۆك ناخەوێـت و هـەردەم بـە ئاگایـە، بۆیـەکا دز ناوێـری (دزی شـەو!) توخنـی ماڵیـان کەوێـت. دووەم جگەرەخـۆر هـەردەم تەندروسـتی نالەبـارە لـە رووی بـێ هێـزی و پێویسـتی بەوەیـە گۆچـان (گۆپـاڵ) یـان دارعەسـایەك هەڵگرێـت، ئەمـەش سـەگەلی لێـوە دوورەدەخاتـەوە، سـێیەمیش ئەوەیـە جگەرەکێـش زۆر نەسـاغ دەکەوێـت و کۆمەڵـێ دەرد و پەتـای کوشـندەی تـووش دەبـن کـە (لـە ئێـوە و لـە ئێمـەش بـە دوور بـێ) هـەر زوو بـە لاوی سـەردەنێتەوە و ناگاتـە تەمەنـی پیـری!»

جـا لێـرەدا مەبەسـتمە بڵێـم، خۆزگـە هەمـوو رۆڵەکانـی کوردسـتان وازیـان لـە جگـەرە ئـەم خۆشەویسـترین دوژمـن و زیانبەخشـترین دۆسـتە دەهێنـا و

خۆیان لەم پەتا نەگریسەی سەردەم رزگار دەکرد.. ئەگەریش نا، خۆزیا حکومەتی هەرێم چاوی لە قوتابییە خۆشەویستەکانمان دەکرد و بڕیارێکی راستوڕەوانی دەردەکرد بە (قەدەغەکردنی جگەرە کێشان (هەر هیچ نەبێ) لە سەرجەم وەزارەت و داموددەزگە و بەڕێوەبەرایەتی و فەرمانگە رەسمییەکانی میریی و شوێنە گشتییەکان و لە نێو ریم و پاسەکانی هاتووچۆی هاووڵاتیان وەك هەنگاوی یەکەم دواتریش، پاش سەرگرتنی ئەو هەنگاوە و راهاتنی خەڵکەکەوە ئەوجا چەند هەنگاوێکی تر بهاویشترایە، ئەمەیش ناشارمەوە کە وازهێنان لە جگەرە ئەگەرچی زۆر سانا و بێ سەر ئێشە و پرتەو بۆڵەیش نابێت، بەڵام هێندەش ئەستەم و کاری نەکردە نییە وەك ئەو خەڵکە بە هەڵە تێگەیشتوون! تەنیا ئەوەندەی گەرەکە ئەو کەسە بە بڕواوە جگەرەکە فڕێ بدات و خاوەن ویست (ارادە) و باوەڕ بێت (هەروەکو خۆم باشیش نییە پیاو باسی خۆی بکات) دوای چل ساڵ جگەرە هەڵمژین و ژەهر پەستانە نێو سی و چڕ و چاو و هەناومەوە ئەوا لە ١٩٨٥/١/١ەوە نەك هەر دۆستایەتیم (بگرە دڵداریم!) لە تەك ئەم دوژمنە خوێنمژ و پیاوکوژە دابڕیوە، بەڵکو هەموو ساتێکیش نەفرەتی لێدەکەم و نەفرین لەو رۆژە و لەو برادەرەیشم دەکەم کە تووشی ئەو خووە هەرە دزێو و زیانبەخش و نەگبەتییان کردم!

ئیتر دەبا هەموان کارەبەدەستان و جەماوەری دلێر و نەبەزی کوردستان چاو لە (سەرە رمەکانی خەبات و شۆڕش) رۆڵە و برا قوتابییە بە جەرگەکانمان بکەین و بلا ئەمساڵ ساڵی ئاشتی و ئاوەدانکاریی و دەستکەوتە مەزنەکان بکەین بە ساڵی قەڵاچۆکردنی پەتای بە کۆمەڵکوژی و بێ ئامانی (جگەرەکێشان)!

هەزاران سڵاوی گەرم و ئافەرینیش بۆ کاکی قوتابی.

گۆڕەپانی روونـاکی

لای کـەس شـاراوەنییە کـە پـاك و خاوێنـی و جوانـی شـار و رێکخسـتنی هاتووچـۆی سـەرجادە و شـەقامەکان لەهـەر وڵاتێکـدا وێـڕای ئـەوەی کـە پێویسـتییەکی ژیاریـی و ئابووریـی و کۆمەڵایەتـی هـەرە گرنگـە، لـە هەمانکاتـدا نیشـانەیەکی دیـاری شارستانییەتیشـە، پەیڕەوکردنـی رێنماییـەکان و ملکـەچ بوونـی خەڵـك بـۆ یاسـا و سیسـتەمەکان و ڕەمزەکانـی ترافیـك لایـت و پیاوانـی هاتووچـۆ لەخۆیـدا هێمایەکـی بـەرز و نیشـانەی پێشـکەوتنە و پلـەی بـاڵای ڕۆشـنبیری و هۆشـیاریی تاکەکانـی نـاو کۆمـەڵ دەستنیشـان دەکات واتـە: هەتـا خەڵـکان پەیوەسـتی دابونەریـت و رێنماییەکانـی هاتووچـۆ بـن بـە واتـا ئـەو کۆمەڵگەیـە گەشـە سـەندوو، ڕۆشـنبیر و پێشـکەوتووە یاخـود هەتـا کۆمەڵگـە ڕۆشـنبیر و

پێشکەوتوو بێت تاکەکانی زێدەتر پابەند و ملکەچی هێما و ڕێنماییەکانی هاتوچۆ دەبن و پێچەوانەی ئەمەیش سەد دەرسەد راستە!

ئەرکی دەزگە تایبەتمەند و پەیوەندارەکانیشە لە رادەبەدەر گرنگی بەم لایەنەی شار و شارۆچکەکان بدەن و هەموو پێداویستییەکانی بۆ دەستەبەر بکەن بۆ ئەوەی ژیانی هاوواڵتییان ئاسوودە و هێمنی ڕێڕەوی ڕاستەقینەی خۆی بگرێتە بەر و کەسەکان بە پێی توانا لە مەترسیی و گشت جۆرە زیانێکی گیانیی و جەستەیی و ماددی دووربخرێنەوە کە لە ڕووداوەکان (مرووز) و لە ئەنجامی پاشاگەردانی و زێدەڕەوییەکانەوە دەقەومێن!

لەم ڕووەوە ئەوەی زۆر سەرنج ڕاکێشە (گۆڕەپانی (یاخود ساحە)ی ڕووناکی) یە کە دەکەوێتە نێوان گەڕەکەکانی (ڕووناکی، موفتی، ئەندازیاران، کشتوکاڵی «زراعە») و تێکڕا چوار شەقامی سەرەکییە، بەواتا هەشت هێڵی هاتووچۆی ئۆتۆمبیلی لەسەرە و لەوێدا تێکدەکەنەوە، جگە لە هاتووچۆی پیادەڕۆ و پایسکل و ماتۆڕ و جۆرەکانی تریش، ئەوەش بەهۆی گرنگی هەڵکەوتنی شوێنەکەوەیە کە لە هەمانکاتدا بە گەڕەکە هەرە جەنجاڵەکانی (باداوە و مەنتەکاوە و ئیسکان)یشەوە بەستراوە و تێکەڵی شەقامە سەرەکییەکانی ٦٠ مەتری و ١٠٠ مەتری و جادەکەی هەولێر-کەرکووك دەبێتەوە و ئێستە نیمچە بازاڕگەیەکی ڕێکوپێك و ئاوەدانی تازە بابەتی بەخۆوە گرتووە کە تا ڕادەیەك لە هەرمێندایە.

وێڕای هەموو ئەوانەیشەوە ئەم (گۆڕەپانە) نە کەس ئاوڕێکی لێدەداتەوە، نە ڕێکخراوە و نە (ترافیك لایتی) بۆ دانراوە و نە پۆلیسی هاتووچۆشی هەیە! لەبەر ئەوە کاروباری هاتووچۆکردنی تیایدا ئاڵۆزکاوە و بە دروستی ناڕوات بەڕێوە. سەرباری ئەمەش ناشکوری نەبێ بەهۆی سروشتی شوێنەکە خۆیەوە و لەبەر دووردەستیی لە چاوی یاسا و لێپرسراوان و لە ئەنجامی

حـەزی سەرشـێتانەی هەنـدێ کـەس بـۆ لاسـاریی و سـەرپێچی بـۆ یاسـا بەزاندنـدا زۆرجـاران رەوشـی گۆڕەپانـە سەرلێشـێواوەکە بـە ئێجـگاری دژوار و جەنجـاڵ و ئاڵـۆزکاو دەبێـت و پیـاو سەراسـیمە و حەپەسـاو دەبـێ و مەترسـی لێکـدان و بـە ژەێـرەوە کـردن و رووداوی دڵتەزێنـی زۆر نزیـك دەکەوێتـەوە! تـا ئێسـتەیش جارەهـا ئەمانـە رووپانـداوە ئەگەرچـی سـوپاس بۆخـودا زیانەکانیـان سـووك بـوون.

جـا بـۆ دانانـی سـنووریك بـۆ ئـەو بەرهەڵلاییـە و لـە پێنـاوی بنبڕکـردن یـان هـەر نەبـێ کەمکردنـەوەی ئەگـەری مەترسـیی و زیـان بـە خەڵـك گەیانـدن و هەروەهـا بـە مەبەسـتی رێکخسـتنی کاروبـاری هاتووچـۆ بـە شـێوەیەکی رێکـو شارسـتانییانەوە داوا لـە کاربەدەسـتانی پەیوەندیـدار لـە وەزارەتەکانـی شـارەوانیی و ناوخـۆ دەکـەم ئاوڕێکـی بـە پـەرۆش و بـە پەلـە لـە وەزعـی ئـەم سـاحە بێنـازە بدەنـەوە و چارەیەکـی گونجـاوی بـۆ بکـەن بـە:

١- رێکخسـتن و دروسـتکردنی فولکەیەکـی بازنەیـی یـان چوارگۆشـەیی زۆر مۆدێـرن کـە مـاوە بـۆ ئۆتۆمبیلـەکان نەهێڵێتـەوە بـۆ هیـچ جـۆرە سـەرپێچی و موخالەفەیـەك لـە وێـدا.

٢- دانان و چەسپاندنی چراکانی هاتووچۆ (ترافیك لایت).

٣- تەرخانکردنـی پیاوانـی هاتووچـۆ کـە رۆژانـە لـەوێ ئامـادە بـن بـۆ ئـەوەی کاروبارەکـە وەکـو پێویسـت ببـەن بەڕێـوە و سـەرپێچیکارانیش بـە سـزای یاسـایی خۆیـان بگەیەنـن. تـا ئـەوکات خەڵکانـی ناوچەکـە بۆیـان هەبـێ بـە شـانازیەیوە بڵێیـن ئـەم (گۆڕەپانـەی رووناکـی)ش بەشـێکە لـە شـاری هەولێـری پایتەختـی کوردسـتان، نـەك مۆڵگەیەکـی لاپەڕگـەی بەرئاوایـی گوندێکـی پشـتگوێخراوی دوورە شـار! بـە هیـوای رەنجـی دڵسـۆزانەی کاربەدەسـتانەوە چـاوەڕوان دەبیـن.

بایەخدان بە پەککەوتە و کەمئەندامان

هەندێ کەس هەر بە زگماك یان لە ئەنجامی رووداوی دڵتەزێن و شەڕ و شۆڕەوە کەمئەندام و پەککەوتە دەبن و بەهۆی ئەوەشەوە دووچاری جۆرەها کێشە و گیروگرفتی کۆمەڵایەتی و ژیاری و تەنانەت دەروونیش دێن. بە شێوەیەکی گشتیش زۆربەی هەرە زۆریان کەمئەندامییەکەیان جەستەییە، واتا دەست، قاچ، یاخود هەر ئەندامێکی دیکەی لەشیان لە دەستداوە یان لە کارکەوتووە، کەچی لە رووی عەقڵ و هۆش و سۆزەوە نەك هەر هیچ کەموکوڕییەکیان نییە، بەڵکو زۆریش بە توانا و بیرمەندتر دەبن و بە جۆرێك دەتوانرێ کەڵك و سوودیان تا ئەوپەڕی لێوەرگیرێت و بە گوێرەی ئامادەباشیی و پسپۆری تایبەتمەندییەتی خۆیانەوە کار و فرمانی ورد و گرنگیشیان پێ

بسـپێردرێت. وەلـێ، بەداخـەوە لـە کۆمەڵگـەی ئێمـەدا، تـا ئێسـتا بـە پێچەوانـەوە لەبـەر دیـد و بۆچوونـی هەڵـە و هەنـدێ ڕێنمایـی یاسـاییەوە زۆران کۆسـپ و ئاسـتەنگیان دەخرێتـە پێـش بـە دژی بنەمـا ڕەسـەنەکانی مرۆڤایەتـی و سـادەترین مافـی سروشـتی مرۆڤـەوە و بەشـێوەیەك ڕەفتاریـان لەگەڵـدا دەکـرێ کـە دەبێتـە هـۆی پێشـێلکردنی مافەکانـی تاکەکەسـی و ئـەم تۆڕـژە بەشـمەینەتە ڕووبـەڕووی زوڵمێکـی زۆر دەکاتـەوە و دیمەنـی ژیانیـان لـە بەرچـاو تـاڵ و ناشـیرین دەکات.

ئـا لێـرەوە دەکـرێ و پێویستیشـە لـە لایـەن حکومـەت و داموەدەزگاکانـی هەرێـم و تەنانـەت هاووڵاتیانیشـەوە، شـان بەشـانی کۆمەڵـە و ڕێکخـراوە خێرخوازییـە (N.G.O)کان و دەزگاکانـی سـەربە نەتەوەیەکگرتووەکانـەوە (UN) ئاوڕێکـی جیدییانـە لـەم هاونیشـتمانیانە بەتایبەتـی بێکـەس و هـەژار و نەدارەکانیـان بدرێتـەوە و لایەکـی پڕبایەخیـان لـێ بکرێتـەوە، وەکـو پێویسـت گرنگیـان پـێ بدرێـت و هـاوکاری و کۆمەکـی بکرێـن و یارمەتـی بدرێـن، بـە دەرکردنـی بڕیـار و یاسـای تایبەتمەنـد ئاسـانکارییان لـە ژیانـدا بـۆ بکرێـت و ئاسـتەنگەکانی سـەر ڕێگایـان بـۆ لابـرێـن.. خـاوەن بڕوانامـە و پیشـەوانەکانیان لـە ڕشـتەی پسـپۆرییەتی خۆیانـدا دابمەزرێندرێـن، کۆمەڵەیـان بـۆ ڕێکبخرێـت و یانـەی تایبـەت بـە خۆیانیـان بـۆ بکرێتـەوە. هەروەهـا لـە نێـو پـاس و لـە نەخۆشـخانە و لـە شـوێنە گشـتییەکاندا داشـکانیان بـۆ بکـرێ و خولـی مەشـق و ڕاهێنانـی تایبەتیـان بـۆ سـاز بدرێـت بـۆ ئـەوەی هەسـت بـە ئازارەکانـی کەمئەندامیـی و گرێـی خۆبەکەمزانیـن نەکـەن و کەمئەندامییەکەیـان لـێ نەبێتـە (عەیـبـە) و دێوەزمـە، لـە کۆمـەڵ دایاننەبڕێـت. چونکـە ئەمانـە کەمتریـن و سـاکارترین مافێکـی خۆیانـە و ئەرکێکـە بـە ئەسـتۆی کۆمـەڵ و دامـودەزگا و لێپرسراوانـە لـە زۆربـەی وڵاتانـی پێشـکەوتووی جیهانـدا پەیـڕەوی لێکـراوە.

جەژن و جەژنانە

٢٠٠١/١/١

گەلـــی کوردســـتان ئیمســـاڵ ڕەمەزانێکـــی ئێجـــگار خـــۆش و ئاســـوودە و پڕخێروبێریـان بەسـەربرد، ئەوەشـی هێنـدەی تـر ڕەمەزانەکـەی دڵگیرتـر کـرد ئـەوە بـوو سـەرەتای ئـەم مانگـە پیـرۆزە (بەڕەحمـەت دەسـتی پێکـرد) بەهـۆی ئـەو بارانـە زۆریـەوە کـە ماوەیـەك بـوو دوای وشکەسـاڵی پـار و نائومێـدی ئـەم پاییـزە هیشـکەوە، خەڵـکان زۆر بـە پەرۆشـەوە لـە چاوەڕوانیـدا بـوون و بـە تاسـەیەوە دەسـووتان و تەنانـەت (نوێـژە بارانە)یشـیان بـۆی کردبـوو. ئەوەبـوو دەسـتپێکی مانگـی ڕۆژوو گرتـن (ڕەمەزانـی پیـرۆز) بـاران کەوتـن و هەروەهـا کۆتاییەکەیشـی بـە بـاران و تـەرزە و بەفـر برایـە سـەر. ئەوجـا جەژنـی ڕەمەزانـی ئەمسـاڵ هـاوکات لەگـەڵ جەژنەکانـی (کریسـمیس و سـەری سـاڵی) بـرا مەسـیحییەکانماندا

یەکیان گرتەوە و یەکەمین جەژنی پیرۆزبوون لە ساڵی تازەدا (ساڵی ٢٠٠٠) و لە هەزارەی تازەدا (هەزارەی سێیەم) وەك زۆربەی تۆژەرەوەکانی جیهان دایانناوە، هەرچەند بەلای منەوە هێشتا ماویەتی و دەبوا ساڵی ٢٠٠٠ ببڕێتە سەروو لە٢٠٠١/١/١ سەدەی بیست و یەکەم و هەزارەی سێیەم دەستی پێبکردایە بەهەرحاڵ ئەم ڕەمەزان و خێروبێر و باران و تەڕوتووشی و جەژنانەی تر، زیاتر لای کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان بەچێژتر و دڵخۆشکەرتر بوون وەختێ حکومەتی هەرێم کابینەی چوارەم لە دەستپێکی ئەرکەکانی خۆیدا، بڕیاری پێدانی پێشوەختەی (مووچەی) مانگی کانوونی دووەمی فەرمانبەر و کارمەندانی کوردستانی وەرگرت و بەم کارەی دڵ و دەروونی خێزانانی ئەو تۆزە بەرفرەوانەی فێنك کردەوە و ناومااڵ و ئاگردانەکانیانی بۆ گەرم داهێنان و بوو بە مایەی بەختەوەری و سوپاسگوزاری هەموو لایەکەوە. بەڵام لێرەدا خاڵێك هەیە کە تا ڕادەیەك لە تام و چێژی ئەو کارە خێرخوازانەیە کەم دەکاتەوە ئەویش ئەوەیە هەندێ دەستە و گرۆی مووچەخۆران کە ئەم (مووچە) پێشوەختەیان وەرگرتووە و زۆریش بێباکانە بە بۆنەی(جەژنەوە) خەرجییان کردووە دەستیان پێوەنەگرتووە، دەبێ بۆ ماوەی زێتر لە پەنجا ڕۆژ چاوەڕوانی وەرگرتنی مووچەی داهاتوویان (مانگی شوبات) بکەن کە ئەمەیش بە گوێرەی بارودۆخی ناهەموار و نرخی بەرزی کەلوپەلی بازاڕ و بەهۆی سەختی گوزەرانی کەم دەرامەتانەوە ماوەیەکی ئێجگار درێژ و نابەجێ و پڕ لە کەسەر و دەردەوە، گوزەراندنی ئەوەندە بۆیان سانا نییە. بۆیەکا لە زۆر لاوە لەم خەڵکە بێ دەرەتان و دەست نەڕۆیشتووانەوە بە چرپەوە زۆرجاریش بە دەنگی بەرز گوێبیستی ئەوە دەبین کە دەڵێن بۆ ئەوەی جەژنەکان هەندەی دی مجێز و کەیفی جەماوەر ساز بکەن و ئارامیی و خۆشییان پێ ببەخشن و کورد واتەنی (بن بە دوو جەژن) ئەوا پێشنیاز دەکەن (هەقیشیانە) و هەمووان ئومێدی ئەوە دەخوازن حکومەتی

هەرێمی کوردستان بە بڕیارێکی لەوەی پێشوو دڵخۆشکەرانەتر تارمایی ئەم خەمەشیان لێ بڕەوێنێتەوە و ئەم (مووچە پێشوەختە)یان پێ ببەخشێت و وەك میحنەیەك بیکات بە (جەژنانە)! ئەمەیش لە دڵفراوانیی و چاوتێریی و بەخشندەیی کابینەی چوارەم نەك هەر بە دوور نازانرێت بەڵکو شتێکی ئاسایی و چاوەڕوانکراویشە و لەمە زیاتریش لێیدەوەشێتەوە، خوا دەست بە باڵیانەوە بگرێ و هەمیشە سەرکەوتوویان کات.. ئەمە وێردی سەر زوبان و خواستی خەڵکەکەیە و من لە زاری ئەوانەوە دەیگەیەنم و جەژنی هەموو لایەك سەدجار پیرۆز بێت. بە ئومێدیشین بەراست بگەڕێت.

ئەرك و بایەخی شارەوانی

شار، شارستانی، شارەداری و شارەوانی وشەگەلی سەر بە خێزانێکن و لەگەڵ یەکتریدا ئاوێتە و پێوەندیدارن و گوزارشت لە کۆمەڵگە و شوێنی گردبوونەوە و نیشتەجێی مرۆڤەکان دەکەن و هەر لە دێرِ زەمانەوە هاتوونەتە نێو فەرهەنگی مرۆڤایەتی.. پێ بەپێ و هەنگاو بە هەنگاو پەرەیان ئەستاندووە و چمکی جیاوازی هەمەجۆریان لەخۆگرتووە، مانای فراوانیان بۆ لێکدراوەتەوە، لق و پۆپی زیاتریان بۆ لێبوونەتەوە تا لە رۆژگاری تازەدا ئەرکی تازە بابەتی سەردەمیان بۆ پەیدا بووە و بایەخ و گرنگی زێدە بەرچاویان پێدراوە، کاروچالاکی فرەلایەن و هەمە بابەتیان پێ ئەسپێردراوە و بە تایبەتی کە شار ئێجگار گەورە و بەرفراوان بوونە.

بە گشتی ئەرك و گرنگی شارەوانی دەگۆڕێت لە شوێنێکەوە بۆ شوێنێکی تر، لە وڵاتێکەوە بۆ وڵاتێکی تر. بەپێی سیستەم و پێشڤەچوون و پەرەئەستاندنی پلەی شارستانییەت و جۆری بیرکردنەوەی کەسەکان و داموەدزگەکانیانەوە. لە راستیدا لە وڵاتانی رۆژئاوادا و وڵاتە پێشکەوتووەکان بە گشتی گرنگییەکی لە رادەبەدەری پێدراوە، ئەرك و کرداری هەرە بەهاداری پەیوەست بە ژیان و ژیاری هاووڵاتیانەوەی لە ئەستۆ خراوە. بە شێوازێك کە لە زۆر لایەنەوە لە ئەرك و دەسەڵاتدا لە پێشەوەی سەرجەم داموەدزگاکانی نێوشارەکانەوە دێت. پایەی سەرۆکی شارەوانی بە هیچ کلۆجێ لە پلە و پایەی خودی پارێزگاریش کەمتر نییە، هەربۆیەشە، دەتوانێ تەواوی کار و خزمەتگوزارییەکان لە سنووری شارەوانییەکەیدا بەبێ کەموکوڕی راپەڕێنێ.

بێگومان شارەوانی رۆڵێکی ژیاری هەرە گرنگ دەگێڕێ و زۆر لە نزیکەوە و راستەوخۆ بە زۆربەی بوارەکانی ژیانی هەموو هاووڵاتیانەوە پەیوەستە. هەر لە پاك راگرتنی نێوشار و جوانکردنی شەقام و کوچەو کۆڵانەکان و بەشداری و سەرپەرشتیکردن لە هێلکاری و دانانی نەخشە و پلانەکانی رێکخستنەوەی شار و دەستبەسەرداگرتنی بازاڕەکان و چاودێری پاکوخاوێنی و نرخ و بەهای خۆراك و کۆنترۆڵکردنی پرۆسەی ئاڵوگۆزی هاتووچۆی نێوشار و دانانی هێما و نیشانەکانی سەر رێگەوبان و گۆڕەپان و شوێنەکانی وەستان و پەڕینەوە، لە چوار ریانەکاندا، دابەشکردنی زەوی وزار و مۆڵەتپێدانی دروستکردنی ساختومان و دارشتنی نەخشەسازی مۆدێرن بۆ رێکخستنەوەی پەرەپێدانی شار و دەستنیشانکردنی شوێنە گشتییەکان و چاندنی دارودرەخت و گوڵی هەمەجۆر و دروستکردنی پارك و سەیرانگە و پاراستن و چاودێریکردنیان، هەروەها بایەخدانی زیاتر بە باری تەندروستی و دابینکردنی کارەبا و تەلەفۆن و ئاوی پاك و ئاوەڕۆ، ئەمانە و زۆران ئەرك و کرداری دیکەی پێویست لە

ئەستۆی شارەوانی دانە. بەڵام بێگومان شارەوانی و داموەزگاکانی بەبێ هاوکاری و بەشداری تەواوی هاوڵاتیان و لایەنەکانی دیکە، ناتوانێت بە شێوەیەکی دروست بەو هەموو ئەرك و فەرمانانەی هەڵسێت، بۆیە زۆر پێویستە سەرجەم فەرمانگە و داموەزگە نێوخۆییەکان و ئەوانەی لە نزیکەوە پەیوەندییان بەوکارانەوە هەیە وەکو وەزارەتی ناوخۆ-پۆلیس و ئاسایش، تەندروستی، پیشەسازی، پەروەردە و پلاندانان، بازرگانی گواستنەوە وگەیاندن.. هتد.

هەروەها دانیشتوانان بە هەموو چین و توێژەکانیانەوە بە پەرۆشەوە هاوکاریی و هەماهەنگی لەتەك شارەوانیدا بکەن. وەك ئەرکێکی هەرە پیرۆزی سەرشانیان بەشداری لە راپەڕاندنی ئەو ئەرکانەیدا بکەن و بۆ ئەنجامدانیان هەرگیز کەمتەرخەمی نەنوێنن. دەشێت بودجەی باش و کارمەندانی تەواوی بۆ دابین بکرێت. بەمشێوەیە دەکرێ شار و شارۆچکە و کۆمەڵگەکانمان بەرەو پێشەوە بەرین، بە ئامانجی گەیشتنەوەمان بە شوێنە دڵگر و پێشکەوتووەکانی دیکەی جیهان. هەنگاوگەلی راست و دروست بهاوێژین و بە کەناری ئارامی و ئاسوودەیی شادبین.

کێ جوانە!

٢٠٠٥/١/١٢

لە وەرامی برایەکی رۆژنامەنووسدا لەبارەی (جوانی)یەوە دەڵێم یەکەم: جوانیی پێناسەیەکی رەهای گشتگیری بۆ نییە کە بەهۆیەوە (جوانان) دیاری بکەیت، بەڵکو (جوانیی) شتێکی ڕێژەییە و لە کەسێکەوە بۆ کەسێکی تر و تەنانەت لە کۆمەڵگەیەکەوە بۆ یەکێکی تر دەگۆڕێت، دەشێت و زۆریش سروشتییە کە ئەوەی بەلای کەسێکەوە (جوان)بێ بەلای کەسانی ترەوە (ئاوەها) نەبێت، یان ئەوەی لە نێونەتەوەیەکەوە لە کۆمەڵگەیەکدا بە (جوان) بناسرێت، لای نەتەوەیەکی دیکە و لە شوێنێکی جیاوازدا (بەو شێوەیە) نەبینرێت، یان هەر پێچەوانەیش دەرچێت.

دووەم: (جوان) بەلای منەوە ئەمانەن: هەر ئافرەتێ ڕەوشتی پاك و بەحەیا و دەستەنگین بێت، هەر مرۆڤێ گوتار و ڕەفتاری وەك یەك بن، هەر کەسێ

بەرژەوەندیی گشتی بخاتە پێش بەرژەوەندیی خۆیەوە و رێزی یاسا بگرێت و خۆی لە پێناوی گەل و نیشتماندا بەخت بکات. دیمەنی وەرزێڕ لە نێو کێڵگە و پاڵە لەسەر کار و شوان بە شمشاڵەوە لە نێو رانەمەڕ و مامۆستا و منالّە رۆح سووکەکان لە نێو قوتابخانەدا. بزە و خەندەی کۆرپەی ساوا، دڵسۆزیی و راستگۆیی و وەفاداریی، ئەو پزیشکەی هەردەم بە ویژدانەوە لە خەمی چارەسەرکردنی نەخۆشەکاندایە، ئەو کەسەی گیانی هەر گیانلەبەرێکی بێوەی لە مردن رزگاری دەکات. ئەو پۆلیسەی هاتووچۆ کە بە یاسا پرۆسەی هاتووچۆ لە شەقام و فولکە و ترافیك لایتەکاندا رێکدەخت.

سروشتی دڵڕفێنی کوردستان.. گزنگی خۆری بەیانیانی بەهار و هاوین و زەردەپەڕی لوتکەی شاخە بەرز و سەرکەشەکانی. گوڵێکی گەش لە رۆخ کانیاوێکی روونی بناری کێوێك.

جووتە کوترێك یان دوو باڵدار بەیەکەوە لە نێو هێلانەدا بە دەنووك یەکدی دەخۆنەوە، یان دان و ئاو دەڕێژنە قۆرگی بێچووەکانیانەوە.

ئاڵای شەکاوەی کوردستان.

ئەو باڵەخانە قەشەنگانەی لە هەولێر و شارەکانی تری کوردستاندا رووەو ئاسمان هەڵدەچنرێن و شەقامە بەرین و بەرزە پردەکانمان، فڕۆکەخانە و فڕۆکە نەفەرهەڵگرەکان بە ئاسمانی هەولێرەوە گونده تازە ئاوەدانبووەکانمان، هەر بەرهەمێکی ئەدەبی و رۆشنبیری کە راستگۆیانە گوزارشت لە خۆشیی و ناخۆشییەکانی مرۆڤ دەکاتەوە. ئەو ئازادییەی رێز لە سنووری ئازادییەکانی خەڵکی تر دەگرێت. سەروەریی یاسا و بەرقەرارکردنی دادپەروەریی و ئاشتی و ئارامیی و ئاسایش لە نێو کۆمەڵگەدا.

رێکخستنەوەی نێوماڵی کورد و یەکگرتنەوەی هەردوو باڵی ئیدارەکەی کوردستان! هەموو ئەمانە و هاوشێوەکانیشیان (تاجە گوڵێنەی جوانیی) بۆخۆیان دەبەنەوە.

تازە بووکەکانی پایتەخت

ئەوەی لەم رۆژانەدا بۆ ئێمەومانان سەرنجراکێش و مایەی شادمانیمانە و دڵگوشاد و چاوان روونەدەکاتەوە ئەوەیە کە لە نێو گۆڕەپان و بەسەر زۆربەی جادە و شەقامەکانی هەولێردا ژمارەیەکی زۆر لەو (پاس)ە نوێیانە بەرچاو دەکەون کە بەناز و فیزێکەوە دێن و دەچن هەر دەڵێی تازە بووکن لەنجە دەکەن و لاف و گەزاف بە سەر هاوڕێکانیانەوە (کۆنە ریمە شەپڕێوەکان) لێدەدەن. لە راستیدا ئەم پاسە تازانە ئەوەندە جوان و قەشەنگ و هێند خۆشڕەوت و پاك و خاوێن و بە دیمەن دڵگر و ناسکن مرۆڤ هەر حەز دەکات هاتووچۆیان پێوە بکات و هەرگیز لە سەیرکردنیان وەرەس و بێزار نابێت!

لەگــەڵ ئەوەشــدا روخســارێکی شارســتانیانەی دڵڕفێنیشــیان بــە پایتەختــی هەرێــم بەخشــیوە، لــەوە گرنگــتر لــە رووی تەندروســتییەوە نابنــە فاکتــەر و هــۆی پیســبوونی ژینگــە، بــە پێچەوانــەی ریمــە کۆنــە پەکەوتووەکانــەوە و ئەوانــەی وەکــو خــەرەك و کەچــە چەپــڕەك بــە شووشــەی شــکاوی پەنجــەرە و بــە بەرگــی چڵکــن و دڕاوی کورســییەکانیان بــە تــرە تــڕی (مەکینــە) شــرە و بــە پــڕە پــڕی دووکەڵکێشــە (ئەگــزۆز) هەڵزڕاوەکانیانــەوە کــە بــە چەشــنی کــوووڕەی خەڵــووز (رەژوو) ژەهــری یەکــەم و دووەم ئوکســیدی کاربــۆن بــە شــاردا دەپژێنــن، دڵ و مێشــکی مرۆڤــەکان بێــزار و نیگــەران دەکــەن و لــە هەمانکاتیشــدا دەبنــە مایــەی پیســبون و ژەهراویکردنــی کەشــوهەوای دەوروبەریشــەوە.

دەڵێــم ئــەم پاســە تازانــە بەراســتی دیاریپەکــی نایــاب و بەهــادارن، دەستخۆشــی و پیرۆزبایــی گــەرم لــە خاوەنــە بەڕێزەکانیــان دەکەیــن و هیــوا دەخوازیــن نموونەیــان زۆرتــر و زۆرتــر بــێ و نوخشــە لــە (ریمــە) دووڵکــەدەرە تەنگــە نەفــەس و ماندووەکانــی تریــش بێــت (ئەوانــەی وەك پیــرە بارگیــن کــە لەهــەر چوارپەلیــان تەنیــا گوێچکەیــان بــە ســاخی ماوەتــەوە و بــە ئاســتەم نووزەیــان دێ و ئەگــەر بــە زەبــری (نەقیــزە) نەبــێ شــاقاویان بــۆ ناهاوژێرێــت). تــکای گــەرم و ئاواتــی بەرزیشــم لــە هاوشــاریانی خۆشەویســت ئەوەیــە گرنگــی و بایەخــی تــەواو بــەو دیاریپــە پــڕ بەهایــە بــدەن و هــەروا بــە جوانــی و پاکــو خاوێــن و بەســاخی بیانپارێــزن.

زۆریــش پێویســتە هــەر هەموومــان ئــەو (پاســانە) بــە مووڵکــی تایبەتــی خۆمــان بزانیــن و وەك ســامانێکی گشــتی شــار ســەیریان بکەیــن و بــەو چــاوەوە هەڵســوکەوتی دروســت و رەوایــان لــە بەرامبــەردا بنوێنیــن، چونکــە لــە کۆتاییــدا ئەمانــە (پاســەکان) هــەر هــی خۆمانــن و هــەر بۆخۆشــمانن!

ئیــتر چاوەڕوانــی هیممەتــی مەردانــەی هەمــوو ئەوانەیــن کــە پەروەشــی هــەر دیمــەن و روخســار و دیاردەیەکــی شارســتانییەن.

وا مۆمێکی تریش کوژایەوە
بەبۆنەی چلەی ماموستا تاهیر سەعیدەوە

زۆرن ئەوانەی وەکو مووم سووتان و هەموو تروسکەیەکی ژیانیان بۆ ئەوە تەرخان کردووە هێزی تاریکیی راوبنێن و رێگای نۆتەك لە بەردەم رۆڵەکانی گەلدا روونـاك بکەنەوە، ئەوانەی لە پێناوی ئەو ئامانجە پیرۆزەدا هەموو وزەیەکیان خستۆتە کار و بە گشت هێز و تواناوە کۆششیان کردووە لە هیچ کۆسپ و تەگەرە و مەترسی سڵیان نەکردۆتەوە و هیچ تەوژمێك رێی پێنەگۆڕیون و هیچ بەرژەوەندی و خودپەرستییەك ساردی نەکردوونەتەوە. ئەوانەی رۆژ و شەویان بەیەکەوە گرێداوە و هەموو جۆرە قوربانییەکی پێویستیشیان داوە و تا دوا هەناسەی ژینیان مەردانە و بەوپەڕی دڵسۆزی و بە ئومێدی ئەو ئامانجە پاکەوە سەرقافڵەچی کاروانی خەباتی رەوای نەتەوەکەیان

بـوون و لـەم رێبـازەدا بـە تاڵـە موویـەك لایـان نـەداوە.

زۆریشـن ئەوانـەی وێـڕای ئـەو مەزنایەتییەشـیانەوە کـە کـۆچ دەکـەن زۆر بـە بێدەنگییـەوە سـەردەنێنەوە و ماڵئاوایـی لـە دنیـای ئـاوات و هیـوای بـەدی نەهاتـووەوە دەکـەن!

یەکێـك لـەو کەڵـە مێـردە جوامێرانـە مامۆسـتای خوالێخۆشـبوو طاهـر سـعید کریـم کـە لەسـاڵی ١٩٢١ لـە شـاری کۆیـە لـە دایـك بـووە. ئـەو مرۆڤـە بـە جەسـتە بچـووك و بـە دڵ و هـۆش و بیـر مەزنـە، سـەرتاپای تەمەنـی خـۆی بـۆ سـەرفرازی و بەختـەوەری گـەل و نیشـتمانەکەی تەرخانکـردووە و هـەر لـە سـەرەتای هەرزەیـی و لـە تافـی لاوێتییـەوە بـە فێرکردنـی وەچـەی نـوێ و بڵاوکردنـەوەی تیشـکی خوێنـدەواری و بەسـەوادییەوە خەریـك بـووە و پـتر لـە سـی سـاڵ لـە قوتابخانـە و شـوێنە جۆراوجۆرەکانـی وڵاتـدا مامۆسـتا بـووە جگـە لەمەیـش هـەر لـە رۆژگاری (هیـوا) و لەگـەڵ رەوتـی کاروانـی کوردایەتیـی ئاشـنا بـووە و لێیدانەپچـڕاوە.

مامۆسـتا تایـەر هەرچەنـد بـە بێدەنگـی و تـا رادەیـەك بـە کەساسـییەوە لـە بەرەبەیانـی رۆژی ١٩٨٩/١٢/١٨ دا لـە تەمەنـی ٦٨ سـاڵیدا کۆچـی دوایـی کـرد و تەرمـی پیـرۆزی لـە گۆڕسـتانی (کەکـۆن)ی کۆیـێ تەسـلیم بـە دایکـی نیشـتمان کـرا. بـەڵام هـەردەم یـادی لـە ناومانـا زینـدووە و هەرگیـز لـە بیـر ناچێتـەوە.

چونکـە لـە هەمـوو ژیانیـدا ئـەو رێگایـەی گرتبـووە بـەر کـە رێبـوار بـەرەو جاویدانیـی دەبـات، رێبازێـك کـە لـە هەمـوو شـوێن و سـەردەمێکدا هـەر راسـت و پیـرۆز و نەمـرە.

رێـی دەسـت و دڵ پاکیـی و راسـتگۆیی و هەقپەرسـتی و نیشـتمانپەروەری و گەلویسـتی! مامۆسـتا تایـەر سـەرەڕای ئەمانەیشـەوە مرۆڤێـك بـوو قسـەخۆش و چاوتێـر و دنیـا نەویسـت و ئـازا و بەجـەرگ و نەبـەز لـە پێنـاو هـەق و راسـتیدا سـەری بـۆ کـەس دانەنوانـد و بگـرە زۆرەهـا سـزا و ئەشـکەنجە و ئـازاری چەشـتووە. چەنـدان جـار گـوازە گـواز و جێگۆڕکـێ و دوورخسـتنەوە و دەربـەدەری

پێکراوە بە تایبەت لە سەردەمی پاشایەتیی گۆڕبەگۆڕدا. بێ ئەوەی کارێکی تێبکات و یا رەفتارێکی ناهەموواری پێ ئەنجام بدات!

هەروەها خوالێخۆشبوو مامۆستایەکی زێدە زیرەك و زانا و ژیر بوو، لە زمانی ئینگلیزی و عەرەبی شارەزا بوو، لە هەموو وانەکانی دیکەی قوتابخانە دەستی بااڵی هەبووە و لە هیچیان دانەماوە.

لە هەمووی گرنگتر ئەوەیە مامۆستای نەمر رەوشەنبیرێکی ئاکار گەورە و خوێنەرێکی سەرسەختی هەمیشە تامەزرۆ و عەودااڵی خوێندنەوەی ئەدەبی و زانستی بوو. وێڕای ناتەواوی تەندروستی و کزی چاوەکانیشەوە هەتا مردیش لە خوێندنەوە هەر وازی نەهێنابوو.

لەو رۆژنامە و گۆڤار و کتێبەش کە دەیخوێندنەوە زۆر بە وردی لە نووسینەکان رادەما و بە وریاییەوە دەیخوێندنەوە، هەر وەك پسپۆڕێك. مامۆستا هەرچەند بە نووسین هیچی دیار نییە، بەاڵم لە خوێندنەوە و بۆچوون و بیرکردنەوەدا دەتوانم بڵێم یەکێ لە رۆشنبیرە هەرە مەزنەکانمان و خاوەن هەڵوێست بوو. لە زۆر بۆنە و بواردا پرسی پێدەکرا و رای وەردەگیرا و زۆربەی کاتیش راوبۆچوونەکانی راست و بەجێ و سوودبەخش بوون.

سەد حەیف و مخابن ئەم بلیمەتە خەم و پەژارە و کۆست و بەدبەختی یەخەیان بەرنەدا و نەیانهێشت تاوێ بحەسێتەوە. زۆری نااڵند بەدەست جەور و ستەمی رۆژگارەوە و تەنێکی یەکڕەوی لەش لەڕ و لاواز و بێهێز، چاو کزی و کۆمەڵێك نەساخی، سەرباری هەموشیانەوە (بە ناحەق شەهید کردنی کوڕە مامۆستاکەی لە باوەشی خوشکیدا و لە رێی بەجێگەیاندنی ئەرکی مامۆستایەتی لە دێهاتی کوردستاندا) دڵە ناسك و بیمارەکەی بەرگەی نەگرت و سەرەنجام هەر بەو داخەوە سەری نایەوە و مۆمەکەی کوژایەوە.

جێگەی داخیشە زاتێکی ئاوەها شکۆدار فەرمانی خودای بەجێهێنا و دنیای سپڵەی جێهێڵا بێ ئەوەی مافی رەوای خۆی پێ بدرێت و ئەوی

پێویستە بۆی بکرێت. رووی گازاندە و گلەیش ئاراستەی زۆر لایەن دەکرێت بە تایبەت بەڕێوەبەرێتی پەروەردە و نیقابەی مامۆستایان کە خوالێخۆشبوو هەر لە سەرەتای دامەزراندنیەوە ئەندامێکی چالاك بووە و ساڵەها (پێش ئەوەی خانەنشین بێت) دڵسۆزانە خزمەتیانی کردووە و بۆی لەکاردا بووە.

ئێستر هەزاران سڵاو لە گیانی پاك و رەوانی شاد بێت، تۆ چوویتە رێزی شۆڕسوارانی کاروانی نەمرییەوە رێزی خوالێخۆشبووان رەفیق حیلمی، طاهر صادق، صابر اسماعیل، ا.ب هەوری، عیزەدین فەیزی و غەریب مستەفا و..هتد ئەوانەی زۆر یەکتریتان خۆشدەویست و هەڤاڵ و هاوڕێی خەباتی مەردانەی یەکرێ و یەك ئامانجی زێدە پیرۆز بوون! دڵنیاش بن هەرگیز رەوشتی بەرز و رەفتاری پیاوەتیتان لە یاد ناچێتەوە و مەشخەڵی رووناکیتان هەتا هەتا ناکوژێتەوە.

جەژنی دوو جەژنە

٢٠٠٤/٤/٢٥

وەك ئاشكرایە رۆژی ٢٢ی نیسان كە نیشتمانپەروەری رۆشنبیری كورد (میقداد مەدحەت بەدرخان) لە تاراوگەدا، لە شاری قاهیرەی پێتەختی میسر، ساڵی ١٨٩٨ یەكەم ژمارەی یەكەمین رۆژنامە لە مێژووی كورد دا بەناوی (كوردستان)ی دایكەوە دەرچووانـد، كراوە بە جەژنی (رۆژی) رۆژنامەگەریی كوردیی، ئیتر لەو ساتەوە رۆژنامەگەری كوردستان پێی ناوەتەوە تێكۆشان و ململانێیەكی هەرە سەخت و دژوار لە پێناو ئامانجگەل و مافە نەتەوەیی و رۆشنبریی و مرۆڤایەتییەكانی گەلی كوردستانداو، لەم بوارەدا پێ بەپێ و قۆناغ بە قۆناغ زۆران هەوراز و نشێو و نوشوستی و سەركەوتنی بەخۆوە دیوە. تا لە رۆژگاری ئێمرۆیدا دوای راپەڕینی هەرێم و سەركەوتنی پرۆسەی

ئازادیی عێراق بە گشتی، بەهەق پەرسەندن و پێشکەوتنی بێ وێنەی لە رووی چەندایەتی و چلۆنایەتییەوە بۆ بەدیهاتووە، ئەمەش بە رەنج و شەونخوونی و لەسەر حسابی ئارەقە و خوێنی رێبوارە ماندوونەناسەکانی کاروانە هەمیشە پێشڤەچووەکەی و هەروەها زیاتر بە بایەخدان و مشوور بۆ خواردن و هەوڵی بێوچانی دڵسۆزانەی بەرپرسانی هەرێم بەم بەرەنجامە گەش و دڵخۆشکەرەوەی گەیشتووە. لێرەدا مایەی دڵخۆشیی هەمووانە کە وەزارەتی رۆشنبیری هەرێمی کوردستان لەم یادە پڕشکۆیەدا یادی (١٠٦) ەهەمین ساڵەی دەرچوونی رۆژنامەی (کوردستان) و بە مەبەستی بە پیرۆز راگرتنی یادەکەوە جەژنانەی خۆی بەخشی و جەژنەکەی کردە بە دوو جەژن.

ئەوە بوو لە هەنگاوێکی پیرۆزدا مژدانەی بڕینەوەی مووچەی (خانەنشینی) بۆ (١٦٢٢) نووسەر و ئەدیب و هونەرمەندانی هەرێم بەبێ جیاوازی حزب و ئینتیمای سیاسی و نەتەوەیی و یاخود رەگەز و تەمەن، راگەیاند کە بڕیار وایە لیستی تریشی بەدواوە بێت، لە راستیدا ئەو ژمارەیە لە خۆیدا مژدەبەخشە، کە لە گوێرەی بارودۆخی هەرە ئاڵۆز و نالەباری کوردستان و لە چاو قەبارەی گەلی کوردستانی باشووردا ژمارەیەکی ئومێدبەخش و دڵفێنککەرەوەیە، لە هەمانکاتدا ئەم هەنگاوە بە نرخەی وەزارەتی رۆشنبیری بە پشتگیری و رازیبوونی سەرۆکایەتی ئەنجوومەنی وەزیران و وەزارەتی دارایی هەرێمی کوردستان لە هەولێر (هەروەها لە ئیدارەی سلێمانیش هەمان شت کراوە) نیشانەی گرنگی پێدان و ئاوڕدانەوەیەکی زۆر بەجێیە بۆ ئەو توێژە پێشڕەوەی کە هەردەم رۆڵی دیار و کاریگەر و کارایان بووە لە کاروانی دوورودرێژ و نەپساوەی پڕ لەکەند و کۆسپی خەباتی گەلی ستەمدیدەی کوردستاندا کە هەرگیز نکۆڵی لێناکرێت.

ئەم بەخششە کە لە رووی مەعنەوی و ڕێزلێنانەوە زۆر بایەخدارە لە لایەنی مادیشەوە- بەدەر لە ژمارەیەکی ئێجگار کەمیان بۆ رۆژی ئیمڕۆمان-

بایەخ و سوودێکی زۆری هەیە و تا رادەیەك باروبووی ئەو رێزلێنراوانە دەکات و باری گوزەرانیان بۆ چاکتر دەگۆڕێت و دەبێتە پاڵنەر و هاندەر بۆ بەرەو پێشچوون و داهێنانی شاکار و بەرهەمی دانسقە و بە پێزی زیاتر لە سەرجەم بوارەکاندا.

بە سوپاسەوە دەستخۆشی لە وەزارەتی رۆشنبیری و بەرپرسانی هەرێم دەکەین و چەپکە گوڵی پێزانینی هەموو خەڵاتکراوەکانیان پێشکەش دەکەین، بەو هیوایەی ئەوانی تریش کە شیاوی خەڵاتکردنن بەم زووانە بە مافی خۆیان بگەن.

جەژنی رۆژنامەنووسان و رۆشنبیرانی کوردستان پیرۆز بێت و خەرمان بەرەکەت، درود بۆگیانی پاکی شەهیدانی وشەی رەسەن و سەرجەم شەهیدانی رێگای رزگاریی و سەرفرازیی کورد و کوردستان.

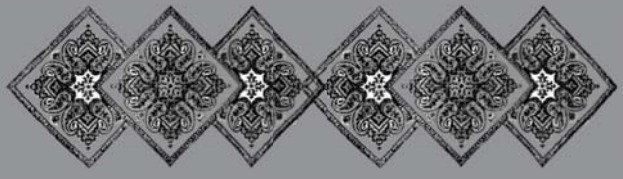

گوتاری سیاسی

بەرەی کوردستانی هێژا

١٩٩٢/٤/١٨

بەرەی کوردستانی هێژا

هەموو ئەندامانی بەرەی کوردستانی بەڕێز

راپەڕینە مەزنەکەی پار و راماڵینی رژێمی بەعس و رزگاربوونی کوردستان لێپرسینەوەیەکی مێژوویی و نەتەوەیی خستەسەر ئەستۆی ئێوە، چونکە نەتەوەی کورد بەهەموو چین و توێژاڵێکیەوە ویست و ئارەزووەکانی خۆی لە بەردەم ئێوەدا، دانا. بەوپێیە بەرەی کوردستانی بە هەموو مانایەکی یاسایی و شەرعی تاکە دەسەڵاتی رەوای گەلی کوردستانە و کەس باڵادەستی نییە، بۆیە هەر بڕیارێکتان دابێ کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان بە دڵ و بە گیان لە ئاستیدا ملیان کەچ کردووە، لەبەر ئەمە ئێمە ماوەمان بە خۆمان

داوە بـۆ ئـەم مەبەسـتە نەتەوایەتییـە کـە لـەم یاداشـتەدا هاتـووە پەنـا بەرینـە لاتـان.

کـە ئـەم یادداشـتە بـە ئێـوەی بەڕێـز دەدەیـن خۆمـان بـە خەمخـۆر و دڵسـۆزی گەلەکەمـان دەزانیـن و متمانەمـان بـە رابـردووی پاکـی خۆمـان هەیـە و لاشـمان وایـە ئێـوە ڕێزمـان لـێ دەنێـن.

جـا لـەم ڕوانگـەوە مـاف بـە خۆمـان دەدەیـن کـە لێتـان بێینـە پێشـەوە، هەموومـان دەزانیـن کـە ئەمـڕۆ نەتەوەکەمـان بەنـاو دووڕیانێکـی ناسـك و قۆناخێکـی پـڕ بـە مەترسـیدا تێدەپـەڕێ، ئـەم قۆناخـە پێویسـتی بـە هەنـگاوی پتـەو و بەپێـز هەیـە.. هەرەهـاش دەزانیـن گەلـی کـورد ئەمـڕۆ بـەرەو سـەکۆی هاتنـە دی (پەرلەمانـی کـوردی) ڕەوت دەکات. دەیـەوێ لەوێـدا بحەوێتـەوە و هەناسـەی سـەرفرازی بـدا و خوێنـی هـەزاران هـەزار شـەهیدی ڕێگـەی ڕزگاری بکاتـە گـوڵ ئەسـتێرە و لـە سـنگی چارەنـووس و دوارۆژی خـۆی بـدا.. بـۆ ئـەوەی ئـەو ئاواتانـە بێنـە دی و هیـچ گـرێ و بەسـتەڵەکی لـەو ڕێیـەدا نەمێنـێ داواتـان لـێ دەکەیـن تـا زووە چارەسـەری گیروگرفتـی مامۆسـتایان بکـەن.. خۆتـان دەزانـن چەنـد مانگێکـە مامۆسـتایان تووشـی چەنـد و چوونـی وبگـرە و بـەردەی جەدەلێك بـوون کـە ڕۆژ لـە دوای ڕۆژ دەبێتـە گرفـت و تەشـەنە دەکات.. لەوانەشـە ببێتـە گرێکوێرەیەکـی وەهـا کۆسـپێك یـان تەگەرەیـەك بخاتـە ڕێـی هەڵبژاردنـی پەرلەمانـی کوردسـتان و حـەز دەکەیـن ئەوەشـتان پـێ ڕابگەیەنیـن کـە ئێمـە لـە تـەك سـەرجەمی مامۆسـتایاندا لـەم بـارەوە پەیوەندیـمان کـردووە و هەمـوو بـەوە ڕازی بـوون کـە ئەگـەر بـەرەی کوردسـتانی هەنگاوێکـی چالاکانـە بـۆ یەکبوونـی مامۆسـتایان بنـێ هەمـوو ڕازیـن، ئیـتر چ بـە چارەسـەرێکی کاتـی بـێ یـان بەمجـۆرەی کـە ئێمـە لـەم یاداشـتەدا پێشـنیازی دەکەیـن.. بەڵـێ تـا ئێسـتا چەنـدان جـار شـێوەی هەڵبـژاردن دراوەتـە دەسـت بڕیـار و هەڵوەشـاوەتەوە بۆیـە مامۆسـتایان تـا ئێسـتا لەنـاو جغزێکـی بەتاڵـدا دەخولێنـەوە سـەرگەردان

کـراون.. بگـرە بـەرەی کوردسـتانی کـەم نـا زۆر لـەو سـەرگەردانییەدا بەرپرسـیارن.

جـا ئێمـە دەسـتە داوێنـی بـەرەی کوردسـتانی دەبیـن کـە بـە زووتریـن کات هەڵبژاردنـی دەسـتەی بەڕێوەبـەر و سـکرتاریەتی مامۆسـتایان یـەك لابکاتـەوە.. ئـەم دوو پێشـنیازەش دەخەینـە بـەر دەسـتتان:

١- بـا بـەرەی کوردسـتانی خـاوەن دەسـەڵات ئـەو مافـە بـە خـۆی بـدات، بـە شـێوەیەکی کاتـی و رێژەیـی دەسـتەیەکی کاتـی بـۆ سـکرتاریەتی مامۆسـتایان و دەسـتەی گشـتی بڕیـار بـدات.

٢- یـان بەپێـی بۆچوونـی بـەرە خـۆی و بـە پێـی قەبـارەی پارتـە سیاسـییەکانی کوردسـتان هـەر پارتێـك لیسـتەی پاڵێوراوەکانـی خـۆی ئامـادە بـکات بـە شـێوەی کۆنفرانسـێك لەنـاو سـەرجەمی ئەوانـەدا هەڵبژاردنێـك سـاز بکـرێ بـۆ هێنانـەدی دەسـتەی بەڕێوەبـەری گشـتی و سـکرتاریەت.

چونکـە بـەو چەشـنە هەڵبژاردنـە هـەم چارەسـەری ئـەو گیروگرفتـە دەکـرێ و هـەم رێگـەی هەڵبژاردنـی پەرلەمانـی کوردسـتانیش ئاسـان دەبـێ.. ئێمـە وا دەزانیـن ئـەو جـۆرە هەڵبژاردنـە دیموکراسـیانە کـە مامۆسـتایان و هەموومـان بیـری لێدەکەینـەوە هەلومەرجـی تـەواوی خـۆی بـۆ نەڕەخسـاوە و دەشـبێتە تەگەرەیـەك لـە رێـی پەرلەمانـی کوردسـتاندا.

رێـز بـۆ بـەرەی کوردسـتانی، نەمـری بـۆ هەمـووو شـەهیدانی رێگـەی رزگاری، مـردن بـۆ دوژمنانـی کـورد و کوردسـتان..

١٩٩٢/٤/١٨

ناوەکان

١- حەمەکەریم هەورامی	مامۆستای ئامۆژگای مامۆستایان/ هەولێر
٢- صالح رشید	کۆلیجی ئەدەبیات/ زانکۆی صلاح الدین
٣- مەجید ئاسنگەر	خانەنشین/ هەولێر
٤- رحمان عبدالکریم	مامۆستای ئامۆژگای ئیسلامی/ هەولێر

٥- کمال عبدالقادر خانەنشین/ هەولێر

بۆ/ نووسینگەی: تێکۆشەر مسعود بارزانی/ بەڕێز

بۆ/ نووسینگەی: تێکۆشەر مام جەلالی /بەڕێز

بۆ/ بارەگای: سۆشیالیست و پاسۆك لەگەڵ رێزماندا

بۆ/ بارەگای: زەحمەتکێشان، لەگەڵ رێزماندا

بۆ/بارەگای: پارتی گەل/ لەگەڵ رێزماندا

بۆ/ بارەگای: حیزبی شیوعی/ لەگەڵ رێزماندا

بۆ/ بارەگای: یەکێتی مامۆستایانی کوردستان/ یەکێتی نیشتمانی

بـۆ/ بـارەگای: یەکێتـی مامۆسـتایانی کوردسـتان/ لقـی دووی پارتـی دیموکراتـی کوردسـتان.

بۆ/ هەموو رۆژنامەکانی کوردستان

بەڵگەنامەیەك بۆخۆی دەدوێت

گەرچی بە راشکاوی و بە شێوەیەکی رەها لە ماددەی پێنجەم لە یاسای (ژمارە ١٤)ی ساڵی ١٩٩٢ی ئەنجوومەنی نیشتمانی کوردستانی عێراقدا هاتووە کە (زمان لە دادگاکاندا «مەبەست هەرێمی کوردستانە/ م.ئا» کوردی دەبێ) هەرچەندە ژمارەیەك پارێزەر و مافپەروەر و یاساناسانی دڵسۆز بە مەبەستی ئاسانکاریی و ڕێخۆشکردن و زەمینەسازدان بۆ ئەوەی دەقی ئەو یاسایە و ماددەکەی بخرێنە بواری جێبەجێکردنەوە لیژنەیەکی تایبەتیان پێکهێنابوو، کە دوای شەونخوونی و هەوڵ و ماندووبونێکی زۆر بە سەدان وشە و زاراوەی ڕێکوراست و دروستیان کە پێوەندییان بە یاسا و کاروباری دادگاییەوە هەیە کۆکردنەوە و لە شێوەی (فەرهەنگۆك)ێکی قشتیلە و نایاب و هاوشان لەگەڵ

بڵاوکردنەوەی لیستێکی هاوشێوەی ئەوەدا لە گۆڤاری (یاساپارێزی)دا خستیانە بەردەست دیدەی خوێنەرانەوە، بە تایبەتی دادوەرە بەڕێزەکان و کارمەندانی دادگەکان و هەموو ئەوانەی سەروکاریان لەگەڵ ماف و یاسا و دادوەرییدا هەیە بەو ئومێدەی کە سوود و کەڵکی لێوەرگرن و لە پرۆسەی دادگاییکردندا یارمەتیدەریان بێت.

سەرباری ئەو ئاسانکارییانەوەش هێشتا لە هەندێ شوێن و لە چەند دادگەیەکدا هەندێ بەرپرس و کاربەدەست وای بۆ دەچن کە زمانی کوردی هێشتا ماویەتی و بەتەواوی بۆ ئەوە ناشێت لە دادگاکاندا کاری پێبکرێت!

لە راستیدا ئەو هەڵوێستە، یان بۆچوونەی ئەو بەڕێزانە لە جێی خۆیدا نییە و هیچ پاساوێکی لۆژیکی و دروستی بۆ نادۆزرێتەوە چونکە یەکەم شتێکی بەڵگەنەویستە زانراوە کە هەر گەشتێکی (هەزار میل) بە تاکە (یەك هەنگاو) دەست پێدەکات و گرێمان لە دەستپێکی هەر پرۆسە و کردارێکی کەموکورتی و لەمپەر و ئاستەنگ بەدی بکرێت بێگومان بە تێپەڕبوونی کات و لە ئەنجامی بەکارهێنان و لێڕاهاتن و مەشق و هەوڵدانداو بەسەر ئەو کۆسپانەدا زاڵ دەبین و ناتەواوییەکان لەنێو دەبرێن و سەرکەوتن بەدەست دێت.

دووەم: هەر پەیوەست بەو مەسەلەیەوە دەبینین (٧٨) ساڵ بەر لە ئێستادا، واتەرێك لە (١٩ی تەممووزی ساڵی ١٩٢٦)دا مامەڵەی کڕین و فرۆشتنی موڵك (زەوی و زار) و بەناوکردنیان لە دادگەی شاری (کۆیە) دا بەزمانی کوردی بووە و هەر بە (کورد)یش نووسراوەتەوە و پشتراستیش (تصدیق) کراوەتەوە و کاری پێکراوە، بەبێ ئەوەی دادوەر یان کاربەدەستانی ئەو رۆژگارە (هەرچەند کورد نە حکومەت و نە پەرلەمانی نەبووە و نە یاسای دەسەڵاتی دادوەری (کوردستانی)ی هەبووە کە بڕیاری بەکارهێنانی زمانی کوردی دابێت، بیانووی ئەوەیان گرتبێ کە خوانەخواستە زمانی کوردی (زمانی یاسا و دادوەری)

نەبووبێت و بۆ ئەوە دەستی نەدابێ لە دادگادا بەکار بهێنرێت، دە فەرموون سەیرێکی ئەم (بەڵگەنامەیە) بکەن و بە وردی سەرنجی لێبدەن، واش بزانم زمانەکەی ئەوەندە ساکار و روون و ئاشکرایە کە هەر هەمووکەس تێدەگات و مەبەستی تەواوی دەدات بە دەستەوە. ئیتر هەر لە زمانی بەڵگەنامەکەوە بۆمان روون دەبێتەوە کە زمانەکەمان هیچ خەوش و ناتەواوییەکی نییە.

دەسا با چیتر بەوە دوژمنانمان بە خۆمان خۆش نەکەین کە (گوایە زمانە کوردییە شیرین و دەوڵەمەندەکەمان) بە کەڵکی (دادگە و کاروباری دادوەریی) نایەت و پێشموایە لەمە زیاتر دڕدۆنگی و خەمساردی و خۆنەبانکردن دەرهەق بە زمانی کوردی ئەگەر دژایەتیکردنی راستەوخۆی کوردایەتی نەبێت، بێگومان (دۆستایەتی)ش نییە!

راوێژکار لە پەرلەمانی کوردستان

تێبینی: بەڵگەنامەکە دەقاودەق و بەبێ دەستکاریی وەکو خۆی نووسراوەتەوە، تەنیا ئەوە نەبێ کە هێناومەتە سەر (رێنووسی کوردی ئیمرۆ).

م. ئا.

دەقی ناوەرۆکی بەڵگەنامەکە

فەقەت دوو هەزار روپیە (....) زیاتر نییە ئەو مۆڵکانەی عەبدوللا ئاغای کۆڕی حاجی تایەر (تاهیر) ئاغای کە لە تەڕەف حکومەتەوە مەحجووز بوو بەم وەرەیە (...) مەربووتە کە رەسمەن فرۆشرا و لە موقابیل دوو هەزار روپیە بەدەل (...) بەموجیبی دوو قیتعە عیلم و خەبەر مەقبووزی سەندوقی مالیە کە بە تەئریخی ١٦ و ٢١ (....) ٩٢٦ و ٧٧ و ٩١ ژمارە موڕەقەمە

لـه عوهـدەی مـن تەقـەروری کردبـوو، ئـەم دەفعەیـە دووبـارە ئـەم مولّکانـەم کـە نـەوع و جینـس و عەدەدیـان داخیـل وەرەقـەی (...) یـە هەمـووم لـە موقابیـل دوو هـەزار روپیـە بـەدەل مەقبـووز و مەدفـوع بـە بەیعـی قەتعـی و سـەحیح شـەرعی بـە عەبدولـلا ئاغـای مومائیلەیهـم فرۆشـت لـە دائیـرەی تاپـۆ (...) موعامەلەکـەی بـە قانوونـی و بـە قەتعـی و بـە قەتعـی بەنـاو عەبدولـلا ئاغـای مومائیلەهـی قەیـد و تاپـۆ بکـرێ لـە تـەرەف خۆمـەوە شـەفیق کـوڕی عەبدولـلا ئاغـای مومائیلەیهیـم کـرد بـە وەکیـل (....) ئـەم وەکالەتنامـەم لـە پـاش تەسـدیق کـردن لـە دائیـرەی عائیـدەی خـۆی دامـە دەسـت عەبدولـلا ئاغـای مومائیلەیهـی لـە ٩ی موحـەرەم ١٣٤٥ و ١٩ی تەمـوزی ٩٢٦ عـن ئیقـرار موەکیـل مـەلا رئـووف کـوڕی سـادق ئاغـای حەوێـزی زادە دانیشـتووی گەرەکـی بەفریقەنـدی لـە ژێـرەوەش دوو شـایەد دروسـتی مـۆر و ئیمـزای مـەلا رئووفـی کـوڕی صـادق ئاغـای حەوێـزی زادە دانیشـتووی گەرەکـی بەفریقەنـدی پشـت ڕاسـت دەکەنـەوە و ئیمزایـان کـردووە لـە ژێـر ئیمـزا و مـۆری ئەوانیشـەوە بـە هەمـان شـێوە دادوەر (حاکـم) شـایەدی دوو شـایەدەکان و راسـتی مـۆر و ئیمزاکـەی مـەلا رەئووفـی صـادق ئاغـای حەوێـزی دەسـەلێنێ، دەشـڵێت کـە بـاج (رەسـم) ی داواکـەش کـە تەنیـا سـێ روپیـەو دوانـزدە عانەیـە دراوە. ئەجـا مـۆر و ئیمـزای حاکـم و بەتەنیشـتییەوەش مـۆری فەرمانگـەی دادنـووس (کاتـب عـدل)ی کۆیـەی لێـدراوە. لـە سـەرەوەش نـاوی هەمـوو مولّکـەکان کـە (٢٠) پارچـە زەوی و باخچـەی کۆیـە و دەروبەریەتـی نـووسراوە.

ئەوانەی ناحەزی ئێوەن دوژمنی کوردستانن

ئەم وتارە لە سیمیناڕێکی مەکتەبی ڕێکخستنی پێشمەرگە (پ. د. ك) پێشکەشکراوە و لە زنجیرەی (٦)ی بڵاوکراوەکانیان بڵاوکراوەتەوە

١٩٩٨/٣/٤

لە مێژووی هەر میللەت و نەتەوەیەکدا سەرکردە و چەند رابەرێکی لێهاتوو هەڵدەکەون و لە قۆناخە جیاجیاکاندا ڕۆڵی کاریگەر و چارەنووس سازی بەرچاو بۆ گەلەکانیان دیاری دەکەن و لە تۆمارگەی ڕەوتی ژیار و ئایندەی کۆمەڵگەکەی خۆیاندا شوێن پەنجەیان دیار و ئاشکرایە و هەردەم دەبنە مایەی سەرفرازیی و شانازی پێوەکردنەوە بۆ نەوەکانیی لە دوارۆژدا!

لە دیرۆکی کۆن و تازەی کوردیشدا دەیان سەرکردە و قارەمانی شایستە و لێوەشاوە هەڵکەوتوون و بە پێی بارودۆخ و سەردەمی ژیانیانەوە ئەرکی خۆیانیان بەجێگەیاندووە، ئەوەی لە توانستیاندا بووبێ بەوپەڕی دڵسۆزییەوە ئەنجامیانداوە و لە ئاستی بەرپرسیاریەتی مێژوویی خۆیاندا هەرگیز هیچ

کەمتەرخەمییەکیان نەنواندووە.

لە سەرەتا و دەستپێکی سەدەی بیستەمدا ناوی چەند پاڵەوانێکی وەك شێخ عەبدولسەلامی بارزانی، شێخ عوبێدوللای نەهریی، شێخ سەعیدی پیران، سەیید رەزا و دکتۆر فوئادی دەرسیمی، ژەنەراڵ ئیحسان نووری پاشا و شەریف پاشا، ئیسماعیل ئاغا (سمکۆ)ی شکاك، شێخ مەحموودی مەلیکی کوردستان و شەهیدی هەمیشە زیندوو قازی محەمەدی سەرکۆماری کوردستان لە مەهاباد و هاوڕێکانیان تێکڕا ئەستێرە گەلی پرشنگدارن و لە ئاسمانی بێگەردی کوردایەتیدا بە بەردەوامی دەدرەوشێنەوە. ئەو نەمرانە هەریەکە و بە گوێرەی هەلومەرجی بۆگونجاویانەوە ئەوەی بۆیان لوابووبێ رایانپەراندووە، لە ڕێڕەوی بەرەو پێشبردنی ڕەوشی کوردایەتیدا هەنگاوی گرنگ و مەزن و بایەخداریان هاویشتووە، سەر و گیان و ماڵی خۆیانیان لە پێناوی گەیشتن بە ئامانج و مافە ڕەوەکانی ئێستە و دواڕۆژیش بەوپەڕی ڕێزوستایشەوە یادیان دەکەنەوە.

کەچی مێژوو لەنێو کاروانی سەرکردە و ڕێبەرانی ئەم چەرخە ئاڵۆز و جەنجاڵەی ئێستەی خۆماندا، شوێنێکی تایبەت و هەرە بەرچاوی بۆ ڕێزدار (مەلا مستەفای بارزانی)ی تەرخانکردووە.

بارزانیی نەمر سەرکردەی بێ وێنەی هەرە دیار و ناسراوی بەناو و دەنگی کوردستانە! ئەم بۆ کورد ژیا و بۆ کورد خەباتی کرد و لە پێناوی کورد و کوردستاندا لە هەندەران سەری نایەوە. ئەم باوکی ڕۆحیی کورد و دڵسۆزی هەرە ڕاستەقینە و بە وەفای کوردستان بوو. لە ڕاستیدا تێکڕای گەلی کوردستان قەرداری بارزانیی نەمر و بنەماڵەی بارزانی و عەشیرەتی بارزانین. چونکە ئەوەی ئەوان بۆ کوردستان کردوویانە تا ئێستا هیچ تاکەکەس و خانەوادە و هۆزێکی تر نەیانکردووە. خانەوادەی بارزانی هەر لەسەردەمی (شێخ عەبدولسەلامی) نەمرەوە تا ئیمڕۆشی لەگەڵدا بێت، بەبێ

پشـودان و پسـانەوە، پـتر لـە سـەد سـاڵە ئـاڵای شـۆڕش و تێکۆشـانیان دژی دوژمـن و داگیرکـەران هەڵکـردووە ولـەم رێبـازە پیـرۆزەدا سـەروەت و سـامان و گونـد و زەوی و زار و بگـرە سـەروژیانی خۆشـیانیان لـە پێنـاوی کوردایەتیـدا بەخشـیوە. ئەمـە بێجگـە لـەو هەشـت هـەزار مرۆیـەی بارزانییـان کـە لـە یـەك شـەودا شـۆێنە ونکـران و بەنـاوی (ئەنفـال)ەوە کرانـە قووچـی قوربانیـی و هەتـا ئـەم سـاتەیەش چارەنووسـیان دیـار نییـە و دوور نییـە کەسـیان نەمابـن!

بارزانیـی نەمـر لەسـەر کوردایەتـی بـوو هـەر لـە تەمەنـی سـێ سـاڵییەوە ئاشـنا و قاڵبـووی بەندیـی و گرتووخانـە کـراوە، هـەر لەهەڕەتـی هەرزەیـی و لـە تافـی لاوێتیـدا چەکـی مەردانـەی خەبـات و شۆڕشـی کردۆتـە شـان.. شـۆڕش لـە کوردسـتانی باشـوور (عێـراق) ڕاپەڕیـن لـە کوردسـتانی باکـوور، هاوکاریکـردن و بـە هانـاوە چوونـی مەلیکـی کوردسـتان شـێخ مەحمـوودی حەفیـد، هەڵکردنـی پەرچەمـی شۆڕشـە یـەك لـە دوای یەکەکانـی بـارزان.. چـوون بـۆ کوردسـتانی ڕۆژهـەڵات و پشـتگیری لێکردنـی پێشـەوای مـەزن قـازی محەمـەدی نەمـر و پارێـزگاری کـردن لـە کۆمـاری کوردسـتان (مەهابـاد) و دامەزراندنـی (پارتـی دیموکراتـی کوردسـتان) خـۆ دەربازکـردن بەشـێوەیەکی ئەفسـانەیی لەتـەك ٥٠٠ پێنـج سـەد پێشـمەرگەی جەربـەزە و بەجەرگـدا پـاش ڕووخانـی کۆمارەکـەی مەهابـاد، لـە چنگـی هێـز و سـوپای هـەر سـێك دەوڵەتانـی ئێـران، عێـراق، تورکیـا بـە پاڵپشـتیی بەریتانیـا و ئەمەریکایشـەوە. پەڕینەوەیەکـی نـا ئاسـایی و ژیانـی پەناهەندەیـی و ئاوارەبوونـی نزیکـەی دوازدە سـاڵان لـە کۆمـارە جیاجیاکانـی ئـەو شـووڕەوەییەدا و گەڕانـەوەی سـەربەرزانە بـۆ عێـراق دوای شۆڕشـی چـوارەی تەممـووزی ١٩٥٨ لەڕێـگای میـسرەوە و دیدەنـی سـەرۆك (جەمـال عەبدولنـاسر) و بەشـداریيەکی ڕاسـتەقینە لـە چەسـپاندن و خەملاندنـی کۆمـارە سـاواکەی عێـراق و پتەوکردنـی برایەتـی کـورد و عـەرەب و کەمـە نەتەوەییـەکان و .. تێکۆشـان بـۆ دەسـتەبەرکردن و دانـان بـە مافـە بنەڕەتـی و ڕەواکانـی گەلـی کوردسـتان

و وەرگرتنی مۆڵەت (ئیجازە)ی بە ئاشکرا کارکردنی بۆ پارتی و دواتر پاش لەڕێ لادانی زەعیم عەبدولکەریم قاسم لە رەوتی دیموکراسیی و لە ئەنجامی هێرشە نارەواکانی زەمینی و ئاسمانییەوە بۆ سەر هەرێمی کوردستان، هەڵکردنی مەشخەڵی شۆڕشی ئەیلوولی ١٩٦١ کە بە هەق لە مێژووی رۆژهەڵاتی نێوەڕاستدا مەزنترین و درێژخایەنترین شۆڕشی چەکدارانەی سەردەم بوو، بەهۆیەوە پ.د.ك بووە بەهێزترین حزبی شۆڕشگێڕی چەکدار و خاوەنی فرەوانترین جەماوەری بڕوا پۆڵاییین لە ناوچەکەدا، ئەم شۆڕشە ئێجگار مەزنە بووە یەك لە هۆکارە هەرە سەرەکییەکانی رووخانی حکومەتی (عبدالکریم قاسم) و یەکەمین حکومەتی بەعس و، دواتریش حکومەتەکەی جووتە برایان (عبدالسلام و عبدالرحمن عارف) و هاتنەوەی دووەمجاری حزبی بەعس لە١٧ی تەممووزی ١٩٦٨ داو ناچارکردنیان بە ئیمزاکردنی بەیانی رێککەوتننامەی ١١ی ئاداری ١٩٧٠ دا و داننانیان بە مافی (ئۆتۆنۆمی) بۆ گەلی کورد لە کوردستانی عێراقدا کە لە مێژوودا تا ئەو دەمە بە گرنگترین دەستکەوتی سیاسیی و دوکیومێنتی (بەڵگەنامە)ی رەسمیی دەژمێردرێت کە هەنگاوێکی ڕێ خۆشکەریش بوو بەرەو (فیدرالییەتەکەی) ئیمڕۆمان.

لە ماوەی چوارساڵی ئەو رێککەوتننامەیەدا کوردستانی باشوور نیمچە سەربەخۆییەکی بەخۆیەوە بینی و لە سایەیدا گەلی کوردستان حەسایەوە و لە رووی ئابووری و کۆمەڵایەتی و رامیاری و فەرهەنگییەوە تا رادەیەکی باش گەشایەوە. هێزی پێشمەرگەیش رێکخستنەکانی خۆیان سازدایەوە و ئەوان رۆژان هەتا ئەوکات بۆ کوردستان بە (سەردەمی زێڕین) دادەنرێت کە (پ.د.ك) بە سەرۆکایەتی بارزانیی نەمر حوکمڕانی راستەقینەی هەرێم و بەشداری حکومەتی ناوەندیش بوو. گەرچی هەر لەو ماوەیەشدا دوژمنە هەناو رەشەکان (بۆ لەنێوبردنی سەرۆك بارزانیی) دڕندەترین پیلانی چەپەڵیان بە تەقاندنەوەی چەند مەلایەك و سەیارەی مووشەکڕێژکراوەوە ئەنجامدا. وەلێ

چونکێ بارزانی لەسەر هەقان بوو، راست و خواپەرست و خاوەن بڕوای قایم و ئیماندار بوو، خوای بەخشندە و میهرەبان خوای هەژار و بێ دەرەتانان و زۆر لێکراوان خودای کوردی بێکەس و ستەمدیدە و مافخوراو، هەر وەك (پەرجو)یەك بە سەلامەتیی لەو پیلانە شەیتانییەی رزگار کرد هەروەك چۆن حەزرەتی ئیبراهیمی لە ئاگری (مەنجەنیق) پاراستبوو!

دوابەدوای چوارسااڵەکەش دوژمنان جارێکی تر ئاگری شەڕێکی بێ ئامانی تەڕو هیشك پێکەوە سووتێنیان لە کوردستاندا هەڵگیرساندەوە و بارزانیی نەمر لە یەکبینە دڕێژەی بە شۆڕشی ئەیلوول دایەوە. لە ماوەی تەنیا سااڵێکدا (ئاداری ١٩٧٤ تا ئاداری ١٩٧٥) گەورەترین شۆڕشێك لە ئارادابوو. شۆڕشێك کە خەریك بوو چۆك بە حکومەتی ناوەندیی بەغدا دا بدات. شۆڕشێك ترس و لەرزی خستە دڵی گشت ناحەز و داگیرکەرانی کوردستانەوە، ئیتر ئەوە بوو گەلەگورگێی لێکرا. پیلانە هەرە ژەهراوەییەکە پیلانە چوراقۆڵییەکە پیلانە کوردکوژییەکە سازدراو (پەیمانە هەرە نارەوا و شوومەکەی جەزائیر) لە ٦ی ئاداری ١٩٧٥دا لە نێوان عێراق و ئێران و بەسەرپەرشتی و ناوبژیوانیی (هەواری بومەدیەن)ی سەرۆکی ئەوسای جەزائیر و بە دەست لە پشتێدانی ولاتەیەکگرتووەکانی ئەمەریکاوە، مۆرکرا. لە ئاکامدا شۆڕشی هەرە مەزنی کوردستان تووشاری نسکۆ هات و زێتر لە سەد هەزار پێشمەرگەی جەنگاوەری دڵسۆز و قارەمان بە ناچاریی و دڵشکاوی چەکە لە هەموو شتێ خۆشەویستترەکانیان دانا و بۆ ماوەیەك پەرتەوازە و پەراگەندە بوون و رەش و تاڵترین رۆژانێك بەسەر کوردستاندا رابوردن!

پیلانەکەی جەزائیر گەرچی گاڵوترین و ترسناکترین پیلانێ بوو دژی کوردستان و شۆڕشە رزگاریخوازەکەیەوە لە هەمانکاتیشدا بڕیارە مێژوویییەکەی سەرۆك بارزانیی نەمر بە وەستاندنی کاتی شەڕ، هەرچەندیش کە ئێجگار سامناك و ئەستەم و دژوار بوو، لە هەمانکاتدا بڕیارێکی زۆر سەخت و

گورچکبڕبـــوو، پێویســـتی بـــە ئازایەتیـــی و بەرپرســـیارییەکی لـــە رادەبـــەدەر و نەترسـی دەکـرد بـۆ پاراسـتنی گیـان و ئابـڕووی نزیکـەی یـەك ملیـۆن ئافـرەت و پیـــر و منداڵانـــی کـــورد کـــە بەپەنابەریـــی لـــە ژێـــر ســـایە و مەرحەمەتـــی درۆزنانـــە و ناموبارەکـــی جەندرەمـــە و ســـاواك و ســـازمانی شاهەنشـــای ئێرانـــدا وەك دیـل و دەستبەسـەر وابـوون، چاوەڕوانییەکـی بـە پەرۆشـەوەی قۆسـتنەوەی هەلودەرفەتێکـی لەبـار و گونجاوتـری بابەتیانـە بـوو.. هـەروەك بارزانیـی نەمـر فەرموویـان «هـەروای دابنێـن ئـەم سـاڵە بـە ناچاریـی لـە زیندانـدا دەژیـن و دوایـی پەنـا بەخـوا تێهەڵدەچینـەوە!» ئەوەیـش بـە مەبەسـتی خـۆ ڕێکخسـتنەوە و تێهەڵچوونەوەیەکـی واقیـع بینانـەوە.. کـە ئەمەیـش لـە هەڵگیرسـاندنی شۆڕشـی سـەرکەوتووی «گـوڵان»دا ڕەنگـی دایـەوە کـە سـەرەنجام بـە هاوکاریـی هەمـوو حـزب و لایەنەکانـی گۆڕەپانەکـەوە (بـەرەی کوردسـتانی)ی هاتـە کایـەوە و ئـەم (بەرە)یـەش بـە ڕێبەرایەتیـی و ئاراسـتەکردنی وزە و هێـزی لەبـن نەهاتـووی جەمـاوەری هەمیشـە ئامـادەی قوربانیـدان بـۆ هەمـوو کارێکـی شۆڕشـگێڕانە و خەباتکـردن لـە پێنـاوی ڕزگاربوونـدا لـە چنگـی زۆر و سـتەمی ڕژێمـی داگیرکـەری کوردسـتاندا توانیـان سەرپەرشـتیی گەورەتریـن ڕاپەڕینـی جەمـاوەری گـەل بکـەن لـە بەهـاری ١٩٩١دا کـە ئاکامـە هـەرە گرنگەکـەی ئـەوە بـوو لـە هەڵبژاردنێکـی سەرتاسـەریی و ئـازاددا یەکەمیـن پەرلەمـان و حکومەتـی هەرێمـی کوردسـتانی لێکەوتـەوە کـە لـە دێرۆکـی سـەردەمدا بـە گرنگتریـن و بەهادارتریـن دەسـتکەوت دەژمێردرێـت!

ئەمانـە گشـتی و زۆرەهـا شـتی دیکەیـش!! جـا باشـە هیـچ مـاوە بارزانـی بـۆ کـوردی نەکردبێـت! ئـەی هـەر ئـەم نەبـوو کوردیـی زیاتـر بـە جیهـان ناسـاند؟

ئـەوەی ڕاسـتی بـێ هیـچ زوبانێـك و هیـچ قەڵەمێـك ناتوانـن بـە تەواویـی کـردەوە بـەرز و بایەخـدارەکان و ئـەو هەمـوو دەسـتکەوتە مەزنانـە بژمێـرن کـە ئـەم زاتـە مەزنـە بـە ئەنجامـی گەیانـدوون! جـا بـەم هەمـوو خەسـڵەتە بەرزانـەوە

و بـەو هەمـوو دەسـتکەوتە مەزنانـەوەی بـۆ کـورد بەدەسـتی هێنـاون بارزانیـی هەمیشـە زینـدوو و شایسـتەی ئەوەیـە لـە هـەرە قوولّایـی دڵـی هـەر مرۆڤێکـی بـە ویـژدان و شـەریف و نیشـتمانپەروەری کوردسـتاندا جێگەیەکـی شـیاوی بۆخـۆی داگیـر کردبێـت و بـە بـێ (مونافیـس) بەسـەرکردە و سـەرۆك و رێبـەر و باوکـی رۆحیـی هـەرە گـەورەی گەلـی کوردسـتان حیسـاب کرابێـت!

هـەر لـە سـۆنگەی ئەمەشـەوە سـەدان رۆڵـەی تێکۆشـەر و بەوەفـای کـورد کونجـی زیندانیـان بـەلاوە خۆشـتر بـووە و تەنانـەت پەتـی سـێدارە و گوللـەباران کردنیشـیان هەڵبـژاردووە نـەك رێگـە بـە خۆیـان بـدەن بـە تاکـە وشـەیەکیش خوانەخواسـتە نـاوی هـەرە پیـرۆزی ئـەم قارەمانـە بـە سـووکی ببـەن! بەڵکـو نـاوە پیرۆزەکـەی خـۆی لـە خۆیـدا فاکتەرێکـی کاریگـەر و هۆکارێکـی بەهێـزی بەرزکردنـەوەی وڕە و بەگوڕخسـتنی پەرۆشـیی و تیـن و تـاوی سـەرجەم تێکۆشـەرانە. هـەر ئـەم راسـتییەش بـووە کـە هەمیشـە داگیرکـەر و دوژمنانـی کوردسـتانی تۆقانـدووە، بۆیـەکا بـەردەوام لـە هەوڵـی چەپەڵـی ئـەوەدا بـوون ئـەم پەیوەندییـە رۆحییـە هـەرە پیـرۆز و پتـەوە بپچڕێنـن و نەیهلێـن، بەڵکـو بـە خەیاڵـی خـاوو و بۆگەنـی خۆیـان بتوانـن تەنیـا درزێـك گـەر بچووکیـش بێـت بخەنـە نێـوان گـەل و سـەرکردە وەفادارەکەیـەوە ئـەو سـەرکردەیەی کـوردی زیاتـر بـە دنیـا ناسـاند و بووەتـە تاکـە هێـما و سـیمبولێك بـۆ یکگرتنـی گشـت هێـزە شۆڕشـگێڕ و تێکۆشـەرەکان تاوەکـو لـە ژێـر سـێبەری دروشـمی (فیدراڵیـی بـۆ کوردسـتان لـە عێراقێکـی ئـازاد و دیموکراتیـدا) درێـژە بـە تـەلاش و کۆششـیان بـدەن.

بـەڵام هەیهـات! نـە بـەری خـۆری هـەرە درەوشـاوە و پڕشـنگداری مێـژووی پـاك و بێگـەردی پـڕ لـە سـەروەریی بارزانیـی بـاوك بەشـرە بێژینگـی ناحـەز و داخ لـە دڵانـی دەگییرێـت و نـە گەلـی دڵسـۆز و ئەمەکـداری کوردسـتان رۆژێ لـە رۆژانـا بـە قـەد تاڵەموویـەك لـە رێبـازی راسـت و رەوا و پـڕ لـە سـەروەریی

بارزانیی نەمر لا دەدات.. ئەو رێبازە شکۆدارەی بە یەقین گەلی کوردستان بە ئاوات دەگەیەنێت.. نەخێر هەرگیز! چونکە بارزانی نەمر کە رەمزی یەکبوون و ناسنامەی نەتەوەیی میللەتی کوردە و کە ئەو سەرکردەیەیە بۆ هەتا هەتایێ لە بیرەوەریی و یادگاری زیندووی گەلدا جاویدانە، بەڵێ بارزانیی هەمیشە زیندوو بەهەق بۆتە رۆحی پیرۆزی کوردستان و ژیانیش بەبێ رۆح هەرگیز مەحاڵە! لەم بۆنەیەدا هەزاران درود و سڵاو بۆ گیانی پاکی ئەم (رەمزە) پیرۆز و نەمرە و كاك ئیدریسی جوانەمرگ و سەرجەم شەهیدانی کورد و کوردستان!

بڕیارگەلی گرنگ و چەند پەیڤێك

پەرلەمانی تورکیا لە چەند دانیشتنێکی ئەم دواییەدا بە زۆرینەی هەرە زۆری دەنگی ئەندامانی ژمارەیەك بڕیاری مێژوویی ئێجگار گرنگ و پڕبایەخی دەرکرد کە دەتوانرێ بە خاڵی وەرچەرخانێکی ئاشکرا و زۆریش پێویست لە هەڵوێست و سیاسەتی گشتیی تورکیا سەبارەت بە کێشەگەلی ناوخۆیی ئەم وڵاتە لێکبدرێتەوە. بەم بڕیارانەش لەوەتەی لە دەرەنجامی تێکشکان و شکستهێنانی لە جەنگی یەکەمی جیهانیدا ئیمپراتۆریەتی عوسمانی لە بەریەك هەڵوەشێندرایەوە و کۆماری تازەی تورکیا بە سەرۆکایەتی مستەفا کەمال (ئەتاتورك) لەسەر پاشماوەکەی دامەزرێندرا.. بۆ یەکەمین جارە کاربەدەستانی تورکیا بە شێوەیەکی فەرمی و بە ئاشکرا و بە بڕیاری

نوێنەرانـی گـەل لـە پەرلەمانـدا، دان بـە (بوونـی کـورد) لـە تورکیـادا دەنێـن و بـە هەمـان شـێوە رێـگا بـە (زمانـی کـوردی) دەدەن بـۆ خوێندنـی قوتابخانـە و (پەخشـی رادیـۆ و تەلەڤزیـۆن و چاپکردنـی رۆژنامـە و گۆڤـار و کتێـب) بـەکار بهێندرێـت. ئەمانـە و لەپـاڵ هەڵگرتنـی سـزای لـە سـێدارەدان و فەراهەمکردنـی ئازادییـە دیموکراتییـەکان و پاراسـتنی مافـە بنەڕەتییەکانـی مـرۆڤ وەك مافـی ئـازادی بیرکردنـەوە و دەربڕیـن و ڕەخنەگرتـن و کۆبوونـەوە و پێکهێنانـی کۆمەڵـە و حـزب و ..تـاد و چەنـد بڕیارێکیتریـش کـە مژدەیەکـی هـەرە خـۆش و دڵگـرن پێشکەشـی سـەرجەم گەلانـی تورکیـا و گەلانـی دەوروبەریـش کـران. سـەرباری رازی کـردن و دەسـتەبەرکردنی پشـتیوانی (یەکێتـی ئەورووپـا) بـۆ وەرگرتنـی تورکیـا وەك ئەندامێکـی کارا لـەم یەکێتییـەدا، کـە لەمێـژ سـاڵە بـە گەرمـی هەوڵـی بـێ وچانـی بـۆ داوە و لەبـەر کامیـل نەبوونـی ئـەو مەرجانـەی سـەرەوە تـا ئێسـتا بـەو ئاواتـەی شـاد نەبـووە. جـا ئـەوەی لێـرەدا زێـتر پێوەندیـی بـە ئێمـەی کـوردەوە هەیـە ئـەو دان پێنانەیەتـی بـە (بوونـی زمانـی کـوردی) و ڕێگەدانیەتـی بـە بەکارهێنانیـەوە کـە خـۆی لەخۆیـدا دان پێنانـە بـە بوونـی نەتەوەیـی (گەلـی کـورد) لەوێـدا، بەمـەش نکۆڵـی و ئینکارکردنـی سەرسـەختانەی پـتر لـە (٨٠) سـاڵ دەسـڕێتەوە کـە (زەرەروزیانـی هـەرە گـەورە و لـە رادەبـەدەری گیانیـی و ماڵـی لـە گەلـی کـورد بـە تایبەتـی و گەلانـی تورکیـا و خـودی کۆمارەکەشـیدا بەگشـتی، کـە بـە ئاسـانی دەکـرا بـەری لێبگیرێـت) هیچیـتر کـورد لـە تورکیـا (تورکـی کێـوی) نییـە و کۆمـاری تورکیـاش کۆمـاری تـورك و کـورد و عـەرەب و نەتەوەکانـی تـرە. ئێمـە لـە پـاڵ دەستخۆشـیی و هیـوای سـەرکەوتن بـۆ ئـەم هەنـگاوە دروسـت و ڕەوا و بوێرانەیـەی پەرلەمانـی تورکیـادا، ئومێـدی بەرقەراربوونـی ئاشـتی و ئاسـایش و گەشەسـەندن و بووژانـەوەی ئابـووری و پێشـکەوتنی لـە هەمـوو ڕووێکـەوە بـۆ تورکیـا دەخوازیـن، لەگـەڵ ئەمەشـدا سـەرنج بـۆ ئـەم دوو خاڵـە رادەکێشـین:

١- ئاواتمانـە و پێویستیشـە ئـەم بڕیـارە هـەرە گرنـگ و چارەنوسسـازانە هـەر

تەنها بڕیاری سەر زارەکی و سەر کاغەز و کاتیی و تاکتیك نەبن و دەستبەجێ بخرێنە واری کردەنییەوە و هەموو زەمینە و مەرج و بوارێکی پێویستی بە مەبەستی بە زووییی جێبەجێکردنیان بۆ بڕەخسێندرێ. زۆریش گرنگە رێگا نەدرێت بە ناحەز و کەللە رەق و داخ لەدڵە تونڕۆکان لە نێو سوپا و هێزی چەکدار، یان لەنێو کورد خۆیدا کۆسپ و ئاستەنگ و تەگەرە بخەنە پێش ئەنجامدانیانەوە و لە هەوڵی ئەوە دابن (رەوڕەوەی مێژوو- هەرچەند موستەحیلشە) بوەستێنن یاخود بیگەڕێننەوە بۆ دواوە، ئاژاوە و دووبەرەکیی و شەڕ و فیتنە و پێکدادان هەڵگیرسێننەوە و ئەو مۆمە تازە داگیرساوە بکوژێننەوە، چونکە ئەو جۆرە نهێنگرانە زۆرن و لە هەموو کون و قوژبن و لە هەموو دەزگایەکدا خۆیان مەڵاسداوە.

٢- بەم بڕیارە مێژووییانە، نەتەوەی کورد و زمان و کەلتوورەکەی و مافە سروشتی و رەواکانی دروست نەکراون و دروستیش نابن، چونکە کورد و زمان و کەلتوور و مافەکانیشی هەر هەبوون، بەڵام هەموو شێوازێکی نامرۆڤانە و بە زەبر و هێز و بە ئاگر و ئاسن نکۆڵییان لێکراوە و هەوڵی نەهێشتنیان دراوە، کەچی ئەم بڕیارانەی ئێستێ دراون بۆ ئەوە هاتوون ئەو ناڕەواییە بڕەوێننەوە و دان بە راستییەکی مێژوویی و هەرە بنەڕەتی و ئاشکرا دابنێن کە هەر نەدەبووا لە سەرەتاوە هەرگیز نکووڵییان لێ بکرێت.

لێرەشدا راستییەکی حاشا هەڵنەگر دێتە پێش، کە ئەو کەس و تاقمانەی بۆ نەهێڵانی نکۆڵی لێکردنەکە و بە مەبەستی دیارخستنەوەی راستییە راستەقینەکان و گێڕانەوەی مافە زەوتکراوەکان بۆ خاوەنەکانیان و لە پێناو گەیشتندا بەم بڕیارە دروستانەی ئیمڕۆ پەرلەمانی تورکیا پێیانگەیشتووە لە خەباتدا بوونە و قوربانییان داوە و زیندانی کراون و زیانیان لێکەتووە، شتێکی زۆر لۆژیکی و یاساییں و رەواشە کە دەبێ ئازاد بکرێن و قەرەبوو بکرێنەوە و زیانەکانیان بۆ بژمێردرێتەوە و راگوێزراوەکان بۆ زێد و شوێنەکانی خۆیان

بگەڕێنــەوە، هەڕێمەکەیــان بــۆ ئــاوەدان بکرێتــەوە، هەرچــی زووتــرە ژێرخانــی ئابــووری و ناوچەکانیــان ببوژێنرێتــەوە. تاوەکــو کــورد و دانیشــتوانەکانی کوردســتانی باکــوور خۆیــان بــە هاوواڵاتــی بزانــن و برایەتــی تــورك و کــورد بەراســتی بچەســپێت و داکۆکــی لــە واڵاتــی خۆیــان بکــەن و لەبــەرەو پێشــبردنی بەشــدار بــن و لــە خۆشــی و ناخۆشــییەکانیدا بــە یەکســانی پشــکدار و هــاوکار بــن و ببنــە فاکتــەری ســەرەکی و هــۆکاری کاریگــەر بــۆ هێمنــی و ئارامیــی و ســەقامگیریی لەنــاو جەرگــەی پانتایــی گرگرتــووی رۆژهەاڵتــی ناوەڕاســتدا.

ڕەفتارێکی چەپەڵ و ناڕەوا

لەم ماوەیەدا، لێرەو لەوێ (هانی هانی) یەکی نەشاز لەسەر (ئەی ڕەقیب) دەستی پێکردبوو، لەم ڕۆژانەیشدا هەواڵی (کۆیە) ئەوەی ڕاگەیاند کە تاوانێکی قێزەون دەرهەق بە هەست و بەهاکانی مرۆڤ ئەنجامدراوە و دەستێکی ڕەش هەوڵی هەڵدانەوەی گۆڕی (دڵدار)ی جوانەمەرگ و شێواندنی سروودی (ئەی ڕەقیب)ی داوە.

بەڵام ئەنجامدەرانی ئەم تاوانە چەپەڵ و قێزەونە هەرکەس و لایەنێ بێ و مەبەستیان هەرچییەك بووبێت، مایە پووچ و دۆڕاون و لە نەفرین و بێزەوەری هەموو مرۆڤێکی شەرەفمەند و خاوەن ویژدانی زیندوو زێتر هیچیتریان بۆ نەماوەتەوە.

(دڵداری جوانەمەرگ) کە تا لەژیاندا بووە لە پێناو گەل و نیشتمانەکەی و خزمەت هەژار و چەوساندا خەباتیکردووە بۆ چرکەساتێکیش پشووی حەسانەوە و ئاسوودەیی نەداوە، کە مردیش ماوەی (٥٨) ساڵی رەبەق (هەرچەند هەوڵێری دایکیش نیشتمانی خۆیەتی) دوور لە زێدی خۆی هەر (گۆرغەریب) بووە، دیارە دڵڕەق و ناحەزان دوو بست خاکیشی لە مەزارگەی (گردی کەکۆن) دا پێڕەوا نابینن.

بە هەرحاڵ ئەم رەفتارە ناشیرینەی ترسنۆکان نەك هەر بە تەنها دژی دڵدار نەکراوە و بای تۆزقاڵێکیش کاری تێناکات چونکە دڵدار بە شنانازیی و شایانەوە جێگە و (ئارامگەی راستەقینەی خۆی) لە نێو دڵ و دەروون و وێژدانی سەرتاپای نیشتمانپەروەرەانی دڵسۆز و بە هەڵوێستی لە هەر چوار پارچەکانی کوردستاندا کردۆتەوە، بگرە ئەو کردەوەیە پڕ لە شەرمەزاریە جێگە و پێگە و نرخی دڵداری مەشخەڵ هێندەی تر بەرز و بەرزتر دەکاتەوە.. دەڵێم ئەم هەوڵە نەزۆکە دژی رەوانی پاکی (باپیر فەقێ ئەحمەد و سەید جامی) و گشت ئەوانە ئەنجامدراوە کە (دڵدار) لە (گردی کەکۆن) هاوسێ و میوانیانە! هەروەها دژی هەموو دانیشتوانی (کۆیە) ی شاری زانایان و ئەدیب و شاعیر و کەڵە پیاوانیشە و دژی سەرجەم خەڵکی تێکۆشەری کوردستان و دژی مێژووی پڕشکۆی تێکۆشان و خەباتی نەپساوەی نەتەوەی کوردی ستەمدیدە و بەشخوراوە.

دژی بزاڤی رزگاریخوازی کوردستان و کۆماری کوردستان (مەهاباد) و راپەڕینەکان و شۆڕشەکانی ئەیلوول و گوڵان و شۆڕشی نوێی گەلەکەمانە. هەروەك سووکایەتی پێکردن و پێچەوانەی هەموو خەسڵەت و کەلتوور و دابونەریتی کوردەوارِیی و ئایینی پیرۆزی ئیسلامیشە.. چونکە دەستدرێژیکردن بۆ سەر گۆڕی مردووان بە تایبەتیش ناوداران و نەمران هەرگیز لە فەرهەنگی کورد و ئیسلامدا نەبووە و نییە.

سروودی (ئەی رەقیب) یش ئەوانە بیانەوێ و نەیانەوێت، بۆتە پارچەیەك لە ویژدان و دڵ و ناخی کوردستانییە بە شەرِەفەکان و بە هاشووهووش و کاری چرووك و دزێوی دوژمنان و هەوڵی نەزۆکی شێواندنی (دەقەکە)ی نەدەسرِێتەوە، نەیش لە رۆڵ و بایەخی کەمدەبێتەوە چونکە رەگ و ریشاڵی قایمی خۆی لە ناخی ناخیانەوە داکوتاوە.

ئێمە ئەم سووکایەتی پێکردنە رەتدەکەینەوە و پێویستیشە سەرجەم نووسەر و شاعیر و هونەرمەند و رۆشنبیر و زانا و تێکۆشەر و بەرپرسانیشمان هەڵوێست وەرگرن و دژی هەر تاوان و رەفتارێکی پرِ لە شووڕەیی لەم جۆرە بوەستنەوە و بە توندیی ریسوایان بکەن.

رژێمی رووخاوی ئێراق هەترەشی تەنانەت لە (ناوان)یش چووبوو

وەنەبێ رژێمی لەنێوبراوی بەغدا هەر بە ئاگر و ئاسن و ژاری کیمیاوی و راگوێزان و ئەنفالکردن و بێ سەروشوێنکردنی نزیکەی دووسەد هەزار پیرۆپەککەوتە و گەنج و منداڵ و پیاوی بێتاوانی کورد و بە خاککردنی پتر لە(٤٥٠٠) گوند و شار و دێی کوردستان دڵی رەشی ئاویخواردبێتەوە و داکەوتبێت. نەخێر، وێڕای هەموو ئەوانە و تاوانگەلی دیکەشەوە، بەردەوام لە هەوڵی بێهوودەدا بووە بە مەبەستی سڕینەوەی ناسنامە و شوێنەوار و هەموو هێمایەکی نەتەوەیی گەلی کورد و خاکی کوردستان، بە جۆرێ کە تەنانەت لە چاپەمەنی و بڵاوکراوە و نووسراوەکانیشدا هێڵی راستوچەپی بەسەر ناوەکانی زۆرێك لە کەسایەتییە ناسراوەکانی کورددا هێناوە و لەکون

و کەلەبەری لاپەڕەکانی چاپەمەنییە کوردییەکاندا دەریهێناون و ڕێگەی بە ناوهێنانیان نەداوە!

بۆ سەلماندنی ئەو ڕەفتارە دوژمنکارییە قێزەون و دوور لەگشت ڕەوشتێکی مرۆڤایەتییەوە لێرەدا تەنها ئاماژە بۆ نموونەیەکی زیندوو دەکەم، وەکو بەڵگەیەکی حاشاهەڵنەگر و سەلمێنراوی ئەم راستییەوە. ئەمیش لە لاپەڕە (٩٩٣) ی کتێبەکەی مامۆستای نووسەر و یاساناس (جەمال بابان) بە زمانی عەرەبی لە ژێر ناوی (اعلام الکرد) چاپی (٢٠٠٦)دا هاتووە! ئەمەتا مامۆستای بەڕێز لە سەرەتای لاپەڕەکەدا و لە ژێر سەردێری (و أخیرا کلمة لابد منها) ئەو ڕاستیانەی خوارەوەی بە بەرچاوی خوێنەران خستووە، کەوا لێرەدا پوختەکەی دەکەمە کوردی و دەینووسمەوە:

بەڕێزیان نووسیوە و دەڵێت:

لەبارەی ڕەوشت و ڕەفتاری بەدی دەستوپێوەندەکانی رژێمی رووخاودا لە بواری ڕۆشنبیرییەوە:

خوێنەری بەڕێز دوای ئەوەی ساڵی ٢٠٠٢ ڕەشنووسی کتێبەکەم تەواو کرد کە ئەمەتا لەبەردەستتدایە، بەڕێوەبەری بەشی ڕۆشنبیری لە (دەزگای ڕۆشنبیری و بڵاوکردنەوەی کوردی) دا کە ئافرەت بوو، بە تەلەفۆن پێوەندی پێمەوە کرد و ووتی: زانیومانە کە لە نووسینی کتێبی (ناودارانی کوردی ئێراق...) بوویتەوە، ئێمەش ئارەزوومانە بۆتی چاپ بکەین و هەر لەسەر بودجەی (دەزگاکەمان) و ئەمە ڕەئی (بەڕێز بەڕێوەبەری گشتی)یشە، هەروەها گوتیشی (بە تایبەتی کە جەنابت دامەزرێنەری ئەم دەزگایە و یەکەمین بەڕێوەبەری گشتیش بوویت) بەندەیش ئەو دەستپێشکەریەم پێ خراپ نەبوو، بەرزیشم نرخاند، هەربۆیەش سوپاسی ئەم خوشکەم کرد.

لەسەر ئەوە هەڵسام ڕەشنووسی کتێبەکەم بۆ بردن و تاکە مەرجی خۆشم پێراگەیاندن کە (نابێت تەنها یەك وشەیشی لێ بسڕێتەوە (لابدەن)

ئەگینا لە چاپدانی رەتدکەمەوە.

ئەوەبوو دوای ماوەیەك کە رەشنووسەکەیان بۆ گەڕاندمەوە بینیم هێڵی راستوچەپ (X) بە پێنووسی سەوز (کە پێنووسی بەڕێوەبەرە گشتییەکان و سەرووتر بوو) یاخود مەرەکەبە سەوەزکە (بەڕێوەبەری گشتی دەزگای رۆشنبیری و بڵاوکردنەوەی کوردی) بوو، بینیم ئەو نیشانە قێزەونە بەسەر ناوی (٣٠) کەسایەتی لەنێو لاپەڕەکانی کتێبەکەمدا هاتبوو، هەندێکیان هەر بە تەواوی لابرابوون یان سڕدرابوونەوە کە ناوەکانیان دەهێنم، ئەوانیش هەر یەك لە (ابراهیم احمد، شێخ ئەحمەدی بارزانی و مستەفا بارزانی، ئەحلام مەنسوور، بەدرخان سندی، دڵشاد مەریوانی، رەفیق سالّح، سیروان شاکر، تاریق جامباز و عەبدولا ئاگرین) بوون. هەندێکی دیکەشیان وەکو (عبدالواحد نوری) زێتر لە نیوەی سەرگوزەشتەکەیان سڕابوونەوە، ئەو بەشەکەی دیکەش وشەیەك یا خود رستەیەکی لێوە پێچڕێندرابوو یان کوژێنرابوونەوە.. بۆ نموونە ناوی (زەعیم عبدالکریم قاسم) کە لە باسی (احمد مختار بابان) دا هاتبوو، وشەی (الزعیم) سەرکردە لابردرابوو. لە باسی (داری ساری حەیدەر)دا گوتبووم ئەم لە (برا فەیلییەکانمانە) کەچی ئەم رستەیان هەڕ سڕیبووەوە.

جا ئەگەر هەموو ئەوانە شتێ بگەیەنن ئەوە دەگەیەنن کە ئەمان و شێوەکانیان کە بەرپرسیاریەتی رۆشنبیری و رۆژنامەنووسی و ئەدیبان بە ئەستۆوەیە بیریان زۆر تەسك و بۆشن، بە تایبەتی ئەو دوو رووانەی لە پێناو پلە و پایە پەیداکردندا بە درۆ بوونەتە شاعیر و نووسەر و ئەدیب و دانەر (کە لە راستیدا کەللە پووچ و هیچ لەباردا نەبوون) وەلێ دەهۆڵکوت و زۆرناژەنن و هەمیشە خەریکی (بە حەمد و سەنای قائد الضرورة)دا هەڵگوتن، کە تەنها ئەمەیشە کەڵکی لێوە دەبینن و پاکانەیان بۆ دەکات.

ئەمەو ئەگەرچی لە دووتوێی پەرتووکەکەدا زۆرەها رستە و نووسینی

وای تێدابـوو کـە ئاگـر لـە جەسـتەیان بەربـدات بەبـێ ئـەوەی هەستیشـی پێبکـەن چونکـە ئەوانـە (نەزانـن)، ئەمـە لـە کاتێکـدا کـە دەبووایـە رەشنووسـی کتێبەکەیـان ئەسـپاردەی (شـارەزایەك) بکردبایـە بـۆ هەڵسـەنگاندن و دەربڕینـی رەئـی خـۆی، کەچـی بەڕێوەبـەری گشـتی هـەر خـۆی شـوێنی (شـارەزا و پیاوانـی ئەمـن و هەواڵگریشـی) گرتبـۆوە.

جـا بەهـۆی ئـەوەی کـە لەسـەردەمی حوکمڕانـی رژێمـی رووخێـنراودا چاودێریـی تونـد بەسـەر چاپکـراوی کوردیـدا سـەپێنرابوو، بۆیـە کتێبەکـەم خرایـە بەردەسـتی (بەڕێوەبـەری گشـتی دەزگای رۆشـنبیری) بـەو پێیـەی کـە خـۆی یەکێـك بـووە لـە پیاوانـی هەواڵگریـی، بۆیـەکا هیـچ دەرفەتێـك بـۆ بـە چاپگەیاندنـی کتێبەکـەم نەمابـووەوە و هـەر ئـەوە نەبێـت کـە دەبـوا ئەوانـەی بـە پێنووسـی سـەوز ئاماژەیـان بـۆ کرابـوو بسـڕدرێنەوە، واتـە رازیبـوون و ملکەچـی بـۆ ویسـت و را بـێ سـەروبەرەکانیان.

بەمشـێوەیە ناچـار رەشنووسـەکەم لـەوێ کێشـایەوە و پێشکەشـی لایەنـی پەیوەندیـدار لـە کوردسـتانم لـە سـلێمانی بەشـی چاپەمەنییـەکان کـرد، کـە دەسـتبەجێ و بەخۆشـحاڵییەوە ئەوپـەڕی ئامادەباشـیان بـۆ بەچاپگەیاندنـی نیشـاندا. »تـا ئێـرە بەشـێکە لەنووسـینەکەی مامۆسـتای هێـژا کاك جەمـال بابـان».

دە ئەوجـا خوێنـەری بەڕێـز بزانـن رەوش و بـاری رۆشـنبیریی کـورد لـەو رۆژگارە ناهەمـوارە و لـە ژێـر سـایەی رەشـی رژێمـی لەنێوبـراوی بەعسـدا، چـۆن بـووە و لـە چ دۆخێکـی تـاڵ و ناهەمـواردا گـوزەراوە.

یانزەی ئازار و گەلی کورد

رۆژنامەی برایەتی ژمارە (١٥٩٢) پێنج شەممە ١٩٩٣/٣/١١

مێـژووی هەمـوو نەتەوەیـەك بریتییـە لـە رووداوی زۆر گرنـگ و بـە قۆناخـی پرشـنگداردا تێپەڕیـوە، کـە بـە خاڵـی جـوداکار و کاریگـەر دادەنرێـن و شـوێن و ئاکامیـان بـۆ مـاوەی درێژخایـەن بەسـەر ڕێـڕەوی بـەر و دوای نەتـەوە بـە دیاریـی و ئاشـکرا دەمێنێتـەوە، دەشـبن بـە هـۆکاری بـۆ راهـی کردنـی بارودۆخـی هەمـوار و گونجـاو بـۆ هەرچـی زووتـر گەیشـتن بـە ئـاوات و ئامانـج و بەدیهێنانـی سـەرکەوتنی ئێجگارەکـی..

ئەلبەتـە ئـەم دیاردەیـە بـۆ گەلـی ئێمـەی کوردیـش هـەر بـە هەمـان دەسـتوور گـوزەراوە، ئەوەتـا لـە مێـژووی دوورودرێـژی پـڕ لـە شـانازی کوردسـتاندا چەنـدان رووداوی بایەخـدار و کاریگـەر قەومـان، کـە هەندێکیـان کارەسـاتی تـرش و تـاڵ

و جەرگبڕ بوون و بوونەتە هۆی داگیرکردن و پارچەپارچە بوونی نیشتمان و ژێردەستەیی و چەوساندنەوە و ئازار و ئەشکەنجەیان بۆ میللەتی کورد هێناوە، گەلیان چەندین قۆناخ بەرەو دواوە بردۆتەوە، ئەوانی تر گەش و سەرکەوتوو، بوونەتە مایەی سەرفرازی و بەختەوەریی رەوتی کاروانی خەباتی رەوایان گورجتر بۆ پێشەوە بردووە و هەنگاوی بەرەو ئاسودەیی و حەسانەوە و کامەرانیی پێ هەڵهێناون، جا لەم نووسینەمانا ماوەی ئەوە نییە باسی هەموو ئەو رووداوانە بەگشتی بکەین، چونکە ئەم کارە بە چەندان کتێب تەواو نابێت بەڵکو دەمانەوێ بەپێی توانا تەنیا لەبارەی (یانزەی ئازار)ەوە بدوێین کە تا ئێستا جگە لە (راپەڕین و رەوە میلۆنییەکەی بەهاری ١٩٩١) بە گرنگترین رووداو دەژمێردرێت لە مێژووی نوێمانا.

سەرەتا: پاش ئەوەی سەرەك وەزیرانی عێراق عەبدولکەریم قاسم و رژێمەکەی وردە وردە لە رێبازی (شۆڕشەکەی چواردەی تەممووزی ١٩٥٨) لایاندا و لە زۆر لە هەڵوێستە دیموکراسی و پێشکەوتن خوازەکانیان پاشگەز بوونەوە، کەوتنە پەڵپ و بیانوو گرتن لە کورد و بە هاندان و یارمەتی دوژمن و ناحەزانەوە دەستیان کردە پیلاندانان بە مەبەستی لێدان و لاوازکردنی بزووتنەوەی رزگاریخوازی کورد بە رابەرایەتیی (پارتی دیموکراتی کوردستان) و بە سەرکردایەتیی تێکۆشەری خەباتگێر و قارەمان بارزانی نەمر.

ئەوە بوو لە ماوەیەکی کەمدا تەنگیان بە میللەتی کورد هەڵچنی و کەوتنە ئازاردان و گرتن و راونانی کادیر و ئەندامە چالاك و پێشکەوتووەکانی (پارتی) و بە هەموو شێوەیەك هەوڵیاندا ئاژاوە لە کوردستان بنێنەوە و دەسەڵاتی پارتیی لە ناوچەکەدا نەهێڵن و دەستکەوتەکانی کە شۆڕش بۆ کۆمەڵانی خەڵکی رەش و روت دایهێنابوون لە نێویان ببەن، یاخود پووچەڵیان بکەنەوە. بەو کارانەیان پیلانگێڕەکان توانیان دەلاقەیەکی فراوان لە نێوان رژێم و بزووتنەوەی رزگاریخوازی کورد دا بکەنەوە و پەیوەندی زۆر قایم و پتەوی پێشوویان بە

جـارێ بپچرێنـن!

لـه ئاکامـی ئەوەشـدا لایەنـه زیانلێکەوتـووەکان و بەرهەڵسـتکارانی (قانوونـی چاککردنـی کشـتوکاڵی) واتـا دەرەبـەگ و خـاوەن زەوی و زار و کۆنەپەرسـتان کـه لـه بنەڕەتـەوە دژی شـۆڕش و رژێـم بـوون، ئـەو بارەیـان بـه هەلزانـی و کەوتنـه خـۆ بـۆ قۆزتنـەوەی هەلومەرجـی گونجـاو «جموجـۆڵ دەس پێکـراو کار گەیشـته رادەیـەك خێرخـوازان نەتوانـن بەربەسـتی ئـەوە بکـەن کـه خەریـك بوو رووبـدات، لەولایشـەوە سیاسـەتە چـەوت و شـەڕەنگیزیەکەی میـری و ئاگرخۆشـکردنی داروودەسـته چەپەڵەکانـی کاربەدەسـته کۆنەپەرسـت و داخ لـه دڵـەکان بوونـه هـۆی تەقینـەوەی وەزعەکـەوە و کوردیـش وەك مافێکـی سروشـتی و رەوای خـۆی بـۆ خۆپاراسـتن ناچـار کـرا پەنـا بەریتـه بـەر چـەك ئـەوە بـوو (شۆڕشـی یانـزەی ئەیلوولـی ١٩٦١) هەڵگیرسـا و کوردسـتان و خەباتـی جەمـاوەری پێـی نایـه قۆناخێکـی تـازەوە، قۆناخـی شۆڕشـی چەکدارانـه.

ئیـتر لـەو رۆژەوە سـەرەتای زنجیـرەی شۆڕشـی سـەردەمی کـورد دەسـتی پێکـرد کـه تـا ئێسـتەیش بەردەوامـه، لـەو ماوەیەشـدا چەندیـن رژێـم لـه عێراقـدا بـه رێگـەی کوودەتـای سـەربازی هاتۆتـه سـەرکار و بڕاونەتـەوە و شۆڕشـی کوردسـتانیش چەنـدان نووشووسـتی و سـەرکەوتنی بـه خۆیـەوە دیـوە، زۆر جـاران دووچـاری تەنگوچەڵەمەی کوشـنده هاتـووە، لاواز و کـز بـووە بـەڵام نەفەوتـاوە و پـەرەی سـەندۆتەوە و گـوڕ و تینـی هاتۆتـەوە بـه بـەردا. هەروەهـا دوو سـێ جـاران لەگـەڵ رژێمـی جیاجیـای بەغـدا لـه رێـگای گفتوگـۆ ئاگـر بەسـتیان مـۆر کـردووە و میـری دانـی بـه هەنـدێ لـه مافەکانـی میللەتـی کـوردا نـاوە، کەچـی ئەوەنـدەی نەبـردووە هەمدیـس ئاگـری شـەڕ هەڵایسـاوەتەوە و کوردسـتان بووەتـه (تاقیگەیەکـی لەبـار) بـۆ هەمـوو چەکێکـی کوشـنده کـه عێـراق کڕیبێتـی یـان تەنیـا بـۆ ئـەم مەبەسـته پێـی بەخشرابێـت!

گرنگتریـنی ئـەو رێککەوتـن و شـەڕ راگرتنانـه رێککەوتنامـەی (یانـزەی ئـازاری سـاڵی ١٩٧٠) بـوو کـه لەنێـوان حکومەتـی بەعسـی عێراقـی و پارتـی دیموکراتـی

کوردستان و سەرکردایەتیی شۆڕشدا مۆرکرا..

رووداو: بەیاننامەکەی سەر لە ئێوارەی رۆژی یانزەی ئازاری ١٩٧٠ لە رادیۆی بەغداوە راگەیەندرا، هەر لەسەرتاسەری عێراق بەگشتی و لە کوردستاندا بەتایبەتی بوو بە جەژن! لە هەموو لایەکەوە کۆمەڵانی خەڵك بە جلوبەرگی رازاوە لە کوچە و کۆڵان و سەرشەقام و گۆڕەپانەکانی شار و لادێکانا بە ئاوازی دەهۆڵ و زورنا هەڵپەڕین و ئەلقەی ڕەشبەڵەك ڕۆژ و شەو نەدەپسایەوە. خەندە بۆ سەرلێوان گەڕایەوە، زەنگی ئاشتی و ئاسایش لە دۆڵ و نیهال و دەشت و هەرد و کێوەکاندا دەنگی دایەوە. هەر بەو بۆنەیەشەوە لە زۆربەی شارەکانی سەر و خواروو عێراقدا ڕێپێوان سازدران، بە تایبەتی کۆڕەوەکەی شاری بەغدای پایتەخت کە ئیمڕۆشی لەگەڵدا بێ پێشوازییەکەی بارزانی نەمر و هەڤاڵەکانی لێدەرچێ دوای گەڕانەوەیان لە یەکێتی سۆڤییەتەوە، ڕێپێوانی لەو شێوەیە و بەو ژمارەیە و قەبارە ئەستوورەی بەخۆوە نەدیتووە! بروسکەنامەی پیرۆزبایی و پشتگیری لە هەموو لایەکەوە بۆ حکومەتی عێراق و سەرۆك بارزانی لێدران لەلایەن هاونیشتمانی و پارتی و ڕێکخراوەکانی ناوەخۆ و دەرەوە و سەرۆك و کاربەدەستانی حکومەتی عەرەبی و بیانییەکانەوە.

گرنگی مێژوویی: ڕێککەوتننامەی یانزەی ئازار نرخ و بایەخێکی ئێجگار زۆری هەیە، لە مێژووی خەبات و بزووتنەوەی نیشتمانی کورددا گرنگی و پلەیەکی زێدە تایبەتی هەیە، چونکە پاش (پەیمانی سیڤەر) یەکەمین جار بوو لە مێژووی کوردستان بە شێوەیەکی ڕەسمی و یاسایی، کاربەدەستانی یەك لەو دەوڵەتانەی بە زۆر کوردستانیان پێوە لکێنراوە دان بەمافی ڕەوای کورد دابنێن لە چوارچێوەی (ئۆتۆنۆمی) و بیسەلمێنن کورد میللەتێکی خاوەنی کەسایەتی و زمان و فەرهەنگ و کەلەپووری خۆیەتی، هەزاران ساڵە لەسەر خاکی باب و باپیرانی دا ژیاوە.. مافی ئەوەی هەیە هاوشانی بڕا عەرەب و کەمایەتییەکانی دیکەی لە عێراقدا بەشداری حوکم و دەسەڵات بکات و ئەو مافانەیش یاسا و قانوون

دەیانپارێزێت!

هەرچەندە بەیاننامەکە کەموکوڕیشی تیادا بوو بەتەواوی گوزارەی لە تێکڕای هیوا و ئاواتی کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان نەدەکرد و گشت مافە سەرەکی و رەواکانی گەلی کوردی بەرجەستە نەکردبوو بەڵام بۆ ئەو قۆناخەی شۆڕشی کوردستان بە باشترین دەسکەوتێك دەژمێردرێت کە سەرکردایەتی کورد و جوولانەوە چەکداریەکەی تا ئەو رۆژە بەدەستیان هێنابێ وەکو شاعیرێك لەو بۆنەیەدا وتی:

جەژنی پیرۆزمان یانزەی ئازارە.. خاکم ئازادە و گەل بەختیارە، لە رۆژی کورد و پێشمەرگە و پارتی (بارزانی) هێنای ئەم یادگارە!!

رێککەتنامەی یانزەی ئازار و یاسای ئۆتۆنۆمی کە بە دوایدا دانرا بوونەتە بڵێسە مەشخەڵ و بە جارێك تاریکی هەموو سووچ و قوژبنێکی کوردستانیان رۆشن کردەوە و گرنگیان لەم خاڵانەدا دەردەکەوێت:

١- بۆ ماوەی چوارساڵ شەڕوپێکدادانی بە ئاشکرا لە نێوان هێزی چەکداری شۆڕشی کورد و هێزەکانی دەوڵەتدا راگیرا تا رادەیەکی باش ئاشتی و ئاسایش باڵیان بەسەر ناوچەکەدا کێشا، ئەمەیش بووە هۆی بووژانەوەی کوردستان لە زۆر رووەوە و گەشەکردنی باری ئابووری و هێمنایەتی، پەرەپێدانی کارگوزاری بۆ کشتوکاڵ، پەروەردە، دەست بە ئاوەدانکردنەوەی وڵات، پتەوکردنەوەی گیانی برایەتی کورد و عەرەب کە بەهۆی دەساڵ شەڕ و شوورەوە رووی لە کزبوون کردبوو.

٢- پارتی دیموکراتی کوردستان و دۆست و لایەنگرانی بە شێوەیەکی بەربڵاو دەسەڵاتەکانی بەڕێوەبردنی کاروباری ناوچەکەیان گرتە دەست و ئەمەیش بێجگە لە دەستکەوتە فەرهەنگی و رۆشنبیری و کۆمەڵایەتییەکانی و پەرەپێدانی بەرنامەکانی رادیۆ و تەلەڤزیۆنی کوردی، دەرکردنی رۆژنامە و گۆڤار و نامیلکە و چاپکردن و بڵاوکردنەوەی زۆرەها کتێب بە زمانی کوردی لەبارەی ئەدەب و

فۆلکلـۆر و مێـژووی کـورد و لێکۆڵینـەوە لـە جوگرافیـای کوردسـتانەوە.

٣- کارتێکردنـە سـەر پارچەکانـی دیکـەی کوردسـتان کـە بـە ئێـران و تورکیـاوە بەسـتراون و کـوردان بـە خەباتـی جەمـاوەر و پارتییـە شۆڕشـگێڕەکانییەوە.

٤- باشـتر ناسـاندنی کـورد و کێشـە رەواکـەی بـە گەلانـی دونیـاوە بەیاننامەکـە پێناسـینێکی قانوونـی نێودەوڵەتـی بـۆ گەلـی کوردسـتان چەسـپاند، تێکـڕا ئەمانیـش هـۆکار بـوون بـۆ گەشەسـەندن و بەرەوپێشـبردنی بزووتنـەوە رزگاریخوازەکـەی کـورد، کـە لـەو ماوەیـەدا دەرفەتێکـی چاکـی بـۆ رەخسـا تاکـو بەرەوتـی رابردوویـدا بچێتـەوە، هەڵـە و چەوتییەکانـی نەهێڵێـت و چاکـتر هێـز و رێکخراوەکانـی خـۆی تەیـار و ئامـادە بـکات بـۆ قۆناخەکانـی دواتـر.

سـەرەنجام، وەکـو لـە بەیاننامەکـەدا هاتبـوو دەبـوا لـە مـاوەی چوارسـاڵدا قانوونی ئۆتۆنۆمـی دەربچێـت و لەگەڵیـدا هـەردووك (ئەنجوومەنـی یاسـادانان و راپەڕانـدن) و دامودەزگاکانیـان لـە کوردسـتان دابمەزرێـن و دەسـت بـەکار بـن، بـەڵام وادەرکـەوت کـە لـەو رێکەوتنامەیـە و مـاوەی چوارسـاڵییەکەیدا چەندیـن نیـاز و مەبەسـتی نهێنـی خۆیـەوە بـووە، لەلایـەك ویسـتوویەتی بـە جۆرەهـا شـێوە خەڵکـی شۆڕشـگێڕ خـاو بکاتـەوە و هەوڵیـداوە زۆران کاربەدەسـت و کادیـری پێشـمەرگە بگرێـت یاخـود لەناویـان بـەرێ. ریزەکانـی شـۆڕش لەبەریـەك دەربێنـێ و گیانـی گڕگرتـووی رۆڵـە شۆڕشـگێڕەکانی گـەل سـارد بکاتـەوە. لەلایەکـی تریشـەوە ئـەو دەرفەتـەی قۆزتـەوە بـۆ خۆپڕچـەك کـردن و رێکخسـتنەوەی بارودۆخـە شـلۆقا و شـێواوەکەی سـوپا و دەسـتگاکانی میـری، تاکـو ئەگـەر بـۆی لـوا بیانـوو بدۆزێتـەوە بـۆ پاشـگەز بوونـەوەی لـە بەڵێـن و بڕیارەکانـی سـەبارەت بـە رێککەوتنامەکـەوە، ئەگـەر هیـچ نەبـێ ناوەرۆکەکـەی پووچـەڵ کاتـەوە و لـە کاتـی لەبـاردا هێـرش و پەلامـاری کوردسـتان بداتـەوە، ئـەوە بـوو رۆژی ١٩٧١/٩/٢٩ نەخشـەو پیلانێکـی گڵاوی سـازدا بـۆ کوشـتنی (سـەرۆك بارزانـی) لـە حاجـی ئۆمـەران دا بەهـۆی تەقاندنـەوەی چەنـد مەلایەکـی سـەر بەمێـزەر و پیاوەکانـی ئەمـن و موخابەراتـی بەعسـەوە، بـەڵام بارزانـی نەمـر بـە

موجیـزه رزگاری بـوو! لەپاشـان، لـه کۆتایـی مـاوەی چوارسـاڵەکەدا رژێمـی بەعـس هەرگیـز ئامـادە نەبـوو شـاری کەرکـووك دڵـی کوردسـتان و چەندیـن شـاری گرنـگ وەکـو ئاکـرێ و شـەنگار و خانەقیـن و مەندەلـی و دووز و زۆران شـاری بچـووك و گونـدی دیکـەی کوردسـتان بخرێنـە نێـو ئـەو سـنوورەوە بـۆ ناوچـەی ئۆتۆنۆمـی دەستنیشـان کرابـوو. دڵنیایـش بـوو شۆڕشـی کـورد و سـەرکردایەتییەکەی هەرگیـز و لـه ژێـر پاڵەپەسـتۆی هـەر وەزعێکـەوە ناتوانـن دەسـتبەردار ی ئـەو پارچـە و ناوچـە گرنگانـەی کوردسـتان بـن، بەمـەش هەلـی لەبـار بـۆ سـوپا و هێـزە داپلۆسـێنەرەکانی سـاز بـوو جارێکـی دی پەلامـاری کوردسـتان بدەنـەوە و بـە دڕندەتریـن شـێوە و ئەنجامەکەیـش هـەر ئاوەهـا کەوتـەوە. هەرچەنـدە سـەرکردایەتی شـۆڕش هەمـوو هەوڵێکـی دا و تەنانـەت لـه دواییـن سـاتدا سـەرۆك بارزانـی، ئیدریسـی جوانەمەرگـی بـۆ بەغـدا نـارد بـە مەبەسـتی رێـگا لـه شـەڕ هەڵگیرسـانەوە و بگـرن، بـەڵام بـێ سـوودبوو، دیـار بـوو رژێـم بڕیـاری خـۆی دابـوو، ئەوەبـوو لـه ١٩٧٤/٣/١١ دا سـەرکۆماری عێـراق، ئەحمـەد حەسـەن بەکـر، بەبـێ را لێبوونـی بـەرە کـورد و بگـرە بـە دژی ویسـتی شۆڕشـەوە، یـەك لایەنـی پـرۆژەی حوکمـە زاتییەکـەی بـە مردوویـی لـه دایـك بـووی راگەیانـد و بـە دوایـدا شـەڕ و پێکـدادان دەسـتی پێکـردەوە و خەریك بـوو تـەڕ و وشـك بەیەکـەو بسـووتێنێ.

بـە لێکۆڵینـەوەی رێککەوتنامەکـەی یانـزەی ئـازار و ئەنجامەکانـی و ئـەم راسـتییانەی دەکەوێتـە پێـش چـاو:

١- رژێمـی بەعسـی عێـراق وەکـو بیروبـاوەڕ دانـی بـە مافـە رەواکانـی گەلـی کوردسـتانا نەهێنـاوە، وەك گەلێـك خاوەنـی خـاك و مافـی چارەی خۆنووسـین بێـت.

٢- لەبـەر ئەمـە هـەر سـاتێ شکسـتی خواردبـێ و شـەپرزە بووبـێ و هێـز و دەسـەڵاتی روو لـه کـزی بووبـێ وەکـو تاکتیك پەنـای بردۆتە بـەر (وتوویـژ) و بەیاننامە و ئاگربەسـتی لەگـەڵ سـەرکردایەتی شۆڕشـی کـورددا مـۆر کـردووە و خـۆی لـه پێسـتی مـەڕ شـاردۆتەوە و ئەوجـا لـه ژێـرەوە خەریکـی خۆسـازدان و رێکخسـتنەوەی

ریـزە شـەپۆلەکانی بـووە تاکـو دووبـارە بەخـۆی راپەڕیـوە و هەسـتی کـردووە هێـز و توانـای وەبەرداهاتۆتـەوە، هەمدیـس بۆتـە گورگـە هارەکـەی جـاران و پڕکێشـی قوتدانـی کوردسـتانی کردۆتـەوە. ئـەم رەفتارەیـش لەسـەرجەمی مێـژووی پەیوەنـدی نێـوان شـۆڕش و راپەڕینەکانـی گەلـی کوردسـتان و رژێمـە دیکتاتۆرییەکـەی بەغـدا هەتـا ئیمـڕۆش روون و ئاشـکرا بەرجەسـتەیە!

٣- گەلـی هۆشـیاری کوردسـتان بەگشـتی و هێـزی پێشـمەرگەی و پـارت و لایەنەکانـی نـاو بـەرەی کوردسـتانی بـە تایبەتـی، لـەم راسـتییانە تێگەیشـتوون، دەشـبێ هـەر لەسـەر بنـەڕەت و لەبـەر رۆشـنایی ئـەم راسـتیانەدا رەفتـار بکـەن جارێکـی تـر کۆمەڵانـی خەڵکـی کوردسـتان فریـوی دوژمـن نەخـۆن.

ئیمـڕۆ لـە ئەجامـی ئـەو هەمـوو کارەسـات و رووداوانـەدا و دوا بـەدوای راپەڕینـە مەزنەکـەی تێکـڕای گەلەکەمـان و وەك دەرەنجامێکـی سروشـتی سـەرنەگرتنی بەیاننامـەی یانـزەی ئـازار و ئـەو گۆڕانکارییـە سیاسـیانەی بەسـەر جیهانـدا هاتوون، کە چیـتر دروشـمی (حوکمـی زاتـی) کاڵای پـڕ بـە بـاڵای خواسـت و مافەکانـی گەلەکەمـان نییـە و سـەردەمی ئـەم دروشـمە بەسـەرچووە و بـووە بـە مێـژوو، ئیمـڕۆ گونجاوتریـن دروشـم لـە فیدراڵیـدا خـۆی دەنوێنـێ لـە عێراقێکـی دیموکراسـی و فـرە حزبیـدا کـە چاکتریـن بژاردەیـە و تـا بـە ئـارەزوو پێکـەوە ژیانـی گەلانـی عێـراق بـە برایانـە و ئاشـتیانە و پتەوتریـن پایـە و کۆلەکەیـە بـۆ پاراسـتنی یەکپارچەیـی نیشـتمان لەلایـەك و دابینکردنـی یەکسـانی و مافـی چـارەی خۆنووسـینی هەمـوو نەتەوەکانـی و تـا بـۆ هەتـا هەتایـە مەترسـی ئـاژاوە و شـەڕ و پێکـدادان و کاولکاریـی دوور دەخاتـەوە.

بەرەو کۆنگرە

رۆژنامەی (برایەتی) (١٦٨٥) دووشەممە (١٩٩٣/٧/٥)

پارتی دیموکراتی کوردستان زۆر چاکی کرد بڕیاری بەستنی کۆنگرەی یازدەمینی دا، کۆنگرە لە هەر حیزب و ڕێکخراوێکدا باڵاترین دەستەیە و خاوەنی بەرزترین و کاریگەرترین دەسەڵاتە، لە پەیڕەوی ناوخۆی هەر پارتییەکدا ماوەی بەستنی کۆنگرەی گشتی دیاری کراوە، بەڵام لە وڵاتی ئێمە لەبەر بارودۆخی نائاسایی و نەبوونی سەربەستی دیموکراسی و زۆرەها کۆسپ و تەگەرەی تر، کەم وا ڕێکەوتووە حیزبەکان توانیبێتیان لە ساڵ و ڕۆژی خۆیدا کۆنگرە ببەستن. جاری وابووە بەستنی کۆنگرە زۆر لە کاتی خۆی دواکەوتووە یان هەر نەتونراوە ئەنجام بدرێت. جا یان بە کۆنفرانس و سیمینار کەلێنەکەی پڕ کراوەتەوە یان ئەوەتا هەر سەرکردایەتی (مەکتەبی

سیاسی و لیژنەی ناوەندی) کاروباری حزبەکەمان بردووە بەڕێوە و چاوپۆشی لە بەستنی کۆنگرە کراوە کە ئەمیش بە زەرەر و زیان بۆ خودی حزبەکە و بگرە جارەها تا رادەیەکیش بە زیانی گەل و بزاڤە ئازادیخوازییەکەیشی گەڕاوەتەوە.

کۆنگرەی حزب کە نوێنەری هەڵبژێردراوی سەرجەم ڕێکخراو و شانە و ئەندامەکانی تیایدا بەشدار دەبن بە هەق (نمایندەی) ئەو حزبەیە و وەك وتمان باڵاترین دەسەڵاتە و هەڵدەستێ بە لێکۆڵینەوە و نرخاندنی کارەکانی خۆی و سەرکردایەتییەکەی لە کۆنگرەی پێشووترەوە بە شێوەیەکی واقیعیانە و هەرچی کراوە و نەکراوە رووبی دەکاتەوە، ئەوەی مایەی ڕەخنە لێگرتن بێ بە گیانێکی بابەتیانە و بەبێ چاوپۆشی و مەرایی کردن دەیداتە بەر نەشتەری ڕەخنەسازییەوە و ئەوەیش شایستەی ستایش و ئافەرین بێت مافی ڕەوای خۆی دەداتێ.. هەر لە کۆنگرەدا ڕاپۆرتی رامیاریی و دارایی و ڕێکخستن و هتد، پێشکێش دەکرێ و هەڵدەسەنگێرێن و گفتوگۆیان لەبارەوە دەکرێت، یان پەسەند دەکرێن و یانیش لێتۆژینەوەیان بۆ ساز دەدرێت، ئەوجا ڕەچاوی باری ئێستا و دوارۆژی وڵات و پێداویستییەکانی چوونە پێشەوە و گەشەسەندنی بزووتنەوە رزگاریخوازەکە و هەلومەرجی ڕەخساوی ناوخۆ و دەرەکی و هۆکارە زاتیی و بابەتییەکان شیتەڵ دەکرێنەوە و لەسەر ڕۆشنایی ئەو لێکۆڵینەوە تێروتەسەل و زانستیی و واقیعیانەوە کۆنگرە پەیڕەو و پرۆگرامی حزب دەستکاری دەکات، دروشم و داخوازیی نوێ بۆ قۆناخەکانی ئێستا و پاشەڕۆژ دەستنیشان دەکات، (ستراتیژی) تازەی ڕەنگڕێژ دەکات و شێوازی (تاکتیك و پراکتیکی) گونجاویان بۆ دادەنێت و لە دوا دانیشتندا (سەرکردایەتی) گشتی و لێپرسراو و لێژنە گرنگەکان هەڵدەبژێرێت و جێبەجێ کردن و ئەنجامدانی بڕیارەکانی خۆی تا کۆنگرەی ئایندە دەخاتە ئەستۆیانەوە.

دیارە بەشداربووانی کۆنگرە و لێکۆڵینەوە و ڕادەربڕین و پێشنیاز تەنیا مافی

ئەو نوێنەرانەن کە لە لایەن ئەندامانی حزبەوە هەڵبژێردراون بەڵام ئەمە ڕێ لەوە ناگرێت خەڵکانێك لە دەرەوەی کۆنگرە و حیزبیشەوە راوبۆچوونی خۆیان بخەنە بەردەم کۆنگرەی بەڕێز و هەر سکاڵا و پێشنیازێکی بە سوودیان هەبێت دڵسۆزانە نیشانیان بدەن و لەبەر هەرچ هۆیەك پەردەپۆشی نەکەن، بە تایبەت ئەو کەسانەی کە گوڵی گەشی تەمەنیان لەو ڕێگەیەدا هەڵوەراندووە و دڵسۆزانە وەکو سەربازی ون خزمەتێکی بێ پایانی ئەم حزبەیان کردووە و مێژوویەکی بێگەردیان بووە و خاوەنی ئەزموونێکی بە سوودیشن!

جا لێرەدا لە سۆنگەی دڵسۆزییەوە بۆ بەرژەوەندیی گشتی ڕێگە بە خۆم دەدەم ئەم چەند خاڵانە بخەمە بەر دیدەی (کۆنگرەی یانزەمینی پارتی دیموکراتی کوردستانی عێراقەوە)، ئومێدم وایە بە سنگێکی فراوانەوە سەیر بکرێن و بخرێنە بەر تیشکی باس و لێکۆڵینەوە و بەدەست تێوەردانی نارەوا لە کاروباری کۆنگرەدا نەژمێردرێن.

١- لابردنی دروشمی سەرەکی پارتیی (ئۆتۆنۆمی بۆ کوردستان و دیموکراسی بۆ عێراق) و گۆڕینی بە (مافی چارەی خۆنووسین بۆ گەلی کوردستان لە عێراقێکی دیموکراسی و فیدراڵ)دا.

٢- چەسپاندن و پەرەپێدانی و ئاراستەکردنی سەربەستییە دیموکراسیەکان و پاراستنی مافەکانی مرۆڤ و گەشەپێکردن و قوواڵکردنەوەی ڕێازە دیموکراسییەکەی کوردستان.

٣- پشتگیری و بەرەوپێش بردنی ئەنجوومەنی نیشتمانیی و حکومەتی هەرێمی کوردستان و دامودەزگاکانیان و بەجێگەیاندنی هەموو بڕیار و فەرمانەکانیان.

٤- ڕێکخستن و پتەوکردنی هێزی سوپای یەکگرتووی کوردستان بە هەموو شێوەیەك و (نەهێشتنی میلشیا و دیاردەی دزێوی چەکداری).

٥- بایەخـدان بـە (بـەرەی کوردسـتانی) و هەمـوو هەوڵێـك بدرێـت بـۆ چەسـپاندن و بەهێزکردنـی یەکێتـی ریزەکانـی..

پارتـی دیموکراتـی کوردسـتانی عێـراق بەتەنهـا کۆرپـەی لـە دایکبـووی ئیمـڕۆ نییـە و وەك دەڵێـن هـەر ئـە ئـاوا بـە گەورەیـی لـە دایـك نەبـووە! (بەڵکـو لـە رۆژی دامەزراندنییـەوە هەتـا رۆژی پڕشـکۆی ئیمـڕۆ خەڵکانێکـی زۆر لـە پێگەیانـدن و گەشـەکردن و پاراسـتنیدا بەشـداربیان کـردووە. لەوانەیـش هەندێکیـان بەداخـەوە سـەری نامـرادی و بـە ئـاوات نەگەیشـتنیان ناوەتـەوە و چوونەتـە بـەر دلۆڤانیـی یـەزدان.. کەمینەیەکیشـیان بەرحەیـات مـاون و چـاو و دڵیـان بـە کوردسـتانی ئـازاد و فیـدراڵ کلرێـژ و رۆشـەن بۆتـەوە. بـەڵام بـە خانەنشـینی لـە ماڵـەوە بێنـاز کەوتـوون و چاوەڕوانـی ئـەوەن پارتـی بـە قەدرزانیـەوە ئاوڕیـان لێبداتـەوە. بایەخـی خۆیـان پێبـدات، دەسـتیان بگـرێ و لـە زۆر شـتدا راوێـژ و پرسـیان پێبـکات، چونکـە خاوەنـی ئەزموونێکـی زۆر و بەکەڵکـن و هەیشـیانە لـە چەنـدان کۆنگـرەی پێشـوودا بەشـداربوون و ئامادەیشـن وەك جـاران بـە گـوڕ و ئـارەزووەوە بێنـەوە مەیـدان و خزمـەت بـە گـەل و نیشـتمان بگەیەنـن.. ئـەم دڵسـۆزانەن کـە هەرچەنـد لەبـاری رێکخسـتنەوە سـەر بـە هیـچ حیـزب و لایەنێکـی سیاسـییەوە نەبـوون، بـەڵام لـە سـەختترین رۆژانـی رەشـی بەعسـی فاشیسـتدا ملیـان بـۆ داگیرکـەران کـەچ نەکـردووە و مێـژووی پیـرۆز و رابـردووی پاکـی خۆیانیـان بـە بێگەردیـی پاراسـتووە و لـە خەباتـی شـەڕەفمەندیی و پڕشـکۆی گەلەکەیانـەوە بـە قـەد مووێـەك لایـان نـەداوە و هەمیشـە دەرووێشـی بـە وەفـای رێبـازی بارزانـی نەمـر بـوون و لـەم پێناوەشـدا هەمـوو چەرمەسـەری و ئـازار و ئەشـکەنجەیان قەبـووڵ کـردووە.

ئیـتر هیـوادارم کۆنگـرەی تێکۆشـەرتان هـەر شـکۆدار و سـەرکەوتوو بێـت و ئـاڵای دیموکراسـیی و فیدراڵـی لـە کوردسـتانی رزگارکـراودا هـەردەم بـەرز و شـەکاوە بێـت!

فەرمایشتی بەهانەبڕ

رۆژنامەی برایەتی ژمارە (١٦٩١) دووشەممە ١٩٩٣/٧/١٢

رۆژی شەممەی ٢٦ی حوزەیران لەکۆبوونەوەیەکی هاوبەشی تایبەتدا هەردوو سەرکردەی کورد بەڕێزان کاك مەسعود و مام جەلال لە بەردەم ئەندامانی پەرلەمان و ئەنجوومەنی وەزیرانی هەرێمی کوردستاندا، بە ئامادەبوونی هەواڵێنر و نوێنەرانی رۆژنامە و کەناڵەکانی تەلەڤزیۆن، باسی گەشتەکەی ئەم دواییەی خۆیانیان بۆ ئەمەریکا و چەند وڵاتێکی ئەوروپایی و عەرەبی کرد و بە دوور و درێژی سیاسەت و هەڵوێستی کاربەدەستانی ئەو دەوڵەتانەیان بەرامبەر بە کێشەی گەلی کوردستان روونکردەوە و ئەنجام و دەسکەوتەکانی گەشتەکەیان بە جەماوەر راگەیاند، ئەوەی بەلای منەوە ئێجگار گرنگ بوو، ئەوەیە کە لە نێوان قسەکانیاندا هەردوو سەرکردە بە راشکاوییەوە جەختیان

لەسەر پتەوکردنی ریزەکانی گەل، بە تایبەتی پەیوەندی برایانە و تەبایی بەینی پارتی دیموکراتی کوردستان و یەکێتی نیشتمانی کوردستاندا کرد.

هێژا کاك مەسعود لە فەرمایشتەکانیدا گوتی (یەکێتی و تەبایی پ.د.ك و ی.ن.ك بڕیارێکی کۆتاییە هەردوو حزب وەریانگرتووە و لەلایەن سەرکردایەتی و مەکتەبی سیاسی هەردووکیانەوە ئیمزا کراوە و جارەها و بارەها راگەیاندراوە، نەك هەر ئەمە بەڕێزی فەرمووی هەر ئەندامێك ئەم بڕیارە جێبەجێ نەکات زۆر بە تونڈی لەلایەن حزبەوە سزا دەدرێت.

هەروەها هەڤاڵی هێژا مام جەلال بەبێ پێچ و پەنا فەرمووی کە (ئەم ڕێزلێنان و پشتگیریی لێکردنەمان بە تایبەتی لە ئەنجامی ئەم تەبایی و برایەتیی و یەکگرتنەی نێوان پ.د.ك و ی.ن.ك دا بوو، وێڕای یەکێتی ریزەکانی بەرەی کوردستانی بەگشتی.

جا ئەم فەرمایشتە بە نرخانەیان هیچ بڕوبیانوویەکیان نەهێشتەوە بۆ ئەو برادەرانەی بە دزی و بە ئاشکرا لە کۆڕ و دانیشتنەکانیاندا بە فسکە و فسك و چپە چپ و چ بە ناوی پارتییەوە دژی یەکێتی یان بە پێچەوانەوە، لە ژێر ناوی یەکێتیەوە دژ بە پارتی دەدوێن و تانە و تەشەر ئاراستەی یەکتری دەکەن. ئێمە و مانانی بێلایەن و دڵسۆزانی گەل و نیشتمانەکەمان چونکە راستەوخۆ هێز و هیوا و پشتیوانی خۆمان لە یەکێتی راستەقینە و بێگەردی ئەم دوو حزبە زلهێزەدا دەبینینەوە بۆیەکا زۆر بە پەرۆشەوە چاوەڕوانی ئەوە لە کاربەدەست و ئەندام و دۆست و لایەنگرانی ئەم دوو حزبانە دەکەین بە رەهایی و بێ هیچ دوو دڵییەك ملکەچ و گوێرایەڵی ئەم (فەرمایشتە پیرۆز و پڕ بەهایانە)ی هەر دووك سەرکردەکانیان بن. کە بێگومان (فەرمایشتی بەهانەبڕ و بیانوو کوژن)

پێشمان وایە هەرکەسانێك لەهەر لایەکیان بە پێچەوانە ڕەفتار بکات و لەسەر خۆشکردنی ئاگری کینەبەریی و دووبەرەکیی بەردەوام بێت، ئەمە

نـەك هـەر هیـچ فـڕی بەسـەر ئـەم دوو حزبـە و کوردایەتییـەوە نییـە و نەمـاوە، بگـرە سـووکترین شـتێك لەبارەیانـەوە بگوترێـت ئەمەیـە کـە ئـەم کەسـە دەچێتـە رێـز و خانـە و بـەرەی دوژمنانـی کوردسـتانەوە و بیـەوێ و نەیەوێـت بـێ مـزە و چالاکانـە خزمەتـی پیـلان و ئاواتـە گڵاوەکانیـان دەکـەن..

دەسـا گەلـی براینـە، بـام لـە ئاسـتی بەرپرسـیاری مێژوویـی دابیـن و بـە کـردەوە بیسـەلمێنین کـە لـە بـەرەی گەلماندایـن و بـەس کوردیـش لەمێـژە گوتوویەتـی (ئـەو کەسـەی کەسـە، ئەلفێکـی بەسـە)

ڕاپەڕین تەقینەوەی رقی ئەستوور

ڕۆژنامەی برایەتی ژمارە (١٥٩٨) پێنجشەممە ١٩٩٣/٣/١٨

بیست و دوو ساڵی ڕەبەق بوو گەلانی عێراق بە کورد و عەرەب و کەمە نەتەوایەتییەکانەوە لە ژێر نیری ڕژێمێکی دیکتاتۆری ڕەفتار فاشستدا دەیاننالاند و سەرکوت دەکران. بەتایبەتی گەلی کوردستان کە بە جۆرێك کەوتبووە ژێر باری دڕندەترین شێوەی چەوساندنەوە و داپلۆسین و ئەشکەنجەوە لەو ماوە درێژەدا لە بارودۆخێکی ئەوەندە دژوار و نالەباردا ژیاوە کە لە مێژووی مرۆڤی سەردەمدا وێنەی کەم بووە. ڕژیم هەرگیز بەو چاوەوە نەیڕوانیوە کە کوردستان بەشێکی عێراق و کورد هاوواڵاتی عێراقی بن. بەڵکو لە ڕەفتاریدا وا دەرکەوتووە ئەوانی بە دوژمنی سەرسەختی نیشتمان داناون و هەموو هەوڵ و کۆششێکی بۆ توانەوە و لەنێوبردنیان ئاراستە کردووە! ئەوەتا

جۆرەهـا رێبـازی جـوداوازی گرتۆتـە بـەر بـۆ گەیشـتن بـەو مەبەسـتە هەرچـی پیـلان و نەخشـەی ناهەمـوار هەیـە بـەکاری هێنـاون. لـە هەمانکاتـدا هەمـوو شـێوە گوشـارێکی تاقیکردۆتـەوە: «مـاددی، دەروونـی، کۆمەڵایەتـی، سیاسـی و ئابـووری، وێـڕای فشـاری بەردەوامـی سـەربازی.. تەنانـەت پەنـای بردۆتـە بـەر فرتوفێـڵ و بـە پـارە هەڵخەڵەتانـدن و بـەردەوام هەوڵـی داوە بودەڵـە و نابـووت و نـەدار وە کەمدەسـت و نـەزان و نەفـس نـزم و سـەردار هـۆزەکان بـە پـوول و دراو بکڕێـت و بـە ماڵـی دونیـا لـە خشـتەیان بەرێـت و بیانکاتـە دارەدەسـتی خـۆی و بەریانداتـە گیانـی دڵسـۆزان و جەمـاوەری سـتەمدیدەی میللەتەکەمـان و بیانـکات بـە درك و کۆسـپ لـە بـەردەم خەبـات و بزووتنـەوە و شۆڕشـە پیرۆزەکانـی گەلـە بەشـخوراوەکەیاندا وێـڕای ئـەوەش بـێ وچـان لـەکار دابـووە هەرچـی رەوشـت و خـووی رەسـەن و مەردانەیانـە بشـێوێنێ و هەمـوو بنەمـا و بنەڕەتێکـی پیاوانـەی نێـو کۆمەڵـی کـوردەواری هەبـووە لـە بنـەوە ریشـەکێش بـکات و لـە شـوێنیاندا کام رەوشـت نـزم و کام کـردەوە ناشـیرین و قێزەونـە چـی خەسـڵەت سـووك و دزێـوە ئـەوە بڵاوبکاتـەوە و زەمینـەی بـۆ خـۆش بـکات! لەلایەکـی تریشـەوە هەرچـی تووندوتیـژی و ئەشـکەنجە و تۆقانـدن و هەرچـی چەکێکـی کوشـندە و کاریگـەر بـووە بـەکاری هێنـاون، هـەر لـە وێرانـکاری و لەگـەڵ خاکـدا یەکسـان کردنـی پـتر لـە (٤٥٠٠) گونـد و شـارۆچکە و شـار و راگوێزانـی دانیشـتوانیان وەکـو دیـل بـۆ کۆمەڵگـە زۆرە ملێیەکانـەوە تـا دەگاتـە (١٨٢٠٠٠) قوربانـی ئەنفالـە بەدنـاوەکان و هێرشـە کیمیاوییەکانـی بـۆ سـەر هەڵەبجـەی شـەهید و شـێخ وەسـانان و بالیسـان و ناوچـەی بادینـان و بـە کۆمـەڵ زینـدە بـە چـاڵ کردنـی هەزارەهـا ژن و منـداڵ و پیرەمێـردی بـێ دەسـەڵات و بـێ تـاوان و بـێ سـەر و شـوێن کردنـی هەشـت هـەزار بارزانـی قارەمـان و کۆڵنـەدەر.. گوندەکانیـان تێکـدان، سـەرچاوە و کانیاوەکانیـان کوێـر کردنـەوە، داورەخـت و رەز و باخیـان سـوتاند، کشـتوکاڵ قەدەغەکـرا، ورسـت و ئـاژەڵ و مـاڵات بـە تـاڵان بـران. بـەم

شـێوەیە رژێـم دەسـتی بەسـەر زەوی و زار و کێڵگـە و دانەوێڵـە و بەروبوومـی ئەوەیـش داگـرت کـە هێلابوویانـەوە جـا ئـەو خەڵکـەی جـاران بەرهـەم هێنـەر بـوون و بازاڕەکانیـان پـڕ لـە بەروبـووم دەکـردن تێکڕایـان لـە سـایەی ئـەو سیاسـەتە چـەوت و نامرۆڤانەییـە بـوون بـە کڕیـار و لەباتـی سـووك کردنـی بـاری سەرشـانی شارنشـینیەکان، خۆیشـیان بـوون بـە سـەرباری و هێنـدەی تـر وەزعـی ئابـووری و دارایـی خەڵکەکـە روو لـە خراپـی بـوو، لەپـای ئـەم سیاسـەتە چەوتـەوە دەوڵـەت ناچـار بـوو هـەزاران ملیـۆن دۆلاری خەزێنەیـی لـە دەرەوە هێنانـی هەمـوو شـتومەکی پێویسـت، سـاڵانە و بـەردەوام بـە بـا بـدات و نرخـی هـەر کەرەسـەیەکیش دەیـان هەنـدەی جـاران بـەرز بـووەوە و بـە جارێـك گوشـاری بەسـەر رەش و رووت و زەحمەتکێشـانا قورسـتر کـرد. ئەمـە گشـتی بەلایـەك، لەولایشـەوە فشـاری سیاسـی هەناسـەی لەبـەر خەڵـك بڕیبـوو، بـە زۆر ناوچـە بـە عـەرەب کـردن و بـێ ویسـت و ئـارەزووی خۆیـان راکێشـانی خەڵـك بـۆ نێـو ریزەکانـی حزبـی بەعـس و مووچـە بڕیـن و دەرکردنـی فەرمانبـەران و وەرنەگرتنـی قوتابیـان لـە زانکـۆ و ئامۆژگاکانـدا گـەر ملیـان بـۆ (حزبـی سـەرکردە) کـەچ نەکردایـە و دانەمەزراندنـی هـەر دەرچوویەکـی خـاوەن بڕوانامـەی بـەرز (جگـە لەوانـەی سـەربەخۆیان بـوون). راونـان و دوورخسـتنەوە و بـێ سـەر و شـوێن کـردن و لـە زینـدان هاویشـتنی بـێ موحاکمەکردنـی خێـزان و خـزم و کەسـی پێشـمەرگە و تەقاندنـەوەی ماڵەکانیـان و دەسـت بەسـەراگرتنی هەرچییەکـی بوویانبـێ.. کاولکردنـی هـەر کووچەیەکـی نێوشـار تەقەیەکـی لێکرابـێ، یـان زەلامێکـی سـەر بـە رژێمـی تیـادا کوژرابێـت هەروەهـا خنکاندنـی هەزارەهـا لاوی کـورد لەسـەر تەنیـا «وشـەیەك» یـا دۆزینـەوەی تاکـە «وێنەیـەك» یاخـۆ تاقـە «فیشـەکێك» لەلایـەن فراندنـی هەزارانـی تـر لـە کـۆڵان و سەرشـەقام و لـە رێـگای خوێندنگـە و کارگـە و چـوون شـوێنی کار بـێ ئـەوەی هیـچ کەسـی پێیـان بزانـی و پاشـان ئیعـدام کردنیـان و تەنانـەت سـەندنەوەی نرخـی ئـەو گوللـەیەش کـە پێـی

کـوژراوە و قەدەغەکردنـی پرسـەو فاتیحـەش لـە خـزم و کەسـانیان!؟

لەسـەرووی هەمـوو ئەوانەیشـەوە گرفتارکردنـی گەلانـی عێـراق بـە دەرد و وەیشـوومەی (جەنگـی هەشـت سـاڵەی دژی ئێـران و جەنگـی دووەمـی کەنـداوی دەرەنجامـی داگیرکـردن و سـەرتاپا وێـران و تاڵانـی کوێتـەوە). کـە بوونـە مایـەی بـە کوشـتدانی زیاتـر لەیـەك ملیـۆن مرۆڤـی عێراقـی و لەنێوچوونـی تێکـڕای سـەروەت و سـامانی نەتەوایەتـی و لـە سـایەیانەوە عێـراق بـۆ سـەدەکانی ناوەڕاسـت بـەرەو دواوە گەڕایـەوە و زیانێکـی ئەوتـۆ بـە ژێـر خانـی ئابـووری و شارسـتانی کەوتـووە لـە مێـژوودا هاوتـای نەبـووە و میللەتـی بـەم رۆژە گەیانـد کـە تیایـدا دەنالێنـێ و دەبـێ لـە سـفرەوە دەسـت پـێ بکەینـەوە!! ئەمەیـش جگـە لـە شـەڕی هەمیشـە و بـە بەردەوامـی رژێـم بـە هەمـوو چەکێـك و لـە هەمـوو رووبەکـەوە دژ بـە کوردسـتان و گەلـی کـوردی قارەمـان وێـڕای هەمـوو ئەمانەیـش ئەوەنـدەی تـۆی دژایەتـی بـۆ دووبەرەکـی و تـرس و تۆقاندنـی لـە نێـو خەڵکـدا بڵاوکردبـۆوە متمانـە و بـڕوا بـە یەکـتری بـە جـۆرێ کـەم ببوونـەوە بـرا لـە بـرا و بـاوك لـە فەرزەنـدەی خـۆی گومانـی دەکـرد و تەنانـەت لـە بـەردەم منالّـی ساوایشـەوە کـەس نەدەوێـرا ئـەوەی لـە دڵیـا بـوو بیدرکێنـێ!

ئاوەهـا بـوو حـاڵ و بـاری ئـەو خەڵکـە، جامـی بەرگرتـن و ئارامـی ئـەو خەڵکـە نـەك هـەر پڕاوپـڕ بـوو، بەڵکـو دەمێکیـش بـوو لێـی دەڕژایـەوە! گوشـار گەیشـتبووە پلـەی تەقینـەوە و بەتەنیـا چاوەڕوانـی دەرفەتێکـی لەبـار و رەخسـاو دەکـرا، دەرفەتـێ بـۆ پروشـکێك ئاگـر و تەقاندنـەوەی ئێجگارەکـی. ئەوەبـوو دوا بـە دوای تێکشـکان و دەرکردنـی قشـوونەکانی عێـراق لـە کوێـت و مۆرکردنـی ئاگربەسـتە ئابڕووبەرەکـەی نێـوان رژێمـی داهێـزراوی دۆڕاوی بەعـس و هاوپەیمانانـدا کـە پـتر لـە دوو سـەد هـەزار لاوی خێـر لەخۆنەدیـوی عێراقـی تیـادا بـوون بـە قوچـی قوربانـی هەڵـە و نالەبارتریـن سیاسـەتی پـڕ لـە تەمـاح و دەسـتدرێژی و خـۆ بـە زل زانیـن و شـەڕخواز و خوێنبـاز لـە جیهانـدا! گـەل

ئیتر لە وزە و توانای دا نەما بێدەنگ بوەستێت.. ئەوەبوو مەشخەڵی راپەڕین هەر لە بەسراوە تاکو زاخۆ سەرتاسەری وڵاتی گرتەوە و ئەو رق و کینە و هەستی بەشخوراوی و زۆر لێکراوییەی لە سینە و دڵ و دەروون و ناخی تێکڕای جەماوەردا پەنگی خواردبووە، بە یەکجار تەقییەوە و شاڵاو و لافاوی رقی ئەستوور و پیرۆز هەرچی بەربەست و ئەستەمێك بوون لە بەردەمیدا رایماڵین و تەنگی بە دوژمن هەڵچنی، بە تایبەتی لە کوردستانی قەڵای سەختی شۆڕشدا. راپەڕینی بەهاری پێرار ئەوەندە بە گوڕ و سەرتاسەری و لەناکاو بوو تەنانەت هێزە نیشتمانییەکان و دەستە و پارتییە سیاسییەکان و بگرە سەرکردایەتی بەرەی کوردستانی و شۆڕشیش بەو شێوەیە چاوەڕوانی نەدەکرد. گڕ و شاڵاوی کووڕەی جۆشدراوی دەروونی جەماوەری ستەمدیدە، هێندە بە کلپە بوو سووتێنەر بوو دامرکانەوە و بەرلێگرتنی لە سنووری وزەی کەس دا نەمابوو، بۆیە لە زۆر شوێندا داخداران لە رژێم هەندێ کردەوەیان ئەنجام دا، زیانیان بە زۆر مەڵبەند و شوێنی گشتی و کەرەسە گەیاند کە نەدەبووا بکرایە و تێکدەرانیش لە پەنا رقی پیرۆزدا گورزی خۆیانیان وەشاند و کاری ناڕەوایان ئەنجامدا! راپەڕینەکە ئەوەندە ئەستوور بوو، شاڵاوی رووداو هێندە گورج و بە گوڕ و سەرسوڕهێنەر بوو، هیچ رێکخستنێك بۆی نەبوو بتوانێ بەری لێ بگرێ و لە سنووری پێویستدا بیوەستێنێ، ئەم ساتە وەختانە ساتە وەختی تایبەتی مێژوویین. هەروەکو بروسکە چەخماخە دەدەن، دێن و روو دەدەن.

راپەڕینە مەزنەکەی ئاداری ١٩٩١ی کوردستان شتێکی دەگمەن و ناوازە و تازە بابەت بوو، نوختەیەکی جیاکەرەوەیە لە مێژووی راپەڕینی گەلان بەگشتی و لە سەرتاپای مێژووی خەبات و تێکۆشانی نەتەوەی کورددا بە تایبەتی! چونکە لەم راپەڕینە مەزنەدا بۆ یەکەمینجار لە مێژوویدا دۆستان و (بە روالەت) دوژمنانی میللەتەکەمان واتە هێزی پێشمەرگە و خێرخوازان و

خەباتکاران لەگەڵ هێزی چەکدارانی بەناو سەر بە رژێم و بەرەی دوژمنەوە کە تا چەند رۆژێك بەر لە راپەڕینەکەوە لوولەی تفەنگیان ئاراستەی سنگی یەکتری کردبوو، دەستی برایەتی و هاوخەباتی کوردایەتییان خستەوە گەردەنی یەکترییەوە و لە مەیدانی شەرەفمەندیدا خوێنی شەهیدانی هەردوولا تێکەڵاو بوون و گوڵی ئازادی و سەربەستی کوردستانیان پاراو کرد و بەبێ جوداوازی بە گەورەوە و بچووکەوە بە چەك و بێ چەك، پیاو و ئافرەت، خەڵکی شار و دێنشین تێکڕایان وەکو شێر راپەڕین و هەڵیانکوتایە سەر بنکە و مۆڵگەکانی دوژمنی داپلۆسێنەر و لە چاوتروکانێکدا پاکیان کردنەوە و رەگ و ریشەی کە پتر لە سەدەیەك بوو رژیم دایکوتابوون لە چەند رۆژێکدا هەڵکێشران و کوردستان لە چڵکاوخۆڕ و نۆکەر و داگیرکەرانی پاکسازی کرایەوە. هەروا لەم راپەڕینە بەهارییەی گەلی نەبەز و چاونەترس و تێکۆشەری کوردستاندا بوو کە بۆ یەکەمین جار لە مێژووی پڕ شانازی و شەرەفمەندیدا هێزی پێشمەرگەی قارەمان و فیداکار توانی سەراپای کوردستان بە دەشت و دەر و دۆڵ و نیهال و هەردو کێو و شاره گەورەکانیشی بە تایبەتی (کەرکوکی) دڵی کوردستان تا دەگاتە (خانەقین) و دەوروبەری لە ماوەی تەنیا سێ حەفتەدا لە دوژمن رزگار بکات و سروودی (ئەی رەقیب) و (مەشخەڵانی شۆڕشی ئەمجارەمان) و (ئەی کوردینە) و (ئەم رۆژی ساڵی تازەیە نەورۆزە) چڕی و (کەژاوەی سەرکەوتن) بە رازاوەیی بە دەشت و کەژ و کێوە سەرکەشەکانی کوردستانی بووکدا، کوردستانی رزگار، کوردستانی شاد و سەرفراز، بەرەو لوتکە و توقەلە لە گەشتی کامەرانیدا بێت! بەمەش رەوانی پاکی گشت شەهیدانی رێگای رزگاری و بەختەوەری کورد و کوردستان لە ئاسمانی جاویدانی دا شاد و ئارام بن و خوێنی گەش و پاکی لەم رێبازەدا رژێنراویان بێتەبەر و تۆڵەی بسەنرێتەوە! ئەنجامە پیرۆزەکەشی پەرلەمان و حکومەتی هەرێم و فیدراڵیەتی کوردستان و کۆنگرەی نیشتمانی یەکگرتووی بەرهەڵستکارانی عێراقە..

کەژاوەی نەمران
هێمای یەکبوون و سەرکەوتنە

رۆژنامەی برایەتی ژمارە (١٧٧١) شەممە ١٩٩٣/١٠/١٦

دوای چـواردە سـاڵ (گۆڕغەریبـی) هەرچەنـد گۆڕغەریبـی پـڕ بـە واتـای زاراوەکـە نـا، چونکـە بـۆ سـەرکردە و مەزنـان هەربسـتێکی نیشـتمان مـاڵ و هـەواری خۆیانـە، تەرمـی پیـرۆزی سـەروەری شـەهیدان، سـەرۆك بارزانیـی نەمـر و ئیدریسـی جوانەمـەرگ، بـە گەشـتێکی سـێ رۆژیـی کـەم وێنـەدا هێزانـەوە بەشـە ئازادکراوەکـەی کوردسـتانی ئەمدیـو، شـەوێك بـە نەوازشـەوە لـە خزمـەت کاك ئەحمـەدی شـێخ و مەلیـك مەحمـوودی نەمـر بـە دڵارامییـەوە لـە یەکەمیـن پایتەختـی کوردسـتاندا بـە میوانـی و شـەوێکیش بـە کوێرایـی دوژمنـان، بـە سـەروەرییەوە لـە هۆڵـی پڕشـکۆی پارلەمانـدا لـە سـێهەم پایتەختـی کوردسـتان پشـووی حەسـانەوەی رەوتـی کاروانـی بـێ هاوتـای خەباتـی سـەختی حەفتـا

ساڵەیاندا، بە ڕێ و ڕەسمێکی کەم وێنە و ئێجگار شایستەوە لە زێدی پیرۆزی باب و باپیرانداا، بە بارزانی بێشەی شێران و مەڵبەند و مەکۆی شۆڕشگێڕ و سەروەران شادبوونەوە و بە ئارامیی لەوێ بە دایکی نیشتمان،، بە خاکی میهرەبانی کوردستان سپێردرانەوە.

هەر لە ئاوایی (هەلەج)ەوە بەرەو سلێمانی، کۆیە و هەولێردا تا دەگاتە (بارزان)ی دوا ئارامگا، ئەم پێشوازییە گەرموگوڕە و ئەم وەفانواندنە بێ هاوتایە و ئەم ڕێزپایە بێ سنوورە لەم سێ ڕۆژە چڕوپڕانەدا لە (کەژاوەی نەمران) کران شتێك بوو نە بە هیچ زمانێك دەگێڕدرێتەوە و نە بە هیچ قەڵەمێکیش دێتە نووسینەوە، ڕێورەسمێك بوو کە کۆمەڵانی هەرە دڵسۆزی خەڵکی کوردستان ئەنجامیاندا باوەڕ ناکرێ لە مێژوودا سەرانی هیچ وڵاتێکی تر لەمە زیاتریان بۆ کرابێت.

نمایشێك بوو ڕەنگە بێگانەکانی خستبێتنە گومانەوە ئایا ئەوەی بە بەرچاویانەوە بوو ڕاستیی یانە خەون و خەیاڵ بووە!! بەڵام بۆ ئەوانەی سەرۆك بارزانی و کاك ئیدریسیان ناسیبێ و شارەزای وەفاداریی گەلی کوردستان بووبن، ئەمە کارێکی ئاساییە و دڵنیاشین لەبەر باری ئاڵۆز و زێدە نالەباری دوو ئابڵوقەی سەر کوردستانی ڕزگارکراو نەبوایا ئەوا ئەوەندەی تریشیان بۆ دەکرا..

(کەژاوەی نەمران) بۆنەیەکی مێژوویی هەرە گرنگ و بایەخدار بوو بە کردار و بێ (ڕتووش) نیشانی دا کە بارزانیی باوك هێمای یەکبوون و نیشانەی سەرکەوتنی تێکڕای گەلی کوردستانە! وتارەکانی لایەنە سیاسی و کۆمەڵایەتییەکان چ لێرە و چ لە ڕۆژانی کۆنگرەی یادی نەوەت ساڵەی لە دایکبوونی لە هاوینە هەواری سەربەن (پیرمام) دا ئەوەیان سەلماند کە بارزانی نەمر شوێنی وا لەنێو دڵی هەموو ڕۆڵەکانی ئەمەگداری ئەم کوردستانەیە و بەراستی سەروەری و چەتری سەری هەمووانە بەبێ جیاوازی

بیروبـاوەڕ و چیـن و رەگـەز، بارزانیـی خـۆری هەمیشـە هەڵاتـووی هەرگیـز ئاوانەبـووی ئاسـمانی سـاف و بێگـەردی کوردسـتانە و تیشـکی زێڕینـی بەسـەر هەمـوو کـون و قوژبـن و کەلەبەرێکـی تاریـك و نوتەگـی ئـەم وڵاتـەدا پەخـش و پرشـنگداراە!

(کـەژاوەی نەمـران) گوڕێکـی تـازەی دایـەوە یەکێتـی ریزەکانـی گـەل و هێزەکانـی نێـو بـەرەی کوردسـتانی و بەرهەڵتسـکارانی عێراقـی بـە گشـتی و پەیوەنـدی تونـد و تەبایـی و برایەتـی نێـوان (ی.ن.ك) و (پ.د.ك) بـە تایبەتـی دووبـارە کـردەوە.

لێرەشـدا بانگـەوازە بـە نرخەکـەی هەڤاڵـی تێکۆشـەر (مـام جـەلال) بـۆ بەشـداریی و سەرپەرشـتیی کردنـی پێشـوازیی رێورەسـمی هێنانـەوە و ئەسـپاردنی تەرمـە پیـرۆزەکان بەشـداری کردنـی خـودی خـۆی و ی.ن.ك بـە سـەرکردە و ئەندامـان و دۆسـت و لایەنگـر و رێکخـراوە جەماوەرییەکانیـەوە بڕیارێکـی ئێجـگار گرنـگ و چاوەڕوانکـراو و لـە جێـی خۆیـدا بـوو، چونکـە: یەکـەم نیشـانیدا هـەروەك (كاك مەسـعود) فەرمـووی کـە (هەردووکیـان کـوڕی بارزانیـن). دووەم: بانگـەواز و بەشـداربوونەکە لـە کاتێکـدا بـوو تابـووری پێنجـەم و ناحەزانـی گەلەکەمـان کەوتبوونـە خـۆ و سـەرگەرمی هەڵڕشـتن و بڵاوکردنـەوەی ژەهـراوی کوشـندەیان بـوون لێـرەو لەوێـدا، بـە مەبەسـتی چەواشـەکردن و دابەزاندنـی وەرەی خەڵکانێـك کـە ئاسـتی هۆشـیاریی رامیاریـان نزمـە و لـە ئاسـتی گرنگـی رووداوەکان دا نیـن، ئـەم هەنـگاوەی بەڕێـز (مـام جـەلال) و ی.ن.ك تۆپەڵـە قورێـك بـوو دایـان بـە دەمـی ئـەو دوژمنـە خوێـن خۆرانـەوە و پیـلان و مەرامـە پیـس و چەپەڵەکانیانـی لەبـن و بنەچـەوە هەڵتەکانـد! هـەردووك سـەرکردەیش (مـام جـەلال و كاك مەسـعود) بـە رەهاییـەوە جەختیـان لەسـەر برایەتـی و تەبایـی و هاوخەباتـی هەتـا هەتایـەی هـەردوو (لقەکانـی تاکـە درەختەکـەی کوردایەتـی) یەکێتـی و پارتـی کـردەوە.

ئەمەتا بەڕێز مام جەلال فەرموویان :(ئەو یەکێتی تێکۆشانە ئەرکێکە گیانی پاکی بارزانی لە هەموومانی گەرەکە، لە هەموومانی گەرەکە بەم یەکێتییە خەباتەکەمان باشتر جۆشدەین ریزەکانمان چاکتر یەك خەین.. یەکێتییەکەمان یەکێتی ریزەکانی گەل بەگشتی و یەکێتی هاوخەباتی (ی.ن.ك) و (پ.د.ك) بکەینە یەکێتییەکی ستراتیژی هەتاسەر و هەتا هەتایە و بە کوێرایی چاوی دوژمنان نەیەڵین هیچ درزێك بکەوێتە ریزەکانمانەوە).

هەر لەوێشدا کاك مەسعودی تێکۆشەر فەرموویان: (دەبا پێکەوە پەیمان ببەستین کە هەتا هەتایە پێکەوە دەبین، پێکەوە دەژین و پێکەوە دەمرین، پێکەوە لە خزمەتی کورد و کوردستاندا دەبین). هەروەها فەرموویان (ئومێدەوارم لە نزیکترین دەرفەت هەردوو سەرکردایەتی پارتی و یەکێتی پێکەوە دانیشین و پاشان لەگەڵ هەموو مەسئول مەڵبەند و لق و ناوچە و کومیتەکان دانیشتنێکی هاوبەش بکرێ بۆ ئەوەی بۆیان روون بکرێتەوە چۆن ئەبێ پێکەوە هاوکاری بکەن و بزانن کە جگە لە برایەتی رێگەی تر نییە ئەو کەسەی بڕوای بەم رێبازە نییە بۆخۆی شوێنێکی تر بدۆزێتەوە!

دەك دەم و زارتان خۆش هەی هەردوو سەرکردەی دڵسۆز و برا، هەروەها (کەژاوەی نەمران) بۆنەیەك بوو ئەوەی سەلماندەوە کە بارزانیی نەمر نەك هەر لە باشووردا، بگرە لە هەموو پارچەکانی کوردستانی گەورەدا وەك سەرکردەی لێهاتوو ناسراوە و ریزی لێگیراوە. ئەمەیشی چەسپاندەوە کە کۆمەڵانی دڵسۆزی گەلی کوردستان هەمیشە و تەنانەت دوای مردنیشیان بە وەفا و ئەمەکداری ئەو کەڵە مرۆڤ و سەرکردە راستەقینە و لەخۆبوردوانەن کە بە نرخترین سامانی خۆیانیان کە (ژیان و گیانی پاکیان)ە لە پێناوی رزگارکردن و سەرفرازیی و بەختەوەریی ئەواندا بەخشیوە.

ئێمەیش با پڕ بەدەم بەم بۆنە پیرۆز و شکۆدارەوە هاوارکەین بڵێین:

یەك دەست و یەك هێز، یەك رێگا و بڕوا، کاروانی شۆڕش پتەو بێ و

بـڕوا.

ئیـتر هـەر شـاد بێـت گیانـی پاکـی (بارزانیـی) بـاوك و سـەرکردە و مـرۆڤ، هـەر نەمـر بێـت یـادی (کاکـە ئیدریـس)ی جوانەمـەرگ.

هـەزاران سـڵاو لەگیانـی پاکـی سـەرجەم شـەهیدانی رێـگای رزگاری کـورد و کوردسـتان. مـردن و شـەرمەزاریی بـۆ دوژمنـان و ئەوانـەی دەیانـەوێ لـە ئـاوی لێڵـدا مەلـە بکـەن!!

جەژنی ٢٥ی گەلاوێژ

بەبۆنەی ساڵوەگەڕی ٥٠ ساڵەی دامەزراندنی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران-
خوێندراوەتەوە - هەولێر ١٩٩٥/٧/٢٠

بەڕێزان کۆمیتەی بەڕێوەبەری جێژنی پەنجاساڵەی دامەزرانی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران، رێبەرایەتی شۆڕشگێڕ.

خوشك و برایانی خۆشەویستم: سڵاو

خۆم بە بەختەوەر دەزانم لە یادی پەنجاهەمین ساڵی دامەزرانی حیزبە تێکۆشەرەکەتاندا لە ناخی دڵمەوە بەوپەڕی ڕێز و نەوازشەوە بەشداریی و موبارەکبایی و جەژنە پیرۆزەتان لێ بکەم.

پێویستە بڵێم حیزبی ئێوە، حیزبی دیموکراتی کردستانی ئێران، نیو سەدەی ڕێکە مەشخەڵی خەباتێکی سەخت و خوێناویی و ئاڵای تێکۆشانێکی نەپساوە و بێ وچانی هەڵگرتووە و بە مەبەستی وەدیهێنانی ئامانجە ڕەواکانی

گەلی ستەمدیدە و زۆر لێکراوی کوردستانی داگیرکرا و لەتکراودا، مافی چارەی خۆنووسین و بنیادنانی کۆمەڵگەیەکی سەربەست و بەختەوەر لە نیشتمانێکی ئازاد و سەرفرازدا لەو پێناوە پیرۆزەدا تەنیا ساتێکیش نەوەستاوە و لە کاروانی فیداکاریی و گیانبازیدا لە موبارەزەی سیاسی و چەکدارانەی بەجێ نەماوە و هەزاران رۆڵەی دڵسۆز و قارەمان و سەرکردەی هەڵکەوتووی کردوونەتە قۆچی قوربان کە بە خوێنی گەش و پیرۆزیان رێی تاریك و نۆتەکیان رۆشن کردۆتەوە و درێان بە شەوەزەنگی بەردەم قافڵەی هەمیشە بەرەو پێشەوە چووی هەڵمەتبردندا داوە.

بەڕێزان: حیزبی کۆڵنەدەری ئێوە، حیزبی پێشەوا قازی محەمەدی نەمر و هەموو جەماوەری ئازا و بە جەرگی کوردستانی رۆژهەڵات بە نیو سەدە تێکۆشان و فیداکاریی بەردەوام، رەگی خۆی قوواڵ لەناخی مێژوو داکوتاوە و شوێنی شیاوی خۆی لە نێو دڵ و دەروونی هەموو کوردێکی دڵسۆز و بەوەفا کردۆتەوە. چاکم وەبیر دێ کاتی دامەزراندنی کۆماری کوردستان لە مەهاباد مێردمنداڵ و قوتابی ناوەندی بووین، شەوانە بە کۆمەڵ، ئێمەی هەوادارانی رێبازی کورد‌ایەتی لە شاری کۆیە، لە ماڵی ئەو هەڤاڵانەدا کۆدەبووینەوە کە رادیۆی بە پاتریێەکان هەبوو، زۆر پەرۆش و بە تاسەوە لە (دەنگی کوردستانی ئێران)ەوە گوێمان بۆ سروودی (ئەی رەقیب) و دەنگوباسی هەواڵەکانی سەرکەوتنەکانی (کۆمەڵە) و حیزبە تێکۆشەرەکەتان شل دەکرد. دواتریش پاش لەباربردن و رووخانی کۆمارە کۆرپە و بێنازەکە و بە پیلانی گڵاوی دوژمنان و لە پێناوی قازانج و بەرژەوەندیی زلهێزەکانی رۆژهەڵات و رۆژئاوای ئەو سەردەمەدا، لەو کاربەدەست و تێکۆشەرانی حیزب و کۆمەڵە، کە بە ناچاریی لە مەهاباد تەڕیوبوون هێندێکیان وەکو دڵشادی رەسوولی و سەدیقی حەیدەری شاری کۆیەیان موشەڕەف کرد و لە نزیکەوە ئاشنایان بووین. هەروەها لە سەرەتای شەستەکاندا خۆم پەیوەندی

و دۆستایەتیم لەگەڵ چەند سەرکردەی حیزبتان هەبوو وەکو خوالێخۆشبوو د.قاسملو (ئەوکات بەنیوی عەباس ئەنوەری) ناسی و زەبیحی و ئەحمەد تۆفیق و مام هەژار و مامۆستا هێمن و مامۆستا کەریمی حیسامی، کە مایەی شانازییە بۆ من. ئێستر هەر لەوان رۆژانەوە هەتا ئیمڕۆکە بەوپەڕی ڕێز و پێزانینەوە دەڕوانینە ڕەوتی بەرەو پێشچووی خەباتی حزبی ئێوەوە، ئەو حیزبەی لە پێناو گەل و نیشتمانەکەیدا نەك هەرگیز درێغی نەکردووە، بەڵکو هەردەم رۆڵە و سەرکردە بە جەرگ و هەڵکەوتووەکانیشی کردونەتە قوربانی و شەهیدانی نەمر و هەمیشە زیندوو پێشەوای مەزن قازی محەمەد و هاوڕێکانی تا دەگاتە شەهیدی سەرکردە دکتۆر قاسملو و شەهیدی نەمر سادقی شەرەفکەندی و سەدانی تر باشترین نموونەی ئەم خۆبەختکردن و گیانبازیی و فیداکارییانەن!

بەڕێزان:

حیزبی ئێوە لەلای زۆربەی جەماوەری کوردستانەوە نرخ و بەهایەکی تایبەتی هەیە، چونکە:

یەکەم: حیزبی پێشەوای شەهید قازی محەمەدی نەمرە.

دووەم: دامەزرێنەری یەکەمین کۆمارە لە مێژووی هاوچەرخی نەتەوەی کورددا.

سێیەم: یەکەمین حیزبی جەماوەریی کوردستانییە کە بە بیروبڕوایەکی نەتەوەیی شۆڕشگێڕی و دیموکراتی و پێشکەوتنخوازانە هاتە کۆڕی خەباتەوە، بە دیسپلین و پرەنسیپ و بەرنامەی مۆدێرن داڕێژراو لەسەر بناخەی ڕێکخستن، تێکڕای چین و توێژە نیشتمانی و شۆڕشگێڕییەکانی نێو کۆمەڵانی ڕەنجدەر و زەحمەتکێش و چەوساوەی لە دەوری خۆیدا کۆکردەوە.

چوارەم: گەنجینەیەکی زۆر دەوڵەمەند لە کەلەپوور و فەرهەنگ و ئەدەبیاتی سیاسی تازە بابەت هێناوەتە نێو مەیدانی کوردایەتییەوە.

بـەو تەمەنـە دوور و درێـژەی پەنجـا سـاڵییەوە کـە بەبـێ ماندووبـوون و پشـوودان، تاکـو ئمیـرۆش لـە خەباتـی رەوا و راسـتەقینە و شـکۆداردا بـە خەرجـی داوە،بـووە بـە براگـەورە و ریـش سـپی سـەرجەم حیزبـە کوردسـتانییەکانەوە.

بەڕێـزان: لـە کۆتاییـدا تکایـە رێگـەم پێبـدەن دوبـارە پیرۆزباییەکـی گەرمـی کوردانەتـان پێشـکەش بکـەم، بـە هیوایەکـی پـڕ بـڕواوە کـە لـە ئایندەیەکـی زۆر نزیکـدا بـە یەکگرتوویـی خەباتـی حیزبـی جەماوەریـی ئێـوە سـەرکەوێت و کۆمەڵانـی خەڵکـی کوردسـتانی رۆژهـەڵات بـە تـەواوی مافـە رەواکانـی خۆیـان بگـەن و شـادبن بـە ئـازادی و سـەروەریی و دیموکراسـی و ئاشـتی! هـەر خـۆش و سـەرکەتوو بـن!

بڕیاری ٢٣ی ساڵی ١٩٩٧ چۆن هەڵوەشایەوە!

رۆژنامەی برایەتی ژمارە ٢٨٣٢- ١٩٩٩/٥/١

لەو رۆژەوەی پەرلەمانی کوردستان هەڵبژێردراوە و دەست بەکاربووە، حکومەتی هەرێم بە تایبەتی کابینەی سێیەم دامەزرێنراوە هەموو هەوڵەکان تەرخان کراون بۆ خزمەت کردنی بەردەوامی گەل و چاك کردنی باری ژیان و گوزەرانی خەڵکی کوردستان و دەرچووانی یاسا و بڕیاری گونجاو بە مەبەستی گەشەپێدان و بەرەوپێش بردن و بەرزکردنەوەی ئاستی ژیاریی دانیشتوانەکانی هەرێمی کوردستان لە هەموو بوارەکانەوە. هەر لە سۆنگەی ئەمەیشەوە چەندین یاسا و بڕیاری دەسەڵاتی ناوەندیی کە پێش راپەڕین دەرچوونە و لە تەك رەوشی ئێستەی کوردستاندا ناگونجێن، یان دژی بەرژەوەندییە باڵاکانی گەلی کوردستانن و جێبەجێکردنیان زیان بە

نەتەوەکەمان دەگەیەنێت، راگیراون و کاریان پێناکرێت و بە حوکمی بڕگەکانی بڕیاری ژمارە «١١»ی ڕۆژی ١٩٩٢/٨/٣١ی پەرلەمانی کوردستان هەر بڕیار و یاسایەکی لەلایەن حکومەتی ناوەندییەوە دوای ڕاپەڕین لە بەغدا دەردەچن، لە هەرێمی کوردستان پیادە ناکرێن.

١- جا هەر بەم پێیە، کاتێک حکومەتی عێراق لە جیاتی یاسای ژمارە «٨٧»ی ساڵی ١٩٧٩ (یاسای بەکرێدانی خانووبەرەی هەموارکراو)دا یاسای ژمارە «٢٥» ی ساڵی ١٩٩٦ی دەرهێنا بۆ ئەوەی هاوسەنگییەك لە نێوان بەرژەوەندیی (کرێچی) و (بەکرێدەرەکان)دا پەیدا بکات، دەسەڵاتی بەرپرس لە حکومەتی هەرێم لەم بوارەدا دەرهێنانی یاسایەکی تازەی لە بەردەم دابوو بە تایبەتی دوای ئەوەی یاسای (٨٧)ی ساڵی ١٩٧٩ بە حوکمی یاسا (هەڵوەشایەوە) و بێجگە لە پێداویستی گۆڕانکارییەکانی کۆمەڵگەی کوردەواریمان لە ڕووی ئابووری و ئاوەدانکردنەوە و پەرەسەندنی کەرتەکانی بەرهەمهێنان لە قۆناغی ئێستا و پاشەڕۆژماندا. سەرەڕای ئەمەیش (بەکرێ دەرەکان) لە ماوەی ئەو هەموو ساڵانەدا لە ژێر ڕەحمەتی (کرێچییەکان)دا بوون و ناعەدالەتییەك دروست ببوو، سەرباری سەرپێچی و چۆنییەتی پیادەکردنی یاسا و ڕاهێنان لە کاتی چۆنییەتی خەملاندن و باج وەرگرتن و...هتد.

٢- ئەوە بوو وەزارەتی دادی هەرێم لە ١٩٩٧/٥/٢٦ دا بۆ ڕێکخستنی (پەیوەندیی بە کرێدان) لە نێوان (بەکرێدەر و کرێچییەکان) لە هەرێمدا پرۆژەیەکی پێشکەشی سەرۆکایەتی ئەنجوومەنی وەزیران کردبوو، کە هەموارکردنی یاسای (٨٧)ی ساڵی ١٩٩٧ی گرتبووە خۆ، ئەنجوومەنی وەزیرانیش لە دانیشتنی ژمارە «٢٤»ی ڕۆژی ١٩٩٧/٧/٣دا پەسەندی کردبوو، بە نووسراویان ژمارە «٣٨٥٨» لە ١٩٩٧/٨/١٤دا حەواڵەی پەرلەمانی کوردستانیان کردبوو. پرۆژەکە ڕێڕەوی یاسایی و ئوسوولی خۆی وەرگرت و دوای لێکۆڵینەوە و هەڵسەنگاندنی لەلایەن لیژنە پسپۆڕەکانی نێوپەرلەمان و پەرلەمانتارەکانەوە

ئـەم گۆڕانکارییانـەی بـۆ بەرژەوەندیـی گشـتی تێـدا کـران و دواتـر وەك بڕیـاری ژمـارە «٢٣»ی سـاڵی ١٩٩٧ پەسـەند کـرا:

أ- لیژنـەی یاسـایی پەرلەمـان پێشـنیاری بـە دەرکردنـی (اسـتثنا)ی خانووبـەرەی لـە پرۆژەکـەدا کـرد، چونکـە زۆربـەی هـەرە زۆری ئەوانـەی پرۆژەکـە دەیانگرتـەوە ئەوانـە بـوون کـە خانووەکانیـان بـە کرێـن و ئـەم بەدەرکردنـەی لیژنـەی یاسـایی پەرلەمانـی کوردسـتان لـە بەرژەوەندیـی تۆێژێکـی دەسـت کورتـی خەڵکـی کوردسـتان بـووە و بڕیـاری پەرلەمـان تەنهـا ئـەو (عقارانـە)ی دەگرتـەوە کـە بـۆ ئامانجـی بازرگانـی و پیشەسـازی بەکـرێ دەدرێـن. هـەر بۆیـە لـە پەرلەمانـی کوردسـتان (بـە تێکـڕای دەنـگ) پەسـەند کـرا.

ب- هـەردوولا (کرێچـی و خـاوەن موڵـك) مافـی (اعتراض)یـان هەبـێ ئەگـەر هاتـوو بڕیارەکانـی لیژنـەی خەملاندنیـان بـە دڵ نەبـوو، بڕیـاری دادگـەش کۆتایـی و بنبـڕ دەبـێ و لـە دادگـەش ئەوڵەوییـەت بـەم جـۆرە کێشـانە بدرێـت بـۆ ئـەوەی ئـەم جـۆرە کێشـەیە دوا نەکەوێـت.

٣- پـاش دەرچوونـی بڕیارەکـە و کارپێکردنـی وەکـو هـەر یاسـایەکی تـازە بابـەت، چەنـد کەموکورتییـەك لـە جێبەجێکردنـدا و لـە خـودی بڕیارەکـەدا بەدیارکەوتـن کـە بوونـە مایـەی نیگەرانـی و گلـەو گازنـدەی کۆمەڵانـی خەڵـك و هـەم بەرپرسـانیش، ئـەوە بـوو سـەرۆکایەتی ئەنجوومەنـی وەزیـران بـە نووسراویـان ژمـارە (٢٨٦٤) لـە ١٩٩٨/٤/١٦ دا پرۆژەیەکـی تازەیـان ئاراسـتەی پەرلەمانـی کوردسـتان کـرد تیایـدا پێشـنیازی (راگرتـن)ی بڕیـاری ژمـارە «٣٣»ی سـاڵی ١٩٩٧ دەکـەن. پرۆژەکـە درا بـە لیژنەکانـی نـاو پەرلەمـان و ئەمانیـش دوای لێکۆڵینـەوە و هەڵسـەنگاندن و رەچاوکردنـی بارودۆخـی ئەمـڕۆی کوردسـتان پێشـنیازیان کـرد لیژنەیەکـی هاوبـەش لـە نێـوان حکومەتـی هەرێـم و پەرلەمانـدا لـە پسـپۆڕەکانی ئـەم بـوارەدا پێـك بهێنرێـت بـۆ لێکۆڵینـەوە، بـە هیـوای چارەسـەرکردنێکی بنەڕەتیـەوە. ئەنجامەکەشـی بـەرز بکرێتـەوە تاکـو هەمـوو لایـەك بـە باشـی

دیراسەتی بکەن و بڕیاری کۆتایی لەسەر بدرێت.

٤- ئەوەبوو پەرلەمانی کوردستان و لە دانیشتنی رۆژی ١٩٩٨/١٢/٣١ دا بڕیاری دروستکردنی لیژنەیەکی هاوبەشیدا و لە ماوەی «١٠» رۆژاندا لیژنەکە کاری خۆی تەواو کرد و ئەنجامەکەی بەرزکرایەوە بۆ هەموو لایەنە پەیوەندیدارەکان.

٥- لەسەر رێنماییە بە نرخەکانی بەڕێز سەرۆك بارزانی و بۆ سوودی بێ دەرەتانانی خەڵکی کوردستان و دوای تاوتووکردن و گفتوگۆی تێروتەسەل و لێکۆڵینەوەی بابەتیانە، ئەنجامی ئەو توێژینەوە و پێشنیازانەی لیژنەکانی هاوبەشی پەرلەمان و حکومەتی هەرێمی کوردستان و پسپۆڕان کرا بە پرۆژەیەك لەلایەن ئەنجوومەنی وەزیرانەوە پێشکەش کرا بۆ پەرلەمان، پەرلەمانی کوردستان لە دانیشتنی ژمارە «١٢»ی خۆیدا رۆژی ١٩٩٩/٤/٢٨ بە تێکڕای دەنگ ئەم بڕیارەی خوارەوەی پەسەند کرد کە بریتییە لە (هەڵوەشاندنەوە)ی بڕیاری ژمارە «٢٣»ی ساڵی ١٩٩٧ و ئەمەیش دەقی بڕیارە تازەکەیە:

بسم الله الرحمن الرحيم

باسم الشعب

المجلس الوطنى لكوردستان العراق

رقم القرار: ٨

تاريخ القرار:١٩٩٩/٤/٢٩

قرار

استنادا الى الصلاحية المخولة لنا بموجب الفقرة (٣) من المادة الثانية من القانون رقم (١٠) لسنة (١٩٩٧) و بناءا على ما شرعه المجلس الوطني لكوردستان العراق بجلسته المنعقدة بتاريخ ١٩٩٩/٤/٢٣ قررنا اصدار القرار الاتي:

اولا: الغـاء قـرار الملجلـس الوطنـي لكوردسـتان- العـراق رقـم (٢٣) والمـؤرخ ١٩٩٧/١٠/٦ و كافـة الاجـراءات و القـرارات المتخـذة بموجبـه.

ثانيـا: تعـاد كافـة بـدلات الايجـار المعدلـة عـلى ضـوء القـرار (٢٣) في ١٩٩٧/١٠/٦ الى مـا كانـت عليهـا قبـل صـدوره.

ثالثـا: لا تسـترد المبالـغ المدفوعـة مـن قبـل المسـتأجر الـى المؤجـر نتجيـة الزيـادة الطارئـة عـلى بـدل الايجـار تنفيـذا للقـرار (٢٣) و المـؤرخ ١٩٩٧/١٠/٦

رابعـا: لا يحـق للمؤجـر المطالبـة بفـرق بـدل الايجـار الـذي طـرأ عـلى العقـد نتجيـة تنفيـذ القـرار (٢٣) في ١٩٩٧/١٠/٦

خامسـا: لوزيـر الماليـة و الاقتصـاد اصـدار التعلميـات اللازمـة لتسـهيل تنفيـذ هـذا القـرار.

سادسا: على الوزراء المختصين تنفيذ احكام هذا القرار.

سابعا: ينفذ هذا القرار من تاريخ صدوره و ينشر في الجريدة الرسمية.

جوهر نامق سالم

رئيس المجلس الوطني لكوردستان- العراق

ڕێککەوتننامەی واشنتۆن و خەونەکانی کورد

١٩٩٩/٩/١٦

ڕۆژی ١٧ی ئەیلوول ساڵێکی ڕێك بەسەر ڕێککەوتننامەکەی واشنتۆندا تێپەڕی، ئەو ڕێککەوتننامەیەی لە نێوان (پارتی و یەکێتی)دا و بەهاوکاری و سەرپەرشتی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکا و بە چاودێریی و ئامادەبوونی نوێنەرانی هەردوو حکومەتی بەریتانیا و تورکیا مۆرکرا لە راستیدا گرنگی و بایەخی مێژوویی ئێجگار زۆری لەسەر هەردوو ئاستی ناوەخۆ و دەرەوەدا هەبووە و پێدراوە، ئەویش لە سۆنگەی ئەم هۆیانەی خوارەوەدا:

١- ناوەرۆك (خاڵەکان)ی ڕێککەوتننامەکە خۆیان ئێجگار گرنگ و چارەنووسسازن و بە جێبەجێکردنیان نێوماڵی کورد پاش چەند ساڵ ململانێی چەکدارانە و شەڕی نەگریسی کورد بە کورد کوشتن و لەتکردنی هەرێمی

ئازادکـراوی کوردسـتان، لـه نـۆژەن رێکدەخرێتـەوە، گیانـی تەبایـی و برایەتیـی و متمانـه پێکـردن و یەکگرتنـەوە، بەرگیانـی خەڵکەکـەدا دەکرێتـەوە و ئاشـتی و ئارامـی لـه هەرێمـدا سـەقامگیر و ئاسـایش بەرقـەرار و یاسـا سـەروەر دەبێـت و ژێرخانـی ئابـووری و سـەرخانی کۆمەڵگـه دەبووژێنـەوە و دیموکراسـی و مافـی مـرۆڤ، یەکسـانیی و دادی کۆمەڵایەتـی دەگەشـێنەوە و بەگشـتی ئەزموونەکەمـان و سـەرجەم دەسـتکەوتە مەزنەکانمـان بـه تایبـەت پەرلەمـان و حکومەتـی هەرێـم لـه مەترسـی دەردەچـن و قایـم و پارێـزراو دەبـن و زێتریـش بـەرەو پێشـڤە هەنـگاوی بەگـورد و خێـرا هەڵدێنـن و رێـزی کـورد لای دۆسـتانمان دەگەڕێتـەوە دۆخەکـەی جارانـی و بگـرە کێرڤەکـەی پتریـش هەڵدەکشـێت.

٢- کـورد، جـاران هەرکاتێـك بویسـترایە وتوویـژ و دانوسـتان لەگـەڵ حکومەتـی ناوەندیـی عێـراق بـه مەبەسـتی نەهێڵانـی شـەڕو پێکهاتـن بـکات، مەرجـی سـەرەکی بزاڤـی رزگاریخـوازی کـورد ئـەوە بـوو کـه (دەبێـت گفتوگـۆکان لـه ژێـر چاودێـری UN یاخـود وڵاتێـك یـا چەنـد وڵاتێکـی زلهێـزدا بەڕێـوە بچـێ- رێککەوتنـەکان- ئەگـەر ببوونایـە- بەشـایەتی ئەوانـەوە مـۆر بکرایـەن، تاوەکـو لـه پاشـەرۆژا حکومەتـی عێـراق بـۆی نەبێـت و نەتوانـێ لێیـان پاشـگەز بێتـەوە، یـان هەرکاتـێ ویسـتی پشـتگوێیان بخـات و خـۆی لـه بەنـدەکان بدزێتـەوە، ئەمەیـش بۆیـه بـوو چونکـه شۆڕشـی کـورد بـه تاقیکردنـەوە متمانـەی بـه رژێـم و بەڵێنەکانـی نەمابـوو، هەمیشـه لەبـارەی راسـتگۆیی و پابەندبونـی پێیانـەوە بەدگومـان و دوو دڵ بـوو.

جـا ئـەوا ئێسـتێ نـەك لەگـەڵ دوژمنـدا، بەڵکـو لـه نێـوان دوو حزبـی کوردسـتانی پێکناکۆکـدا ئـەم مەرجـه گرنگـه پێشـهاتووە و کـه نـه هـەر تەنـێ وەزارەتـی دەرەوەی گەورەتریـن زلهێـزی بڕیـار بەدەسـتی ئیمـڕۆی جیهـان سەرپەرشـتیی رێککەوتنەکـەی کـردووە و بـه پەرۆشـەوە بەڵێنـی بەدواداچـوون و بـه ئەنجامگەیاندنیشـی داوە، بگـرە هـەردوو حکومەتـی بەریتانیـا و تورکیـاش شـاهیدن

و (دەستی ئەشەدوبیللایان بەسنگەوە گرتووە)، ئەوجا خەونی هەموو کوردێکی نیشتمانپەروەر و دڵسۆزە کە سەرجەمی خاڵەکانی ئەم ڕێککەوتنامە مێژوویە هەرە گرنگ و نرخدارە هەرچی زووترە جێبەجێ بکرێن و ئەم هەڵکەفتە کەموێنەیە بۆ سوود و بەرژەوەندی گەلی ستەمدیدە و خێر لەخۆنەدیوی کوردستان بقوزرێتەوە.. چونکە پێمواید ئێستر ئەستەمە هەلی لەمە چاکترمان لێ هەڵبکەوێتەوە! ئەوجا دەبا چیتر خۆمان شەرمەزاری مێژوو نەکەین و خۆنەخەینە بەر لێشاوی نەفرین و نەعلەتی وەچەکانی داهاتوومان، چیدیکە خوێنی گەشی شەهیدە سەربەرزەکانمان شەهیدانی ڕێگای رزگاری کورد و کوردستانمان بە فیڕۆ نەچوێنین و ئەم دەرفەتە زێڕینە لە دەست نەدەین.

بام بەیەکگرتنەوەی هەموو دەستە ماندوونەناسەکان و بە ئاشتەوایی گشتیی دیدەی دۆستانمان گەش و چاوی دوژمنانمان کوێر کەین.

گەلۆ، چاوەڕوانین.. دەسا هیممەتێ!

ئەم یادەی هەرگیز لەبیری ناکەین

هەولێر ٢٠٠١/١٠/١٠

لە تەمەنی دە دوازدە ساڵیمدا بوو، هێشتا قۆناخی سەرەتاییم نەبڕیبوو، جارێ بە چاکی نەمدەزانی دنیا چ باسە کە وشەی (بارزانی و بارزانییەکان) م بۆ یەکەمجار بەرگوێ کەوتن ئەویش یەکەم: لە زاری خزم و کەسانەوە، ئەوانەی لە خۆمان بەتەمەنتر و باخەبەرتر بوون و هەردەم سەری زبان و بنی زبانیان هەر باس و خواسی شەڕی (حکومەت و بارزانییەکان) بوو، دووەمیش: لەرێگای ئەو نامانەوە بوو کە سەربازەکان (کوڕانی دەروجیرانمان لە گەڕەکی بەفریقەندی لە کۆیە) لە بەرەکانی شەڕەوە بۆ کەسوکارانیان دەناردن و ئەوانیش، زێترێش دایکان لەبەر نەبوونی میرزا و خوێندەوار هانایان وەبەر (من) دێنا، بۆیانیان بخوێنمەوە و دواتریش وەرامەکانیان بۆ

بنووسمەوە. (ئەمەیش بۆ من سەرتایەکی خراپ نەبوو بۆ چوونمە نێو دنیای بەرفرەوانی نووسین و ئەدەب و ئاشنابوونم پێیەوە).

شێوەی نووسینی نامەی ئەوان سەردەمانیش سەیر و عەنتیکە بوو! جارێ هەر لەسەر دیوی دەرەوەی (زەرفەکە) و لە ژێر ئەدرەسەکە دەنووسرا (سڵاو لە موەززیعی بەریدیش دەکەم) ناوەرۆکی نامەکەیش لاپەڕەیەك و دوانیش پتر بە دوعا و سڵاو دەست و چاو ماچکردنی خزم و دۆست و ناسیاوان و خەڵکی گەڕەك و تەنانەت ساوای ناو لانکانیش پڕ دەکرانەوە، هەر بۆ نموونە دەنووسرا، (سەلام لە فلانەکەس) دەکەم. ئەوجا (فڵان و فیساریش) هەر (هکذا) و بەم شێوەیە پێدادەچووە خوارێ. لە کۆتایی نامەکەیشدا دەنووسرا (سەلام لەو بەڕێزەی نامەکەتان بۆ دەخوێنێتەوە) هەروەها (نووسەری ئەم نامەیەش سەلامتان لێدەکات) لەو ڕێگەیەوە هەرچەند بەشێوەیەکی سادەیش بووە ئاشنا و شارەزای بارودۆخی شەڕەکانی ئەوسا و ناوەکانی وەك (بلێ و بارزان، خێڕەرزۆك، سەری بەردی، مازنە، باڵندە و...هتد) بووم لە راستیشدا بە بیستنی سەرکەوتنەکانی (بارزانییە) قارەمانەکان و شکستی هێزەکانی میری زۆر دڵخۆش و گوشاد دەبووین و حەماسەت دایدەگرتین. سەربازەکانیش کە بە مۆڵەت (مادونی) دەهاتنەوە دەیانگێڕایەوە کە جەنگاوەرە دلێرەکانی (بارزانی) هەرگیز نابینرێن، وەلێ هەر هێندەت زانی تەقەقەیەك هات و ئەفسەر یان سەربازێکی تەنیشتت پێکراوە بەلادا هاتووە!

هێندەی نەبرد دواتر لە ١٩٤٦/١/٢٢ دا کۆماری کوردستان لە مەهاباد دامەزرا و پێشەوا (قازی محەمەد) بووە سەرکۆمار و (بارزانی نەمر) و هەڤاڵەکانیشی بوونە پشت و پەنای هێزی پۆڵایینی راستەقینەی ئەو کۆمارە ساوایە. هەروەها لە ١٦ی ئابی ١٩٤٦ دا پارتی بە راسپاردە و ڕێنمایی و بە سەرۆکایەتی (بارزانی) نەمر دامەزرێنرا و بۆشایی گۆڕەپانەکەی کوردستانی ئەو سەردەمی پرکردەوە، بە کۆمەڵ کوردپەروەران و دڵسۆزان چوونە نێو

رێزەکانییەوە، ئێمەش سەرەتا بووین بە هەوادار و لایەنگیری دواتریش وەکو ئەندام خزاینە بن باڵەکانیەوە، وەلێ هەزار داخ و ئەفسووس.

بە ماوەیەکی کورت بە پیلانی دوژمنان و گەلە کۆمەکیی داگیرکەران لە رۆژی ١٩٤٦/١٢/١٧ دا کۆمارە ساواکەمان لەبەین بردرا. پێشەوا و هەڤاڵە هەرە نزیکەکانی لە مەیدانی (چوارچرا)دا بە دارەوە کران. بارزانیی نەمر و هەڤاڵەکانی (پێشمەرگە قارەمانەکان) لەرێ رۆیشتنێکی مێژوویی کەموێنە و دەگمەندا رۆژی ١٩٤٧/٦/١٩ سەربەرزانە لە (چۆمی ئاراس) پەڕینەوە و لە (یەکێتی شوورەوی جاران) بوونە پەناهەندە و هەتا ساڵی ١٩٥٨ لەوێدا مانەوە.

ئێمە و مانان هەراشتر بووین، قۆناغی هەرزەکاریمان تێپەڕاندبوو، ئەوێستا لاوی خوێنگەرم و ئەندامی چالاکی (پارتی) بووین، بە بێکەسی و (دوور لەسەرۆکی حزبمان) چاومان لە تیشکی هیوا بوو! رۆژانە بە نهێنی لە خەباتدا بووین و شەوگارانیش لە ماڵی ئەو هەڤاڵانەماندا کە (رادیۆ) یان هەبوو بە پەرۆشەوە عەودالی هەواڵ و دەنگوباسی (سەرۆك و هاوڕێکانی) دەبووین، رادیۆی ئەوکاتەش بە پاتری سەییارە کە لە (ئاشی ئاگر) رۆژانە (شەحن) دەکرانەوە ئیشیان دەکرد. ئێمە هەرگیز چاومان بە دیداری (سەرۆك) رۆشن نەبوو بۆوە، بەڵام هێندەی لامانەوە خۆشەویست بوو، ئەوەندە وێردی سەر زبانی هەمووان بوو، ئەوەندە بە تاسوقی دیدەنی و گەڕانەوەیان بووین کە لەنێو دڵی هەر یەکێکماندا (وێنەیەکی) موبارەکی نەخشێنرا بوو. رۆژ و شەومان پێکەوە گرێدان و بۆ (هاتنەوەیان) لەسەر ئاو و ئاگران دابووین! لە هەر کون و قوژبنێکدا هەواڵێك و یا وردە باسێکیان بکرا بوایە دەمانقۆستەوە و دڵی خۆمانمان پێ دەدایەوە. لە بیرمە جارێکیان لە گۆڤارێکی ئەمەریکایی بە زمانی ئینگلیزی (نازانم تایمز یان رێدەرز دایجێست یان هی تر بوو) وتارێکیان لەسەر (مەلا مستەفا) نووسیبوو، وای

کـە پێـی شاگەشـکە و دڵخـۆش بووێـن، دەستاودەسـت و مـاڵ بـە ماڵـمان پێـی کـرد و پیرۆزبایـمان لەیەکـتری دەکـرد و هێنـدەی تـر ئومێـدی بـە سـەرکەوتوویی گەڕانەوەیـمان لـەلا پتەوتـر بـوو. بەڵـێ شۆڕشـی ١٤ی تەممـوز هەڵگیرسـا، تەخـت و تاراجـی ئـەو رژێمـەی بارزانـی و هەڤاڵەکانـی دەربـەدەر کردبـوون وەرگـەڕاو و لـە شـوێنی ئـەودا کۆمـاری کـورد و عـەرەب دامەزرێـنرا. سـەرکردەی شـۆڕش زەعیـم عەبدولکەریـم قاسـم بڕیـاری گەڕانـەوەی بارزانـی و هەڤاڵەکانـی دەرکـرد. بارزانـی نەمـر لـە رێـگای میـسرەوە، دوای ئـەوەی سـەرۆك (جەمـال عبدالنـاصر) پێشـوازییەکی دۆسـتانەی گەرمـی لێکـردن رۆژی ١٩٥٨/١٠/٦ گەیشـتنەوە عێـراق و ئـەو جـۆرە پێشـوازییە هـەرە دەگمەنـە رەسـمی و میللیـەی لەلایـەن جەمـاوەری عـەرەب و کـوردەوە لێیـان کـرا باوەڕناکـەم لـە مێـژووی سـەردەمدا بـۆ هیـچ سـەرکردە و کەسـایەتییەکی دیکـەی عێـراق کرابێـت! شـتێکی ئەوەنـدە مـەزن و پڕجـۆش بـوو هەرگیـز نایەتـە نووسـین و لـە باسـکردن نایـەت!

هێنـدەی نەبـرد، پاییـز بـوو وەك ئـەم رۆژانـە بارزانـی نەمـر تەشریفیـان هێنـا بـۆ کوردسـتانی تینـووی دیـدار، کاك موحسـین دزەیـی و سـەرکردە و بەرپرسـانی حزبـی و حکومەتـی یـاوەر و لـە خزمەتـی جەنابیـان دابـوون، ئـەوە بـوو ئیـتر پیـرە هەولێـر خرۆشـا. دانیشـتووانەکانی و کۆمەڵانـی خەڵکـی دیکـەش کـە بـە تاسـوقەوە لـە هەمـوو کـون و کەلەبەرێکـی کوردسـتانەوە رژابوونـە ئـەم شـارە دێرینـن و بـە ئەمەگـەوە هـەر هەمـوو لـە هەمووانیـان گـەورە و بچووکیـان مەسـتی دیـدار و لـە باریکـی دەروونیـی ئەوەنـدە سـەیر و سـەمەرەدا بـوون لێکدانـەوەی بـۆ نییـە! کووچـە و شـەقامەکانی شـار بـە رۆژ و بـە شـەو ئارامییـان لێهەڵگیرابـوو، وەك شـارە مێروولـە کـوورەی هەنـگ لـە جموجۆڵـی بـەردەوام و خوڵانـەوە و هاتووچـۆ دابـوون. جەنابـی مـەلا مسـتەفا بـۆ حەسـانەوە لـە رێسـت هـاوس دابەزیبـوون، ئـەوە چاکتریـن و شـیاوترین هوتێلـی تایبەتـی (هێڵەکانـی ئاسـنی) ی عێـراق بـوو لـە شـاردا و بـۆ حەوانـەوە و خزمەتـی کاربەدەسـت و میوانـە

پایەبەرزەکانی میریی کە لە بەغدا و شارەکانی تردە دەهاتن و هەروەها بۆ پیاو ماقوولّانی ولّات تەرخانکرابوو، شوێنەکەی لە وێستگەی شەمەندەفەری هەولێر لە نێوەندی دارودرەخت و باخ و گوڵزاری دڵڕفێن هەڵکەوتبوو، کە ئێستا بەشێکی لێکراوەتە نووسینگەی تەلەڤزیۆنی ئاسمانی (ستەلایت)ی کوردستان و شەقامی شەهید ئیدریس بارزانی بەرەو یاریگای نێودەوڵەتیی شەهید فەرەنسۆ هەریری شەقی کردووە. ئەم شوێنە لەو رۆژگارەدا ببووە قیبلەگای جەماوەر و هەردەم جمەی دەهات. خەڵکانی تینووی دیداری سەرۆك هەرگیز ئەوێیان بەرنەدەدا هەر لەوێش چاویان بە دیداری ئەو زاتە پیرۆزە رۆشن دەبۆوە و بەخێر هاتنەوەیان لێدەکرد، جگە لەوەی بۆ هەرکوێیەك بڕۆیشتبایا بە دوایەوە دەبوون، وەکو سێبەر! ئێمەیش دەستەیەك لە مامۆستایانی سەر بە پارتیی بە هەمان گۆڕوتین و تاسووقەوە، بە نیازی دیدەنی و چاو پێڕوونکردنەوە چێشتەنگاوێك بەرەو ڕێست هاوس بووینەوە. لەوێ ڕێپێدراوێکی ئاسایش (مفوض امن) بە نێوی (رقیب) کە پێشتر دەماننناسی و پیاوێکی بێ وەی و چاکەخوازیش بوو، ناوەکانمانی بردنە ژوورەوە و دوای کەمێك، چاوەڕوانی ئەوە بووین بمانبەنە ژوورەوە کەچی بۆ واقی وڕمان دیتمان وەك شاعیری عەرەب (حسان بن ثابت) دەڵێت (طلع البدر علینا من ثنیات الوداع) تەلعەتی پڕ لە نووری جەنابی (بارزانی) خۆی هاتە بەرامبەرمان. بڕوا بفەرموون لەو ساتە پڕ لە شادیی و خۆشی و حەپەسانەدا وەختە بوو هەر هەموومان لە خۆبچین و ببوورێینەوە!

چۆن تۆ بڵێیت ئەمە راستی بێت یان خەون! ئەمە خودی (بارزانی) خۆی بێت ئاوا لە بەردەممانداوێستاوە بە رووماناپێدەکەنی و دەستی موبارەکی خستۆتە نێو دەستمانەو و چاوە هەرە گەش و پڕ مهیرەبانەکانیمان ئاراستە دەکات! ئای چ خۆشیی و سەربەرزییەك بوو! وای کە خەونێکی جاویدان بوو! درێژەی پێنەدەم، دوای ڕەوینەوەی تەمی سەرسامیی وردە وردە

هاتینـەوە سـەرخۆ و پێکـەوە گوتمـان «بەخێربێتـەوە قارەمانـی کـورد» ئـەوەی راسـتیش بێـت هەرچەنـد زۆریـش بـە پەرۆشـەوە بوویـن بـەڵام (نەوێرایـن) دەسـتی موبارەکیـان ماچکەیـن. یەکسـەر فەرموویـان «مـن قارەمـان نیـم» ئەوەبـوو هـەر زاراوە و نازناوێکـی دیکـەی وەك (سـەرۆك، رابـەر، مامۆسـتا)مان بـەکار هێنـا هیچیانـی قەبـوڵ نەبـوون و فەرموویـان مـن «مرۆڤێکـم وەك هـەر یەکێکـی تـر و حـەز دەکـەم هـەر بـە نـاوی خۆمـەوە بانـگ بکرێـم» ئەوجـا دوای نەختێـك تێڕامـان فەرموویـان «دوێنـێ لـە شـەقامێکی هەولێـردا کەسـانێ خۆیـان هاویشـتە سـەر زەوی و دەیانویسـت (...نـم) مـاچ بکـەن. ئەمـە کـەی مرۆڤایەتییـە، کـەی ئـەوە رەوایـە! ئـەم خەڵکـە خـۆ کۆیلـە نیـن، بـۆ وا دەکـەن؟ مـن هەرگیـز نامـەوێ مرۆڤـی کـورد بەمشـێوەیە رەفتـار بکـەن، گـەر وا بـڕوات نابیـن بەهیـچ. دیاربـوو جەنابیـان زۆر سـەخڵەت و دڵشـکاو بـوو. بەندەیـش بـە شـەرمێکی زۆرەوە گوتـم: «گـەورەم ببـوورن جەنابتـان نابـێ گلـە و گازنـدە لـەم خەڵکـە دڵسـۆز و سـادەو سـاکارە بکەیـت و لێیـان عـادز بیـت، ناهەقیـان نییـە. جەنابتـان نزیکـەی دوانـزدە سـاڵە ئـاوارە و دوورە وڵاتـن ئـەم میللەتـە بـێ کەسـەش لێـرە لـە ژێـر بـاری سـەختی ئەشـکەنجە و چەوسـانەوەدا بەرگـەی هەمـوو جـۆرە ناسـۆر و ناخۆشـییەکی گرتـووە، هـەر یـەك لـەوان لەنێـو دڵـی خۆیـدا وێنەیەکـی گـەش و ئومێدبەخشـی پیـرۆزی جەنابتانـی بـە خوێـن نەخشـاندووە، بـە گەرمیـی و بـە پەرۆشـەوە بـە هیـوای رۆژێکـی وەکـو ئیمـڕۆ (لەسـەر ئـاو و ئاگـران) لـە چاوەڕوانیـدا بـووە کـە بەڵکـو ئەمـە خوایـە و جەنابتـان بێنـەوە و بەدیـار و دیدەنیتـان شـاد و گوشـاد ببنـەوە! ئێسـتەیش کـە ئـەم خەونـە هـەرە خۆشـەیان بـۆ هاتووەتـە دی، هەرچییەکـی بیکـەن لێیـان ناگیرێـت، هەڵێکـی رەوای خۆیانـە! دووەم بەڕێزتـان یـازدە سـاڵە لـە وڵاتێکـی هـەرە پێشـکەوتوو گەشەسـەندووی وەکـو یەکێتـی شـووڕەوی (بـە تێگەیشـتنی ئـەو سـاکەمان م/ئاسـنگەر) دا دەژیـن، نابـێ بـە هەمـان چاویـش سـەیری ئێمـەی قوڕبەسـەر و دواکەوتـووی

بـن دەسـەڵاتی حکومەتێکـی رەگەزپەرسـت و کۆنەپارێـزی هـەرە پاشـکەوتووی ژێردەسـتی ئیمپریالیـزم بکـەن و لەگـەڵ خەڵکـی ئەوێـدا بەراوردمـان بکەیـت! ئەگینـا فەرموودەکانتـان سەداسـەد راسـت و دروسـتن و ئێمـەش پەسـەندی ئـەو چەشـنە رەفتارانـەی هەنـدێ کـەس ناکەیـن، بـەڵام چـی بکەیـن ئەمـە بەخـت و ئیقبالـی ئێمـەی کـوردی لێقەومـاو بـووە!» بـەو قسـانە تۆزێـک گرژییـەوە بـە بزەیەکـی پـڕ لـە مهیرەبانییـەوە و لەسـەرخۆ پرسـیان «ئەتـو چکارەیـت؟» گوتـم «مامۆسـتا» پێکەنـی و زۆر بـە دڵنەواییـەوە فەرموویـان «باوکـم مـن دەرەقەتـی مامۆسـتایان نایـەم. بـەڵام دەبـێ زێـتر چـاوی میللـەت بکەنـەوە و بـۆ پێشـەوەی ببـەن». ئێمـەش بەڵێنـی ئەوەمـان بـە جەنابیـان دایـەوە و دوای ئـەوەی ماوەیەکـی بـاش لـە کاتـە پـڕ لـە بایـەخ و نرخدارەکـەی خـۆی لەگەڵمانـدا بەسـەربرد (کـە هەرگیـز لێـی تێـر نەدەبووییـن) بـەو پـەڕی رێزلێنـان و بـە رووەیەکـی خـۆش و پـڕ لـە سـۆزی باوکایەتـی و سـەرۆکایەتی رەسـەن و راسـتەقینەوە بەرێـی کردیـن. مـن ئێسـتا دەپرسـم (ئەگـەر جەنابیـان دەیانزانـی تێکـڕای خەڵکـی بـە ئەمەگـی کوردسـتان بـۆ گەڕانـەوەی تەرمـی پیرۆزیـان لـە باشـماخەوە هەتـا (بـارزان) ی مەکـۆی نەمـران چییـان کـرد دوای (٣٥ سـاڵ) دەبـوا ئەوسـا چییـان فەرموبـا؟).

هـەزاران دوورد لـەو گیانـە پاکـەی ئـەم سـکردە و سـیمبولە و رابـەر و قارەمانـە هـەرە مەزنـەی کوردسـتان (مسـتەفا بارزانیـی نەمـر) بێـت.

سـڵاو لـە گیانـی پاکـی گشـت شـەهیدانی بزاڤـی رزگاریخـوازی کوردسـتان بێـت.

پەرلەمانی کوردستان و دەسکەوتێکی مەزن

رۆژنامەی برایەتی ژمارە (٢٨٢٥) یەکشەممە ١٩٩٩/٥/٢

رۆژنامەی «ئێوارە گوڵان» لە گۆشەی (هەموو ئێوارەیەك) لاپەڕە دووی ژمارە (٣٢٠)ی خۆیدا رۆژی یەکشەممەی رێکەوتی ١٩٩٩/٢/١٤ نووسینێکی بەڕێز (نەجدەت ئاکرەیی) بڵاوکردبۆوە تیایدا باس لە پێناسە و ناوە جۆربەجۆرەکانی (پەرلەمان) دەکات و ئەرك و بایەخی ئەو دامەزراوە هەرە گرنگەی خستۆتە روو، هەروەها لە دوو توێی وتارەکەیدا ئاماژەشی بە (پەرلەمانی کوردستان) کردووە و بە لوتکەی قوربانیدانی کورد و کوردستانی ئەژماردووە. ئەوەی لێرەدا پێویستە بوترێت ئەوەیە کاکی نووسەر کرۆکی راستیی مەبەستی پێکاوە و بێ پێچ و پەنا بە ناخی بابەتەکەدا چۆتە خوارێ و نرخ و پایەی ئەو دەزگە هەرە بەرز و گرنگەی خۆمانی دیاریکردووە، کە پێویستە هەموو لایەن و

حـزب و گـرووپ و کەسـانی دڵسـۆز و نیشـتمانپەروەری ئـەم کوردسـتانە بەوپـەڕی شـانازی پێکردنـەوە ڕێـز لـە یاسـا و بڕیارەکانـی بنێـن و بەوپـەڕی دڵسـۆزیی و لـە خۆبوردوویـی و بـە هەمـوو هێـز و توانسـتەوە داکۆکـی لـێ بکـەن و بیپارێـزن ئەمەیـش زیاتـر لەبـەر ئـەم هۆیانـەی خـوارەوە:

١- یەکەمیـن و تاکـە دەزگەیەکـی گشـتیی کوردسـتانییە، کـە لـە ئەنجامـی هەڵبژاردنێکـی ئازادانـە و دیموکراسـی سەرتاسـەریی، کـە تێکـڕای گـەل و حزبـە سیاسـییەکان تیایـدا بەشـداربوونە هاتۆتـە کایـەوە و نوێنەرایەتـی سـەرجەم دانیشـتوانەکانی هەرێمـی کوردسـتانی رزگارکـراو دەکات و بـەم هۆیـەوە خاوەنـدی «شـەرعییەتێکی» هـەرە راسـت و ڕەوایـە.

٢- لـە دەرەنجامـی خاڵـی یەکەمـی سـەرەوەدا (پەرلەمانـی کوردسـتان) تاکـە دامەزراوێکـی (یاسـادانانە) لـە کوردسـتانی رزگاردا و تاکـو ئێسـتا نزیکـەی (٦٠) یاسـا و (١٢٥) بڕیـاری هەمـە چەشـنەی دەرچووانـدوون، کـە لـە دوو تـوێـی دوو بەرگـدا چاپکـراون، بـە مەبەسـتی ڕێکخسـتنی کاروبارەکانـی نێـو هەرێـم و ڕەنگڕێژکردنـی پەیوەندییەکانـی کۆمەڵایەتـی خەڵـك لـە نێـو خۆیانیـدا و لەگـەڵ دامودەزگاکانـی حکومەتـی هەرێمیشـەوە.

ئەمـە سـەرەڕای (١٩) بـەرگ لـە پرۆتۆکۆڵەکانـی خـۆی کـە بـە هیممەتـی ڕێـزدار (جوهـر نامـق سـامل) سـەرۆکی پەرلەمـان توانیویەتـی بیانخاتـە بـەر دیـدەی ڕۆڵەکانـی گـەل و دۆسـتانی کـورد لـە نـاوەوە و دەرەوەی کوردسـتاندا، هەروەهـا تاکـو ئێسـتا (٤٢) ژمـارەی لـە ڕۆژنامـەی «پەرلەمـان» بـە هـەردوو زمانـی کوردیـی و عارەبـی چـاپ و پەخـش کـردووە.

٣- دەسـکەوتێکی هـەرە مەزنـی خەباتـی بـێ وچـان و نەپسـاوەی میللەتـی کـوردە، کـە لـە دێرۆکـی خوێناویـی و دوور و درێـژی خۆیـدا بـە هـەزاران قوربانیـی لـە پێنـاودا پێشـکێش کـردووە و لـە مـاوەی پـتر لـە ٥٠ سـاڵی نیـوەی دوایـی سـەدەی بیسـتەمدا بـە ڕێبەرایەتـی پارتـی گـەل- پارتـی دیموکراتـی

کوردستان و بە سەرۆکایەتی باوکی رۆحی و نەتەوەیی کورد (بارزنی مستەفا) بۆی تێکۆشاوە و لە رێگەی شۆڕشە مەزنەکانی ئەیلوول و گوڵان و راپەڕینە مەزن و سەرتاسەرییەکەی بەهاری ١٩٩١ داو بە هاوکاریی و هێزی حزبەکانی نێو (بەرەی کوردستانی)یەوە هاتۆتە ئاراوە و تاکە فاکتەری (بە شەرعیبوونی) باری (دیفاکتۆ)ی هەنووکەی هەرێمە و لە رێگەی ئەم پەرلەمانەوەیە کە ئەزموونەکەمان شەرعییەتێکی بۆخۆی دەستەبەر کردووە و بەهۆی ئەمیشەوەیە کە UN و حکومەت و هێزە بڕیاربەدەستەکانی جیهان ئەمڕۆ بایەخێکی یاساییمان پێدەدەن و دان بە بوونمان دادێنن.

جا هەر لەبەر ئەم هۆیانەیشە بەم پێودانگەدا هەر کەسانێك دوژمانیەتی (پەرلەمانی کوردستان) بکات یاخود کۆسپ و ئاستەنگ بخاتە بەردەمییەوە و هەوڵی هەڵوەشاندنەوە و نەهێشتنی بدات ئەوە راستەوخۆ دوژمنایەتی کورد و کوردستان و ئەزموون و دەستکەوتەکانی دەکات و لە هەمانکاتدا خۆی لە سەنگەری ناحەزانەدا دەبینێتەوە و بیەوێ و نەیەوێت و پێ بزانێ و پێ نەزانێت لە خزمەتی ئەوان دادەبێت.

«رووبەڕووبونەوەیەك لە دادگای تەمییزی کوردستانەوە» و بەدواداچوونێك

برایەتی ژمارە (٢٩٧٧) پێنجشەممە ١٩٩٩/١١/٢٥

لە لاپەڕەی ژمارە ٢٩٦٤ی رۆژنامەی برایەتی ئازیزدا کە رۆژی دووشەممەی رێککەوتی ١٩٩٩/١١/٨ دەرچووە بابەتێکم خوێندەوە کە لە ژێر سەرناوی (رووبەڕووبونەوەیەك لە دادگای تەمییزی کوردستانەوە) بڵاوکرابووەوە، تیایدا هاتووە کە (دادگایەك بەناوی دادگای تەمییزی کوردستان) لە پارێزگای سلێمانی دروست بووە و بەداخەوە پشتی بە یاسای ژمارە (٢)ی ی ساڵی ١٩٩٢ بەستووە، چونکە لەبەر ئەوەی ئەو کارە هیچ پاساوێکی یاسایی نییە و هیچ زەوینەیەکی یاسایشی بۆ نەڕەخساوە بۆیە دادگای تەمییز ئەم چەند خاڵەی خوارەوە روون دەکاتەوە:

یەکەم لە یاسای ژمارە (٢)ی ساڵی ١٩٩٢ کە لە (پەرلەمانی هەرێمەوە)

دەرچـــووە، هیـــچ پایەیـــەك بـــە ناونیشـــانی (ســـەرۆکی هەرێمـــی کوردســـتان) نییـــە و بەڵکـــو یاســـای ناوبـــراو پەیوەســـتە بـــە هەڵبژاردنـــی رابـــەری بزووتنـــەوەی رزگاریخـــوازی کـــورد و بـــەس، هەڵبژاردنیـــش بـــۆ هەڵبژاردنـــی ئـــەو رابـــەرە تـــا ئـــەو مێـــژووی ئەمـــرۆ نەکـــراوە، چونکـــە یاســـایەکە ئێســـتانەکێ وەســـتێنراوە، بۆیـــە دامەزراندنـــی دادگایەکـــی تەمییـــز لـــە ســـلێمانی بـــە نـــاوی ســـەرۆکی هەرێـــم یاســـایی نییـــە چ بـــە پێـــی یاســـای ناوبـــراو و چ بـــە گوێـــرەی مـــادەی (٩) یەمـــی یاســـای دەســـەڵاتی دادوەری ژمـــارە (١٤)ی ســـاڵی ١٩٩٢ کـــە بڕگـــەی ئـــەو مادەیـــە تایبەتـــە بـــە دەســـەڵاتەکانی دادگای تەمییـــز وا پێویســـت دەکات ئـــەو دادگایـــە بـــە تەنیـــا لـــە پایتەخـــت کـــە شـــاری هەولێـــرە دابمـــەزرێ و دووەم ...تـــاد».

لـــەم نووســـینەوەی ســـەرەوەدا دوو خاڵـــی ســـەرنجراکێش بەرچاوکەوتـــوون کـــە پێویســـتە ئاماژەیـــان بـــۆ بکـــەم و راســـتییەکانیان بخەمـــەڕوو بـــۆ ئـــەوەی لـــە کڵاورۆژنـــەی ئـــەو ســـەرچیخ و چوونـــی دەربڕینـــەدا هەڵوێســـتی رەوا و دروســـتی پشـــت بـــە یاســـا بەســـتووی خاوەنـــی رووکردنەوەکـــە و راســـتی چەواشـــەکاریی و شـــێواندنی راســـتییەکان نەقۆســـترێتەوە، خاڵەکانیـــش ئەمانـــەن:

یەك: لە بەشێکی رووکردنەوەکەدا ئەو دەقە ئاوەها هاتووە:

«یەکـــەم لەیاســـای ژمـــارە (٢)ی ســـاڵی ١٩٩٢ کـــە لـــە پەرلەمانـــی هەرێمـــەوە دەرچووە..تـــاد» ئـــەوەی راســـتی بێـــت ئـــەم یاســـایە واتـــە یاســـای ژمـــارە (٢) ی ســـاڵی (١٩٩٢) کـــە بەنێـــوی (یاســـای هەڵبژاردنـــی رابـــەری بزووتنـــەوەی رزگاریخـــوازی کـــورد) ەوەیـــە، هەروەهـــا یاســـای ژمـــارە (١) ســـاڵی ١٩٩٢ (یاســـای ئەنجوومەنـــی نیشـــتمانی کوردســـتانی عێراق)یـــش (ســـەرکردایەتی سیاســـی بـــەرەی کوردســـتانی عێـــراق دەریکـــردوون) پێـــش ئـــەوەی پرۆســـەی هەڵبژاردنـــی پەرلەمانـــی کوردســـتان رۆژی ١٩٩٢/٥/١٩ ئەنجـــام بدرێـــت و ئەنجوومەنـــی نیشـــتمانی کوردســـتان دابمەزرێـــت و دەســـت بەکارەکانـــی خـــۆی بـــکات، نـــەك لـــە (پەرلەمانـــی هەرێمـــەوە) دەرچـــووە، وەك لـــە نووســـینەکەی ســـەرەوەدا هاتـــووە.

دووەم: دوای ئەمە لە ڕوونکردنەوەکەی دادگەی تەمییزی بەڕێزدا نووسراوە:

«هیچ پایەیەك بە ناونیشانی (سەرۆکی هەرێمی کوردستان) نییە و بەڵکو یاسای ناوبراو پەیوەستە بە هەڵبژاردنی رابەری بزووتنەوەی رزگاریخوازیی کورد و بەس، (هەڵبژاردنیش بۆ هەڵبژاردنی ئەو رابەرە تا ئەو مێژووەی ئەمڕۆ نەکراوە، چونکە یاسایەکە ئێستانەکێ وەستێنراوە.. تاد)..

ڕاستییەکەی ئەوەیە پرۆسەی هەڵبژاردنی رابەری بزووتنەوەی رزگاریخوازی کورد ئەنجامدرا، وەلێ لەبەر ئەوەی هیچ کام لە پاڵێوراوە بەڕێزەکان بەپێی حوکمی ماددەی هەشتەمی ئەو یاسایە لە هەڵبژاردنەکەدا زۆربەی موتلەقی دەنگی ڕادەرانی وەدەست نەهێنا تا بەسەرکەوتوو دابنرێت، بۆیە پێویست بوو قۆناغی دووەمی هەڵبژاردن تەواو بکرێت، کەچی ئەم دووەم قۆناخەی پرۆسەکە هەر جێبەجێ نەکراو، تا ئێستایش رابەری بزووتنەوەی رزگاریخوازی کورد هەڵنەبژێردراوە و یاسای ناوبراویش بۆ هەڵبژاردنی (رابەری بزووتنەوەی رزگاریخوازی کورد)ە، نەك (سەرۆکی هەرێمی کوردستان).

پەرلەمانی کوردستان پشتگیری لە گەل و وڵاتی چیچان دەکات و چەند سەرنجێك

رۆژنامەی برایەتی ژمارە (٢٩٦٨) یەکشەممە ١٩٩٩/١١/١٤

لە رۆژنامەی برایەتی ئازیزدا، لە لاپەرە (٣)ی ژمارە (٢٩٦٦)ی رۆژی (١٩٩٩/١١/١٠) بابەتێکی کاك (کەریم قادر) بە ناونیشانی (پەرلەمانی کوردستان پشتگیری لە گەل و وڵاتی چیچان دەکات) بڵاوکراوەتەوە، لە ستوونی چوارەمی نووسینەکەدا لە بارەی هەڵوێستی پەرلەمانەوە ئەم بڕگەیەی خوارەوە هاتووە، کە هەندێ هەڵە و ناتەواویی تیادایە و بە پێویستم زانی بۆ خوێنەرانی خۆشەویست و بۆ (مێژوو)یش راستییەکان بخەمەڕوو، کاك کەریم قادر دەڵێت:

«یەکەم جار پەرلەمانی کوردستان کە نوێنەری راستەقینەی گەلی کوردە لە سەرەتای شەڕی ناوخۆی هەرێمی کوردستان وەکو ئەرکێکی

نەتەوایەتـی سەرشـانی لـەم شـەڕە بێدەنـگ نەبـوو، بەڵکـو بـۆ مـاوەی زێـتر لـە (٤٠) رۆژ کۆمەڵێـك پەرلەمانتـار لـە باڵەخانـەی پەرلەمـان پەناگیـر بـوون و داوای شـەڕ راوەسـتانیان دەکـرد و سـەرۆکی پەرلەمـان خـۆی چەنـد جارێـك لەگـەڵ پەرلەمانتـاران سـەردانی سـەرکردایەتی هـەردوو حزبـی بەشـەڕهاتووی کـرد بـۆ هەمـان مەبەسـت» ...هتـد.

لـەو نووسـینەدا مەبەسـتی مـن تەنیـا ئـەو پەرەگرافەیـە کـە پێویسـتی بـە چەنـد سـەرنجێك هەیـە.

ئـەوەی راسـتی بـێ پەرلەمانـی کوردسـتان زۆر هەڵوێسـتی پـڕ لـە شـانازی لەمـەڕ شـەڕی نەگریسـی داسـەپێتراوی ناوخـۆی نواندووە و لـەم رووەوە بۆخـۆی سـەروەریی و پیرۆزیـی مێژوویـی بـێ هاوتـای تۆمـار کـردووە کـە ئـەم هەنگاوانـەی خـواروە گرنگترینیانـن.

١- چەنـد دانیشـتنی تایبەتـی بـۆ لێـدوان و باسـکردنی کێشـەکە سـازداوە و پەیوەندیـی بـە زۆربـەی لایەنەکانـەوە کـردووە بـۆ بنەبڕکـردن و راگرتنـی شـەڕەکە هـەردەم لـە جموجۆڵـی بـەردەوام دابـووە.

٢- لـە دانیشـتنی ژمـارە (١٧)ی رۆژی دووشـەممەی رێکەوتـی ١٩٩٤/٧/٢٥دوا بـەدوای لێتۆژینـەوە و گفتوگۆیەکـی گـەرم و دوورودرێـژدا بەیاننامەیەکـی دەرکـرد لـە ژێـر نـاوی (هەڵوێسـتی پەرلەمانـی کوردسـتان لەبـارەی رووداوەکانـی ئایـار و حوزەیرانـی ١٩٩٤ەوە کـە لـە کۆبوونـەوەی ١٩٩٤/٧/٢٥ بڕیـاری لەسـەر دراوە و بـە تێکـڕای دەنـگ پەسـەندکراو دوایـی بەیاننامەیـەك هـەر بـە (هەڵوێسـتی پەرلەمـان) نـاوزەد کـراوە و تێکـڕا لـە (١٩) خاڵـی زێـدە گرنـگ پێکهاتـووە.

٣- لەبڕیـاری ژمـارە (١٨)ی رۆژی ١٩٩٤/٨/٦یـدا کـە ئەمـەی خـوارەوە دەقەکەیەتـی لیژنەیەکـی بـۆ بەدواداچوونـی هەڵوێسـتەکەی خـۆی پێکهێنـاوە و بـەم شـێوەیە:

ژمارەی بڕیار: ١٨

مێژووی بڕیار: ١٩٩٤/٨/٦

بڕیار

بەپێی حوکمەکانی ماددەکانی ٤٢ و ٤٣ی پێڕەوی ناوخۆی ئەنجوومەنی نیشتمانیی کوردستانی عێراق، بڕیاردرا لیژنەیەکی کاتی لەم بەڕێزانەی کە لە خوارەوە ناویان هاتووە پێکبێت، بۆ بەدواداچوونی هەڵوێستەکەی پەرلەمانی کوردستان بەرامبەر رووداوە دڵتەزێنەکانی هەردوو مانگی مایس و حوزەیرانی ١٩٩٤ کە لە دانیشتنی رۆژی ١٩٩٤/٧/٢٥دا سەرکردایەتی هەردوو حزبی سەرەکی لە پەرلەمان لەگەڵ حکومەتی هەرێم وەریانگرتبوو، ئەو لیژنەیە راپۆرتێك لە بارەی سەرەنجامی کار و ئەرك و هەوڵەکانی پێشکەش بە دەستەی سەرۆکایەتی بکەن تاکو لە نزیکترین دانیشتنیدا بخرێتە بەردەم پەرلەمان.

ناوەکان:

١- بەڕێز عدنان محمد نقشبندی ٢- بەڕێز حازم احمد محمود یوسفی ٣- بەڕێز احمد سالار عبدالواحید ٤- بەڕێز ئەیاد حاجی نامق ٥- بەڕێز عبدالخالق محمد رشید زەنگەنە ٦- بەڕێز شێروان ناصح حەیدەری ٧- بەڕێز شمائیل ننو بنیامین.

٤- پەرلەمانی کوردستان بۆ دانیشتنێکی (نائاسایی) خۆی لە رۆژی ١٩٩٤/٨/١٥دا هەردوو بەڕێزان کاك مسعود بارزانی و مام جەلال تاڵەبانی بانگهێشت کردن بۆ تاوتوێکرنی بارە ئاڵۆزەکە و دانانی رێگەچارەیەکی گونجاو بۆ کۆتایی هێنان بە شەڕە ماڵوێرانکەرەکەوە، لە هەمان کۆبوونەوەدا سەرۆکایەتی پەرلەمان سکاڵانامەیەکی بەناوی (داواکارییەکانی ئەندامانی پەرلەمان) کە لەلایەن (٤١) پەرلەمانتارەوە ئیمزا کرابوو پێشکەشی هەردوو بەڕێزان مام جەلال و کاك مەسعود کرد، سکاڵانامەکە لە شەش خاڵی

سەرەکی پێکهاتبوو، خاڵی یەکەمی (٥) بڕگە و خاڵی شەشەمیش ١٢ بڕگەیان لەخۆ گرتبوو.

٥- لەگەڵ ڕێزدار جەوهەر نامق سالم سەرۆکی پەرلەمان (٥٩) پەرلەمانتاری هەردوو فراکسیۆنی پارتیی و یەکێتیی و لیستی مۆر بەردەوام بۆ ماوەی (١٠٢) ڕۆژی ڕەبەق لە هۆڵێکی تەلاری پەرلەمان پەناگیربوون و ئەم هۆڵە ئێستا نیوی (هۆڵی پەناگیریی) لێنراوە، هەر لە ١٩٩٤/١٢/٢٣ وە تاکو ١٩٩٥/٤/٣ درێژەی کێشا لەو ماوەیەشدا چەندان لیژنەیان پێکهێنابوو ڕۆژ و شەویش پەیتا پەیتا پێشوازییان لە وەفدی تۆڕ و چین و ڕێکخراوە و حزبە جۆربەجۆرەکان و INC دەکرد ئەوانەی بە مەبەستی پیرۆزبایی و پشتگیریی کردنی لەو هەڵوێستە سەربەزرانەیان بە ئامانجی هاوکاریکردن بۆ کۆتایی هێنان بە شەڕەکەوە بێ پسانەوە سەردانیان دەکردن.

٦- پەرلەمانی کوردستان بە مەبەستی(ئاسایی کردنەوەی بارە ئاڵۆزەکە) وە چەند تیپێکیان (گرووپ) لە پەرلەمانتارە بەڕێزەکان پێکهێنابوو کە سەردانی هەموو بەرە گرگرتووەکانی شەڕەکەیان دەکرد و زۆران جار خۆیشیان دەکەوتنە بەر مەترسیی گیان لەدەستدانەوە، ئەوانەیش ئەوپەڕی شەڕەفمەندیی و دڵسۆزیی بۆ ئەو دەزگا شەرعییەی کوردستان دەستەبەر کرد، ئەو دەزگایەی بە خوێنی هەزاران شەهیدی قارەمانی ڕێگەی ڕزگاری کورد و کوردستان و بە خەباتی نەپساوەی پەنجا ساڵەی گەلە تێکۆشەرەکەمان و بە سەرۆکایەتی باوکی کورد (بارزانیی نەمر) هاتۆتە دی.

پشگیری

٢٠٠٢/٤/٨

لە ژمارە (٣٦٥٥)ی رۆژنامەی ئازیزی برایەتی رۆژی دووشەممەی ٢٠٠٢/٤/٨دا بانگەوازێکی کۆمەڵێك رۆشنبیران و کەسایەتیی کوردی دانیشتووی ئەوروپا بڵاوکراوەتەوە تیایدا داوای هەرچی زووتری یەکگرتنەوە و یەکڕیزی خەڵك و هێزە سیاسییەکانی کوردستانیان کردووە کە خۆی لە جێبەجێکردنی هەموو بەندەکانی رێککەوتننامەی واشنتنۆدا دەنوێنێ. لە بانگەوازەکەیاندا بە وردی ئاماژە بە رەوشی زۆر ناسکی ئێستای ناوچەکەمان و ئەگەرەکانی گورزوەشاندن لە عێراق و شیمانەی گۆڕانکاریی تیایدا دراوە، ئەم مەترسییانەشیان خستۆتە بەرچاو کە لەوانەیە لەم بارودۆخە هەرە تەلەزگەیەدا رووبەڕووی هەرێمی کوردستانی ئازاد و ئەزموونەکەمان ببنەوە، بۆیەکا بە پەرۆشەوە داوای

ئاشتبوونەوەی گشتیی و ڕێکخستنەوەی نێوماڵی کورد و یەکخستنی گوتاری سیاسی و هەڵوێستی هاوبەشیان لە بەرامبەر ئەگەری هەر ڕووداوێکدا کردووە، بۆ ئەوەی لە دەرەوە لەلایەن زلهێز و بڕیاربەدەستان و UN ەوە حسابێکی شیاومان بۆ بکرێت، نەك هەر دەستکەوتەکان بپارێزین بگرە زێتر پەرەیان پێ بدەین و کەموکورتییەکانیشیان ببڕین. بۆ ئەمەش داوا لەسەرجەم ڕۆشنبیر و نووسەر و دڵسۆزان دەکەن کە لەناوەوە و دەرەوەی هەرێم بۆ پشتگیری کردنیان.

من لە کاتێکدا زۆر بە گەرمیی دەنگی خۆم دەخەمە پاڵ دەنگی ئەم بەڕێزانەوە، هیوادارم لە هەموو سووچ و لایەکیشەوە دەنگی زوڵاڵی کۆمەڵانی خەڵکی بە پەرۆشی هەستدار و خاوەن هەڵوێستی ڕەسەنی کوردایەتی بۆ پشتگیری کردنیان بەرز بێتەوە و ڕۆژی تەنگانە پێویستە بەرامبەر بەرژەوەندی باڵای نەتەوەیی و نیشتمانی هەر بەرژەوەندییەکی دیکە بخرێنە لاوە.

ئیتر بۆ پێشەوە، بۆ یەکدەستی و یەکڕیزی دڵسۆزانی کورد و کوردستان.

گرنگیی پەرلەمان و پێویستی بەردەوامبوونی

برایەتی ژمارە (٣٧١٤)ی رۆژی دووشەممەی رێکەوتی ٢٠٠٢/٦/١٧

هەموو دەزانین سەر لەبەیانی رۆژی ١٩٩٢/٥/١٩ خەڵکی کوردستانی ئازاد کراو زۆر بە شەوق و بە پەرۆشەوە چوونە بەردەم سەندووقەکانی دەنگدان، بە شێوەیەکی ئازاد و دیموکراسیانە (بە شایەتی دۆستان و بیانیان) و بەوپەڕی حەماسەوە بەشداریان لە پرۆسەیەکی مۆدێرن و شارستانییانەی نوێی سەردەم کرد و ئەزموونێکی سەرکەوتوویان ئەنجامدا، ئاشکرایشە پەرلەمان- هەر پەرلەمانێك- چ وەکو شەرعییەتێکی قانوونی و چ وەکو دەستکەوتێکی سیاسی و ئیداری یەکێکە لە پایە بنەڕەتییەکانی دەوڵەت و دەسەڵات و ئاراستەکردنی بڕیار و راسپاردەکان و یەکەمین دەسەڵاتی یاسایی شەرعی دەوڵەتە و هۆکاری سەرەکی فەراهەمکردنی کەشوهەوای دیموکراسی و ئازادییە لە وڵاتدا.. جا

ئەگـەر پەرلەمـان بـەو چەمـك و بەهـا پیرۆزانـەی کـە هەیەتـی بـۆ وڵات گرنـگ بێـت، ئـەوا بـۆ گەلـی کوردسـتان گرنگییەکـی زێـدە تایبەتـی هەیـە و لـە مـاوەی ئـەو دە سـاڵەی تەمەنـی کارکردنیشـدا ئـەو راسـتییەی سـەلماندووە، پەرلەمانـی کوردسـتان کـە بـە ئامادەبونـی هـەردوو بەڕێـزان کاك مەسـعود بارزانـی و مـام جـەلال تاڵەبانـی و سـەرۆك و نوێنەرانـی سـەرجەم حزبەکانـی ئەوکاتـە و سـەرکردایەتی بـەرەی کوردسـتانیی لـە رۆژی ١٩٩٢/٦/٤ دا یەکەمیـن دانیشـتنی خـۆی سـازدا و لـە٢٠٠٢/٦/٤ دا بـە شـانازیی و لـە رێورەسـمێکی شایسـتەدا ئاهەنگـی دەیەمیـن سـاڵیادی بـۆ گێـڕدرا رۆژی شـەممەی رێکەوتـی ١٩٩٢/٧/٤ لـە دانیشـتنی ژمـارە ٩ ی خۆیـدا متمانـەی بـە سـەرۆك و جێگـری سـەرۆك و ئەندامانـی یەکەمیـن حکومەتـی هەرێمـی کوردسـتان بەخـش و بـەو شـێوەیە هەرێمـی کوردسـتانی عێـراق وەك دیفاکتۆیـەك قالبـی یاسـایی و نێونەتەوەیـی خـۆی وەرگرتـووە و هەنگاوگەلـی سیاسـی و ئیـداری و ئابـووری زۆر بـاش و بـە نرخـی نـاوە، بـەڵام دوای هەڵگیرسـانی شـەڕی ناوخـۆ لـە مانگـی ئایـاری ١٩٩٥ەوە ئـەو شـەڕە ماڵوێرانکـەرەی لـە دوژمنـان بـەولاوە هیـچ کـەس و لایەنێکـی تـر سـوودی لێوەرنەگرتـووە، ئـەو شـەڕە کارەسـاتاوییەی زیانێکـی هـەرە زۆری بـە ئەزموونەکەمـان و دۆزە رەواکەمـان گەیانـدووە و خەریکبـووە نـاوی کـورد لـە دەرەوە و لـە لای دۆسـتانمان بزرێنـێ و هەڵوێسـتیان لـە هەمبەرماندا بگـۆڕێ و دەسـتکەوتە مەزنەکانمـان کـە بـە خوێـن و ئـارەق و رەنجـی دەیـان سـاڵەی خەباتـکار و شـەهیدە سـەربەرزەکانمان بەدەسـتهاتبوون پووچـەڵ بکاتـەوە، دەڵێـم دوای هەڵگیرسـاندنی شـەڕەکە هەنـدێ کـەس وای بـۆ دەچـن گوایـە (پەرلەمـان) لـە کارکەوتـووە یـان بایەخـی خـۆی لـە دەسـتداوە، یـان شـەرعییەتی بوونـی نەمـاوە! جـا ئەوانـەی دەڵێـن بـە دەسـتپێکردنی شـەڕەکە لـە ١٩٩٥/٥/٣ دا پەرلەمانیـش کۆتایـی دێـت، لەسـەر چ ئەسـاس و بنەمایـەك ئـەوە دەڵێـن و ئـەو مێـژووە لـە کوێـوە دێنـن؟ ئایـا لـە هیـچ یاسـایەکی کوردسـتان بـە تایبەتـی یاسـای ژمـارە(١)

ی پەرلەمان خۆیدا ئەوە هاتووە کە پەرلەمان لە ١٩٩٥/٥/٣دا دەبێ نەمێنێ؟ جا ئەگەر پەرلەمان نەما ئەوا پێویستە حکومەتیش و هەموو دەزگاکانی تری هەڵوەشێننەوە، ئەوجا بە چ پێوەرێك هەموو لایەك هەر باس لە دیموکراسی و ئەزموونی دیموکراسی هەرێم دەکەن ئەوە کامە دیموکراسیەتە ئەگەر پەرلەمان نەمابێ، بە نەبوونی پەرلەمانیش حکومەت چ شەرعییەتێکی دەمێنێت و بە چ یاسایەك کار دەکات و کاروباری هاوواڵتیان و هەرێم دەبات بەڕێوە؟!

برایان پەرلەمان هەرماوە و شەرعییەتی یاسایی خۆیشی پاراستووە، چونکە دوای چوار ساڵ کە بۆ ئەو خولەی دیاری کرابوو، نەتواندراوە تا ئێستاش لەگەڵدابێت بە هۆی شەڕی ناوخۆ و ئەنجامە نێگەتیڤەکانییەوە هەڵبژاردنێکی تازە ئەنجام بدرێ، بۆیە بەپێی ئەو دەسەڵاتەی یاسای دەستووری (چونکە دەستوورمان نییە) پێیداوە و بەشێوەیەکی ئاسایی و بە زۆرینەی دەنگی ئەندامانی لە دانیشتنەکانی رۆژانی ١٩٩٥/٥/٢٧ و ١٩٩٦/٦/٣، و ١٩٩٦/٩/٣ و دواجاریش لە ١٩٩٨/٤/١٤ بڕیار دراوە ماوەی ئەم خولەی خۆی درێژ بکرێتەوە هەتا هەڵبژاردنێکی دیکە ئەنجام دەدرێت و پەرلەمانێکی نوێ شوێنی ئەمە دەگرێتەوە. ئەم کارەیەش هەروەها هەموو دانیشتنەکانی پەرلەمان و یاسا و بڕیارەکانیشی یاساییەن و زۆریش ئاساییە چونکە یەکەم یاسایی بوونی لەوەوەیە کە لەهەر دانیشتنێکیدا رادەی یاسایی (نصاب القانونی) ژمارەی ئامادەبووان بە زیادیشەوە پێکهاتووە و هەر یاسا و بڕیارێکیش کە پەسەندی کردوون بە گشتی یان بە زۆرینەی دەنگی پەرلەمانتاران بوون.

ئاسایشە چونکە ئەمە لە (دەستووری) زۆربەی وڵاتانی جیهاندا هاتووە و چەسپێندراوە و بە کردەنیش لە زۆر حاڵەتی هاوشێوەی رەوشی کوردستانیدا پەیرەوی لێکراوە، بۆ نموونە: دوای شۆڕشی چواردەی تەممووزی ١٧٨٩ لە فەرەنسا و ساڵی ١٧١٦ و ساڵانی جەنگی دووەمی جیهانی لە بەریتانیا و

سەردەمی شەڕی ئەهلی لە نێوان کۆمارییەکان و تاقمەکەی ژەنەراڵ فرانکۆدا لە ئیسپانیا. هەروەها لە لوبنان بە هۆی شەڕی ناوخۆییەوە لە چارەگی کۆتایی سەدەی رابردوودا پێنج جاران پەرلەمان ماوەی خولی خۆی درێژ کردەوە و لە جیاتی (٤) ساڵ ماوەی (١٦) ساڵان بەردەوامبوو لەسەر کارەکانی خۆی. بە هەمان شێوە ئەم (مەبدەئە یاساییە) لە دەستوورەکانی چەندان وڵاتی وەکو (سوریا، تونس، یەمەن،... هتد)دا هاتووە.

لەلایەکی دیکەشەوە پەرلەمانی کوردستان لەکاتی شەڕی ناوخۆ و قەیرانی ئەزموونەکەماندا بە پێچەوانەی بۆچوونی هەڵە و نادروستی هەندێ کەسانەوە، هەرگیز کەمتەرخەم و بێ هەڵوێست و تەماشاکەر نەبووە، بەڵکو زۆری کردووە و هەوڵی زۆریشی داوە بۆ کۆنترۆڵکردن و ئاساییکردنەوەی ڕەوشەکە و ڕاگرتنی شەڕەکە. ئەوە بوو چەندان کۆبوونەوەی چڕوپڕی گرێدا، بە ڕۆژ و بە شەویش بە ئامادەبوونی بەڕێزان سەرکردەکانی هەموو حزب و لایەنەکان و بەشداریی سەرکردایەتی (کۆنگرەی نیشتمانی) ئەوسا و چەند لیژنەیەکی کارای پێکهێنا و ژمارەیەك بڕیاری گرنگ و چارەنووسسازی وەرگرت و بەیاننامەیەکی بە ناوی (بیرخەرەوەی ئاساییکردنەوە)ی بڵاوکردەوە، ئەندامەکانی بە مەبەست ئاگربەست و تەقە وەستاندن سەردانی بەرەکانی شەڕیان دەکرد و ژیانی خۆیانیان دەهاویشتە مەترسییەوە، سەرباری هەموو ئەوانەیشەوە (٥٩) ئەندام بە سەرۆکی پەرلەمانیشەوە ماوەی (١٠٢) ڕۆژ لە تەلاری پەرلەمان پەناگیر بوون و بەردەوام وەك شارە هەنگ جەماوەری بە پەرۆشی کوردستان لە هەموو سوچێکەوە دەهاتن و ڕۆژ و شەو سەردانیان دەکردن و لەلایەن پەناگیرانەوە پێشوازی گەرمیان لێدەکرا و داخوازی و سکاڵانامەکانیان وەردەگرتن. ئەمانە و زۆر هەنگاوگەلی دیکەش کە پەرلەمان پێیان هەڵساوە و تا ئیمڕۆش هەر بەردەوامە.

لێرەوە ئەوەندە دەڵێم: پەرلەمان کە سەرچاوەی شەرعییەت و هێما و

سیمبولّی سەروەریی و دیموکراسی و مەزنترین دەستکەوتی سەرجەم گەلی کوردستانە، لە هەموواندەخوازێ کە بەو چاوە سەیری بکەین و بیخەینە سەرووی هەموو بەرژەوەندییەکی تەسکەوە چ کەسیی و حزبی و لە هەموو دووبەرەکی و ناکۆکی و ململانێیەکی لاوەکییەوەی بە دوور خەین. چونکە ئەوە (پەرلەمانی هەموو میللەتە) هەموواندەنگیان پێداوە و ئەمیش نوێنەری شەرعی و راستەقینەی هەموومانە بەبێ جیاوازی.

١٩ی حوزەیرانی رەشی ساڵی ١٩٤٧

هەولێر ٢٠٠٢/٦/١٩

پەنجا و پێنج ساڵ بەر لە ئێستا و رێك لە ١٩ی حوزەیرانی ١٩٤٧دا رژێمی پاشایەتی ئەوسای عێراق تاوانێکی هەرە گەورە و نامرۆڤانەی دەرهەق بە چوار رۆڵەی قارەمانی کورد ئەنجامدا. ئەوەبوو، لە بەرەبەیانی ئەو رۆژە رەشەدا پەتی سێدارەی دوژمنانی گەلی گەیەنرایە مل و گەردنی بێگەرد و خۆراگری چوار ئەفسەری تێکۆشەر و خەباتکار و نەبەز، عیزەت عەبدولعەزیز، مستەفا خۆشناو، خەیرولا عەبدولکەریم و محەمەد مەحمود قودسی، ئەوانەی زۆر چالاکانە و بە بڕوای پتەو و بەوپەڕی دڵسۆزییەوە بەشداریان لە شۆڕشی کورد لە (بارزان) بە سەرۆکایەتی قارەمان و سەرکردەی ڕاپەڕیوی لێهاتوو (ژەنەراڵ مستەفا بارزانی)ی نەمر کردبوو، هەرچەندە کاربەدەستان (عەفو)

یان بۆ دەرکردبوون، بەڵام دەڵەسە و چەواشەکاری و هەڵخەڵەتاندن و زۆرداری و ستەم بووە، هەر زوو لەو بەڵێنە درۆزنانەیان پاشگەز بوونەوە.

ئەم پاڵەوانانە بە هەمان پەرۆشی و گوڕوتینەوە بۆ داکۆکی کردن و پاراستنی کۆماری کوردستان لە مەهاباد بە سەرۆکایەتی پێشەوا قازی محەمەدی شەهید هەموو شارەزایی و توانست و رەنجی خۆیانیان بەختکردبوو! بەڵام هەزار ئەفسووس! دوابەدوای لەنێوبردنی کۆمارە ساواکە بە پیلانی ژەهراوی حکومەتی شاهەنشاهی ئێران و بە پشتگیریی و هاوکاریی سەربازی و لۆجستی عێراق و تورکیا و ئەمەریکا و بەریتانیا و بە دەنگ نەهاتنی یەکێتی شۆرەوی ئەوساوە، ئەو چوار قارەمانانە کەوتنە داوی بەڵێنی بە درۆی لێبوردنی میریی عێراقییەوە و لە خشتە بردران و لە زیندانی بەغدا خزێنران و هەر زوو بەزوو لە دادگاییکردنێکی سەربازییانەی نادروست و بێ رەوشتانەدا سزای لە سێدارەدانیان بەسەردا سەپێنرا و هەر یەکسەر دوای ئەو رۆژە مێژوویییەی کە (بارزانی نەمر و ٥٠٢) لە پێشمەرگە هەرە ئازا و بەجەرگ و دڵسۆزەکانییەوە پاش بڕینی سنوورە دەستکردەکانی ئێران و عێراق و تورکیا بەدەم دەیان نەبەرد و شەڕی دەستەو یەخەی نابەرابەردا توانیان بە سەرکەوتوویی کۆتایی بە رێپێوانە بەناوبانگ و پەرجۆ ئاساکەیان بێنن و سەربەرزانە لە (چۆمی ئاراس) پەڕینەوە و بە خاکی یەکێتی سۆڤییەتی جاران گەیشتن، کاربەدەستە دڵڕەشەکانی ئەوسای عێراق یەکسەر سزا ناڕەواکەیان بەسەریاندا جێبەجێکردن، بە خەیاڵی پووچەڵی خۆیان گوایە وەرەی هەڵکشاوی جەماوەری رق ئەستووری خەڵکی کوردستان بێننە خوارێ ئەوە بوو تەرمی پیرۆزیان لەلایەن دڵسۆزانی کوردپەروەرەوە بردرانەوە کوردستان. مقدم عزت عبدالعزیز بۆ ئامێدی دەڵاڵ، رەئیس ئەوەل خەیراللە عبدالکریم بۆ هەولێری هۆلاکۆ بەزین و رەئیس ئەوەل مستەفا خۆشناو و ملازم اول محمد محمود قودسی بۆ سلێمانی شاری هەڵمەت و قوربانی.. بەو پێیە ئەم چوار

نیشتمانپەروەرە قارەمانانە بوونە سەردەستە و پێشەنگی شەهیدانی شۆڕشی نوێی کورد، هەرچەند لە پێش ئەوانیشەوە سەدان شەهید و دوای ئەمانیش میللەتی کورد بە هەزاران شەهیدی لە رێگای رزگاریی و سەرفرازیدا داوە.

ئیمڕۆش لە پەنجاوپێنجەمین ساڵیادی شەهیدبوونیاندا، گیانی هەرە پاك و بەرزە فڕیان هەروەك لە ساتەکانی بەر لە کۆتاییاندا بە یەکدەنگ و بە پەرۆشەوە هاوار دەکەن و پێمان دەڵێن: ئەی کوردینە، ئەی مەردینە دەست لەناو دەستکەن هەموو، ببن بە یەك نێوماڵی خۆتان رێکخەنەوە، هەرچی ناخۆشیی و ناکۆکیی و دووبەرەکی و ململانێیەك هەیە بیخەنەلاوە و بنەبڕیان کەن.. قوربانە، بەرژوەندیی باڵای گەل و نیشتمان مەکەنە قوربانی هەر بەرژەوەندییەکی تەسکی کەسییەتی و حزبایەتی! مەهێڵن خوێنی بە ناهەق رژاوی ئێمە و هەزاران شەهیدی دیکەی رێگای رزگاری کورد و کوردستان بە خۆڕا بڕوا و بە فیڕۆبچێت. گەلۆ، ئەو دەستکەوتە مەزنانەی ئیمەومانان لە پێناویاندا گیانی خۆمانمان هەرزانفرۆش کرد و ژیانی خۆمانمان بەخشیوە کە ئیمڕۆ لە سایەیەیاندا حەساونەتەوە و بە بەشێکی مافە رەواکانتان شاد و بەختەوەر بوونە، وەکو بیبیلەی چاوەکانتان بیانپارێزن و لە دەستیان مەدەن. ئەم دەرفەتە زێڕینە و ئەم هەلەی مێژوو دوای سەدان ساڵ بۆ کوردی رەخساندووە، دەسمان دامێنتان لە دەستی نەدەن چونکە هەلێکە بۆتان هەڵکەوتووە و دەشێ ئاوا زوو رووندەداتەوە!

دەسا با ئێمەش هەر هەموومان، وەکو وەفادارییەك بۆ گیانی بێگەردی ئەم قارەمانانە و سەرجەم شەهیدانی کوردستان و سەروەریان بارزانیی نەمر، ئەم ئەرکە مێژوویییەمان بەجێ بگەیەنین و بەوەش گیانیان شاد و ئارام کەین و کورد بە خاوەنی پەرلەمان و حکومەت بمێنێتەوە هەتا سەر!

کۆنگرەی لەندەن سەرکەوتنی کورد

رۆژنامەی برایەتی ژمارە (٣٨٦٨).

دوێنێ کۆنگرەی بەرهەڵستکارانی عێراقی کە لە رۆژانی ١٤ و ١٥ی ئەم مانگەدا لە لەندەنی پایتەختی بەریتانیا بەسترا زۆر بە سەرکەوتوویی کۆتایی پێهات.

بەشداریکردنی نوێنەرانی گەلی کوردستان بە زۆربەی هەرە زۆری باڵە سیاسییەکانییەوە، بە تایبەتیش ئامادە بوونی هەردوو بەرپرسان کاك مەسعود بارزانی و مام جەلال تاڵەبانی بە سەرکردایەتی هەردوو وەفدی باڵای پارتی دیموکراتی کوردستان و یەکێتی نیشتمانی کوردستان و بە خیتابی سیاسی و هەڵوێستی یەکگرتوویان و بە دیدوبۆچوونی روون و ئامانجی ئاشکرایانەوە رۆڵێکی کاریگەری هەرە مەزن و بەرچاویان هەبوو لە پتەوکردن و لێك

نزیککردنـــەوەی ســـەرجەم باڵـــەکان و کەســـایەتییەکانی نـــاو ئۆپۆزســـیۆن و هەڵوێســتیان لـــە کۆنگـــرەدا و بـــە دەســـتهێنانی ســـەرکەتنە هـــەرە مەزنەکـــەی بـــە گشـــتی و ڕێککەوتـــن و بڕیـــاردان بـــە تێکـــڕای دەنـــگ لەســـەر داخوازییەکانـــی لایەنـــی کـــوردی، بـــە فیدراڵیشـــەوە کـــە هـــەرە گرنگەکەیەتـــی، بـــە تایبەتـــی لـــەم ڕووەشـــەوە کۆنگـــرە دووپاتـــی کـــردەوە کـــەوا ڕێـــز لـــە ویســـت و خواســـتی کـــورد دەگرێـــت بـــە هەڵبژاردنـــی سیســـتەمی فیدراڵـــی بـــۆ عێـــراق، کـــە ئەمەیـــان داوایەکـــی هـــەرە ســـەرەکیی گەلـــی کوردســـتان و بڕیـــاری مێژوویـــی بـــە کـــۆی دەنگـــی ئەندامانـــی ئەنجوومەنـــی نیشـــتمانی کوردســـتانی عێراقـــەوە، کۆنگـــرەی ئۆپۆزســـیۆنی عێراقـــی لـــە ســـاڵی ١٩٩٢ لـــە (پیرمـــام) بڕیـــاری لەســـەر داوە و هەروەهـــا لـــە کۆبوونـــەوەی مانگـــی ئابـــی ئیمســـاڵ (٢٠٠٢) لـــە (نیویـــۆرك) تەئکیـــدی لەســـەر کراوەتـــەوە.

لەلایەکـــی دیکەشـــەوە گرنگـــی ســـەرکەوتنی کۆنگـــرە بـــۆ گەلـــی کوردســـتان جگـــە لـــەو بڕیارانـــەی بـــە شـــێوەیەکی گشـــتی بـــە عێراقـــەوە پەیوەســـتن، زۆر بـــە ڕوونـــی لـــەم خاڵانەیشـــدا بەرجەســـتە دەبێـــت کـــە مایـــەی شـــانازی و شـــادومانی و هیـــوا و ئاواتـــی هەمـــوو کوردێکـــی دڵســـۆز و هـــەر هاووڵاتییەکـــی بـــە شـــەرەفی عێراقیشـــە کـــە بڕیاریـــداوە.

کۆنگـــرە زۆر بـــە تونـــدی ئیدانـــەی هەمـــوو هەڵمەتەکانـــی ڕاگوێـــزان و پاکتـــاوی ڕەگـــەزی و هەمـــوو ئـــەو گۆڕانکارییانـــەی کـــرد کـــەوا ڕژێـــم لـــە واقیعـــی نەتەوەیـــی کـــورد لـــە ناوچەکانـــی کەرکـــوك و مەخمـــوور و خانەقیـــن و ســـنجار و شـــێخان و زەمـــار و مەندەلـــی کردوویەتـــی و جەخـــت دەکات لەســـەر گرنگیـــی گەڕاندنـــەوەی هەمـــوو ئـــەو عێراقیانـــەی کـــە بـــە زۆری لەســـەر مووڵـــك و ماڵـــی خۆیـــان ڕاگوێـــزراون و قەرەبووکردنیـــان و تەئکیـــد لەســـەر گەڕانـــەوەی ســـەرجەم کـــوردە فەیلیەکانیـــش دەکات و داوای گەڕاندنـــەوەی مـــاڵ و مووڵکیـــان دەکات. کۆنگـــرە بـــە هەمـــوو ئەندامەکانییـــەوە ئیدانـــەی بـــە کۆمـــەڵ کوشـــتن و جینۆســـاید و تێکدانـــی گونـــد و هێرشـــەکانی کیمیایـــی دەکات کـــە دژ بـــە میللەتـــی کـــورد ئەنجامـــدراوە، داوا دەکات

کـەوا لێکۆڵینـەوە لـە چارەنووسـی (١٨٢) هـەزار ئەنفـال و ٨ هـەزار بارزانـی و ٥ هـەزار کـوردی فەیلـی بکرێـت و ئەنجامدەرانیـش بـە دادگا بدرێـن.

ئەمانـە هەمـووی دەسـکەوتی بایەخـدار و گرنگـن و نیشـانەی سـەرکەوتنی شـاندی کـوردی و نوێنەرایەتییەکەیانـە لـە کۆنگرەکـەدا.

٢٠٠٢/١٢/١٦

یادێکی پڕ شکۆ و ئاوڕێکی بە پەلە

٢٠٠٣/١/٢٥

پێوەندیی و تێکەڵاوی هەردوو گەلی کورد و عەرەب (کەڵە شاعیری خەباتگێڕ و نیشتمانپەروەری کورد فایەق بێکەس گوتەنی: دۆستیی کورد و عەرەب زۆر کۆنە تەئریخ شاهیدە ... ناحەزی رووڕەش لە داخا با یەخەی خۆی دادڕێ) هەر لە دێرزەمانەوە دروستبووە و هەتا هاتووە پەرەی سەندووە و لەسەر بنەمای هاوئایینی و دۆستایەتی و بەرژەوەندیی هاوبەش و کاریگەریی فرەلایەنی دوو قۆڵییەوە رەگی داکوتاوە و پەلوپۆی هاویشتووە، بەتایبەتی لە پاش پێکەوەنانی قەوارەی نوێی عێراق وەك دەوڵەتێکی سەربەخۆ، دوابەدوای کۆتایی هاتنی جەنگی یەکەمی جیهانییەوە ئەو پێوەندییە لە گۆڕەپانەکانی خەبات و تێکۆشاندا و بە ئاوێتە بوونی خوێنی رۆڵەکانی هەردوو نەتەوە

زێـتر چەسـپاوە و لەلاپـەڕە پڕشـنگدارەکانی مێـژووی هاوچەرخـی ئـەم وڵاتـەدا تۆمـار بـووە و دەرەوشـاوەتەوە.

مەیدانـە پـڕ لـە سـەروەرییەکانی شۆڕشـی گەلانـی عێـراق لـە بیسـتەکان و سـییەکانی سـەدەی رابـردوودا لـە رووی داگیرکـەران و ئیمپریالیـزم و دژ بـە سـەپاندنی پەیماننامـەی سـاڵی ١٩٣٠ و سـەرجەم نەبەردییەکانـی دیکـە گەواهـی ئاشـکرا و حاشـاهەڵنەگری ئـەم راسـتییانەن، ئـەو پشـکداریە راسـتەوخۆیەی جەمـاوەری گیانفیـدا و گڕگرتـووی نەتـەوەی کـورد پـتر لـە راپەڕینـە سەرتاسـەرییەکەی عێراقـدا بەرجەسـتە دەبێـت کـە بـە پێچەوانـەی خواسـت و مەرامەکانـی کاربەدەسـتانی ئـەو سـەردەمەی وڵات و ئاغاکانیانـەوە بـۆ تـازە کردنـەوە و درێژکردنـەوەی مـاوەی پەیماننامەکـەی سـاڵی ١٩٣٠ نێـوان حکومەتـی عێـراق و بەریتانیـا بـە تووندی لەمانگـی کانونـی دووەمـی سـاڵی ١٩٤٨ بەرپـا بـوو لـە پێنـاو گۆڕانـی هەوڵـە نەزۆکەکانـی نوێنەرانـی حکومەتـی شـاهانەی بەریتانیـا و دەسـتە و دایـەرە و نۆکەرەکانـی سـەربەخۆیانە ئـەوە بـوو سـەرەنجام (پەیماننامـەی پۆرتسـمۆس) سـەری نەگـرت و حکومەتەکـەی بەغـداش رووخێـنرا و راپەڕینـە مەزنەکـەش بـە نـاوی راپەڕینـی کانوونـی ١٩٤٨ چـووە نێـو لاپـەڕە زێڕینەکانـی مێـژووی سـەردەمی عێراقییەکانـەوە.

لـەو بزووتنـەوە جەماوەرییـە بـە تەوژمـەدا خەڵکـی عێـراق بـە کـورد و عـەرەب و نەتەوەکانـی دیکـەوە لـە سەرتاسـەری عێراقـدا، تیایـدا بەشـداربوون، خواسـت و ویسـتی گـەل بەسـەر مەرامـە چەپەڵەکانـی کاربەدەسـتاندا زاڵ بـوو، ئەمـە بـوو سـەرەتا لـە بەغـدای پایتەخـت قوتابیـان مانیـان گـرت، دواتـر بزاڤەکـە زێـتر تەقییـەوە و بـۆ زۆربـەی شـار و ناوچەکانـی دیکـەی عێـراق پەڕییـەوە و جگـە لـە تۆپـژی قوتابـی، کرێـکاران و چینەکانـی تـری نێـو کۆمـەڵ هاتنـە ریـزی راپەڕیوانـەوە و مانگرتـن و خۆنیشـاندان سـەرتاپای وڵاتـی گرتـەوە، رۆژەکانـی ١٩ و ٢٠ی ئـەو مانگـە گڵپـە و بڵێسـەی بەرهەڵسـتی و بەرەنگاربوونـەوەی خەڵـك زێـتر

بەرزبـووە و تـا دەهـات رەوشـەکە زیاتـر دە ئاڵـۆزکا و پشـێوی و نائارامیـی لـە زۆربـەی ناوچەکانـدا (بـە کوردستانیشـەوە) تەشـەنەیانکرد و بوونـە مایـەی زیاتـر مەترسـی و شـڵەژانی پیاوانـی رژێـم. حکومەتـە داتاشراوەکـەی (سـاڵح جەبـر) هەوڵـی ئەوەیـدا بـە هێـز و داپڵۆسـێن بڵێسـەی ئاگـری ئـەو بزاڤـە میللییـە بکوژێنێتـەوە و دەنگـی زوڵاڵـی گـەل کـپ بـکات وەلـێ ئـەوەی بـۆ نەچـووە سـەر. هێـزی راپەڕیـوی گـەل بـە سەرپەرشـتی و بەشـداریکردنی حزبـی شـیوعی عێراقـی و حزبـی نیشـتمانیی دیموکراتـی (بـە سـەرۆکایەتی کامیـل چادرچـی) و پارتـی دیموکراتـی کوردسـتان و سـەرجەم نیقابـە و یەکێتـی و رێکخراوەکانـی کرێـکاران و قوتابیـان و تۆڕەکانـی دیکـەوە، تـا دەهـات تونـدتـر و گەرمـتر رووبـەڕووی کاربەدەسـتان دەبوونـەوە و بارەکـە گرژتـر و ترسـناکتر دەبـوو.

سـەرەنجام دار و دەسـتە و چڵکاوخۆرانـی میـری زێـتر پەنایـان بـردە بـەر بەکارهێنانـی هێـز و بـە گوللـە و دەسـتڕێژ پەلامـاری خۆنیشـاندەرانیاندا. تـا وای لێهـات شـەڕ و پێکـدادان رۆژی ٢٧ی مانـگ گەیشـتە ترۆپـک. کاتێـک حەشـاماتی خۆنیشـاندەران لەسـەر ئـەو پـردەی کـە لـەو رۆژەوە بـە (پـردی شـەهیدان- جسر الشـهدا) نـاوزەد کـرا درانەبـەر رێژنـەی گوللـەوە و چەنـدان خەباتـکاری سـەربەزر تیایـدا شـەهید بـوون و دەیانـی تریـش برینـدار و زۆرانیشـیان دەسـتگیرکران.

لەنێـوان شـەهیدە نەمـرەکان قوتابـی (قەیـس ئەلئالووسـی) و (جەعفـەر ئەلجەواهیـری) ی بـرای شـاعیری گـەورەی عـەرەب (محمـد مهـدی الجواهـری) هەبـوون کـە پێمایـە ئەوسـا خوێنـدکاری کۆلیجـی حقـوق بـوو، هـەر بـەم بۆنەوەیـەش (جەواهیـری) چامـە (هۆنـراوە) بەناوبانگەکانـی:

١. الشـهید قیـس (کـە ئەمـە سـەرەتاکەیەتی): یـا قیـسُ : یـا لُطـفَ الربیـعِ ... و وقـدَ رَونقـه الشَـبُوبِ

٢. قـف بأجـداث الضحایـا (ئەمـە سـەرەتاکەیە): حضَـنَ «التـاجُ» بنیـه فتعـالَی ... وتعـالی «حـارسُ التـاج» جَـلالا

٣. أخـي جعفـر (کـه ئەمـه سـەرەتاکەیەتی): أتَعْلَـمُ أمْ أنـتَ لا تَعْلَـمُ ... بـأنَّ جِـراحَ الضحايـا فـمُ

٤. يـوم الشـهيد (کـه ئەمـه سـەرەتاکەیەتی): يـومَ الشَـهيد : تحيـةٌ وسـلامُ ... بـك والنضـالِ تـؤزَّخُ الأعـوام

٥. دم الشـهيد (کـه ئەمـه سـەرەتاکەیەتی): خُـذوا مـن يَومكـم لغـدٍ متاعـا ... و سـيروا في جهادِكـمُ جِماعـا

ئـەم چامـه بەناوبنگانـەی نووسـی و لـه نێـو ئەدەبیاتـی سیاسـی و شۆڕشـگێڕیدا دەنگیاندایەوە.

لـەو ماوەیەشـدا حکومـەت هەمـوو قوتابخانـە و کۆلیژەکانـی داخسـتبوو، بـاری نائاسـایی و (الاحـکام العرفیـه) ی راگەیاندبـوو، کەچـی بەهـۆی یەکڕیـزی و خۆفیداکاریـی رۆڵەکانـی گەلـەوە و بـە گەیشـتنی کار بـەو ئاسـتە هـەرە سـامناك و مەترسـیدارەوە، حکومـەت ناچـار کـرا دەسـت لەکارکێشـانەوەی خـۆی رابگەێنێـت و گفتوگـۆی سـەبارەت بـە نوێکردنـەوەی پەیماننامەکـە بوەسـتێندرێت و پرۆژەکـەی هەڵبووەشـێتەوە و بـۆ هێورکردنـەوەی رەوشـە و دامرکاندنـەوەی رقـی ئەسـتوور و گڵپـە و گـڕی هەڵچـووی جەمـاوەری راپەڕیـو، حکومەتێکـی کاتیـی بـە سـەرۆکایەتی (شـێخ محەمـەد ئەلسـەدر) دامەزرێنـدرا و بەرووکـەش هەنـدێ چاکسـازی ئەنجـام دران.

ئـەوە لاپەڕەیەکـی بچووکـی ئـەو راپەڕینـە مەزنـەی (کانوونـی ١٩٤٨) گەلانـی عێراقـەوە کـە بـە خوێنـی گەشـی رۆڵـە خەباتـکار و قارەمانەکانـی کـورد و عـەرەب نەخشـێنراوە و چۆتـە تۆمـاری مێـژووی پـڕ لەسـەروەرییەوە!

شکۆدار بێت یادی راپەڕین

سەربەرزی بۆ شەهیدانی راپەڕین و شۆڕشەکانی گەل

هەنگاوێکی مێژوویی بوو، دەستتان خۆش

رۆژنامەی خەبات ١٦٥٥ ڕێکەوتی ٢٠٠٤/١٢/٢٠

لە هەنگاوێکی ڕاست و دروستی زۆر بوێرانەدا و لە هەڵوێستێکی نەتەوەیی پڕ لە هەستکردن بە بەرپرسیاریەتی مێژووییدا ڕۆژی ٣ی ئەم مانگە کۆنگرەی نائاسایی (بزووتنەوەی میللی کوردستان) کە ڕۆژی ٢٠٠٤/١٢/٤ بە دنیایان ڕاگەیاند بڕیاری دا سەنگەری (خەبات)ی کوردانەی خۆیان بگوێزنەوە بۆ ناو ڕیزەکانی حزبی دایك (پارتی دیموکراتی کوردستان) و لەوێدا درێژە بە تێکۆشین و خەباتی سیاسی بێ وچانی کوردایەتی خۆیان بدەن. بەڵای منەوە ئەم هەنگاوە هەروەها لە بەرامبەریشدا بڕیاری کۆمیتەی ناوەندیی پارتی دیموکراتی کوردستان ڕۆژی ٢٠٠٤/١٢/١٤ بە پەسەند کردنی و پێشوازیی لێکردنی وەرگرتنی ئەندامانی سەرۆکایەتی و کادیر و ڕێخستنەکانی

(بزووتنەوە) لە نێو ریزەکانی خۆیدا، کردارگەلێکی ئێجگار گرنگ و زۆریش پێویست بوون، بە تایبەتی لەم قۆناخەی ئێستای بزاڤی رزگاریخوازی گەلی کوردستاندا، چونکە رەوشی سیاسی و کۆمەڵایەتی نەتەوایەتی و نیشتمانی هەرێم و عێراقیش بەو هەمە ئاڵۆزکاوی و مەترسیانەیەوە کە روویەڕووی هەردوو ئەزموونی کوردستان و عێراقیش بوونەتەوە، کە زیاتر خۆیان لە باری شڵۆق و شێواز و ناجگیربووی ئەمن و ئاسایش بەهۆی کردەوە و تاوانە تیرۆریستییە چەپەڵەکان و دەست تێوەردانی دەوڵەتانی دەرو دراوسێ و هێزە رەگەزپەرست و کۆنەپارێز و دوژمنانی دیموکراسی لە ناوچەکەدا دەبینێتەوە، دەڵێم ئەم رەوشە نالەبارە وا دەخوازێ و پێویستیش دەکات پەرتەوازەیی و دابەشبوونی هێزە نیشمانییەکان بۆ ئەو هەمووە حزب و گروپ و بزووتنەوە جۆراوجۆرانەدا کۆتایی پێ بهێنرێت و بە تایبەتی حزبە بچووکەکان لە رووی قەبارە و ژمارەی ئەندامانییەوە مەبەستیشم نییە لە نرخ و پایەیان کەم بکەمەوە، چاکتریش وایە هیچ نەبێت بۆ رۆژگاری ئیمڕۆمان سەرەڕای دیموکراسی و سەربەستی و ئازادی بۆ نێو ریزەکانی حزبە سەرەکییەکانی سەر گۆڕەپانی کوردستان رابگوێزن و لەوێدا بە یەکبوونی و پێکەوە خەبات بکەن بە مەبەستی کۆکردنەوەی وزە و توانای لە بن نەهاتووی جەماوەر بۆ بەدیهێنانی ماف و داخوازییە رەواکانی گەلەکەمان.. بە تایبەتی کە تێبینی دەکرێ پەیڕەوی ناوخۆ و پرۆگرام و ئامانجەکانی زۆربەی هەرە زۆری ئەو حزب و لایەنانە ئەگەر سەد لەسەد یەکیش نەبن، ئەوە زۆر لەیەکترییەوە نزیکن و لە زۆر لایەن و رووەوە هاوشێوەن و جوداوازییەکی ئەوتۆیان تیادا بەدی ناکرێت. دەوجا با هەنگاوێکی ئازایانەی وەك ئەوەی (بزووتنەوەی میللی کوردستان) بهاوێژن و بچنەوە نێو ریزەکانی حزبە سەرەکییەکانی کوردستان بۆ ئەوەی ئاراستەی خەبات و تێکۆشانی جەماوەری فیداکاری کوردستان بەرەو یەکبوونی زێتر و کەمکردنەوەی ژمارەی حزب و گرووپەکانی

بێت، کە ئەمە کرۆکی بەهێزی و هۆکاری دەستەبەرکردنی سەرکەوتنە.

دەستخۆشی لەو هەنگاوە مێژوویی‌یەی (بزووتنەوەی میللی کوردستان) و سەرکردایەتی پارتی دیموکراتی کوردستان دەکەین و پیرۆزبایی گەرم لەگەلی کۆڵنەدەر و و چاوەڕوانی کوردستان دەکەین بۆ ئەم (مژدانە)یە هەروەکو چۆن بڕیاری حەکیمانەیان بە پێکهاتنیان لەسەر لیستی هاوبەش بۆ هەڵبژاردنەکانی هەردوو ئەنجوومەنی نیشتمانی عێراقی و کوردستانی، کە ئەمانە هەمووی هەنگاوی کردەنی و موژدەبەخشن بەرەو ڕێکخستنەوەی یەکجارەکی و یەکبوونەوەی نێومااڵی کورد و گەرەنتین بۆ پاراستنی ئەو دەستکەوتانەی بە خوێن وەرمانگرتوون لە سەرووپانەوە بڕیاری فیدراڵی و هەروەها بۆ دەستەبەرکردنی تەواوی مافە نەتەوەیی‌یە رەواکانی دیکەمانەوە، وەك گەڕاندنەوەی کەرکوك و ناوچە کوردیی‌یە تازە ئازادکراوەکان بۆ سەر ئیدارەی هەرێمی کوردستان و سڕینەوەی هەموو ئاسەوارەکانی بە عەرەبکردن و پاکتاوی ڕەگەزی و گێڕانەوەی کوردە دەرکراوەکان بۆ سەر زێدی بابوباپیرانیان و هەناردنەوەی عەرەبە هێنراوەکانی بۆ شوێنەکانی جارانیان. ئەم هەنگاوانەیش شوێن و پێگەی سەنگی کوردستان بەرامبەر ناوچەکانی دیکەی عێراق قایمتر و پتەوتر و بەهێزتر دەکات و لە کوردستانیشدا لە ئاکامی خراپی شەڕە پەڕۆ و ململانێی حزبایەتی بەرتەسك لەسەر کورسی و گرتنەدەستی دەسەاڵت بۆ ماوەیەك دوورمان دەخاتەوە و هەوڵی چەپەڵی دوژمنانمان بۆ درزخستنە نێو ریزەکانمانەوە نەزۆك و پووچەڵ دەکاتەوە، ئیتر دەست لەدەست و پەنا بەخوا.

هەولێر ٢٠٠٤/١٢/١٥

کادیر و رۆڵی کادیر لەنێو حزبدا

هەولێر ٢٠٠٧/٧/٢٧

ئاشکرا و بەڵگە نەویستە (کادیر) لەنێو هەر حزبێکی سیاسی و جەماوەریدا رۆڵی هەرە گرنگ و بایەخی تایبەتی خۆی هەیە و یەکێکە لە رەگەزە بنچینەییەکانی شیرازەی رێکخستنەکان و بونیادنان و تۆکمە و پتەوکردنی پێکهاتەی حزبەکەوە. بۆیەشە پارتی دیموکرتی کوردستان وەك حزبێکی رەسەنی مێژووی کورد، هەڵقوڵاوی نێوجەرگەی جەماوەر و خودان ئەزموونێکی دوورودرێژ، هەر لە زووێکەوە و بەتایبەتیش لە سەرەتای هەڵگیرسانی مەشخەڵی شۆڕشی مەزنی ئەیلولەوە، بە رێنمایی و سەرکردایەتی سیمبۆلی نەتەوایەتی و باوکی رۆحی و رابەری راستەقینەی بزاڤی کوردایەتی، ژەنەرالّ بارزانی نەمر، دەرکی بەو دەورە بایەخدارەی (کادیران) کردووە و

ئەوپەڕی گرنگیشی پێداوە و بە هەموو توانایەکەوە سەرجەم پێداویستییەکانی بۆ پەروەردە و مەشق پێدان و پێگەیاندنی کادیری لێوەشاوە و هەڵکەوتووی فەراهەم کردوون و زەمینەی لەباری بۆ خولقاندوون و لە گوێرەی بارودۆخ و کات و شوێندا دەرفەتی گونجاوی بۆیان ڕەخساندووە، هەر لەم سۆنگەیەشەوە چەندان خول و دەورەی سەرکەوتووانەی بۆ (کادیران) کردوونەتەوە و تەنانەت (پەیمانگەی کادیران)یشی کە سەر بە مەکتەبی سیاسییە دامەزراندووە و گرنگییەکی تەواویشی پێداوە. هەروەها گۆڤاڕێکی تایبەتیشی بەنێوی (کادیر) دەرچووانددووە و بەردەوامیشە. چونکە لە ئەنجامی ئەزمونگەل و بە تاقیکردنەوەی کردارەکی بۆی ڕوونبۆتەوە کەوا پاراستنی یەکێتی ریزەکانی و چەسپاندنی پرانسیپ و سەرەتاکان (مبادئی) و پتەوکردنی ڕێکخستنەکانی و پەیڕەوکردنی (پەیڕەو و پرۆگرمی حزب) بە شێوەیەکی ڕاست و دروست و ڕاپەڕاندنی ئەرك و فەرمانەکانی ڕۆژانەی و گەیشتن بە ئامانجە دیاریکراوەکانی (پارتی) تا ئەندازەیەکی زۆر پەیوەستن بە (بوونی کادیر)ی کارامە و لێوەشاوە و قاڵبووی بۆتەی خەبات و تێکۆشانی حزبەوە، کادیری شایستە و چست و چالاك و دڵسۆز، حزبەکەی لە سەرکەوتنێکەوە بۆ سەرکەوتنێکی تر هەردەم بەرەو پێشڕە دەبات، بە پێچەوانەی کادیری نەکارە و کەم ئەزموون و تەمبەڵ و خەمسارد کە حزب ڕووە و نسکۆ و هەڵدێر خلۆر دەکاتەوە!

(کادیران) هەروەك باسمانکرد لە ساڵەکانی شۆڕشی مەزنی ئەیلوولدا، ڕۆڵی ئێجگار کاریگەریان بووە، بەوپەڕی لەخۆبوردوویی و نەترسییەوە لەنێو شار و شارۆچکە و لە گوند و دێهاتەکاندا، چ ئەوانەی لە ناوچە ئازادکراوەکاندا بوونە، یان ئەوانەی هەر لە بن چەپۆکی خوێناویی سوپا و هێزە زەبەللاحەکان و دەسەڵاتی دوژمنی داگیرکەردا نااڵاندوویانە کە پێشمەرگە و دانیشتوانە تێکۆشەر و گیان لەسەردەستەکان بەردەوام گورزی گورچکبڕیان سرەواندووتە خۆفڕۆش و چڵکاوخۆر ئاغاکانیانەوە، نەیانهێشتووە

نـە بـە رۆژ و نـە بـە شـەو ئۆقـرە بگـرن و بـۆ سـاتێکیش چییـە ئاسـودەبن! ئـەو کادیـرە جەربەزانـە لـەو شـوێنانەدا هەرچەنـدە هەمیشـە و بەردەوامیـش ژیانیـان لـە مەترسـی دابـووە و مەرگـی ناوەخـت بەسـەر سـەریانەوە خولاوەتـەوە و ئەمـان شـێلگیرانەتر بـە ئەرکـی سەرشـانیان هەڵسـاون کـە بریتـی بـووە لـە هۆشـیارکردنەوە و بەرزکردنـەوەی وڕە و متمانـەی جەمـاوەر و پتەوکردنـی رێکخسـتن و پەرەپێدانـی پەیوەندییەکانیـان و پووچەڵکـردن و ڕەتکردنـەوەی دژە پڕوپاگەنـدەی نەیـار و ناحـەز و دوژمنـان و دەستنیشـانکردنی خائیـن و خۆفـڕۆش و ریسـواکردنیان، کۆکردنـەوەی ئابوونـە و یارمەتـی و کۆمـەک، کڕیـن و دەسـتەبەرکردنی تفـاف و ئازووقـە و چـەک و تەقەمەنـی و گەیاندنیـان بـۆ بنکـە و بارەگاکانـی پارتـی و شـۆڕش، ئاگادارکردنـی سـەرکردایەتی لـە سـەرجەم بارودۆخـی ناوچـە و دەڤـەرەکان لـە هـەر جموجۆڵێکـی گومانلێکراوانـەوە، هەروەسـا بەرێکوپێکـی دابەشـکردنی یارمەتییەکانـی شـۆڕش بەسـەر ماڵـە شـەهیدان و خێزانـی پێشـمەرگەکان و لێقەوماوانـی شـۆڕش و باروبووکردنیـان بـە نهێنـی. لەمانەیـش زیاتـر هەوڵـدان بـۆ کردنـەوەی قوتابخانـە و فێرگـە و بنکـەی تەندروسـتی و دەسـتەبەرکردنی نـۆژدار و داودەرمانـی پێویسـت و وانەگوتنـەوە و قەڵاچۆکردنـی (نەخوێنـدەواری) و پێشکەشـکردنی ڕێنمایـی و ئامـۆژگاری لەبـارەی لـەش سـاخییەوە، بڵاوکردنـەوەی زانیـاری بەکەڵـک و ڕۆشـنبیری کۆمەڵایەتـی و نیشـتمانی، هەروەهـا چارەسـەر و بڕاندنـەوەی کێشـەکانی هاووڵاتییـان و نەهێڵانـی دوژمنایەتـی و دووبەرەکـی و ئاشـتکردنەوەی خێزانـە پێکناکـۆک و دوژمنـدارەکان.

ئەمانـە و بگـرە زیاتریـش لەمانـە کـراو فەرمانـی ڕۆڵـە ئـازا و بـە جـەرگ و شۆڕشـگێڕ و خەباتـکارەکان کادیـرە چالاکەکانـی پارتـی بـوون لـە سـەردەمەکانی پێـش ڕاپەڕیـن و سـاڵانیس هـەردوو شۆڕشـی ئەیلـوول و گوڵانـدا.

ئەرکەکانـی (کادیـر) چەنـد گرنگـن ئەوەنـدەش سـەخت و دژوارن و بـە سـانایی هـەر کەسـێ نابێـت بـە (کادیـر) چونکـە بـەر لـەوەی ئـەو کەسـە ببـێ بـە

(کادیـر) دەبـێ چەنـد خەسـڵەتێکی تیـادا بێتـەدی، گرنگترینیـان ئەمانـەن:

(کادیر) وەکو ئەندامێکی (نەختی) کۆن و پێشکەوتووی حزب پێویستە:

خاوەنـی ئەزموونێکـی زۆر و تاقیکردنـەوەی هەمـە چەشـنە و مێشـکێکی کـراوە بێـت، خوێنـدەوار و رۆشـنبیر، بـە تایبەتـی شـارەزای مێـژووی کـۆن و نوێـی گەلەکـەی و دێرۆکـی بزاڤـە نشـتمانیەکانی دەوروبەریـش بێـت و سـەری لـە سیاسـەتی نێونەتەوەیـی و نەزمـی نوێـی ئیمـڕۆی جیهـان دەرچێـت. دەبـێ پشـوو درێـژ، زیـرەك و تێگەیشـتوو، هێمـن و بیرمەنـد و لەسـەرخۆ، چاپـۆك، چسـت و چـالاك، ئازاونەتـرس و بەهەڵوێسـت و و بەرچاوفـراوان بـێ، شـارەزای ناوچەکـە و ئـاگاداری دابونەریتـی کۆمەڵگـە و فۆلکلـۆر و کەلتـووری کـوردەواری بـێ، هـەم پێشـڕەو رێ نیشـاندەر، هـەم خزمەتـکاری جەمـاوەر بێـت. کادیـری سـەرکەوتوو پێویسـتە بـکارێ لـەروودواوی کتوپـڕ لـە کاتـی تەنگانـە و لێقەومانـی لـە نـاکاودا هەڵوێسـت وەربگرێـت و بڕیـار بـدات.. سـنگی بکاتـە گەنجینـەی نهێنییەکانـی حـزب و رێـزی خەڵـك بگـرێ و بـە چـاوی سـووك سـەیری کـەس نـەکات و خـۆی پـێ لەکـەس گەورەتـر نەبێـت. کەسـایەتییەکی ئاسـایی و بەهێـزی هەبـێ، خووڕەوشـتی ئێجـگار بـەرز و بێگـەرد، زمـان و دەسـت و داوێـن پـاك، قسـەزان و زبـان پـاراو، رووخـۆش و سـەنگین، تابکـرێ دۆسـت و لایەنگـران بـۆ حـزب پەیـدا بـکات و دروشـم و ئارمانجەکانـی حزبەکـەی بـۆ کۆمەڵانـی خەڵـك روون بکاتـەوە. پێوەندیـی بـە حـزب و کۆمەڵەکانـی دیکـەوە رێکوپێـك بـێ و لەتـەك پارێزگاریـی و داکۆکـی لـە حزبەکـەی خۆیـەوە بـاوەڕی تـەواوی بـە فـرە حزبـی و بـە دیموکراتییـەت و بـە مافەکانـی مـرۆڤ هەبێـت.

کادیـری دڵسـۆز و راسـتەقینە هـەردەم بەرژەوەندییەکانـی حزبەکـەی لـە سـەرووی بەرژەوەندییەکانـی خودیخۆیـەوە و بەرژەوەنـدی گشـتی نەتـەوە و نیشتمانەکەشـی لـە سـەرووی بەرژەوەنـدی بەرتەسـکی تاکـە حزبێکـەوە دادەنێـت.

کادیـری چـالاك ئەگـەر لایەنـی کـەم زمانێکـی بێگانـەش بزانێـت خـراپ نییـە و

پێدەڤێت ئەوەندە توانا بێت بکارێ بە گوێرەی لۆژیك (مەنتیق) بە وتووێژ و گفتوگۆی زانستیانە قەناعەت بە بەرامبەر بهێنێ و لە گۆڕەپانەکانی دانوسان دا بە زانایی و لێهاتوویی گۆی خۆی بباتەوە.

ئەمانەی سەرەوە چەند مەرج و خەسڵەتێکی پێویستن بۆ کادیرانی حزب، ئەو کادیرەی بیەوێ پسپۆر و سوودبەخش و سەرکەوتوو بێت نابێ لەم خەسڵەتانە بێ بەش بێت. ئیتر سەرکەوتن و پایەداریی بۆ پارتی دیموکراتی کوردستان، حزبی سەرجەم تووێژە نیشتمانییەکانی جەماوەری خەباتکاری کوردستان. درود بۆ سەرجەم شەهیدانی ڕێگای ڕزگاری کورد و کوردستان. سڵاو بۆ هەموو (کادیر)ێکی دڵسۆز و سەرکەوتوو.

هەر نەمر بێت یادی پێشمەرگە دێرینە قارەمانەکان.

پارتی له تاراوگەوە بۆ لوتکەی دەسەڵات

٢٠٠٦/٨/١٤

بارزانی نەمر، دوای چەندین راپەڕین و شۆڕشی چەکداریی دژ بەداگیرکارانی کوردستان و وەشاندنی گورزی گورچکبڕ لە هێزەکانی حکومەتە بەکرێگیراوەکانی عێراق، لە ئەنجامی بەشداریکردنی کاریگەرانەی هێزی ئاسمانیی بەریتانیاوە و بۆمبارانکردنی بێ بەزەییانەی گوند و دێهاتەکانی دەڤەرەکە و سووتاندنی تەڕ و هیشک پێکەوە، هەروەها بە مەبەستی کۆمەك پێکردن و داکۆکی لە کۆماری ساوای تازە دامەزرێنراوی کوردستان لە مەهاباد و پشتگیری لێکردنی تەواوی ئەو خەونە لەمێژینەی بەدیهاتووی گەلی کورد، بڕیاریدا روو لە کوردستانی خۆرهەڵات بکات.

لەوێشدا خۆیی و پێشمەرگە بەجەرگ و قاڵبووەکانی شەڕی پارتیزانی و

رووبەڕبوونەوەی لەشکردا رۆڵی هەرە کاریگەر و مەردانەیان نواند و تا دوا هەناسە بەرگری و داکۆکیان لێکرد.

هەر لەوێشدا رۆژی ١٦ی ئابی ١٩٤٦ بارزانیی نەمر بڕیاری دامەزراندنی پارتێکی پێشڕەوی نەتەوەیی جەماوەریدا کە لەو قۆناغە مێژوویە پڕ لە رووداوە ناسکەدا پێویستییەکی ئێجگار گرنگ و خوازرابوو. ئاوەها (پارتی دیموکراتی کورد) کە لە دایکبوو بەوەش خەباتی نەتەوەیی گەلی کوردستان پێی هاویشتە قۆناغێکی سەردەمیانەی رێکخراوەیی رێکوپێکی خاوەن بەرنامە و پرۆگرام و پێڕەوی دیارەوە، هەر لە دەستپێکی ئەو رۆژە پیرۆزەوە تا بە ئیمڕۆ دەگات، بەبێ ماندووبوون و وەستان و پشوودان لە تێکۆشین دایە و لەم رێگە پیرۆزەدا سەدان هەزار قوربانی داوە و هەر بەردەوامیشە.

دوای رووخانی کۆمارە کۆرپەکەش بە پیلانی دوژمانی گەلە ستەملێکراوەکەمان و خۆبەدەستەوەدانی پێشەوا قازی محەمەد و هەڤاڵەکانی و لە سێدارەدانیان، بارزانی نەمر و ٥٠٠ لە جەنگاوەرە قارەمانەکانی لە پاش شەڕی سەختەی دەستە و یەخە و دەربازبوون لە چنگی هێزی هەر سێ دەوڵەتەکانی ئێران، ئێراق و تورکیا و پەرینەوەیان رۆژی ١٨ی حوزەیرانی ١٩٤٧ لە ئاوی (چۆمی) ئاراس لە یەکێتی شورەوی ئەوسا وەك پەنابەر وەرگیران و بۆ ماوەی نزیکەی ١٢ ساڵ لەوێدا لە سۆنگەی سیاسەتی چەوت و دیکتاتۆریانە و نامرۆڤانەی ستالین و داروودەستەی باقرۆڤی رەگەزپەرست و هاوشێوەکانیانەوە تاڵاو و چەرمەسەریی تاراوگەیان چێژا. وەلێ کۆڵیان نەدا و هەر بە هیوای خۆری ئەو ساتەوەختەوە بوون کە سەربەرزانە بگەڕێنەوە بۆ نیشتمان و بێنەوە نێو کۆڕی خەبات، بۆ وەدەستهێنانی مافەکانی نەتەوە و رزگارکردنی نیشتمان.

ئەوە بوو دوای سەرکەوتنی شۆڕشی ١٤ی تەممووزی ساڵی ١٩٥٨ و گەڕانەوەی سەربەرزانەیان بۆ زێدی بابوباپیرانیان کە پێشوازییەکی جەماوەرییانەی

ئەوەندە گەرم و بێ وێنەیان لە لایەن تێکڕای دانیشتوانەوە بە عەرەب و تورکمان و ئاشووری و کلدان و کوردەوە هەر لە بەندەری فاو و بەسرە و بەغداوە تا گەیشتنەوەیان بە کوردستانی پڕ لە شاخ بۆ سازکرا کە لە مێژووی ئێراقدا هەرگیز رووینەدابێت.

ئەوجا کورد و پارتی و بارزانی بە هەموو توانستێکەوە پشتگیری و داکۆکیان لە شۆڕش و کۆمارە تازەکە و سەرکردەکەی (عەبدولکەریم قاسم) کرد و ماوەیەك نێوانی کورد و کاربەدەستان زۆر خۆش و دۆستانە بوو، بە تایبەتی کە لەمادەدە (٣)ی دەستوری کاتیدا دان نرابوو بە هاوبەشی (کورد و عەرەب لە عێراقدا) و هەندێکیش چاکسازیی لە کوردستان (وێڕای عێراقیش) ئەنجامدرا.

کەچی دوای یەکدوو ساڵ بە فیتی ناحەز و شۆڤینی و کۆنەپارێزان ئەو پێوەندییە درزی تێکەوتوو سیاسەتی حکومەت لە هەمبەر هێزە نیشتمانی و دیموکراتییەکانی ئێراق و کوردستان و پارتی بە تایبەتی گۆڕانی سەلبی بەسەرداهات و کورد ناچار کرا بۆ داکۆکیی لە بوونی خۆیی پەنا وەبەر چەکهەڵگرتن و بەرپاکردنی شۆڕش بەریت. ئەوە بوو شۆڕشی ١١ی ئەیلوولی ساڵی ١٩٦١ هەڵگیرسا.

لە ٨ی شوباتی ١٩٦٣ کودەتای حزبی بەعس رووید، عەبدولکەریم قاسم و هاوڕێکانی لە نێو بران و سیاسەتی قەتل وعامی شیوعیی و چەپەکان راگەیەنرا و حەرەس قەومی پێکهێنرا. بەڵام بۆخۆ قایمکردن و چەسپانی دەسەڵاتەکانیان ماوەیەکی کورت لەگەڵ سەرکردایەتی شۆڕشی کوردستان پشی پشیانکرد، وەلێ هەندەی نەخایاند و رووی دزێوی راستەقینەیان ئاشکرابوو، ئەمجارە زۆر تووندتر پەلاماری کوردستانیان دایەوە. لەو ماوەیەشدا شۆڕشی کورد کە بە دەمانچە و تاپڕ و (ساچمە) و تفەنگی برنۆ و کلاشینکۆفی دەستکەوت دەستیانپێکردبوو لە هەڵکشان و داکشاندابوو، جارەها زەبری

کوشندەی دەوەشاندە دوژمن و پانتایی فرەوانی لە خاکی نیشتمانی ئازاد دەکرد. جاری واش دەبوو پاشەکشێی دەکرد و ناوچەکانی ژێر دەسەڵاتی بەرتەسك دەبووەوە. هەر لەو سەروبەندەشدا جارەها گفتوگۆ و دانوستان لە نێوان سەرکردایەتی شۆڕش و میریدا بە مەبەستی گەیشتن بە چارەسەری ئاشتیانەوە ئەنجام دەدرا و ئاگربەستێك بڕیاری لێدەدرا. لێ دواتر کە هێزە فشۆڵەکانیان رێکدەخستنەوە حکومەت دەستی بە هێرشبردن دەکردەوە.

سەرەنجام ساڵی ١٩٧٠ رێککەوتننامەی ١١ی ئاداری مێژوویی مۆرکرا و تیایدا بۆ یەکەمجار دانرا بە مافی (ئۆتۆنۆمی- خودموختاری) بۆ کوردستان و چوارساڵ کورد لەسەر خاکی خۆی سەروەر و پارتی و سەرکردایەتی شۆڕش حوکمڕان بوو، لێ دوای پیلانە شوومەکەی (جەزائیر) لە ١٩٧٥/٣/٦ لە نێوان سەددام حوسێن و شای ئێراندا بە ئامادەیی و دەست لە پشتدانی ئەمەریکا لە ڕێی (هەنری کیسەنجەر)ی وەزیری دەرەوەیانەوە بڕیاری لەنێوبردنی شۆڕشی ئەیلوول درا و بەوە گەلی کوردستان و شۆڕشە بەهێزەکەی دووچاری ساماناکترین نسکۆبوونەوە. بەڵام ئەوەندەی نەبرد شۆڕشی گوڵان و شۆڕشی نوێی یەکێتی نیشتمانی کوردستانیش هەڵگیرسانەوە و پێشمەرگە هاتنەوە گۆڕەپانی خەبات و بەربەرەکانێی خوێناوی و گەلی ستەملێکراو هەناسەیەکی ژیانەوەی هەڵێنایەوە. دواتر بارزانی نەمر لە ئەنجامی نەخۆشیی لە ئەمەریکا ماڵئاوایی کرد و رۆڵە نەبەز و قارەمانەکانی درێژەیان بە رێبازەکەی دایەوە. بۆیەکا سیاسەتی بە سوتماك کردنی کوردستان لەلایەن حکومەتی بەعسەوە راگەیەنرا. لەلایەکی تریشەوە مخابن، شەڕی خۆبەخۆیی حزب و لایەنە کوردستانییەکان دەستی پێکرد.

پێشتریش لە ١٩٧٤/٤/٢٤ دا قەڵادزێ و هەڵەبجەی شەهید بۆمباران کران و دواتر کیمیابارانی هەڵەبجە لە ١٩٨٨/٣/١٦ دا و کیمیابارانی دۆڵی بالیسان و شێخ وەسان لە ١٩٨٨/٤/١٥ و ئەنفالە بەدناوەکان بە هەر چوار بەشیانەوە

لـه ١٩٨٨/٤/١٤ وه پێشـترێ ئەنفالکردنـی ٨٠٠٠ بارزانـی لـه ١٩٨٣/٧/٣١ جگـه لـه شـەڕی ئێـراق و ئێـران کـه ٨ سـاڵی ڕەبەقـی خایانـد و وێرانکردنـی پـتر لـه ٤٥٠٠ گونـد و ڕاگوێزکردنـی زۆرە ملێـی ١٨٢ هـەزار مرۆڤـی کـورد لـه ژن و منـداڵ و پیرۆپەککەوتـه و بێتـاوان.

دوای داگیرکردنـی کوێـت و ڕاپەڕینەکـەی بەهـاری ١٩٩١ و ئازادکردنـی زۆربـەی خاکـی کوردسـتان و شـارەکان بـه شـاری کەرکووکـی ئازیزیشـەوە، پاشـانیش گەڕانـەوەی هێـزە داپڵۆسـێنەرەکانی رژێـم و کـۆڕەوی ملیۆنـی و دامەزراندنـی ناوچـەی (نـەوای ئـارام) لەلایـەن نەتـەوە یەکگرتووەکانـەوە و شـەڕەکانی خواکـورك و کـۆڕێ و ئەزمـەڕ و شـوێنەکانی تـر، دامەزراندنـی (بـەرەی کوردسـتانی) و گەڕانـەوەی خەڵکـی خۆراگـر و دابەزینـی دووبـارەی هێـزی پێشـمەرگە و ئازادکردنـەوەی شـوێنەکان و کێشـانەوەی سـوپا و هێـزی ئیداراتـی حکومەتـی بەغـدا و ئەنجامدانـی هەڵبـژاردن و پێکهێنانـی پەرلەمـان و دامەزراندنـی یەکـەم کابینـەی حکوومەتـی هەرێمـی کوردسـتان و ڕووبەڕووبوونـەوەی دوو ئابڵوقـەی ئابـووری و سیاسـی و ڕۆشـنبیری رژێـم و (UN) بەیەکـەوە. ئەوجـا دووبـارە شـەڕی نەگریسـی براکوژیـی، دواتـر جەنگـی ئازادکردنـی ئێـراق بەسـەرکردایەتی ئەمەریـکا و هاوپەیمانـان و ڕووخانـی حکومەتـی بەعـس، لـه ٩ی نیسـانی ٢٠٠٣دا.

ئەمانە زۆر بە کورتی مشتێ لە خەرواری ڕووداوەکانی کوردستان بوون.

ئێسـتەیش دوای ٦٠ سـاڵ تەمـەن و تێکۆشـین و بەرخـۆدان و قوربانـی و ڕاپەڕیـن و شـۆڕش، بـه سـەرکەوتن و نسـکۆوە پارتیـی و کـورد بـه حزبـه تێکۆشـەرەکانێوە، لـه کوردسـتان و ئێراقیشـدا ئیمـڕۆ باڵادەسـت و لـه تڕۆپکـی (لووتکـه)ی دەسـەڵاتدان. ئەوەتـا هێـژا مەسـعود بارزانـی سـەرۆکی پارتیـی و سـەرۆکی هەرێمـی کوردسـتانە و ڕێـزدار مـام جـەلال تاڵەبانـی سـکرتێری گشـتی یەکێتـی نیشـتمانی کوردسـتان (یەکێـك لـه ئەندامـه خەباتـکارە هـەرە چالاکـه دێرینەکانـی پارتـی وەختـی خـۆی) سـەرکۆماری ئێراقـی فیدراڵـه، لـه هەمانکاتیشـدا سـەرۆکایەتی حکومەتـی هەرێـم

و پەرلەمانی کوردستان و سەرجەم دامودەزگاکانی وڵاتیان لەدەستدایە، خاوەنی لەشکرێکی پێشمەرگەی مەشقدار و بە ئەزموون و قاڵبووی شەڕی رزگاریی وشووڕەی پۆڵایینی قایمی نیشتمان و دەستکەوتە بە نرخەکانیتی و گەلی کورد (لەڕێی ئەو حزبانەیەوە) لایەنی هەرە بەهێزی دروستکردنەوە و لەنگەر راگرتنی ئێراقێکی نوێی فیدراڵ و دیموکرات و ئاشتیخواز و گەشەسەندووە کە دەبێتە نموونەیەکی دەرەوشاوە بۆ وڵاتانی دەوروبەر، هەروەها فاکتەری سەقامگیری و بەرقەراربوونی ئاشتی و ئاساییش لە ناوچەی رۆژهەڵاتی ناویندا.

بەراستی مێژوویەکی پڕ لەسەروەریی و شکۆدارە، لە دامەزراندنەوە لە رۆژی ١٩٤٦/٨/١٦ دا لە تاراوگەوە بۆ لووتکە و ترۆپکی دەسەڵات لە ٢٠٠٦/٨/١٦ لە کوردستانیش و لە ئێراقیشدا واتە بە ٦٠ ساڵ.

هەزاران هەزاران درود و سڵاو بۆ گیانی پاکی سەرجەم شەهیدانی ئەم ڕێبازە بەرز و پیرۆزە و پڕ لە شانازییە، بە تایبەتی گیانی بەرزەفڕی بارزانی نەمر، سونبولی کوردایەتیی و تێکۆشان و هەموو ئەو فیداکارانەی گشت حزب و لایەنەکان کە خوێنی خۆیانیان بەخشی بەگەل و نیشتمان بۆ هێنانەدی رۆژێکی وەکو ئیمڕۆمان.

بەردەوامیی و پتەوبوون و سەرکەوتن بۆ یەکگرتوویی هێزە خەباتکارەکانی کوردستان و ڕێکخستنەوەی ئێکجارەکی نێوماڵی کورد لە پێناو چەسپاندن و پترکردنی دەستکەوتەکانماندا و گەیشتن بە تەواوی ماف و ئامانجە ڕەواکانی دواییین قۆناغی سەربەخۆیی بوونمان، هەر شەکاوە بێت ئاڵا ڕەنگینەکەی کوردستان.

۱۹ی حوزەیرانی ۱۹٤۷ کارەساتیشە و سەروەریشە

بـە هاتنـەوەی رۆژی ۱۹ی حوزەیـران (۵۷)ەمیـن سـاڵیادی رووداوێکـی زۆر ناخـۆش و خەمنـاك بەسـەر کوردسـتاندا تێدەپەڕێـت، ئەویـش سـاڵیادی لـە سـێدارەدانی چـوار ئەفسـەرە قارەمانەکانمانـە، راسـتە لـەو رۆژەوە بـەدواوە میللەتـی کـورد ئەوەنـدەی نەگبەتـی و کارەسـاتگەلی سـەخت و دڵتەزێنـی- وەك کیمیابـاران- جینۆسـاید ئەنفـال، راگواسـتن و گـۆڕی بـە کۆمـەڵ و بـە عارەبکـردن- دیـوە و هینـدە کوشـتوبڕ و وێرانکاریـی و تاوانـی دژ بـە مرۆڤایەتـی و نـاڕەوای دەرهـەق کـراوە کـە تاوانـە دڕندانەیـی و پـڕ لـە شـەرمەزارییەکەی لـە سـێدارەدانی ئـەو چـوار رۆڵـە خوێنگـەرم و شۆڕشـگێڕە نەبەزانـە بـە دەسـتی جەللادەکانـی دوژمـن بـە کـورد لـەو سـەردەمیدا لـە چاویـان دا وەکـو (قەتـرە بـە دەریایـەك) وایـە وێـڕای

ئەمانەش هەمووی هەرگیز ئەو یادەوەرییە گرنگی خۆی لەدەست نادات و لە نرخ و بایەخی کەمنابێتەوە، لەبەر زۆر هۆ کە ئەمانە هەندێکیانن.

لەلایەکەوە، شەهیدان مستەفا خۆشناو، عیزەت عەبدولعەزیز، خەیرولا عەبدولکەریم و محەمەد مەحمود قودسی یەکەمین دەستەی ئەفسەرانی کورد بوون پێوەندیی راستەوخۆی رێکخستنیان بە حزبی هیوا و پارتی و بە شۆڕشی کوردەوە (بارزان) هەبووە، بە کردەنی بەشداریان لە شۆڕش و دواتریش کۆماری کوردستان لە مەهاباد و هێزەکانی ئەرتەشی شاهەنشاهی ئێرانەوە بە هاوکاری و یارمەتی لۆجیستی وپیلانەکانی ئەمەریکا و بەریتانیا و خۆ لێ بەخاوەن نەکردنی شۆرەوییەوە جێبەجێکرا، هەر لەسەر وەعد و پەیمانی حکومەتی کۆنەپەرست و دژ بە کوردی ئەوسای عێراق کە (لێبوردنی) بۆ دەرکردبوون، گەڕابوونەوە بۆ عێراق و خۆیانیان دابوو بەدەستەوە- بە پێچەوانەی رەئیس بەکر عەبدولکەریم حەوێزی کە هەرگیز خۆی نەدا بەدەستەوە و رزگاری بوو، ئەوە بوو وێڕای ئەو لێخۆشبوون و بەڵێنە ساختە و درۆیانەیان لە بەرەبەیانی ئەو رۆژە سامناکەدا ١٩ی حوزەیرانی ١٩٤٧ هەر چواریان هەڵواسین و شەهیدیان کردن و تەرمە پیرۆزەکەیان هەریەك بۆ زێدی خۆیان، ئامێدی و هەولێر و سلێمانی ناردنەوە، بۆ؟ چونکە هەر رۆژێك لەو ئانوساتە پڕ لە مەغزایەدابوو کە (بارزانی نەمر) و هەڤاڵەکانی (٥٠٢ جەنگاوەری هەرە دڵسۆز و نەبەز) لە مەسیرەیەکی ئەفسانە ئاسای بێ وێنەدا بە شەڕ و بەرگریکردن گیانی خۆیان لە چنگی هێزەکانی ئێران و تورکیا و عێراق دەرباز کردبوو، سەرکەوتووانە و بە سەلامەتی لە (چۆمی ئاراس) پەڕیبوونەوە و گەیشتبوونە نێو خاکی یەکێتی شۆرەوەی ئەوسا، ئەویش زەبرێکی گورچکبڕ بوو بۆ خواست و نیازی گڵاو و پیلانە دزێوەکانی دوژمنانی کورد ئەوانەی بە خەیاڵی پووچی خۆیان بە تەمای لەنێوبردنی ئەو سەرکردە قارەمانە هەڵکەوتووە و پێشمەرگە گیان لەسەر دەستەکانی

و کوژاندنەوەی بزووتنەوەی رزگاریخوازی گەلی کوردبوون، بەو پەڕینەوەیە مێژوویی‌ەی جەنگاوەرەکان سەرجەم ئاواتە پیسەکانیان هەرەسی هێناو، لە بەرامبەریشدا وەی جەماوەری کوردی لە ناوەوە و دەرەوەدا چەندین پلە بەرەو بەرزی بردو ئاهێکی هیوابەخشی وەبەر کۆمەڵانی بێ ئومێدکراوی خەڵکیدا هێنایەوە، ئەوجا دوژمنە داخ لە دڵەکانی کورد، نۆکەران و ئەلقە لە گوێیانی کۆلۆنیالیزمی ئەو رۆژگارەی بە مەبەستی ئەوەوە کە لەبایەخی ئەو سەرکەوتنە – پەڕینەوەیە- کەمکەنەوە و رای گشتی بووژاوەی کوردان بە کارێکی دیکەوە خەریك بکەن و نەهێڵن- بە خەیاڵی نەزۆکی خۆیان- کورد چێژ لەو سەرکەوتن و ژیانەوەیان وەربگرن، هەڵسان بە لە سێدارەدانی ئەو چوار ئەفسەرە قارەمانانە و شەهیدیان کردن. لەلایەکی دیکەوە پاڵەوانەکان بە رەفتار و هەڵوێستی هەرە بەرزی شۆڕشگێڕانەیان ساتی ئیعدامکردنەکەیاندا کە:

یەکەم: بێ باکانە و بەبێ ترس و سڵەمینەوە لە مردن چوونە بەر پەتی سێدارەوە ئەو ئەنجامەیان بە شەڕەفێکی مەزن و بە ئەنجامدانی ئەرکێکی پیرۆزی نیشتمانیی لە قەڵەمدا.

دووەم: لەو پەیامە پیرۆزەیاندا کە تەنیا چەند ساتێ بەر لە هەڵواسینیانەوە بە دەم هۆتافکێشان بە ژیانی کورد و کوردستان و مردنی دوژمن و ناحەزان ئیمزایانکردبوو راشکاوانە داوا لە رۆڵەکانی کورد دەکەن یەکبگرن، لەسەر خەبات و تێکۆشان بەردەوام بن و خۆیان بە فیدای گەل و نیشتمانیی بکەن. هەر بۆ وەبیرهێنانەوەش پێمواید ناجۆر نابێ گەر بڵێین (مانگی حوزەیران) هەروەکو زۆرینەی مانگەکانی دیکەی ساڵ – لێوانلێوە لە رووداوگەلی تۆقێنەر و کارەساتهای دڵتەزێن بۆ گەلی کوردستان، ئەوەتا هەر بۆ نموونە:

رۆژی ١٩ی حوزەیرانی ١٩١٩ مەلیك مەحموودی حەفید- مەلیکی

کوردستان- لە شەڕی دەربەندی بازیان لەلایەن هێزەکانی ئینگلیز و جاشە خۆفرۆشەکانەوە بە دیل گیراوە.

لە ٢٧ی حوزەیرانی ١٩٢٥ شۆڕشگێڕی کورد (شێخ سەعیدی پیران) لەسێدارە دراوە.

لە ٥ی حوزەیرانی ١٩٢٦دا ویلایەتی مووسڵ (کوردستانی باشوور) بەبێ ڕەزامەندی کورد خرایە سەر عێراق.

١٩ی حوزەیرانی ١٩٥٠ ڕۆژی کۆچی دوایی شاعیر و ڕۆژنامەنووس و نیشتمانپەروەری کورد (پیرەمێرد)ە.

له ٢١حوزەیرانی ١٩٣٠ دا شۆڕشگێڕی کورد (سمکۆ شکاك) شەهید کرا.

٩ی حوزەیرانی ١٩٦٣ لە سلێمانی ٨٣ ڕۆڵەی نیشتمانپەروەری بێ تاوانی کورد زیندە بە چاڵ کران.

لە ١٠ی حوزەیرانی ١٩٦٣ دا بەناوی (نزهة فی الشمال) بە نیازی کوژاندنەوەی ئێجگارەکی شۆڕشی کورد و لە نێوبردنی بزاڤی ڕزگاریخوازی کورد (بە خەیاڵی خاوی خۆیان) حزبی بەعس شەڕی دژی کورد دەستپێکردەوە.

ڕۆژی ١٨ی حوزەیرانی ١٩٦٢ کۆچی دوایی شاعیری نەتەوەیی ناوداری کوردی شاری کەرکوك (ئەسیری)یە.

لە ٢٢ی حوزەیرانی ساڵی ١٩٦٣دا خەباتکار و مێژوونووسی کورد (ئەنوەر مائی)شەهید بوو.

٢٦ی حوزەیرانی ساڵی ١٩٧٢ کۆچی دوایی هونەرمەندی گۆرانیبێژی کورد (حەسەن زیرەك)ە.

لە ٢٥ی حوزەیرانی ١٩٨١دا نووسەر و شاعیر و خەباتگێڕی سەرکردە (سەیدا ساڵح یوسفی) لە بەغدا تیرۆرکرا.

ڕۆژی ١٦ی حوزەیرانی ١٩٨٢ کۆچی دوایی نووسەری کورد (مامۆستا سادق بەهائەدین)ە.

لـه ١٣ی حوزەیرانـی سـاڵی ١٩٩٢ دا نووسـەر و کەسـایەتی نـاسراوی کـورد (خاتـوو رەوشـەن بەدرخـان) کۆچـی دوایـی کـردووە.

ئەمانـە مشـتێکی خـەرواری رووداوە ناخۆشـەکانن کـە لەمانگـی حوزەیـران دا بەسـەر کـورد و گەلـی کوردسـتان بەگشـتی داهاتـوون.

ئیـتر لـه (٥٧)ەمیـن سـاڵوەگەڕی لـه سـێدارەدانی ئـەو چـوار ئەفسـەرە نەبـەز و قارەمانانـەدا درود و سـڵاو و ڕێـزی وەفـاداری بـۆ گیانـی پاکـی سـەرجەم شـەهیدە سـەربەرزەکانی ڕێـگای رزگاری کـورد و کوردسـتان لەسـەرووشـیانەوە (بارزانـی نەمـر) دەنێریـن، بەڵێنیـش تـازە دەکەینـەوە کـە بـۆ وەدیهێنانـی ئامانجـە پیرۆزەکەیـان (مافـە رەواکانـی گەلـی کوردسـتان) لەسـەر هەمـان ڕێبـازە پیرۆزەکەیـان بـەردەوام بیـن و لـەو ڕێیـە پـڕ لـە شـکۆمەندییە لانەدەیـن.

سـەرکەوتن بـۆ گـەل و مـردن و سەرشـۆڕی بـۆ دوژمنـان و پیلانگێـڕ و ناحەزانـی کـورد.

نامەیەکی کراوە

بۆ بەڕێزان:
هەڤاڵی تێکۆشەر مام جەلال
هێژا کاك مەسعود بارزانی

بەڕێزان: دوای ئەوپەڕی خۆشەویستی و نەوازش و سڵاو، چاو لێ سووركردنەوە و هەڕوگیڤ و قونەشەڕ و بڕوبیانوو بەیەکدی گرتنی ئەم دواییەی برادەر و لایەنگرانی هەردوو باڵە سەرەکیی و پێشڕەوەکانی بزاڤی رزگاریخوازانەی گەلی کوردستان (ی.ن.ك و پ.د.ك) دڵی من و دەشتوانم بڵێم دڵی سەرجەم رۆڵە دڵسۆز و بە شەرەفەکانی گەلەکەمان پەست و خەفەتبار کردووە، تارمایی خستۆتە سەر گڵێنەکانمانەوە و دێوەزمەی ترسێکی گورچکبڕ

و تۆقێنەر دەمانتاسێنێ و خەریکە بێنەقاقای هیواکانمان بگرێت و تروسکەی ئاواتەکانمان بکوژێنێتەوە و ژیانمان لێ تارو تاڵ بکات!

جا زۆر بەڕێز مام جەلال، بەیادی دەیان شەوی بەیەکەوە دانیشتن و کۆبوونەوە دێرینە نهێنییەکانی پەنجا ساڵ بەر لە ئێستای شانەکەی پارتیمان لە ماڵە شکۆدارەکەی لانکەی خەباتی نەپساوەی کوردایەتیی راستەقینەی خۆتاندا لە کۆیە و بەیادی برایەتیی و دۆستایەتیی و هاوڕێیەتی هەرە بێ گەرد و پیرۆزی ئەو ساتانەی تەمەنی هەرزەکاریی و لاوییمانەوە، بە یادی تێکڕای یادگارە تاڵ و شیرینەکانی ئەو رۆژگارە بەهادارانەمانەوە.

زۆر بەڕێز کاك مەسعود: بەیادی هەموو ئەو بیرەوەرییە هەمیشە زیندووانەی لەگەڵ باوکی بەڕێزتانا، باوکی هەموو کوردێکی نیشتمانپەروەر، سەرکردەی قارەمان بارزانی نەمردا کە پەنجا ساڵە و تا مردنیش هەروەك پێشمەرگەیەکی بە ئەمەگی رێبازە پیرۆزەکەی دەمێنمەوە، رێگە بەخۆم دەدەم ئەم نامە ئێجگار بە پەلەیەتان پێشکەش بکەم و لەناخی دڵەوە، بە ناوی چارەنووسی کوردستانەوە داواتان لێبکەم بفەرموون هەر ئێستێ و تازووە فەرمان بە راگرتنی ئەم پشێویی و درِدۆنگیی و نیمچە دووبەرەکییە بدەن و بە کۆڕایی چاوی دوژمنان، رێبازە بەسوودەکەی برایەتیی و تەبایی و هاوپەیمانێتی راستەقینە و رێکەوتنە ستراتیژییەکەی نێوان (یەکێتی و پارتی) بگرنەوە بەر.. چونکو خوانەخواستە نەك هەر چوار ملیۆن، بەڵکو ئۆباڵی ئاینده و چارەنووسی پتر لە (سی میلیۆن) هاوڵاتی ستەمدیدە و بێکەسی کوردستانی داگیرو لەتکراو لە ئەستۆی ئێوەدایە. ئاشکرایەش ئەم بارەئاڵۆزە تەنیا بە لەبارچوونی ئەزموونە ساواکە و لە دەستدانی سەرجەم دەستکەوتەکانی شۆڕش و راپەڕینە مەزنەکەی گەلە قارەمانەکەمان و بە فیڕۆچواندنی خوێنی گەشی شەهیدە نەمرەکانمان دەشکێنەوە، ئەمەیش سامناکترین کارەساتە! شاراوەیش نییە حوکمی مێژوو چەندە هەق و رەقە

و مێـژووش لـه لێتۆژینەوەیـدا هەرگیـز شـەرمی لەکـەس نەکـردووە و سـەوز و زەردیـش ناپرسـێت!

بەڕێـزان گـەر نەبوایەتـە لاسـایی کردنـەوەی بەعسـییەکان، دەبـوا بـە (خوێـن) ی گەشـی ئـەم دڵـەی خـۆم کـە لـە پێنـاوی کـوردو کوردسـتاندا لێـدەدات، ئـەم نامەیـەم بـۆ بەڕێزتـان بنووسـیایە! ئەمـە و سـەرکەوتنتان لـە یەزدانـی پـاك دەخـوازم و بـە هیـوای هـەوڵ و کوششـی مەردانەتانـەوە لەگـەڵ هەمـوو برسـی و رەشـوروت و لێقەومـاوە خۆڕاگـر و کۆڵنەدەرەکانـی وڵاتەکەمـدا چاوەڕوانـی وەڵامـی پـڕ میهـری بەڕێزتانیـن!

زۆر دڵسۆز و بچووکتان: مەجید ئاسنگەر

بەرەی کوردستانی
ئەم دەستکەوتە مەزنە

١٩٩١

مێژووی دورونزیکی کورد راستییەکمان بۆ دەسەلمێنێ کە پێویستە بێ سێ و دوو لێکردن باوەڕی پێ بێنین و لە هەمانکاتیشدا هەوڵ دەدەین پەند و وانەی پڕ سوودی لێوەرگرین و لە ئێستاماندا و بۆ رەوتی خەبات و رەفتاری ئایندە و داهاتوومان بەوپەڕی هۆشیاری و وریاییەوە کەڵکی لێوەرگبرین و زانستیانە پەیڕەوی بکەین، راستییەکەیش ئەمەیە: لە وەتەی کورد هەستی بە چەوسانەوە و بەشخوراوی خۆی کردووە و بۆ رزگاربوون لە چنگی دوژمن و داگیرکەر و خوێنمژانیەوە بزواوە ئاڵای تێکۆشانی هەڵکردووە، لە دوو لاوە بەرەنگاری کۆسپ و تەگەرە و بەرهەڵستیی بووە. لایەکیان بەرەی دوژمنان و چەوسێنەر و داگیرکەران. لایەکەی تر دژایەتی خۆبەخۆیی و شەڕی براکوژیی،

بەشێکی گرنگی ئەم راستییەش ئەوەیە کە زەبروزەنگ و زیانی براکوژییەکە ئێجگار لەوەی تریان کاریگەر و سامناك و ئازاراویتر بووە و ئەنجامەکەیشی بە نرخێکی هەرە گران لەسەر کورد وەستاوە و زامەکەی تیراوی بۆتەوە و تیمارکردنی زۆر بە زەحمەت بووە، چونکە زانراوە دوژمنی ناوخۆ دەردێکی سەخت و کوشندەیە و هەر وەك (حاجی قادری کۆیی) دەفەرموێ:

«هەر هیچ نەبێ بە ئۆیین تابیع بە دەوڵەتێ بن»

«بێگانە چاکە دوژمن، نەك دوژمنی لەخۆتان!»

لە هەمانکاتدا داگیرکەر و چەوسێنەرانی کوردستان پەنایان بردۆتە بەر ئەو سیاسەتە گڵاوەوە و کوردیان بە کورد بە کوشت داوە و هەتا بۆیان کرابێ هەموو شتێکیان بەکارهێناوە بۆ خۆشکردنی گڕی ئاگری ناکۆکی و دووبەرەکی وململانێی خۆبەخۆیی لەنێو کوردانداو، بەمەش دوو جار قازانجیان بەدەست هێناوە، لەلایەکەوە دوژمنی خۆیانیان (کورد) بەدەستی خۆیان تێکشکاندووە و راپەڕینەکانیان دامرکاندوونەتەوە و هێز و سەرکردەکانیان لەنێوبردوون. لەلایەکی دیکەیشەوە خۆیان دوور لەپرۆشکی ئاگرەکەوە گرتووە و چەپۆکی زەوتکردن و چەوساندنەوە و تاڵان و بڕۆی خێروبێری وڵاتیان زێتر سەقامگیر و قایمتر کردووە و درێژەیان بە داگیر و لەتکردن و رووتانەوەی کوردستان داوە. ئەمانە راستیی رووت و بەڵگە نەویستن و نەك هەموو مێژوو زان بگرە هەر خوێنەرێکی ئاسایش کە بڕێك مێژووی نەتەوەکەی خوێندبێتەوە بە ئاسانی تێیدەگات، راستییەکی دیکەیش کە ئاماژەی بۆ بکەین ئەمەیە لە هەموو شوێن و کاتێك و لەهەر کۆمەڵگەیەکدا یەکێتی و هاوکاریی ریزەکانی میللەت بناخە و بنەمای سەرەکیی و هەرە گرنگی سەرکەوتن و بە ئامانج گەیشتنە. لە هەچ وڵاتێکدا تاکە حزبێك یان تەنیا دەستە و تاقمێ، هەرچەند بەرفراوان و بەهێز و رەگ داکوتاو و بە ژمارەیش زۆر بێ، تەنها باڵ ناتوانێ وەك پێویستە سەرکەوتن بەدەس بهێنێ و هەموو ئەو ئەرکە مێژوویانە ئەنجام بدات و

(کۆمەڵ) بەرەو سەرفرازی و دیموکراسی و ئازادی و بەختەوەری بەرێت. مێژووی زۆر نزیکی گەلانی دەوروبەرمان و رووداوەکانی ئەم دواییەی زۆر لە وڵاتانی جیهان ئەم راستیانەیان بە رووڕی بۆ یەکلا کردووینەتەوە.

جا پێمواید لە هەموو دنیادا هیچ نەتەوەیەك بەقەد نەتەوەی کورد ئیمڕۆ پێویستی بە یەکبوونی ریزەکانی گەل و پتەوکردن و چەسپاندنی (بەرەی کرودستانی)ی نییە! چونکە وەك لەسەرەتادا باسکرا (دەردە کورد) مۆرێکی ئەوتۆی ناوە بە تەوێڵی بزووتنەوەی کوردایەتی و داخێکی وەهای ناوە بە هەناوی میللەتەوە هەتا هەتا لە بیر نەچێتەوە، فەرموو ئەوەتا هەر لە کۆنی کۆنەوە (ئەمارەتە) نیمچە سەربەخۆکانی کورد کەوتوونەتە وێزەی یەکترەوە بە بیانووی پەرەپێدان و فراوانکردنی سنوور و زەبەرکردنی سامان و بە هێزکردنی قەوارە و چەسپاندنی دەسەڵاتی میرنشینەکانیانەوە هەوڵیانداوە یەکتر هەڵلووشن و بە دەگمەن نەبێ، رۆژێك دوانیان بەیەکەوە ئاشنا و تەبا نەبوون، هەر هیچ نەبێ لە رقی یەکتری هەر یەکێکیان خۆی خستۆتە ژێر رکێفی یەك لە دوو هێزە هەمیشە ناکۆك و دژ بەیەکەکەی ئەو سەردەمەوە واتا ئیمپراتۆرییەتی ئێرانی و سەڵتەنەتی عوسمانلی کە ئەمانیش بۆ بەرژەوەندی خودی خۆیان و بۆ داهێزرانی دوژمنی باوەکوشتەی خۆیانا وەکو داردەست و (نۆکەر) بەکاریان هێناون، لەلایەك خێر و سامانیان مژیون و لەلایەکی تریشەوە هەمیشە لە گۆڕەپانی جەنگە ناڕەواکانیاندا داویانن بە کوشت! کەچی لە رۆژگاری ئەم سەردەمەدا دژایەتی و ناکۆکی خۆبەخۆی ئێمەی کورد دوو شێوەی سەرەکی بەخۆوە گرتووە.

یەکەم دابەشبوونی کورد بۆ (بەرەیەکی هەمیشە چڵکاوخۆرە و کاسەلێس و نۆکەر و گوێ لەمستی دوژمنان) کە هەردەم وەکو دڕکی مەم و زین بوونەتە کۆسپ و تەگەرە لە بەردەم بەدیهاتنی ئاواتەکانی کۆمەڵانی خەڵکەوە، (بەرەیەکی سەر بە میللەت، واتا بەرەی هێزە نیتشمانپەروەرە دڵسۆزەکان)

کـە لـە پێنـاوی سـەرفرازی و بەختەوەربوونـی جەمـاوەری گەلـدا تێدەکۆشـن.

دووەم: ناکۆکـی وململانـێ و دژایەتـی نێـوان ئـەم بـەرەی سـەر بەمیللـەت خۆیـدا، لێـرەدا ئەگـەر بـە وردی و ...

ولّاتـی بـۆ پیـلان و نەخشەکێشـان بـۆ ئـەم ئامانجـە پیسـەوە تەرخانکـردووە! لـەم رووەوە دیومانـە هـەر کاتـێ دەرفەتێکـی لەبـار بـۆ کـورد وەدی هاتبـێ، یاخـود بزاڤـی کوردایەتـی لـە ئامانجـی رەوای خـۆی نزیـك بووبێتـەوە و بزووتنـەوەی دیموکراسـی و رزگاریخوازەکـەی بەهێـز بووبێـت، یەکسـەر سـەرباری دوژمنـە سـەرەکییەکەی بەخـۆ و نۆکـەر و خۆفرۆشـەکانییەوە، لایەنێـك لەلایەنەکانـی سـەر بـە میللـەت و بزووتنـەوەی شۆڕشـگێڕییەکەیەوە (لەبـەر هـەر هۆیـەك بووبـێ) بوونەتـە مۆتەکـەی سـەر رێـگا و (وێسـتبیان و نەیانوێسـتبێ) چوونەتـە پـاڵ ریزەکانـی دوژمنـەوە (کـە دوژمنـی سەرسـەختی خۆیشـیانە) بەوپـەڕی نەفامـی و نەزانیـن و خلیسـکانەوە چەکـی ژەهراویـی و کوشـندەی ناڕەوایـان ئاراسـتەی دڵـی میللەتەکەیـان کـردووە گەلەکەیـان جارێکـی تـر بـۆ چەنـدان دەیـان سـاڵ بـەرەو دوا کشـاندۆتەوە و بوونەتـە کۆسـپێکی زل لـە بـەردەم جولانەوەکەیـدا. ئـەم دەردە کوشـندەیەش زۆر هـۆی هـەن گرنگترینیـان بـەلای منـەوە لـە (نەبوونـی بەرەیەکـی یەکگرتـووی پتـەو)دا خـۆی دەنوێنـێ کـە ئەمەیشـیان هـۆی زۆرن و هـەرە سـەرەکییەکەیان دەگەڕێتـەوە بـۆ زاڵبوونـی بەرەژوەنـدی تەسـکی (چینایەتـی، یـان پارتایەتـی یاخـۆ سـەرۆکایەتی) بەسـەر بەرژەوەندیـی گشـتیی کـورد و کوردسـتاندا وەکـو نەتـەوە و نیشـتمان! هەروەهـا نەبوونـی سـتراتیژییەکی زانسـتیانەی رێکوپێکـو یەکگرتـوو، یاخـود ئەگـەر بوویـش بـێ ئـەوا زۆربـەی کات لێـڵ و ئاڵـۆزکاو بـووە و بـۆ گشـت لایەنـەکان وەك یـەك روون و ئاشـکرا نەبـووە.

بەکورتـی بڵێیـن ئـەوەی تاکـو ئێسـتا بەسـەر ئێمـەی کـورد و شـۆڕش و بزووتنەوەکانـی کـوردا هاتـووە، ئـەو هەمـوو زیانـە قورسـانەی لێـمان کەوتـوون و ئـەو چارەنووسـەی بـووە بـە تووشـمانەوە هـۆ هـەرە سـەرەکییەکەی دەگەڕێتـەوە

بـۆ دەردی براکوژییەکـە و یەکنەبوونـی هێـز و ریزەکانـی گـەل تـا ئـەو رادەیـەی کـە دوژمـن لـە دەمـی سـەرۆکی رژێمـی عێراقـەوە بـە گاڵتەپێکـردن و بـە تەوسـەوە بڵێـت: بـا کـوردەکان یەکگـرن (کـە هەرگیـز نابێـت) ئەوجـا بێـن داوای مافیـان لـە ئێمـە بکـەن!»

جـا پـاش ئـەو هەمـوو نەگبەتیـی و کارەسـاتە جەرگبڕانـەوە لـە حوزەیرانـی ١٩٨٨ (بـەرەی کوردسـتانی) پێکهاتـووە و بەشـداریی و رابەرایەتیـی راپەڕینـە مەزنـە سەرتاسـەرییەکەی بەهـاری پـاری کـردووە و ئێسـتاکێ کاروبـاری تـەواوی ناوچـە ئازادکراوەکانـی کوردسـتان دەبـات بەڕێـوە و سـەرکردایەتی بزووتنـەوەی رزگاریخـوازی تێکـڕای جەمـاوەری کوردسـتان دەکاتـن ئـەم (بـەرەی کوردسـتانی) یـە کـە هیـواو ئاواتـی هـەرە پیـرۆزی هـەر کوردێکـی دڵسـۆز و بـە شـەڕەف بـووە، دەسـتکەوتێکی ئێجـگار مـەزن و بەهـادار و پـڕ بایـەخ و چاوەڕوانکـراوی هەمـوو دەسـتە و تاقـم و تـوێـژە نیشـتمانپەروەرەکانی کوردسـتانە، دەڵێـم ئـەم (بـەرەی کوردسـتانی)یە پێویسـتە وەکـو قیبلەگاهێـك رووی تێبکرێـت و وێنـەی کۆرپەیەکـی تاقانـەی ئێجـگار خۆشەویسـت بەخێـو و پـەروەردە و پارێـزگاری لێـوە بکرێـت. دەبێـت لـە بیلبیلـەی چـاوی هەمـوو تاقـە کەسـێك خۆشەویسـتر بێـت، هەمـوو کوردسـتانییەکی بـە شـەڕەف، هەمـوو دەسـتە و تـوێـژ و چینێکـی نێـو کۆمـەڵ، هەمـوو یەکێتـی و رێکخـراوە و پارتێکـی نیشـتمانپەروەر و تێکۆشـەری کوردخـواز و دیموکـرات رەوت بـە هەرچـی هێـز و توانـا و دڵسـۆزییەوە خزمەتـی ئـەم نۆبەرەیـە بکـەن و هەمـوو هـەوڵ و کۆششـێکیان لـە پێنـاو زیاتـر چەسـپاندن و پتەوکـردن و پەرەپێدانـی هێـزو دەسـەڵاتی (بـەرەی کوردسـتانی) بێـت، بگـرە داخوازیـی تێکـڕای گەلـی کوردسـتان ئەوەیـە کـە دەبـێ بـە زووتریـن کات (هێزەکانـی پێشـمەرگە و دامودەزگاکانـی دارایـی و راگەیاندن)یـەك بخرێـن و تەنیـا یـەك رێکخـراوەی پیشـەیی و دیموکراسـی هەبێـت بـۆ هـەر چیـن و تـوێژێـك وەکـو یەکێتـی مامۆسـتایان و قوتابـی و لاوان و ئافرەتـان.. هتـد. چونکـە هێـز

لـە یەکبوونـە و پـەرش و بڵاویـی هیـچ سـوود و بنەمایەکـی دروسـتی نییـە و پێچەوانـەی بەرژەوەندیـی گشـتییە! چونکـە لای هەمـووان ئاشـکرایە (بـەرە) مایـەی یەکبـوون و پشـت ئەسـتووری ریزەکانـی گەلـە و هـۆی سـەرکەوتن و بـە ئەنجـام گەیشـتنمانە. حاجـی قـادری نەمـر فەرموویەتـی «تـا رێـك نەکـەون قەبیلـی ئەکـراد ... هـەروا دەبنـە خەڕابـە ئابـاد» هەروەهـا «هەتـا وەك ئاگـری ژێـر کان لەگـەڵ یـەك ... ئەگـەر تۆفـان بـێ لەشـکرتان بـە پوشـەك» جـا هـەر لـە ژێـر ئـاڵای شـەکاوەی (بـەرە)وە دەتوانیـن نـەك تەنیـا ئـەو دەسـکەوتە مەزنانـە بپارێزیـن کـە تـا ئێسـتێ لـە کوردسـتان بـەدی هاتـوون بەڵکـو بـە گوڕتـر و بـە بـڕوای قایمـی پۆڵاییـنـەوە بـەرەو مسـۆگەرکردنی دەسـتکەوتی گرنگـتر و پیادەکردنـی تـەواوی مافـە رەواکانمـان لـە ئـازادی و دیموکراسـی و ژیانـی ئاسـوودە و بەختیـاری دوور لـە داپلۆسـین و چەوسـاندنەوە و هەنـگاوی خێـراو فـراوان هەڵێنینـەوە، لـەم رێـگا پیـرۆزەوە درێـژە بـە خەباتـی نەپسـاوەمان بدەیـن روو و داهاتوویەکـی سـەرفرازی و پـڕ لـە کامەرانـی وئاشـتیانەوە، دوور لـە پێشـێلکردنی هـەچ مافێکـی مـرۆڤ لـە کوردسـتانێکی شـاد و ئـازاددا!

ئەگـەر دەشـڵێین (فـرە پارتایەتـی) نیشـانەی دیموکراسـی و کارێکـی دروسـتیی سـەردەمە، ئێمەیـش دەڵێیـن (گیانـی بەرەیەتی)یـش بڕبـڕەی پشـتی ئـەم (فـرە حزبایەتـی) یـە و زەمینـەی هـەرە لەبـار و بـە پیتـی گەشەسـەندن و هاتنـە بەریەتـی! جـا لەبـەر رۆشـنایی ئـەو خاڵانـەی سـەرەوەدا دەڵێیـن (پاراسـتن و پتەوکردنـی بـەرەی کوردسـتانی) ئیمـڕۆ ئەرکـی مێژوویـی هەمـوو تاکـو کـۆ و لایەنێکـە.. خۆشـبەختانە ئەمـەش بۆتـە دروشـمی نەگـۆڕ و پیـرۆزی هەمـووان و تـا ئێسـتا هـەر ئـەم ئاڵایەیـان بـەرز کردۆتـەوە و (یەکبـوون و پاراسـتنی ریزەکانـی بـەرەی کوردسـتانی) وێـردی سـەر زمانـی رۆژ و شـەوبانە! لەبـەر ئەمـە هـەر کەسـانێك یـان هـەر دەسـتە و تاقمێـك و هـەر پارتێـك چ لـە نێـو (بـەرە) دا و چ لـە دەرەوەی (بـەرە)دا بـە هـەر هۆیـەك و بـۆ هـەر بڕوبیانوویـەك بـووە، بـە قسـە

یان بە کردەوە، بای سەری دەرزییەك زیان بە (بەرەی کوردستانی) بگەیەنێو یاخۆ ببێتە پواز و هەوڵی قڵەشاندنی ریزەکانی بدات، یا پاتە و پات بڵێین ببێتە دەستپێشخەر و هۆی لاوازکردن، لەکارخستن، یان خواینەخواستە تێکدان و نەمانی (بەرەی کوردستانی) ئەوا راستەوراست بە دوژمنی خوێنەخۆی ئەم میللەتی کوردی هەژار و بێکەس و بێچارەیە لە قەڵەم دەدرێ و مۆری ناپاکی و نازناوی (خەیانەت)ی هەتا هەتایەی پێ دەبەخشرێت، چونکە ئەگەر تا ئەم قۆناغەش چاوپۆشیی لەو جۆرە کردەوەیە کورد فەوتێنەرانەوە کرابێت و کردەکانیان لەلایەن میللەتەوە عەفوو کرابن، ئەوا لەمڕۆ بەدواوە جارێکی تر بیانوو بۆ ئەم تاوانانە لە ئارادا نەماوە و حوکمی مێژووش ئێجگار سەخت و دژوار دەبێت! چونکە:

- ئۆبالّی خوێنی پاکی سەدان هەزار شەهیدی نەمر

- ئۆبالّی دەریای فرمێسك و کزەی دەروونی سەدان هەزار دایك و خوشك و بێوەژنان.

- ئۆبالّی گڕوگڵپە و قرچەی هەناوی سەدان هەزار هەتیو.

- ئۆبالّی وێرانبوون و لەنێوچوون و دۆڕاندنی سەراپای کوردستان لە ئەستۆی ئەوانەدا دەبێت.

ئیتر دەبا هەر هەموومان بەیەك دەنگی زوڵاڵ و هەرە بەرزەوە لەناخی ناخمانەوە و پڕ بە دڵ، بەیەکەوە هوتافی (هەر بژی بەرەی کوردستانی) بدەین بە گوێچکەی گەردوونداو و بۆ رۆژگاری بسەلمێنین کە ئێمەی کوردیش (هەین) و شایستەی (ژیان)ی سەرفرازی و مرۆڤانەیشین!

بۆ سەرکردایەتی یەکێتی نیشتمانی کوردستان و پارتی دیموکراتی کوردستانی یەکگرتوو

(یادداشتێك لەلایەن کۆمەڵێك نووسەر و رۆشنبیر لە هەولێر)
هەولێر ١٩٩٤/٥/٦

بەناوی شۆڕشی ئازادیخوازیی نەتەوەیی کورد و بەناوی هەموو خاوەن ویژدانێکی پاك و دڵسۆزی کوردایەتی. بەناوی ئەو ١٨٢ هەزار ئەنفالکراوە و قوربانییەکانی کیمیابارانی هەڵەبجەی شەهید. بەناوی ئەو هەشت هەزار بارزانیانەی بێ سەروشوێن کران و لەناوبران. ئێمەی کۆمەڵێك لە نووسەر و رووناکبیری دڵسۆزی کوردستان لە شارە دێرینە خۆڕاگرەکەی هەولێر. داواکارین بە زووترین کات هەموو جۆرە دیاردەیەکی چەکداریی و کوشتار لەناو کوردستانی باشووری ئازادکراودا نەهێڵین.

چونکە ئێستاکە وڵاتەکەمان بە قۆناغێکی زۆر ناسکدا تێدەپەڕێ و رژیمی فاشی بەغدا و هەموو دوژمنانی کورد با زیاتر پێمان خۆش نەبن و لە

کەڵێنـــی ڕێزەکانـــی هێـــزە نیشـــتمانییەکانمانەوە نەیەنـــە ژووڕەوە و کوردســـتانی ئازادکـراو داگیـر نەکـەن. ئێسـتاش دەمانـەوێ بـە کـردەوە ئـەم کارانـەی خـوارەوە ئەنجـام بـدەن:

١- ئـەوەی ئاگـری براکـوژی لەنـاو میللەتـدا هەڵدەگیرسـێنێ، دوژمنـی هـەرە گـەورەی کـوردە و دەبـێ ریسـوا بکـرێ.

٢- مـاوە نـەدەن کـەس بیـر لـە تۆڵەسـەندنەوە بـکات، چونکـە کارەسـاتی گەورەتـری بـەدوا دێـت.

٣- ئەوانـەی بوونەتـە هـۆی هەڵگیرسـانی ئـەم فیتنـە و کوشـتارە بـە ڕێگایەکـی یاسـایی بدرێنـە دادگا و بـە سـزای خۆیـان بگـەن.

لـە کۆتاییـدا دەڵێیـن هەمووماـن ئێسـتاکە لەبـەردەم لێپرسـینەوەیەکی مێژوویـی دایـن و مێـژووش ڕەحـم بەکـەس نـاکات و ئۆبالـی میللەتـی کوردیـش لـە ئەسـتۆی ئێوەدایـە.

- ئـەم یادداشـتە لەلایـەن کۆمەڵێـك نووسـەر و ڕۆشـنبیر لـە شـاری هەولێـر ئامادەکـرا کـە بریتـی بـوون لـەم بەڕێزانـە:

کەریـم شـارەزا، مومتـاز حەیـدەری، مەجیـد ئاسـنگەر، لەتیـف شـاکر، عەبدولخالـق عەلائەدیـن، مەدحـەت بێخـەو.. مەولـوود قـادر بێخاڵـی. حەمەکەریـم هەورامـی، طـارق جامبـاز.. کـمال عبدالقـادر

وێنەیەك بۆ:

- حیزبە تێکۆشەرەکانی بەرەی کوردستانی و دەرەوەی بەرەی کوردستانی.
- ڕۆژنامەکانی کوردستانی ئازادکراو
- ئێستگەی ڕادیۆ و تەلەڤزیۆنەکانی حزبە کوردستانییەکان و ڕادیۆی هەرێم.

زۆر بەڕێز نیلسۆن ماندیلا

جوهانسبۆرگ، خواروووی ئەفریقیا

بەناوی دەستەیەك لە رۆشنبیر و نووسەرانی کوردستانی عێراق لە هەولێر، لە ناخی دڵمانەوە پیرۆزبایی ئەو سەرکەوتنە مەزنەتان لێدەکەین کە لە هەڵبژاردنەکانی ئەم دواییەدا بۆ پۆستی سەرکۆماریی وڵاتەکەتان بەدەستتان هێنا، چونکە بەڕێزتان ساڵی ١٩٩٢ هەڵوێستی مەزنتان بەرامبەر بە گەلی ئێمەی کوردەوە نواند و پشتگیریی میللەتی ستەمدیدە و چەوساوەی ئێمەتان کردووە. هیواداریین گەلی تێکۆشەری خۆتان بەرەو دیموکراسی و ئاشتی و گەشەکردن ببەن.

لەگەڵ ئەوپەڕی ڕێزماندا

کوردستانی باشوور ١٩٩٤/٥/١

ئەو دیوارەی کوفرە دەیڕوخێنین
هاواریٚك دژ بە شەڕی خۆبەخۆ

ڕووداوە خەمناك و خوێناوییەکانی چەند ڕۆژی ڕابردوو کارەسات ئاسا ئاسمانی ساف و بێگەردی کوردستانیان تەماویی کرد، بزەی سەر لێوانیان تۆراند، پەردەیەکی ڕەش و ئەستووری دڵەڕاوکێ و نائومێدییان خستە سەر چاو و دیدەی کۆمەڵانی خەڵکی تۆقێنراوی کوردستان لەلایەك و ختووکەی پێخۆشبوون و هەوایەکی کلك قیتکردنەوە بە فیزەوە خۆ بەدەرخستنەوەی بە دوژمنانی گەل بەخشیوە کە لە خەویشا بەخەیاڵیانا نەدەهات ئاوەها بە زووییی بارودۆخێکی لەم چەشنە گونجاویان بۆ هەڵکەوێت، لەلایەکی تڕەوە جەماوەری ڕەش و ڕووت و ستەمدیدە، کۆمەڵانی برسی و بێکار و دەرامەت و نەدار و هەژار و خۆڕاگری چین و توێژە پلیشاوە و زۆرلێکراوی میللەت،

ئەوانەی هەر تەنها بۆ (ئازادی و دیموکراسی) و پاراستن و بە ئەنجامگەیاندنی ئەزموونە ساواکەی کوردستانی باشوور بەوپەڕی دڵسۆزیی و گیانبازیی و لەخۆبوردویی و مەردانە چوونەتە ژێربارى گرانی ژینێکی کوڵەمەرگیی ئەوتۆوە کە لەمێژوودا دەگمەنە و لە پێناوی ئەم ئەرکە پیرۆزەدا بەرگەی هەموو پاڵەپەستۆ و ناسۆرێکیان گرتووە و ناخۆشترین تاڵیی و سوێرییان چەشتووە، هەقیانە کە ئیمڕۆ دووچاری ئەوپەڕی نیگەرانی و دڵەڕاوکێ و مەترسیی و ئومێدبڕاویی هاتوون و لە جێگەی خۆیایەتی گەر دەسبەردارى گشت کارو فەرمانێکی ئاسایی رۆژانەیان بن و رۆژ و شەو بڕژێنە نێو کۆڵان و شەقام و گۆڕەپانەکانەوە، سەردانی ناوچە و کۆمێتە و مەڵبەند و لق و بارەگای تێکڕای حزب و رێکخراوەکان و نووسینگەی رۆژنامە و رادیۆ و تەلەڤزیۆن و راگەیاندنەکانی هەرێمی کوردستان بکەن و بە رووی کاربەدەستەکاندا و بەرامبەر سەرکردایەتیی سیاسییەکانی شۆڕشی کورددا پڕ بە زار هاوار بکەن و بڵێن: ئەرێ هۆ خەڵکینە ئەی ئەوانەی چارەنووس و کوولەکەی رۆحی میللەتەکەمان وا لەدەستی ئێوەدایە- بە ناوی مێژووی پڕ لە خەبات و شکستهێنان و ناسۆر و مەینەتی و دەردی سەر و تراژیدیا و کارەساتەوە بەناوی هەزاران هەزار شەهیدی جانفیدا و خێرلەخۆنەدیوی رێگای رزگاریی و سەرفرازیی کوردستانەوە، بەناوی دایك و باوکانی جەرگ سووتاوەوە، کۆرپە و منداڵی هەتیوکراوەوە تازە بووکی بێوەژن کراوی بێ نازەوە، دەستمان بە دامێنتان چیتر بە چەك یاری بە ئایندە و چارەنووسمانەوە مەکەن، سەرچاوەی ژیانمان لێ کوێر مەکەنەوە، چراوگی هیواو ئومێدمان بە چرە دووکەڵی گوللە تۆپان لێ مەکوژێننەوە، ئەولا دیوارەی خانوومان کە وەك هێشکە کەڵەك بە کەللەسەری شەهیدانمان هەڵماننەاوە و بە نیازەوەین خانووەکە بنیاد بنێین و تیایدا بحەوێینەوە و ئەو خوێنەگەشەی پێ سووركراوە هێشتا هەر گەرمە و جارێ نەمەییوە، ئەو لادیوارە کوفرە لێمانی دەڕووخێنن. گەلۆ

بـه پێلاقـه و بنکـۆڵ کـردن لێمانـی دانەتەپێنـن، چونکـه باوەڕتـان بێـت بەبـێ دیـوار لانـەواز دەبیـن و بـێ لانـه دەمێنینـەوە و جارێکـی تـر بـەم نزیکانـه وشـکە دیوارێکـی دیکـەی لـەم بابەتەمـان بـۆ هەڵناچنرێتـەوە.. هـەی هـاوار لـه خۆمـان «دوژمنانیـش قیـن و داخ لەدڵانیـش ئـەو گورگانەیـش کـه خۆیانیـان لـه پێسـتی مـەردا حەشـارداوە و چاوەچـاوی دەرفەتێکـی لەبـارن بۆیـان بڕەخسـێ، ئـەو مـاری گائەنگێوانـەی لـه ژێـر زەبـری شـۆڕش و راپەڕینـه مەزنەکـەی بەهـاری ١٩٩١ دا سـڕ و مـت ببـوون وا خەریکـه ختووکـه و تـەزووی شـەڕی براکـوژی (کـه نیشـانەکانی بـه ئاسـمانی وڵاتـەوە دیـارن) گەرماییـان پێدەبەخشـێ، جووڵەیـان تێدەخاتـەوە و کلکیـان پـێ قیـت دەکاتـەوە و هەڵپـەی ئەوەیانـه بـه زووتریـن کات زەهـری گڵاویـان بەسـەر میللەتـی بەسـەزماندا بڕژێنـن و زەبـری کوشـندەی خۆیـان لـه دەسـتکەوتەکانیان بوەشـێنن و مەرامـه پیسـەکانیان بـه دی بێنـن!

دایکـی نیشـتمان وا بـه نـزاوە لێتانـەوە دەپارێتـەوە و هاوارتـان لێـدەکات و دەڵێـت «ئاهـی سـەردی مـن بتانگرێـت، شـیری منتـان لـێ حـەرام بێـت و لەنێـو خاکمـدا نەحەسـێنەوە ئەگـەر هـەر ئێسـتا و بـێ دواکەوتـن، دەسـتبەجێ ئـەم شـەڕی براکوژییـه نەفـرەت لێکـراوە نەوەسـتێنن و دەسـتی بەسـۆز و پـڕ میهـری «برایەتـی و تەبایـی و هاوپەیمانێتـی» پێشـووتان نەخەنـەوە گەردنـی یەکـتری و نێودەسـتی هەمـوو رۆڵـه دڵسـۆزەکان و حـزب و گروپـه تێکۆشـەرەکانی دیکـەوە بـه هەمووانتـان تێکـڕا و بەیەکـەوە ئـەم دیـوارەم بـۆ هەڵنێنـەوە و شـوورەیەکی پۆڵاینـی زۆر قایمـی بـه دەوردا دروسـت بکەنـەوە. ئەوسـا ئاسـوودە و دڵنیـا دەڵێـم «دەسـتتان خـۆش، بـه هـەق ئێـوە رۆڵـەی جگەرسـۆزی منـن!! »

یادێکی زۆر پیرۆز و واقیعێکی ئێجگار تاڵ

هەولێر ١٩٩٤/٥/١٩
لە یادی دووەم ساڵوەگەڕی هەڵبژاردنی پەرلەمانی کوردستان

٥/١٩ دووەمین ساڵڕۆژی هەڵبژاردنی پەرلەمانی کوردستانە کە دوو ساڵ لەمەوبەر گەلی کوردستان لەم رۆژە مەزنەدا گەورەترین تاقیکردنەوەی گرنگ و دژواری سەرکەوتووانە بە ئەنجام گەیاند، زۆر بەرێکوپێکی و بەگیانێکی ئەوەندە لەخۆبردووانە، تەبایی و برایەتی راستەقینە و بە ویستێکی پۆڵایین و سۆزێکی ئاوەها بەگوڕ و پڕ لە هیواوە پرۆسەی یەکەمین هەڵبژاردنی گشتیی لە مێژووی پڕ سەروەریی کۆن و تازەیدا هێندە بە شێوازێکی دیموکراسیانە بەڕێوە بردبووە هۆی سەرسوڕمان و شانازیی پێوەکردنی خۆیی و هەموو دۆستانییەوە، سەرەڕای هەرچی کەموکوڕییەکیش ئموونەیەکی دەگمەن و کەم

وێنە بوو نەك هەر لەناوچەکەدا بگرە لە هەموو جیهانی سێهەمیشدا. ئەو رۆژە مێژوویی جەژنی کوردستانە، کەرنەڤاڵێکی میللی ئەوەندە قەشەنگی سازدابوو هەر شایستەی خۆیی و بۆنە ئێجگار پیرۆزەکەی بوو، ئەنجامی هەڵبژاردنە سەرکەوتووەکەیش دامەزراندنی یەکەمین ئەنجومەنی نیشتمانیی و یەکەم کابینەی ئەنجوومەنی وەزیرانی هەرێمی کوردستان بوو، ئەم دوو دەستکەوتە هەرە گرنگ و مەزنانەی بە خوێنی هەزاران هەزار شەهید و ئارەقە و رەنجی رۆڵە دڵسۆز و تێکۆشەرەکانیەوە هاتوونەتەدی کە دەبێ هەمووان بە هەموو توانایەکەوە هەمیشە وەك بیبیلەی چاوان بیانپارێزن!

١٩٩٣/٥/١٩ بەوپەڕی شادمانی و سەربەرزی و شانازیی پێوەکردنەوە یادی ئەم رۆژە لە سەرتاسەری کوردستان کرایەوە، یادی ساڵێك کاری رێکوپێك و کارکردن بە گیانی تەبایی و برایەتی و هاوکاری و دەرکردنی کۆمەڵێك بڕیار و قانوونی بەکەڵك و پێویست بۆ بەرژەوەندیی گەل و نیشتمان. گەل بە گوڕتر چاوەڕوانی بەرهەمی زێتر و بە پێزتری لێوە دەکردن و بە هیوای گەشەسەندنی هەموو دامودەزگاکانی میریی بوو لە سەرانسەری کوردستاندا.

کەچی زۆر بەداخەوە ١٩٩٤/٥/١٩ لە دووەمین ساڵرۆژی هەڵبژاردندا تەمێکی دزێو بەری ئاسمانی وڵاتی گرتووە، خەم و پەژارە و نائومێدی و دڵەراوکێ خەریکن جێگەی خۆشیی و شادمانی و ئاسوودەیی لە دڵ و دەروونی جەماوەری خۆراگری کوردستاندا دەگرنەوە.. بەهۆی مەترسیی شەڕی پڕ لە کارەسات و زیانبەخش و ناڕەوای براکوژییەوە کە هەڵپەی ئەوەیەتی زۆر بە تونDی بتەقینەوە و تەڕ و هیشك بەیەکەو بسووتێنێ. مخابنە لە یادی دووەم ساڵرۆژیدا پەرلەمانە کۆرپەکەمان پەککەوتە و بێ نازە، وەکو ساوایەکی شەپرێو لە پەلوپۆکەوتووە، ماوەیەکە دانیشتن نییە، ئەندامانی کە تا دوێنێ بڕا ئاسا هەموو تەبا و هاوڕێ و هاودەنگ پێکەوە بۆ خزمەتی گەل و نیشتمان رۆژ و شەو لەکاردابوون، ئێستێ لێکدی ترازان و پەرتەیان لێکردووە.

بارەگا نازدارەکەیان بێناز کەوتوە و زۆر بە پەرۆشەوە چاوەڕوانی هاتنەوە و دانیشتنە بەسوودەکانیانە!

سەیرە و جێگای داخە ئەزموونە دیموکراسییە سەرکەوتوەکەمان ئاوا کتوپڕ لێ بئاڵۆزکێ و پەلەقاژەی پێ بکەوێ و بەرەو هەرەس بڕوات! وا دیارە ئێمە هەر وەکو دەکارێین لە چرکەیەکدا بگەینە ترۆپکی دیموکراسی و ژیاری شارستانیی و پێشکەوتنخوازی ئاوەهاش بۆمان هەیە لە چرکەیەکدا دەستبەرداری هەموو بەهایەك بین و بەرەو خەرەندی دواکەوتوویی و دیاردەی ناشیرین و دژی کەمترین بنەما و نەریتی دیموکراسی هەنگاو هەڵێنین.. (دیارە دیسانەوە دەردە کوردە کە لە سەرەتای مێژومانەوە.. هەتا ئیمڕۆ نەیهێشتووە ببین بە هیچ!).

ئێستەیش پێویستە هەموان بە تایبەتی هەردوو حزبی برا پارتی و یەکێتی و تێکڕای حزبەکانی کوردستان و گشت رۆڵە نیشتمانپەروەرەکانی دەرەوەی حزبەکانیش تەنیا و بەس تەنیا بەرژەوەندی گشتی رەچاو بکەن و بە تەنیا (هۆش) بخرێتە کار و هەرچی رێگا چاك و خێرخوازانەیە بیانگرنەبەر بۆ کوژاندنەوە و بنبڕکردنی هۆکانی ئەم شەڕی براکوژییەی نەفرەت لێکراوە و ئارامکردنەوەی بارودۆخەکە و گەڕاندنەوەی گیانی برایی و تەبایی و هاوپەیمانێتی پێشوو بۆ نێو هەموو باڵەکانی بزاڤی رزگاریخوازی کوردستان و ئەم یادگارە ئێجگار پیرۆز و شیرینە لەم واقیعە ئێجگار تفت و تاڵەیدا رزگار بکەین کە تێی کەوتووە، دەبا سەرلەنوێ و بۆ هەمیشە هەردوو ئەنجوومەنی نیشتمانیی و حکومەتی هەرێمی کوردستان، بە کۆڕایی چاوی ناحەز و دوژمنان، لە جاران بە گوڕتر دەست بەکار ببنەوە و هەموو توانستێك بخەنەوە گەڕ بۆ پەرەپێدان و گەشەسەندنی ئەزموونەکە و ئاوەدانکردنەوەی کوردستان و چاککردنی باری زۆر سەختی ژیان و دەرامەت و گوزەرانی کۆمەڵانی خەڵکی رەش و رووت و هەژار و لێقەوماوی گەل، ئەوانەی بە هەق

سـووتەمەنی شۆڕشـەکانمان بـوون و هێـزی لـە بـن نەهاتـووی هەمیشـە ئامـادەن بـۆ پاراسـتنی دەسـتکەوتەکانمان و هـەر ئەوانیـش دەبنـە قۆچـی قوربانیـی هەمـوو وەزعێکـی نالەبـار و هەمـوو شـەڕێکی (خۆکـوژی)!.

ئەوساکەیش هەمووان پڕ بە دڵ هاوار دەکەین و دەڵێین:

سەدجار پیرۆزە ئەم یادگارە شیرینە.

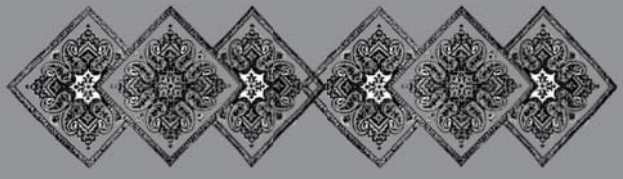

گوتاری وەرگێڕدراو

زیندەگی لەنێو شارە مێرووڵەدا

نووسینی: Craig and Hurley

گۆڤاری کاروان ژمارە (٣٧) تشرینی یەکەم ١٩٨٥

ژیانی نێو شارە مێرلووە ئێجگار جەنجاڵە، مێروولەکان بە راکردن بۆ هەموو لایێك لە هاتووچۆدان. پارچە خۆراك، یا هێلکە، یاخود ساواکانیان لە ژوورێکی خانووە زلەکەیانەوە دەگوێزنەوە بۆ ژوورێکی تر.. مرۆڤ واقی وردەمێنێ لەو هەموو شتانەی مێروولە دەیانکەن.

سەرەنجام، ئەو رۆژە واهات کە دەمێ بوو نەخشەی بۆ کێشرابوو، ئەو منااڵنەی لە ژووەرەکەی (خاتوو بێل) دابوون خۆیان بۆ سەیران ئامادە کردبوو، بەاڵم ئەمەیان هەر تەنیا سەیرانێکی ئاسایی رۆژانە نەبوو، نەخەیر! ئەمەیان دەبوا گەشتێکی زۆر تایبەت بێ، منااڵەکان هەر بۆ ئەو نەدەچوونە دەرەوە شت بخۆن بەڵکو دەبوا شتیش فێر بن. منااڵەکان حەزیان زۆر بە

زانست دەکرد. لە ماوەی ساڵەکەدا چەندەها گەشتی تریان سازدابوو بەو نیازەوە هەندێ لەو شتانە ببینن کە پێشتر خوێندبوویانن. ئیمڕۆکەیش دەبوو گەشتێکی دیکەی لەو بابەتەوە بکەن. ئیمڕۆ دەیانویست بە شوێن شارە مێرووڵەدا بگەڕێن، چونکە زۆر چێژیان لە بابەتی مێرووڵە وەگرتوو، ئارەزوویان دەکرد زیاتریان لەبارەوە فێربن.

خاتوو بێل زانایەکی بانگ کردبوو لەگەڵیاندا بچێ ناوی (مستر دەی) بوو. میستەر دەی لە قوتابخانەدا قسەی بۆ منداڵەکان کردبوو، ئەوانیش لیستەیەکیان بەو شتانەوە ئامادە کردبوو کە دەیانویست لەبارەی مێرووڵەوە فێریان بن. ئەمانەیش ئەو پرسیارانەن کە وەرامەکانیان دەویست:

١- چەند جۆر مێرووڵە هەن؟

٢- نیشتمانی مێرووڵە لەچی دەکات؟

٣- مێرووڵە چی دەخۆن؟

٤- ئایا مێرووڵەیش وەکو مێشەهەنگ شاژن و کرێکار و نێرینەی بێکاریان هەن؟

٥- خێزانی مێرووڵە لە چیدا بە خێزانی ئادەمیزاد دەچێ؟

٦- کاری تایبەتی هەر جۆرە مێرووڵەیەك چییە کە لە شارەکەدا دەژین؟

٧- لە جیهاندا چەند جۆرە شارە مێرووڵەی جیاواز هەیە؟

رۆژێکی گەشی مانگی حوزەیران بوو، خۆر بەدەرەوە بوو. خاتوو بێل سەنووقێ هاوێنەی گەردبینی ئامادە کردبوو، میستەر دەی وتبووی بە هۆیانەوە دەیانتوانی شتهایەکی زیاتر ببینن.. منداڵەکانیش پەڕاوییەکانی خۆیانیان هەڵگرتبوو.

بەرێگاکەدا چوونە خوارەوە وەکو تیپێکی راوچی کە بەدوای نێچیردا بگەڕێت. میستەر دەی کە لە پێشەوە بوو لەناکاوێکدا راوێستا. بێدەنگی باڵی بەسەر تیپەکەدا کێشا. دەبێ چیی دۆزیتەوە؟ منداڵەکان بە دەوری

کەڤڕێکەوە کۆبوونەوە کە میستەر دەی لێی نەوی بوو هەڵیکەنێ کەڤرەکە خزا. بە هەموو لایەکدا مێرووڵەی رەش black ants هەڵهاتن. منداڵەکان بەسەر سوپرمانەوە هاواریان لێ هەڵسا. ئۆھ! ئۆھ! ئۆھ! میستەر دەی و خاتوو بێل منداڵەکانیان هێور کردنەوە و هاوێنە گەردبینەکانیان پێدان. منداڵەکان بەسەر سکدا راکشان و سەرنجیان لە مێرووڵە بچووکە رەش و شەش قاچەکان دا کە خەریکی کاربوون.

مێرووڵەی رەش Black ants

میستەر دەی وتی:

«ئەمانە مێرووڵە رەشەی ئاساین کە لە هەموو شوێنێکدا دەیانبینین، بە هەزاران بگرە ملیۆنەها لەمانە نزیك ماڵەکانتان دەبینرێن. ئەم جۆرە مێرووڵەیە گەلێ زووتر بەرلەوەی ئادەمیزاد پەیدا بێت لەسەر زەویدا هەبوون. هەندێ زانایان دەڵێن پەنجا ملیۆن ساڵە مێرووڵە هەیە» منداڵێکیان بەسەر سوپرمانەوە فیکەیەکی بۆ کێشا و گوتی: «ئەوە ماوەیەکی زۆر درێژە!» میستەر دەی لەسەری رۆیشت: «بەڵێ ماوەیەکی ئێجگار درێژە ئەم مێروولانە کۆمەڵگایەکی ڕێکخراویان هەیە، وەکو مێشەهەنگ، پۆلیس و پاسەوان و سیستەر و شاژن و ئیشکەر و نێرەی بێکار و وەزیر و سەربازیشیان هەن.» منداڵێکیان گوتی «تکایە، باسی شارە مێرووڵەمان بۆ بکە».

میستەر دەی دەستی دایە خاکەنازێك و کەوتە هەڵکەندنی شارە مێرووڵەکە، شارەکەی لەتلەت کرد و لەتێکیانی بەساخی هێتشەوە. بەوەدا منداڵەکان دەرفەتێکی باشیان بۆ ڕەخسا کە بە چاکیی و لە نزیکەوە سەیری شارە مێرووڵەیی بکەن. «هەر لە ساختمانی ئەپارتمانێ دەکات، سەیری! نهۆم بەسەر نهۆمەوە بنیاد نراوە!» یەکێکیان وتی: «ئەمە گوندێکم دێنێتەوە یاد، هەر ژووری وەکو خانوویەکێ چکۆڵە وایە، باشە مێروولە ئەم هەموو ژوورەیان بۆچییە لە شارەکەیانا؟» میستەر دەی گوتی: پێتانم وتوە کە خێزانی مێرووڵە

ئێجـگار گەورەیـە، لەبـەر ئەمـە دەبـێ شـارەکەیان هێنـدە فـراوان بێـت تاکـو جێـگای هەموویانـی تێـدا بێتـەوە.» ئەوجـا میسـتەردەی باسـی ژووره جیاوازەکانـی بۆیـان کـرد. منالّەکانیـش لەبـارەی مێرووڵـەوە ئـەم بابەتـە بەچێژانـە فێربـوون.

مێرووڵەی رەش و شاژنەکانیان (Queens):

شـاژن جگـە لـە هێلکەدانـان هیچـی تـر نـاکات.. دوابـەدوای گەشـتی بووکێنـی (wedding flight) دەچێتـە کـن شـارێکەوە، یاخـود شـارێکی نـوێ بـۆ خـۆی دروسـت دەکا. ئەنجـا دەکەوێتـە هێلکەدانـان و لەهـەر دوو چرکـەدا هێلکەیـەك دادەنێـت. شـاژن لـە یەکـێ لـە ژووره زۆرەکانـی ژێرخانـی شـارەکەدا دەژیـت. ئەگـەر ویسـتت بچیتـە ژووره‌کەیـەوە دەبـێ بـە کەندرێکـی قووڵـدا بچیتـە خـوارەوە. ژووره‌کـەی ئەمیـش بۆیـە زۆر لـە قووڵدایـە تاوەکـو باشـتر بپارێزرێـت. باشـە ئاخـۆ لـە یادتـان مـاوە کـە شـاژنی مێشـهەنگ پاسـەوانی هـەن؟ هەروەهـا شـاژنی مێرووڵەیـش پاسـەوانی هـەن کـە فەرمانیـان ئەوەیـە مـاوە نـەدەن هیـچ ئازارێکـی پـێ بـگات.

شـاژن مێرووڵەیەکـی زۆر زلـە، پاشـۆڵێکی گـەورەی هەیـە هێلکەکانـی تیایـدا هەڵدەگـرێ. بـەر لـە گەشـتی بووکێنـی باڵـی پێـوە دەڕسـکێنێ، بـەڵام هـەر کاتـێ لەگەشـتەکەیدا گەڕایـەوە باڵەکانـی دەقرتێنـێ. لـەم سـاتە بـەدواوە جگـە لـە هێلکەدانانـی بـەردەوام هیـچ کارێکـی تـر نـاکات. هەنـدێ شـاژن تەنانـەت بـۆ مـاوەی دە سـاڵان لەسـەر هێلکـە دانـان بـەردەوام دەبـن. بیـری لێبکەنـەوە بزانـن لـەو ماوەیـەدا چەنـد هێلکـە دادەنێـن.. ئـەو مێرووڵـە وردیلانـە خەریکـی چیـن؟ ئـەوان وا خەریکـن هێلکـە بچووکـەکان لـە ژووری شـاهانەوە رادەگوێـزن.. هێلکـەکان هـەر بەقـەدەر کونـی دەرزی دەبـن باشـە بـام شـوێن مێرووڵـەکان هەڵگریـن وا لـە تونێلـە سـەرەکییەکەوە دێنـە دەرەوە. ئەهـا ئێسـتێ بـۆ ژووریـك بادەدەنـەوە و کـە پڕیەتـی لـە هێلکـە. هێلکـەکان بـە تەڕیـی دەپارێـزن تاکـو بەیەکـەوە بنووسـێن. هەرکاتـێ ئیشـکەرەکان یاخـۆ سیسـتەرەکان بیانـەوێ بـۆ

ژوورێکـی تریـان بگوێزنـەوە ئـەوا دەتوانـن هـەر جـارەی ژمارەیەکـی زۆران لـێ راگوێـزن. ئەمەیـش کات و ئەرکـی مێرووڵـە کاراکان پاشـەکەوت دەکات. هێلکـەکان زوو لـەم یەکەمیـن ژوورەیانـەوە رادەگوێزرێنـە یەکێکـی دیکـەوە کـە هێلکـەی کۆنـتری تیایدایـە. ئەمەیشـیان نزیکـترە لەبانـی شـارەکەوە. چونکـە هێلکـەکان پێویسـتە بەگەرمـی هەڵبگیردرێـن، ژوورەکانـی نزیـك لەبانەکـەوە بەهـۆی رۆژ لەوانـەی ژێـرەوە گەرمـترن.

هێلکـەکان نزیکـەی دوو هەفتەیـان گەرەکـە تـا دەتروکێـن. لـەم ماوەیەشـدا لـە ژوورێکـەوە دەگوێزرێنـەوە بـۆ یەکێکـی دی. جـا کاتـێ کـە تەرەکیـن ئـەوا (لارڤـا) کان دەبرێنـە ژوورێکـی تـرەوە. لـەم ژوورەیانـدا چەنـدان کارکـەری سیسـتەر (nurse workers) بـەدی دەکرێـن. ئەمانیـش قەبـارە مـام ناوەندییـن. ئەمـان شـۆکەری دار، واتـە گـەزۆ یاخـود شـیری مێرووڵەیـان پێـدەدەن. مێرووڵـە ئـەم شـلەیە لـە مانگاکانیانـەوە بـەدەس دێنـن کـە دواتـر باسـی لێـوە دەکەیـن. سیسـتەرەکان دەمیـان دەخەنـە دەمـی لارڤاکانـەوە و ئەوانیـش خواردنەکـە دەمژنـەوە، ئەمیـش لەیـاد نەکـەن کـە لارڤـاکان هەرگیـز لـە خـواردن ناوەسـتن!

لارڤـا (Larva) زوو هـەراش دەبـن و ئەوەنـدەی پێناچـێ ئامـادە بـن قۆزاخـەی خۆیـان بچنـن. ئەوسـا جارێکـی تـر دەیانگوێزنـەوە بـۆ ژوورێکـی دیکـە و لەوێـدا لەنێـو لمـدا دەنێژرێـن.

لەوێـدا بـە نێـژراوی دەمێننـەوە و قۆزاخەکانیـان تـەواو دەئاڵێنـن و لـە لارڤـاوە دەبـن بـە مێرووڵـەی تـەواو. بـەڵام هەمـوو ئـەو مێرووڵانـەی لـە هێلکـەوە دەجووقێـن وەکـو یـەك نیـن. لەراسـتیدا پێنـج جـۆری جیاوازیـان لێـوە دەردەچـێ. لەوانـە چەنـد دانەیەکیـان شـاژنی قـەوارە زلـن، ژمارەیەکـی زۆریشـیان دەبنـە نێـرەی بێـکار، واتـا بابانـە. ئەوانـی تریـش دەبـن بـە سـێ جـۆر ئیشـکەری بـە قـەوارە جیـاواز. هـەرە بچووکـەکان ئـەو ئیشـکەرانەن کـە شـارەکەیان پاکدەکەنـەوە. مـام ناوەنجێکانیـان سیسـتەرەکانن کـە خـواردن بـە شـاژن دەدەن

و ئاگاداریی لارڤاکان دەکەن. ئەنجا ئیشکەرە زلەکان دێن، ئەمانیش سەرباز و پاسەوانن. کاریان ئەوەیە وەکو یاساوڵ بە دووی دوژمندا بگەڕێن و نەهێڵن توخنی شارەکەیان بکەونەوە. هەر کاتێ سوپای دوژمن هاتن دەس بەسەر شارەکەیاندا بگرن ئەمانە شارەکە و دانیشتوانەکانی دەپارێزن. ژووەرکانی سەرەوەی شارەکە ماڵی ئەم سەربازانەن».

خاتوو بیل داوای لێکرد باسی مانگای مێرووەلەیان بۆ بکات و گوتی:

«زۆر سەیرە مرۆڤ بیر لەوە بکاتەوە کە مێرووەلە مانگایان هەبێ. داخۆ دەبێ ئەو مانگایانە چۆن چۆنی بن!» میستەر دەی وتی: «مانگای مێرووەلە ئەسپێی زۆر بچووکی درەختن (Louse- aphids) بۆمان هەیە ئەو کاتە بیانبینین کە شیلەی گەڵای دار و رەگی رووەك دەمژن. مێرووەلە ئەوەندە ڕێزی چێڵەکانیان دەگرن کە ماڵێکی تایبەتیان بۆ دروست دەکەن. هەروەها گەرای ئەسپێکان کۆدەکەنەوە و هەر کاتێك تروکان بە چەشنی لارڤاکانی خۆیان بەخێویان دەکەن. لە ژووری ئەسپێکانەوە ئیشکەرەکان کەندڕان بەرەو رەگی قامیش و سەبزە و درەختان لێدەدەن. ئەسپێکان لەم شوێنەدا دەژین و شیلەی شیرین لە رووەکەوە هەڵدەمژن. هەرکات مێرووەلەکان حەزیان لە شیرکرد لەسەرەخۆ بەو هەستەوەرانەوە کە لەسەریانا رواون و لە ئەسپێکانا دەوەژێنن. ئەسپێکانیش شیرەکەیان واتا شیلەکەیان بۆ دەچۆڕێننەوە. ئای کە ڕێگایەکی سانایە مێرووەلە خواردنی پێ وەدەست دێنێ!.

ئەوجا خاتوو بێل گوتی: «تکایە دەربارەی گەشتیی بووکێنی شتێکمان بۆ باس بکە».

میستەر گوتی: بێگومان بۆتانی باس دەکەم چونکە دیمەنێکی دڵڕفێنە. گەر لە بەهاردا بەوردی سەرنج بدەن شتێکی نوێ بابەت دەدۆزنەوە. لە ڕۆژێکی تایبەتدا هەموو شاژن و نێرە بێکارەکان شارەکەیان جێ دێڵن. ئەمە ڕۆژی بووکێنی و زاوایەتییانە. ماوەیەك بەسەر زەویدا دەمێننەوە ئینجا وەك

بەپێی نیشانەیەکی نەبیراو بووبێت تێکڕا باڵەکانیان دەکەنەوە و بە هەوادا دەفڕن. بە سەدان، نەخێر بە هەزاران پێکڕا دەفڕن. هەر شاژنێك لە تەك نێرینەیەکدا جووت دەبێت. بێ ئەوەی گوێ بە خێزانی ئەوەوە بدات کە لەگەڵیدا جووت بووە. بگرە بە زۆریی شاژنی شارێك لە تەك نێرینەی شارێکی دیکەدا زەماوەند دەکەن. هێنده نابات شاژن دەگەڕێتەوە بۆ سەر زەوی و بە شوێن شارە مێرووڵاندا دەگەڕێن. جا ئەگەر ئەوەندە بەختەوەر نەبوون کە یەکێکی کۆن بدۆزنەوە ئەوا دەکەونە دروستکردنی یەکێکی تازەوە. ئەم شارە نوێیانەش ئێجگار بچووکن. راستییەکەی لەسەرەتادا تەنیا تاکە یەك ژووریان دەبێ و یەکەم لارڤاکان لەلایەن خودی شاژنەوە بەخێو دەکرێن و بە دەمی خۆی شیلەیان دەرخوارد دەدا. جا کە ئیشکەرە چووکەلەکان ئەوەندەگەورە بوون بتوانن ئیش بکەن ئەوا دەکەونە فراوانکردنی شارەکەوە بۆ ئەوەی جێگەی تەواو بۆ ئەو مێرووڵە نوێییانە مسۆگەر بکرێت کە هەر هاکا لە هێلکەوە دەرهاتن».

منالێکیان پرسی: «باشە جگە لەم مێرووڵە رەشە ئاساییانەوە هیچ جۆری تر نین؟» میستەر دەی لە وەڵامدا وتی: «بەڵێ مێرووڵەی سووری زل هەن کە دوژمنی مێرووڵە رەشەکانن، ئەوانە لەشکر ساز دەدەن و دژی مێرووڵە رەشەکان شەڕ هەڵدەگیرسێنن.. ئەمەیش ڕێبازی جەنگەکەیانە، لە پێشدا چەند سەربازێك دەگەنە جێ کە پێشەکی بەنیازی پلاندانانەوە دەنێردرێن و لەشکرێك لە سەربازی مێرووڵەی سوور (red ants) لەگەڵ خۆیاندا دێننەوە. ئەم سەربازانە بە دەوری شارەکەدا بازنە دەکێشن.

چەندانێکیان لە کونەکەوە دەچنە خوارەوە و بە تۆپەڵێك لارڤا یاخۆ هێلکەوە دێنە دەرەوە. چەند هەزارێك مێرووڵە رەشە بەبارە هێلەکەوە بۆی دەردەچن و هەوڵ دەدەن هێلەکانی دوژمن بشکێنن و خۆیان دەرباز کەن.. بەڵام داخی گرانم! دوژمنەکان پەلاماریان دەدەن و هێلکەکانیان

لێدەسێنن.. دوای رووتکردنی مێرووڵە رەشەکان سەربازەکان لارڤا و هێلکە دەستکەوتووەکانیان بۆ ماڵەوە دەبەنەوە.

منالێکیان پرسی: «جا چیان لێدەکەن؟»

میستەر دەی وتی: دوو شتیان لێدەکەن، یەکەم، هەندێ لە لارڤا و هێلکەکان بۆ خواردن بەکار دێنن. دووەم: مێرووڵە عازەبەکانیش دەکەن بە کۆیلە و هەموو کارێکی خۆیانیان پێ ئەنجام دەدەن. لە راستیشدا خاوەنە سوورەکان جاری وا دەبێ هێندە تەمەڵ دەبن کە ئەگەر هاتو کۆیلەکانیان لەدەس چوون ئەوا خۆیان لە برسانا دەمرن چونکە بە رادەیەك تەمەڵ دەبن ئیتر توانای ئەوەیان نامێنێ ئیش بۆ خۆیان بکەن. بەڵام هەندێ لە مێرووڵە سورەکان وەرزێڕی چاکن. لە خانووەکانیانا چەند ژووری دەکەن بە باخچە و گەڵای درەخت دێننە ئەم باخچانەوە. گەڵاکان بە تەپیی هەڵدەگیرێن. رووەکی زۆر وردیلە بەسەر ئەم گەڵایانەوە دەڕوێ کە بۆ خۆراك بەکاریان دێنن. مێرووڵەی باخچەوان لە تێکساس و ئەمەریکای باشووردا دەژین. مێرووڵەی تر هەن ژووران دروست دەکەن و دەیانکەن بە ئامباری دانەوێڵە. رێڕەوی زۆر چاك بەرەو دانەوێڵەی جووتیاران دەکەنەوە. مێرووڵەکان لە هاتووچۆدا دەبن و ناوکی دانەوێڵە رادەگوێزن و لە ئامبارەکانیاندا بۆ رۆژی پێویست گلیان دەدەنەوە. بەڕای ئێوە بۆمان هەیە بەمانە بڵێین «وەرزێڕ؟»

خاتوو بێل پرسی: «هیچ جۆرە مێرووڵەی ترمان نییە؟»

میتسەر دەی وتی: «بەڵێ سەدان جۆریتر، لە راستیدا مێرووڵە سێ هەزار جۆری جیاوازیان هەیە. جۆرێکیان دارتاشن و لانەکانیان لە دارا دروست دەکەن. دێن چەندەها کون لەقەدی درەختەکانا دەکەن و هێلانەکانیانی تیادا دەنێن. ئەو مێرووڵانە زۆرەها کۆڵەکە و کاریتەی ناو ماڵانیان کۆڵیوە و ژمارەیەکی زۆریان دارودرەخت رزاندۆتەوە و لەنێو بردووە.

هەروەها لە وڵاتە گەرمەکانا مێرووڵەی سپی هەن پێیان دوترێت

تیرمایت (termites). ئەمانە زۆر زیانبەخشن، چونکە کڕۆك و مێشکی دار و تەختە دەخۆن و چەندان بەشی ناومالّ وێران دەکەن. ئەگەر هاتو کەوتنە نێو نامەخانەیەکەوە ئەوە پەڕی کتێبەکان هەموو دەخۆن و رزگارکردنی پەرتووك لە چنگیانا کارکێی سەخت و دژوارە.

بۆیەکا ئێستێ ساختمانی کتێبخانە گشتییەکان لەبەرد و کۆنکرێت دروست دەکرێن. تاکو مێروولەکان توانای ئەوەیان نەبێ بەرەو ژوور رێگا بۆخۆیان بکەنەوە. خانووی مێروولەی سپی جوداوازە لەشارە مێروولەی ئاساییەوە. هەندێکیان گومبەتۆکەی گەورە گەورەن و ئەوانی تریش بریتین لە بورجی (towers) قایم کە هەندێ جار لە دە هەتا هەژدە پێ بەرزن. هی ترشیان هەن وەکو کوارگی ژەهراوی (قارچك) وان. ئەم لانانەش بە تەنیا لە ئەفریقادا بەرچاودەکەون».

لەو ساتەدا خۆر خەریك بوو لە ئاسۆی رۆژئاواوە شۆڕ دەبۆوە. منالّەکانیش بەرەو مالّ هەنگاویان هەلّێنایەوە. مێشکیان پڕ بووبوو بە هەموو جۆرە زانیارییەکی تازەوە کە لەبارەی مێروولەوە فێری ببوون.

بەرێگاوە هەر یەکێکیان دەیویست خۆی دلّنیا کات و بزانێ دەیتوانێ وەرامی چەند لەو پرسیارانە بداتەوە کە بەسەر لیستەکانیانەوە بوون. خاتوو بیل کە بینی دەیانتوانی وەلّامی گشت پرسیارەکان بە رەوانی بدەنەوە لە خۆشیانا سەرسام بوو بوو.

کاتێك قوتابخانەکەیان جێدەهێلّا هەموویان گوتیان «شەوباش، خاتوو بیل. لە راستیدا، ئەمەیان باشترین گەشتێکی ئەمسالّمان بوو!».

پەراوێزەکان:

١- ئەم باسە لە کتێبی (The earth and living things) ئامادە کراوە لە دانانی (Craig and Hurley)

٢- وێنەکان هونەرمەند کاك عبدالرزاق رەشید لە کتێبەکەی گرتوونەتەوە.

ئەلیزابیس فرای
خانمە چاکسازێکی هەرە مەزن

وەرگێڕ لە ئینگلیزییەوە: مەجید ئاسنگەر

بەیانییەکی ساردی زستانە، نزیکەی سەد و پەنجا ساڵێك پێش ئێستا، خانم ئێلیزابێس فرای ناوێك لەگەڵ هاوڕێیەکەیدا چوونە بەندیخانەیەکی شاری لەندەن و داوایکرد ڕێگەی پێ بدەن سەردانی زیندانییە ئافرەتەکان بکات. ڕێگەی پێدرا، وەلێ ئەلیزابێس بە ناچاریی لە وەردیانەکان پاڕایەوە لێبگەڕێن خۆی بە تەنیا بچێتە نێو ئەو دوو ژووڕە درێژکۆلانەوە کە سێ سەد ئافرەت تیایاندا دەژیان و دەیانخوارد و دەنووستن.

ئافرەتەکان هەموویان تاوانکاربوون و تەنانەت پۆلیسەکانیش لێیان دەترسان و هەر بۆ سەلامەتیش هەمیشە دوو دوو بەیەکەوە نەبوایە نەدەوێران بچنە ژووڕەوە. ژمارەیەکی زۆری ژنەکان سزای مردنیان بەسەردا سەپێنرابوو، ئەوانی

تـر تـا ئـەو کاتـەی بـۆ (ئوسـترالیا) دەگوێزرانـەوە لەوێـدا دەمانـەوە، چونکـە ئـەو رۆژگارە بـە سـەدان تاوانـکار هەندێکیـان بـۆ چەنـدان سـاڵ و هەندێکـی تریـان بـۆ هەتـا هەتایـی ڕەوانـەی (ئوسـترالیا) دەکـران.

لـەو سـەردەمانەدا سـزای تـاوان ئێجـگار قـورس بـوو. پیـاوان سـزای (مـردن) دەدران تەنیـا بـۆ تاوانێکـی وەکـو (مـەڕ دزیـن) پیاویـش و ئافرەتیـش سـاڵەهای سـاڵ بەنـد دەکـران بەهـۆکاری ئێجـگار بـێ بایەخـەوە. زیندانـەکان هەمیشـە پـڕ و زۆر قەرەباڵـغ وتاریـك و پیـس بـوون و هەرگیـز مەرجەکانـی تەندروسـتییان تێـدا نەدەبیـنران. زۆربـەی زیندانییـەکان پەتـای گەلێـك ترسـناکیان هەبـوون کـە بـە خێرایـی بڵاودەبوونـەوە. بەشـی هـەرە زۆری ئافرەتـان منداڵەکانیـان لەگەڵـدا بـوون. هیـچ هەوڵێکیـش لـە ئـارادا نەبـوو بـۆ چاکسـازیی و بـۆ ئـەوەی دووبـارە زیندانییـەکان بکرێنـەوە هاووڵاتـی بـاش و بەسـوود. ئـەو دەنگۆیـەش لەنێـو خەڵکـدا بـاو بـوو کـە ئـەوەی جارێـك تاوانبـار بێـت بـۆ هەمیشـە هـەر تاوانبـارە؟

پاسـەوانەکان ترسـی ئەوەیـان بـوو گـەر ئەلیزابێـس بـە تەنیـا بچوایەتـە نێـو زیندانییەکانـەوە لـەوە بـوو پەلامـاری بـدەن و ڕووتـی بکەنـەوە، بـەڵام کاتـێ تێیگەیانـدن کـە مۆڵەتـی ئـەوەی پێـدراوە سـەردانی ئافرەتـەکان بـکات، دەروازەکانیـان بـۆی کـردەوە و پێشـیان ڕاگەیانـد بۆخـۆی سـەلامەتتر دەبـوو ئەگـەر کاتژمێرەکـەی و زنجیرەکـەی بەرباخەڵیـی بشـارێتەوە! کەچـی ئـەو گوێـی پێنـەدا و گوتیشـی کـە دەبـێ هـەر بـە تەنیـاش بچێتـە ناویانـەوە. پاسـەوانەکان ناچـار دەرگا گەورەکانیـان بـۆی ئـاوەڵا کـردەوە و لـە پـاش چوونـە ژوورەوە یەکسـەر دایانخسـتنەوە و کلیلیـان دانـەوە. ئافرەتـە زیندانییـەکان وەختـێ دیتیـان میوانێـك بـە تاقـی تەنیـا هاتۆتـە لایانـەوە ئەوەنـدە سەرسـام بـوون گـورج لێـی گـردەوە بـوون و هەمـوو پەرۆشـی ئەوەیـان بـوو بزانـن بـۆچ هاتـووە! کورسـییەکیان بـۆ هێنـا، ئەلیزابێـس یـەك لـە منداڵەکانـی خسـتە سەرکۆشـی خۆیـەوە و لێگـەڕا بـە ئـارەزووی خـۆی گەمـە بـە سـەعات و زنجیرەکەیـەوە بـکات. ئەوجـا سـەبارەت بـە

منداڵەکانیانەوە کەوتە گفتوگۆکردن لە گەڵیاندا. وەردیانەکان کە لە مابەینی شیشە ئاسنینەکانی دەرگاکانەوە تێیانەوە رامابوون سەریان زۆر لەوە سوڕمابوو کە چۆن ژنەکان ئاوا لەسەرخۆ گوێیان بۆ قسەکانی شل کردبوو. ئەلیزابێس ئەوەی بۆ بەندییەکان پێشنیاز کرد کە پێویستە هەوڵ بدەن زیندان بکەنە شوێنێکی لەبارتر بۆ منداڵەکانیان و گوتی کە ئەم خۆیشی دایکە و بەڵێنیشی پێدان کە یارمەتیان بدات. ئەو بەخششە پڕ لە بەزەییە زۆر کاری لە ئافرەتەکان کرد و هانیدان بۆ دارشتنی نەخشە و پلانی گونجاو بۆ دامەزراندنی فێرگەیەك لەنێو بەندیخانەکەدا. ئەلیزابێس زۆر بە میهرەبانییەوە گوێی لە بەسەرهات و چیرۆکی گرفت و تەگەرە و تاوانەکان راگرت. کاتێکیش ئەم بەجێی هێشتن و لێپرسراوانیش دەروازەکانیان لەسەر کلیلدانەوە ئافرەتە کڵۆڵەکان هیواو تەمای پاشەرۆژێکی خۆشتریان پەیدا کردبوو. ئەوان تێگەیشتبوون کەتازە دۆستێکیان بۆ پەیدا بووە خەمیان بۆ دەخوات. ئیتر لەوە بەدواوە ئەلیزابێس بەردەوام بە رێکوپێکی سەردانی زیندانی دەکرد و زۆر بە گەرمیش پێشوازیی لێوەدەکرا. ئافرەتەکان ئێستێ پەرۆشی ئەوە بوون قوتابخانەیەك بۆ منداڵەکانیان بکەنەوە و لەنێو خۆیاندا یەکێکیان بە مامۆستا هەڵبژارد.

لە ئافرەتە خوێندەوارەکان لێژنەیەك پێکهێنرا بۆ یارمەتی و هاوکاریی، ئەلیزابێس چەند دانەیەك کتێبی قوتابخانەی خوازراوەی لە هاوەڵ و دەستە خوشکەکانیەوە بۆ هێنان. فێرگەکە هەر لەسەرەتاوە دەستکەوتی چاکی بوو. ئافرەتەکان بەو پێشکەوتنەی رۆڵەکانیان بەختەوەر و سەربەرز بوون. جا لە جیاتی ئەوەوە جگەرگۆشەکانیان نیوە رووت و بە پیسی بهێڵنەوە هەموو بەیانییەك دەیان شتن و جلیان دەکردە بەریانەوە بۆ ئەوەی بە خاوێنی و رێکوپێکی ئامادەی قوتابخانەکەیان بن. ئەوجا ئەلیزابێس لە زۆر بواری تردا کەوتە یارمەتیدانی ژنەکانەوە. بۆ وێنە هانی دۆست و ناسیاوانی

خۆیدا پەرتووك و پۆشاك و دەرزی و داو بە زیندانییەکان ببەخشن. هەروەها وای لێکردن دۆستەکانی لەتەکیدا بچن بۆ بەندیخانەکەوە. ئەوەندەی نەبرد ئافرەتەکان ئەوانەی هەردەم هەر خەریکی شەڕ و شۆڕ و ئاژاوە و قیژە قیژ و هەراوهۆریا بوون وایانلێهات هێمن و لەسەرخۆ کاتەکانیان بە دروماندا و خوێندنەوە بەسەر بەرن. بەرپرس و کارمەندانی گرتووخانەکەیش، ئەوانەی لە سەرەتادا زۆر لەو کارە بەدگومان و رەشبین بوون، ناچار کران دان بەو راستییەدا بنێن کە ژنە زیندانییەکان گۆڕانکاریی باشیان بەسەردا هاتووە و لەو رووەوە هەنگاوی گرنگیان بەرەو پێش هاویشتووە، سەلماندیشیان کە ئەوە هەموو دەرەنجامی رەنج و هەوڵەکانی ئەلیزابێس بووە. چەندین ئەندامی پەرلەمان سەردانی زیندانەکەیان کرد زۆر ستایشی کۆششەکانی ئەو خانمەیان کرد. لە هەمانکاتدا زۆران خەڵك و خوای شوێنە جیاوازەکان دڵیان بەو کارەوە داچوو کە ئەو بە پەرۆشەوە سەرقاڵی ئەنجامدانی بوو.

سەرەنجام وای لێهات خاتوو ئەلیزابێس فرای سەردانی بەندیخانەکانی هەموو بەشەکانی دیکەی وڵاتی دەکرد. لە زۆر شوێندا لیژنە پێکهێنران بە مەبەستی درێژەدان بەو کارەی کە ئەم دەستی پێکردبوو. هەر خۆشی چەندان پێشنیار و رێنمایی بە سوودی بۆ گۆڕینی بارودۆخ و رەوشی زیندانییەکان پێشکشە کردن و دەیگوت پێویستە زیندانیانی ئافرەت پاسەوانی و ئافرەتیان هەبێت.

هەروەها دەیگوت دەبێ زیندان بکرێتە جێگەی گۆڕین و چاکسازی نەك ئەو شوێنە بێت کە تەنیا بۆ سزادان تاوانباری دەنێردرێنێ! جەختیشی لەسەر ئەوە دەکردەوە کە تاوانکاران کاتێ زیندان جێدەهێڵن زۆر پێویستە یارمەتی بدرێن تاکو کارێك بۆخۆیان بدۆزنەوە بۆ ئەوەی سەرتایەکی نوێ لە ژیاندا دەست پێبکەنەوە.

کردارەکەی ئەلیزابێس فرای دەنگێکی زۆری دایەوە. هیچ کاتێك سەردانی

زیندانییەکانی بکردبا ئەوا گەورە پیاوان هەندێکیان لە وڵاتانی بیانیەوە دەهاتن، لەگەڵیدا دەچوون و گوێیان لێیدەگرت کە شتی بۆ بەندییەکان دەخوێندەوە. ئەو پیاوماقوولانە واقیان لەو گۆڕانکارییە هەرە گرنگ و نرخدارە وڕما بوو کە ئەم بە ئەنجامی گەیاندوون. ناو و دەنگی ئەوەندە پەیدا کرد تا وایلێهاتبوو لە هەموو ناوچە و بەشەکانی تری ئەوروپاوە داواکاریی یارمەتیی و ئامۆژگاریکردنی پێدەگەیشتن. زۆران گەشتی درێژخایەنی بە کێشوەرەکەدا کرد و سەردانی وڵاتانی وەکو: فەرەنسا، دانیمارك، ئەڵمانیا، هۆڵەندا و بەلجیکای کردن. شاژن فیکتۆریا و سێر رۆبەرت پیلی سەرەك وەزیرانی بەریتانیا و زۆر ژن و پیاوی مەزن و ناوداری تر لە نێوان دۆستەکانیدا بوون. لە هەموو لایەکەوە لە هەوڵی ئەوەدابوون بە خەڵکەکەی بسەلمێنن کە دەکرێت تاوانباران بگۆڕدرێن و بکرێن بەهاونیشتمانی چاك و بە سوود بێتو وەکو مرۆڤ نەك بەشێوەی ئاژەڵ و گیانلەبەری درندەی کێوی مامەڵە و هەڵسوکەوتیان لەگەڵدا بکرێت. ئەو کارەیشی لە زۆر وڵاتاندا ئەنجام و ئاکامی باشی لێکەوتەوە، ئێستا مامەڵە و رەفتارکردن لە تەك زیندانیاندا ئێجگار نەرم و نیانتر و ئەو توندوتیژییەی جارانی نەماوە.

هەربۆیەشە ژمارەیەکی زۆر لە تاوانباران ئەوانەی لەبارەی وڵاتی ئینگلتەراوە زۆر کەم، یاخود هەر هیچیان نەدەزانی، هەردەم ناوی (ئەلیزابێس فرای) وێردی سەرزمانیان بووە و هەمیشە بە دڵ سوپاسی ئەو خانمەیان کردووە.

سەرچاوە:

Elizabeth Fry, Agreat Refomer

The oxford English curse for IRAQ

ئافرەتە ناوداراکانی جیهان

فلۆرەنس نایتنگێل، خانمە لالە بەدەستەکە
(Florence Nightingale: The Lady with the Lamp)

مەجید ئاسنگەر لە ئینگلیزیەوە وەریگێڕاوە

سەدەی نۆزدەهەم زۆرن مرۆڤی بەتوانا و لێهاتووی وەهای بەخۆوە بینیوە کە هەتا دوا هەناسە سەرتاپای بەهرە و کۆششیان بۆ پێشخستن و خۆشگوزەرانی تێکڕای مرۆڤایەتی تەرخان کردووە.

فلۆرەنس نایتنگێڵ ئەو ئافرەتە هەرە مەزنە بوو کە بە درێژایی تەمەنیدا لەپێناو ئەوەدا کە جیهان بکاتە شوێنێکی باشتر و خۆشتر بۆ کۆمەڵانی خەڵکی بەشمەینەت و چارەرەش، بە هەموو توانایەکییەوە لە تەقەللا و تێکۆشانی بێ وچان و بەردەوامدا بووە، ئەو خانمە دەستی یارمەتی و هاوکاریی بۆ هەزاران سەرباز، ئەوانەی لە شەڕەکانی (قرم)دا بەدەست برین و نەخۆشی سەختەوە دەتلانەوە، درێژکردووە، ئیمڕۆ نەخۆشخانەکانمان پڕن لە سیستەر گەلی روو

خـۆش و کارامـە و قاڵبـوو کـە یارمەتـی نۆشـدارەکان لـە کارەکانیـان دەدەن بـۆ کەمکردنـەوە و سـووککردنی ژان و ئـازار و چاککردنـەوەی خەسـتە و زامـدارەکان، بـۆ ئـەو پێشـڤەچوونە مەزنەیـش پێویسـتە هەمووماـن سـەری ڕێـز و نـەوازش بـۆ فلۆرەنـس نایتنیگێـل دانەوێنیـن!

فلۆرەنـس نایتینگێـڵ لـە سـاڵی ١٨٢٠ لەکاتێکـدا باوکـی بـە سـەردانێك چووبـوو بـۆ ئیتالیـا چـاوی بـۆ ژیـان هەڵهێنـاوە. ئـەم لـە شـارە کـۆن و خنجیلانەکـە (فلۆرەنـس) دا هاتۆتـە دنیـاوە، هـەر بەنـاوی ئـەو شارەشـەوە نـاوزەد کـراوە، دواتـر لـە تـەك خوشـکەکەیدا لـە ئینگلتـەرا پـەروەردە کـراون، هەتـا هەراشـتریش دەبـوو بەهـۆی زانایـی و زیرەکیـی لـە وتووێـژدا زێـتر دەچـووە نێـو مێشـك و دڵـی کۆمەڵانـی خەڵکـەوە.

دایـك و باوکیشـی کـە خـاوەن دەسـەڵات و زۆر هەبـوو بـوون چاوەڕوانـی ئەوەیـان لێدەکـرد بۆخـۆی شـوو بـکات و بـەو جـۆرەی کـە بـۆ ژنێکـی جحێڵـی خـاوەن پایـەی وەك ئـەم لـە کۆمەڵگـەدا بـاو بـووە ژیـان بەسـەر بەرێـت.

وەختێـك فلۆرەنـس بـە دایـك و باوکـی ڕاگەیانـد کـەوا هەسـتەکات لەلایـەن یەزدانـەوە بانگکـراوە ببێتـە سسـتەر (پەرسـتار) و یارمەتـی ئەوانـەی ناسـاخن بـدات، بـە جـارێ شـڵەژان، کچەکـەی ئـەوان خـاوەن پەروەردەیەکـی بـەرز و تێگەیشـتوو بـوو لـەو ڕۆژگارانەشـدا نەخۆشـخانەکان ئـەو شـوێنە پیسـانە بـوون کـە مەترسـی زۆری گرتنـەوە و تـووش بوونـی دەرد و پەتایـان لێدەکـرا، زۆربـەی هـەرە زۆری پەرسـتیارەکانیش ئافرەتانـی نەخوێنـدەوار و ناشـارەزای تووێـژە هـەر نزمەکانـی کۆمەڵـگا بـوون کـە ژمارەیەکـی زۆریـان ڕەفتـار و ڕەوشـتی نەشـیاو لەگـەڵ کارەکـە وەك خواردنـەوەی مـەی و عارەقیـان هەبـوو.

کـە خاتـوو نایتینگێـل داوای کـرد ڕێگـەی پێبدرێـت بچێتـە نەخۆشـخانەیەکەوە و فێـری پیشـەی سسـتەری بکرێـت، دایـك و بـاوك و هاوڕێیانـی گشـتیان گوتیـان ئـەوە کارێکـی نەشـیاوە و هەرگیـز ناشـبێت! چونکـە لـەو سـەردەمەدا ئافرەتـی

خوێندەوار بۆی نەبوو لەتەك پیاواندا کار بکات!

بۆیە کە خاتوو نایتینگێل ناچار بوو بیرۆکەی فێربوون لە نەخۆشخانەیەکدا لە مێشکی خۆیدا بسرێتەوە، لەجیاتی ئەوە دەچوو لە ماڵەکانی خۆیاندا سەردانی خەڵکەکەی ئەو دێیەی دەکرد کە لەگەڵ دایك و باویکیدا لێی دەژیان و هەرچییەکی بۆی بکریابایە لە هاوکاریی ئەو ژن و منداڵانەی نەخۆش دەکەوتن دریغی نەدەکرد. هەرکاتێکیش کتێب و راپۆرتی دەربارەی کاروباری نەخۆشخانەوە چنگ بکەوتایە ئەوا بە وردی بە قوواڵی دەیخوێندەوە. هەرکاتێکیش بە یاوەری هاوڕێکانییەوە بچووبانایە دەرەوەی وڵات، ئەم سەردانی بیمارستانەکانی دەکرد، تەنانەت ئەوجارەی لە ساڵی ١٨٥١دا بۆ وچانێکی درێژخایەن لە ئەڵمانیا بوو، توانی بۆ ماوەی سێ مانگی رەبەق لەوێدا مەشق و راهێنان ئەنجام بدات، سەرەنجام ساڵی ١٨٥٣ دایك وباوکی لەوە دڵنیا بوون کە هیچ شتێك ناتوانێ رێی ئەوە لە کچەکەیان بگرن کە ببێت بە (سستەر) زۆر بە نابەدڵیەوە رازی بوون کە ببێتە سەردەستەی پەرستارەکان لە نەخۆشخانەیەکی ئافرەتاندا لە شاری لەندەن.

ساڵی ١٨٥٤ شەڕ لە نێوان رووسیا و بەریتانیا هەڵگیرسا. دەنگ و باسی زۆر ناخۆش و دڵتەزێن لەبارەی نەخۆشخانەی سوپایی بەریتانیا (لە سکووتاریی) نزیکی (کۆنستانتینۆپل- ئەستەمبوڵ) گەیشتە بەریتانیا. بە هەزاران سەربازی بریندار و نەخۆش لە (قرم)ەوە رەوانەی ئەوێ دەکران، بارودۆخەکە یەکجار دژوار و ناخۆش بوو. نەداو و دەرمان چنگ دەکەوت، نە قەرەوێلە و نە رایەخ و نوێن، تەلاری نەخۆشخانەکە ئەگەرچی گەورە بوو وەلێ پیس و لە رادەبەدەر قەرەباڵغ بوو، ئاوی گەرم بۆ پاککردنەوە هەرگیز بەدەست نەدەکەوت، بۆنی هەرە پیس و ناخۆش ئەو ناوەی وڕوکاس دەکرد. لەبەر نەبوونی نۆیین و ئاوەڕۆ، سەرەڕای هەموو ئەوانەیشەوە پزیشکەکان بە هیچ جۆرێ ئەو پێداویستانەیان لە دەزگاکانی میرییەوە پێنەدەگەیشت کە بۆ

نەخـۆش و زامـدارەکان ئەوەنـدە پێویسـتیان پێیـان بـوو.

(سـیدنی هێوبـەرت)ی وەزیـری جەنـگ و کۆنـە براوەرێکـی نایتینگێـل نامەیەکـی بـۆ هەنـارد و تیایـدا تـکای ئـەوەی لێکـرد ئەگـەر حـەز بـکات دەسـتەیەك لـە پەرسـتاران ببـات بـۆ (سـکووتاری) خاتـوو نایتینگێـل نـەك هـەر زۆر حـەزی کـرد بەڵکـو ئامادەیـش بـوو ئـەوە بـکات. ئـەوە بـوو لـە مانگـی تەشرینـی سـاڵی ١٨٥٤دا بـە خۆیـی و ٣٠ سسـتەرەوە گەیشـتنە نەخۆشـخانەکەوە.

پزیشـکەکانی سـوپایی سـەرەتا لەگـەڵ ئـەو رایـەدا نەبـوون سسـتەری ئافـرەت لـە خەسـتەخانەیەکی سـەربازییدا کار بکـەن، هەرگیـز لـەوە پێـش لـە سـوپای بەریتانیایـی ژنـان ئـەو جـۆرە ئیشـەیان نەکردبـوو. ئەفسـەرەکانیش پێیـان وابـوو پاراسـتنی ئـەو ئافرەتـە بێدەسەڵاتانەیشـیان بـۆ دەبێتـە سـەربار کـە ئەرکیـان زۆر زیاتـر دەبێـت تـا سـوودیان، بـەڵام زوو بـەزوو بۆیـان دەرکـەوت کـە ئەمـان هەڵـە بـوون.

خاتـوو نایتینگێـل پێداویسـتی و داوودەرمانـی لەگـەڵ خۆیـدا هێنابـوو، دەرمـان، پەتـوو، سەردۆشـەك (چەرچـەف) سـابوون و فڵچـەی گـڕی بـۆ کڕاندنـی زەوی پێبـوو، هێنـدەش بـاوەڕی بەخـۆی هەبـوو فەرمانـی تەنانـەت بەسـەر ئەفسـەرەکانی سوپاشـەوە دەردەکـرد. بەشـێك لـە باڵەخانـە ئێجـگار گەورەکـە بـە پەلـە چاککرایـەوە بـە چەشـنێك زۆر زوو شـوێن بـۆ (٨٠٠) سـەربازی بیـماری تریـش سـاز و ئامـادە کـرا.

خاتـوو نایتێنگێـل، نـەك هـەر تەنیـا کاروفەرمانـی سسـتەرەکانی خـۆی رێکدەخسـت، بگـرە سەرپەرشـتی و چاودێـری ئـەو نەخۆشخانەیشـی دەکـرد کـە لـە هەمـووان بـە ئازارتـر بـوون، جـاری وا دەبـوو مـاوەی ٢٤ کاتژمێـر بـە بـێ پشـوودان بەسـەر پێیانـەوە دەبـوو. شـەوانە بـە چرایەکـەوە بـە نێـو نەخۆشـخانەکەدا دەگـەڕا دیدەنـی خەسـتەکانی دەکـردن. سـەربازەکان ئەوانـەی هەرگیـز لـەوە پێـش بـە تەنگـەوە هاتـن و چاودێریـی میهرەبانانـەی ئاوەهایـان

بەخـۆوە نەدیتبـوو بەنـاوی (خانمـە لالـە بەدەسـتەکە) ناویـان دەهێنـا! کاری ئێسـتێ بـەوە گەیشـتبوو نۆژدارانیـش بـۆ هـەر پێویسـتییەکیان ئەهاتـن بـۆ لای ئـەم.

سـوپا لـە (قـرم) لـە هەمـوو باریٚکـەوە تووشـی نەبوونـی هاتبـوو، کـە زسـتانیش بەسـەرداهات سـەربازەکان جـل و بەرگـی زسـتانەیان زۆر کـەم بـوو یـان هـەر نەیانبـوو، لـە ئەنجامـی ئەوەشـدا هـەزاران پیـاو نەخـۆش کەوتـن و بیمارسـتانەکان لـە هەرکاتێـک زیاتـر پـڕ بـوو بـوون، لـە کانوونـی دووەمـی سـاڵی ١٨٥٥ دا نزیکـەی ١٢٠٠٠ پیـاو لـە (سـکووتاری) بـوون و ٤٢٪ گیانیـان لەدەسـتدا. لێـرەدا خاتـوو نایتنیگێـل ئەوپـەڕی توانسـتی خـۆی خسـتە کار بـۆ ئـەوەی بارودۆخەکـە بـەرەو چاکـتر ببـات. هـەوڵ و تەقللاکانـی ئەوەنـدە سـەرکەوتوو بـوون کـە هەتـا مانگـی حوزەیرانـی ئـەو سـاڵە رێـژەی مردنـی بـۆ تەنیـا ٢٪ دوو لـە سـەدا هێنایـە خـوارەوە!

لـە دوا دوایـی ئـەو سـاڵەدا خاتـوو نایتینگێـل (سـکووتاری) جێهێـڵا و گەشـتێکی بـە نێـو (قـرم)دا کـرد بـەو نیـازەی نەخۆشـخانەکانی ئەوێـش رێکبخاتـەوە. ئـەو گەشـتە دژوار و زۆر سـەختەی کـرد و کۆششـی بەردەوامـی بـوە هـۆی نەخـۆش کەوتنـی. پـاش ئـەوەی لـە نەخۆشـییەکەی هەڵسـایەوە هاوەڵەکانـی داوایـان لێیکـرد بچێتـەوە بـۆ بەریتانیـا، وەلـێ ئـەم ئەرێـی نـەدا، ئەمجارەیـان توانیـی چەندیـن ژوور و هـۆڵ سـاز بـکات بـەو مەبەسـتەی سـەربازە برینـدار و نەخۆشـەکان دوای ئـەوەی دەکەونـەوە سـەرپێیان و توانـای ئەوەیـان دەبـوو لـە جێگاکانیـان بچنـە دەرەوە. لەوێـدا بحەسـێنەوە و بەخۆشـیی کاتەکانیـان بەسـەربەرن و بـەو کتێبانـەوە خۆیـان خەریـک کـەن کـە بـە زۆری بۆیانـی فەراهـەم کردبـوون.

وەختێـک شـەڕەکە لـە ئەیلوولـی سـاڵی ١٨٥٥دا کۆتایـی پێهـات، خاتـوو نایتنگیـل تاوەکـو نەخۆشـخانەکە بـە تەواوەتـی چـۆل نەبـوو (سـکووتاری) جـێ نەهێـڵا. جـا کـە گەڕایـەوە بـۆ (ئینگلتـەرا) تێکـڕای گـەل ویسـتیان رێـزی لـێ بنێـن و پێشـوازی

گەرمی لێ بکەن، بەڵام ئەم خۆی بە هیچ کلۆجێ نەیهێشت بە ئاشکرا و بە گشتی هیچ شتێکی تایبەتی بۆ بکرێت.

لەگەڵ ئەوەشدا کە خانم نایتنگێل لە ئەنجامی کاری سەخت و گران و خۆماندوو کردنی دوو ساڵی رەبەقدا زۆر نەخۆش و شەکەتبوو، هێشتاش هەر نەیویست پشوویەك بدات و بحەسێتەوە، هەستی دەکرد زۆ کاری تری ماوە بە ئەنجامی بگەیەنێت، ئەم مەبەستی بوو جۆرێك بارودۆخی نێو سوپا بەرەو پێش ببات کە رادەی مردن بەهۆی دەرد و پەتاوە لە نێوەندی سەربازەکاندا نابێ دوو بەرامبەری ئەو رێژەیەی نێو ئەوانەوە بێت کە سەرباز نین، بەم هۆیەوە بە رۆژ و بە شەو کاری دەکرد و هەردەم خەریکی کۆکردنەوەی زانیاریی زێتر بوو، لە هەمان کاتیشدا نەخشە و پلانی بۆ بارودۆخ و پێشخستنی رەوشەکە دادەنا.

لەو سەروبەندانەدا کە زۆربەی کات خاتوو نایتنگێل لە بەر نەساغیی نەیدەتوانی بۆ سەفەر و گەڕان بچێتە دەرەوە، بەردەوام لە ماڵەوەیدا درێژەی بە کارەکانی دەدا. بەلای ئەمەوە نە تەندروستی و ئیسراحەتی خۆیی و نە هاوڕێکانیشی بەقەد سەرکەوتنی ئیشەکەیەوە گرنگ نەبوو. ئەوە بوو وردە وردە و پێ بە پێ لە هەوڵەکانیاندا سەرکەوتنی بەدەستهێنا. سەربازگەکان و نەخۆشخانەکانی سوپا چاکسازیان تێدا ئەنجام درا، تەنانەت دەستیش کرا بە دامەزراندن و بنیاتنانی قوتابخانەیەکیش بەناوی (کۆلیژی پزیشکی سوپا) لە شاری لەندەن لە ژێر ناوی (قوتابخانەی نایتنگێل بۆ راهێنان و پێگەیاندنی سستەران)دا کە تیایدا ئافرەتان بۆ یەکەمین جار دەرفەتی ئەوەیان بۆ رەخسێندرا کە بە چاکترین شێوە و رێباز فێر بکرێن و رابهێندرێن. هەر لەسەرینی ئەمەوە هەندەی پێنەچوو نەخۆشخانەکان لە سەرانسەری وڵاتەوە داوای پەرستارانیان لەم قوتابخانەیە دەکرد و ئەوەندە ساڵەیشی نەبرد کە کاری (سستەریی) بووە پیشەیەکی شەرەفمەند و رێزی لێگیرا بۆ خانمان لە

نێـوان هەمـوو چیـن و تۆژێکـی کۆمەڵـدا.

بـە درێژایـی نیـوەی دووەمـی ژیانیشـی خاتـوو نایتنگێـل هەمیشـە هـەر نەخـۆش بـووە و لـەش سـاخی بەخۆیـەوە نەدیـوە. جـاری وابـووە بـۆ مـاوەی چەنـدان مانـگ نەیتوانیـوە لـە ژوورەکـەی خۆیـدا بەدەرکـەوێ، بـەڵام خەڵـك و نامەگەلـی خەڵـکان لـە هەمـوو سـووچێکی جیهانـەوە دەگەیشـتنە لای و لەبـارەی رێکخسـتن و بەڕێوەبردنـی نەخۆشـخانانەوە پرسـیان پێـی دەکـرد و رەئیـان وەردەگـرت. ئـەوە بـوو هەتـا ئـەو دەمـەی لـە پێشـدا رۆشـنایی چاوەکانـی و پاشـتریش هێـزی بیرکردنـەوەی بـە یەکجـاری کـز بـوون ئـەم لـەکار و چالاکـی خزمەتکردنـدا نەکـەوت و کۆڵـی نـەدا.

لـە کۆتاییـدا، لەسـاڵی (١٩١٠) لـە تەمەنـی (٩٠) سـاڵیدا هـەر بـە کچێنـی سـەری نایـەوە و چـاوی ئارامیـی بـۆ هەتـا هەتایـێ لێکنـا.

سەرچاوە: کتێبی

The Oxford English course for Iraq, London 1950

ئایینی زەردەشتی
ئایینی کوردەکان لە پێش ئیسلام

مەجید ئاسنگەر لە ئینگلیزیەوە وەریگێڕاوە

ئەو ئایینەی لە سەردەمە هەرە زووەکانی مێژوو لەنێو کوردەکاندا بڵاوبووە نەزانراوە چی بووە، بەڵێ بە دواییەن دۆزینەوەی هەندێ شوێنەواری مێژوویدا دەرکەوتووە کە کورد کاتێك (٤٠٠٠) ساڵ پێش زایین هاتوونەتە ئەم شوێنەی ئێستێ تیایدا دەژین (واتە کوردستان- م.ئا) باوەڕیان بە (ئاهورا) هەبووە، واتە (ئاگر و رۆژ) یان پەرستووە و رقیان لە (تاریکی) بۆتەوە و لێی ترساون. دواتر زاراوەی (ئاهۆرا) گۆڕانکاریی بەسەرداهاتووە و سەرەنجام بۆتە (ئاهورا مەزدا) وشەی (مەزد) بەمانای (بە هێز و خاوەن دەسەڵات) هاتووە و بە تێپەڕبوونی کات ناوەکە بووە بە (هۆرمەزد) ئەمەیش خواوەندی (خۆر و چاکە)یە.

کوردەکان بڕوایان وابووە کە سەرەتای نەژادیان (ئاگر و رووناکیی) بووبێت، هەربۆیەش لە دێرزەمانەوە (ئاگر) بەلایانەوە (پیرۆز) بووە و پەرستوویانە. هەروەها بەوپێیەی کە (خۆر و مانگ و ئەستێرە)یش (تیشك و رووناکیی) پەخش دەکەن ئەمانەیشیان لەلا (پیرۆز)بووە، قینیشیان لە هەر شتێك بۆتەوە کە پەیوەستی (تاریکیی) بووبێت و بە خواوەندی (تاریکیی)یان گوتووە (ئەهریمەن) و زۆریشی لێ تۆقیون و وایانزانیوە هەرچی خراپەکارییەکی سەر رووی زەمین هەیە بە ویست و خواستی (ئەهریمەن) دێتە دی! بەوشێوەیە کوردەکان دوو خواوەندیان هەبووە، خودای (چاکە و خۆر- هۆرمز) و خودای (خراپە وتاریکیی- ئەهریمەن).

بەجێهێنانی ئەرکەکانی نوێژ و سەرجەم فەرمانەکانی ئایینەکە بە تەنیا لە ئەستۆی سەرکردە ئایینەکاندا بووە کە بە (پیر) ناسراو بوون، ئەمانەیش بەرە بەرە لە رێنمایی و راسپاردەکانی (هورمز) بە دوورکەوتوونەتەوە و پڕیانکردوون لە جادوو (سیحر) و فێڵ و درۆ و شتهای نابەجێ. تاکو لە دواییدا (٣) رابەری نێردراو بەناوی (زەردەشت)ی یەکەم و دووەهەم و سێهەم پەیدابوونە و ئامانجیان ئەوە بووە (ئامۆژگارییەکانی هورمز) لەو سیحر و شتە پڕوپووچانەوە کە تێیانکەوتبوون پاك بکەنەوە.

(زەردەشتی- یەکەم) لەشاری (بەلەخ) سەریهەڵداوە و بە باوەڕی مێژووناسان هاتنەکەی لە ساڵەکانی (٣٠٠٠ی پ. ز)دابووە، (زەردەشتی دووەم) کە (فەرەیدوون)ە ساڵی (٢٠٤٠ی پ.ز) پەیدابووە و (زەرادەشتی سێهەم) ساڵی (١٠٦٠ ی پ.ز) لە شوێنێکی نزیك بە (گۆلی ورمێ)وە بەدەرکەتووە، ئەمەیش هەوڵی زۆریداوە (رێنماییەکانی هۆرمز) لەو شتانەوە پاکبکاتەوە کە بە ناڕەوایی تێیانکەوتوون و پێیانەوە نامۆن! لەو کاتەدا سەرکردە ئایینەکان (پیرەکان) ئەوانەی پێشتر دەسەڵاتی یاساییان لەژێر چنگدابوو لە (زەردەشت) هەڵگەڕانەوە و ناچاریانکرد ناوچەی (ورمێ) جێبهێڵێت و روو بکاتە شاری

(بەڵەخ) و لەوێدا دەس بە بڵاوکردنەوەی رێنماییە ئایینەکانییەوە بکاتەوە. لە پاشانا دوای ئەوەی خەڵکان متمانەی تەواویان بەخۆی و رێنماییەکانی کردەوە هەمدیس بەرەو ناوچەکەی خۆی گەڕایەوە بەو مەبەستەی بانگەشە بۆ ئایینەکەی بکات و لە هەموو ئەو شتە خراپانەوەی پاکبکاتەوە کە بە سەریەوە نرابوون و تێوەیدا ئاخنرابوون.

ئێستا بەشی هەرە زۆری کتێبی (زەند) کە (زەردەشتی یەکەم) نووسیوویە ونبووە، تەنها چەند لاپەڕەیەکی ماوە کە ئێستاکە لەلای (پەیڕەوانی زەردەشتی) لەوڵاتی (هیند)دا پارێزراون، وەلێ ئەو کتێبەی (زەردەشتی سێیەم) بڵاوی کردەوە کە بە (ئاڤێستا) ناسراوە، ئەوە بە زمانی کوردیی نووسراوە و ئەمەیش ئێستێ لای (زەردەشتییەکانی هیندوستان)ەوە دەس دەکەوێت. دەبێ ئەوەش بگوترێت کە رێنماییەکانی (زەردەشتی)یش (ئاگر) بە شتێکی (پیرۆز) دادەنێت، بەڵام ناگاتە پلەی (پەرستینیەوە).

زەردەشتییەکان خواکانیان بە ناوەکانی (هورمز، یەزدان، خودێ و خوفاوخای)ەوە ناوزەد کردوون. سەرچاوەی (پیرۆزیی ئاگریش) بەلایانەوە بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کە باوەڕیان وایە (تیشك و روناکیی) هێزی خودایین!

ئایینی زەردەشتی سێ کۆڵەگەی بنەڕەتی هەنە (پاکیی بیرکردنەوە، پاکیی دواندن- دەم پاکیی، پاکیی کردار (رەفتار پاکی) لەسەر پێڕەوانی ئایینی زەردەشتیش پێویستە رێزی ئەم سێ بنەڕەتانەیان لابێت و لێیان لانەدەن.

یەك هەزار ساڵ پێش زایین (زەردەشتی) ئایینی رەسمی و سەرەکی سەرجەم کوردستان و وڵاتی فارس بووە. ئەم ئایینە هەر لە لێوارەکانی (دەریای رەش)ەوە هەتا ناوەوەی هیندستان بڵاوببووەوە، ئێستاکەش ژمارەیەك خەڵکی هیند هەن لەسەر ئایینی زەردەشتیی ماونەتەوە و پێڕەویی لێدەکەن.

هەروەها لە ناوچەکانی چیاکانی (ژەنگار و کورداغ) لە نزیك شاری (حەلەب) و لە ویلایەتەکانی (سیرت و دیاربەکر) و ناوچەکانی (نزیکی

(ئەرزەرۆم) و لە (یەریڤان)یش پێڕەوانی ئەم ئایینە هەنە و بە (ئێزیدی) ناسراون. ئێزیدیش (خودا) پەرستن و کڕنۆش بۆ (یەزدان) دەبەن و کڕنۆش بۆ (شەیتان) نابەن و بگرە ئەوەندە قینیان لە (شەیتان)ە تەنانەت حەزناکەن هیچ شتێکی لەبارەیەوە ببیسن. ئەو ئێزیدییانەی ئێستا لە کوردستاندا دەژین بەشێوەی زەردەشتییەکانی پێشوو، لە نوێژکردن و ئەنجامدانی ئەرکەکانی دیکەی ئایینەکەوە رەهان و بگرە ئەو کارانە تەنها بە ئەستۆی پیرەکانیانەوەن، ئەمان لە ساڵێکدا تەنیا سێ رۆژان دەگرن (بەرۆژوو دەبن) و بەگوێرەی بیرکردنەوەی زەردەشتییەکان خودا (ئەللاە) خوداوەندی خێروچاکەیە و (شەیتان)یش خواوەندی شەڕ و خراپەیە. جا چونکە کتێبی (ئاوێستا) بە زمانی ئێرانی رۆژئاواوە نووسراوەتەوە بێگومان دەبێت زەردەشتی سێهەم بە نەژاد خەڵکی رۆژئاوای ئێران بووبێت. (واتە کوردستانی رۆژهەڵات- م.ئا) هەروەها بەپێی زانیارییەکانی مێژووناسی خاڵدیی (بروسکی)یەوە دەبێ (زەردەشتی یەکەم) لە بنەماڵە (خانەوادە)ی (پادشاە) بووبێت لە (مەد) کە ٣٠٠٠ هەزار ساڵ پێش زایین (پ.ز) فەرمانڕەوایی (حوکم)ی وەڵاتی خاڵدییەکانیان کردووە. لەو سەردەمیشدا (گووتییەکان) لەگەڵ خاڵدییەکاندا دەوڵەتێکیان دامەزراندبوو، ئەوەیش ئەمە دەگەیەنێ و دەیچەسپێنێت کە (میدییەکان) یش لە نەژادا سەر بە(گوتییەکانن).

سەرچاوە و ژێدەر:

لە کتێبی (في سبيل كوردستان- مذكرات زنار سلوپی قدری جميل پاشا) چاپی سوید، لاپەڕە (٢٨٦-٢٨٩)وە وەرگێڕدراوە.

(زیندەگی کوردێك لە یەکێتی شۆڕەویی دا)

نووسینی پرۆفیسۆر: نادری نادرۆف

(ئەندام و ئەمینداری پێشووی ئاکادیمیای زانستی کۆماری کازاخستانی یەکێتی شورەوی جاران)

مەجید ئاسنگەر وەریگێڕاوە

ئـەو رووداوانـەی بەسـەرکوردەکانی یەکێتـی شـۆڕەوەیی (پێشـوو) دا هاتـوون وەکـو یـەك و هەماهەنـگ نەبـوون، بەڵکـو هەندێـك جـار خۆشـی و کامەرانـی و زۆرجارانیـش ئاسـتەنگ و تەگـەرە و خـەم و ناخۆشـی بـوون. بـە هەڵگیرسـانی شۆڕشـی ئۆکتۆبـەری سـاڵی ١٩١٧ ئازادیـی بـۆ گشـت نەتـەوەکان دەسـتەبەر کـراو، یاسـای بنەڕەتـی (دەسـتوور)ی سـۆڤیاتی مافەکانـی کـوردی وەکـو نەتەوەکانـی دی زامـن کـرد و کوردیـش هاوشـانی گەلانـی تـر توانـی پـەرە بسـەنێ و پێشـکەوێت.

سـاڵی ١٩٢٣ لەسـەر داوا و بـە فەرمانـی خـودی (لینیـن) کوردسـتانی شـۆڕەویی لـە ئازەربایجـان دامەزرێـنرا. لـە نێوەنـدی ئـەم وڵاتـەدا و لـە شـاری (لاچیـن) قوتابخانەیـەك و رۆژنامەیـەك و شـانۆیەك بـە زمانـی کوردیـی دامەزرێنـدران. بـەم

شـێوەیە دەرفـەت بـۆ نووسـەرە کـوردەکان رەخسـا بەرهـەم و نووسـینەکانیان بـە زمانـی خۆیـان بڵاوبکەنـەوە و ئەمـەش کوردەکانـی یەکێتـی شـۆرەویی زۆر خۆشـحاڵ کـردن، وەلـێ ئـەم بەختیاریـە زۆری نەکێشـا و دەوامـی نەکـرد. ئـەوە بـوو سـاڵی ١٩٢٩ قوتابخانـە کوردییـەکان بـە کردەنـی داخـران و تەنیـا رۆژنامەیەکـی کوردیـی بـە نێـوی (ڕێیـا تـازە) لـەو مێـژووەوە لـە یەریقانـی پێتەختـی ئەرمێنیـا دەردەچێـت. راسـتە لـەم شـارەدا لقێکـی یەکێتـی نووسـەرانی کوردیـش هەیـە و سـەر بـە یەکێتـی نووسـەرانی کۆمـاری ئەرمێنیایـە، هەروەهـا چەنـد قوتابخانەیەکیـش پرۆگرامـی رادیۆیـی بـە زمانـی کوردیـی مـاون، بـەڵام کوردەکانـی یەکێتـی شـۆرەویی لـە نێوانـی سـاڵەکانی ١٩٣٧ و ١٩٤٤ ڕووبـەڕووی تاڵتریـن کارەسـاتی جەرگبـڕ بوونەتـەوە.

ئـەوە بـوو لـەم ماوەیـەدا ژمارەیەکـی ئێجـگار زۆر لـە کوردەکانـی قوقـاز بـۆ ئاسـیای ناوەڕاسـت بـە تایبەتـی بـۆ کۆمـاری (کازاخسـتان) ڕاگوێـزران و ڕاگوێزراوانیـش هەرگیـز ڕێگەیـان پێنـەدرا پێکـەوە لەیـەك شـوێندا کۆوەبـن، بەڵکـو هەرخانەوادەیـەك (خێزانێـك) بـە تەنهـا لـە گوندێـك نیشـتەجێ کـران. مـن خۆیشـم لـە ڕەچەڵەکـی یەکـێ لـەو خێزانـە ڕاگوێزراوانـەم. باوکـم سـاڵی ١٩٣٧ کۆچـی دوایـی کـرد و دایکـم و نـۆ منداڵـی لـە پـاش بەجێـما. شـەوێ لـە شـەوانی ١٩٣٧ دا هێـزەکان هاتنـە نێـو گوندەکەمانـەوە (گونـدی غیغتـش لـە ناوچـەی نەخچـەوان)ی ئازەربایجـان. لـە دەرگەیانـدا و ئەمریـان پێکردیـن خۆمـان بـۆ (سـەفەر)ێکی دوور ئامـادە بکەیـن و گوتیـان، سـبەینێ بەیانیـی ڕاتاندەگوێزیـن، بەبـێ ئـەوەی نـاوی ئـەو شـوێنەمان پـێ بڵێـن کـە بـۆی دەچیـن.

سـپێدەی ڕۆژەکـەی دواتـر ئێمـە و چەنـد خانەوادەیەکـی دی بـە سـواری ماشـێنی سـەربازی بـۆ نزیکتریـن وێسـتگەی شـەمەندەفەریان بردیـن و لەوێـوەش بـۆ لایەکـی نەزانراویـان ڕاداشـتین. دوای ٤٥ ڕۆژ ئەوجـا لـە ناوچەیەکـی دەشـتایی کـە نەمانزانـی کوێیـە گردیـان کردینـەوە و گوتیـان «ئێـرە پێـی

دەگوترێ (غاشکا- بولاغ) و دەکەوێتە نێو ناوچەی (جانبۆل)ی کازاخستانەوە. هەروەها پێشیانراگەیاندین کە «ئێرە هەتا هەتایە جێگەتان دەبێت». دوای چەند رۆژێکی تر دووبارە دەسەڵاتداران هاتنەوە بۆ ئەوێ و هەرچی سەرداری خێزانەکانمان بوون بە عەبدوللای براشمەوە هەموویان بردن و هەر لەوکاتەیشەوە تا ئێستەش لەگەڵدا بێت هیچ هەواڵێکیان نازانین. ئەوجا بۆ ماوەی حەوت مانگان لە چاوەڕوانی دروستکردنی خانووەکانماندا لەو چادر و خێوەتانەدا ژیاین کە سوپای سوور پێمانیان دابوون. هەر ئاوایەکی تازەش قوتابخانەیەکی بۆ کرایەوە، بەڵام دەرس بە زمانی (کازاخی) دەخوێنرا، بۆیە من ناچار بووم خوێندنم بەو زمانە تەواو بکەم.

پاش ئەوەی خوێندنی دواناوەندیم لەوێدا تەواو کرد بڕیارمدا لە ناوچەیەکی دیکە درێژە بە خوێندنەکەم بدەم. بەڵام لەبەر ئەوەی بۆ ئێمە قەدەغە بوو لەو ناوچەیە بچینە دەرەوە، داوام لە فەرمانڕەوایی سوپایی گوندەکان کرد رێگەم پێبدات کەچی راشکاوانە رەفزی کرد و داواکەمی رەتکردەوە. ئەوسا بە ناچاریی سکاڵام بۆ (ستالین) بەرز کردەوە و ئەم وەڵامەم بۆ هاتەوە «تەنیا مەڵبەندی کۆمارەکان نەبێ، بۆتان هەیە بە مەبەستی تەواوکردنی خوێندن بۆ هەموو شارەکانی تر بچن» ئەوەیش ناچاری کردم وازبێنم لە ئارەزووی خوێندنی نۆشداریی (پزیشکی) چونکە ئەوسا کۆلیژەکانی (طب) جگە لە مەڵبەندەکانی کۆمارەکانی شۆرەویی لە هیچ کوێیەکی دیکەدا نەبوون، بۆیەکا چوومە بەشی کیمیا لە پەیمانگەی پەروەردەیی (غیزل ئوردا) و لەپاش وەرگرتنی بڕوانامەی لیسانس لە کیمیا گەڕامەوە دێکەمانەوە و بووم بە مامۆستای دواناوەندیی.

ساڵی ١٩٥٦ دوابەدوایی هاتنە سەرکاری خرۆتشۆف، سەرلەنوێ مافی ئەوەمان پێدرایەوە بە ئازادیی لە هەموو بەشەکانی وڵاتدا هاتوچۆ بکەین. بەو شێوەیە بۆم لوا بچمە مۆسکۆ و لەوێ لە پەیمانگەی پەروەردەیی

(لینین) دەستم کرد بە ئامادەکاریی بۆ وەرگرتنی دکتۆرا لە کیمیا. دوای وەرگرتنی دکتۆراکەیش لە پەیمانگەی پەروەردەیی (خاربارۆفسك)ی دەستبەکار بووم ئەوجا، پاش نۆ ساڵان پلەی (پرۆفیسۆر)یم پێدرا. دوای ئەوە وەکو لێپرسراوی بەشی (پەتروکیمیاویات) نێردرام بۆ پەیمانگەی تەکنەلۆژیی لە (تشیمکانت)ی کازاخستان و ئەوجا بووم بە جێگری کارگێڕی پەیمانگەکە و دواتریش ئەمینداری گشتی ئەکادیمییەکە.

دوای هاتنە سەرکاری گۆرباتشۆف بارودۆخی کوردەکانی یەکێتی شۆڕەوەیی زۆر بەرەو خراپی چوو. وێڕای بەڵێنەکانی دەستەڵاتی ناوەندیی بۆ هەرچی بایەخدانی زێتر بە کێشەی گەلە راگوێزراوەکانەوە، بەڵام بە کردەوە لەم رووەوە هیچ یەکێکیان ئەنجام نەدا. بگرە رەوشی کوردەکان بەهۆی قەیرانەکانی نێوان کۆمارەکانی ئازەربایجان و ئەرمێنیا و قەرغێزیا و هێندەی تر روو لە داتەپین و نالەباریی بوو. کوردەکان ناچار کران لە ترسی کوشتن و ئازار و ئەشکەنجەدان پەنا وەبەر کۆمارەکانی دیکە ببەن و بۆ وێنە رووبان کردە روسیا و لەوێش مافی ئەوەیان نەبوو تەنانەت نیشتەنی (خانوو)یەك و کارێکیش بەدەست بێنن. کوردەکانی یەکێتی شۆڕەویی لە هەموو مافە رۆشنبیرییەکانیان بێبەش بوون و لە نۆ کۆمارانەدا پەرتەوازە و پەراگەندە کراون، ئێستاش بوونەتە قوربانی ئەو ناکۆکی و ململانیە نەتەوایەتییەی لە قوقاز و ئاسیای ناویندا بەرپابووە و ئەمەیش مەترسی و هەڕەشەیەکە لە بوونیان وەك نەتەوەیەکی سەربەخۆ.

پەراوێز و سەرچاوە:

١- گۆڤاری دراسات کردیة- ژمارە ٤ (٨) ساڵی ١٩٩٣ (ل ٧١-٧٢) کە پەیمانگەی کوردیی لە پاریس دەریدەکات.

کێشەی کورد لە دیدی نووسەری تورك ئیسماعیل بێشکچییەوە

لە کتێبی (کوردستان کۆلۆنیالی نێودەوڵەتییە) لە نووسینی ئیسماعیل بێشکچی
وەرگێڕانی بۆ عەرەبی د. زوهیر عبدالملك. دار APEC بۆ چاپ و بڵاوکردنەوە- سوید ١٩٨٨

نووسینی د.نوری تاڵەبانی

رۆژنامەی (الحیاة) لەندەنی ژمارە ١٣٢٦٦ی رۆژی یەکشەممە ڕێکەوتی ٤ی تەممووز (یولیو)
مەجید ئاسنگەر وەریگێڕاوە بۆ کوردی

زانـای کۆمەڵناسـی تـورك ئیسـماعیل بێشـکچی سـاڵی ١٩٩٠ کتێبەکـەی بەنێـوی (کوردسـتان موسـتەعمەرەیەکی نێودەوڵەتییـە)وە نووسـیوە. هـەر بـە دەرچوونـی کتێبەکـەوە کاربەدەسـتانی تـورك فەرمانـی دەستبەسـەرداگرتنی کتێبەکـە و دووبـارە زیندانیکردنـی دانەرەکەیشـیان دەرچووانـد. بڵاوکردنـەوەی ئـەم کتێبـە لـە نێوەنـدە سیاسـییەکانی تورکیـدا بـە بـەرەی چەپیشـەوە کـە بـەوە نـاسراوە لـە هەمبـەر کێشـەی کـورددا زۆر لامـل و تووندڕۆیـە، سـەردەمەیەکی بەربـڵاوی نایـەوە، ئەمەیـش بەهـۆی زاڵبـوون و باڵادەسـتیی بیروبۆچوونـی کەمالیسـتەوە تیایـدا، ئـەو بیـرەی حەفتـا سـاڵ زێـترە (ئینکاری)بوونـی کـورد وەك گەلێکـی جیـا لـە گەلـی تـورك دەکات و تەنهـا بـە بەشـێکی ئـەو گەلـەی (تـورك)ی دادەنێـت. دانـەر بـە

شێوەیەکی تایبەتی باس لە رەوشی کوردستانی باکوور (تورکیا) دەکات، لێ پەنجە بۆ بارودۆخی کورد لە پارچەکانی تری کوردستانیش رادەکێشێ و، بەگشتی نەتەوەی کورد وەك نەتەوەیەکی زۆرلێکراوی بێبەشکراو لە سەرجەم مافەکانی نەتەوەیی و دیموکراتیی پێناسە دەکات. نووسەری کتێبەکە، کە کۆنترین زیندانیی نێوتورکیایە و کۆی حوکمەکانی لەساڵی ١٩٧١ەوە تا ئێستا لە دوو سەدە و نیو بەندیی تێپەڕاندووە، هەنووکە ئەوا شانزە ساڵە بە حەپس میوانی بەندیخانەی مەڵبەندیی تایبەتە لە (ئەنکەرا)ی پایتەختدا.

ئیسماعیل بێشکچی دەرچووی کۆلێژی زانستە سیاسییەکانە لە زانکۆی ئەنکەرا و بڕوانامەی دکتۆرایشی لە رشتەی زانستی کۆمەڵایەتی لە زانکۆی (ئەتاتورك) لە (ئەرزەرۆم) ساڵی ١٩٦٧ وەرگرتووە. لەو کاتەوە (کورد)ی ناسی کە بۆ خزمەتی سەربازیی چووبوە باشووری رۆژهەڵاتی تورکیا جێ نشینگەی کوردەکان. هەر بە گەیشتنی بەم ناوچەیە نووسی: «بەو چاوانەی خۆم گەلێکم بینی خاوەن زمان و دیرۆك و دابونەریتێکی جودان لەوەی ئێمە (تورك) هەمانە. ئەم گەلیش ئەو نێوەیان نییە تورك لێیانی ناوە، ئەمان بە خۆیان ناڵێن تورکی چیایی بەڵکو بەخۆیان یەژن (ئێمەی کورد) ئیتر هەر لەو رۆژەوە کەوتە توێژینەوە لەبارەی رەوش و مێژووی کوردانەوە، پتر لە (٣١) لێکۆڵینەوە و باسی کۆمەڵایەتیی و سیاسیانەی لەبارەیانەوە بڵاوکردۆتەوە کە هەندێکیان دەستیان بەسەر داگیراو نووسەریش بە تۆمەتی سووکایەتیکردن بە کەرامەت و شەرەفی دەوڵەتی تورکیەوە درایە دادگە، کەچی نووسەر هەمیشە دەیگوت «من خەباتێکی ئاشتییانەم بەرپاکرد و تاوەکو رێگە بدرێت بە گفتوگۆیەکی زانستیانە کە هەموو چاودێرییەك (رقابة) رەتدەکاتەوە و هیچ شتێکیشی بەلاوە بڤە و موحەررەم نییە و پشت بە ئازادیی رادەربڕین و رێزگرتنی مافەکانی مرۆڤەوە دەبەستێت، ئەوەیش هەموو بە مەبەستی رزگارکردنی شەرەفی تورکیایەوەیە.

بێشکچی خزمەتێکی گەورەی بە گەلەکەی خۆی و هەروەها بە کێشەی گەلی کوردیش گەیاندووە، چونکە بە شێوازێکی روون و ئاشکرا و راستگۆیانە بیروبڕوا بوێرەکانی خۆی لەمەڕ کێشەی کوردەوە دەربڕیوە و (کرۆکی) کێشەکەیشی زۆر بە هوردی دیاریکردووە بۆ ئەوەی کاتێ پێ دەنێتە سەدەی بیست و یەکەمەوە دەروازەیەکی بەسەردا بکرێتەوە. جا بەهۆی گرنگیی ناوەرۆکەکەیەوە کتێبەکە بە چەند زوبانێکی بیانی وەرگێڕدراوە. لەوانە زمانی ئەڵمانی ساڵی ١٩٩١، ئیسپانی ١٩٩٢، فەرەنسی ساڵی ١٩٩٦ و دواتریش زمانی عەرەبی ساڵی ١٩٩٨ کە ئەدیب و زانای کۆمەڵناس و لێکۆڵەری شارەزا لە چەندین زوبان دکتۆر زوهیر عەبدولمەلیك لە زمانی فەرەنسییەوە کردوویە بە عەرەبی. وەرگێڕ دەڵێت لەو کاتەوەی چاوی پێی کەوتووە ناونیشانی کتێبەکە سەرنجی راکێشاوە و دوای خوێندوەیشی نووسەرەکەی زێتر چووە بەدڵدا، ئەوەیش بەهۆی بوێری و نەترسانییەوە لە دەستنیشانکردنی کرۆکی کێشەی کورد کە شایەنی هەموو بایەخ پێدان و تێفکرینێکە بە شێوەیەکی بابەتیانە و ئاشنابوون بە بیروڕاکانی بێشکچی و دید و بۆچوونەکانی کە ئەوەندە بە روونی و راستگۆیانە دەیانخاتەڕوو بەدڵی هەموو ئەوانەیە کە بە دوای دۆزینەوەی چارەسەرێك بۆ ئەو مەسەلەیەدا دەگەڕێن کە لە وەتەی لەسەرەتای سەدەی بیستەمەوە دروست بووە هەتا ئیمڕۆ رێگەچارەیەکی بۆ فەراهەم نەبووە. لە هەمانکاتدا کاکی وەرگێڕ هەست و دوو دڵیی خۆی لە بەکارهێنانی وشەی (ئیمپریالیزم) و لێ خۆشنەهاتنی ناشارێتەوە، چونکە ئەو بیرۆکەیە تەنیا بە بەریتانییەکان و فەرەنسییەکانەوە دواتریش بە ئەمەریکییەکانەوە پەیوەست بوو، هەروەها بە تێکۆشان دژی باڵادەستیی داگیرکەرانەیان و خەباتی گەلان لە پێناو رزگاربوون لە کۆتی (ئیستیعمار) و دەستەبەرکردنی سەربەخۆیی تەواو و دامەزراندنی سیستمێکی دیموکراتییانەی ئازاد، بەڵام پاش خوێندنەوەی کتێبەکە و روونبوونەوەی چەمکی (ئیستعماری

ناوەخـۆ) وەکـو «زاراوەیەکـی بـاو لـە ئەدەبیاتـی زانسـتی کۆمەڵایەتـی سیاسـیدا بـۆ وەسـفکردنی دەرەنجامـە جوداوازەکانـی پەرەسـەندنی هەرێمایەتـی بـەو شـێوەیەی بیـردۆزەی پەیوەندییـە رەگەزایەتییـەکان بـەکاری دێنـن بـۆ پیشـاندانی رەوشـی ئـەو بێبەشـکردن و چەوسـاندنەوەیەی کەمینـەکان لـە کۆمەڵگەیەکـدا دووچـاری دەبنـەوە» پـاش ئەمـە هیـچ پاسـاوێك بـۆ ڕاڕایـی و دوو دڵییەکـەی لـە ئـارادا نەمـا و دانیشـی پیـادا دەنێـت. دوایـی ئاماژە بـەوە دەکات کـە پێشـتریش مارکسـییەکان ئـەو زاراوەیـان بەکارهێنابـوو لـە دەربڕینـی بۆچوونەکانیانـدا لەمـەڕ ڕەوشـی کەمتەرخەمـی رامیاریـی و ئابووریـی نێـوان هەرێمەکانـی کۆمەڵگەیەکـدا. نایەکسـانیی هەرێمـەکان هەروەهـا دیاردەیەکـی ڕاگـوزار نییـە بەڵکـو پابەنـد و یـاوەری گەشەسـەندنی کۆمەڵگـەی پیشەسـازییە. لەبـەر ئەمـە ئەگـەر پێوەندیـی نێـوان وڵاتـی داگیـرکار و داگیرکـراو لـە حاڵەتـی ئیسـتمعماری دەرەکیـدا هـەردەم حەریفـی نایەکسـانی و چەوسـاندنەوە بێـت، ئـەوا هەمـان پێوەندیـش لـە نێـوان مەڵبەنـد (مرکـز) و دەرەوە (هەرێـم) دا نایەکسـانیی پێـوە دیـار دەبێـت. بـەم پێیـە، ئیمپریالیزمـی ناوەخـۆ دەبێتـە هـۆی کەڵەکـە بوونـی سـامان بـە قازانجـی ئـەو ناوچانـەی زێـتر سـەر بـە نێوەنـدەوەن. دەشـبێت دانیشـتوانەکانی کۆڵۆنییـە (موسـتەعمەرە)ناوخۆییەکە بەرەگـەز، یـان ئاییـن یـان زوبـان یاخـود هـۆکاری تـری کەلتـووری لەگـەڵ دانیشـتوانەکانی تـردا جـوداواز بـن.

پێناسە و چینەکان

دانـەر کتێبەکـەی بـۆ دوو بەشـی سـەرەکیی دابەشـکردووە، یەکەمیـان بـە نێـوی تێفکریـن (بیرکردنـەوە) لەمـەڕ پێناسـەی کـورد و کوردسـتانەوە و ئەویتریـان بـە ناونیشـانی وردبوونـەوە لـە چینـە دەسترۆیشـتووەکانی کوردانەوەیـە. لـە سـەرەتای بەشـی یەکەمیـدا دانـەر باسـی بارودۆخـی تورکیـا لـە سـاڵی ١٩٧١دا کـە (بـە سـاڵی ڕەشـبگیریی و دادگایـی کـردن) نـاوی دەبـات دەکات، چونکـە زیندانـە سـوپاییەکان پڕاوپڕیـان بـوو لـە ئاپـۆرەی بەربـلاوی دەسـتگیرکراوانی

کـورد لـه هەمـوو چینەکانـی نێوکۆمەڵـدا. دەشـڵێت دادوەرە سـەربازییەکان لـه زۆربـەی ناوچـه کوردییەکانـدا شـێلگیرانە لەسـەر ئـەوە مکـوڕ دەبـوون ئـەو دەسـتگیرکراوانە بـه (تـورك) دابنرێـن (ئیعتیبـار بکرێـن) هەرچەنـدە تەنیـا لـه رێـی تەرجومانـەوە تۆمەتەکانیـان ئاراسـتە دەکـردن چونکـه لـه کوردیـی بـەولاوە بـه هیـچ زمانێکـی تـر نـەدەدوان و تەنیـا لەیـەك وشـەی تورکیـش تێنەدەگەیشـتن. هەروەهـا دەڵێـت لەگـەڵ ئەمەشـەوە ئـەو دادگـه نائاسـاییانە جەختیـان لەسـەر ئـەوە دەکـردەوە کـه زمانـی کوردیـی بوونـی نییـه و ئـەوەش کەهەیـه تەنیـا شـێوەزارێکە و (دیالێکتیکـه) لـه زوبانـی تورکییـەوە دروسـتکراوە (داتـاشراوە). نووسـەر گلەوگازنـدەش بـەرەو رووی ئـەو مامۆسـتا و زانکۆکارانـەی تـورك دەکاتـەوە ئەوانـەی لـه هەوڵـی پاسـاودانی دیـدی دەسـتە و تاقمەکانـی دادگـه سـەربازییەکاندان و سـەرگەرمی نوسـینی «لێکۆڵینـەوەی زانسـتییانە» بـوون بـه مەبەسـتی بەراسـت دەرخسـتنی ئـەو تەنزیـرە رەگـەز پەرسـتیانەیانەوە. ئـەو دادگاییەکردنانـەش بەیـەك لـەو هۆکارانـه دادەنێـت کـه بوونـه رێخۆشـکەر بـۆ دەسـتپێکی قۆناخێکـی هـەرە گرنـگ لـه دێـرۆك و زمـان و کولتـوور و ئەدەبیاتـی کوردانـدا. چونکـه وایانکـرد کـوردەکان بـه قووڵـی لـه رابـردوو و ئێسـتایان وردبنـەوە و بیـر لـه کوردسـتان بکەنـەوە و کۆمەڵگـەی کوردەواریـی لەگـەڵ کۆمەڵگـه هاوشـێوەکانی بـەراورد بکـەن. بـەو چەشـنە ئـەو رەشـبگیری و دادگایـی کـردن و بەندیخانـه بوونـه هـۆکاری گەشەسـەندنی هەسـت و هۆشـیاریی لـه کـن کوردەکانـدا و هەروەهـا ئاڵۆگـۆڕی زانیاریـیەکان دەربـارەی ئـەو بابەتانـەوە. دەسـتگیرکراوەکانیش هەوڵـی ئەوەیـان دەدا قەناعـەت بـه داروودەسـتەکانی دادگـەکان بێنـن کـه «زمانـی کـوردی زمانێکـی دیکەیـه و زۆر لەگـەڵ زمانـی تورکـی جیـاوازە» لـه هەشـتاکاندا کۆمەڵگـەی کـوردەواری پـتر گەشـەی کـرد و کـوردەکان بەشـێوازێکی جـودا لـەوەی رابردوویانـەوە بـه هەڵوێسـتەکانیان و رەفتارەکانـی خۆیانـدا چوونـەوە. ئێسـتا دەسـتیانکرد لەبـەردەم دادگـەکان و دەسـتە و تاقمـه

رەسمیەیکانی دیکەدا بە زمانی نەتەوەیی خۆیان قسە بکەن و هەڵوێستی خۆیانیان بە ئاشکرا بەسەردا بسەپێنن. پێدەچێ لە باسکردنی ئەم پێشەکییە کورتەی کتێبەکەیدا دانەر ویستبێتی بەو راستییە بگات کە باوەڕی پێیەتی ئەویش ئەمەیە «کوردستان وڵاتێکە تەنانەت لە خەسڵەتەکانی وڵاتی موستەعمەرەیش (کۆلۆنی) بێبەشە و کورد ئەو گەلەن خۆیان لە رەوشێکی زۆر خراپتریش لەهی گەلە داگیرکراوەکانی تردا دەبینەوە. ئەوجا بە مەبەستی پاساودانی ئەو دیدەی خۆیەوە. نووسەر بەشێکی کتێبەکەی تەرخانکردووە بۆ لێکۆڵینەوە لە بابەتی «دروستبوونی (پەیدابوونی) کۆلۆنییەکان لە چەرخی نۆزدەهەمدا» و چۆن مێژووی پەیدابوونی کۆلۆنیالیزم بوونی دوو جۆر کۆلۆنی نیشاندەدات، راستەوخۆ و ناڕاستەوخۆ هەتا لەوێوە بگاتە ئەوە کە بڵێت هیچ کام لەوانە لەگەڵ رەوشی کوردستان یەك ناگرنەوە، چونکە کورد لەو وڵاتانەی هەنووکە تیایاندا دەژین بە هاونیشتمانیی پلە دوو دەژمێردرێن و سیاسەتێکی زۆر توند و چڕی (بە تورك و بە فارس و بەعەرەب کردنیان) دەرهەق پێڕەو دەکرێت و پێناسەی کوردبوونیان و هەبوونی نیشتمانێکیان بە نێوی (کوردستان)ەوە ئینکاری کراوە. ئیمپریالیستەکان پاش کۆتایی هاتنی جەنگی یەکەمی جیهانیی چەند دەوڵەتێکی پاشکۆیان دروستکرد و خستیانە ژێر چاودێریی خۆیانەوە (تحت الانتداب) وەك ئەوەی لە زۆربەی وڵاتە عەرەبییەکاندا کردیان. وەلێ دەوڵەتی کوردستانیان دانەمەزراند، ئەمەیش وایکرد کوردستان نەبێتە (موستەعمەرە) بەڵکو دابەش بکرێت لە نێوان چەند دەوڵەتاندا کە هەمووانیش بەشداربوون لە گۆڕین و شێواندنی دێرۆك و لە زەوتکردنی هەموو مافێکی نەتەوەیی کوردەکان و شاردنەوەی شوناسنامەیان و لەنێوبردنی زوبانەکەیان و هەروەها سڕینەوەی کەلەپووری لەمێژینەیاندا. کە ئەمانەیش بوونە هۆکار و پاڵنەر بۆ هەڵگیرساندنی چەندین شۆڕش و راپەڕینی چەکداریی لە کوردستاندا کە گشتیان بە پێی پرۆسەیەکی نەخشە

بـۆ کێـشراو و هێـرش و پەلاماردانـی سـەربازیی هاوبـەش و بـە بەشـداریکردنی بەریتانیـاوە لـە زۆربەیانـدا، لـە دەریـای خوێنـدا نقومکـران و کوژێنرانـەوە. بـەو شـێوەیە «لـە توانـادا نەمـا بـاس لـە سـنوورێکی ئاشـکرا و دیاریکـراو بـۆ کوردسـتان بکرێـت» چونکـە پرۆسـەی گشـتگیرییەکانی راگواسـتن کـە دووچـاری کـوردەکان بـۆوە هاوشـانی شـاڵاوەکانی لەنێوبـردن (قڕکـردن) و سیاسـەتی (بـە تـورك و بـە فـورس و بـە عەرەبکردنـی کـوردەکان) سـەرەنجام بوونـە هـۆکاری ئـەوە کـە کوردسـتان ببێتـە (موسـتەعمەرەیەکی) (کۆلۆنـی) هاوبـەش و زۆر گۆڕانـکاری قـووڵ لـە پێکهاتـەی دانیشـتوانەکانی و هەروەهـا گۆڕانکاریـی دیـار و بەرچـاو لـە سـنووری سروشـتییەکاندا رووبـدات. لێـرەوە دانـەر بـەو راسـتییە دەگات کـە کاتـێ کـوردەکان لـە هـەواری خۆیانـەوە بـە دەردەنرێـن و لـە جێـی ئەوانـدا هەنـدێ تـورك و فـورس وعـەرەب لـە گوندەکانیانـدا نیشـتەجێ دەکرێـن و کاتـێ زەوییـە پـڕ پیتەکانـی کـوردان لەلایـەن دامـەزراوە کشـتوکاڵییەکانی سـەر بـە دەوڵەتـەوە (ئیسـتغلال) دەکرێـن، یانـە خـۆ مۆڵگـە و (سـەکەنەی) سـەربازییان تێـدا دروسـت دەکـەن ئـەو کارە بێگومـان لـە گرتنەبـەر و پیادەکردنـی هۆشـیارانە و پێداگرتـن لەسـەر سیاسـەتێکی رەنگرێژکـراوەوە سـەرچاوە دەگرێـت. هەروەهـا دەشـڵێت ئـەو سیاسـەتە تەنانـەت کوردەکانـی ئەرمینیـا و دەوڵەتەکانـی شـۆرەویی جارانیشـی گرتۆتـەوە، کـە لـە سـاڵی ١٩٤٤دا فرەوانتریـن کـرداری (پرۆسـەی) راگوێزانـی زۆرەملێـی بـە کۆمەڵیـان لـە دژی ئەنجامـدراوە. لـە ئاماژەکـردن بـۆ لەتکردنـی کوردسـتان دانـەر دەڵێـت سـاڵەکانی ١٩١٥-١٩٢٠ کـە تیایانـدا ململانـێ و زۆرانبـازی لەسـەر کوردسـتان رووێـدا و تەنانـەت هەندێکیـان ناکۆکـی و پێکدادانـی چەکداریشـی لێکەوتـەوە، بـە دابەشـبوونی بـە کۆتـا هاتـن. ئەوجـا دەوڵەتانـی بەشـداربوو لـە پرۆسـەی بەشـکردنەکەدا لـە پێنـاو پاراسـتنی بەرژەوەندیـی هاوبەشـیاندا یەکیانگـرت (هـاوکار بـوون) و بـۆ نموونـە چەنـد رووبەکـی جـۆری هاوکارییـە سـەربازی و ئاسـایش و راگەیاندنەکانیـان بـاس دەکات. هەروەهـا

بەراوردی هەڵوێستی رژێمی عێراقی کە ساڵی ١٩٨٨ شاری هەڵەبجەی کیمیابارن کرد لەگەڵ هەڵوێستی ئەو دەوڵەتانەدا دەکات کە زاتیان نەکرد پەنا وەبەر ئەم چەکە کە هەموو دەوڵەتان حەرامیان (قەدەغە) کردووە ببەن و دەڵێت «ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکا لە شەڕی ڤێتنامدا نەوێران گازی ژەهراویی دژ بە دانیشتوانان بەکار بردو، یەکێتی شۆڕەویی (جاران م.ئا) لەکاتی شەڕیدا لە ئەفغانستان دژی موجاهیدەکان ئەم جۆرە چەکانەی بەکار نەهێنا، هەروەکو ئێسرائیلییەکانیش ئەم چەکەیان دژ بە فەلەستنییەکان بەکار نەهێناوە.

نووسەر دەڵێت (سەدام حوسەین) بۆیە ئەم چەکەی دژی کوردەکان بەکارهێنا چونکە دڵنیابوو ئەم کردەوەیەی نە وڵاتانی هاوسێ و نە وڵاتە عەرەبییەکان و نە تورکیاش و نە وڵاتە ئیسلامییەکانیش ناوروژێنێ بۆیەش دەکرێ لە ئاست کاردانەوەکانی رای گشتی جیهانی دیموکراسیدا خۆ کەڕ کات! رژێمی فاشییستی بەغدا رۆژی ١٩٨٨/٣/١٧ شاری هەڵەبجەی کیمیابارانکرد و کۆنگرەی سەرانی ئیسلامیش رۆژی ١٩٨٨/٣/٢٠ لە کۆیت بەسترا و ئەم (لوتکە)یە گفتوگۆی لەسەر هەموو بابەتەکان بەبابەتی بوونی تورکان لە بولگاریادا و چەوساندنەوەیان بەهۆی ڕەگەزەکەیانەوەش کرد! کەچی باسی ئەو جینۆسایدەی نەکرد کە قوربانییەکانی شەهید بوونی زێتر لە پێنج هەزار منداڵ و ژن و پیرەمێردی کورد و پتر لە دە هەزار بریندار بوون کە بریندی زۆربەشیان سەخت و ترسناك بوو.

هەروەها دانەری ئەم کتێبە دەڵێت دۆخی سیاسی کوردستان لەهی کۆلۆنی و نیمچە کۆلۆنییەکان خراپترە چونکە «کوردستان دۆخێکی رامیاریی دیاریکراوی نییە و هیچ ناسنامەیەکی سیاسیانەشی نییە» تەنیا بۆ ئەوەی زێتر بەراوردیی نێوان دۆخی کوردستان و دەوڵەتە کۆلۆنییەکان ڕوونکاتەوە، ئەو پێوەندییە بە نموونە دێنێتەوە کە بەریتانیای بەستۆتەوە بە ئۆگەندا وە

بەشێوەی موستەعمەرەیەکی دیار، بەڵام خاوەنی سنووڕێکی دانپیانراوە کە گەلێکی تێدا دەژین بەریتانیایی نییە و ئۆگەندەیش بەشێکی بەریتانیای پێکنەهێناوە. هیچ پرۆسە و هەوڵێکیش لە ئارادا نییە ئۆگەندییەکان بکرێن بە بەریتانیایی. ئۆگەندا لە کۆتایی شەستەکاندا سەربەخۆیی وەرگرت بەبێ ئەوەی هیچ دەستکارییەك (گۆڕانکاری) لە سنووورەکانیدا بکرێت. هەروەها ئەمە لە (سۆمال) و شوێنی تریش رووبدا، وەك پەیوەندییەکانی نێوان هەریەك لە تونس و جەزائیر و مەغریب لەگەڵ فەرەنسادا. پێوەندییەکانی پورتوگالیش بە ئەنگۆلا، مۆزامبیق و گینیابیساوە. وەلێ ئەو کوردستانەی رۆڵەکانی بۆ پارێزگاریکردن لە ناسنامەی خۆیان و نەچوونە ژێربارى ئەو شێوازە ئیمپریالیستی و رەگەزپەرستانەیەی بەسەریاندا سەپێندراوە، پەنایان وەبەر خەباتی چەکدارانە بردووە، بەو دەوڵەتە دوژمن و نەیارانەوە دەوردراوە کە بەسەریاندا دابەشکراوە. لەبەر ئەوە بارودۆخی کوردان لەگەڵ هی فەلەستینییەکاندا کە بە دەوڵەتگەلی دۆست یا هیچ نەبێ وا نیشان دەدەن کە دۆستبن دەورە دراوە، بە تەواوی لێك جودان. فەلەستینییەکان لە درێژەی خەباتیاندا پشت بە یارمەتیی ماددی و مەعنەویی دەوڵەتە عەرەبییەکان زۆر دەبەستن. کێشەی کورد هەروەها لە رووبەکی تریشەوە جیاوازیی لەگەڵ کێشەی فەلەستینییەکاندا هەیە، لەوەدا کە کێشەی فەلەستین بەکێشەیەکی عەرەبی پێناسەکراوە، ئەو دەوڵەتانەی خوازیاربن پەیوەندی باش لەتەك دەوڵەتانی عەرەب دابمەزرێنن و پەرەی پێبدەن هەوڵ دەدەن یارمەتییەکی دیار و بەرچاو پێشکێش فەلەستینیەکان و رێکخراوی رزگاریخوازی فەلەستین بکەن. بە پێچەوانەوەیش مەسەلەی کورد ئاوا دێتە بەرچاوان وەك ئەوەی دژ بە تورك و عەرەب و ئێرانییەکان بێت. لەبەر ئەوە گشت ئەو دەوڵەتانەی ئارەزوویانە پەیوەندییەکانیان بەو دەوڵەتانەوە بە تایبەتی لە مەیدانەکانی ئابووری و بازرگانی و خستنەکاری سەرمایە و ئەو کەمکردنەوانەی (المناقصات)

لە دەرەوەدا دەیانخەنەروو، پەرە پێبدەن، ئەو دەوڵەتانە ئەو سیاسەتە رەگەزپەرستی و ئیمپریالیستانەیان قەبوولە کە ئەو دەوڵەتانەی کوردستانیان دابەشکردووە دژی کوردەکان پێڕەوی دەکەن.

ئەوە هەروەها لە پانتایی سیاسەتی نێودەوڵەتی و دامودەزگە نێودەوڵەتییەکانیش هەر بەم چەشنەیە! چونکە ئەگەرچی تێکۆشانی کوردان هاوتای تێکۆشانی فەلەستینییەکان رەوایە، بەڵام رێکخراوی رزگاریخوازی فەلەستینی زۆر زوو توانی بە پشتگیریی ئەو دۆستانەی کە لە بواری سیاسەت و دامەزراوە نێونەتەوەییەکاندا کاریگەر و دەسترۆیشوون پلەی چاودێر (مراقب) لەو دامودەزگە نێودەوڵەتییانەدا وەدەست بێنن،کەچی کوردەکان دوژمن و نەیاریان زۆرن و تەنانەت دۆستەکانیشیان لەترسی ئەوەی نەبادا بەرژەوەندیی و دەستکەوتەکانیان لە وڵاتە عەرەبییەکان و تورکیا و ئێراندا بکەونە مەترسییەوە دوو دڵن لە پشتگیریی کردنی سیاسیانەی خەباتە رەواکەیانەوە لە گۆڕەپانە نێودەوڵەتییەکاندا. خۆ هەڵوێستی دەوڵەتە کۆمۆنیستەکان یاخود سوشیالیستەکانیش لەم رووەوە لەگەڵ هی دەوڵەتە سەرمایەدارەکاندا هیچ جیاوازییەکی نییە. کەوابوو گرفتەکە لەو «سیستەمە ئیمپریالیستییە جیهانییە» دایە کە ئێستا بەسەر کوردستاندا پێڕەو کراوە و لە شێوەی «کۆلۆنیالی» یەکی (موستەعمەرە) هاوبەش کوردستان دەچەوسێنرێتەوە.

وڕێنە و رەگەزپەرستی

لە کتێبەکەیدا دانەر خاڵێکی گرنگی دیکە دەوروژێنێ ئەویش ئەمەیە کە «کورد کەمینە نینە» چونکە لەسەر خاکی نیشتمانی خۆیاندا دەژین و دانیشتووانی رەسەنی ئەم وڵاتەن و لە هەرێم یان ناوچەیەکی تەرەوە نەهاتوونە کوردستان، بەڵکو بە پێچەوانەوە تورکەکان بۆ نموونە لە سەدەی یازدەمەوە هاتوونەتە ئەنەدۆڵ، لەبەر ئەوە کورد هەر وەکو عەرەب و فارسەکان سەر بە نیشتەنییە رەسەنەکانی رۆژهەڵاتی نزیکن. کارێکی ئێجگار دژواریشە

باسی کەمینەیەك بکرێت ژمارەیان لە سنووری (٣٠) سی ملیۆن کەسدابێت (هێشتا ٤٠ ملیۆنە . م. ئا) هەروەها بە توانستێکی زانستییانە وڕێنەکانی چەند سیاسەتوانێکی تورکی وەك بوڵند ئەجەوید دەداتەوە وەختێ گوتوویە «کورد کەمینە نینە، چونکە ئەمانیش وەك سەرجەم تورکەکان سەر بەو زۆرینەیەن کە کۆماری تورکیایان دامەزراندووە لەبەر ئەمە مافی ئەوەیان ناکەوێ داوای مافەکانی زمانەوانی و رۆشنبیری و نەتەوەیی و دیموکراسی خۆیان بکەن. جا چونکە داخوازیی ئەم جۆرە مافانە بانگەشەیە بۆ هێنانە کایەی رەوشێکی تایبەت بەخۆیانەوە، کەواتە ئەمانە دیارە «جوداخوازن» لەبەرپەرچدانەوەی ئەجەوید و سیاسەتوانە رەگەزپەرستەکانی تری تورکدا. بێشکچی دەڵێت: «ئاخۆ ئەو زۆرینەیە لە کوێ هەبێت کە مافەکانی تەنانەت کەمینەیەکی وەکو (ئەرمەن و یۆنانی و جوولەکەکان)ی پێ رەوا نەبینرابێت، ئەوا باسی داننان بە مافی دیموکراسی و نەتەوەیەکانی کوردەکان، هەر هیچ! ئەم گوتە رەگەزپەرستانەیەی دەڵێ: «ئۆوممەتێکی کورد بوونی (وجوود)ی نییە و ئەمانە گشتیان تورکن»، تەنیا مەبەستی ئەوەیە نکوولی لە بوونی (کورد) بکات و رێگەیان پێ نەدات داوای هیچ مافێکیان بکەن. ئەمەیش بێ پێچ و پەنا هەڵوێستێکی سەد لەسەد رەگەزپەرستانەیە. کێشەی کورد بەلای ئیسماعیل بێشکچییەوە «کێشەی کەمینەکان» نییە و پەیوەستی نییە بە مافەکانی کەمایەتییەکانەوە. کرۆکی «گەوهەر»ی دۆزی کوردان لەو راستییەدا بەرجەستەیە کە ئوممەتی کورد و نیشتمانەکەیان کوردستان لەلایەن دەوڵەتە ئیمپریالیستەکان و هاوکارەکانی رۆژهەڵاتی نزیکیانەوە لەتلەت و دابەشکراوە، بەمەیش مافی ئوممەتی کوردیان لە دامەزراندنی دەوڵەتی سەربەخۆیاندا زەوتکردووە. دانەر بۆ دووپاتکردنەوەی ئەوە کە دەوڵەتەکانی کوردستانیان بۆ خۆیان دابەشکردووە پێکەوەیان دەیچەوسێننەوە و لە پێناو پاراستنی بەرژەوەندییەکانی خۆیاندا هاوکاری یەکتری دەکەن، ئاماژە بە پەیماننامەی

لـۆزان کـە سـاڵی ١٩٢٣ کوردسـتانی لەتکـرد، دەدات و بـەوە پەیماننامەکـە وەسـپ دەکات کـە (گرێبەندێکـی) (رێکەوتـن) ئیمپریالیسـتەکانە لەسـەر دابەشـکردنی کوردسـتان و نەتـەوەی کـورد، بۆیـەکا بـۆ هەریـەك لـە (کـوردەکان) و (تورکـەکان) گرنگییەکـی ئێجـگار جیاوازیـان هەیـە. لـە کاتێکـدا پەیماننامەکـە بـووە فاکتـەری دەوڵەتێکـی سـەربەخۆ بـۆ (تورکـەکان) ئـەوا نـەك بـۆ (کـوردەکان) زێـتر سـتەم لێکـردن و کۆیلەیـی و چەوسـاندنەوەی کوردسـتانی چەسـپاند. بگـرە پتریـش وابەسـتە ملکەچـی رژێمێکـی ئیمپریالیزمـی نێودەوڵەتـی کـرد» هەروەهـا دەڵـێ: «گەورەتریـن کارەسـاتێك لـە مێـژووی هـەر ئوممەتێکـدا کـە بشـێ رووبـدات ئەوەیـە ئـەو (ئوممەتـە) بکرێتـە ئامانـج و نیشـانە بـۆ سیاسـەتی (پەرتکـە و سـەرکەوە) چونکـە ئـەم سیاسـەتە قـەواڕە (کیـان)ی ئوممەتەکـە تێکوپێـك دەدات و لەتوپارچـەی دەکات» هـەر ئەمەیـش بـوو لـە چارەگـی یەکەمـی چەرخـی بیسـتەمدا بـۆ نەتـەوەی کـورد بـوو بـە پێشـهات.

لـە ڕەتدانـەوەی ئەوانەیـش کـە دەڵێـن «کوردسـتان بـە درێژایـی دێرۆکـی خـۆی دەوڵەتـی سـەربەخۆی نەبـووە» بێشـکچی دەڵێـت: ئـەم قسـانە هیـچ مانایـان نییـە. بـۆ وێنـە لـە ئەفریقیـا، «ئیمپریالیسـتە ئەوروپایەیـکان سـاڵی ١٨٨٥ ئـەو کیشـوەڕەیان پارچەپارچەکـرد و سیتسـەمێکی ئیمپریالیسـتیان تیایانـدا دامەزرانـد، بـێ ئـەوەی هیـچ دەوڵەتێکـی سـەربەخۆیان هەڵوەشـاندبێتەوە. هـەر ئەوەنـدە بـوو ئیمپریالیـزم دەسـتی بەسـەر چەنـد کۆمەڵەیەکـی تەقلیـدی داگـرت کـە بـارودۆخ تیایانـدا هێشـتا نەگەیبـووە قۆناخـی پێکەوەنانـی دەوڵەتـی سـەربەخۆیان».

ئەوجـا دانـەر دێتـەوە سـەر مەسـەلەی کـورد لـە دوای جەنگـی یەکەمـی جیهانـی و دەڵێـت «بۆچـی لـە کوردسـتانیش کۆلۆنییـەك دروسـت نەکـرا لەسـەر شـێوازی ئـەو (موسـتەعمەرە) دروسـتکراوانەی وەکـو عێـراق و سـوریا، یاخـۆ ئەوانـەی لـە دەوڵەتـە کۆنەکانـی وەك (تورکیـا) کـە لـە ئیمپراتۆرییەتـی عوسـمانلیەوە دابڕکـران

و هەروەها ئێرانیش؟ پاشان پێداده‌چێ و ده‌ڵێت: «پێویسته لایه‌نه‌کانی بێهێزی کورده‌کانیش بخه‌ینه‌ڕوو که له جیاتی دامه‌زراندنی قه‌باره‌یه‌کی تایبه‌ت به‌خۆیانه‌وه بوونه هۆکاری دابه‌شبوونیان له‌نێوان ئه‌و ده‌وڵه‌تانه‌دا». به‌بێ هیچ دوودڵییه‌ك هۆکاری ئه‌وه ده‌گێڕێته‌وه بۆ پێکهاته کۆمه‌ڵایه‌تییه‌که‌ی ئه‌و سه‌رده‌می کورده‌کان خۆیان و هەروەها بۆ توخمی هاوسه‌نگیی ناوه‌خۆیی و ده‌ره‌کیی که هه‌ڵکه‌وتی ستراتیژی کوردستان له دڵی (چه‌قی) رۆژهه‌ڵاتی نزیکدا و ئه‌و سامانه زۆره‌ی نه‌وت که تێیدایه دوو هۆکاری ده‌ره‌کی هه‌ره سه‌ره‌کی بوون بۆ له‌تکردن و دابه‌شکردنی کوردستان. حکومه‌ته عه‌ره‌بییه‌کانیش له‌گه‌ڵ تورکیا و ئێران هاوکاریی ئیمپریالیزمی ئینگلیزی و فه‌ره‌نسه‌ییان کرد بۆ دامه‌زراندنی چه‌ند هه‌یکه‌ڵێکی ئابووری و رامیاری و سه‌ربازی له‌نێو لانی که‌م چوار له ده‌وڵه‌تانی رۆژهه‌ڵاتی نزیکدا که له‌ته‌ك به‌رژه‌وه‌ندییه‌کانی ئیمپریالیزمدا ڕێکده‌هاتنه‌وه. ئه‌و سیسته‌مه رامیارییه ئیمپریالیسته‌ی له چاره‌گی یه‌که‌می ئه‌م سه‌ده‌یه‌دا به‌سه‌ر کورددا سه‌پێنراوه (رووداوێکی کاره‌سات ئامێز به هه‌موو مانای وشه‌که‌وه) و ئاماژه بۆ ئه‌وه‌ش ده‌کات چۆن کورده‌کان ئه‌و چاره‌نووسه‌ی به‌سه‌ریاندا سه‌پێنرابوو ره‌تیانکرده‌وه و ده‌ڵێت: «هه‌ر له چاره‌کی یه‌که‌می چه‌رخی بیسته‌مه‌وه کورده‌کان شێلگرانه و بێ وچان له خه‌باتدان دژی ئه‌و چاره‌نووسه‌ی ده‌وڵه‌ته ئیمپریالیسته مه‌زنه‌کان و هاوکاره ناوچه‌ییه‌کانیان به‌سه‌ریاندا سه‌پاندوویانه.

دروشمه‌کانی که‌ماڵییه‌ت

دانه‌ر دروشمه ساخته‌کانی که‌ماڵییه‌تی تورکی ریسوا ده‌کات و په‌چه‌له‌ڕووی ئه‌و هاوکارییه تونده‌ی له‌کاتی ئه‌نجامدانی پرۆسه‌ی له‌تکردنی کوردستان له نێوان که‌ماڵییه‌کان و ئیمپریالیسته‌کاندا هه‌بووه، هه‌ڵده‌ماڵێت. هه‌رچه‌ند ئه‌وان هه‌میشه به درۆ دووپاتیانده‌کرده‌وه گوایه یه‌که‌م که‌س بوونه به‌رهه‌ڵستی ئیمپریالیزم و ئیستعماریان کردووه. هەروەها که‌ماڵییه‌کان

بـە مەبەسـتی لەنێوبردنـی یەکجارەکـی کـوردان پەنایـان بردۆتـە بـەر شـێوازی «حەرامکردنـی زمـان و کولتـووری کـوردی و ناچارکردنیـان بـە فێربوونـی زوبانـی تـورکان و زۆر بـە تونديـی و بـە چـڕی سـەپاندنی پرۆسـەی تواندنەوەیـان و بـە تـورك کـردن بەسـەریاندا، گۆڕینـی نـاوە کوردییـەکان و نـاوی شـوێنە کوردییـەکان بـە تورکـی و دانانـی سـزا (جـەزا) بەسـەر هـەر کەسـێکی بـە کوردیـی بدوابایـە، هەروەهـا لەناوبردنـی کـوردەکان و کەلتـووری کوردییەکەیـان «هەمـوو ئـەم رەفتـارە رەگەزپەرسـتانەیەش لـە دیـدی کەمالیسـتەکانەوە بـە شـێوازگەلی دیموکراسـی و شۆڕشـگێڕیەتی دادەنـران».

هەروەهـا رژێمـی کەمالیـی داواکاریـی مافـە نەتەوەییەکانـی کوردەکانیـان وەك رەفتـاری شـۆڤێینیەکان دەناسـاند، کەچـی وەختێـك تورکەکانـی بولگاریـا داوای هەمـان شـتیان بکردایـە ئـەوە بـە پێشـکەوتنخوازی تێکۆشـەر لـە دژی رەگەزپەرسـتی و ئیمپریالیـزم و فاشـیزم لـە قەڵـەم دەدران.

بێشـکچی ئـەو هەڵپانـەی فەرمانڕەوایانـی تورکیـا کـە شـەو و رۆژ زوڕنـای ئەوەیـان لێـدەدا گوایـە کـوردەکان هەمـوو سەربەسـتییە گشـتییەکان و یەکسـانیان پێـدراوە رەتدەکاتـەوە و دەڵێـت «ئەمانـە بەمەرجێکـی سـەرەکییەوە بەنـدن ئەویـش حاشـاکردنە لـە پێناسـەی نەتەوەیـی خۆیانـەوە کـە بـە زۆری زۆردارەکـی لـە مەڵبەندەکانـی دەرەك و پۆلیـس و پاسـەوانان و زیندانەکانـدا لـە دژیـان ئەنجـام دەدرا».

ئـەو بوختانـەی تورکـەکان کـە خەڵکـی هەمـوو یەکسـانن بـەو مانایەیـە کـە فەلـە (دیانـەکان و جوولەکـە) وەك موسـڵمانەکان بۆیـان هەیـە سرووشـە ئاینییەکانیـان ئەنجـام بـدەن. هەروەهـا ئـەم تەئکیـد کردنـە ئـەوە دەگەیەنێـت کـە هەمـووان یەکسـانن چونکـە گشـتیان تورکـن و لـە زوبانـدا هیـچ جیاوازییەکیـان نییـە و ئـەو یەکسـانییەش زامـن ناکرێـت تەنیـا بـە مەرجـی چوونـە ژێربـاری کـرداری بـە (تورکبـوون) نەبێـت.

سەرجەم ئەوانەشی بە (تورکبوون) رازی دەبن ئەوە بەپێی ئایدیۆلۆژیای رەسمیی کەمالیستەوە بە (تورك) دەژمێردرێن و لە ماوەی نێوان ١٩٨١-١٩٤٨ دا پتر لە چل شۆڕشگێڕی کورد تەنیا لە زیندانی دیاربەکردا گیانیان لە دەستدا، چونکە وێڕای ئازاردان و ئەشکەنجەی هەرە دڕندانەیش شێلگیرانە ئەو تیرۆر و تۆقاندنەی دەوڵەتی تورکیای کەمالییان رەتکردەوە کە بەرەو رووی کوردەکان دەکرایەوە. کوردی تورکیا ناتوانێ بەشداری لە هیچ چالاکییەکدا بکات و هیچ کارێکی میری (رەسمی)چنگ ناکەوێت هەتا ئینکاری ناسنامەکەی خۆی نەکات و راینەگەیەنێ کە تورکە و خۆشحاڵیشە بە تورك بوونی. وەلێ ئەو کوردەی داکۆکی لە شوناسنامەکەی خۆی بکات و دەستبەرداری نەبێت ئەوا دەدرێتە دادگە و تۆمەتی جۆراوجۆریشی دەدرێتە پاڵ.

ئەوجا دانەر دێتە سەرباسی بابەتی دۆزی کورد لە گۆڕەپانە نێودەوڵەتییەکاندا و ئەگەری خستنەڕووی لە بەردەم دەزگەکانی نەتەوە یەکگرتووەکاندا و دەڵێت ئەم رێکخراوەیە لە دوای جەنگی دووەمی جیهانییەوە رۆڵێکی گرنگی لە نەهێشتنی ئیستیعمار هەبووە، کەچی نەیتوانیوە لە ئەنجامی پارچەپارچەی کوردستان و بەهۆی رەنجە هاوبەشیەکانی دەوڵەتە داگیرکەرەکانی کوردستانەوە کە رێگە نادەن بە هیچ کلۆجێ کێشەی کورد بخرێتە بەردەم دەزگاکانی نەتەوە یەکگرتووەکانەوە، نەیتوانیوە سەبارەت بە کێشەی کورد هیچ دەورێکی پۆزەتیڤانە بگێڕێت. کورد تووشی سەدان کوشتوبڕ و پرۆسەی راگواستن بوونە. بە چەکی کیمیاویی لێدراون و لەگەڵ ئەمەشەوە بۆیان نەکراوە «ئەو پەردە پۆڵاییەنە ئەستوورەی بەسەریاندا سەپێنراوە، تا نەکارێن دەنگ و هاواریان بە گوێچکەی رێکخراوە نێودەوڵەتییەکاندا رابگەیەنن. بدڕن» ئەوجا دەڵێت «لە راستیدا جێگەی شەرمەزاری و ریسوابوونە UN لە دژی سیاسەتی ئاپارتیدا (جیاکردنەوەی رەگەزایەتی) لە ئەفریقای باشووردا چەند بڕیارێك وەربگرێت و کەچی لە ئاستی ئەو سیاسەتە رەگەزپەرستی

و ئیمپریالیستەی لە کوردستاندا پیادە کراوە خۆی کەڕ و نەبان کردووە». هۆیەکەشی بەلای بێشکچییەوە ئەوەیە کە «کورد نەتەوەیەکی بێ دەوڵەتن» ئامانجی سەرەکی ئیمپریالیزمی نێودەوڵەتیش ئەوەیە نەهێڵێت و ڕێگە نەدات دەوڵەتێکی کوردی دامەزرێت، تاوەکو بە ئاسانی و بەبێ گێچەڵ لە بەکارهێنان و دەستبەسەرداگرتنی کەرەسە سروشتییەکانی و بیرەکانی نەوت و ئاو و کانییەکانی تر لە سامانەکانی کوردستان بەردەوام بێت. کاریش بەوە گەیشت تورکیا ڕێگەی بە دەستەیەکی پسپۆڕانی UN نەدا لێکۆڵینەوە لەبارەی بەکارهێنانی چەکی کیمیاوی دژی کوردەکانی کوردستانی عێراق ئەوانەی لە ئەیلوولی ساڵی ١٩٨٨ دا پەنایان وەبەر تورکیا بردبوو ئەنجام بدەن.

دەسەڵاتدارانی تورك ئەو کوردانەی لە عێراقەوە رایانکردبوو لە ژۆردوگاگەلی بەدرِیی (اسلاك شائكة) دەورەدراویان ئاخنین و بە شێوەی زیندانییان (سجناء) مامەڵەیان دەکردن و هەموو کۆسپێکیان نایە بەردەم ڕۆژنامەوانە بیانییەکان و نوێنەرانی هەندێ ڕێکخراوی خێرخوازی بۆ ئەوەی پێیان نەگەن. سەیریش لەوەدایە لەسەر ئەم مامەڵەیە ناڕەوایەی دەرحەق بە کوردە پەنابەرەکانەوە، تورکیا لەلایەن هیچ دەوڵەتێك و تەنانەت نەتەوەیەکگرتووەکانیشەوە هیچ پرۆتیستۆ و ناڕەزاییەکی پێنەدرا جگە لەوەش دەسەڵاتدارانی ئاسایشی تورکی هەوڵیاندا لە مانگی حوزەیران (یونیو)ی ساڵی ١٩٨٩دا لە ڕێگەی ئەو نانەی لە ژۆردوگەی کیزیتلیەی تورکیدا دەرخواردیان دان زیاتر لە ٥٠٠ کوردی پەنابەر (ژەهرخوراد) بکەن و دواتریش ڕوون بووەوە کە هەواڵگریی (مخابرات)ی تورکی و عێراقی بەیەکەوە دەستیان لە ژەهراویکردنی ئەو نانەدا بووە کە بۆ پەنابەرە کوردەکان ئامادە کراوە.

گۆڕانکاریی نێو کۆمەڵە و نۆکەران

لە پاشان دانەر ئاماژە بۆ بارودۆخی کوردستان هەر لە ساڵەکانی هەشتاکانەوە لە ئەنجامی پەرەسەندنی کاری سیاسی تیایدا دەکات و دەڵێت

کـورد وەکـو جـاران بێهێـز و کەمدەسـت نەمانـەوە، سـەردەمی ئیستەیشـیان گەواهـی بـۆ بـە ئاگاهاتنـەوەی بیریـان و هۆشـیاریی نەتەوەییـان دەدات. ئـەم گۆڕانکارییـەش بـە دەوری خۆیـان کاریگەریـی بەسـەر چەپـی تورکـی و رۆشـنبیرانی تورکـدا هەبـووە، ئەمانیـش کەوتنـە گۆڕینـی بیـر و بۆچوونەکانیانـەوە سـەبارەت بـە دۆزی کـورد. هەروەهـا دەرچوونـی چەنـد گۆڤـار و بلاۆکـی لـەم ماوەیـەدا بـووە هـۆکاری گەشـەکردنی هۆشـیاریی نیشـتمانیی کـوردەکان و ئـەو داوا جینائیانـەی دژ بـە هەنـدێ لـەو گۆڤارانـە و نووسـەرەکانیانەوە بـەرز کرانـەوە. زیاتـر هۆشـیاری کوردەکانیـان بەرزتـر کـردەوە و پـەردەی لـە رووی دیموکراسـییە درۆ و سـاختەکەی تورکیـاوە هەڵمـاڵـی، ئەوجـا دەڵێـت «لـە تورکیـا هـەر بـە دیراسـەتکردنی کێشـەکان لـە گۆشـەی کۆمەڵـە رەگەزییەکانـەوە دەسـتبەجێ کەسـایەتی و ئەدگارەکانـی مرۆڤـەکان بـە دیـار دەکـەون. خەڵکانێـك هـەن خۆیـان بـە دیموکراتیـی و بگـرە شۆڕشـگێڕیش نیشـان دەدەن، کەچـی هـەر کاتێـك باسـی رەوشـی کـوردەکان بکـەن ناسـنامە رەگەزپەرسـتییەکەیان ئاشـکرا دەکـەن».

جـا دوای پەنجـە درێـژ کـردن بـۆ رۆڵـی زۆر لـە رێکخـراوە سیاسـییە نهێنییەکانـی کـوردەکان لـە راگەیاندنـی هەمـوو راسـتییەکان لەمـەڕ کوردسـتانەوە، دانانـی لێکدانەوەیەکـی نـوێ بـۆ دیرۆکـی کـورد دوور لـە هەمـوو شـێواندنێك لـە ناوەڕاسـتی هەفتاکانـەوە، جەخـت لەسـەر رۆڵـی حزبـی کرێکارانـی کوردسـتان و کاریگەریەتـی لـە چڕکردنـەوەی هۆشـیاریی نەتەوەیـی کـوردی تورکیـادا دەکات و دەڵێـت: ململانێـی چەکداریـی کـە لـە ١٩٨٤/٨/٥ دەسـتی پێکـرد رووداوێکـی گرنگـە لـە مێـژووی کـوردا و یەکەمیـن گـڕو گڵپـەش بـوو».

ئـەو کودەتـا سـەربازییەی سـاڵی ١٩٨٠ جێبەجـێ کـرا بـووە هـۆکاری رەوکردنـی بـە کۆمەڵـی ژمارەیەکـی زۆر لـە رۆشـنبیرانی کـورد بـەرەو ئەوروپـا و لەوێـدا رۆڵێکـی بنەڕەتییـان گێـڕا لـە نیشـاندانی کێشـەی کـورد و ناسـاندنی بـەڕای گشـتی لـە ئەوروپـا. کـردەوە سـەربازییەکان و رەفتـارە رەگەزپەرسـتانییەکان، راگوێزانـە

بـە کۆمەڵەییـەکان و کشـتوبڕی کـوردەکان لەلایـەن دەسـەڵاتدارانی تورکـەوە لـە سـاڵەکانی ١٩٢٥-١٩٨٣ دا زۆر بـە هێمنـی و بەبـێ ئـەوەی کەسـێ هەسـتیان پـێ بـکات ئەنجامـدران. وەلـێ ئـەو کـردەوە سـەربازییانەی سـوپای تـورك لـە نێوەڕاسـتی سـاڵی ١٩٣٨ بـەدواوە جێبەجێـی کـردوون «حەقیقەتـی بارودۆخـی لـە کوردسـتان» رووبکردۆتـەوە و هەنووکـە بەشـێکی بەرفراوانـی رای گشـتی جیهـان گرنگـی و بایـەخ بـەو رووداوگەلـە خوێناویانـە دەدات. بێشـکچی تێبینـی ئەوەشـی کـردووە کـە ئێسـتا کـوردەکان بایـەخ بـە تێکـڕای پارچەکانـی کوردسـتان دەدەن و بـە بیسـتنی هەواڵـی سـەرکەوتنەکانی جەنگاوەرانـی کـورد لـە هـەر کوێیەکـدا بـن دڵشـاد و سـەرفراز دەبـن و هـەر شکسـت و نسـکۆیەکیش هـەر بەشـێکی نیشـتمانیان بگرێتـەوە ناشـاد و خەمباریـان دەکات. ئیمـڕۆ هاوبەشـی کـردن لـە شـین و شـاییدا و هەسـت بـە شـانازی کـردن بەلایانـەوە بۆتـە شـتێکی ئاسـایی، لەهەمبـەر ئەوەشـدا دەوڵەتەکانـی کوردسـتانیان دابەشـکردووە پەیوەندییەکانـی خۆیـان بەهێـزە تەقلیدییـە (کۆنـەکان)ی کوردانـەوە پتەوتـر کـردووە و پشـتگیری سـەرەك عەشـیرەت و شـێخ و مووڵکـدارە گەورەکانیـان کـردوون بـۆ ئـەوەی بتوانـن بـە رێگـەی ئەمانـەوە دەسـەڵاتی خۆیـان بەسـەر ژمارەیەکـی زۆری خەڵکـدا بسـەپێنن. ئەوانەیـش بوونەتـە دەسـتە و تاقمـی بەکرێگیـراو و زۆر پاداشـتی مـاددی و مەعنـەوی چاکیـان دەسـتەکەوت و ئەرکیشـیان ئەوەیـە ئـەو راسـپاردە و فەرمانانـە بەجـێ بگەیەنـن کـە لـە دەزگـە سـەربازیی و ئەمنـی و هەواڵگرییەکانـەوە پێیاندەدرێـت. ئـەم دیاردەیـەش تایبـەت نییـە تەنیـا بـە تورکیـاوە، بەڵکـو بـە هەمـوو ئـەو دەوڵەتانـەوە کـە لـە نێوخۆیانـدا کوردسـتانیان دابەشـکردووە. ئـەم دەوڵەتانـە تـا رادەیـەك توانیویانـە بـە دروسـتکردنی تاقمـە کوردێکـی بەکرێگیـراوەوە جڵـەوی کوردسـتان بگرنـە دەسـت و بەرهەڵسـتکارەکانیان لەنێوبـەرن. ئـەو بەکرێگیراوانەیـش کـە لـە راسـتیدا سـەر بـە تۆێـژ و چینـی کۆمەڵایەتـی جیـاوازن لەلایـەن دەوڵەتـەوە دەسـتکەوتی زۆریـان بـۆ فەراهـەم

کـراوە. ئیسـماعیل بێشـکچی بـە «چینـی بەکرێگیـراوەکان» ناویـان دەبـات. ئەوانـە هەنـدێ جـار «ئیمتیـازات» ی تریشـیان چنـگ دەکەوێـت بـۆ نموونـە بـە ئەندامـی پەرلەمانـە مەڵبەندییـەکان دادەمەزرێـن، یـا ئەوەتـا دەیانکـەن بـە وەزیـر یـا بـە فەرمانبـەری مەزنـی دەوڵـەت بەرامبـەر بـە (وازهێنانیـان لـە ناسـنامەی نەتەوەیـی خۆیـان) و لـە پاداشـتی ئـەو خزمەتانەیانـدا کـە پێشـکەش دەوڵـەت و دەزگـە داپلۆسـێنەرەکانی دەکـەن. هـەر لەبـەر ئەمەشـە ئـەم دەوڵەتانـە بـەردەوام کار بـۆ هێشـتنەوە و بەردەوامـی ئـەم دامـەزراوە تەقلیدیانـە لـە کۆمەڵگـەی کوردەواریـدا دەکـەن. بۆیـە دەبینیـن ئێسـتەیش سیسـتەمی عەشـایەری لـە رێکخسـتنەکانی (پارێزگارانـی گونـد) لـە کوردسـتانی تورکیـا و (فەوجەکانـی بەرگـری نیشـتمانی- جاشـەکان- م. ئـا) لـە کوردسـتانی عێراقـدا باڵادەسـت و کارایـە. ئەوەنـدە بەسـە دەوڵـەت سـەرۆکی هۆزەکـە بگرێـت و بیکاتـە چڵکاوخـۆر و پیـاوی خـۆی، ئەمیـش لـەلای خۆیـەوە چـەك بـە پیاوانـی هۆزەکـەی هەڵدەگرێـت و بەرامبـەر بـە بەخشـش و پاداشـتی مـاددی و مەعنەویـی بەرژەوەندیـی دەوڵـەت دەپارێـزن. بـە تایبەتیـش هـەر لـە سـەرەتاوە ئـەم سـەرۆکانە (ئەڵقـەی پێوەندیـی نێوانـی گـەل و دەوڵـەت) بوونـە. ئەگەرچـی ئـەم رۆڵەیشـیان زۆر ناپاکانـە ئەنجامـداوە. چونکـە بـە تەنهـا بەرژەوەندییـە تایبەتییەکانـی خۆیانیـان رەچاوکـردووە.

ئـەم (چینـی بەکرێگیـراوەکان) ە کـە خەیانـەت لـە دۆزی گەلـی خۆیـان دەکـەن و تـا دێـت دەوڵەمەندتـر دەبـن بووەتـە دیاردەیەکـی گشـتی و گوزارشـت لـە وەرچەرخانێکـی رامیـاری (سیاسـی) لـە کۆمەڵگـەی کوردەواریـدا دەکات. لـێ سـەرەڕای ئەمەیـش دەوڵـەت و بـۆرژوای تـورك هاوبەشـیی کردنـی (شراکـة) ئەمانـەی قەبـووڵ نییـە تەنیـا مەگـەر خـۆ لەنێـو ئایدیۆلۆژیـای تورکانـدا (دەوڵـەت) بتوێنێتـەوە و ناسـنامەی نەتەوەیـی خۆیـان رەتکەنـەوە و دژی بزاڤـی نەتەوەیـی کـوردی ببنـە داردەسـت و بەکرێگیراوانـی داموەزگـە سـەرکوتکەرەکانەوە. ئەوجـا هـەر لـە درێـژەی قسـەکانیدا دەڵێـت «هەرگیـز ناشـکرێت گـەورە زەویـدار و

بازرگان و کاسبکار و پیشەساز و بەڵێندەرە ناقۆڵاکانی کورد بە بورژوازییەتی کورد ناو ببەین چونکە ئەمانە هەر هەموویان شوناسنامەی نەتەوایەتیی خۆیانیان رەتکردۆتەوە و لە بۆتەقەی بورژوازییەتی تورکدا تواونەتەوە و هیچ پەیوەندی و پەرۆشیەکیان بۆ بەرژەوەندییەکانی هاوخوێنەکانیان (کورد) نییە. سەیر لەوەدایە دەوڵەتی تورك (کە عەلمانییە) زۆر بایەخ بە سەرەتا ئاینییەکان لەناوچە کوردییەکان دەدات و بە هەموو توانایەوە لە هەوڵی بەهێزکردنی دەسەڵاتەکانی داموودەزگە ئایینیەکاندایە لەوێدا. هەروەها دەوڵەت سەرقاڵی پێگەیاندن و گەشەپێکردنی سەرمایەدارییەکی شێوێنراوە لە کوردستان. بۆیە بێجگە لە بەکاربردنی سەرمایەی دەوڵەت یان ئی ئەوانەی غەیری کورد نەبێ ڕێگا بە هیچ سەرمایەیەکی تر نادات بخرێتە کارەوە. سیاسەتی کەمالیستی لە کوردستان لەسەر ئەوە دامەزراوە کە هەر شتێکی پەیوەست بە کوردستان بێت بە بەشێك لە سیاسەتی باڵای دەوڵەت دادەنرێت و ئەم سیاسەتەش لە ئاستێکدا بڕیاری لەسەر دەدرێت بەزرتر لەهی هەموو سیاسەتەکانی دیکەی حکومەت. کار و ئەرکی حکومەتەکانیش تەنها پیادەکردن و ئەنجامدانی ئەو سیاسەتەیە کە دەوڵەت دەیسەپێنێت. دیسانەوە ئیسماعیل بێشکچی زیاتر لە جارێك ئەو قەسەیە دووپات دەکاتەوە کە «بۆ ئەوەی کورد بە دادوەریی تورك شاد بێت و مافەکانی لەگەڵ مافەکانی تورکاندا یەکسان بن پێویستە لەسەری حاشا لە نەتەوەی خۆی بکا و نەتەوایەتی تورکی بۆخۆی هەڵبژێرێ (خۆی بەتورك بزانێت) و پێشیەوە خۆشحاڵ بێت».

ئەم کتێبەی ئیسماعیل بێشکچی (کوردستان کۆلۆنیالیەکی نێودەوڵەتییە) شایەنی خوێندنەوەیە، بە تایبەت کە زۆربەی ئەوانەی بە عەرەبی دەخوێننەوە لە بارەی کوردەکانی تورکیاوە ئەو سیاسەتە ڕەگەزپەرستانەیەی دەرهەقیان پێڕەوکراوە زانیاری دروست و تەواویان وەچنگ نەکەوتووە.

مستەفا بارزانی سەرکردەیەکی مەزنی گەلێکی دێرینی ئازادیخوایە

(روانینێکی عەرەبی بۆ کێشەی کورد)

نووسینی: دکتۆر مونزیرولفەزل
(مەجید ئاسەنگەر) کردوویە بە کوردی

٣٥ ساڵە میللەتی کوردم ناسیوە و ئەشقیشی بووم. گەرچی پێوەندیی خێزانی و بازرگانی و کۆمەڵایەتییمان لەگەڵ کوردانـدا لە کوردستان و نەجەفی شەریف بۆ زەمانی پێش لە دایکبوونماندا دەگەڕێتەوە کە هەر لە تەمەنی منداڵیمەوە دەمبیست مرۆڤی کورد بە راستگۆیی و دەستپاکی و وەفادارییەوە ناسراوە و هەر بەڵێنێك بیدات جێبەجێی دەکات. هەر ئەمانەتێکی پێ بسپێردرێت دەیگەیەنێتە سەرو هەر گفتێکیش بدات بەجێی دەگەیەنێت، تا وای لێهاتبوو لەنێو عەرەبەکانی فوراتی ناوەڕاست و باشووری عێراقدا نموونەیان بە وەفادارییەتی کوردان دەهێنایەوە. ئەمە سەرباری ئازایەتی لەشەڕدا و پتەویی لە هەڵوێستدا، بەهۆی کاریگەرییەتی سروشتی کوردستان

و کەلەپـوور و رەوشـتی جوامێرانەیـان کـە لـە بـاب و باپیرانیانـەوە بـە میـرات بۆیـان ماوەتـەوە بەسـەر کەسـایەتی مرۆڤـی کـوردەوە.

ئەوجـا رایەڵـی پێوەندیـی و خۆشەویسـتی (مـن) و گەلـی (میدیـا) پـەرەی سـەند و زێـتر لـە خۆیـان و خەمەکانیـان و جـۆری بیرکردنەوەیانـەوە نزیـك بوومـەوە و ئەمانیـش زێـتر لـە منـەوە نزیـك بوونـەوە و پتریـش لـە گەوهـەری ناکۆکییەکانـی نێـوان سیسـتەمگەلێکی حوکمـە عەرەبیـە رەگەزپەرسـتییەکان و هیـوا نەتەوەیـی و مرۆییـە رەواکانـی کـوردان تێگەیشـتم و زۆرترینـی شـێوازە دوژمنکارییەکانـی دژ بـە کوردانـم لـەلا روونبوونـەوە. ئـەوەی راسـتی بێـت زۆر بـەو پەیوەندییـە راسـت و گەرمـەوە کـە بـە نەتەوەیەکـی رەسـەن و زینـدووم دەبەسـتێتەوە دڵشـاد بـووم، نەتەوەیـەك دڵێرانـە بەرەنـگاری کۆیلایەتـی و زۆر و سـتەم بۆتـەوە و قوربانیـی زۆریشـی لـە پێنـاوی ئـازادی و ژیانێکـی سەربەسـت و پـڕ لـە کەرامەتـدا داوە و، هەمیشـە لەسـەر بەدەسـتهێنانی ئازادیـی و رەتکردنـەوەی دیکتاتۆرییـەت و هـەر جـۆرە چەوسـانەوەیەك سـوور بـووە وێـڕای بەکارهێنانـی نـاوە نـاوە چەکـی کۆکـوژی قەدەغەکراویـش بـە دژی خەڵکـی سـڤیل و بـێ تـاوان، تەنانـەت تاوانەکانـی جینۆسـایدیش کـە لەمـەڕ شـێوازە وەحشـیگەرییەکانی نازییەتـەوە خوێندوومانەتـەوە و ئەوانیـش کـە بـە چـاوی خۆمـان لـە زیندانەکانـی نازییەکانـدا کاتـی سـەردانەکانم بـۆ چەنـد دەوڵەتێکـی دنیـا و لـە مۆزەخانەکانیانـدا دیومانـن!

گەلـی کـورد بەشـێکە لـە ئومەتێکـی مەزنـی دابەشـکراو کـە لـە رووی مێژوویـی و سیاسیشـەوە غـەدری لێکـراوە. کـورد گەلێکـی ئازادیخـوازن و حـەز بـە ژیانێکـی سەربەسـت دەکـەن کـە بەپێـی ئایینـەکان و رێکەوتنامـە نێودەوڵەتییـەکان و مافەکانـی هاونیشـتمانییەوە چەسـپێنراون و هـەردەم چـاوی لـە پاشـەرۆژێکی گـەش و دەسـتەبەرکردنی ئامانجـە نەتەوەییـە رەواو و چەسـپاوەکانیەتی و، هەمـوو هەوڵێکـی تواندنـەوەی نەتەوەیـی و بـە عارەبکردنێـك رەتدەکاتـەوە. هەروەهـا کـورد عاشـقی چیاکانییەتـی کـە پشـت و پەناگـەی ئارامییەتـی لـە بەرامبـەر

چەکـی رەگەزپەرسـتایەتی و چەوسـاندنەوەی بیـری بەرتەسـکی شـۆڤییەنەتیدا و هەروەهـا لـە رووی رەفتارگەلـە نایاسـییەکانی ئـەو هەمـوو رژێمـە لاسـارانەوە کـە لـە دوای یەکـدا بەسـەر عێراقـدا سـەپێنراون.

بەختەوەرتریـن کـەس بـووم وەختـێ لـە گۆڕەپانـی کۆلیجـی مافـی زانکـۆی (بەغـدا) دا کچـە هاوڕێکانـم، هەڵاڵـە، لەنجـە، ئەنغـام، هێـرۆ، نەسریـن، پەرویـن و کچـە جوانەکانـی تریشـم دەبینیـن بـە جلوبەرگـی ئاڵـووااڵی کوردییـەوە لەگـەڵ هـاوڕێ کوڕەکانمـدا دوا بـەدوای چەندیـن سـاڵی تاڵـی شـەڕی نالەبـاری نێـو یـەك ماڵـدا پـاش رێککەوتنامـەی ١١ی ئـادار لـە نـەورۆزی سـاڵی ١٩٧٠ کـە سـنووورێکی بـۆ شـەڕی نێـوان عـەرەب و کـوردی بـرا دانـا، بـە ئەوپـەڕی شـادمانییەوە شـایی و هەڵپەڕکێیـی کوردییـان دەکـرد. بـۆ تاکـە رۆژێکیـش بـە خەیاڵـم دا نەدەهـات ئـەو شـادییە کۆتایـی پـێ بێـت و، نەشـمەزانی غـەدر و ناپاکـی بنچینەیـی سروشـتی سیسـتەمی ئەلبەکـر، سـەدام و حزبـی بەعسـن. ئەوانـەی هەرگیـز شـادمانیان بـۆ عێراقییـەکان ناوێـت و هەمیشـە لـە هەوڵـی بـەردەوام دان بـۆ وێرانکردنـی عێـراق و شـێواندنی ئارامیـی و سـەقامگیریی وڵات. ئـەوە بـوو دوای رێکەوتنامـەی ١١ی ئـادار زنجیرەیـەك کـرداری ناپاکانەیـان ئەنجامـدا وەك دەربەدەرکردنـی باشـترینی خەڵـك کـە کـوردە فەیلیەکانـن، ئەوانـەی لـە بزاڤـی نیشـتمانیی کـوردی و عێراقیـدا بەگشـتی بـە هێڵـی یەکەمـی بەرگـری دادەنرێـن. ئەوجـا زنجیرەیەکیـش تاوانـی نێـو نەتەوەییـان بـە دوایـدا پیـادە دەکـرد کـە بریتـی بـوون لـە پیادەکردنـی سیاسـەتی راگوێـزان و بـە عارەبکـردن و شـوێن بزرکردنـی زۆرە ملێـی سـەدان هـەزار کـورد کـە لەنێـو ئـەو قوربانیانـەدا چەندیـن هەڤـاڵان و خۆشەویسـتانی منیـان تێـدا بـوو کـە جوانتریـن یـادگاری پێکمانەوەیـان دەبەسـتاینەوە.

ئیـتر هـەر بـە داگیرسـاندنی فەتیلـەی جەنـگ لـە دژی ئێرانـی هاوسـێدا سـەدام خـۆی و رژێمـە خوێناوییەکـەی هەڵەبجـە و قـەڵادزێ و شـوێنەکانی تریـان بـە چەکـی کیمیـاوی و گازی ژەهـراوی بۆمبارانکـرد و پـتر لـە ٤٥٠٠ گونـدی نزیـك

سـنووره‌كانی وێرانكـرد بـه بیانـووی پاراسـتنی ئاسایشـی نه‌ته‌وه‌یـی لـه (تێكـده‌ران) ه‌وه هه‌روه‌هـا زیاتـر لـه (١٨٢) هـه‌زار كـورد و (٨) هـه‌زار رۆڵـه‌ی بارزانیـان و (٧) هـه‌زار كـوردی فه‌یلیـش به‌بـێ هیـچ گوناهێـك شـۆێنبزركران كـه ئه‌مـه‌ش زۆرتریـن ژمـاره‌ی شـۆێنبزركراوانه لـه مێـژووی دنیـادا لـه پـاش جه‌نگـی دووه‌مـی جیهانییـه‌وه. نـه‌ك هـه‌ر ئـه‌وه بگـره زۆرێـك تاوانـی دیكـه‌ی دژ بـه گه‌لـی كـورد بـه به‌رچـاوی هه‌مـوو جیهـان و ده‌وڵه‌تـه عه‌ره‌بـی و ئیسـلامییه‌كانه‌وه ئه‌نجامـدراون به‌بـێ ئـه‌وه‌ی هیـچ كه‌سـێك بێتـه جـه‌واب بـۆ پشـتگیریی و به‌هانـاوه هاتنـی گه‌لێكـی بێوه‌یـی و سـه‌لامه‌ت كـه هـه‌ر ته‌نیـا داوای ژیانێكـی سـه‌ربه‌رزانه و دوور لـه چه‌وسـاندنه‌وه ده‌كات و لـه دژی له‌نێوبـردن به‌رگـری له‌خـۆی ده‌كات.

جیاوازی له‌نێوان سیمبوڵی نیشتمانی و تاكپه‌رستیدا

گومانـی تێـدا نییـه كـه جیاوازییه‌كـی زۆر هه‌یـه لـه نێـوان سـیمبۆڵی نیشـتمانی و نه‌ته‌وه‌یـی هـه‌ر گـه‌ل و میلله‌تێـك كـه ده‌بێتـه فاكتـه‌ری یه‌كبوونـی ریزه‌كانیـان و بـه‌ره‌و ده‌سـته‌به‌ركردنی هیـواو ئامانجـه ره‌واكانیـان و چه‌سـپاندنی مافه‌كانیـان سـه‌ركردایه‌تیان ده‌كات، لـه گـه‌ڵ تاكه‌كـه‌س یـان بـت په‌رسـتی نێـو رژێمـه دیكتاتۆرییـه تـاك حزبـی یـان یـه‌ك (بـت) یه‌كانـدا وه‌ك ئـه‌وه‌ی لـه زۆربـه‌ی حكومه‌ته‌كانـی رژێمـه گشـتگیرییه‌كانی وه‌كـو یه‌كێتـی شـۆره‌وی جـاران و رۆمانیـای ژێـر فه‌رمانـی شاوشیسـكۆ و رژێمـی عێراقـی ئێسـتامان لـه ژێـر سـێبه‌ری حوكمـی سـه‌دامی خوێناویـدا هـه‌ر لـه سـاڵی ١٩٧٩وه هه‌تاكـو ئه‌مـڕۆ (دیـاره ئـه‌م بابه‌تـه پێـش ئۆپه‌راسـیۆنی ئازادیـی عێـراق نـووسراوه و بڵاوكراوه‌تـه‌وه- وه‌رگێـڕ) وه‌لـێ گه‌لانـی زینـدوو هـه‌ر ده‌بێـت رێـز لـه سـه‌ركرده و سـیمبۆڵه نیشـتمانی و نه‌ته‌وه‌ییه‌كانیـان بنێـن و هه‌میشـه یـادی ئـه‌و مونواسـه‌به‌تانه بـه‌رز رابگـرن، كـه رۆڵـی سـه‌ركرده‌كان لـه ژیانـی گه‌له‌كانیانـدا به‌هه‌نـد هه‌ڵده‌گـرن، بـه تایبه‌تـی بـۆ گه‌لـی كـورد كـه لـه مـاوه‌ی بزاڤـه رزگاریخـوازه نیشـتمانییه‌كه‌یدا قوربانییه‌كـی زۆری داوه، ئـه‌و بزاڤـه‌ی كـه هـه‌ر له‌سـه‌ره‌تای سـه‌ده‌ی بیسـته‌مه‌وه بـه‌ر لـه

دامەزراندنی دەوڵەتی عێراقیشەوە دەستی پێکرد و لە شۆڕشی شێخ مەحمودی حەفید و دواترش شۆڕشەکانی شێخ عەبدولەسلام و شێخ ئەحمەدی بارزانی و پاشتریش شۆڕشی سەرکردە مەلا مستەفای بارزانی لە ئەیلولی ساڵی ١٩٦١دا خۆ دەنوێنێ کە بەناوبانگترین و خۆراگرترین سەرکردە دەژمێردرێت کە (رووبەڕووی دیکتاتۆرییەت بووبێتەوە و لە خەباتێکی سەخت و درێژخایەندا بە حیکمەت و ئارامگرتنێکی بێ هاوتا و کەم وێنەدا کە دوژمنانی بەر لە دۆستەکانییەوە سەرسام کردبوون) سەرکردایەتی گەلی کوردی کردبێت بۆ بەدەستهێنانی ئامانجە نەتەوەییە رەواکانییەوە.

گەرچی ژمارەیەکی دیکەی حزبی کوردی هەبوون کە دوای جەنگی دووەمی جیهانی بەشێکی بزاڤی نیشتمانی عێراقیان پێکهێناوە، وەکو (حزبی هیوا و حزبی شۆڕش و رزگاری) و هی تر بۆ نموونە، لێ بزووتنەوەی رزگاریخوازی کورد بە کردەنی سەر بە پارتی دیموکراتی کوردستانە کە بەیەکگرتنەوەی ئەو حزبە بچووکانەوە لە کۆنفرانسی حزبدا لە ١٦ی ئابی ١٩٤٦ دامەزرێنراو بە تێکڕای دەنگ (مستەفا بارزانی) نەمریان بە زەعیمی حزب هەڵبژارد بەهۆی ئەو هەموو ڕێز و خۆشەویستییەی کە لەلای گەلی کوردەوە هەیبوو. هەروەك کوردە فەیلیەکانیش هەر لە سەرەتاوە ڕۆڵی کاریگەر و بەرچاویان لە دامەزراندنی ئەو حزبانەدا بووە و هەرگیز ناشبێت دەوری پێشڕەوەکانیانی وەك (دکتۆر جەعفەر محەمەد کەریم و حەبیب محەمەد کەریم، خاتوو زەکیە ئیسماعیل حەقی و جەلیل فەیلی) و چەندانی تریان و وەچەی دوای ئەمانیش وەك (عادل موراد، عەبدولڕەزاق فەیلی، سەعدون فەیلی) و چەندانی تر لە باشترین ڕۆڵەکانی عێراق لە بزاڤی رزگاریخوازی نەتەوەیی کورددا نکۆڵی لێوەبکرێت. دروستبوونی ئەم ڕێکخستنەش بۆ گەلی کورد وەك بەرەنجامی بەرزبوونەوەی ئاستی هۆشیاریی لەنێو ریزەکانی ڕۆشنبیرانی کورددا کارێکی بەدیهی و ئاسایی بوو. هەروەك

دواتـر چەنـد حزبێکـی عەرەبیـش لـە ژێرکاریگەریـی هۆشـیاریی نەتەوایەتـی و بڵاوبوونـەوەی بیروبـاوەری چەپخـوازی و لـەو سـەردەمە و هۆکارگەلـی تریشـدا دروسـتبوون. بـەڵام سـەرەتاکانی هەڵگیرسـاندنی شۆڕشـی کـورد بـە شـێوەیەکی رێکوپێـک بـە سـەرکردایەتی (بارزانـی) بـوو لـە ئەیلوولـی سـاڵی ١٩٦١دا لـە ئەنجامـی ئـەو هەمـوو زوڵم و سـتەم و جـوداوازی کردنـەی دژ بـە مافـە نەتەوەییـە رەواکانیـان رووبـەڕووی کـوردەکان ببوونـەوە. ئەوەبـوو کـورد بـەردەوام لـە خەباتـدا بـوون، بـە هێـزی چـەک بووبـێ هەنـدێ جـار یاخـود بـە هێـزی وشـەی جارەهـای تـر، لـە پێنـاو گەیشـتن بـە ئاماجـە رەواکانیانـدا وەکـو هاوولاتـی عێراقـی، وێـڕای لێکترازانـی ریزەکانـی نێـو بزاڤـی رزگاریخـوازی کـورد سـاڵی ١٩٧٥ وەک دەرەنجامێکـی رێکەوتنامەکـەی (ئەلجەزائیـر) لـە ٦ی ئـاداری ئـەو سـاڵەدا ئەمەیـش بـۆ گەلێکـی زنـدووی تێکۆشـەری وەک گەلـی کـورد کارێکـی ئاسـاییە. ئـەو (ئینشـقاقانە)یش رەنگـە وڕەو هێـزی زیاتـری پێدابێـت و بـۆ داکۆکیکـردن لـە مافەکانـی و سـووربوون لەسـەر پێناسـە نەتەوەییەکەوەیـە. سـەرەڕای شـاڵاوە دڕندانەییەکانـی بـە عارەبکـردن و تاوانگەلـی قڕکـردن و جینۆسـاید کـە رژێمـی سـەدام پیـادەی کـرد لـە ناوچـە کوردییەکانـی وەکـو کەرکـوک و خانەقیـن و مەندەلـی و زەرباتیـە و شـوێنانی تریشـدا یاخـود بەدەربەدەرکردنـی دانیشـتوانە رەسـەنەکان بـە کـوردە فەیلیەکانیشـەوە ئەوانـەی لـە عێراقییـە هـەرە باشـەکانن کـە بـۆ دیکتاتـۆری ملهـۆر کڕنووشـیان نەبـرد و دووچـاری چەوسـاندنەوەیەکی دوولایەنـە هاتـوون لەبـەر ئـەوەی کـە کـوردن و پێڕەوانـی (ئەهلولبەیـت)ن، لـە هەمـان کاتیشـدا بەهـۆی ئـەو رۆڵـە نیشـتمانییە پیرۆزیانـەوە کـە لـە مێـژووی عێـراق سیاسـی ئابووریـدا بینیویانـە و بەربەرەکانێـی بیرۆکـەی عەفلـەق و ئەلیـاس فـەرەح و ئەلبێتـار (البیطـار) و قوتابییەکەیـان (سـەدام) کـە تێکـدەری عێـراق و هـۆکاری هەمـو کارەسـاتێک و شەڕەکانیشـە کـردووە.

کورد کێیە؟

گەلی کورد بەشێکە لە ئوممەتی رەسەن و دێرینی کوردی دابەشکراو لەنێوان چەند دەوڵەتێکدا و مێژوویی بۆ پتر لە پێنج هەزار ساڵ دەگەڕێتەوە، لەسەر خاکی (کورد یان کوردستان)ی پێدەگوترێت کە نیشتمانی کوردە ژیاون.

کوردە دێرینەکان (میدیەکان) ناویان لە زۆر لە کتێبە کۆنەکانی وەك تەورات یان (الوصایا القدیمە) Old testament (العهد القدیم) دا هاتووە، بۆیەکا بوونی کوردان لە سەرخاکی خۆیاندا لە رۆژئاوای ئێران و باشووری تورکیا هەتا شەنگال و چیای حەمرین شتێکە مێژوو سەلماندوویەتی و کوردان لە پێش گەلانی تر‌ەوە لە هەرێمی چیاکان میدیادا ژیاون. بەڵام ئەو ناوچەیە دابەشکرا. بە تایبەتی دوای جەنگی یەکەمی جیهانییەوە و ئوممەتی کوردیش کرا بە چەند گەلێك کە لە کوردستانی باشوور (عێراق) و خۆرئاوای ئێران و لە کوردستانی باکوور لە (تورکیا)دا هەروەها لە سوریاش نیشتەجێن. ئەمە وێڕای ژمارەیەکی زۆریشیان کە بە گەڕان و بە دوای ئارامیی دا چوونەتە ئوردن و لوبنان و شوێنانی تریش. پێویستە ئاماژە بە کوردە فەیلییەکانیش بدەین کە بەشکێن لەم ئوممەتەی کورد و زۆر لە مێژوونووسان باسی ئەوە دەکەن کە ئەمانە (فەیلی) لە پاشماوەکانی (عیلامییەکان یان گوتییەکانن) لە ناوەڕاست و خواروی عێراق (مەندەلی، بەدرە، جەسسان، خانەقی، زەرباتیە، کەرکووك، بەغدا و شارەکانی دیکەی عێراق و چەند شارێکی دیکەی ئێران)دا.

ئەو کوردە فەیلیانەش لە رەچەڵەکی هۆزە کوردییە ناسراوەکانن کە لە ناوچەکانی خۆزستان (ئەهواز) و خۆرهەڵاتی عێراق بەتایبەتی و لە خۆرهەڵاتی رووباری دیجلەدا ژیاون. ئەوەیش بە دێرینترین ناوچە مێژوویەکانی عێراق دەژمێردرێت کە کۆنترین (شەرائیعەکان) یاساکان لەوێوە سەریان هەڵداوە.

لە راستیشدا ناوی کوردی فەیلی لەوێوە هاتووە کە مێژووناسە عەرەبەکان

لەو کوردانەیان ناوە کە لە کوردستانی ئێرانەوە (چیاکانی زاگرۆس) هاتوون و توانیویانە هەر لە دێرِ زەمانەوە تێکەڵاوی کۆمەڵگای عێراقی بن و لەکار و پیشەکانی بازرگانی و کشتوکاڵ و پیشەسازیدا راهاتوون و سەرکەوتنیان تێدا بەدەستهێناوە و زیاتریش سەرکەوتنیان لە گۆڕەپانی بزووتنەوەی نیشتمانی عێراقی بە گشتی و بەشێوەیەکی تایبەتیش لە چالاکی نیشتمانی عێراقییان دا لە نێو ریزەکانی بزاڤی رزگاریخوازی کوردیدا و لە ریزەکانی حزبی کۆمۆنیستی عێراق و بزووتنەوە رامیارییەکانی تری وەك (حزب الدعوە) دا بە دەستیان هێناوە و لە جوواڵنەوەی نیشتمانیی و مێژووی سیاسی عێراقدا زۆران ناوی دەرەوشاوەی کوردە فەیلیەکان بەدیار کەوتوون و هەربۆیەش بوو، کوردە فەیلییەکان لە ژێر سایەی رژێمە یەك لە دوای یەکەکانی عێراقدا رووبەڕووی دزێوترین شێوەکانی چەوسانەوە و زۆر و ستەم بوونەتەوە. بەتایبەتیش لەوەتەی حوکمی رەشی بەعسییەکان ساڵی ١٩٦٨ و دوا بەدوای رێکەوتنامەکەی ئاداری ١٩٧٥ و لە کاتی شەڕەکەی دژ بە ئێرانـدا ئەوەی رژێمی (سەدام) ساڵی ١٩٨٠ هەڵگیرساند گەیشتە ئەوپەڕییەوە.

کوردە فەیلیەکان هاونیشتمانی عێراقین و زۆرینەیان سەر بە (اهل البیت) ن کە (شیعە)یە و ژمارەیەکی کەمیشیان شیعە نین ئەمانە گەلێکی بێوەیی و وەفادارن بۆ بەڵێنەکانیان و، بە گشتی راستگۆ و دەستپاکن لە چالاکی بازرگانی و ئابووریاندا و هەرگیز ناویان بە کردەوەی تیرۆریستی و توندڕەویی سیاسی لەکەدار نەبووە، لێرەدا پرۆفیسۆر خەلیل محەمەد ئیسماعیل لە (گوڵانی عەرەبی مانگی ١٠ی ٢٠٠٢دا) دەڵێت (کوردە فەیلییەکان رەسەنی راستەقینەی گەلی (لور)ن کە بەشێکی ئوممەی کوردن هەروەکو لە ئینسایکلۆپیدیای (شەمسەدین سامی) و چەند فەرهەنگ و کتێبی تردا هاتووە، هەروەك (منیۆرسکی) یش ئاماژە بەوە دەدات کە (لور)ەکان هۆزی رەوەندن (گەڕیدە) رەچەڵەکیان بۆ گەلانی هیند و ئەوروپی دەگەڕێتەوە. جا کە کوردەکان

یەکێ بن لە گەلە ئاشتیخوازە کۆنەکان، ئەوا چەشنی گەلانی تر بۆ ئەوە هەوڵ دەدەن بە سەربەستی بژین و پیادەی مافە مرۆڤایەتییەکانیان بکەن کە ئایینەکان و نەریتگەل و یاسا نیشتمانی و نێونەتەوەییەکان و جارِی جیهانی مافی مرۆڤ و پەیماننامە پاشکۆکانیان دانیان پیایاندا هێناون و چەسپاندوویانن، ئەوانیش مافگەلێکی نە گۆڕن و بەبێ هۆ لێیان زەوتکراوە کە ناچاریکردوون بە زەبری هێز داکۆکی لە بوونی خۆیان و مافەکانیان بکەن، ئەوەشیان رێگایەکی رەوایە بۆ ئازادیخوازان و گەلان هەرگیز مردنیان بۆ نییە.

مستەفا بارزانی سەرکردە کێیە؟

ناوی کوردان بە مانگی نەورۆز یان (مانگی ئادار)ی هەموو ساڵێکەوە لکاوە چونکە ئەم مانگە پڕیەتی لە موناسەبە گەلێکی شاد و ناشاد بۆ گەلی کورد. ئەمە ئەو مانگەیە کە تیایدا کوردەکان بەرەو رووی دزێوترین جۆری تاوان و قڕکردن بوونەتەوە، هەروەها مانگێکە زۆران موناسەبە گەلی دڵخۆشکەر و جەژنی تێدایە کە کوردەکان تا ئێستەش یادیان دەکەنەوە و ئاهەنگیان بۆ ساز دەکەن و لە پێگەی بەهێزییەوە بەدوای لێبوردندا دەگەڕێن. هەر لە نەورۆز (ئادار)دا بوو تاوانی هەڵەبجە ئەوەی زێتر لە (٥) هەزار سیڤیل بە چەکی کیمیاوی و گازە ژەهراوییەکان لە ١٦ی ئاداری ١٩٨٨دا بوونە قوربانیی رووید.

لە چواردەی نەورۆزدا (لە ١٤ی ئادار، نەك نەورۆز م. ئاسنگەر)سەرکردەی مەزن بارزانیی نەمر لە دێی (بارزان)دا هاتۆتە دنیاوە. لە یەکی ئاداری ساڵی ١٩٧٩ دا لە تاراوگە دڵی بارزانی نەمر لە لێدان وەستاو، لە یانزەی ئاداری ١٩٧٠دا رێکەوتنامەی ئادار راگەیەنرا و دواتر رژێمی بەعسی و سەدام دەستبەرداری بوون و پڕگەکانیان وەلاوەنان و بەڵێنەکانی خۆیانیان شکاند و لە ٦ی ئاداری ١٩٧٥دا سەدام و شاهی ئێران رێکەوتنامەی (ئەلجەزائیر) یان ئیمزا کرد کە سەدام تیایدا وازی لە نیوەی یەکاوی عەرەب (شەتی

عـەرەب) هێنـا بەرامبـەر بـەوەی چیـتر شـای ئێـران پشـتگیری لـە شۆڕشـی کـورد نـەکات و لـە یەکـی ئـاداری ١٩٩١ دا بڵێسـەی ڕاپەڕینـی نەترسـی کوردسـتان دژ بـە فەرمانڕەوایـی زۆرداری ملهـوڕ داگیرسـایەوە و کوردسـتان لـە ژێـر حوکمـی ڕەگەزپەرسـتانەی سـەدامەوە رزگاری بـوو.

بازرانیـش سـەرکردەیەکی نەتەوەیـی هـەرە دیـاری کوردانـە لـە سەرتاسـەری مێـژووی بزاڤـی رزگاریخـوازی کوردیـدا و سـەرۆکی پارتـی دیموکراتـی کوردسـتان (KDP) کاتێکیـش لـە ئـاداری ١٩٧٩دا لـە نەخۆشـخانەی (جـۆرج تـاون) لـە واشـنتۆن کۆچـی دوایـی کـرد بـە ملیۆنـان کـورد و خەڵکانـی تـر لـە دۆسـتان و خۆشەویسـتانی کـورد بـۆی گریـان و پرسـەیان بـۆی دانـا. هەربۆیـەش یـادی ئـەم زاتـە بـە زیندوویـی لـە دڵـی هەمـوو کوردێکـدا ئەوانـەی پشـتگیری لـەو ئامانجانـە دەکـەن کـە بۆیـان تێکۆشـاوە و قوربانیـی زۆریشـی لـە پێناویـدا داوە و سـەرتاپای ژیانـی خـۆی بـۆ تەرخانکردبـوون دەمێنێتـەوە. لەبـەر ئەوەیـە مسـتەفا بارزانـی لـە مێـژووی گەلـی کـورددا هەمیشـە وەك کەسـایەتییەکی کـوردی عێراقـی نـاوازە و وەك سـەرچاوەی سرووش و سـیمبوڵ بـۆ لاوانـی کـورد دەمێنێتـەوە. هـەر خۆشـیەتی کـە نازنـاوی (ئەفسـانەی شـاخ)ی پێـدراوە، چونکـە لـە پەیوەسـتبوون بـە خەباتـی کوردانـەوە لـە پێنـاو گەیشـتن بـە ئاشـتی و ئـازادی و دیموکراسـیدا هەرگیـز دوو دڵـی نەکـردووە.

ناشـکرێت کورتەیـەك لـە ژیانـی کەسـییەتی بارزانـی نەمـر خـۆی نەخەینـە بەرچـاو بـۆ ئـەوەی لـە پێکهاتـەی کەسـایەتییەکەی و ڕۆڵـی دیـاری لـە بزاڤـی رزگاریخـوازی کوردیـدا وەك سـەرکردەیەکی کـورد و عێراقـی کـە شـایانی هەمـوو ڕێزلێنانێکـە، ئـاگادار بیـن.

لەتـەك دایکیـدا سـاڵی ١٩٠٦ لـە زیندانـی مووسـڵ بەندکـراوە. چونکـە هۆزەکـەی بەربەرەکانێـی فەرمانڕەوایـی عوسـمانلی کـردووە و ئـەوکات تەمەنـی ٣ سـاڵان بـووە.

- بەشداریيەکی کارگێڕانەی لە شۆڕشی شێخ مەحموودی حەفید لە ساڵی ١٩١٩دا کردوە و (٣٠٠) جەنگاوەری چەکداری لە ژێرفەرماندا بووە.

- ساڵی ١٩٣٢ هێزەکانی بارزانی بەرەنگاری هێرشەکەی حکومەتی عێراقی بوونەوە، وەلێ دەرنجام ناچار کرا بەخۆی و هێزەکانی پێشمەرگەوە بەرەو تورکیا رەو بکەن و شێخ ئەحمەدی بارزانی دەسبەسەرکراو درایەوە دەست حکومەتی عێراق و کاتێك (بارزانی) گەڕایەوە بۆ (مووسڵ) ئەمیش دەستگیر کرا.

- لە نێوانی ساڵەکانی ١٩٣٢-١٩٤٣ دا بۆ چەندین وڵات دوورخراوەتەوە (نەفی بووە).

- ساڵی ١٩٤٥ کردیان بە سەرکردەی سوپای کۆماری مەهاباد کە قازی محەمەد کە دواتر لە سێدارە درا، دایمەزراندبوو.

- ساڵی ١٩٤٦ پارتی دیموکراتی کوردستان (کورد- م- ئاسەنگەر) دامەزراند و تا رۆژی وەفاتی لە ساڵی ١٩٧٩دا هەر بەسەرۆکی ئەم حزبە مایەوە.

- لە ئەیلوولی ساڵی ١٩٦١ەوە تا ساڵی ١٩٧٥ کە چووە (ئێران) و لەویشەوە بۆ چارەسەری نەخۆشی شێرپەنجەی سی روویکردە ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکا سەرکردایەتی شۆڕشی کوردی کردووە. تاکو دڵە گەورەکەی ساڵی ١٩٧٩ لە لێدان وەستاو دەرەنجام تەرمە (پیرۆزەکەی- م- ئاسەنگەر) هێنرایەوە بۆ بارزان. ئەو گوندەی لە کوردستانی عێراق تیایدا هاتبووە دنیاوە، لەوێدا بە خاك سپێردرایەوە.

ئەوجا لە دوای خۆیەوە ئاڵاکە درایە دەستی کوڕەکانیەوە. ئیدریس کە لە ساڵی ١٩٧٨ دڵی وەستا (باوکی کاك نێچیرڤان سەرۆکی حکومەتی هەرێمی کوردستان بوو)، کاك مەسعود (سەرۆکی پارتی دیموکراتی کوردستان – م- ئاسەنگەر) باوکی مەسرور بارزانی، بە یاوەری دەستەیەك هەڤاڵانی لە باشترین ئازادیخوازانی کورد.

بارزانی خۆی و خانەوادە و عەشیرەتەکەی و کادیرانی پارتی دیموکراتی

کوردستانیش روو بەڕووی زۆران هەوڵی دەستدرێژی و کوشتن و لەنێوبردن و بوونەتەوە. کەچی پێوەندییەکانی کورد و عەرەب وێڕای هەموو ئەمانەیش، هێشتا تایبەتمەندییەکی خۆی هەبوو کە لەسەر بنەمای یەکگرتنەوەی برایانە و هاوبەشبوون لە نیشتماندا دامەزرابوو، لەتەك پێوەندیی ژن و ژنخوازیی کە لە نێوان هۆزە عەرەبی و کوردییەکاندا باو بوو. دیسانەوە جوداوازیی نەتەوەیی و ئایینی و بیروباوەڕی سیاسی یاخو مەزهبی هەرگیز ڕێگر نەبوونە لەبەردەم پێوەندیی بە تینی برایانەی کورد و عەرەبداو ڕۆژێ لە ڕۆژانیش هەست بەوە نەکراوە عەرەب لەلای کوردان یان کورد بەلای عەرەبانەوە وەك بێگانە سەیر کرابن. دەشتوانین بڵێین یەکەمین هۆکار و فاکتەری چەسپاندنی ئەم پێوەندییانە دەگەڕێتەوە بۆ یەك نیشتمانیی و چارەنووسی هاوبەش و ئارەزووی ڕاستەقینە بۆ ڕەتکردنەوەی زۆرداری و ملکەچ نەکردن بۆ ملهوڕیی و لەخۆبایی بوون و، ئازادیخوازایی هەردووڵا چی لە سەردەمی داگیرکاری عوسمانییەکاندا یان لە سەردەمە ستەمکارییەکانی پڕ لە تاوانەکانی ئەم دواییەی ڕژێمدا کە زیانێکی بێ ئەندازە بەر گیان و سامان و ماڵ و منداڵ و کەیان و هەستی مرۆڤایەتیان کەوتووە. ئەمەیشی لە سیاسەتی (بە عەرەبکردن و پاکتاوی نەژادیی و تاوانگەلی تری نێونەتەوەییدا) بەرجەستە بووە کە بەهیچ کلۆجێ کاری لە برایەتی کورد و عەرەب نەکردوە چونکە ئەوانە تاوانگەلێك بوونە لەلایەن دەستەیەك لە تاوانکارانی نێودەوڵەتییەوە ئەنجامدراون کە هەر دەبێت بدرێنە دادگایی نێودەوڵەتیەوەش. لێرەشەوە بە چاکی دەزانین ئەو (فەتوا ئایینی)یە بێنینەوە یاد کە حکومەتەکەی ڕژێمی (عارف) و دواتریش حکومەتەکەی (ئەلبەکر) لە سەماحەتی ئایەتوللای عوزما (سەیید موحسین ئەلحەکیم)یان داوا کردبوو بە مەبەستی کافرکردن و لێدانی کوردەکان و کوژاندنەوەی شۆڕشی کورد لە ساڵی ١٩٦٣دا. لێ سەماحەتی ئەلحەکیم زۆر بە ڕەهایی ئەو داخوازییانەی ڕەتکردەوە و پشتی شۆڕشەکەی کوردیشی گرت و بە نوێنەرەکانی حکومەتی

ئەوسای راگەیاند کە چۆن فەتوا بۆ شەڕی دژی کوردان کە بۆ نیشتمانیی و ئایینی خۆمانن دەردەکەین؟! لە هەمانکاتدا سەرکردەی خوالێخۆشبوو (مستەفا بارزانی) پێوەندیی تووندتۆڵی لەگەڵ عەشیرەتە عەرەبەکان و پیاوانی ئایینی لە نەجەف و کەربەلا و فوراتی ناوەڕاستدا هەبوو.

هەروەکو هەمیشە لە بیری سیاسەتوانە تێکۆشەرەکانی عەرەبدا ئەوانەی ئاخرابوونە زیندانەکانی رژیمەوە بووەوە شاندنی دانوستاندەکانی بەرلەوەی باس لە کێشەی میللەتی کوردەوە بکەن و پێش هەر شتێك تکای لەشاندی میریی کردووە زیندانییە عەرەبەکان ئازاد بکرێن. هەر ئاوەهاش بارزانی نەمر بە سەدان کەسایەتی و خانەوادەی عەرەبی لە دەستدرێژییەکانی رژێمی بەعسەوە پاراستوون و هەر خۆیشی بووە ئارامیی و پارێزگاریی بۆ شەهید (مەهدی ئەلحەکیم) فەراهەم کردووە لە یەکێ لە سەردەمەکانی ئاڵۆزیی، کە بەسەر بزووتنەوە سیاسییەکەی ئەم پیاوە داهاتبوو بەرلەوەی تیرۆر بکرێت. خوای لێخۆش بێت. هەروەها بارزانی بڕوای تەواوی هەبوو بە گیانی لێبوردن و نەرمیی نواندن لەکاتی تواناییدا. ئەوەتا لە سەرەتای هەفتاکاندا و لەکاتی پرۆسەی گفتوگۆکردن لەگەڵ حکومەتی ناوەندی لە بەغدا باوکی عەبدولعەزیز عوقەیلی، وەزیری پێشووی بەرگری کە بە لێدانی کورد و شاروشارۆچکەکانیان ناوبانگی دەرکردبوو، سەردانی بەڕێزیانی کرد و لێی خواست شەفاعەتی ئەوەی لای (ئەلبەکر) دا بۆ بکات سزای لە سێدارەدان (ئیعدام کردن) لەسەر کوڕەکەی هەڵوەشێنێتەوە. ئەمە بوو بارزانی وێڕای تۆماری دزێوی (ئەلعوقەیلی) و هەڵوێستە ناشەریفانەکانی دەرهەق بە کورد و دۆزە رەواکەیانەوە، پێوەندیی بە (ئەلبەکر)ەوە کرد و سزاکەی لە ئیعدامەوە بۆ زیندانی هەتا هەتایی سووك کرا. ئەگەرچی دواتر رژێمەکەی بەکر-سەدام پاش هەڵگەڕانەوەیان لە ڕێکەوتنامەی ١١ی ئادار و دەستپێکردنەوەی شەڕ، ساڵی ١٩٧٥ هەر ئیعدامیان کرد.

لەکاتەکانی پەرەستاندنی زوڵم و زۆداریی سیاسیدا کە بەسەر عێراقدا تێپەڕین، شاخەکانی کوردستان نەوایەکی ئارامیان بۆ عەرەبەکان و رۆڵەکانی هۆزەکانی ناوەڕاست و باشووری عێراق و هەموو چەوساوەکان پێکهێنا. هەروەك زۆر لە عەرەبەکان پشتگیریی ئەو شۆڕشەی کوردیان کرد کە بۆ گەیشتن بە مافەرەواکانیانەوە هەڵیانگیرساندبوو، لە هەمانکاتدا عەرەب هاوشانی برا کوردەکانیانەوە دەجەنگان و زۆرانیان بە نهێنی و بە دزییەوە چەکیان لە ناوەڕاست و خواروو عێراقەوە دەگوێزرایەوە بۆ کوردستان، بەتایبەتی لەدوای شکستیەکەی ساڵی ١٩٦٧دا، وەك خۆشەویستییەك بۆ گەلی کورد و پشتگیرییەك لەو شۆڕشەی کوردان کە لە پێناو دەستەبەرکردنی مافە نەتەوەییە رەواکانیان و گەیشتن بە مافی چارەی خۆنووسیندا هەڵیانگیرساندبوو، ئەو پرۆسەی چەك هێنانەش بۆ پێشمەرگە بە نهێنی و قاچاغ لە شاری (نەجەف)ی شەریفەوە، لە رێگەی خوالێخۆشبوو (قادر مەنتك) لە هەولێر و، هەروەها (عەقید فەزل کوڕی مەرحوم کامیل شبیب) کەسایەتی سەربازیی ناسراوەوە ئەنجام درا، بۆیەکا بە رێکەوت نەبوو کە ساڵی ١٩٩١ راپەڕین دژی زۆرداری و لەخۆبایی بوونی سەدام لە کوردستان و ناوەڕاست و باشووردا بەیەکەوە دەستی پێکرد، کاتێکیش گەلی کورد لە هەڵبژاردنێکی ئازاد و دیموکراتیانەدا ساڵی ١٩٩٢ سیستەمی فیدراڵی بۆ حوکمڕانی و شێوازی پێوەندیی لەگەڵ دەسەڵاتی ناوەندا لە بەغدا پەسەند کرد لەسەر عەرەب و هەموو کەمایەتییەکان پێویستە رێز لەو (خەیارە) بنێن و پشتیوانی و لاگیریی لێوە بکەن، چونکە ئەمە خەیاری کوردەکان خۆیانە لە کوردستان و خەیارێکی رەوایشە و کورد لە پێناویدا تێکۆشاون و بە سەدان هەزار شەهید و قوربانییان بۆیداوە، بە درێژایی خەباتی بەردەوامیاندا دژی سیستەمە شۆفیینییەکان کە بە دەیان ساڵی خایاندووە، ئەمەش خەیارێکە بۆ دابینکردنی دیموکراتییەت (دیموکراسی) بۆ دواڕۆژی عێراق.

لێرەشـەوە نکۆڵـی لـە رۆڵـی سـەرکردایەتی دووربینـی کـورد و بەتەنگـەوە هاتنـی ئـەو سـەرکردایەتییە ناکەیـن، بـۆ پاراسـتن و چەسـپاندنی برایەتیـی کـورد و عـەرەب و بڵاوکردنـەوەی رۆشـنبیریی لێبوردەیـی لـە عێراقـدا و هەرچەنـدە بێگومـان نابێـت لێبـوردن ئـەو تاوانکارانـە بگرێتـەوە کـە تاوانگەلـی نێونەتەوەییـان ئەنجامـداوە. کـە ئاشـکرایە پارتـی دیموکراتـی کوردسـتان و یەکێتـی نیشـتمانیی کوردسـتان و حزبـە کوردسـتانییەکانی تریـش دەورێکـی گرنـگ و کاریگەریـان بـووە لـە پەرەپێدانـی پێوەندییەکانـی نێـوان رۆڵەکانـی عێراقـدا و چاندنـی تـۆوی چاکـە خوازیـی، بـە تایبەتـی ئـەوەی هـەردوو برایانـی بەڕێـز کاك مەسـعود بارزانـی و مـام جـەلال تاڵەبانـی و کادیرەکانـی حزبەکانیـان کردوویانـە لـە پێنـاو پتەوکردنـی برایەتـی کـورد و عـەرەب و دامەزراندنـی دەوڵەتـی یاسـا لـە عێراقێکـی فیدراڵـی و فـرە حزبـی و دیموکراتیـدا لەسـەر بنەمـای رێزگرتنـی مافەکانـی مـرۆڤ راوەسـتاو بێـت کـە تیایـدا گشـت نەتـەوە و شـوێنکەوتووانی ئایینـەکان بەپێـی دەسـتوورێکی هەمیشـەیی و پرەنسـیپی، سـەروەریی یاسـاوە مافـی یەکسـانیان بـۆ دەسـتەبەر بکرێـت ئەمـەش لـە چەندیـن بۆنـەی جیـاوازدا و بەتایبەتـی لـە کۆنگـرەی ئۆپۆزسـیۆنی عێراقـی کـە لـە کانوونـی یەکەمـی سـاڵی ٢٠٠٢ لـە لەنـدەن و هەروەهـا کۆنگـرەی هەمـان ئۆپۆزسـیۆن کـە لـە کۆتایـی شـوباتی ٢٠٠٣دا لـە کوردسـتان بەسـتران بـە رووبـی بەدیارکـەوت، کـە تیایانـدا هـەردوو بەرێـزان هەروەهـا لایەنەکانـی تریـش چالاکـی بەرچاویـان نوانـد بـۆ پتەوکردنـی ریـزەکان و پاراسـتنی عێـراق لـە دووبـارە خنـکان لـە دەریـای دیکتاتۆرییەتـدا.

راسپاردەکان:

١- لێتوێژینەوە لەبەرپرسە عێراقییەکان لەمەڕ تاوانەکانیانەوە دژی کورد.

٢- قەرەبـوو کردنـەوەی سـەرجەم عێراقییـە زیانلێکەوتـووەکان بەتایبەتیـش کـوردە فەیلییـەکان و گەڕاندنەوەیـان بـۆ زێـدی خۆیـان لـە عێـراق و بەدیارخسـتنی

چارەنووسی دەستگیرکراوەکانیان.

٣- دروستکردنی (مۆزەخانەیەك) بۆ تاوانەکانی رژێمی سەدام و قوربانیانی پێشێلکردنی مافەکانی مرۆڤ.

٤- داننانی تەواو بە مافەکانی گەلی کوردا بە مافی بڕیاردانی چارەنووسیشەوە و رێزنان لە جۆری ئەو پشکدارییەی (شەراکەت) بۆ دوارۆژ هەڵیدەبژێرێت.

٥- دەستەبەرکردنی مافەکانی سەرجەم زیان لێکەوتە (زەرەرمەندە) عێراقییەکان بە کوردەکانیشەوە لە قوربانیانی بە عەرەب کردن و سیاسەتی تواندنەوەی نەتەوەیی و بەدەرنان و راگوێزانی بەزۆرە ملێ و تاوانەکانی دیکەی رژێم و قەرەبووکردنەوەیان بە پەلە و دادپەروەریانە، لەپاش رووخانی رژێمدا.

٦- هەموارکردنی یاسای رەگەزنامەی عێراقی و دانانی دەقێکی ئاشکرا لە دەستووری هەمیشەییدا بۆ مسۆگەرکردنی مافەکانی زیانلێکەوتووان، بەتایبەتی دەرکراوە ئاوارەبووەکان.

لە کۆتاییدا وەك هاونشتمانییەکی عێراقی و وەك عەرەبێك دەڵێم ئەرکی ئەخلاقیی و مرۆیی لەسەرمان پێویستە دەکات کە داوای لێبوردن لەگەلی کورد بکەین سەبارەت بەو تاوانانەی هەندێك لە عەرەبە رەگەزپەرست و شۆڤێنییەکان ئەوانەی تاوانگەلی ئێجگار ترسناك و نەخشە بۆ کێشراویان دژی کوردەکان لە هەڵەبجە و لە پرۆسەکانی ئەنفال و لە قەڵادزێ و هەروەها دژی کوردە فەیلییەکان ئەنجامداوە. چونکە دەبوا ئەوەی لە توانادا بووە بۆ رێگەگرتن لە تاوانکارییەکانی نازییەتی عەربییەوە بەرامبەر گەلی کورد بمانکردایە و هەرگیز لە ئاستیدا بێدەنگ نەبووایەین.

جا بۆیە بەندە سەری رێز و نەوازش لە بەردەم قوربانیدانەکانی کورد و شەهیدەکانیان و پێشمەرگە پاڵەوانەکانیاندا، ئەو هەڵۆ ئازایانەی کێوەکان

دادەنوێنم. دڵنیاشم لەوەی هەرچییەکی دەرهەقی کوردەکان کراوە لە جۆرەها تاوان و کارەساتی جەرگبڕ هەرگیز کار لە برایەتی کورد و عەرەب ناکات و درزی تێناخات. چونکە ئەمان لە نیشتمان و مێژوو و ئایین و جوگرافیا و یەک چارەنووسیماندا هاوبەشن و ئێستر بە عەقڵ و هۆشی ئەمان و بە حیکمەتی چاکەخوازانەوە لەرۆڵەکانی دۆڵی رافیدەین، دیموکراسی دێتە کایەوە و دەوڵەتی یاسایش دادەمەزرێت و باڵندەکانیش سروودی ئازادی دەچڕن و لە عێراقێکدا کە کورد و عارەب و گشت نەتەوەکانی تر، لە هەموو ئایینەکان و لایەنە سیاسییەکانەوە لە ژێر ئاڵای گیانی لێبوردەیی و خۆشویستنێکدا دەیبەن بەڕێوە کە لەسەر پایەی پتەوی رێزلێنانی بەرامبەر (ئەویتر) و دانپێداهێنانی و بڕوابوون بە ڕۆشنبیریی مافەکانی مرۆڤ لەسایەی کۆمەڵگەی شارستانییدا دروستبوو بێت.

ژێدەر و پەراوێز

١- دکتۆر منذر الفضل- محاضره فی السوید لمناسبه الذکری المئویه لمیلاد القائد مصطفی البارزانی.

٢- مجله گولان العربی العدد ٨٢فی ٢٠٠٣/٣/٣١ السنه السابعه ل (٣٩-٤٣).

٢- قەرەبوو کردنەوەی سەرجەم عێراقییە زیانلێکەوتووەکان بەتایبەتیش کوردە فەیلییەکان و گەڕاندنەوەیان بۆ زێدی خۆیان لە عێراق و بەدیارخستنی چارەنووسی دەستگیرکراوەکانیان.

٣- دروستکردنی (مۆزەخانەیەک) بۆ تاوانەکانی رژێمی سەدام و قوربانیانی پێشێلکردنی مافەکانی مرۆڤ.

٤- دانانی تەواو بە مافەکانی گەلی کورددا بە مافی بڕیاردانی چارەنووسیشەوە و رێزنان لە جۆری ئەو پشکداریەی (شەراکەت) بۆدوارۆژ هەڵیدەبژێرێت.

٥- دەستەبەرکردنی مافەکانی سەرجەم زیان لێکەوتە (زەرەرمەندە)

عێراقییەکان بە کوردەکانیشەوە لە قوربانیانی بە عەرەب کردن و سیاسەتی تواندنەوەی نەتەوەیی و بەدەرنان و راگوێزانی بەزۆرە ملێ و تاوانەکانی دیکەی رژێم و قەرەبووکردنەوەیان بە پەلە و دادپەروەریانە، لەپاش رووخانی رژێمدا.

٦- هەموارکردنی یاسای رەگەزنامەی عێراقی و دانانی دەقێکی ئاشکرا لە دەستووری هەمیشەییدا بۆ مسۆگەرکردنی مافەکانی زیانلێکەوتووان، بەتایبەتی دەرکراوە ئاوارەبووەکان.

لە کۆتاییدا وەک هاونشتمانییەکی عێراقی و وەک عەرەبێک دەڵێم ئەرکی ئەخلاقیی و مرۆیی لەسەرمان پێویستە دەکات کە داوای لێبوردن لەگەلی کورد بکەین سەبارەت بەو تاوانانەی هەندێک لە عەرەبە رەگەزپەرست و شۆڤێنییەکان ئەوانەی تاوانگەلی ئێجگار ترسناک و نەخشە بۆ کێشراویان دژی کوردەکان لە هەڵەبجە و لە پرۆسەکانی ئەنفال و لە قەڵادزێ و هەروەها دژی کوردە فەیلییەکان ئەنجامداوە. چونکە دەبوا ئەوەی لەتوانادابووە بۆ ڕێگەگرتن لە تاوانکارییەکانی نازییەتی عەرەبییەوە بەرامبەر گەلی کورد بمانکردایە و هەرگیز لە ئاستیدا بێدەنگ نەبووایەین.

جا بۆیە بەندە سەری ڕێزو نەوازش لەبەردەم قوربانیدانەکانی کورد و شەهیدەکانیان و پێشمەرگە پاڵەوانەکانیاندا، ئەو هەڵۆ ئازایانەی کێوەکان دادەنوێنم. دڵنیاشم لەوەی هەرچییەکی دەرهەقی کوردەکان کراوە لە جۆرەها تاوان و کارەساتی جەرگبڕ هەرگیز کار لە برایەتی کورد و عەرەب ناکات و درزی تێناخات. چونکە ئەمان لە نیشتمان و مێژوو و ئایین و جوگرافیا و یەک چارەنووسیماندا هاوبەشن و ئیتر بە عەقڵ و هۆشی ئەمان و بە حیکمەتی چاکەخوازانەوە لەرۆڵەکانی دۆڵی رافیدەین، دیموکراسی دێتە کایەوە و دەوڵەتی یاسایش دادەمەزرێت و باڵندەکانیش سروودی ئازادی دەچڕن و لە عێراقێکدا کە کورد و عارەب و گشت نەتەوەکانی تر، لە هەموو ئایینەکان و

لایەنـە سیاسـییەکانەوە لـە ژێـر ئـاڵای گیانـی لێبوردەیـی و خۆشویسـتنێکدا دەیبـەن بەڕێـوە کـە لەسـەر پایـەی پتـەوی ڕێزلێنانـی بەرامبـەر (ئەویـتر) و دانپێداهێنانـی و بڕوابـوون بـە ڕۆشـنبیریی مافەکانـی مـرۆڤ لەسـایەی کۆمەڵگـەی شارسـتانییدا دروسـتبوو بێـت.

ژێدەر و پەراوێز

١- دکتـۆر منـذر الفضـل- محـاضره فـی السـوید لمناسـبه الذکـری المئویـه لمیـلاد القائـد مصطفـی البارزانـی.

٢- مجله گولان العربی العدد ٨٢فی ٢٠٠٣/٣/٣١ السنه السابعه ل (٣٩-٤٣).

نهێنییەکانی دابەشکردنی کوردستان و لکاندنی کورد بە عێراقەوە

نووسینی: داڤید کۆرن - د. زوهێر عەبدوللا کردوویە بە عارەبی
وەرگێڕانی: مەجید ئاسەنگەر

دوو پیاو کوردیان بە عێراقەوە لکاندووە

بە لکاندنی کوردەکانی ویلایەتی (مووسڵ)ی عوسمانی بەو دەوڵەتەی عێراقەوە کە دوای جەنگی یەکەمی جیهانی دروستیان کرد ئینگلیزەکان هەڵەیەکی وایان ئەنجامدا کە دەکرێ بە گەورەترین هەڵە لە مێژوودا بژمێردرێت، بڕیاری تێوەگلاندنی کوردان لە ئاڵوگۆڕێکی سیاسیانەدا لەتەك عارەبی بەغدا و بەسرادا، بۆ دەیان ساڵی دواتریش بووە هۆی زەرەرو‌زیانی زۆر بۆ هەردوو لایان. ئەوەبوو کوردەکان لە بیستەکان و چلەکان و شەستەکان و هەفتاکان و هەشتاکاندا شۆڕشیان هەڵگیرساند کە بووە مایەی پسانی شیرازەی سەقامگیریی سیاسی دەوڵەتی عێراق و بە فیڕۆدانی سەروەت و سامانەکەیش،

هەروەکو کوردەکانیش لە ئەنجامی کردەوە سەرکوتکارییە وەحشیگەرییەکانی حکومەتی عێراقی لە حەفتاکان و جێبەجێکردنی هەڵمەتەکانی جینۆساید (قڕکردن) لە هەشتاکاندا قوربانی ئێجگار زۆریانداوە و چەرمەسەریی زۆریان چەشتووە. بۆیەکا ئەو بەڕێوەبەرایەتییە دیفاکتۆییەی کوردی کە لە هاوینی (١٩٩٠)ەوە بەپێی واقیع سەملێندراوە لەو ناوچەیەدا کە تا ئێستەیش بە (باکووری عێراق) ناو دەبرێت، بەڵگەی رووندی رەتکردنەوەی ئەو بڕیارەیە کە خۆیان وەریان نەگرتووە، بەڵکو دوو فەرمانبەری بەریتانیایی لە بری ئەوانەوە نزیکەی هەشتا سااڵێك لەمەوبەر داویانە.

جا چۆن کوردیان بە عێراقەوە لکاند؟

بێگومان ئەم چیرۆکە سەیروسەمەرترین شتێکی نێوبەڵگەنامەکانی ئیستیعماری بەریتانیایە، ئەوەیش بەم شێوەیە کە دوو گەورە کاربەدەستی راژەی شارستانیی کە لە وڵاتە ژێردەستەکانی بەریتانیادا کاریانکردووە، ئێر بێرسی کۆکس و ئارنۆلد وێلسۆن، خواستەکانی خۆیانیان نەك بەسەر کۆمەڵگەی کوردەواریدا کە داوای مافی خۆیی دەکرد، بگرە بەسەر حکومەتە دوو دڵەکەی خۆیشیاندا سەپاندووە، لەو موغامەرەیەشدا (کۆکس) سەرۆك و (وێلسۆن)یش هەمیشە جێگر و شوێنکەوتەی گوێلەشتی بووە.

کۆکس فەرمانبەرێکی هەرە دیار بوو لە نێو ئەو دەستەبژاردەیەی کە لە بەشی راژەی دەرەوە و رامیاریی حکومەتی هیندیی سەر بە بەریتانیادا کاریانکردووە، دوای ئەوەی سااڵی ١٨٨٤ بووە ئەفسەر ماوەیەکی کورت لە فەوجێکی بەریتانیایی لە هیند خزمەتی کردووە. دواتر توانی خۆی بۆ وەزارەتی کاروباری دەرەوە و رامیاری بگوازێتەوە و بۆ ماوەی ٣٠ سااڵی بۆ داسەپاندنی دەسەاڵتی بەریتانیا بەسەر ئەو گەالنەدا کە لەنێو ئیمپراتۆریەتی خۆرهەاڵتدا ملکەچی دەرباری بەریتانیا بوون بردە سەر. ئەوجا گوێزرایەوە بۆ (سۆماڵی- بەریتانیی) و دواتریش بۆ (مەسقەت) و پاشان بۆ (ئێران) و

بـووە جێگرێکـی سیاسـی لـە ناوچـەی کەنـداو داو بەرپرسـی سەرپەرشـتیکردنی بەرژەوەندییەکانـی بەریتانیـا بـە هـەردوو کەرتـی عارەبـی و ئێرانـی ئـەو دەروازە ئاوییـەدا، لـەو ماوەیەشـدا کۆکـس زمانـی عەرەبـی خوێنـد و بـە چاکـی فێـری بـووە. کۆکـس کەسـایەتییەکی بەهـرەدار و کارمەندێکـی دڵسـۆز بـووە. وەلـێ لـە ژێـرەوە وێـڕای سـاکارییە ڕواڵەتییەکەیشـی، زۆر بـە پـەرۆش بـوو بـۆ گەیشـتن بـە دەسـەڵات و بەکاربردنـی ئـەو دەسـەڵاتەش بـە ڕێـگای زەبروزەنـگ.

وەختـێ شـەڕی یەکەمـی جیهانـی (١٩١٤-١٩١٨) هەڵگیرسـا کۆکـس سـکرتێری کاروبـاری دەرەوەی حکومەتـی (هینـد) بـوو. کاتێکیـش لەنـدەن داوای لـە دەسـەڵاتدارانی بەریتانیایـی لـە هینـد کـرد هەڵمەتێکـی سـەربازیی بنێرنـە دەروازەی (کەنـداو) بـۆ ڕێگەگرتـن لـە ئەگـەری هـەر هێرشـێکی تـورکان بـۆ سـەر کێڵگـە نەوتییەکانـی بەریتانیـا لـە ئێـران و کوەیتـدا (کـە لـە ژێـر پارێـزگاری خۆیـدا بـوون) سـەرەتا کۆکـس ناڕەزایـی نیشـاندا، کەچـی هێنـدەی نەبـرد بـووە لایەنگرێکـی هـەرە بـە پەرۆشـی پرۆژەکـە و وەکـو سـەرۆکی ڕاوێـژکارە رامیاریـیەکان و لەگـەڵ هەڵمەتەکـە کـەوت و ئـەو فەرمانەیـش لـە نێـو زۆر شـتی تـردا کۆکسـی کـردە بەرپرسـیاریی دامەزراندنـی ئیدارەیەکـی مەدەنـی و بەڕێوەبردنـی کاروبـارەکان لـەو هەرێمانـەدا کـە هێزەکانـی بەریتانیـا داگیریـان کردبـوون. ئەمـە و کۆکـس لەتـەك یەکێـك لـەو لیوایانـەی سـەردانی ناوچـەی شـەتاوی عەرەبـی کـرد. لـە ئەنجامـی پێکدادانێکـی سـنووردارەدا بەریتانییـەکان توانیـان بەرپەرچـی هێزەکانـی تـورك بدەنـەوە و بەنـدەری سـەرکیی شـاری بەسرایـان داگیرکـرد. لەوێشـەوە تـا درێـژە بـەو پێشـڕەوییەیان بـدەن دەبـوا هێـزی پاڵپشـتیان بگاتـێ کـە ئامادەکردنـی ئەمـەش وا سـانا نەبـوو، چونکـە نـە فەرمانبـەرە بەرپرسـەکان لـە (لەنـدەن) و نـە ئەوانەیشـی لـە (هینـد) بـوون لـەوە دڵنیـا نەبـوون خواسـتی پارێزگاریکردنیـان لـە شـوێن پێیەکـی ئـاوا بچـووك لـە (قورنـە)دا هەبووبێـت. کەچـی بـە درێژەکێشـانی هەڕەشـەکانی تـورکان بـۆ سـەر کێڵگـە نەوتییەکانـی ئێـران، بەریتانیـا ناچـار بـوو

هێـزی سـەربازیی لـە (هینـد)ەوە رەوانـە بـکات.

بـە داهاتنـی سـاڵی ١٩١٦ش قەبـارەی ئـەو هێزانەیـان بـۆ دوو تیپـی سـەربازیی بـەرز بـۆوە، ئـەو کاتـە هێزەکانـی بەریتانیـا دەسـتیان بـە رۆیشـتنی پـێ بـە پـێ رووەو و باکـوور کـرد و هـەر لـە سـەرەتای ئـەو ساڵەشـدا هێرشـێکی بەربڵاویـان بـەرەو (بەغـدا) کـرد. لـێ ئـەم هەوڵەیـان کارەسـاتێکی گـەورەی لێکەوتـەوە، چونکـە تورکـەکان لـە مانگـی نیسـاندا توانیـان لـە (کـووت) کـە شـارێکی بچکۆلانـەی سـەر رووبـاری دیجلەیـە بـە دووریـی ٢٠٠ میـل لـە باشـووری بەغـداوە گەمـارۆی هێزێکـی ١١٦٠٠ کەسـی بەریتانیایـی بـدەن و ناچاریـان بکـەن کـە خۆیـان بـدەن بـە دەسـتەوە. سـەرکردایەتی گشـتی بەریتانیایـی دوای ئـەو تێکشـکانە گورچکبـڕە ئامـادە بـوو دەسـتبەرداری نەخشـەکانی بـۆ داگیرکردنـی (بەغـدا) بێـت و بـەرەو هێڵێکـی بەرگـری کـردن نزیـك بـە شـاری بـەسرا و کێڵگـە نەوتییەکانـی ئێـران پاشەکشـەیان کـرد. کەچـی کۆکـس زۆر بـە تونـدی دژی ئـەو پاشەکشـێیە وەسـتا، چونکـە بـە زۆری فەرمانبەرانـی کارگێڕیـی لەگەڵیانـدا نەبـوون، بەڵکـو لـە پێشـەنگی لاگیرەکانـی ئـەو نەخشـانە بـوون کـە پێشـتر بـۆ پێشـڕەوی کـردن بـە مەبەسـتی داگیرکردنـی (بەغـدا) دایـان نابـوون. ئـەم هـەر لـە سـەرەتاوە بـڕوای تـەواوی بـەوە هەبـوو کـە بـۆ لـە دەسـتنەدانی شـاری بـەسرا و کۆنترۆڵکردنـی کێڵگـە نەوتییـەکان دەبـوا شـاری بەغـدا دەسـتی بەسـەردا بگیرێـت. لـە ئێستەشـدا پـتر لـە هەرکاتێـك قەناعەتـی بـەوە هەبـوو. کۆکـس گرەوەکـەی بـردەوە و هێزەکانـی بەریتانیـا رۆژی ١٩١٧/٣/١١ چوونـە نێـو شـاری بەغـداوە و کۆکـس کەوتـە دامەزراندنـی بـە پەلـەی ئیدارەیەکـی شارسـتانی (مدنـی)ی کارا بـۆ ویلایەتەکـە و بـۆ شـارەکەیش کـە بـووە بـە بـارەگا و مەڵبەنـدی حکومەتەکـەی و بەمـە توانـی ژمارەیەکـی زۆری سـەرۆك هـۆزەکان لـە رۆژهەڵاتـی نیمچـە دوورگـەی عەرەبـی و باشـووری وڵاتـی نێـوان دوو زێـدا راکێشـێتە ریـزی هاوپەیمانانـەوە، ئەوەیـش کارێـك بـوو لـە هەمـوو رووێکـەوە بـە هاوتـای ئـەو سـەرکەوتنە

(ئەگەر زیارتیش نەبووبێ) دەژمێردرێت کە (لۆرانس) لە خۆرئاوای دوورگەی عەرەبیدا بەدەستی هێنابوو. وەلێ کۆکس بە پێچەوانەی (لۆرانس) حەزی بە پروپاگەندە نەدەکرد و پلانەکانی ئەویشی بەلاوە پەسەند نەبوون. دوای ئەوە بەغدا کەوتە ژێر دەسەڵاتییەوە کۆکس چاوی تەماحی بڕییە باکوور بە نیازی (مووسڵ) لەو کاتەشدا بیرۆکەی پێکەوەنانی گیانێکی نوێ لە دەروازەی کەنداوەوە و تا شاخەکانی تۆروس کە هەر سێ ویلایەتەکانی عوسمانی، بەسرا و بەغدا و مووسڵ بگرێتەخۆ، لە مێشکیدا بە رووڕی بەرجەستە ببوو، ئەم قەوارە تازەیەش خستنە سەرێکی لۆژیکانە دەبوو بۆ ئیمپراتۆریەتە بەرفراوانەکەی بەریتانیا و خاڵێکی پێوەندیی گرنگیشی دەبوو لەسەر هێڵی ئاسمانیی نێوان ئەورووپا و هیند و هەندەی تر پایەی بەریتانیای لە میسر و ئەو مەملەکەتانە نوێیانەدا دەچەسپاند کە وا چاوەڕواندەکرا لە (فەلەستین) دەستیان بەسەردا بگیرێت، هەروەها دەبووە سەنگەرێکی پتەوی دەسەڵاتی بەریتانیا لە ئێران و کێڵگەیەکی بەرهەمهێنانی دانەوێڵەش. هەرچەند لە سایەی عوسمانلیدا ئاستی زەوییەکانی نێوان دیجلە و فورات زۆر دابەزیبوو، هێشتا مەزەندە دەکرا ئەو زەویانە توانستی کشتوکاڵی بێ سنووریان هەبێ. لە هەمانکاتدا شتێکی سەرنجراکێشی دیکە هەبوو بەریتانییەکان درکیان پێکردبوو، کەچی وەکو ئەوەی نهێنییەکی قێزەونی بێ مامەڵەیان لەگەڵدا دەکرد و بە دەگمەن نەبوایە، تەنانەت لە نووسینە نهێنییەکانیشانیدا باسیان نەدەکرد. ئەو شتەش (نەوت) بوو. ئەو ناوچەیەی نزیك کەرکوك بەوە ناسرابوو کە نەوتی تێدایە. ماددەیەکی لینجی چەوری ڕەش بە ڕێژەیەکی زۆر بەسەر عەردەکەوە دەردەکەوت، کوردەکان کۆیان دەکردەوە بۆ سووتەمەنی بەکاریان دێنا. ڕاستە هەتا ساڵی ١٩٢٧ کەس لەو ناوچەیەدا بە دوایدا نەگەڕا بوو، بەڵام هەموو هۆکارێك هەبوو کە بڕوا بکرێت لە ویلایەتی موسۆڵ دا زۆر عەمباری دەوڵەمەندی نەوت هەیە. کەشتیگەلی بەریتانیا بە نەوت

کاری دەکـرد. کەچـی زۆربـەی سـەرچاوە نەوتییـەکان لـە دەرەوەی دەسـەڵاتی بەریتانیـادا بـوون، واتـا لـە ویلایەتـە یەکگرتـووەکان (ئەمەریـکا- م.ئـا) و مەکسـیك، رۆمانیـا و روسـیادا. بەریتانییەکانیـش بـە پـەرۆش بـوون سـەرچاوە گەلـی تایبـەت بـە خۆیانیـان ببـێ. کێڵگەکانـی ویلایەتـی مووسـڵیش وەك سـەرچاوەیەکی ئیزافـی هـەرە گرنگـی نـەوت وابـوو. بەریتانیـا چەنـد سـاڵێك پێـش هەڵگیرسـانی شـەڕ کردبـوو، ئـارەزووی زۆریشـی هەبـوو بگاتـە ئـەو ئاسـتەی کـە خۆیـی لـەو رووەوە بایـی پێداویسـتییەکانی خـۆی نەوتـی ببـێ. ئەمەیـش بـە دەوری خـۆی هۆیەکـی بەهێـز بـوو بـۆ ئـەوەی ویلایەتـی مووسـڵ کـە زۆربـەی دانیشـتووانەکانی کـورد بـوون بخاتەسـەر هـەردوو ویلایەتـە عەرەبییەکانـی بەغـدا و بـەسراوە. چونکـە لەنـدەن چاوەڕوانـی ئـەوە بـوو لـە موسـتەعمەرەکانی خۆیـان ئـەو خەرجـی و تێچـووەی بـۆ بەڕێوەبردنیـان پێویسـت بـوو، بیـدەن.

نیازیـش وابـوو، بـە بـڕوای کۆکـس و کۆلۆنیـل ئارنولـد ویلسـون و جێگرەکـەی (کیانـە تازەکـە، واتـە دەوڵەتـە نوێیەکـەی عێـراق) بکرێتـە (مەحمیید)یەکـی بەریتانـی. وەلـێ وەك دەرکـەوت دەسـەڵاتداران لـە (لەنـدەن) بـە بیـروڕای تـر ڕەفتاریـان دەکـرد. لـە نیسـانی ١٩١٧دا کۆکـس بیسـتی کـە حکومەتەکـەی بـە نیـازە بـەسرا بخاتـە ژێـر ئیـدارەی راسـتەوخۆی بەریتانیـاوە، ویلایەتـی بەغـدا بکاتـە دەوڵەتێکـی عەرەبیـی بەسـەرۆکایەتی حاکمێکـی خۆجێیـی لـە ژێـر دەسـەڵاتی بەریتانیـادا و ناوچـە پیرۆزەکانیـش شـیعەکانیش لـە نەجـەف و کەربـەلا بکاتـە ناوچەیەکـی سـەربەخۆ لـە ژێـر دەسـەڵاتی خۆیـدا، بەرامبـەر بـەوە کۆکـس بـە پەلـە کەوتـە بزافـت بـە مەبەسـتی سـەرنەگرتنی ئـەو نەخشـە و پلانانـەوە. لـە بروسـکەیەکی بـە پەلەیـدا بـۆ لەنـدەن گوتـی: (هەوڵـدان بـۆ بەڕێوەبردنـی هـەردوو ویلایەتـی بـسرا و بەغـدا کـە بـە هیـچ شـێوەیەك لێـك جوداکردنەوەیـان بـۆ نییـە، لەسـەر بناخـە و سـەرەتا و بنچینـەی پێکناکـۆك و دژبەیـەك زیـان بـە گشـت لایەنـە پەیوەندیـدارەکان دەگەیەنـێ ئاوەهـا کۆکـس دووبـارە گـرەوی

بـــردەوە. ئەوەبـــوو بیرۆکـــەی دامەزراندنـــی دوو حکومەتـــی جـــودا لـــە بەغـــدا و بـــەسرادا هەڵوەشـێنرایەوە و هەروەکـــو دانانـــی حاکمێکـــی عەرەبیـــش بـــۆ ســـەربەغدا پشـــتگوێ خـــرا. لـــە هەمانکاتـــدا بڕیـــاردرا هـــەردوو ویلایەتەکـــە بخرێتـــە ژێـــر رکێفـــی یـــەك حکومـــەت کـــە بێگومـــان کۆکـــس خـــۆی بەڕێـــوەی دەبـــات.

داگیرکردنی هەرێمی باشووری کوردستان

لەپـــاش دەستبەســـەرداگرتنی (بەغـــدا) و ســـتراتیژییەتی ئینگلیـــز گـــۆڕدرا بـــۆ بەرگریکـــردن کەچـــی ئـــەوە زۆری نەخایانـــد و لـــە ١٩١٨ هێزەکانیـــان رووە و باکـــوور پێشـــڕەویان کـــرد و شـــاری (کەرکوك)یـــان داگیرکـــردەوە و وەلـــێ ئـــەو کردەوەیـــان جـــارێ وەختـــی نەهاتبـــوو، چونکـــە ئـــەو هێزانەیـــان لـــە ژێـــر فشـــاری هێـــزی عوســـمانییەکاندا ناچـــاری پاشەکشـــێ بـــوون.

ئەوەبـــوو لەمبـــارە ئاڵـــۆزکاوەدا کۆکـــس لـــە شـــانۆی رووداوەکان بەدەرنـــرا و بـــە پەلـــە بـــۆ وەرگرتنـــی بەرپرســـیارەتی موفەوەزییـــەی بەریتانیـــا لـــە (تـــاران) داواکـــرا چونکـــە پەرەســـەندنەکان رەوشـــەکە بـــە ئاراســـتەی هەڕەشـــەکردن لـــە بەرژەوەندییەکانـــی بەریتانیـــاوە دەچـــوون. وێلســـۆنی جێگرەکەشـــی لـــە شـــوێنی ئـــەم دانـــرا.

ئارنۆلـــد ویلســـۆن دەســـتە پیاوێکـــی باریکەڵـــە و بەتەمەنیـــش لـــە کۆکـــس بچووکـــتر بـــوو، وەك کۆکســـیش لـــە حکومەتـــی هینـــدی بەریتانییـــدا فەرمانبـــەر بـــوو لـــێ لـــەم زێـــتر بـــە ســـەرەتاییەکانی ئـــەو کارەبەدەســـتانەوە پابەندبـــوو کـــە سەرپەرشـــتی بەڕێوەبردنـــی ئیمپراتۆریەتـــە ئیســـتعماریەکەی بەریتانیایـــان دەکـــرد کـــە هەرخۆشـــیان دایانمەزرانـــد بـــوو، وێلســـۆن هیـــچ گومانـــی لـــەوەدا نەبـــوو کـــە ئـــەم خـــۆی لـــە هەرکەســـێك باشـــتر دەیزانـــی خێـــر و چاکـــەی خەڵکـــی ناوچەکـــە لـــە چیدایـــە و دڵنیـــاش بـــوو کـــە خەڵکەکـــە کاروبـــاری خۆیانیـــان پـــێ بەڕێـــوە نەدەبـــرا و وایـــان پێباشـــوو (یـــان لانـــی کـــەم بـــەلای هۆشـــمەندەکانەوە ئـــەوە چاکـــتر بـــوو) کـــە بەریتانیـــاکان بـــە لێهاتوویـــەوە حوکمیـــان بکـــەن چاکـــترە لـــەوەی هاوواڵاتیانـــی

خۆیان بە لێنەهاتویی بەڕێوەیان ببەن. بیرکردنەوەش لە دروستبوونی حوکمی زاتییەکی خۆجێیی بەلای وێلسۆنەوە بە (بیدعە)یەکی مەترسیدار دەزانرا.

وێلسۆنیش کۆکس ئاسا چاوی بڕیبووە پلەو پایەی بەرزتر بۆیەکا جەختی لەوە دەکردەوە کە پێویستە بۆ گرتنی کەرکوك و داگیرکردنی موسڵیش بەرەو باکوور پێشڕەویی بکەن. ئەوەبوو ماوەیەکی زۆر بەر لە کۆتا هاتنی جەنگدا نووسیبووی رووخمان کردبۆوە کە پێویست بوو هێزەکانی بەریتانیا بە کۆتا هاتنی جەنگ یان بەرلەوەش دەست بەسەر موسڵدا بگرێت.

بەپێی رێکەوتنە نهێنییەکانییەوە کە لە نێوان هاوپەیمانانداا ئیمزاکرابوو دەبوا ویلایەتی مووسڵ بە فەرانسە بدرێ، وەلێ وێلسۆن پیلانی خۆی ئامادە کردبوو چەند مانگێك دوای ئیعلانکردنی ئاگربەست هەر پێم لەسەر ئەوە دائەگرت کە بۆ بەردەوامبوون و سەرگرتنی هەر حکومەتێك کە لە ولاتی دوو زێدا دابمەزرێت زۆر پێویستی دەکرد لە هەر سێ ویلایەتەکانی بەسرا و بەغدا و موسڵ پێکبهێنرێت. وێلسون گوێی بەوە نەدا کە زۆربەی دانیتشوانانی ویلایەتی مووسڵ کورد بوون، نەك عەرەب و نە بەوەش کە ئەمان لەوانەیە حەز نەکەن بە دەوڵەتێکی عەرەبییەوە بلکێنرێت بەڵکو ئەوەی ئەم نەخشەی بۆ دەکێشا دروستکردنی دەوڵەتیی نەتەوەیی نەبوو کە لەسەر بناخەی وەك یەکی ئەتنی دانیشتوانەکانی دامەزرابێت، بەڵکو مەبەستی تەنیا هێنانەکایەی موستەعمەرەیەکی دیکەی بەریتانیایی بوو ئەوکاتیش ئاگربەست لەگەڵ تورکیادا لە١٩١٨/١١/٣١ ئیمزا کرا هێزەکانی بەریتانیا لە دەوروبەری شاری موسوڵ دامەزرابوون.

ئەگەرچی فەریق (سێر ۆ ویلیام مارشال – Sir Willam Marshal)ی سەرکردەی بەریتانیا هیچ فەرمانێکی بۆ داگیرکردنی ئەو شارەوە پێنەدرابوو، بەڵام ئەم لەخۆیەوە بڕیاری گرتنی شارەکەیدا و بێگومان بە هاندانی لەلایەن وێلسۆنەوە ئەمەش بە پاساوی لێکدانەوەیەکی گوماناویی بۆ یەکێك

لە مادەکانی پەیماننامەی ئاگربەستەکە کە رێگە بەدەستەبەسەرداگرتنی هەر خاڵێکی ستراتیژی دەدات لەکاتی دروستبوونی هەر ئەگەرێك و هەڕەشەیەك بۆسەر ئاسایشی هاوپەیمانانەوە.

بەو کارەشی بەتەنیا یەك هەنگاو بە پێش سەرۆکەکانی خۆی کەوتەوە رۆژی پاشتریش هێزەکانی بەریتانا چوونە نێوشاری موسڵەوە و بروسکەیەك لە بارەگای سەرکردایەتی گشتی لە لەندەنەوە هات فەرمانی بە (مارشال) دا دەست بەسەر شارەکەدا بگرێت بە داگیرکردنی موسڵ و فرەوانبوونی ناوچەکانی ژێردەسەڵاتی بەریتانییەکان بۆ یەکەمجار لە مێژووی داگیرکارانەی خۆیاندا بە خۆیان زانی کە فەرمانڕەوایی گەلی کورد دەکەن بەبێ ئەوەی شتێکیان هەبێت کە بە (سیاسەتی کوردی) ناوببرێت. تا ساڵی ١٩١٤ کە شەر هەڵگیرسا هیچ بیریان لە (کورد) نەکردبۆوە، پێگەی عەرەبەکان نەك هی کورد لە خشتە و پیلانە جەنگییەکاندا گرنگیی پێدرابوو. ئەوەبوو کوردێك کە لە بنەماڵەی بابانییەکان بوو و پێشتریش فەرمانڕەوایی سلیمانیی کردبوو، واتە محەمەد شەریف پاشا کە پێشووتر وەزیری راسپاردەی (مفوض)ی عوسمانییەکان بوو لە ستۆکۆڵم لەگەڵ دەستپێکی جەنگی یەکەمی جیهانیەوە پەیوەندیی پێیانەوە کردبوو، بەڵێنی پێدابوون پاڵپشتیکردنی گەلی کوردیان بۆ مسۆگەر بکات. کەچی هاوپەیمانان زۆر درندانە لەکۆڵ خۆیان کردبۆوە و سەرباری ئەوەش کوردان بەلای بەریتانییەکانەوە بە تەواوی نامۆ و بێ پشتیوان نەبوون، دوازدە کەسی بەریتانیایی هەر لە سەرەتای سەدەی نۆزدەهەمەوە هاتبوونە کوردستان و دوای گەڕانەوەشیان زۆریان لەبارەی ئەزموونەکانیان و لەمەڕ ئەو گەلە پایە بەرزەوە نووسیبوو کە لەوێدا دیبووینان جا ئەگەر ئەوانە زۆربەیان فەرمانبەر بوون ئەوا لە نێویاندا دیبلۆماسی و (موبەشیر) و نیگارکێش و زانای فیزیازان و بازرگانیش هەبوون لەگەڵ یەکێکی تر ناوی (ئیلی بائیستەرسۆن) کە مرۆڤێکی رەفتار سەیر

بـوو هـەر لـەو کەسـایەتیانەی دەکـرد کـە لـە رۆمانەکانـدا بەرچـاو دەکەوتـن. بـە زۆریـش ئـەوان وەك درِنـدەی بەدرەفتـاری رێگـر و ترسـناك باسـی کوردیـان دەکـرد وەلـێ لـە هەمـان کاتیشـدا دەیانگـوت کـورد مرۆڤـی میواندۆسـت و سـەختە و چیایەکـی ئازایـە و بـۆ ئـازادی تێدەکۆشـێت و ئامانجـی ئەوەیـە خـۆی لـە ژێـر دەسـتەیی فەرمانـڕەوای تـورکان رزگار بـکات هەمیشـە بـە هیـوای دامەزراندنـی دەوڵەتێکـی کوردییـەوەن. بێگومـان دەکرێـت لـە رێـگای ئـەو هەمـوو ئەدیبانـەوە کـورد بناسرێـن و جـۆرە پاڵپشـتییەکانی لێـوە بکرێـت. وەلـێ لـە توانـا دا نییـە بـاس لـە دانانـی ئەدەبیاتـی رۆمـان ئاسـا لەبـارەی کـورد ئـەوە وەك ئـەوەی زۆر لـە بەریتانییـەکان دەربـارەی عـەرەب کردبوویـان بکرێـت، چونکـە بەریتانییـەکان مێژوویەکـی دوور و درێـژی ئەزموونیـان لەگـەڵ عەرەبـدا هەیـە بـەوەی کـە چەنـدان سـەدەیە هەڵسـوکەوت و تێکەڵاوییـان لەگەڵیانـدا بـووە و بـە دەیـان سـاڵیش پـاش ئـەوەی میسریـان داگیرکردبـوو، چووبوونـە نێـو عـەدەن و ناوچـەی کەنـداوی فارسـییەوە فەرمانڕەواییـان بەسـەریانەوە کردبـوو. بۆیـەکا زۆر سورشـتی بـوو کارگێـڕە بەریتانییـەکان کـە تەمەنـی خۆیانیـان لەنـاو عەرەبانـدا بردبـووە سـەر و خۆشـیان بـە فێربوونـی زەمانەکەیانـەوە زۆر مانـدوو کردبـوو بـە دیـد و تێڕوانینـی عەرەبـەکان سـەیری شـتەکان بکـەن هەمـان دیاردەیـەش لـە نێـو کەسـایەتییەکی وەکـو (لۆرانـس) کـە ببـووە عەرەبێکـی شـارەزا و لێهاتـوو توانسـتی ئـەوەی هەبـوو نەخشـە و پـلان بـۆ دامەزراندنـی دەوڵەتێکـی عەرەبـی بەرفـرەوان هـەر لـە نیمچـە دوورگـەی عەرەبییـەوە هەتـا شـاخەکانی تـۆرۆوس لـە باکـوور دابڕێژێـت. ویلسـۆن و کۆکسـیش سـاڵانێکی زۆر لـە نێـو عارەبانـدا ژیابـوون و هەردووکیـان بـە شارسـتانیی و مێـژووی عەرەبـەوە سەرسـام بـوون وەلـێ دڵسـۆزی وڵاتیـان هـەر بـۆ ئیمپراتۆرییەتـی بەریتانیـا بـوو، جـا هەرکاتێـك ناچـار بوونایـە لەنێـوان کـورد وعـەرەب دا یەکێکیـان هەڵبژێـرن ئـەوا گومانـی تێـدا نەبـوو ئـەو لایەنەیـان هەڵدەبـژارد کـە سـوودی عەرەبەکانـی تێـدا بوایـە.

پەرەسەندن و بەرەوپێش چوونی کێشەی کورد لە سایەی ئامادە نەبوون (غیاب)ی عەرەبدا

نووسینی: دریە عەونی
مەجید ئاسنگەر کردوویە بە کوردی

سیاسەتی عەرەبیی سەبارەت بە (کێشەی کورد)ەوە چەند شێوازێکی جیاواز بەخۆوە دەگرێت، وەکو: دوژمنکاریی- (عێراق)، لێی تێگەیشتن (میسر) یان دانان بە بوونی دەوڵەتێکی سەربەخۆی کوردان (لیبیا) هەرچی جەزائیریشە کورد رۆڵی ئەوان لە رێککەتنامەی ١٩٧٥ لەبیر ناکەن کە بەهۆیەوە ئێران سنووڕەکانی خۆی بە رووی یانداا داخستن.

لەم دواییانەدا چەندان دەنگی عەرەبیی بەرزبۆتەوە داوای گۆڕانکاریی پێویست لە (عەقڵییەتی عەرەبیدا) لە بەڕێوەبردنی کاروباری جیهانی عەرەبیی لەگشت رووێکەوە دەکەن، چونکە ئەو بارەی عەرەبەکان پێی گەیشتوون و ئەو نووچدانەی بە تووشیەوە هاتوون وێڕای ئەو هەموو توانستە ئابووریی

و مرۆڤیـی و سـتراتیژییەکەی کـە هەیانـە بـۆ گێڕانـی رۆڵێـك لەسـەر شـانۆی جیهانـدا، وایانکـردووە هەندێـك لـەو دەنگانـە بـە راشـکاویی بڵێـن (عـەرەب لـە مێـژوو دەرهاتـوون) و پێویسـتە رۆڵـی ئایندەیـان شـتێکی دیـار و بەرچـاو بێـت لـە داڕشـتنەوەی نەخشـەی سیسـتەمی نوێـی جیهانـدا کـە گرنگتریـن پایەکانـی بەبـێ ئـەوان داکوتـراون.

لـە نێـوان کێشـە گرنگەکانـی ئێسـتەی بایـەخ پێـدراوی گۆڕەپانـی نێودەوڵەتیـدا کـە لـەم دوو سـاڵەی دواییـەدا گۆڕانـکاری خێـرا و بنەڕەتیـی بەخۆیـەوە بینیـوە، کێشـەی کوردییـە. سیسـتەمە عەرەبییـەکان سـەبارەت بـەم کێشـە گرنگـەوە کـە کاریگەرییەکـی تـەواوی بەسـەر دوارۆژی ناوچەکـەدا هەیـە هەڵوێسـتی جیاجیایـان هەیـە، یـا ئەوەیـە تـا ئـەو پـەڕی دوژمنکارانەیـە، یاخـۆ (نێگەتیڤانە)یـە، ئـەو هەڵوێسـتانەیش بـەڵای ئێمـەوە لەبـەر ئـەو هۆیانـەی کـە دواتـر باسـیان لێـوە دەکەیـن کاتیـن، چونکـە ئـەوە چەسـپاوە کـە نەتـەوەی کـورد بـە هیـچ کلۆجێـك دژی نەتـەوەی عـەرەب و ئامانجەکانیـان نییـە، تەنیـا مەگـەر لـە ئەندێشـەی شـۆفینیزمی عەرەبیـدا نەبـێ، چونکـە بەرژەوەندییەکانـی هـەردووك نەتـەوە لەبـارەی سـتراتیژ و جیۆپۆلەتیـك و ئابووریـەوە چـۆن یەکـن، هـەر لـە بەرەبەیانـی مێـژووەوە (کـورد وعـەرەب) بـە تەبایـی ژیـاون. دواتریـش لـە سـەرکەوتنەکانی ئیسـلامیدا هـاوکار و یەکدەسـت بـوون و لـە پاشـانا لـە بەرامبـەر دەسـەڵاتی فارسـەکان و عوسـمانلیەکاندا لـە یـەك خەندەکـدا سـەنگەریان گرتـووە، بـە کۆتایـی جەنگـی یەکەمـی جیهانییـەوە ئـەم قۆناخـە کۆتایـی هـات و هاوپەیمانـەکان ئیمپراتۆریەتـە داڕووخاوەکـەی عوسـمانلییان دابـەش کـرد و بـە گوێـرەی بەرژەوەندیـی نەوتـی و سـتراتیژی خۆیـان نـەك بـە گوێـرەی سـنووری سرووشـتی و ئەثنولوجییـەوە ناوچەکەیـان لـەت و پارچـە کـرد، ئەمـەش تـۆوی هەمـوو ئـەو شـەڕ و شـۆڕ و گۆڕانکارییانەیـان داچانـد کـە ناوچەکـە بـە خۆیـەوەی بینیـوە و لـە مەولایـش دەیانبینـی.

لێرەدا پێویستە چەند راستییەك بێنینەوە یاد چونکە، بەشی هەرە زۆری رای گشتیی عەرەبەکان هیچ لە بارەی نەژادی کورد و تێکۆشانیانەوە نازانن و وا تێدەگەن «کورد جۆرێکی دیکەی عەرەبانن و پارچەیەکی نیشتمانیی عەرەبانیان بۆ خۆیان داگیرکردوە کە بە پەترۆل دەوڵەمەندە و هیچ هیوایەتێکیان نییە تێکدان و دووبەرەکیی نانەوە و شەڕی چەتەگەری نەبێ ئەویش بۆ سوود و بەژەوەندی ئیمپریالیزم و سەهیۆنیزم و شۆڤێنیزم و...هتد.» هۆکاری ئەم بۆچوونە هەڵەیەش هەر بۆ چاوبەستەکی و چەواشەکاریی سیستەمە عەرەبییەکان دەگەڕێتەوە. مێژوو ئەوەی چەسپاندووە کە کورد یەکێکە لە هەرە کۆنترین گەلانی سەرزەمین و، مێژوونووسی یۆنانی زینۆفۆن لە کتێبی (الزحف) دا ئاوا ناویانی هێناوە: «کوردەکان ساڵی ٤٠١ پ.ز پتر لە دە هەزار جەنگاوەری یۆنانییان لە وڵاتی عەجەمەوە ناچاری پاشەکشە کرد بەرەو باکوور، هەروەها لە رووی (ئەثنولۆجی و ئەنترۆپۆلۆجی) یشەوە ئەوە سەلمێندراوە کە کورد (ئاری)ن و لە پاشماوەی لقێکی تایبەتی ئەوانن (بۆیەکا ئەمان عارەب نین، چونکە عارەبەکان سامی نەژادن) و کورد هەر لەبەرە بەیانی مێژووەوە هاتوونەتە ئەو وڵاتانەی ئێستاکی تیایدا نیشتەجێن و تا ئیمڕۆش بە بەردەوامی لەسەر ئەم خاکەدا ژیاون، ئەمان زمانێکی تایبەتی خۆیانیان هەیە کە بۆ هەمان ئەو نەژادە دەگەڕێتەوە کە زمانە هیندۆ ئەوروپییەکان دەگرێتەو خۆوە.

کورد بستێك خاکی عارەبانیان داگیرنەکردووە و هەموو ئەو فاکتەرانەیان تیایدا هەیە کە گەلان پێکدێنن و لەنێو خاکی خۆیاندا (زۆرینەن) لەبەر ئەمە ناشێت بە هیچ شێوەیەك بە (کەمینە) ناو ببرێن. لە رابردوودا چەندان ئیمپراتۆرییەتیان دامەزراندووە بە تایبەت ئیمپراتۆرییەتی (میدیا)، دوایی چەند دەوڵەتێکی سەربەخۆ و پاشانیش چەند میرنشینی سەربەخۆ و نیمچە سەربەخۆ. بۆیەکەمجاریش کاتێك کوردستان دابەشکرا کە

ئیمپراتۆرییەتی ئێرانی سێیەکەکی داگیر کرد و ئەوەی مایەوەش ئیمپراتۆرییەتی عوسمانلی هەڵیلووشی. دوابەدوای یەکەم جەنگی جیهانیش کوردستانی ئێران (کوردستانی رۆژهەڵات) وەك خۆی مایەوە، کەچی کوردستانی عوسمانلی کرا بە سێ پارچەوە لە نێوان عێراق (ویلایەتی مووسڵ) و سووریا (جەزیرە) و تورکیادا (کوردستانی باکور) و سەبارەت بە ژمارەشیانەوە، ئیمڕۆ بەلانی کەمەوە لە نێوان (٢٥) هەتا (٣٠) ملیۆن دایە، بەمجۆرە دەبینین ئیمڕۆ کورد تاکە گەلێکە کە لە جیهاندا کە ژمارەی لە ٢٥ ملیۆن کەس پتر و هەتا ئێستا بە مافی نیشتمانیی خۆی نەگەیشتووە!

کورد و عەرەب پێش هاتنی ئیسلام لە دەوڵەت و میرنشینی سەربەخۆ دەژیان. هەر لەگەڵ هاتنە خوارەوەی پەیامی موحەممەدا (٦١٠ ز) و لە دەوروبەری (٦١٥ی ز)دا کوردەکان پەیوەندییان بە سوپاکانی ئیسلامەوە کردووە. لە (جاحظ)وە دەگێڕنەوە کە چەندان فەرموودە (حدیث) ی شەریفی پێغەمبەر (د.خ) باس لە یاوەرێکی (صحابی) کورد بە نێوی (گاوان) دەکەن کە زۆر لە پێغەمبەرەوە (د.خ) نزیکبووە. خەباتی هاوبەشی کورد و عەرەب بە بەشداریی مسوڵمانانی نەتەوەکانی تریش گەیشتە ئەو رادەیەی کە سەرکردەی کوردی موسڵمان (سەلاحەدینی ئەیوبی) ساڵی ٥٨٣ ك (١١١٨ ز) شاری پیرۆزی (قدس) ی لە چنگ خاچپەرستەکان رزگار کرد کە لەساڵی (٤٩٢ك/ ١٠٩٩ز)ەوە داگیر و زەوتیان کردبوو. لەوە بەدواوە کورد و عەرەب، بە تایبەتی لە پاش دابەشبوونی خۆرهەڵاتی ناڤین و نزیکدا لە نێوان هەردووك ئیمپراتۆرییەتی ئێرانی و عوسمانلی لە ساڵی ١٥٠٠ز دا بۆ رووبەڕووبوونەوەی جەور و ستەم و دەستدرێژی و ئەشکەنجەی فارس و عوسمانلییەکان هەتاکو رووخانی ئیمپراتۆرییەتی عوسمانلی سالی ١٩١٨ چوونەتە نێوسەنگەری خەبات و تێکۆشان لەیەك خەندەکی هاوبەشدا. دەشێ بڵێین ناکۆکی نێوان کورد و عەرەبان بە دروستکردنی دەوڵەتی عێراق لە سەرەتای بیستەکانەوە دەستی

پێکردووە. بە گرێدانی ویلایەتە عەرەبییەکان (بەسرای شیعە و بەغدای سوننە مەزهەب) بە ویلایەتی (مووسڵی کوردی سوننە مەزهەبەوە) هەرچەندە سیڤەر لە ١٩٢٠/٨/١٠دا مافی (ئۆتۆنۆمی) دا بەگەلی کورد کە بتوانێ دواتر پەرەی پێبدات تا رادەی دامەزراندنی دەوڵەتێکی سەربەخۆ، ئەو مافەی کە لە خاڵەکانی سەرۆکی ئەمەریکایی (ویسلۆن) بۆ (کۆمەڵەی نەتەوەکان)ی دووپاتکردەوە کە پێویستە سەربەخۆیی بدرێتە (ئەرمینیا و کوردستان و حیجاز) کێشەی (موسڵ)یش چارەسەر نەکرا هەتا ساڵی ١٩٢٥ ئەوکاتەی کوردستانی باشور (مووسڵ) بە یەکجاری خرایە سەر دەوڵەتی عێراقەوە، ئەمەیش لەسەر داخوازیی بەریتانیادا بوو کە ساڵی ١٩٢١ فەیسەڵی کوڕی حوسەین هەرچەند خەڵکی ناوچەکەیش نەبوو، لێ کردی بە مەلیك. بە کاریگەریی بەریتانیا، کوردستان لە جیاتی ئەوەی وەکو سەرجەمی نەتەوەکانی دیکەی نێو ئیمپراتۆرییەتی عوسمانلی سەربەخۆیی وەربگرێت، بە عێراقەوە لکێنرا. لەگەڵ ئەمەشەوە (کۆمەڵەی نەتەوەکان) چەند مەرجێکیان دانا بۆ عێراق کە لە ژێر چاودێریی بەریتانیدا بوو، گرنگترینیان ئەوەبوو کە (پێویستە ئۆتۆنۆمییەك بۆ کوردستانی عێراق دابین بکرێت و تیایدا دان بەوەدا بنرێت کە لە عێراقدا دوو گەل دەژین، گەلی عەرەب و گەلی کورد) جا لەو ساتەوەڕا کورد لە عێراقدا لە خەبات و تێکۆشان نەوەستاونەتەوە بۆ دەستەبەرکردنی مافە نیشتمانییەکانیان کە لە دەستووری دەوڵەتە تازە دروستبووەکەی عێراقدا و هەروەها لە پەیماننامە نێونەتەوەییەکانیشدا باسیان لێوەکراوون.

بۆچی بەریتانیا رێگەی بە سەربەخۆیی کوردستان نەدا؟ دوای تێپەڕبوونی نزیکەی یەك سەدە بەسەر دۆکیومێنتە بەریتانیی و فەرانسەوییەکاندا ئەوانەی تایبەتن بە خۆرهەڵاتەوە کە ئاشکرا کراون، گومان لەوەدا نەماوە کە ئەوەی چارەنووسی رامیاریی (سیاسی) کوردستانی دیاری کردووە (نەوت) بووە. لێرەدا دەتوانین گرنگترینی ئەو راستییانە باس بکەین کە ئەو بەڵگەنامە و

لێکۆڵینەوانە سەلماندوویانن، مەبەستی سەرەکیی بەریتانیا کە ئەوسا هێزێکی دەریایی بوو ئەوە بووە دەست بەسەر ئەو نەوتەی رۆژهەڵاتدا لەسەر رێگای (هیندستان) دا بگرێت کە گەورترینی موستەعمەراتەکانی بوو، بەهۆیەوە لە ساڵی (١٩٠٩)وە توانی بچێتە نێو بازاڕی بازرگانی نەوتی جیهانییەوە دوای ئەوەی (ئەمەریکا و مەکسیك) بۆ خۆیانیان قۆرخ (کۆنترۆڵ) کردبوو، وەك (ونستۆن چەرچل) ساڵی ١٩١٣ بە بۆنەی دامەزراندنی (لیژنەیەکی شاهانە) بۆ لێکۆڵینەوەی سەرچاوەکانی نەوتەوە رایگەیاند: «پێویستە ببینە خاوەنی، یا هیچ نەبێ دەست بەسەر پێویستی خۆمان لە (نەوت) دابگرین» نەوتیش وەکو بەردی هەرە گرنگی بناخەی داڕشتنی پێوەندییەکانی نێوان بەریتانیا و عێراق کە لە سەرەتای سەدەی بیستەمەوە دەستی پێکرد مایەوە. ئەمەش سەلمێنراوە کە بەریتانیا هەر لە ئاخروئۆخری سەدەی نۆزدەمینەوە بەڵگەنامەگەلی ئەوتۆی وەگیر هێناون کە دڵنیایان دەکاتەوە لە هەبوونی پەترۆلێکی ئێجگار زۆر لە ویلایەتی مووسڵدا. هەواڵەکەیشی بە شێوەیەك تەنانەت لە گرنگترین فەرمانبەرانی خۆیی و هاوپەیمانەکانی بە تایبەتی فەرەنسا، پەردەپۆش کردووە کە فەرەنسا بەرانبەر چاودێریی بەسەر وڵاتی (شام)ەوە مووسڵی بۆ بەریتانیا رەتکردەوە!

بەریتانیا و فەرەنسا لە دامەزراندنی ئەو یەکێتییەدا کە بووە مایەی دروستبوونی (کۆمپانیای نەوتی تورکی T.P.C) بەشداریان نەکرد. هەروەها بەهۆی داتەپینی تەواوی ئیمپراتۆرییەتی عوسمانلییەوە تورکیاش هیچ بەشێکی لەو کۆمپانیایەدا نەبوو، بەڵام توانیی ئیمتیازی گەڕان و دۆزینەوە و دەرهێنانی نەوت لە هەردوو ویلایەتی مووسڵ و بەغدادا وەدەست بێنێ. بەریتانیاش پشکی هەرە زۆری ئەم کۆمپانیایانەی هەبوو لە رێی کۆمپانیای شێڵی (هۆلاندیی و بەریتانیی) و نابقی نیتشمانیی تورکی کە بەتەواوی بەریتانیایی بوو، بەشەکانی تریش بۆ (دۆیتیش بانك- ئەلەمانی)

و (کۆلبەنکییان- عوسمانلی)ی بوون. فەرەنسایش تاکو تێشکانی ئەڵمانیا نەهاتە ناوەوە، ئەوجا بەپێی ڕێککەوتنامەی سان ریمۆ ساڵی ١٩٢٠ لە بری وازهێنانی لە ویلایەتی مووسڵ ئەو پشکەکەی ئەڵمانیای بۆ خۆیی وەرگرتەوە. (ئەو تۆڕینەوەیەی مامۆستا جەرجیس فەتح اللە کردوویەتی زۆر لە لایەنەکانی ئەم بابەتە ئاشکرا دەکات).

لەوساوە (لەندەن) هەوڵی ئەوەی داوە بەکارهێنانی نەوت لەلایەن هاوپەیمانانەوە یان لەلایەن یەك دەوڵەتەوە بەوە بەند بێت کە ویلایەتی مووسڵ (کوردستانی خواروو) بکرێتە بەشێکی عێراق، بە مەرجێك ئەم دەوڵەتە تازەیەش توانای ئەوەی بۆ بڕەخسێت کە ئەو سنوورە نەوتییە چ بە هێز و چی لە ڕێگەی تۆڕێك لە پەیماننامە و پارێزگاریی نێودەوڵەتییەوە بپارێزێت! هۆیەکی تریش کە زۆر ستراتیژییە، دەخرێتە پاڵ هۆکارە نەوتییەکەوە، ئەویش ئەوەیە کە شیعەکانی عێراقی عەرەبی (واتا دانیشتوانی ویلایەتی بەسرا) دەبنە زۆرینە لە دەوڵەتێکی عێراقی عەرەبیدا. (کورد و سوننەن) لێرەدا مێژوو خۆی دووبارە دەکاتەوە (بەڵام دەنگوباسی تازە لە واشنتۆن و لەندەن و پاریسەوە گەیشتوو ئەوە دەگەیەنن کە بیرۆکەیەك یاخۆ تەنانەت نیمچە بڕیارێك لە ئارادایە بۆ دابەشکردنی عێراق بۆ چەند نیمچە دەوڵەتۆکەی شیعە و سوننە و کوردی.

هەر لەسەرەتای دامەزراندنی دەوڵەتی عێراقی تازەوە تاکو ئێستا چەندان شۆڕشی کوردان بەرپا بوون.گرنگترینیان شۆڕشەکەی شێخ مەحمودی بەزرنجی لە بیستەکاندا و دواتر شۆڕشەکانی مەلا مستەفای بارزانیی لە سییەکاندا بوون کە هێزی ئەسمانیی بەریتانیا تەنانەت پاش کۆتا هاتنی (ئینتیداب)یش لە ١٩٣٠ دا بە دڕندایەتییەکی بێ وێنە کوژاندنیەوە.

لە چلەکاندا لە بەرامبەر هاوکارییە پتەوەکەی نێوان سیتسەمی شاهانەی عێراق و ئیمپریالیزمی بەریتانیادا نەتەوەخوازەکانی عەرەب و کورد بە مەبەستی

رووخاندنی فەرمانڕەوایی مەلەکییەوە چوونە نێو بەرەیەکەوە و لە ڕۆژی ١٩٥٨/٧/١٤ (چوارەدەی تەممووزی ١٩٥٨)دا ئەو خەونەیان بۆ هاتە دی. کەچی (مانگی هەنگوینی) عەرەب و کوردان لە چەند مانگێکی کەمی تێنەپەڕاند، تیایدا دەستووریّکی کاتیی (ئیعلان) کرا، وەکو دەستوورەکەی یەکەم کە رژێمی پاشایەتیی بە پەلە لە گۆڕی نا، تیایدا هاتبوو کە (لە عێراقدا هەردووک گەلی عەرەب و کورد بە هاوبەشی دەژین) لە ئەیلوولی ١٩٦١ەوە تا (١٩٨٠/٨/٢) شەش جەنگ لە نێوانیی هەردووک گەلی عەرەب و کورد(٤) لە عێراقدا هەڵگیرساوە کە بەشێکی ئێجگار زۆری سامانی مرۆڤیی و ماددی بە فیڕۆ داوە و کێشەیەکیشی چارەسەر نەکردووە، تێکڕای ئەو جەنگانەیەش بە یەك شێوازی کلاسیکیانە هەڵگیرساون. جەنگێکی سەخت و دژوار، سەدان کوژراو و بە هەزاران بریندار و زامدار، دوایی دانوستان و گەیشتنە ڕێکەوتننامە، ئەوجا کاتی پیادەکردنی ئەو ڕێکەوتننامانەدا دەسەڵاتدارانی بەغدا دەکەونەوە پاشەکشێوە و هەوڵ دەدەن ڕێکەوتننامەکان پووچەڵ و بێ ناوەرۆك بکەنەوە، ئەوجا شەڕ لەلایەن کوردەکانەوە دەست پێدەکاتەوە.

حزبی بەعس بۆ دووەمین جار لە ١٩٦٨/٧/١٧دا بە سەرۆکایەتی احمد حسن البکر و سەدام حوسێن (جێگری سەرۆك) هاتنەوە سەر حوکم و لە پاش شەڕێکی یەك ساڵیدا لە ١٩٧٠/٣/١١ دا هەردوو لایەن بە گرنگترین ڕێککەوتن گەیشتن. ڕێککەوتنامەکە مافی ئۆتۆنۆمی بە کوردان دەدات، دەستووریّکی نوێیان جاڕدا کە بۆ سێهەمین جار دان بە مافە نەتەوەییەکانی کوردەکان دادەنێت. سەیریش لەوەدایە کە خودی سەدام حوسێن هاوکاری هەرە گرنگ لە ڕێکەوتننامەکەدا هەر خۆی لە ساڵی ١٩٧٧ نەخشەی سیاسەتی لە بەینبردنی گەلی کوردی لە عێراق ڕەنگڕێژ و پیادە کردوو هەوڵی سڕینەوەی پێناسەی نەتەوایەتی و فەرهەنگی ئەو گەلەی داوە، بەهۆی ئەم سیاسەتەیەوە (٤٥٠٠) گوند و شار لە کۆی (٥٠٠٠)ەوە تەخت

و خاپـوور کـراون و تەنانـەت کانیاوەکانیـش (کـە چەنـد زۆرن لـە کوردسـتان) بـە چیمەنتـۆ کوێـر کراونەتـەوە بـە رادەیـەك ئاوبەسـتەکانی (بەنـداو) سـەر دیجلـە و فـورات بـە فشـار و پاڵەپەسـتۆی ئـاوی بەندکـراوەوە لـە هەڕەشـە و مەترسـیدان. لـە دواییـدا دەیـان هـەزار کـورد بـە کۆمـەڵ کـۆژران و زیندەبەچـاڵ کـران و ئـەو کوردانـەی بـە زۆرە ملـێ دەربـەدەر کـران ژمارەکەیـان دەگاتـە سـێ ملیـۆن کـەس.

ئەمەیـش گشـتیی بەرلـەوە رووێـدا کـە سـەدام حوسـێن بـە چەکـی ژەهراویـی شـارۆچکەی هەڵەبجـەی نزیـك سـلێمانی لـە ١٩٨٨/٣/١٦ دا کیمیابـاران بـکات، کـە هەرچـی زیندەوەرێکـی ئـەو شـارە هەبـوون لـە نێـوی بـردن. کۆمەڵەیەکـی فەرەنسـەیی دژی ئـەو یارمەتییـەی دابـووی بـە سـەدام بـۆ ئەنجامدانـی ئـەم کارەیـەوە (کۆمپانیـای داسـۆ)ی دروسـت کاری فڕۆکـەی میراجـی دا بـە دادگـە و لـە داوایەکەیـدا سـەرکەوت و بردییـەوە. ئەمـەش یەکەمجـار بـوو دادگایەکـی ئاواهـی ئەنجـام بدرێـت و چەکفرۆشـان بـە سـزا بگەیەنرێـن. لـە لایەکـی دیکەیشـەوە سـەدام سـوودی لـە بێدەنگیـی جیهانـی وەرگـرت و پرۆسـەی تەفروتوناکردنەکـەی کوردانـی گەیانـدە پلـە هـەرە بەرزەکانییـەوە کاتێـك ئەنجوومەنـی سـەرکردایەتیی شـۆڕشی بەعـس «زانسـتییانە» بـە گوێـرەی قورئانـی پیـرۆز بـە تایبەتـی بـە نـاوی سـوورەتی «الانفـال» ەوە بڕیارێکـی دەرکـرد و تیایـدا کوردەکانـی بـە (ئەنفالکـراوەکان) دانـان و خوێـن و سـامانیانی حـەڵاڵ کـرد و پرۆسـەکانی (ئەنفالـەکان) کـە علـی حسـن المجیـد بـە ئەنجامـی گەیانـدن سـەدان هـەزران مرۆڤـی کوردیـان دا بـە کوشـت. هەمـوو ئەمانەیـش بـە نووسـین و دەنـگ و وێنـەوە وەکـو بەڵگەنامـە لەلایـەن خـودی رژێمـی عێراقیـەوە تۆمارکـراوە و هەڵگیـراوە و کـوردەکان کاتـی راپەڕینەکـەی ئـاداری ١٩٩١ چنگیـان کەوتـوون. لـە کاسـێتێکی ڤیدیۆییـدا کـە (کەنعـان مەکییـە) گرتوویـە و لـە تەلەڤزیۆنـی بەریتانیـدا نیشـانیداوە، علـی حسـن المجیـد دەڵێـت: «چـی لـەم هەمـوو خەڵکانـە بکـەم جگـە لـە کوشـتنیان؟» لـە دیمەنێکـی دوای ئەمەشـدا خـودی سـەدام حوسـێن

دەردەکەوێ کە باڵاترین مەدالیا و نیشان بە علی حسن المجید دەبەخشێت لە پاداشتی سەرکەوتنەکانی لە (پرۆسەکانی ئەنفالەکان)دا!

سیاسەتی عەرەبیی لەبارەی (کێشەی کورد)ەوە هەمە چەشنەیە، هەیانە تا ئەوپەڕی دوژمنکارانەیە وەك (لە عێراقدا) و تیایاندا هەیانە تێگەیشتنی وەدەست هێناوە (میسر) و هەیشیانە دان بە مافی کوردان تەنانەت لە بوونی دەوڵەتی سەربەخۆدا دەنێت (لیبیا). سەبارەت بە (جەزائیر) کورد تا ئیمڕۆشی لەگەڵدابێ هەڵوێستی (هەواری بومیدیەن)ی سەرۆك و (بووتەفلیقە)ی وەزیری دەرەوەیان لە یاد نەکردووە کە هەموو سەنگی (جەزائیری شۆڕش)یان خستە کار تاکو بە (ئێرانی بسەلمێنن دەستی یارمەتیی لە کوردەکان بکێشێتەوە و سنووورەکانی خۆی لە رووياندا ببەستێت بەرامبەر بەوەی نەتەوەی عەرەب لە رێگەی سەدام حوسێنەوە بە (رێککەوتنامەی ١٩٧٥) واز لە یەکاوی عەرەب (شط العرب)ی بێنن، ئەو کارەی سەدان ساڵ بوو ئێران بۆی مەیسەر نەدەبوو. هەر ئەمەیش بوو دواتر بووە هۆی نزیکەی ملیۆنێك قوربانیی لە کوژرا و بریندار و بێ سەروشوێن بووان! باری کوردەکانی (سووریا)ش ئێجگار ئاڵۆزە و دەکرێ بەم شێوەیە بخرێتە روو: بەڵگەنامەکانی سان ریمۆ (نیسانی ١٩٢٠ و پەیماننامەی فەرەنسا و بەریتانیا (سایکس- پیکۆ) لە ئایاری ١٩١٦دا ئەوە دەسەلمێنێ کە هاوپەیمانان وڵاتی شامیان (بەو شێوەیەی کە لە بن دەسەڵاتی عوسمانلی دابوو) دابەشکرد و فەلەستین و ئۆردنیان لێ دابڕیوە و خستوونیانەتە ژێر (ئینتیدابی) بەریتانییەوە. (لە تەك بەشە عەرەبییەکەی عێراقدا وەك پێشتر دیمان) ئەو بەشەی سووریاش کە مابۆوەوە خرایە ژێر ئینتیدابی فەرەنسییەوە.

ساڵی ١٩٢٠ فەرەنسا (لوبنان)ی لە سوریا جودا کردەوە. لە ساڵی ١٩٣٩دا ئەسکەندەروونەی عەرەبیی درایە تورکیای کەمالیی و هەرێمی (جزیرە) ەی کوردستانی تورکیا کە هیچ رۆژێ لە رۆژان لەنێو چوارچێوەی وڵاتی شامدا

نەبـــووە، دابـــڕدرا و خرایـــە ســـەر (ســـووریا) ســـاڵی ١٩٤٦ ســـووریا ســـەربەخۆیی بەدەســـت هێنـــا. بێگومـــان ناڕەزایـــی زۆر لەســـەر ئـــەم خاڵـــە لەلایـــەن عەرەبەکانـــەوە دەربـــڕاوە. وەلـــێ دۆکیۆمێنتـــە ئینگلیزیـــی و فەرەنســـییەکان کـــە دواتـــر ئاشـــکرا کرانـــەوە لـــەم بارەیـــەوە زۆر ڕوونـــن. ڕۆژنامـــەی (الحیـــاة) لـــە زمانـــی (ڕۆیتـــەر)ەوە لـــە ١٩٩٢/٣/١٣ دا ئەمـــەی بڵاوکـــردەوە: «پەرلەمانـــی ئەورووپـــی داوای مســـۆگەرکردنی حوکمێکـــی زاتیـــی (ئۆتۆنۆمـــی) بـــۆ ئـــەو کوردانـــە دەکات کـــە ســـەرژمێریان لـــە نێوانـــی ٢٥ و ٢٨ ملیـــۆن دایـــە و لـــە تورکیـــا و عێـــراق و ئێـــران و ســـووریادا دەژیـــن. کـــوردی ســـوریا - کـــە نزیکـــەی ملیـــۆن و نیوێـــك دەبـــن- تـــا ئێســـتا داوای ئۆتۆنۆمیـــان نەکـــردووە و لەگـــەڵ ســـووریادا بەشـــەڕ نەهاتـــوون. ئەمـــان تەنیـــا داوای مافـــی فەرهەنگیـــی و ڕامیاریـــی دەکـــەن (پێکهێنانـــی حـــزب و کۆمەڵـــە) و هەتـــا هاتنـــە ســـەرکاری (ســـەرۆك حافـــظ الاســـد) لـــە ژێربـــاری زوڵـــم و ســـتەمکارییەکی ســـەختدا دەژیـــان. لـــە ناوچـــە و شـــوێنەکانی خۆیانـــەوە بەنـــاوی دروســـتکردنی پشـــتێنەی ئاسایشـــی نەتەوەیـــی عەرەبـــەوە ڕادەگوێـــزران و هەروەهـــا پـــتر لـــە ١٥٠ هـــەزار کـــورد کـــە لـــە ســـوریا لەدایـــك بـــوون پێناســـەیان لێســـەندراوەتەوە و هەتـــا ئێســـتەش بـــە ئـــاوارە و پەنابـــەر دەژمێردرێـــن. ئەمانـــە و چەنـــدان شـــێوە پێشـــێلکاریی دیکـــەی ســـاکارترین بنەمـــای مافەکانـــی مـــرۆڤ.

ســـەرۆك الاســـد دروســـتکردنی پشـــتێنە ئەمنییەکـــەی ڕاگـــرت و سنووڕێکیشـــی بـــۆ شـــێوەکانی دیکـــەی ســـتەمکاری دانـــان بـــەڵام تـــا ئێستاشـــی لەگەڵدابـــێ هـــەزاران کـــورد (شوناســـنامە)کانیان وەرنەگرتۆتـــەوە. لەتـــەك ئەمەشـــدا کـــوردەکان هەمـــوو دان بـــەو یارمەتییانـــەدا دەنێـــن کـــە دەســـەڵاتی ئێســـتا پێشکەشـــیانی کـــردوون، زۆران لـــە کـــوردی عێـــراق و ســـەرکردەکانیان لـــە ســـووریادا دەژیـــن، هەروەهـــا ســـووریا مـــاوەی بـــە حزبـــە کوردییەکانـــی عێـــراق داوە چالاکـــی خۆیـــان بنوێنـــن. جگـــە لـــەوەش کـــە ڕێگـــەی بـــە پارتـــی کرێکارانـــی کوردســـتان (پەکەکـــە)، ئـــەو حزبـــە کـــە داوای جیابوونـــەوە لـــە تورکیـــا دەکات، ڕێگـــەی پێـــداوە لـــە ناوچـــەی (بیقـــاع)ی

لوبنانیـدا دەسـت بـەکار بێـت.

ئەمـە سـەبارەت بـە رابـردوو، کەچـی سـەبارەت بـە ئێستاوە ئـەو هەرەسـهێنان و هەڵوەشـانەوەی یەکێتـی شـورەوەیی و دواتریـش جەنگـی کەنـداو بوونـە هـۆکاری دووبـارە دابەشـکردنەوەی ناوچەکـە و لـە غیابـی (ئامـادە نەبوونـی) تـەواوی عەرەبەکانـدا، لـە کاتێکـی دوو هێـزی گەشەسـەندو بـە نیـاز و مەبەسـتی دامەزراندنـی دوو ئیمپراتۆرییەتـەوە، یەکـی (فارسـی) لـە پێگەیەکـی ئیسـلامییەوە لـە ژێـر ئـاڵای ئیسـلامدا و یەکێکـی (عوسـمانلی) لـە پێگەیەکـی زانسـتییانەوە (عیلمانـی) کـە یارمەتـی و پشـتگیریی ئەوروپـا بەدەسـت بێنـێ. لـە هەڵپـەی بـێ وچـان دان!

لـەم چوارچێوەیـە جیۆپۆلەتیکیـەدا (کێشـە)ی کـورد و (بـەرەو پێـش چوونـی) گرنگییەکـی ئێجـگار کاریگـەری لـە پرۆسـەی داڕشـتنەوەی نەخشـەی تـازەی ناوچەکـەدا پەیـدا کـردووە. چونکـە بـە هیـچ جۆرێـك ناکـرێ بەبـێ لـە بەرچاوگرتنـی داخوازییەکانـی نزیکـەی (٣٠) سـی ملیـۆن کـورد کـە سـەدان سـاڵە لـە پێناویانـدا خەبـات دەکـەن، ئـەم کـردراە ئەنجـام بدرێـت.

لـەم قۆناخـەدا سـانا نییـە پێشـبینی رووداوەکان بکرێـت، وەلـێ رەچاوکردنـی ئـەم سـیناریۆیانەی لای خـوارەوە کارێکـی شـیاوە:

١- سـیناریۆی کەمتریـن شـت: لـە بارودۆخـی ئێسـتادا کەمتریـن شـت کـە بـۆ کـورد بلوێـت بەدەسـتی بێنـن (حوکمـی زاتی)یـە لـە عێراقـدا. (لەواشـنتۆن و لەنـدەن و نیویۆرکـدا دەنگوباسـی دەوڵەتێکـی کـوردی لـە ئارادایـە).

٢- لـە تورکیـاش وەزعەکـە لـە شـەڕی کەنـداوەوە زۆر بـە خێرایـی لـە گۆڕانکاریـی دایـە و هەسـتی نەتەوایەتـی لـەلای ١٥ ملیـۆن کـورد کـە سـێ ملیۆنـان بـە تەنیـا لـە شـاری ئەسـتەنبۆڵ نیشـتەجێن. زۆر بـە گەرمیـی سـەری هەڵـداوە، هەروەسـا جموجـۆڵ و هێرشـەکانی پارتـی کرێکارانـی کوردسـتان لـە هەڵچوونداید. تورکیـاش ئێسـتا لـە باریکـی ئێجـگار تەلەزگەدایـە. چونکـە ناتوانـرێ هەمیشـە

چاوپۆشـیی بـەردەوام لـە ئـەو زنجیـرە تۆقێنەرەیـە بکرێـت کـە (سـتەمکاریی دەبێتـە هـۆی تیـرۆر.. تیرۆریـش دەبێتـە هـۆی سـتەمی زێدەتـرەوە!) کـە ئـەم وێنـە لێبرالّـی و دیموکراتییـەی لـێ بشـێوێنێ کـە گەرەکییەتـی لەبـارەی خۆیـەوە پێشکەشـی ئەوروپـای بـکات. بـۆ ئـەوەی ئەورپـاش ئـەو رۆلّـەی پـێ ببەخشـێ کـە بـە تەمایەتـی. لەلایەکـی تریشـەوە زاتـی ئـەوە نـاکات (ئۆتۆنۆمـی) بـدات لـە ترسـی ئـەوەی نـەوەکا بـە (جودابوونـەوە) بگۆڕدرێـت. ئـەم ترسـەیش بەسـەر ژیانـی رامیاریـیەوە رەنـگ دەداتـەوە. بـۆ نموونـە (سـەرۆك تۆرگـۆت ئـۆزال) دانـی بـەوەدا نـاوە کـە دایکـی کـوردە، چەنـدان حـزب حوکمـی زاتیـان قەبوولّـە و بگـرە بـە گوێـرەی زانیاریـی باوەڕپێکـراوەوە ژمارەیـەك سـیناریۆ و نموونـەی دیکەیـش بـە تایبەتـی (نموونـەی ئیسـپانیا) لەمبارەیـەوە دیراسـەت دەکـەن.

پەراوێز:

١- دریـە عەونـی رۆژنامەنووسـێکی میسرییـە لـە پاریـس دەژیـت و بەرەگـەز کـوردە.

٢- رۆژنامەی (خەبات)ی ژمارە (٦٤٣)ی رۆژی ١٩٩٢/١٠/٢.

٣- ئـەو بیرۆکەیـە ئێسـتێ لـە ئـارادا نەمـاوە، هەمـووان دووپاتـی یەکپارچەیـی عێـراق دەکەنـەوە . (م.ئاسـنگەر).

٤- جەنگـی نێـوان گەلـی عـەرەب و کـورد نەبـوون. جەنگـی گەلـی کـورد و رژێمەکانـی عێراقـی بـوون (م.ئاسـنگەر)

تێبینـی مێـژووی نووسـینی بابەتەکـە بکـەن، ئەڵبەتـە ئێسـتا ئـەو دەنگۆیـە لەنێوانـدا نەمـاوە! (م.ئاسـنگەر).

لە سیڤەر و لۆزانەوە بۆ پاریس

میخائیل لازاریف
(مەجید ئاسنگەر) کردوویە بە کوردی

ئەرەستۆی فەیلەسووفی بەنێوبانگی ئەغریقیی هەر جارە دەیگوت: «ئادەمیزاد گیانەورێکی سیاسییە» بۆیەکا ئێمە لێرەدا کۆبووینەتەوە تا لە کێشەیەکی سیاسی رووتەوە بدوێین و ئەم کارەیش کردارێکی سیاسییە. کێشەی کورد لە شەستەکان و حەفتاکانـدا بەردەوام لە گەشەسەندنا بووە.

کاتێك پەیمانی سیڤەر بەسترا (کە بڕیاریدا بە نەمانی ئیمپراتۆرییەتی عوسمانلی)یەوە، مەسەلەی سەربەخۆیی کوردستان هێزایە سەر مێزی باس و لێکۆڵینەوە، بەڵام ئەم پرۆژەیە سەری نەگرت و شکستی هێنا، جا ئەگەر ئێمە هەموو ئەوانە بێنینەوە بەرچاو ئەوا دەشێ بگوترێت سیڤەر هیوابەخش و لۆزان تێکشکان بوو. پاریسیش گەڕانەوەی هیوایە! کارێکی گرانیش نییە

بووتـرێ ئـەم هەرسـێك رووداوانـە زۆر لـە نزیکـەوە بـە فەرەنسـاوە پەیوەسـتن. بێگومـان بەرێکـەوت نییـە کـە ئیمـرۆ باسـی کـوردان لـە خـودی فەرەنسـادا دەکرێـت. چونکـە فەرەنسـا بـۆ ئێمەمانـان لـە مـاوەی ئـەم دوو سـەدەیەی دواییـەدا هەمیشـە چراوگـی ئازادیـی و هیـوا بـووە. تەنانـەت لـە یەکێتـی شووڕەویشـدا ئیمسـال یـادی دوو سـەد سـاڵەی شۆڕشـی فەرەنسـیی تێفکرینێکـی وای دروسـتکرد کـە ئـەم دروشـم و سـەرەتایانە (مبـادیء) تـا ئێسـتەیش بـە تەواوەتـی لـە سەرتاسـەری جیهانـدا نەهاتوونەتـە دی. بۆیـەکا پیادەکردنـی ئـەم دروشـم و سـەرەتایانە گەلانـی رۆژهـەڵات بەگشـتیی و گەلانـی رۆژهەڵاتـی ناوەڕاسـت بـە تایبـەت دەگرێتـەوە.

ئێمـە لەکاتێکـدا باسـی (سەربەسـتیی) دەکەیـن کـە گەلـی کـورد هیـچ جـۆرە سەربەسـتییەکی نییـە. ئێمـە لەبـارەی (یەکسـانی)یەوە دەدوێیـن کەچـی کـوردەکان بـە بـەراورد لەگـەڵ دانیشـتوانەکانی تـردا کـە لـە تەکیانـا دەژییـەن هیـچ مافێکیـان نییـە. ئێمـە باسـی (برایەتـی) دەکەیـن و کـوردەکان لێـوەی بێبەشـن. ئومێـد دەکەیـن هـەروەك وەفدەکەمـان (وەفـدی یەکێتـی شـورەوی) ئومێـدی زۆرە کـە تەگـەرەی کـورد لـەم نزیکانـەدا بخرێتـە بـەردەم کۆمەڵـەی نەتـەوە یەکگرتووەکانـەوە لـە دانیشـتنێکی گشـتیدا.

شۆڕشـەکەمان سـاڵی ١٩١٧ چمکێکـی لـە رێبـازی شۆڕشـی فەرەنسـی پێـوە بـوو، لەمەیشـی تێدەپەڕێنیـن و دەڵێیـن ئێمـە بڕواییـمان بـە بوونـی یەکسـانییەکی تـەواو لەنێـوان گەلانـدا هەیـە، هەروەهـا برایەتیـش. چ لـە ئاسـتی پەیوەندییەکانـی بەینـی تاکەکەسـاندا یاخـۆ لەنێـوان گەلانـەوە بێـت. ئێمـە لـە ووڵاتـی خۆمانـدا هەسـت دەکەیـن هاوسـۆزییەکی فـرەوان لەتـەك گەلـی کـورد و چارەنووسـەکەیدا هەیـە، هەروەکـو لـە نزیکەوەیـەش ئـاگاداری ئـەو گیروگرفتانەیـن کـە دووچـاری دێـن و هەمیشـە لـە کۆشـش دایـن بـۆ ئـەوەی چەنـدی بۆمـان بلوێـت و لـە سـنووری توانامانـدا هاوکارییـان بکەیـن بـۆ مسـۆگەرکردنی دان نـان بـە مافـە

نیشـتمانییەکانیاندا.

ئیمـڕۆ گیروگرفتـە تایبەتییەکانـی خۆمانتـان بـۆ بـاس ناکـەم، چونکـە ئێمەیـش لـە ولّاتـی خۆمانـدا هەنـدێ گیروگرفتـمان هەنـە دەربـارەی پێوەندییەکانـی نێـوان گەلانـەوە. بـەلّام لـە رەگەزەکانـی بیروسـتراتیژیکا لـە جەخـت کـردن لەسـەر مافـی چـارەی خۆنووسـینی گـەلان و دیاریکردنـی دواڕۆژی خۆیانـدا بەرجەسـتە دەبێـت. دەشـمەوێ بڵێـم کـە تازەتریـن موشـکیلەیەك کـە ئیمـڕۆ لـە چوارچێـوەی ئـەم کۆنگرەیـەدا خۆیـمان بەرچـاو دەخـات مەسـەلەی چـارەی خۆنووسـین و سـەربەخۆیی گەلـی کـوردە، ئەمەیـش لـە رووی سیاسـییەوە کێشـەیەکی ئیجـگار گرنگـە. لـە کۆتایـی وتەکەمـدا دەڵێـم کێشـەی کـورد (پێویسـتە) گەشـەکردنێکی پێبەپـێ بەخـۆوە ببینـێ. پێویسـتە کۆڵەکـە و پایـەی بەهێـز و پتـەوی بـۆ دابکوترێـن. چونکـو سـەروەریی سیاسـی هـەر (ئومەتێـك)ی سـەردەم بەرزتریـن ئاسـتەکانی رزگاری نیشـان دەدات، لـە پێـش هەمـوو شـتێکدا دەبێـت دان بـە مافـە جەوهەرییەکانـی خـودی مرۆڤـدا بنرێـت. مافـە رۆشـنبیرییەکان، مافـە ئابووریـیەکان (مافـی گەشـە و پەرەسـەندنی ئابـووری) و مافـی حوکمـی زاتـی (خودموختـاری) سیاسـی. هەروەکـو لـە هەمـان کاتیشـدا پێویسـتە خۆمـان لـە بـەرەو پێشـەوە راکـردن بپارێزیـن چونکـە ئـەوە بـۆی هەیـە کارەسـاتێکی ئەوتـۆی لـێ بکەیتـەوە کـە بەهیـچ جـۆرێ ئاکامەکـەی پەسـەند نەبێـت!

پەراوێز و ژێدەر:

١- میخائیـل لازاریـف پرۆفیسـۆر و بەڕێوەبـەری بەشـی کـوردی ئەنیسـتیتۆی رۆژهەڵاتناسـییە لـە مۆسـکۆ.

٢- سەرچاوە گۆڤاری (دراسات کردیە) ژمارە ٤ (٨) ساڵی ٩ پاریس.

با کوردان لەبیر نەکەین

باتریك بۆدوان
(مەجید ئاسەنگەر) کردوویەتی بە کوردی

ساڵی ١٩٧٤ کاتێ وەك تێکۆشەرێکی فیدراسیۆنی نێودەوڵەتیی مافی مرۆڤ (F.I.D.H) بە سەردان چووبوومە کوردستانی عێراق، گرنگیی مەسەلەی کوردییم بۆ دیارکەوت. لەو ماوەیەدا هێزەکانی کورد بە سەرکردایەتیی ژەنەراڵ مستەفا بارزانی دژی رژێمی عێراق لە خەباتێکی سەخت و دژوار دابوون. لەو سەروەختەدا تێگەیشتم کە هەستی نەتەوەیی و گیانی نیشتمانپەروەریی کوردان و بوێریی و ئازایەتیی ئەم گەلە چەندێ زیندووە، وەلێ لە بەرامبەریدا بە داخ و پەژارەیەکی زۆرەوە ئەوەیشم بۆ روون بووە کە چەند گۆشەگیر و دابڕاوە و کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی چەندێ ئەم خەڵکانەی پشتگوێ خستوونە و چۆن هیچ بایەخێکی پێنەداون! سا لەو کاتەوە بەبێ پسانەوە کارەسات

و کوشت و کوشتار دەرهەق بە کوردان لە ئێران و عێراق و تورکیا و لە هەر کوێیەکان هەبن ئەنجام دەدرێت. ئێمەیش ڕێکخراوە نێودەوڵەتییەکان، بەراستیی هەستێکی کوشندەی هیوابڕاویی و نائومێدیی دامانەگرێت لە بەرامبەر ئەنجامە کەم بایەخەکانی خەباتێکی وەک ئەمە بەم قەبارە مەزنەدا. بەڵام هەروەک ئێوەش دەیزانن هەر دۆزێ لە ئارادابێت، یان چارەسەرێیکی بۆ دەدۆزرێتەوە، یان نە. هەر لەبەر ئەمەیشە کە زۆران لایەنی بەرپرسیار ساردیی و کەمتەرخەمیی دەنوێنن، بە بیانووی ئەوەی کە مادامەکی مەسەلەکە بێگومان چارەسەرێك بۆ خۆی دەدۆزێتەوە کەواتە پێویست بە خەبات و هەوڵدان بۆی ناکات. بەڵام بە بڕوای من ڕێکخراوە نێودەوڵەتییەکانی مافی مرۆڤ بۆیان هەیە بەوە شانازی بکەن کە ئەمان هەرگیز ناکەونە نێو ئەم داوەوە و بگرە هەمیشە بۆ ئەوە لە کۆششدان کە بە کردەوە دەستی یارمەتیی بۆ ئەوانە درێژ بکەن کە ئێجگار پێویستییان بە دەسگیرۆیی هەیە، ئەوانەی کە بوونەتە قۆچی قوربانیی پێشێلکردنی مافی مرۆڤ. ئەمەیش بە تایبەتی گەلی کورد دەگرێتەوە. کارکردن لەم ڕووکارەدا لەیەك کاتدا چوار دەوڵەت تووڕە دەکات، ئەوانیش ئەو دەوڵەتانەن کە کەمایەتییەکی کورد لەسەر خاکیانا دەژیت، عێراق و ئێران و تورکیا و سوریا، هەروەها دەتوانین بڵێین رای گشتی ڕۆژئاوایش سەخڵەت دەکات ئەو ڕاگشتییەی بەبێدەنگیی و خۆ لە گێلی دان رازییە و حەز ناکات هیچ کەس ئارامییەکەی لێ بشڵەژێنێ.

کەوابوو ئێمە ئیمڕۆکە شادمانین بە بەستنی ئەم کۆنگرەیەی کە کەسایەتییەکی زۆری پێکەوە کۆکردوونەتەوە. هەروەها دەمەوێ ئەوەیش بڵێم کە سەرەڕای ئەو خەباتە ڕەوایەی کوردەکان (ئەم کەمایەتییە زۆر لێکراوە) بەرپایان کردووە، مرۆڤ ناتوانێ دڵخۆش و شەیدای وابەستەیی کوردان نەبێت بە سەرەتاکانی دیموکراسییەتەوە. بۆ بەڵگەی ئەمەیش لە کەسایەتیی دکتۆر عەبدولڕەحمان قاسملو باشترمان چنگ ناکەوێت کە هەر چەند تێکۆشەرێکی

شۆڕشگێڕ بوو، لە هەمانکاتیشدا مرۆڤێکی هێمن و میانڕۆ (معتدل) بوو، کە زۆر سەرکەوتووانە شیا لە ناوچەیەکدا کە بە نەبوونی دیموکراسییەت بەنێوبانگە دوورگەیەك یاخود تاقیگەیەکی دیموکراسی بنیات بنێت. ئومێد دەکەین هەمان ڕێباز، تەنانەت دوای شەهید بوونی قاسملوویش، هەر بەردەوام بێت، تاوەکو کوردەکان لەم ناوچە پڕ لە تەقینەوەیەدا بتوانن داواکارییە ڕەواکانیان جێبەجێ بکەن و چیتر وەکو ئێستا لە ژێر پەردەی پشت تێکردن و لە بیرچوونەوەدا نەمێننەوە! وتەکانیشم بەمە کۆتایی پێدێنم و دەڵێم: کورد با لەوە دڵنیابن کە یارمەتیی و پشتگیری ڕێکخراوەکانی مافی مرۆڤ بۆ خەباتیان و لە پێناو دان نان بە مافە ڕەواکانیانا (کە بە داخێکی زۆرەوە بەدیهێنانیان ئێجگار سەخت و دژوارە) هەرگیز وەستانی بۆ نابێت. دەبا دڵی خۆمان خۆشکەین کە ڕۆژی ئەوە هاتووە گەلی کورد دان بە مافەکانی بنرێت، چونکە شایانی ئەوەیە.

پەراوێز:

• باتریك بۆدان پارێزەرێکی فەرەنسیە و ڕازگری گشتی فیدراسیۆنی مافی مرۆڤی نێودەوڵەتییە.

١- ئەم وتارە لەو کۆنگرەیەدا پێشکەش کرا کە (ئەنیستیتۆی کورد لە پاریس) ڕۆژانی ١٤ و ١٥ی تشرینی یەکەم (ئۆکتۆبەر)ی ساڵی ١٩٨٩ لە ژێر سەرناوی (کورد مافی مرۆڤ و پێناسەی نەتەوایەتی)دا بە چاودێری و ئامادەبوونی مەدام (خاتوو) میتران و بە هاوکاریی دامەزراوی فرانس-لیبەرتێ و لە (مەڵبەندی کۆنگرە نێودەوڵەتییەکان)دا سازی کرد و (٢٤٠ کەسایەتی زۆر گرنگ و ٨٥ ڕۆژنامەنووس لە ٣٢ وڵاتانەوە) بەشداریاین تیادا کرد.

٢- کورد لەم سێ وڵاتانەدا (کەمایەتیی) نییە، بگرە گەلێکی خاوەن نیشتمان و خاکی خۆیەتی و لێی داگیر و دابەش کراوە.)م.ئاسەنگەر(

سەرچاوە: دراسات کردیە نۆیەم ١٩٩٣. ژمارە ٤ (٨) لاپەڕە ٨٠-٨١.

پاراستنی بوونی کوردەکان

لۆرد ئەیڤیری
(مەجید ئاسەنگەر کردوویە بە کوردی)

پێناسەی رەوشنبیری و مافی مرۆڤ دوو بابەتی ئەم کۆنگرەیەن. بەڵام ئەوەی پێناسە رەوشەنبیریەکەی هەرگەلێك دیار دەکات بارودۆخی رامیاریە و گشت مافەکانی دیکەی مرۆڤ بوونی مافی چارەی خۆنووسین زۆر بە پێویست دەزانێت. چونکە بەبێ مافی بڕیاردانی چارەنووس، گەل بە تەنها لە ئازادیی رەوشنبیری بێبەش ناکرێت. بگرە هەموو مافەکانی کە نەتەوە یەکگرتووەکان سەبارەت بەمافە شارستانیی و رامیاریەکانی بۆی دەستەبەر کردوون پێشێل دەکرێن. وولاتانی بەلتیك (مەبەست لە لیتوانیا و ئەستۆنیا و لاتڤیایە- وەرگێڕ) کە یەکێتی شۆڕەوی دەستی بەسەرداگرتن نموونەیەکی ئەم راستییەن. هەروەها بیابانی رۆژئاوا و بابوازیای رۆژئاوا بێ کەموزیاد

وەکـو (ئەریتریـا) کـە پێشـتر ناوچەیەکـی دەسبەسـەردا‌گیراو (مسـتعمرە سـابقا) بـوو، نەتەوەیەکگرتـووەکان تەسـلیمی ئیمپریالیسـتە تازەکانـی (ئەدیـس ئەبابایـان کـرد، یاخـود وەك (تیبـەت) کـە کۆمـاری گەلـی چینـی ٣٠ سـاڵێکە دەسـتی بەسـەردا‌گرتووە، یـان وەکـو (تەیمـووری رۆژهـەڵات) کـە تاکـو ئێسـتەیش لـە ژێـر بـاری داگیرکردنـی دەیـان هـەزار سـەربازی جاکارتـا (ئەندەنووسـیا)دا دەناڵێنـێ و، ئـەو (فەلەسـتین)ەی داوای سـەربەخۆیی خـۆی دەکات و زەبروزەنگـی ئیسرائیـل نەیتوانیـوە بیخنکێنـێ و دەنگـی کـپ کات دوو نموونـەن بـۆ پێشـێل کردنـی ئـەو رێنموونیانـەی کـە خۆیـی دەریکـردوون سـەبارەت بـە رزگارکردنـی موسـتەعمەرەکانەوە، هـەر ئەمەیشـە کـە نارەوایانەتـر لـە (کوردسـتان)دا ئەنجامـی دەدات.

سـەرەك (ودرۆ وێلسـن) حەفتـا سـاڵ پێـش ئێسـتا مەبەسـتەکانی خۆیـی سـەبارەت بـە (مافـی چـارەی خۆنووسـین، لـە چـوارەدە خاڵـە بەنێوبانگەکانـدا خسـتەڕوو. خاڵـی دوانزدەمینیـان ئاماژە بـەو نەتەوانـە (امـم) دەکات کـە لـە بـن دەسـەڵاتی عوسـمانییەکاندا بـوون، بـە شـێوەیەکی دیاریکـراو وایـش چـاوەڕوان دەکـرا دەوڵەتێکـی سـەربەخۆ بـە پێـی رێکەوتنامـەی (سـیڤەر) بـۆ کـوردەکان دابمەزرێنرێـت.

ئـەو دەوڵەتـە رۆژئاواییانـەی ئـەم پلانەیـان داڕشـتبوو بایەخیـان زێـتر بـە لەبەریـەك هەڵوەشـاندنەوەی دەوڵەتـی عوسـمانلی دابـوو تـا گوێدانـی مافـی چـارەی خۆنووسـین بـۆ کـوردان و ئەرمەنـەکان. بـەڵام ئـەو راسـتییە هـەر دەمێنێتـەوە کـە ئـەم دەوڵەتانـە چەنـد بەڵێنێکیـان داوە و پاشـگەزیش بوونەتـەوە و (بـە ئەنجامیـان نەگەیانـدوون) کـە ئەمەیـش بەرپرسـارییەکی ئەخلاقـی زۆر گـەورە دەخاتـە ئەسـتۆی کاربەدەسـتانی ئیمـڕۆی (وڵاتـە یەکگرتووەکانـی ئەمەریـکا، فەرەنسـا و بەریتانیـا)وە. ئەمانـە ئەگـەر بەشـداری دوو جەنگـی جیهانییـان کردبێـت بـە بیانـووی چەسـپاندنی سـەروەریی یاسـا و پاراسـتنی

مافەکانی مرۆڤەوە، بە تایبەتیش مافی چارەی خۆنووسین، نەك هەر ئەمە و بەس، بگرە (وادە و پەیمانی ئیجگار ورد و ئاشکرایان بە کوردەکان داوە، ئەمان ئیمڕۆ دەتوانن (و لە راستیدا دەشی کەن) بگەڕێنەوە بۆ دەقە سەپێنەرەکانی نەتەوەیەکگرتووەکانەوە، ئەوانەی وابەستەن تەنها بە (موستەعمەرە) کۆنەکانی هێزە ئەوروپاییەکانەوە. بەڵام ئاخۆ رەوایە مافی چارەی خۆنووسینی گەلان بە تەنیا ئەم موستەعمەرانە بگرێتەوە!؟

زۆر پێویستە دەقەکانی بڕیارەکانی ژمارەی (١٥١٤ و ١٥٤١)ی دەستەی گشتی ساڵی ١٩٦٠ وەریگرتوون، ئەوانەی بنچینەکانی چارەی خۆنووسین دەستنیشانی دەکەن فراوانتر بکرێن، چونکە بێگومان بێبەشکردنی گەلێکی خاوەن بنەماکانی زمان و رەوشەنبیری و نەژادی و ئایینی تایبەت بە خۆیەوە لەم مافەی، تەنیا لەبەر ئەوەی کە هەرگیز خۆی لەیەکەیەکی سیاسیانەی سەربەخۆدا نەبینیتەوە کارێکی زۆر ناڕەوایە سەبارەت بە کوردانەوە، ئەمارەتە (میرنشینە) کوردییەکان لە سەدەی چواردەمینەوە هەتا سەدەی نۆزدەهەم هەموو ئەم بنەمایانەیان بووە ئەگەرچی نەشبوون بە دەوڵەتێکی نەتەوەیی ئەمیش بەهۆی پەیوەندییە دەربەگایەتییەکانیانەوە لەگەڵ عوسمانلییەکاندا، ئەمیش پەیوەندییەکە نە باشتر و نە خەراپتریش بووە لە ئیمپریالیزمی ئەوروپایی، یان پەیوەندیی (چۆ یۆن CHO-YON) لە بەینی مەغۆل و قیبتییەکاندا، سەرجەم ئەم پەیوەندییانە لەسەر بناخەی باڵادەستیی رامیاری گەلێکەوە بەسەر گەلێکی تردا دامەزرێنراوە، ئەمەیش گشتی وەك یەك لەم سەردەمی یەکسانییەدا وەلانراوە. گەلی کوردیش ناتوانێت لەمە زێتر چاوەڕوان بێت لەبەر هێواشی میکانیزمەی ریفۆرمە نێودەوڵەتییەکانەوە. لە تێکڕای خاوەرمیانەدا (رۆژهەڵاتی ناوەڕاست) گەلی کورد لە کارەساتدا دەژیت.

حکوومەتی عێراق بەرنامەیەکی سەرتاپاگیری بۆ راگواستنی بە زۆرە ملێ

جێبەجێکـردووە، چونکـە رژێـم دەیـان هـەزار کـوردی لەشـار و دێهاتەکانـەوە هەڵکەنانـدوون و ناچـاری کـردوون لـە دووریـی سـەدان کیلۆمەتـردا نیشـتەجێ بـن، هەندێـك جـاران بـەو بیانـووەوە کـە گوایـە هەڵکەنادنیـان لـە شـوێنە مێژوییەکانیانـەوە بـە مەبەسـتی ئـەوەوە بـووە کـە لـە هێلەکانـی هێـرش و پەلامـاری ئێرانییەکانـەوە دووربخاتـەوە. ئـەم سیاسـەتەی بـە نیـازی پەرتکردنـی ئوممـەی کـوردەوە بـووە. ئـەوەی (لیۆکوریـر) بـە (جینۆسـاید) نێـوی دەبـرد. تەنیـا بەشـێکە لـە بەرنامەیەکـی سـەرتاپاگیر بـۆ قڕکـردن و لەنێوبردنـی کـوردەکان. شـاڵاوە کیمیاوییـە بەدناوەکـەی بـۆ سـەر هەڵەبجـە ئـەوەی حکوومەتـی عێـراق زۆر بەبـێ شـەرم و بـێ ئابڕووانـە هەوڵـی بەدرۆخسـتنەوەی داوە تاوانـە هـەرە بێزەوەرەکەیـە لەتۆمـاری ئـەو بەدڕەوشـتییە هـەرە دزێوانـەی رژێمـی سـەدام حوسـێن ئەنجامـی داون!.

لـە ئێرانیشـدا کـوردەکان لـە مـاوەی جەنگـی ئێـران و عێراقـدا زۆر زیانـی ترسـناکیان لێکەوتـووە. چونکـە چەکـداری شـاری وەکـو سـەنەندەج (سـنە) بـەر بۆمبارانـی خەسـت و دژوار کەوتـن و، وا پێدەچـێ لـەو دواییـەدا لـە پـاش کۆچـی دوایـی ئایەتوڵـلا خومەینییـەوە، رێککەوتنێـك لـە نێـوان سـەرکردە کـوردەکان و حکومەتـی تارانـدا هەبووبـێ! بـەڵام تیرۆرکردنـی رازگـری گشـتیی حزبـی دیموکراتـی کوردسـتانی ئێـران لـە ڤیەننـا لـە لایـەن بەکرێگیراوانـی ئیسـتخباراتی ئێرانییـەوە ئـەوەی چەسـپاند کـە سیاسـەتی سـەرکوتکردنی کـوردەکان هـەر بەردەوامـە.

لـە تورکیـاش، هـەروەك لـە عێراقـدا کاربەدەسـتان دەیانـەوێ پێناسـەی کوردیـی هـەر بەجـارێ بسـڕنەوە. ئەوانـەی لـە شـوێنە دێرینەکانـی خۆیانـەوە- وەکـو ناوچەکانـی قەهرەمـان مـەراس و دەوروبـەرەکان- راگوێـزراون ژمارەیـان دەگاتـە سـەدان هـەزار کـەس. سـوپایش بـە بیانـووی گـەڕان بـەدوای یاخـی بووانـدا دانشـتووانی گونـدەکان ناچـار دەکـەن ماڵەکانیـان چۆلکـەن و تیرلێدانیـان دەکـەن

و سەختترین شێوەی سووکایەتییان پێ دەکەن و گەنجەکانیان لە ئۆردوگا سەربازییەکاندا دەئاخنن و زیندانیان دەکەن و ئازار و ئەشکەنجەیان دەدەن.

تورکیا داوایکردووە بچێتە نێو بازاڕی ئەورووپایی هاوبەشەوە، بەڵام بە هیچ کلۆجێك بۆمان نییە وڵاتێگ وەرگرین کە بەم دڕندایەتییەوە سووکایەتی و کاری نابەجێ دەرحەق بە کەمایەتییەکی بێ چەك و بێکەس کە هیچ تاوانێکی نییە تەنیا ئەمە نەبێ کە (جوداوازە) دەکات و دەیچەوسێنێتەوە. لە کۆتایی هەفتەی رابردوودا، لە بەریتانیادا پەنابەرێکی کورد خۆی سووتاند هەر هێندە تا نەدرێتەوە جەللادە تورکەکانەوە. یەکێکی دیکەش لە نەخۆشخانەدا کەوتووە و حاڵەتیشی زۆر لە مەترسی دایە.

جالەبەر ئەوەی لەو دوو رۆژەی داهاتوودا باس لە مافەکانی مرۆڤ و پێناسەی نەتەوەیی کوردان دەکەین، زۆر بە گەرمی ئومێد دەکەم کە هەموومان تێکڕا دان بەوە دابنێین کە (کورد) وەکو (گەل)یەك ئێستا لەبەردەم مەترسی (نەمان)دایە و، شتەکەیش تەنها چەند حاڵەتێکی تاکو تەراو لێکدی دابڕاو نییە تاکو پێویست بە بەڵگەنامە و لێکۆڵینەوەی ورد بکات هەتا ببێتە (بابەت)یەك بۆ ئەوە بشێت بخرێتە بەردەم لێژنەی فەرعی مافی مرۆڤی سەر بەنەتەوەیەکگرتوەکانەوە لە (ژەنێڤ-جنیف) بەڵکو ئەمە خۆی لە خۆیدا پیلانێکی ئێجگار مەترسیدار و ترسناکە لە نێوانی سەرکردەکانی چەند وڵاتێکدا بە مەبەستی قڕکردن و لەنێوبردنی (گەلێك) ەوە تەنیا لەبەر ئەوەی کە ئەم گەلە چاوی لە (سەربەخۆیی)یە، ئەو سەربەخۆییەی رۆژانێك پێشکەشمان کرد و دوایی لێمان سەندەوە!

پەراوێز و سەرچاوە:

لۆرد ئەیڤیری: سەرۆکی لێژنەی پەرلەمانی مافی مرۆڤە لە بەریتانیا.

١- مەبەست لەو کۆنگرە نێودەوڵەتییە کە لە ژێر دروشمی (کورد و

مافەکانی مرۆڤ و پێناسەی نەتەوایەتی)دا لە لایەن ئەنستیتۆی کورد لە پاریس و بە هاوکاریی دامەزراوەی (فەرەنسا- ئازادییەکان) لە ١٤ و ١٥ی ئۆکتۆبەری ١٩٨٩ لە مەڵبەندی کۆنگرە نێونەتەوەییەکاندا لە پاریس سازدرا.

سەرچاوە: گۆڤاری (دراسات کردیە) ژمارە ٤ (٨) ساڵی ١٩٩٣ لاپەڕە (٩-١١) بە زمانی عەرەبی.

بڕیاری کۆتایی
کۆنگرە نێودەوڵەتییەکەی پاریس

(مەجید ئاسنگەر کردوویە بە کوردی)

ئـەو کۆنگـرە نێودەوڵەتییـەی رۆژانـی ١٤ و ١٥ی ئۆکتۆبـەری ١٩٨٩ لـە ژێـر سـەرناوی (کـوردەکان- مافـی مـرۆڤ و پێناسـەی رۆشـنبیری) دا بەدەستپێشـخەری دامـەزراوەی (فرانـس- لیبەرتـی) (فەرەنسـا سەربەسـتییەکان) و ئەنیسـتیتۆی کـورد لـە پاریـس بەسـترا. لـە کۆتایـی کارەکانیـدا ئـەم بڕیارانـەی دا:

• لەبـەر ئـەوەی کـوردەکان ئـەو گەلـەن کـە لـە نێـوان چەندیـن دەوڵەتانـدا دابەشـکراوە و بەهـۆی ئـەوەی کـە هەرگیـز دەسـتبەردار پێناسـەی رەوشـنبیریی خـۆی نابێـت و رژدە لەسـەر داکۆکـی کـردن لـە مافـە سیاسـی و دیموکراسـییە رەواکانییـەوە لەنێـو هەمـوو ئـەو دەوڵەتانـەدا دووچـاری تراژیدیایەکـی جەرگبـڕ هاتـووە، کۆنگـرە ئاشـکرای دەکات کـە:

- ئومێدەوارە درێژە بە کردەوەکانی خۆی بدات بە دامەزراندنی لێژنەیەکی بەردەوام لە نێو ئەو دەوڵەتانەی کوردیان تێدا دەژیت تا پاراستنی مافەکانی مرۆڤی پێ بسپێردرێت، ئەم لێژنەیەش روو لە هەموو پەرلەمانتارانی گشت وڵات دیموکراتییەکان دەنێت و ئامۆژگاریی دامەزراوەی (فرانس-لیبەرتی)ش دەکات بەم رووکارەدا ئیش بکات.

-ئومێدەوارە نوێنەرانی کورد بانگهێشت بکرێن تا بتوانن روو بکەنە پەرلەمانی ئەوروپی و ئەنجوومەنی ئەوروپا و دەزگا دەوڵەتییە هەمە جۆرەکانەوە و بشیاندوێنن!

- ئومێدەوارە یاسای نیشتمانی دەربچوێنرێت بۆ قەدەغەکردنی بەرهەمهێنانی چەکی کیمیایی، هەروەکو بە ئومێدیشە حکومەتان پشتگیری لە بەستنی رێککەوتنێکی نێودەوڵەتیی بکەن بە مەبەستی سەپاندنی سزای ئابووریی و دیپلۆماسیی بەسەر هەر دەوڵەتێکدا زاتی ئەوە بکات چەکی کیمیاویی و بایۆلۆژی بەکار بێنێ و سەرجەم قانوون و عورفە نێودەوڵەتییە باوەکانی ئەم مەیدانە پێشێل بکات.

• رادەسپێرێت رێکخراوێك دامەزرێنرێ نوێنەرایەتی هەموو بەش و لایەنەکانی گەلی کورد بکات بۆ ئەوەی بتوانێ وەکو چاودێر لەنێو کۆمەڵەی گشتیی رێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان و گشت دامەزراوە نێودەوڵەتییە جۆراوجۆرەکانی تردا وەربگیرێت.

• لەسەر راسپاردەی پرۆفیسۆر زاخاڕۆفەوە داوا لە ئەمینداری گشتیی رێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان دەکات (وەك پارێزەری ئاشتیی جیهانی) کە دانیشتنێکی تایبەت بۆ دەستەی گشتیی ئەنجوومەنی نەتەوەیەکگرتووەکان بۆ لێکۆڵینەوە لە کێشەی کورد ساز بدات.

• سەرنج بۆ ئەو ڕەوشە پڕ لە کارەساتە رادەکێشێ کە پەنابەرە کوردەکان تیایدا دەژین. جەختیش لەسەر ئەوە دەکاتەوە کە دەبێت بە زووترین

کاتیش سەبارەت بە بارودۆخی ئەم پەنابەرانەوە دانوستان لەگەڵ رێپێدراوی بااڵی پەنابەراندا کە سەر بەنەتەوەیەکگرتووەکانە بکرێت، بە مەبەستی پێشکەش کردنی فریاگوزاریی مرۆڤانە بۆیان. دانیشتنێکی تایبەتیش بۆ گتفوگۆکردن لەسەر ئەم کێشەیە لەلایەن موفەوەزییەی باڵای پەناهەندانەوە ساز بدرێت.

پاشکۆی (٢)

(کێشەی کورد لەبەردەم کۆنگرێسی ئەمەریکی دا)

پاش تێپەڕبوونی چەند رۆژێك بەسەر کۆتایی هاتنی کۆنگرەی پاریس و رێك لە ٢٣ی ئۆکتۆبەری ١٩٨٩ دا بارودۆخی گەلی کورد خرایە بەردەم کۆنگرێسی ئەمەریکییەوە بۆ لێکۆڵینەوە وێڕای سەرۆکی لێژنەی مافی مرۆڤی سەر بە کۆنگرێس میستەر تۆم لانتۆس و میستەر چۆن بۆرتەر کە ئەم دانیشتنە تایبەتەی لەسەر شەڕەفی خاتوو دانیل میتران بە چاودێری ئەوانەوە بەسترا (١٠) کەسایەتی دیکەش لەبارەی کارەساتی کوردەکانەوە دوان، لەم پاشکۆیەدا وتەکەی خاتوو دانیل میترانتان بۆ دەگێڕینەوە:

(گەواهییەکەی خاتوو دانیل میتران)

پێزانینی زۆری خۆمتان بۆ گرنگی دانتان بە گەلی کوردەوە پێرادەگەیەنم کە لەو سەردانەی لە مانگی ئایاری ١٩٨٩دا بۆ تورکیام کرد بۆم بەدیار کەوتووە هەروەکو سوپاسیشیان دەکەم بۆ ئەم دەرفەتەی پێتانداوم تا لەبارەی ئەم تاقیکردنەوە کاریگەرەوە لەبەردەم دەستەیەکی زۆر گرنگی وەك کۆنگرێسی ئەمەریکیدا بدوێم.

ئەم سەردانەم بۆ تورکیا لەسەر داخوازیی کوردە دەربەدەرەکانی وڵاتە جۆربەجۆرەکانی جیهانەوە بوو، ئەمیش بە سیفەتی ئەوەی کە سەرۆکی (فرانس-لیبەرتی) م یاخود دەشێ بەناوی دوو دامەزراوە بووبێت، چونکە نیویۆرکیش میواندارێتی بارەگای دامەزراوەیەکی دیکەی وەکو ئەوەی من

سەرۆکیمە دەکات. بۆیە بە پێویستی دەزانم سەرەتا دەزگای (فرانس- لیبەرتی) تان پێ بناسێنم. ئەم دامەزراوەیە بەرجەستە بوونی رەوتێکە هەر لەسەردەمی منداڵیمەوە تا لەنزیکەوە دایك و باوکێکەوە کە هەردووکیان لە بەرگریی میللی فەرەنسییدا بوون دەستم پێکردووە. هەر لە منداڵیشمەوە سرووش لەو باوکەوە وەردەگرم کە بیرۆکە و بۆچوونە میساللییەکانی خۆی بۆ خزمەتی پیشەی فێرکردن تەرخان کردبوون. ئەو بیرۆکانەی بریتی بوون لە رەفزکردنی رەگەزپەرستیی و رێزگرتنی بەرامبەر و نارەزایی دەربڕین دژی داپلۆسین و زۆرداریی، هەروەکو لەوانەیە پیاوێکی دیکەیش کاریگەریی خۆی هەبووبێ، ئەم پیاوەیش کە ئێستێ سەرکۆماری فەرەنسایە هەرگیز لە داکۆکی کردندا لە مافی مرۆڤ کەمتەرخەمیی نەنواندووە.

ئامانجی دەزگەی (فرانس-لیبەرتی) بریتییە لە «بەشداری و کارکردن لە پێناو پەرەپێدان و چەسپاندنی سەربەستییەکانی تاك و کۆمەڵ لەم جیهانەدا» و درێژکردنی دەستی یارمەتیی بۆ هەرکەسێك کە بەمەبەستی بەدیهێنانی ئەم مافانە تێبکۆشێت». ئەم ماددەی یەکەمینەی پێرەوی دەزگایەشمان لە دروشمە سەرەکییەکەماندا رەنگ دەداتەوە کە دەڵێت «مرۆڤی ئازاد ئەوەیە کە یاریدەی یەکێکی دی دەدات تاوەکو ئازاد بێت». بە واتا: ئێمە بۆ بەدیهێنانی دوو ئامانجی سەرەکی تێدەکۆشین، یەکەمینیان شتێکی تازە نییە، بریتیە لە یارمەتیدانی خەڵکانی تر، لە کاتێکدا دووەمینیان پشت بە چالاکی دیار و هەست پێکراوەوە دەبەستێ کە نیازمانە بە هۆیانەوە داپلۆسین و ستەمکاریان پێ ریسوا بکەین لە هەر کوێیەکا بن و جا ئەگەر دژی تاکەکەسان یان دژی گەلان یاخۆ دژی کۆمەڵان پیادە کرابن.

ئەمە خواست و مەبەستمانە، بۆیەکا دامەزراوەی (فەرەنسا- سەربەستییەکان) بە تەنها بە هاوکاریی داموەدەزگاکانی ترەوە، چ بە ناردنی کەلوپەل و پارە وپوول یان بە بەستنی کۆڕ و کۆنگرانەوە بەشداریی کردووە لە:

• ئـەو شـاڵاوەی بەرپـا کرابـوو بـە مەبەسـتی هاریکاریـی کردنـی جووتیـارە لـە زەوی بێبـەش کراوەکانـی بەرازیـل و پشـتگیری کردنـی داخوازییەکانیـان بـۆ مافـی ژیـان و خانـووو دەسـتەبەرکردنی کار بۆیـان.

• ناردنـی شـاند بـۆ گـەڕان بـە دوای راسـتییەکاندا لـە ئەفریقیـا و هەوڵـدان بـۆ لـە نێوبردنـی نەخۆشـی (ئایـدز) و خۆپاراسـتن لێـی و هەروەهـا لـە پێنـاو دابینکردنـی مافـی گشـت لـە چارەسـەریی نۆژداریـدا.

• دامەزراندنـی بەشـی مافـی مـرۆڤ لـە (زنکـۆی بەرازیلیـا) دا و داواکردنـی پاراسـتنی ئازادیـی رادەربڕیـن.

• رێکخسـتنی خولەکانـی خوێنـدن لە(فلیپیـن) و خـواروووی ئەفریقیـادا و سـازدانی بەرنامـە بـۆ پشـتگیریی کردنـی لـە مافـی خوێنـدن بـۆ هەمـووان.

• دامەزراندنـی پەناگـەی خێرخوازیـی و دەزگای بـێ بـاوکان لـە (بەنگلادیـش) دا بەمەبەسـتی سـنووردانان بـۆ پەرەسـەندن و تەشـەنەکردنی دیـاردەی فڕێدانـی منالّانـی بـێ بـاوك و ئەوانـەی کەسـێکیان نییـە بـە خۆیانیـان بگـرن.

• کارکـردن بـۆ پاراسـتنی هیندییەکانـی (ئەکـوادۆر) لەمەترسـیی لەنێوچـوون، ئەمـەش بـە پارێزگاریـی کردنـی سـەلامەتیی ژینگـە و دەوروبەریانـەوە.

• سـازدانی چاوپێکەوتـن و دیـدار لەگـەڵ (داکار) بـە مەبەسـتی دەسـتەبەرکردنی (بەدیلێکـی دیموکراتیـی لـە کۆمـاری ئەفریقـای باشـووردا و داکۆکـی کـردن لـە مافـی هەڵبژاردنێکـی ئازادانـە و مسـۆگەرکردنی بەدیلـە دیموکراتییـەکان.

ئـەم چالاکییانـەم هـەر بـۆ نموونـە هێنانـەوە، بـەڵام مـن راسـت بۆیـە ئامـاژەم پێـدان چونکـە ئەوانـە واتـا و ناوەرۆکـی تێکۆشـانی ئێمـە لـە دامـەزراوەی (فرانـس-لیبەرتـی) دا بەرجەسـتە دەکـەن هـەر لەبـەر ئەمەیـش بـوو کـوردەکان لەسـەرەتاوە پانتاییەکـی فرەوانیـان لـە بایـەخ پێدانـی ئێمـەوە داگیـر کـرد، چونکـە ئەمـان چ وەك تـاك یـان وەکـو کۆمـەڵ، تـاڵاوی کارەسـاتێکی تۆقێنـەر دەچێـژن و گەلەکەیـان دووچـاری مەترسـیی لـە نێوبردنـی بـە کۆمـەڵ و سـڕینەوەی یەکجارەکـی شـوێنەوار

هاتووە. ئەمان لەم ناوچەیەدا کەسایەتییەکی سەربەخۆیان هەیە، زمانەکەیان لە رەچەڵەکی هیند و ئەوروپییە، لەبارەی ئایینەوە هەرچەندە رەگەزی سوننی ئیسلامی باڵادەستە بەڵام دیاردەی فرە ئایینیەکی ئاشکرایان لێ بەدی دەکرێت، لە لایەکی دیکەوە رەوشت و شێوازی ژیان و پەیوەندییەکانیان سەربەستیی بۆ ئافرەت دەستەبەرکردووە و دەیشی پارێزن کە ئەمەیش شتێکی دەگمەنە لەنێو هەرگەلێکدا کە زۆرینەی هەرە زۆری موسڵمان بێت.

دەشێ لەبیرتان مابێت کەساڵی ١٩٢٠ لەسەر پێشنیازی سەرۆکی ئەمەریکی (ودرۆ ویلسن)ەوە پەیمانی سیڤەر جەختی لەسەر مافی کوردان کرد بۆ دامەزراندنی دەوڵەتی نەتەوەیی خۆیانەوە، بەڵام هێندەی نەبرد پەیمانی لۆزان (١٩٢٣) شتێکی بڕیار لەسەردا کە سەدی سەد پێچەوانەی ئەوەبوو، بەم پێیە خاك و گەلی کوردستان لە نێوان چوار دەوڵەتدا (ئێران، عێراق، تورکیا و سوریا) دابەشکران.

هەر لەو ساتەوەیش تاکو ئێستا کوردەکان لەنێو ئەم هەر چوار دەوڵەتانەدا کەوتوونەتە ژێر باری زوڵم و زۆرداریی و داپلۆسین و لە پێناوی ماف و پاراستنی رەسەنایەتی خۆیاندا گیانفیدایانە شەڕی مان و نەمان دەکەن، چونکە ئەو سیاسەتی دژایەتی کردنەی راستەوخۆی کەلتوور و رۆشنبیری و بیرەوەرییەکانیان گەیشتووەتە سنوروێك خەیاڵ بۆی ناچێت! ئەو گەواهییانەش کەلەسەرچاوە گەلی جۆراوجۆر و جیاوازەوە پێمگەیشتوون ئێجگار زۆر نارەحەت و نیگەرانیان کردووم و خەمی ئەو چارەنووسە پڕ لە ئێش و ژانەیان دەرخوارد داوم کە ئەم گەلە، لە هەموو ئەو وڵاتانەدا کە قەڵەمڕەویاندا دەژین، دەیچێژێت!

بەڵام ئیمڕۆ من دەتوانم شایەتمانی خۆمتان پێشکەش بکەم دوای ئەوەی بە چاوی خۆم ئەو تاوانەم دیتن کە دەرهەق بەم گەلە بێکەسەوە دەکرێن. هەر لە ساتەوەختی هاتنە خوارەوەمدا لە فڕۆکەخانەی ئەنقەرە و یەکسەر

لەلایەن نوێنەرانی دەسەڵاتەوە لە تورکیا پێشوازیم لێکرا. لە دووریی چەند مەترێکیشەوە نوێنەرە کوردەکان چاوەڕێیان دەکردم تاکو بە زمانی خۆیان بەناوی بڕا کوردەکانیانەوە خۆش هاتنم لێبکەن. هەر ئەمانە چەند رۆژێك پێشتر لەکاتی بەستنی ئەو کۆنگرەیەی لەپاریس من بەشداریيم لە کارەکانیدا کردبوو ئەوەی نوێنەرانی کوردە دەربەدەرەکانی هەموو بەشەکانی جیهانی کۆ کردبوونەوە لەگەڵماندا بوون.

ئەمان سەرەڕای هەموو ئەو توندوتیژییەی کە لەگەڵیان کرابوو، هاتبوون و توانیان بە هەموو سەربەستییەکەوە گەواهییەکانی خۆیان رابگەیەنن، جا ئەگەر بەو دیدارە جۆربەجۆرانەی لەبەر خاتری من سازدرابوون، یان بەو گفتوگۆیەی نێوان خۆم و هاوسەر و دەستوپێوەندەکانی سەرۆك وەزیرانی تورکیا کران، یاخۆ بەو زانیارییانەی رۆژنامەنووسێکی فەرەنساوی کە لە ئەنقەرەدا نیشتەجێیە پێشکەشی کردم وازم بهێنابایە دەبوا بەوە قەناعەت بکەم کە لە تورکیادا هیچ کێشەیەك بوونی نییە بەناوی (کێشەی کورد)ەوە چونکە ئەوسا وا دەهاتە بەرچاو کە ئەو (تورکە چیایانە) هەروەکو بەرەسمی لە تورکیادا ئاوا ناویان دەبەن زۆر دەمێکە یادەوەرییە کوردییەکەیان واز لێهێناوە و ئێستاکێ زۆر بەتەبایی و تواویەوە لەنێو کۆمەڵگەی تورکیدا ژیان بەسەر دەبەن.

«باشتر وابوو ئەو ئەزیەتەتان نەکێشابایە بۆ سەردانی دیاربەکر!» ئەمە پێشنیازی دەسەڵاتدارە تورکەکان بوو بۆ من، ئەوان رۆژ و شەو بە گوێی منیان دادەدا کە فڕۆکەکان راحەت نین و هوتێلەکان پیس و ناڕێکن و سەلامەتیی من لەوێ مەترسیی لەسەرە. بەڵام تێناگەم سەلامەتیی من لەوێ بۆ دەکەوێتە مەترسییەوە؟ بەڵام لە ڕێگەدا ئەوەم لەیاد نەدەچوو کە ئەرکی سەرەکیم ئەوە بوو سەردانی پەنابەرە کوردەکانی عێراق لە تورکیادا بکەم، بۆیە هەر دەبوا بچم بۆ ئەو دەڤەرانە هەر بە نیشتنەوەی باڵەفڕەکە

لە فڕۆکەخانەی دیاربەکردا کۆمەڵێك دانیشتوان چەپکە گوڵ بەدەستەوە، بەخێرهاتنیان کردم و پێشبڕکێی ئەوەیان بوو دەستیان بەرجەستەم بکەوێ و دروشمی ئەوتۆیان بە گوێمدا دەچرپاند لە سەرەتادا لێیان حاڵی نەدەبووم، بەڵام رستەیەکیان هەمیشە و بەردەوام دووبارە و سێ بارە دەبۆوە و تاکو ئێستەیش لەیادمدا دەزرینگێتەوە ئەویش ئەمە بوو: «کەوابوو ئێمە لە دید و بۆچوونی خاتوو میراندا هەین، سوپاس بۆ ئەو سەردانەی و هاتنی بۆ دیدەنیمان. بەخێرهاتیت بۆ وڵاتی کوردان» دوای ئەویش بە گەرمیەوە ستران گوتن و هەڵپەڕکێ و دەستگوشین، تا وەکو ئەو ئۆتۆمبیلەی بۆم گیرابوو وردە وردە لێیانەوە دوورکەوتەوە.

بەرنامەکاری سەردانەکەم پێش وەختە داڕێژرابوو. دەشمزانی ئەگەر سپێدە زوو بەڕێ کەوتبایانا ئەوا بە چوار پێنج دەمژمێر دەگەیشتینە یەکەم خێوەتگای پەنابەرەکان، ئۆردوگای موش، لە رێگەی گەڕانەوەشدا لە گرنگترین ئۆردوگای ئەو نێوەدا دەگیرساینەوە کە زۆرترین ژمارەی خێزانە کوردە پەنابەرەکانی تێدا بوو، هەرچەند کیلۆمەترێکیش لە دیاربەکرەوە دوور بوو، بەڵام هەر لە شەوی گەیشتنەکەمەوە داخوازی دیدەنیم لەلایەن دانیشتوانەکانی شارەکەوە دەستی پێکرد. دایکێك دەیویست بمدوێنێ بە ناوی هەموو هاوسەر و دایکانی ئەو گیراوانەوە کە سزای پتر لە سی ساڵ زیندانیی چاوەڕوانیان بوو تەنیا لەبەر ئەوەی داوای مافی خۆیانیان کردبوو بۆ بەکارهێنانی زمان و رەوشنبیری نەتەوەیی خۆیانەوە. گەواهی ئەو دایکە لە هەموویان کاریگەرتر بوو! یەکێکی تر رۆمانووسێکی بەرزە، پەرۆشی ئەوەیەتی پیاوانی ئاسایش بە بەردەوامی دەچنە ماڵەکەیەوە و هەرچییەکی نووسیوە دەستی بەسەردا دەگرن و دەیسووتێنن، ئەمەیش وێڕای ئەوەیشەوە هەر پێ لەسەر بەردەوامبوون لە نووسیندا دەگرێت. چونکە هەرکاتێك خۆی لەبەردەم کاغەزەکانیدا دەبینێتەوە هەست بە جۆرە سەربەستییەك دەکات.

قسەکانی و هەستە ناسکەکانی زۆر کاریان تێکردم، هەروەها ژنێکی جحێڵم دی مێردەکەی کە پارێزگاری پێشووی شار بووە پتر لە نۆ ساڵ بوو لە زیندانـدا دەتلایەوە و نەدەزانرا کەی سزاکەی تەواو دەبوو! تەینا تاوانێکیش کە درابووە پاڵی ئەوە بوو گوایە لە ڕێڕەوەکانی فەرمانگەی شارەوانییدا بە ئاشکرا بە زمانی کوردیی دواوە!

ئەم گەواهییانە چۆنم بیستوون ئاوەهاتان بۆ رادەگوێزم، ئەو سەرکوتکردنەی ڕەوشنبیریە، چونکە بەکارهێنانی زمانی کوردیی لە هەموو ئاستێکدا، ئاخافتن، نووسین، بڵاوکردنەوە و خوێندن..تاد. قەدەغەیە.

ئەم سەرکوتکردنەیش بەشێوەیەکی ئەوتۆ پیادە دەکرێت هیچ پارێزەرێکی مافی مرۆڤ ناتوانێ لێی بێدەنگ بێت، بۆ بەیانییش (حاڵاتی) ئەندێشە و تاڵاوچەشتنی دیکەی ئێجگار ناخۆش لە چاوەڕوانیمدا بوون.

سەفەرەکە درێژ بوو، پاسەوانیی و چاودێریی پیاوەکانی ئاسایش کە دەسەڵاتدارانی تورك بۆ بەندەیان دانابوون زۆر خەست بوون کاتێ من بەمە رانەهاتبووم، چونکە من لەهەر ناوچەیەك یان وڵاتێکی ئەم جیهانەدا هەر دەم بە یاوەریی تەنیا دوو ئەفسەری ئاسایشەوە هاتوچۆم کردووە، کەچی لەوێدا (مەوکبێك) لە پیاوانی ئاسایش تەیار بە هەموو جۆرە چەکێکەوە هەرگیز لێم جودا نەدەبوونەوە بەشێوەیەك ئەم گرنگییەی پێیاندابووم زۆر کاری تێدەکردم.

سەرنجام گەیشتینە خێوەتگەی (مووش) کە چەند کیلۆمەترێ لەشارەوە دوور بوو، لەچەند بینایە و خانووبەرەی تاکە و تاکی زۆر سادە و ساکار پێکهاتبوو، کە بە درکە زێ تێلبەندی کرابوو، رۆژ و شەویش سەربازانی سوپای تورکی پاسەوانی و چاودێرییان لێدەکرد. دوایی گوێم لە باسێکی گشتی بارودۆخی ژیانی نێو ئۆردوگاکە گرت و تێگەیشتم ئەو بەرپرسەی سەرپەرشتی بەڕێوەبردنی دەکرد پارێزگارێك بوو کاربەدەستە تورکەکان لەمێژ نەبوو

دایانمەزراندبوو، قسەو باس لەبارەی ئەو یارمەتییانە کە بەڕێوەبەرایەتی تورکیا پێشکەشی دەکات و هەروەها لەبارەی بارودۆخ و خزمەتگوزاریی نۆژداریی و فێرکردن و وەرزشییەوە کران. ئاوارەکان هەموویان ئارەزووی دیدەنیی منیان دەکرد، منیش لەلای خۆمەوە حەزم دەکرد گفتوگۆیان لەگەڵدا بکەم، بەڵام بۆ من ئەوەندە بەس بوو چاوەکانم بەباشی بکەمەوە تا لەراستیی زیندەگیی ئەوێوە تێ بگەیشتبام.

بارەکە ئێجگار جەرگ بڕ بوو، پتر لە هەشت کەس لە یەك ژووردا دەژیان، بەبێ هیچ رایەخێك و هیچ شتێکیشیان نەمابوو، چونکە لەو پێنج مانگەدا ناچاربووون هەرچییەکی هەیانبووە بیانفرۆشن تا پێی بژین. ئێستەیش بەکوڵەمەرگیی لەسەر ئەو کەمە خۆراك و پۆشاکەوە دەژیان کە بەسەریاندا دەبەشرایەوە لەکاتێکدا نە بەوە راهاتوون و نە توانای بەرگەگرتنی ئەوەشیان مابوو کە بە خێ رو سەدەقەی لەم چەشنە ژیان بەرنە سەر.

بارودۆخی ژیانیان لە ئۆردوگای دیاربەکر لەگەڵ ئۆردوگاکانی تردا هیچ جوداوازییەکی نییە، بەڵام لەوێدا رۆژی دواتر (سێ شەممە ٢ی ئایار) چەند وێنەیەك سەرنجیان راکێشام. لەبن یەك لە ٣٧٠٠ خێوەتەکانی ئۆردوگای ماردینەدا کاتژمێر ١١ ی نیشان دەدا و پلەی گەرمیی گەیشتبووە (٣٧) پلەی سەدی، دیاریش بوو دوای چەند هەفتەیەکی تر لە (٤٥)یش تێدەپەڕێنێ، کەچی تەنیا دوو مانگ بەر لەو رۆژەوە لە هەمان شوێن و لە بن هەمان دەواردا بۆ (١٥) پلەی ژێری سیفرەوە دابەزیبوو.

چارەنووسی ئەم خەڵکە بەندە بە ویست و ئارەزووی حکومەتی تورکیاوە، لە هەموو شتێکیش بێبەشن و لە لایەن هەموو خەڵکی ئەم دنیایەوە فەرامۆش کراون.

باشە ئەم خەڵکانە کێن؟ ئەم کۆمەڵانی ژن و پیاو و منالانەی دەسەڵاتدارانی تورك بە پەرۆشن وەکو دیل لە خێوەتگاکاندا دەستبەسەریان بکەن لەنێو

تێلبەنـداو لـە ژێـر چاودێریـی و پاسـەوانی جەندرمەکانـی سـوپای تورکیـادا؟

سـەدان منـداڵ، بگـرە هـەزاران منـداڵ لەگـەڵ خێزانەکانیانـدا بـێ خـۆراك و بـێ خوێنـدن و بەبـێ هەمـوو شـتێکی تـر لـە بێبەشـیدا چاوەڕوانـن و هەمیشـە پرسـیار دەکـەن ئاخـۆ چـی تاوانێکیـان کردبـێ تـا دووچـاری ئـەم چارەنووسـە گورچکبڕەیـان هاتـوون؟ دەبـێ حاڵـی دڵـە پـڕ لـە ژان و حـەسرەت و کەسـەرەکانیان چـۆن چۆنـی بێـت؟ ئەوانـە کـە هـەراش دەبـن هەرگیـز ئـەم چارەنووسـە تاڵەیـان لەیـاد ناچێتـەوە و بێگومـان هـەر حیسـابێك لەگـەڵ جەللادەکانیانـدا و هەروەهـا لەگـەڵ هەمـوو ئەوانەیشـدا دەکـەن کـە ئـاگاداری ئـەم وەزعەیـان بـوون، بـەڵام بـە ئەنقەسـت خۆیانیـان لـێ گێلکـردوون و پشـت گوێیـان خسـتوون! سـا کەوابـوو بـا خۆمـان لـە خۆشـکردنی گـڕو بڵێسـەی هۆکارەکانـی تووندوتیژیـی ئاینـدە بپارێزیـن!

ئێسـتەیش دەنگـی ئـەو ئافـرەت و منداڵانـەم لـە گوێـدا دەزرینگێتـەوە، کاتـێ لـەو شـوێنانەوە دوور دەکەوتمـەوە، کـە هێنانـە بەرچاویـان زۆر زەحمەتـە کـە دەیانگـوت «خاتـوو میـتران، هیوادارین تـۆ لـە یادمـان نەکەیـت چونکـە لەیادکـردن دەمانکوژێـت!» لەوەیـش بێزەوەرتـر نییـە کـە ئـەو هیوایـە بکوژێنینـەوە کـە هـەر خۆمـان خەملاندوومانـە، مـن بـە تـەواوی لـەوە ئـاگادارم، بـەڵام دەشـزانم کـە تەنیـا کارێـك لـە دەسـەڵاتی (فەرەنسـا- سەربەسـتییەکان) دا بێـت بیـکات ئەوەیـە دەزگاکانـی بڕیاربەدەسـت قەناعـەت پـێ بـکات کـە (پێویسـتە بـە پەلـە کارێ ئەنجـام بـدەن).

ئەمسـاڵ (١٩٨٩) کـە بیرەوەریـی دوو سـەد سـاڵەی شۆڕشـی فەرەنسـی واتـا ئاشـکراکردنی مافەکانـی مـرۆڤ بەرجەسـتە دەکات، حکوومەتـی فەرەنسـا پێشـنیازی (فرانـس- لیبرتـی)ی قەبـووڵ کـرد کـە چەنـد سـەد کوردێکـی عێراقـی وەك پەنابـەر وەرگرێـت، بـەڵام چارەسـەری کێشـەی کـورد لـەم چوارچێوەیـە بـەدەرە. بۆیـە بـە دەنگـی بـەرزەوە ئـەو پرسـیارانە دەخەمـە روو کـە هـاکا بـە مێشـکتاندا دێـن. ئەمیـش ئەمانـەن: بۆچـی ئـەم ئۆردوگایانـە خراونەتـە ژێـر چاودێریـی سـوپای

تورکـەوە؟ لەبەرچـی لایەنـە پەیوەنـدارەکان رێگـە نـادەن (مفەوەزەییـەی بـاڵای ئـاوارەکان هەمـوو پێداویستییەکانیان پـێ بـدەن کـەوەك پەنابـەر مافـی خۆیانـە؟ بـەڵام بـەر لـە هەرشـتێکەوە لەبەرچـی ئەمانـە لـە عێـراق هەڵاتـوون؟ بۆچـی مـاڵ و حـاڵ و خانووبـەرە و هەرچییەکـی بویانـە جێیـان هێشـتوون. ئەگەرچـی شـەڕی نێـوان عێـراق و ئێرانیـش کۆتایـی هاتـووە؟ ئـەی بـۆ ناگەڕێنـەوە بـۆ سـەر مـاڵ و حاڵـی خۆیانـەوە و ژیانـی جارانیـان دەسـت پێناکەنـەوە؟ بەپێـی قانوونـی عێراقـی دەبـوا ئەمەیـان بـۆ دەسـتەبەر بکرایـە».

هەروەها بەپێی یاسا بەڵانی کەمەوە چوار شت بە قازانجی ئەوانەوەیە:

- دانان بە پێناسەی نەتەوایەتییاندا.
- بەکارهێنانی زمانی خۆیان.
- دابینکردنی مافی خوێندن (فێرکردن)
- دەسـتەبەرکردنی مافـی نوێنەرایەتیـی و بەشـداریی لـە باڵاتریـن کۆمیتەکانـی فەرمانڕەوایـی حکومەتـدا.

بـەڵام وا دێتـە بەرچـاو کوردەکانـی نێـو خێوەتگاکاکانـی مـووش و ماردیـن و دیاربەکـر بـەم قانـوون و بیمانـە قەناعەتیـان نەبێـت، بـۆ دڵنیابوونیـش ئەوەنـدە بەسـە گـوێ لـە ئاخاوتنەکانیـان بگریـن وەکـو دەڵێـن «گوندەکانمـان رۆژانـە کیمیابـاران دەکرێـن، هەروەهـا رۆڵەکانیشـیمان خـۆ ئەگـەر نەشـیانتوانی لـە نێومـان ببـەن ئـەوا بـۆ خـواروو عێـراق راگوێزمـان دەکـەن، کـە بـۆ ئێمەمانـان دەس نـادات و ناگونجێـت لەگـەڵ ئـەو بارودۆخـەی ژیانـدا کـە پێـی راهاتووین. بەڵـێ ئێمـە لەنێـو وڵاتـی خۆمانـدا، کـە عێراقـە، دووچـاری راگوێـزان دەبیـن، ئەمەیـش لـە سـایەی بـار و هەلومەرجێکـی سـەختی ئەوتـۆدا کـە بەرگـە گرتنـی ئێجـگار دژوار و لـە توانـا بـەدەرە. هیـچ کارێکـمان بـۆ ئەنجـام نادرێـت، نـە بەرهـەم، نـە بازرگانیـی و نـە هیـچ پیشـەیەکیش.

کەچـی ژیانیشـمان لەوێـدا هەمیشـە لـە ژێـر مەترسـیی دایـە و ناوچەکانـی لای

خۆشمانەوە بەو عەرەبانە پڕ دەکرێنەوە کە لە وڵاتی میسرەوە هاتوون: وەك ئەوەی دەرکردنی ئێمەمانان هەرگیز گەڕانەوەی بۆ نەبێت».

کاتێکیش باسی ئەو لێبوردنەیان بۆ دەکەم کە لە دەسەڵاتدارانی بەغداوە دەرچووە دەڵێن: «هەندێکمان باوەڕی بەوەکرد و گەڕایەوە بۆماڵی خۆیەوە، ئیتر لەو رۆژەوە بزر بوو بێ سەروشوێنە، ئێمە لە ناخەوە چاومان لەوەیە بگەڕێینەوە سەرماڵ و حاڵی خۆمانەوە، بەڵام چۆن دەتوانین خۆمان بپارێزین ئەگەر کەسێ نەبێ بە تەنگ سەلامەتیمانەوە بێت؟»

«ئەی میتران خانم، لەبیرمان نەکەیت، بێدەنگیی دەمانکوژێت!»

من نامەوێت حکومەتی تورکیا تاوانبار بکەم کە خۆییان توانای کەمیان لەبەردەستدایە، بەڵام ئەمەیان یارمەتیی رێکخراوە ناحکومییەکانیش رەت دەکەنەوە، لەبەر ئەوە بۆ رێکخستن و بەڕێوەبردنی ئەم کێشەیە ناکرێ پشتی پێ ببەسترێت. ئەمان دەیانەوێ ئەم پەناوەبەرهێنانە بە پەناوەبەرهێنانێکی کاتیی بژمێردرێت و هەرگیزاوهەرگیز حەزناکەن ژمارەی ئاوارە کوردە عێراقییەکان قەبارە و ژمارەی نفووسی کوردەکانی تورکیا زیاتر بکات.

بۆیە هەرچییەکی لە دەستیان بێت دەیکەن بۆ ئەوەی نەهێڵن ئەو کوردە عێراقییانە ئەو خەسڵەتی پەنابەریەتییەیان پێبدرێت کە دامەزراوە نێودەوڵەتییەکان مەبەستیانە. بۆیەکا دەسەڵاتدارانی تورکیا بە هەموو توانایەکیانەوە هەوڵی ئەوەیاندا رێککەوتنامەیەك لە نێوان خۆیان و موفەوەزییەی باڵای پەنابەراندا مۆر نەکرێت، لە ئەنجامی ئەمەشدا پەناهەندە کوردە عێراقییەکان لە تورکیا ئێستاکێ لە ئومێدبڕاوێکی سەخت و کوشندەدا دەژین چونکە نەدەکرێ بۆماڵ و حاڵی خۆیانەوە بگەڕێنەوە و نەیش دەتوانن بمێننەوە و لەنێو کوردەکانی تورکیادا بتوێنەوە. ئەمەی پێشکەشتانم کردن دەقی شایەتمانیەکانی خۆیانبوو، جا چۆن دەکرێ لەم تەنگژەیە دەرباز بین؟ ئاواتی هەر رێکخراوێکی ناحکومیی ئەوەیە هەست و نەستان بوروژێنێ و

ویژدانـان لـه خـەوی قـووڵ راچەنێنـێ، بـەڵام لـه هەمانکاتیشـدا پێویسـته رەچـاوی ئـەو سیاسـەتەیش بـکات کـه لـەدەس تێوەرنـەدان لـه کاروبـاری ناوخۆییـدا بـه پیـرۆز دەزانێـت، ئەمەیـش بـەلای منـەوە تـەواو کارێکـی نەکردەیـه. بـەڵام کـێ لـەم حاڵەتـەدا لـه جیاتـی کـوردەکان دێتـه جـەواب. دەوڵەتـه دیموکراتییـەکان نەبـێ؟ وایـش پێدەچـێ هەندێـك لـه سـەرۆکەکانی بەراسـتیی ئەوەیـان کردبـێ هیـچ نەبـێ لـه دەربڕینەکانیانـدا.

ئیمسـاڵ (١٩٨٩) وام بەباشـزانی دەسـتەواژەیەك بڵێمـەوە کـه لـه زۆر بۆنـەدا وتـراوە، ئەویـش ئەمەیـه: ئەرکـی دەسـت تێوەرنـەدان لـەو سـاتەوە کۆتایـی دێـت کـه کێشـەی یارمەتـی نەدانـی خەڵکانێـك کـەوان لـه مەترسـییدا، بـۆ داکۆکـی کـردن لـه مافـه سـەرەکییەکانیان دەسـت پێـدەکات». دە پێـم بڵێـن: ئایـا ئێمـه لـه دەرەوەی ئـەم چێوەیـه دایـن؟ ئاخـۆ کـوردەکان دەتوانـن پشـت بـەو دەوڵەتانـه ببەسـتن کـه دەیانچەوسـێننەوە؟ ئایـا بۆمـان نییـه هـەر لـه پێنـاو پێداویسـتییەکانی سـەپاندنی رێزلێنانـی ئـەو پەیمانـه نێودەوڵەتییانـەدا کـه پەرلەمانـی وڵاتانـی پەیوەسـت بڕیاریـان لێـداون و ئیمزایـان کـردوون، هـەر لـه پەیمانـی مافەکانـی مرۆڤـەوە بیانـووی رەوا و بەجـێ بـۆ ئـەم دەس تێوەردانـه بدۆزینـەوە؟ دوایـی پێتـان دەڵێـم ئێمـه لـه دنیایەکـدا دەژیـن ئـەو سـەرەتا ئاشـکرا کراوانـه تیایـدا سـەروەرن کـه زۆر مخابنـه کـەس رێزیـان لێنانێـن، ئیـتر ئایـا رەوایـه بـه تەنیـا قانوونێکـی نێودەوڵەتییـەوە واز بێنیـن کـه جگـه لـه بیرخسـتنەوەی ئـەو بەرپرسـیاریەتییانەی حکوومەتـەکان خۆییـان بڕیاریـان لەسـەر داون و مۆریـان کـردوون چیـتری لەدەسـت نایـەت؟

لـه رووی مرۆڤایەتییـەوە ناشـێ تەنیـا هـەر بـه چاوەڕوانیـی واز بێنیـن، ئـەی کەواتـه چـی بکەیـن باشـه تاکـو ئاگـری نائومێدییـەك خـۆش نەکەیـن کەلـه پەرەسـەندنداید؟ لـه بیریـان مەکـەن، بێدەنگیتـان دەیانکوژێـت!»

سەرچاوە: مجلة (دراسات كردية) المعهد الكوردي في باريس.

ناسنامەی دەستە

پرۆژەی دەستەی ئینسکلۆپیدیای پارتی دیموکراتی کوردستان، لە پێناو ناساندن، کۆکردنەوە، بە دیکۆمێنتکردن و بڵاوکردنەوەی مێژووی پڕ لە سەروەریی کار و خەباتی پارتی دیموکراتی کوردستان، لەسەر پێشنیازی ڕێزدار مەسرور بارزانی، لە ساڵی ٢٠١٤ دامەزراوە.

ئەم بەرهەمەی بەردەستی بەڕێزتان بەشێکە لە هەوڵ و ئامانجەکانی ئەم پرۆژەیە.

P.D.K ENCYCLOPEDIA